ISSN 1857-209X

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă ştiinţifică

SERIA

Ştiinţe umanistice

- Istorie
- Filosofie
- Filologie

Fondată în anul 2007

Chişinău
CEP USM

Nr.10(40)
2010

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de subdiviziunile didactico-ştiinţifice primare ale USM şi consiliile ştiinţifice ale instituţiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialişti în domeniu şi aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.4 din 21 decembrie 2010).

Adresa redacţiei:
str. A.Mateevici, 60
MD 2009, Chişinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Revista „Studia Universitatis" a USM este o ediție științifică periodică în care sunt publicate realizările științifice obținute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor şi laboratoarelor de cercetări științifice ale USM, precum şi în alte instituții şi centre științifice. Revista apare în 5 serii, a câte 2 numere anual fiecare, după cum urmează:
- **Ştiinţe ale naturii** (Biologie, Chimie, Fizică) – ianuarie, august;
- **Ştiinţe exacte şi economice** (Matematică, Informatică, Economie) – februarie, septembrie;
- **Ştiinţe sociale** (Drept, Ştiinţe Politice şi Administrative, Sociologie, Asistenţă Socială, Jurnalism, Ştiinţe ale Comunicării) – martie, octombrie;
- **Ştiinţe umanistice** (Istorie, Arheologie, Filosofie, Antropologie, Lingvistică şi Literatură, Studiul artelor) – aprilie, noiembrie;
- **Ştiinţe ale educaţiei** (Pedagogie, Psihologie, Didactici particulare) – mai, decembrie.

Articolele trebuie să fie însoţite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română şi engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă.

Deciziile finale privind editarea articolelor şi volumul revistei aparţin membrilor Colegiului de redacţie şi se aprobă la şedinţa Senatului USM.

O persoană poate fi autor şi/sau coautor a cel mult 2 articole.

Articolul (5-10 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări şi să conţină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă în formă electronică împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toţi autorii. Pentru relaţii suplimentare se indică telefoanele de la serviciu şi domiciliu ale unuia dintre autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puţin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 al USM (Anexă), biroul 21: Raisa Creţu, şef secţie, DCI (tel. 57-74-42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel. 57-74-40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele şi NUMELE autorilor (complet).

Afilierea (catedra sau LCŞ – pentru colaboratorii Universităţii, instituţia – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm^2).

Referinţe

Figurile, fotografiile şi tabelele se plasează nemijlocit după referinţa respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuş, cu acurateţe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăşi mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text şi nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine şi legenda respectivă.

Tabelele se numerotează şi trebuie să fie însoţite de titlu.

În text referinţele se numerotează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) şi se prezintă la sfârşitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariţiei lor în text. Referinţele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste şi în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediţiei, volumul, numărul, paginile de început şi sfârşit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumanis are expressed in Stamens and vegetative legumains in seeds of *Nicotiana tabacum L.* // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărţile: numele autorilor, denumirea completă a cărţii, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 c.);

c) referinţele la brevete (adeverinţe de autor): în afară de autori, denumire şi număr se indică şi denumirea, anul şi numărul Buletinului de invenţii în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obţinere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenţie nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referinţele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influenţa instituţiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătăţii: Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe politice. - Chişinău, 1998. - 16 p.).

Lista referinţelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referinţe la lucrările care nu au ieşit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului şi a normelor gramaticale, a cerinţelor expuse anterior, precum şi cu întârziere vor fi respinse.

REFLECTAREA ÎN MASS-MEDIA A CAMPANIEI ELECTORALE PENTRU ALEGERILE PARLAMENTARE ANTICIPATE DIN 28 NOIEMBRIE 2010 ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Constantin SOLOMON

Catedra Istoria Românilor

The article examines media coverage of the campaign for parliamentary elections of 28 November 2010 in Moldova. Content analysis is made of materials that have treated the most important topics audiovisual broadcast. Given the severe impact it has on the creation of public broadcasting and the credibility of its large population, it highlights the angles of approach and presentation of the main topics.

It is researched newspapers, including news agencies and web portals, which published several materials, including news, opinion articles, political advertising and voter, voter education materials, interviews and other special category of electoral programs and surveys with the public opinion.

Mass media were actively involved in election coverage. With handy tools designed to ensure political equality, the media was a very important source of information about candidates and issues raised during the campaign.

Una dintre cele mai convingătoare forme de manifestare a democraţiei o constituie alegerile organelor puterii. De altfel, este recunoscut pretutindeni faptul că alegerile sunt o condiţie inalienabilă a democraţiei.

Prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.563 – V din 28 septembrie 2010 privind dizolvarea Parlamentului de legislatura a XVIII-a a fost stabilită data de 28 noiembrie 2010 pentru desfăşurarea alegerilor în noul Parlament. La 29 septembrie 2010, Comisia Electorală Centrală (CEC) a aprobat Programul calendaristic pentru organizarea şi desfăşurarea alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Totodată, reamintim că: „Perioada electorală – perioada de timp cuprinsă între ziua aducerii la cunoştinţă publică a datei alegerilor şi ziua în care rezultatele finale ale alegătorilor sânt confirmate de către organele competente" [1].

Pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 CEC a înregistrat 20 de partide şi formaţiuni social-politice, precum şi 19 candidaţi independenţi [2].

Nu poate fi pus la îndoială faptul că în timpul campaniei electorale mass-media are o importanţă decisivă. Având la îndemână instrumentele necesare, menite de a asigura egalitatea de şanse politice, mass-media este o sursă foarte importantă de informare despre candidaţii şi problemele puse în discuţie, asupra cărora poporul îşi va spune ultimul cuvânt. Mass-media este formatorul de opinie în timpul campaniei electorale.

Prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale (CEC) nr.3614 din 8 octombrie 2010 a fost aprobat şi publicat în presă Regulamentul CEC privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova [3]. În capitolul I al Regulamentului, intitulat „Dispoziţii generale", se sublinia: „Prezentul Regulament stabileşte modul de reflectare a campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova şi are drept scop asigurarea reflectării echitabile, echilibrate şi imparţiale a campaniei electorale la alegerile parlamentare de către instituţiile mass-media, promovarea libertăţii de exprimare şi pluralismului politic, stabilirea unor norme obligatorii pentru aplicarea în practică a acestor principii de către mass-media, pe de o parte, şi concurenţii electorali, pe de altă parte"[4].

Era menţionat, de asemenea, că mass-media, aflată sub jurisdicţia Republicii Moldova, reflectă campania electorală pentru alegerile parlamentare, în conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova, ale Codului electoral, ale Codului audiovizualului, ale Legii presei, ale Legii cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi, ale prezentului Regulament şi ale actelor internaţionale la care Republica Moldova este parte.

Totodată, Comisia Electoral Centrală a invitat partidele politice şi instituţiile mass-media să semneze Codul de conduită privind desfăşurarea şi reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în sediul Comisiei, începând cu 4 octombrie 2010.

Codul de conduită este o convenţie încheiată între reprezentanţii partidelor, altor organizaţii social-politice pe de o parte şi reprezentanţii mass-media pe de altă parte, privind modul de desfăşurare şi reflectare a campaniei electorale, care exclude lezarea demnităţii şi imaginii concurenţilor electorali. Conform prevederilor Codului electoral, CEC asigură semnarea acestuia până la începerea campaniei electorale [5].

Ținând cont de prevederile Regulamentului CEC privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova, precum şi de celelalte documente ale CEC, am cercetat, prin metoda analizei de conținut a materialelor, modul în care a fost reflectată campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în mass-media din Republica Moldova, pentru a stabili dacă concurenții electorali s-au bucurat de acces egal la mass-media şi dacă electoratului i s-a oferit suficientă informație despre candidați şi platformele lor electorale. Materialele au fost analizate din punctul de vedere al respectării principiilor obiectivității, imparțialității, pluralismului surselor de informare, separarea faptelor de opinie.

Chiar de la început se cere de menționat faptul că campania electorală din toamna anului 2010 a fost marcată, din start, de utilizarea unor strategii de comunicare manipulative în mod special, din partea opoziției, dar şi din cea a unor actori electorali aflați la guvernare. Scopul acestora în retorica electorală era de a credibiliza mesajele şi de a determina anumite comportamente, atitudini şi opțiuni în favoarea manipulatorului. *Diversiunea* comunicațională presupune încercarea de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate (prin crearea unor false probleme) intențiile, gândurile, acțiunile sau planurile cuiva [6].

Miza pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a fost deosebit de mare, or, lupta pentru putere între taberele politice adverse din Republica Moldova este una continuă de la scrutinul parlamentar din 5 aprilie 2009 până în prezent.

O condiție importantă ce influențează perceperea mesajelor electorale este încrederea în organele mass-media. Astfel, la 16 noiembrie 2010, Institutul de Politici Publice a publicat rezultatele unui sondaj de opinie. La întrebarea: „Care este cea mai importantă sursă pentru informarea Dvs" răspunsurile au fost următoarele: televiziunea – 87% din respondenți; radioul – 34,50%; internetul – 20,30%; ziarele – 16% [7].

În Republica Moldova actualmente sunt înregistrate peste 400 de instituții care realizează „produse media", din care: 60% – mass-media scrisă (ziare şi reviste); 13% – posturile de radio; 8% – posturile TV; 15% – televiziunea prin cablu şi 4% – agențiile de ştiri. Activează 280 de deținători de licență de emisie în domeniul audiovizualului [8].

Audiovizualul. Ținând cont de impactul major pe care îl are audiovizualul asupra creării opiniei publice şi de credibilitatea mare a acestuia în rândul populației, s-a urmărit identificarea unghiurilor de abordare şi a modalităților de prezentare a subiectelor relevante.

Centrul pentru Jurnalism Independent (CJJ) a lansat în Cadrul Coaliției Civice pentru alegeri Libere şi Corecte (care la moment întruneşte peste 80 de organizații neguvernamentale) [9] rezultatele finale ale monitorizării modului în care a fost reflectată campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 de către principalele mass-media din Republica Moldova.

În raportul final, referitor la audiovizual, se subliniază că în perioada 28 septembrie – 28 noiembrie 2010, majoritatea din cele 10 posturi audiovizuale monitorizate s-au implicat activ în reflectarea campaniei. Numărul materialelor şi emisiunilor ce cad sub incidența monitorizării a crescut treptat pe parcursul campaniei, constituind 20733 în total [10].

Posturile publice Moldova 1 şi Radio Moldova au avut un comportament diferit de cel adoptat în campaniile electorale din 2009. Acestea au renunțat la practica de a începe buletinele de ştiri cu materiale privind administrația centrală şi partidele aflate la guvernare. Posturile au înregistrat pluralism de opinie în ştiri şi alt gen de materiale relevante prezentei monitorizări, oferind şi multe materiale de educație electorală. În cele mai multe cazuri, subiectele relevante au fost prezentate în context neutru; totodată unii concurenți electorali au apărut în lumină pozitivă şi/sau negativă. Din punctul de vedere al frecvenței şi al contextului apariției în ştiri, la Moldova 1 şi la Radio Moldova s-a remarcat o uşoară favorizare a Partidului Liberal Democrat din Moldova (PLDM) şi a Partidului Liberal din Moldova (PL), aceste partide beneficiind şi de aparițiile liderilor în calitate de Prim-ministru şi de Preşedinte interimar.

Televiziunea este considerată una dintre cele mai puternice căi de comunicare cu alegătorii şi de aceea campania electorală depinde în mare măsură de felul în care este oglindită la TV.

Postul public TV Moldova 1 a avut 752 de ştiri cu impact electoral direct şi indirect, bazate pe informații din 1419 de surse. Dintre concurenții electorali, pe ecran au apărut cel mai des reprezentanții PCRM, PL şi PLDM, liderii ultimelor două partide beneficiind de spațiu şi în calitate de Prim-ministru şi Preşedinte interimar în ştirile cu caracter electoral indirect. Astfel, Prim-ministrul şi alți miniştri care nu au degrevat pe durata campaniei au fost citați direct sau indirect de 140 de ori, cu durata totală a apariției pe ecran de 3096 sec. Preşedintele interimar a apărut în calitate de sursă de 73 de ori, cu durata de 1815 sec. Separat, la partidele membre ale Alianței pentru Integrare Europeană (AIE) s-a făcut referire în ştiri după cum urmează:

AMN – 45 de ori (798 sec.), PLDM – 81 de ori (1168 sec.), PL – 82 de ori (1517 sec.) şi PD – 45 de ori (938 sec.). Principalul partid de opoziţie, Partidul Comuniştilor, a fost citat direct sau indirect de 131 de ori, cu o durată a apariţiei pe ecran de 1659 sec. Dintre sursele, altele decât concurenţii electorali, cel mai mult spaţiu a fost alocat cetăţenilor simpli, reprezentanţilor societăţii civile şi experţilor. În materiale, altele decât ştirile, ca surse au apărut preponderent reprezentanţii societăţii civile şi ai Comisiei Electorale Centrale [11].

Postul privat NIT a favorizat masiv concurentul electoral PCRM, care a făcut subiectul unui număr mare de ştiri pozitive. Postul respectiv a avut un comportament de televiziune de buzunar: jurnaliştii de la NIT au însoţit candidaţii PCRM la majoritatea întâlnirilor cu alegătorii şi au făcut campanie electorală pentru acest concurent. Totodată, NIT nu a asigurat pluralism de opinie în buletinele de ştiri, în acestea fiind incluse preponderent ştiri care au vizat în principal PCRM şi partidele din AIE. Ceilalţi concurenţi, cu mici excepţii, nu au avut acces la ştirile de la NIT. Alianţa de guvernare şi partidele componente ale acesteia au fost criticate şi defavorizate de către postul respectiv. Acest lucru s-a realizat în special prin intermediul programului de sinteză săptămânal „Rezonans". De remarcat prezenţa mare a cetăţenilor simpli la ştiri, care au fost citaţi ca surse de 755 de ori, pe durata a 6,2 ore, preponderent în materialele din campania întru susţinerea liderului PCRM.

Posturile TV private cu acoperire naţională Prime TV, 2 Plus au reflectat campania preponderent în buletinele de ştiri. Judecând după frecvenţa citării şi conceptul apariţiei concurenţilor în ştiri, dar şi în emisiuni, la Prime TV a fost favorizat PDM. Aceeaşi tendinţă a fost evidentă şi la 2 Plus. De notat că partizanatul din partea acestor două instituţii media a devenit evident pe parcursul ultimelor două săptămâni de campanie, când la ştiri şi la alt gen de materiale au început să apară masiv reprezentanţii PDM. Prime TV nu a ţinut cont de Recomandarea CCA de a nu difuza emisiuni (distractive, analitice, talk-show-uri) cu participarea concurenţilor electorali şi la 27 noiembrie a difuzat în reluare emisiunea "Confidenţe cu Rodica Ciorănică", invitatul fiind Vlad Plahotniuc, candidatul cu nr.2, pe lista PDM.

Postul cu acoperire regională N4 a asigurat pluralism de opinie, prin oferirea spaţiului mai multor concurenţi, inclusiv candidaţilor independenţi. Judecând după frecvenţa mare a apariţiei în ştiri şi după contextul pozitiv al reflectării se poate afirma că N4 a făcut partizanat în favoarea PLDM. Postul a oferit acestui concurent mai mult spaţiu pentru a descrie activităţile electorale, dar şi pentru a prezenta în detalii activităţile Prim-ministrului.

La postul de ştiri Publika TV nu a fost evidentă vreo tendinţă clară de favorizare a anumiţi concurenţi electorali. Postul a asigurat pluralism de opinie şi a oferit telespectatorilor suficientă informaţie cu implicaţii electorale astfel încât alegătorii să poată vota informat.

Jurnal TV a favorizat Partidul Pentru Neam şi Ţară (PNŢ), acestui concurent electoral fiindu-i oferit spaţiu amplu atât în ştiri, cât şi în emisiuni, în care reprezentanţii PNŢ au apărut în ipostaza de luptători cu mafia, în special cu Vlad Plahotniuc, candidat democrat. Tendinţa de partizanat în favoarea PNŢ a devenit evidentă în ultimele trei săptămâni de campanie electorală, reprezentanţii respectivului partid fiind invitaţii celor mai multe emisiuni puse pe post în această perioadă. Totodată, judecând după frecvenţa contextului negativ în care a apărut PCRM, se poate de afirmat că Jurnal TV a defavorizat acest concurent electoral [12].

Pe parcursul campaniei electorale, cele şapte posturi de televiziune monitorizate au difuzat în total 13 mii 427 de materiale cu implicaţii electorale directe şi indirecte, cu durata totală de 624 de ore. Ca frecvenţă, primele în top au fost ştirile (6677), urmate de publicitate (5023 spoturi), iar ca volum, pe primul loc se află ştirile (220,9 ore) şi emisiunile de opinie (321 emisiuni cu durata de 193, 5 ore), urmate de programele electorale speciale (147 la număr), cărora cele şapte posturi le-au alocat 129,2 ore în total. Cel mai mic spaţiu a fost oferit Vox Populi [13].

De notat că pe 27 noiembrie, Moldova 1 a difuzat duplexul Bucureşti-Chişinău la Gala premiilor de excelenţă ale TVR Internaţional, în cadrul căruia au avut cuvântări Preşedintele interimar şi Prim-ministrul. Acest lucru a contravenit Recomandării Consiliului Coordonator al Audiovizualului de a nu difuza în ziua alegerilor şi în ziua precedentă alegerilor emisiuni cu participarea concurenţilor electorali sau subiecte ce vizează concurenţii electorali.

Menţionăm că apariţia liderului de partid sau a candidatului în mass-media (îndeosebi la ştiri) creează impresii la alegători că el este nu doar o persoană onorabilă, dar şi un lider recunoscut care are o pregătire profesională destul de înaltă pentru a ocupa un post de conducere.

În perioada 28 septembrie – 28 noiembrie 2010, numărul materialelor cu impact electoral la cele trei posturi de radio: Radio Moldova, Vocea Basarabiei, Prime FM, a constituit 7346, volumul total al acestora fiind de 296, 2 ore. Ca şi la posturile TV, ca frecvenţă şi durată au prevalat ştirile (3270 la număr spoturi cu durata de 100 ore), urmate de publicitate – 2824 spoturi cu durata de 25,5 ore. Emisiunilor de opinie le-au fost alocate 80,5 ore, iar programelor electorale speciale – 58, 5 ore.

De menţionat că cele mai multe şi mai diverse materiale relevante au fost puse pe post de Radio Moldova, care a avut în total 3546 de ştiri, emisiuni de opinie, materiale de educaţie electorală, programe electorale speciale şi spoturi publicitare. Totodată, Radio Moldova a oferit timp de antenă gratuit concurenţilor electorali. Din cele 2154 de materiale puse pe post de Vocea Basarabiei, cel mai mare volum a revenit ştirilor şi emisiunilor de opinie. Prime FM a reflectat campania preponderent în ştiri. Ca şi la posturile TV, în tematica ştirilor electorale difuzate de către posturile radio a prevalat politicul şi procesul electoral.

La Vocea Basarabiei s-a remarcat favorizarea PLDM şi PL, partizanatul politic fiind determinat în principal de frecvenţa şi durata mare a intervenţiei directe atât a reprezentanţilor partidelor, cât şi a Preşedintelui Interimar şi Prim-ministrului. De asemenea, Vocea Basarabiei a defavorizat PCRM, care a apărut de cele mai multe ori în context negativ.

La Prime FM, în context pozitiv, apare de cele mai multe ori PDM – 37 de ori sau 4,3% din cele 852 de ştiri relevante. Este vorba în principal de întâlnirea lui Marian Lupu la Academia de ştiinţe – „Lupu împacă societatea", întâlniri electorale în diferite localităţi, ştirea despre aceea că după 28 noiembrie PDM va lăsa uşa deschisă pentru dialog cu toate forţele politice, rezultatele sondajelor de opinie potrivit cărora PDM va accede în Parlament, ştiri privind concertele organizate de PDM etc. PL, şi PLDM apar şi în lumină pozitivă, şi negativă, într-un număr aproximativ egal de ştiri. PCRM este singurul concurent care este menţionat de cele mai multe ori în context negativ – 68 de ori (8%).

Instituţiile publice ale audiovizualului au organizat pe parcursul întregii campanii electorale dezbateri publice pentru concurenţii electorali.

În conformitate cu prevederile art.7 al Codului audiovizualului şi prevederile Regulamentului privind reflectarea campaniei electorale în mass-media, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a supravegheat respectarea pluralismului de opinii.

Cu toate acestea, în perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a examinat în şedinţe publice 40 de contestări ale concurenţilor electorali (18 – Partidul Liberal Democrat din Moldova, 6 – Partidul Democrat din Moldova, 4 – Partidul "Alianţa Moldova Noastră", 3 – Partidul Popular Creştin-Democrat, 2 – Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, 2 – Partidul Naţional Liberal, 2 – Partidul "Pentru Neam şi Ţară", 1 – Partidul Social-Democrat, 1 – Partidul "Mişcarea Acţiunea Europeană„ 1 – împreună candidaţii independenţi: Laguta Maia, Nazarenco Evgheni, Axenova Natalia, Bolotnicov Oleg) [14].

În campaniile electorale politicienii se străduie să se menţină cu orice preţ la putere, iar noi, alegătorii, suntem acei care-i alternăm (uneori nereuşit) la putere.

Pentru a atrage electoratul în timpul campaniilor electorale, partidele politice lansează în mass-media cele mai ademenitoare şi promiţătoare slogane şi spoturi electorale. Astfel, în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 Partidul Liberal Democrat din Moldova s-a lansat cu sloganul "Moldova fără sărăcie! [15]. Acest slogan de campanie reflectă proiectul PR, lansat de PLDM cu genericul *Angajament pentru Moldova fără sărăcie*, punctând şase obiective prioritare: 1) Crearea unei economii puternice, performante, care să ofere peste 100 000 de noi locuri de muncă bine plătite; 2) În următorul mandat de patru ani vom mări pensia minimă la 1300 de lei, vom creşte alocaţia pentru naşterea copilului până la 10 000 de lei, iar indemnizaţia lunară pentru creşterea copilului până la 1300 de lei; 3) Lupta cu corupţia. Prima lege pe care o va propune Guvernul PLDM va viza anularea imunităţii pentru toţi deputaţii şi judecătorii. Vom insista ca legea să fie votată prin vot nominal. Vom reduce numărul instituţiilor de control şi vom creşte pedepsele pentru darea şi luarea de mită. 4) Accelerarea integrării Moldovei în Uniunea Europeană. Până la sfârşitul anului 2012 cetăţenii noştri vor avea dreptul de a circula în UE fără vize. 5) Vom reface peste 2000 km de drumuri, vom asigura accesul fiecărei gospodării la apă potabilă de calitate, vom gazifica toate localităţile din Moldova; 6) Locuinţe pentru tineri şi familii cu venituri mici [16].

Aceste oferte au fost promovate activ prin spoturi electorale lansate consecutiv la posturile de radio şi televiziune, ceea ce denotă abordarea unor tehnologii convingătoare şi eficiente de PR politic în cadrul Staff-ului PLDM.

Partidul Comuniştilor din Republica Moldova a mers în campania electorală cu sloganul "Moldova alege Victoria! – aceasta fiind întreaga Moldovă, fără excepţie, fără favorit, fără divizare prin ai săi şi străini, întreaga Moldovă formată în primul rând din femei, bătrâni, copii, tineri, dar nu din partide aflate în conflict [17].

Partidul Democrat din Moldova s-a lansat în campania pentru alegerile parlamentare anticipate cu sloganul "Pentru Moldova, PENTRU TINE! [18], Partidul "Mişcarea Acţiunea Europeană„ – cu sloganul "MAI MULTE FAPTE MAI PUŢINĂ POLITICĂ! [19].

Referitor la spotul ironizat al PCRM, care-l vizează pe preşedintele Mihai Ghimpu, în care acesta este surprins cu unele fraze mai "degajate gen: *dai, dai zakuriti, cic-cic şi piu-piu*, observăm o tehnică de manipulare a opiniei publice prin denaturarea mesajelor, prin mixajul mai multor frânturi de imagine şi discurs. Concurentul electoral PCRM urmărea discreditarea, ironizarea şi reducerea la comic a personalității preşedintelui PL. Acest spot electoral l-a avut drept țintă şi pe liderul PDM, Marian Lupu, căruia i-au fost rupte din context mai multe fraze, declarații, schimbându-le sensul*.

Pentru a înviora atmosfera tensionată din timpul campaniei electorale, Alianța Moldova Noastră (AMN) a lansat pe pagina sa web, jocul *Serafică fără frică – 2,* în care eroul principal este liderul formațiunii, Serafim Urecheanu, care luptă cu comuniştii. La primul nivel adversari sunt Grigore Petrenco şi Zinaida Greceanâi. La nivelul următor, care este mai dificil, apare Igor Dodon şi Mark Tkaciuc. Ultimul şi cel mai dificil de răsturnat este Vladimir Voronin. În joc apar şi liderii Alianței pentru Integrare Europeană – Mihai Ghimpu, Vladimir Filat şi Marian Lupu, în calitate de spectatori care îl aplaudă pe Urechean de fiecare dată când acesta reuşeşte să învingă un adversar comunist. Aceste acțiuni mizează pe dimensiunea afectivă a retoricii electorale şi, respectiv, pe cea a comportamentului electoral [20].

De menționat că sloganurile şi spoturile electorale care au avut o anumită țintă şi un obiectiv de a obține un scor bun deseori au fost sărace în informație, dar bogate în imagini frapante, în cuvinte-şoc. Ele au avut scopul de a ritma comunicarea în campania electorală.

Presa scrisă. Actualmente, pe piața informațională autohtonă activează 12 agenții informaționale, care, pe drept cuvânt, pot fi considerate principalii furnizori de ştiri ai presei scrise. Cu toate că ele se află într-o concurență permanentă, oricum, agențiile de presă se prezintă ca un organism integru care dă tonul presei moldoveneşti, influențând serios modul de selectare a subiectelor. Doar două agenții de ştiri Moldpres şi Infotag au difuzat 635 de ştiri timp de două luni (28 septembrie-28 noiembrie 2010), cca. 60% din ele revenind agenției Infotag, care a avut un comportament editorial echilibrat. Agenția informațională de stat Moldpres a difuzat mai multe ştiri care i-au pus în lumină pozitivă pe liderii PLDM şi PL, în calitatea lor de Prim-ministru şi, corespunzător, Preşedinte Interimar.

În anul 2010 în Republica Moldova s-au editat 237 ziare, inclusiv 48 raionale şi de teritoriu, cu un tiraj de peste 33 milioane exemplare [21].

În perioada campaniei electorale a sporit considerabil interesul cititorilor față de informațiile din presă şi s-a majorat tirajul ziarelor care numără peste 40 de milioane de exemplare. De altfel, în această perioadă au fost publicate şi suplimente ale unor ziare cu tiraj deosebit de mare.

Numai pe parcursul unei luni (în perioada 28 octombrie-28 noiembrie 2010), presa scrisă, inclusiv agențiile de presă şi portalurile web, au publicat în total peste 4760 de materiale, precum şi ştiri, articole de opinie, publicitate politică şi electorală, materiale de educație electorală, interviuri şi alte materiale din categoria programelor electorale speciale, de asemenea sondaje de opinie cu cetățenii de tip „Vox populi".

Cu unele excepții, presa scrisă a reflectat campania electorală din perspectiva concurenților electorali pe care îi simpatizează sau de care depind patronii şi editorii acestora, fără a asigura pluralismul de opinie şi fără a oferi dreptul la replică, conform prevederilor deontologiei profesionale. Constatarea este inserată în raportul de monitorizare a reflectării campaniei electorale de către mass-media de Centrul pentru Jurnalism Independent, în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere şi Corecte, a transmis Info-Prim-Neo pe 7 decembrie 2010.

Expertul mass-media, Petru Macovei, a declarat pe 7 decembrie 2010, la o conferință de presă, că genurile jurnalistice cărora le-au dat preferință ziarele au fost articole de opinie, un spațiu mai mic revenind ştirilor. Publicitatea electorală pe paginile ziarelor a ocupat un spațiu mult prea mare. Astfel, în cele 12 ziare monitorizate spațiul de publicitate electorală a fost de 240 de pagini de ziar.

S-au constatat încălcări ale legislației electorale în publicațiile presei scrise. Astfel, de exemplu, pe 28 şi 30 octombrie 2010, au fost publicate unele materiale cu caracter de publicitate electorală, care nu au fost plasate la rubrica „Electorala 2010" şi nu au fost însoțite de o notă „achitat din fondul electoral". Este vorba de astfel de publicații scrise ca: „Komsomolskaya Pravda" – publicitatea PDM; „Săptămîna" – publicitatea

* Curtea de Apel Chişinău a decis, la 11 noiembrie 2010, interzicerea difuzării acestui spot electoral al Partidului Comuniştilor din Republica Moldova, Magistrații au constatat încălcarea de către concurentul electoral PCRM a art.20 al Regulamentului CEC, privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare în mass-media din Republica Moldova. Astfel, Curtea de Apel i-a dat câştig de cauză Partidului Democrat care a contestat anterior acest spot la CEC.

PLDM, AMN; „Timpul” – publicitatea PLDM, PDM; „Panorama” – PDM; „Moldavskie Vedomosti” – PDM; precum şi pe site-ul portarului „Unimedia”.

Astfel, remarcăm încălcarea art.21 alin.1 din Regulamentul CEC privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie în masă, şi anume: „Fiecare material al concurenților electorali publicat în presa scrisă va fi plasat la rubrica „Electorala 2010” şi însoțit de o notă „achitat din fondul electoral” al concurentului respectiv. Responsabilitatea pentru materialele cu conținut şi/sau esență electorală publicate în presa scrisă fără mențiunea „Electorala 2010” şi „achitat din fondul electoral” o poartă instituția mass-media respectivă.”

În Raportul nr.3 de monitorizare a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, realizat de Coaliția „Control Civic-Alegeri 2010”, în perioada 25-31 octombrie 2010, se remarcă că la apelul Coaliției adresat unor mijloace de informare în masă, cum ar fi: „Timpul”, „Jurnal de Chişinău”, „Ziarul de Gardă”, portalul „Unimedia”, postul de radio „Vocea Basarabiei”, precum şi ziarelor regionale, membri ai Asociației Presei Independente, implicate în reflectarea campaniei electorale, să confirme sau să infirme informațiile care au apărut pe site-ul Ministerului Afacerilor Externe al României, privind acordarea de sprijin financiar acestor mijloace de informare, precum şi apelul de a publica datele cu privire la volumul de finanțare a activităților lor din bugetul de stat al României, răspunsul a parvenit la Coaliție doar din partea portarului informațional „Unimedia”. În mesajul său, acesta a confirmat faptul că finanțarea activităților sale pe parcursul anului 2009 a fost asigurată din sursele bugetare ale Departamentului pentru Românii de pretutindeni al Ministerului Afacerilor Externe al României [22].

În paginile ziarelor au fost publicate informații, reportaje, fotografii, alte materiale ale agențiilor de presă, ale corespondenților titulari şi netitulari despre desfăşurarea campaniei electorale.

De menționat că ziarele „Moldova Suverană” şi „Nezavisimaia Moldova” au făcut partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-au promovat masiv în ştirile şi materialele de opinie publicate.

Noi am studiat 180 de materiale publicate în 30 de numere ale ziarului „Moldova Suverană” şi 150 de materiale publicate în 25 de numere ale ziarului „Nezavisimaia Moldova”, care se refereau, în linii generale sau la concret, la mesajele CEC (hotărâri, liste ale concurenților electorali, informații privind activitatea CEC); programe preelectorale ale partidelor, ale candidaților independenți, articole, interviuri, schițe, adresări, apeluri etc.

Astfel, în ziarul „Moldova Suverană” au fost publicate peste 80 de materiale despre întâlnirile lui Vladimir Voronin şi a candidaților PCRM cu alegătorii, peste 100 de fotografii electorale, 60 de interviuri electorale, 50 de reportaje privind campania electorală.

Numai reporterul Mihai Conțiu de la ziarul „Moldova Suverană” a publicat peste 30 de materiale publicitare politice şi electorale ca: „Jurnalismul ca circumstanță atenuată a ratării şi neputinței”, (Moldova Suverană, 28 septembrie 2010, p.3); „Ce caută Chiril Lucinschi în partidul lui Filat?”, (Moldova Suverană, 14 decembrie 2010, p.1-2) şi altele.

Ziarul „Nezavisimaia Moldova” a publicat peste 60 de materiale publicitare electorale, peste 80 de fotografii ale candidaților PCRM, 50 de interviuri şi 40 de reportaje electorale. Dintre acestea evidențiem articolele: „Cto voiuet protiv Partii Communistov RM?”, („Nezavisimaia Moldova”, 16 noiembrie 2010, p.3); Sorocianu Tudor „Tanieț sabliami vocrug prințipov”, (Nezavisimaia Moldova, 21 decembrie 2010, p.2) etc.

Studierea materialelor publicate în ziarele „Moldova Suverană” şi „Nezavisimaia Moldova” ne permite să concluzionăm că acestea au manifestat partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-au promovat în ştirile şi materialele de opinie. Deseori, au fost lansate diverse acuzații care discreditau AIE şi partidele componente ale acesteia, în special PLDM şi PL, iar tonalitatea materialelor publicate a făcut dovadă caracterului părtinitor al aceste instituții mass-media.

În perioada campaniei electorale, ziarul ”Timpul„ a publicat peste 90 de materiale publicitare electorale, inclusiv peste 40 de bilborduri (postere electorale), aparținând PLDM, peste 30 – PL şi 20 – AMN. Pe paginile ziarului au fost plasate peste 20 de materiale de educație electorală [23]. Dintre acestea evidențiem articolele: Cozonac Cornelia „Importanța votului conştient”, („Timpul”, 8 octombrie 2010, p.12); Tănase Constantin „Cu cine ar vota bătrânii pe 28 noiembrie?!”, („Timpul”, 10 noiembrie 2010, p.6) şi altele.

Cotidianul Național a publicat şi „Discursul Preşedintelui Partidului Liberal Mihai Ghimpu la lansarea oficială în campania electorală a PL”, care a avut loc la Cetatea Soroca pe 24 octombrie 2010, („Timpul”, 29 octombrie 2010, p.20-21).

Pe pagina ziarului *Partidul „Alianța Moldova Noastră”* a propus partenerilor un Decalog de conduită în campania electorală şi anume:

1. Să nu ataci partidele de coaliție.
2. Să nu minți alegătorii.
3. Să nu furi membrii de la alte partide.
4. Să nu mituiești alegătorii folosind resursele administrative.
5. Să nu ataci murdar contracandidații.
6. Să nu rupi afișele electorale.
7. Să nu agresezi agitatorii electorali.
8. Să nu faci promisiuni deșarte.
9. Să nu pui interesele personale mai presus de interesul țării.
10. Să nu denigrezi țara și simbolurile naționale („Timpul", 21 octombrie 2010, p.5).

Ziarul „Jurnal de Chișinău" a publicat peste 70 de materiale electorale: reportaje fotografii, materiale ale agenților de presă etc.

Ziarele „Timpul", „Jurnal de Chișinău" au defavorizat concurentul electoral PCRM în majoritatea absolută a materialelor jurnalistice, avantajând partidele de orientare liberală și în general partidele ne-comuniste. „Jurnal de Chișinău" a prezentat în context preponderent negativ și concurentul electoral PDM, dar a favorizat în același timp Partidul Umanist din Moldova. Reamintim doar articolul: „Încredere neamului de bună credință", („Jurnal de Chișinău", 5 noiembrie 2010, p.2).

De menționat că ziarele „Flux" și „Evenimentul Zilei" au prezentat în context negativ concurenții electorali cu cele mai mari șanse de a accede în Parlament (în special PCRM, PLDM, PL), dar și alte partide antrenate în alegeri, cu excepția unuia dintre concurenții, pe care l-au avantajat editorial. În cazul „Flux-ului" este vorba de Partidul Popular Creștin-Democrat (PPCD), iar în cazul „Evenimentului Zilei" – de PDM.

Ziarele „Vesti Gagauzii" și „Golos Bălți" s-au implicat destul de modest în reflectarea campaniei electorale, doar cu câteva știri, fapt care denotă că nu și-au îndeplinit complet rolurile de instituții ale presei.

Referitor la ziarul „Komsomolskaia pravda v Moldove" notăm că acesta nu a publicat foarte multe materiale jurnalistice în campania electorală, dând preferință articolelor și machetelor publicitare ale concurenților electorali. Totuși, a manifestat o tendință de favorizare a concurenților electorali PLDM și PCRM.

Și încă ceva. „Adevărul", supliment al ziarului „Alianța Moldova Noastră", cu un tiraj de 250 000 de exemplare, a fost difuzat, în a doua jumătate a lunii noiembrie, în cutiile poștale ale alegătorilor din republică. Pentru a combate rezultatele sondajelor de opinie ale unor centre de cercetări sociologice care prognozau că AMN nu va accede în Parlament, „Adevărul" a plasat în paginile sale materialul „Sondajele confirmă: AMN este în creștere și va obține cel puțin 11 mandate de deputat la alegeri". În acest material publicitar se menționează că în perioada 1-10 noiembrie 2010 Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova a realizat sondajul „Vox Populi – noiembrie 2010" pe un eșantion de 1500 de respondenți, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, cu o marjă de eroare de 2,6%. Conform sondajului, 73,5% dintre respondenți vor merge la vot, rezultatele arătând că în Parlament vor intra 5 partide. Transformate în mandate de deputat, opțiunile respondenților arată că AMN ar obține11 mandate, cu 4 mai mult decât în actualul parlament. Rezultatele alegerilor au demonstrat că AMN n-a trecut pragul electoral, obținând doar 2,3% din voturi. A fost preferat votul rațional al alegătorilor, care au ales partidele mari.

Marea majoritate a ziarelor au publicat platformele electorale ale concurenților electorali, datele finale ale alegerilor prezentate de CEC. Ziarul „Jurnal de Chișinău" a prezentat o hartă a voturilor în care propune cititorilor să vadă cum au fost cotate principalele partide în fiecare raion al Republicii Moldova, precum și în Chișinău și Bălți. Harta arată că în centrul Republicii Moldova situația s-a schimbat, verdele, albastrul și bleul umbresc purpuriul, iar celelalte regiuni se dezroșesc încet, dar sigur („Jurnal de Chișinău", 3 decembrie 2010, p.10).

Un aspect pozitiv în campania electorală este și prima încercare de a facilita votarea directă și secretă pentru persoanele cu dizabilități de vedere din republică. Ziarele au publicat mai multe materiale referitoare la acest subiect. Astfel în articolul autorului Ion Macovei „Cum s-au folosit nevăzătorii de dreptul la vot secret", („Timpul", 1 decembrie 2010, p.2), se menționează că în sediul Casei Radio de pe strada Miorița 1 din capitală, la secția de votare nevăzătorii au putut vota fără ajutorul unui însoțitor. Au fost instalate cabine suplimentare, dotate cu echipament special de iluminare și vizualitate a textului, iar buletinul de vot a fost introdus într-un plic-trafaret din plastic transparent. În momentul exercitării dreptului de vot, alegătorul a identificat tactil poziția concurentului electoral și a aplicat ștampila cu inscripția „votat" în circumferința din plic. De altfel, potrivit datelor Asociației Orbilor din Moldova, în Chișinău locuiesc circa 1100 de persoane nevăzătoare.

În unele materiale publicate în ziare este învinuită Comisia Electorală Centrală de fraudarea alegerilor. Drept exemplu poate servi materialul: „CEC a pus umărul la fraudarea alegerilor", („Moldova Suverană",

1 decembrie 2010, p.1), în care reprezentantul PCRM, Grigore Petrenco, a declarat că numărătoarea paralelă a voturilor, care a fost inițiată de PCRM demonstrează multiple greşeli intenționate în procesele verbale de la secțiile de votare din întreaga țară.

În multe articole din ziare se accentuează faptul că transparența financiară prin care să fie informați alegătorii cu privire la cei care sprijină financiar n-a fost asigurată. Drept confirmare sunt aduse un şir de cazuri de finanțare ilegală a campaniei electorale. Corupția parlamentară a servit drept teren rodnic pentru finanțarea ilegală a partidelor politice, fapt ce antrenează cheltuieli serioase din resurse de stat şi împiedică funcționarea normală a instituțiilor democratice. Aceasta are loc din cauza lipsei unei legislații care ar permite un control riguros al finanțării participanților la scrutinele electorale.

Sau materialul: „Renumărarea voturilor va costa peste un milion de dolari", („Timpul", 13 decembrie, 2010, p.1). În articol se subliniază că CEC a aprobat un deviz de cheltuieli în sumă de 13 milioane de lei pentru renumărarea voturilor, cerute de comunişti. Procesul de numărare repetată a buletinelor de vot de la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a început la 15 decembrie. CEC a degrevat, de la 13 până la 17 decembrie 2010, de la locul de muncă permanent întreaga componență a consiliilor electorale de circumscripție.

Adică, de la bun început era evident că remunerarea voturilor nu va avea nici un efect practic. Lucru care s-a şi confirmat, dar, în schimb, s-au cheltuit sume fabuloase de bani. De altfel, renumărarea voturilor a avut o însemnătate nu numai politică, dar şi morală, deoarece rezultatele renumărării nu au confirmat falsificările şi acei care au cerut acest lucru, PCRM, au rămas pedanți.

Ziarele au publicat şi materiale referitoare la soluționarea crizei politice din Republica Moldova. Acestea au inclus în linii mari opiniile oamenilor de stat, ale liderilor politici, ale analiştilor politici, ale intelectualității şi ale oamenilor de rând. Astfel, în materialul: „Cum poate fi depăşită criza politică?", („Ziarul de Gardă", 2 decembrie 2010, p.3) şi-a expus opinia referitor la crearea coaliției de guvernare Mircea Snegur, primul preşedinte al R. Moldova, Ecaterina Mardarovici, Clubul Politic al Femeilor 50/50, Viorel Cibotaru, analist politic, Anatol Țăranu, analist politic, Dumitru Braghiş, ex-prim-ministru al R. Moldova. În alt articol informativ: „Coaliția post-Narîşkin", („Ziarul de Gardă", 9 decembrie 2010, p.1), se aduce la cunoştința cititorilor că Partidul Comuniştilor din Republica Moldova şi Partidul Democrat din Moldova vor forma în zilele următoare coaliția anticriză „Pentru Moldova". Cele două formațiuni au ajuns la înțelegere în timpul vizitei la Chişinău a lui Serghei Narîşkin, şeful administrației prezidențiale de la Moscova. Decizia nu a fost făcută publică, evitându-se situația în care cele două partide ar fi suspectate că au luat decizia sub influența Rusiei.

În materialul „Are R. Moldova nevoie de o presă şi o societate civilă care tac?" („Ziarul de Gardă", 16 decembrie 2010, p.3), Sergiu Mustață, Asociația istoricilor din Moldova, Valeriu Saharneanu, Uniunea Jurnaliştilor din Moldova, Cornel Ciurea, analist politic, IDIS „Viitorul", Petru Macovei, Asociația presei independente supun criticii Declarația liderului PDM M.Lupu „Asupra PD se exercită presiuni enorme prin intermediul presei, ONG, liderilor de opinie…". În articol aceştia se întreabă: Dacă partidele încep a schimba regulile jocului, ce ar trebui să facă presa şi societatea civilă? Să tacă? Să se facă că nu vede?

Pe 1 decembrie 2010 cotidianul național „Timpul" a publicat articolul jurnalistului Arcadie Gherasim. „Cineva vrea să ne vândă?", în care se menționează: „După alegeri s-a creat o situație paradoxală: cei care au acumulat un număr mai mic de mandate de deputat se dau cei mai tari, aruncând cu declarații „tranşante" şi aluzii şantajiste, anunțându-se unicii care pot decide destinul Moldovei. Unii dintre ei nici măcar nu conştientizează că, având doar un mănunchi de mandate, în afara Alianței pentru Integrare Europeană ar deveni nişte marginali bizari."

În perioada 29 noiembrie-24 decembrie 2010, săptămânalul „Ziarul de Gardă" a publicat peste 20 de materiale consacrate depăşirii crizei politice din Republica Moldova, „Săptămîna" – 15, „Timpul" – 12, „Flux" – 10, „Adevărul" – 8 materiale.

În art.6 din Regulamentul CEC, privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 se specifică: „Publicitatea electorală în rețeaua internet şi prin intermediul telefoniei mobile este asimilată publicității electorale în presa scrisă" [24].

În perioada campaniei electorale agențiile de presă, portalurile web au publicat un număr semnificativ de materiale de publicitate electorală şi politică, sondaje de opinie, întâlniri cu alegătorii şi, în special, materiale de educație electorală. Totodată, telefonia mobilă a transmis mai multe mesaje publicitare.

De menționat că site-urile au plasat 1500 de informații, peste 60% din totalul de ştiri revenind www.omg.md. Remarcăm ca acesta din urmă a făcut partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-a promovat în toate ştirile şi materialele de opinie publicate. Deseori au fost lansate diferite acuzații care

discreditează AIE şi partidele componente ale acesteia, în special PLDM şi PL, fără a oferi dreptul la replică, iar tonalitatea materialelor publicate a făcut dovada caracterul părtinitor al acestei instituţii mass-media.

Presa din Republica Moldova mai mult „a convins" decât a informat. Ceea ce s-a urmărit de-a lungul campaniei electorale a fost mai degrabă un comentariu politic cu pretenţii de informare. Presa de opinie s-a lansat într-o competiţie unde măiestria de defăimare a concurenţilor electorali aducea după sine laurii triumfului. Este de menţionat faptul că presa din republică şi-a permis de mai multe ori un limbaj incorect în adresa concurenţilor electorali. Vom exemplifica prin câteva denumiri de articole plasate în ziarele în care este folosit un astfel de limbaj: „Filat vs Lupu, un duel benefic campaniei", („Jurnal de Chişinău", 9 noiembrie 2010, p.3), „Comuniştii atacă Moldova cu bombe propagandistice" („Timpul", 5 noiembrie 2010, p.4), „Corupere pasivă a electoratului" („Moldova Suverană", 1 octombrie 2010, p.1-2), „AMN: silneie solnţe, jioltoie nebo. Partia Serafima Urechiana vstupaet v predvabornuiu boribu s obrecionnostiu osujdionnogo na cazni" („Nezavisimaia Moldova", 2 noiembrie 2010, p.1) şi altele.

În articolul „Putrezi de săraci. Comuniştii au sărăcit. Pe hârtie" („Jurnal de Chişinău", 12 octombrie 2010, p.1-3), se subliniază că declaraţiile de avere ale unor lideri comunişti, depuse la CEC pentru alegerile din 28 noiembrie 2010, conţin venituri şi chiar proprietăţi mai puţine decât atunci, când erau la guvernare. În articol se mai remarcă că conform declaraţiilor de avere depuse la CEC, pe lista electorală a Partidului Comuniştilor din Republica Moldova candidează persoane care nu indică nicio proprietate şi niciun venit.

Acelaşi cotidian „Jurnal de Chişinău" din 15 octombrie 2010, a publicat articolul „Democraţia îşi etalează averile", în care redacţia ziarului propune cititorilor să ia cunoştinţă şi de averile demnitarilor conduşi de Marian Lupu. În legenda fotografiei plasate în centrul articolului, Dumitru Diacov este prezentat ca „Lupul Bătrân" al democraţilor, care a rămas, în mare parte, cu aceleaşi proprietăţi valoroase declarate şi în anii trecuţi.

În mesajele partidelor democratice din mass-media a fost pe larg promovată ideea integrării europene, care reprezintă o prioritate constantă şi ireversibilă a politicii externe şi interne a Republicii Moldova. Platformele electorale ale partidelor democratice, în special, PLDM, PL, AMN, PDM, MAE, PUM, PNL şi altele se subliniază „Cursul spre Europa". Implementarea reformelor interne în domeniul consolidării democraţiei şi statului de drept, în conformitate cu standardele europene, reprezintă o condiţie de maximă importanţă pentru integrarea europeană.

De remarcat, în context, că cea mai reuşită campanie mediatică de promovare a ideii de integrare europeană au desfăşurat-o în timpul campaniei electorale posturile publice Moldova 1, Radio Moldova, Vocea Basarabiei, posturile TV private cu acoperire naţională Prime TV, 2 Plus, precum şi posturile Publika TV şi Jurnal TV. Cel mai mare volum de materiale consacrate integrării europene au fost puse pe post de Publika TV, urmat de Jurnal TV, iar NIT a reflectat această problemă într-un număr redus de ştiri.

Ziarele cele mai insistente în reflectarea problemei integrării europene au fost „Timpul", „Jurnal de Chişinău", „Flux", „Ziarul de Gardă".

De menţionat, însă, că opţiunea europeană spune mult şi nimic electoratului autohton. Pe fondul unei sărăcii aproape generale a cetăţenilor moldoveni, mult mai concrete şi mai atractive devin mesajele şi sloganurile referitoare la pensii, salarii, fiscalitate, ocrotirea sănătăţii, învăţământ, indemnizaţii pentru naşterea copiilor şi altele.

Campania electorală a luat sfârşit la 24 decembrie 2010, când Curtea Constituţională (CC) a validat mandatele celor 101 deputaţi care vor constitui parlamentul de legislatura a XIX-a. În acelaşi timp, CC a emis un demers parlamentului pentru a amenda Codul electoral, astfel încât să fie prevenite încălcări de genul celor notificate în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. În decizia sa, CC a confirmat rezultatele alegerilor anticipate din 28 noiembrie, conform cărora PCRM a obţinut 42 de mandate, PLDM – 32, PDM – 12, iar PL – 12 [25].

În campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 s-au desfăşurat şi alte tipuri de agitaţie electorală: acţiuni de tip „din uşă în uşă", autovehicule cu publicitate audio şi vizuală, distribuirea de pliante informative şi ziare de partid, întâlniri cu alegătorii, petreceri pentru tineri, publicitate stradală, publicitate vizuală externă etc.

Campania electorală s-a manifestat prin varietatea şi multitudinea activităţilor de agitaţie electorală, fapt ce a dat dovadă de seriozitatea implicării concurenţilor în cursă.

Mass-media a difuzat o anumită informaţie în rândul alegătorilor cu scopul de a le influenţa motivaţiile electorale, deoarece pe parcursul campaniei electorale se poate schimba dispoziţia electoratului. Mesajele mass-media au fost centrate pe următoarele teme: sănătate, învăţământ, educaţie, asistenţă socială, pensii, locuri de muncă, politică externă etc. Deoarece liderul partidului sau candidatul nu are posibilitatea să se

întâlnească cu fiecare dintre alegători, mass-media devenind în acest sens cea mai potrivită cale de comunicare cu electoratul.

În campania electorală mass-media a difuzat spoturi sociale şi de educație civică şi electorală, a desfăşurat o campanie de informare a alegătorilor despre procedura de vot şi alte particularități ale votării.

De altfel, atât clasa politică din Republica Moldova, cât şi clasa mediatică, pare să fi conştientizat deja stratagema spectacolului politic. Succesul PLDM în raport cu alte formațiuni politice „de dreapta" la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în Republica Moldova înşişi jurnaliştii îl explică tocmai prin contribuția adusă de mass-media.

Ieşirea masivă a cetățenilor Republicii Moldova la votare a fost, fără îndoială, un aspect pozitiv al scrutinului din 28 noiembrie 2010 şi o consecință a activității desfăşurate de mass-media. Totodată, rata înaltă de participare la scrutinul electoral demonstrează o dată în plus că societatea noastră îşi doreşte o guvernare stabilă, generatoare de prosperitate şi dezvoltare. Astăzi, mai mult ca oricând, clasa politică din Republica Moldova trebuie să demonstreze prin fapte că nu este condusă de ambiții şi interese de moment, dar că este în serviciul cetățenilor.

În definitiv, mass-media are un impact puternic asupra opiniei publice în perioada campaniei electorale şi dacă procesul electoral nu este reflectat în mod echilibrat şi imparțial, cetățenii vor fi lipsiți de posibilitatea unui vot conştient, informat, iar alegerile nu vor putea fi considerate pe deplin libere şi corecte.

Referințe:

1. Codul electoral. – Chişinău, 2010, p.16.
2. 28 noiembrie 2010 – Alegerea Parlamentului Republicii Moldova. Lista concurenților electorali. – Chişinău, 2010, p. 3-119.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010, nr.206-209, p.58-60.
4. Ibidem, p.58.
5. http://www.voceabasarabiei.net/stiri/politica/11409-comisia-electoral-central-invit-partidele-politice-i-instituiile-mass-media-s-semneze-codul-de-conduit-privind-desfurarea-i-reflectarea-campaniei-electorale-la-alegerile-parlamentare-anticipate-din-28-noiembrie-2010.
6. Peru-Balan A.PR-ul politic şi comunicarea de criză în Republica Moldova, 2009-2010: Studiu monografic. – Chişinău, 2010, p.89.
7. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice, noiembrie 2010, p.39.
8. Conform informației Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA), www.cca.md
9. http://www.info/prim.md/?a=14&id=1559
10. Centrul pentru Jurnalism Independent. Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Raport final. – Chişinău, 2010, p.1.
11. Ibidem, p.10.
12. Raportul Consiliului Coordonator al Audiovizualului despre monitorizarea reflectării campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, p.3.
13. Centrul pentru Jurnalism Independent. Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Raport final, - Chişinău, 2010, p.6.
14. Informația Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA), www.cca.md.
15. PLDM luptă pentru o Moldovă fără sărăcie // Timpul, 2010, 18 octombrie, p.3.
16. www.pldm.md
17. Voronin V. Esența luptei politice a PCRM este să aducă la guvernare poporul Republicii Moldova // Moldova Suverană, 2010, 12 octombrie, p.1.
18. Partidul Democrat din Moldova s-a lansat oficial în campania pentru alegeri parlamentare anticipate // Timpul, 2010, 19 octombrie, p.4.
19. Mai multe fapte mai puțină politică // Timpul, 2010, 8 noiembrie, p.3.
20. Peru-Balan A.PR-ul politic şi comunicarea de criză în Republica Moldova, 2009-2010: Studiu monografic. – Chişinău, 2010, p.97.
21. Datele au fost furnizate de Camera Națională a Cărții din Republica Moldova la 10 decembrie 2010.
22. http://www.dprp.gov.ro/republica-moldova-2.
23. Materialele au fost selectate şi clasificate de către autor.
24. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010, nr. 206-209, p.59.
25. CC a validat alegerile anticipate // Moldova Suverană, 2010, 28 decembrie, p.1.

Prezentat la 01.12.2010

COLABORAREA MOLDO-BELORUSĂ ÎNTRE MINORITĂȚILE ETNICE (1991-2005)

Ion GHELEȚCHI

Catedra Istoria Românilor

The present article analyzes the relationship of Republic of Moldova with the Republic of Belarus between 1991-2005 in the field of collaboration of the ethnic minorities. The author presents the creation of the Diaspora which has the purpose to defend the rights of the minor population of the state, also the creation of some better conditions of keeping and developing the national culture of the minorities of Moldovan people from Republic of Moldova and of Belorussian people from Republic of Belarus; according some legal assistance; to establish common contacts; to recognize the right of the free expression in the mother tongue, to keep the name and surname, and to defend the rights of the minor population of the state.

Una dintre cele mai importante componente ale relațiilor de parteneriat moldo-belorus este colaborarea dintre minoritățile etnice ce conviețuiesc pe teritoriul celor două state. Pe parcursul anilor, Republica Moldova a promovat o politică de susținere a reprezentanților diasporei moldoveneşti în cadrul politicii sale externe şi interne. Principiile şi formele de bază ale susținerii persoanelor originare din Republica Moldova domiciliate peste hotare sunt stipulate într-un şir de acte normative. Această colaborare este facilitată în primul rând de Acordul între Parlamentul Republicii Moldova şi Sovietul Republican al Adunării Naționale din Republica Belarus, semnat pe data de 7 septembrie 1997, care prevede că pe teritoriul fiecărui stat locuiesc persoane de etnie belorusă şi respectiv moldovenească, astfel acestea sunt parte componentă a societății în care locuiesc şi activează, dar îşi păstrează datinile şi obiceiurile naționale.

Cu acest scop s-au creat condiții prielnice pentru păstrarea şi dezvoltarea culturii naționale a beloruşilor în Republica Moldova şi a moldovenilor în Republica Belarus, acordarea de ajutor juridic gratuit, stabilirea contactelor reciproce, recunoaşterea dreptului de a se exprima în limba maternă, păstrarea numelui, a prenumelui, de asemenea crearea diasporei ce are menirea de a apăra drepturile populației minoritare din stat. Conform statisticii oficiale din 1989, în Republica Moldova locuiau în jur de 20 mii de etnici beloruşi, iar în Republica Belarus în jur de 5 mii de etnici moldoveni [1]. În prezent, conform datelor oficiale, în Republica Belarus locuiesc peste 5000 de originari din Republica Moldova, dintre care 2100 sunt cetățeni ai Republicii Moldova, stabiliți cu domiciliul permanent.

O contribuție considerabilă privind stabilirea şi dezvoltarea relațiilor culturale între cele două țări a avut-o şi diaspora belorusă din Republica Moldova, creată la începutul anilor '90 de către un grup de etnici beloruşi în frunte cu V. Dzerjițchi. Dumnealui a creat în 1992 o organizație de etnici beloruşi domiciliați în oraşul Chişinău, fiind înregistrată în 1993 drept Asociația „Белорусская громада в Республике Молдова", la momentul înregistrării numărul membrilor acestei Asociații era de 500 de persoane. Asociații de etnici beloruşi sunt şi în oraşele precum Tighina, Bălți, Tiraspol, Comrat, Râbnița, Griogriopol. Numărul total al membrilor etnici beloruşi înregistrați în cadrul a diferite asociații este de aproximativ 2300 de persoane. Organul superior al acestor asociații este Sovietul Coordonator al etnicilor beloruşi din Republica Moldova [2]. În cadrul diasporei funcționează şi cercul literar fondat de I. Keț (fostul conducător al diasporei). Cercul literar are menirea de a răspândi cultura, poezia, proza belorusă, în Republica Moldova, datorită acestui fapt colaboratori cercului literar au publicat volume de poezii, precum: „Белорусская мысль", „Белорусская душа" (1999) şi „Беларусь моя". În ultimul volum au apărut şi poezii ale 13 poeți moldoveni ce au rădăcini beloruse. În 2003, în Chişinău a fost editat Almanahul publicistico-literar „Ларец" sub numele de *„Beloruşii în cultura şi ştiința Moldovei"* [3].

Membrii diasporei au deschis şi o bibliotecă ce poartă numele lui M. Bogdanovici, care în prezent are un fond de carte de peste 2000 de titluri în limbile belorusă şi rusă. În cadrul bibliotecii funcționează şcoala duminicală unde se predă limba şi literatura belorusă. În anul 2002, în cadrul diasporei, a fost sărbătorită aniversarea a 120 de ani de la naşterea poeților naționali beloruşi Ianka Kupala şi Iakob Kolas. Anual membrii diasporei organizează şi Ziua Independenței Republicii Belarus (03 iulie) [4], Ziua Victoriei, Zilele culturii beloruse, sărbători tradiționale precum *Коляда* şi *Великдены,* memorii dedicate personalităților proeminente din cultură, diverse expoziții de carte ale maeştrilor populari, expoziții de tablouri etc. [5].

Cu sprijinul Ambasadei Republicii Belarus, anual, membrii diasporei organizează Zilele cinematografiei şi ale filmului belorus, foto-expoziții, Festivalul beloruşilor din Moldova „Беларусь – мая Радзіма.", expoziții de carte; la fel are loc completarea bibliotecii beloruse cu noi cărți primite din donație. Artiştii beloruşi participă cu succes la festivaluri precum: *„Mărțişor", „Cântecele Lumii", „Vă invită Maria Bieşu", „Două inimi gemene", „Micul Prinț".*

Diaspora moldovenilor din Belarus a fost creată la începutul anilor '90, de către Reprezentanța Republicii Moldova la Minsk, cu numele de Societatea Culturală „Moldova", în fruntea ei a fost ales V. Ignat, originar din Anenii Noi, fost militar. Societatea Culturală a fost înregistrată pe 13 iulie 1992, la Ministerul Justiției al Republicii Belarus ca Organizația obştească republicană „Societatea Moldovenilor". Fondatorii societății sunt 17 persoane originare din Republica Moldova, actualmente societatea moldovenilor întruneşte peste 350 de membri. Comunitatea a realizat un program ce prevedea studierea şi propagarea limbii materne, a obiceiurilor, a tradițiilor, a istoriei şi a culturii naționale. Pe 31 august 1992, la Reprezentanță, s-a desfăşurat sărbătoarea „Limba noastră cea română", la care au participat foarte mulți etnici moldoveni ce locuiesc pe teritoriul Republicii Belarus [6]. În anul 2000 preşedinte al Societății Culturale „Moldova" a fost aleasă doamna A.Valico, care a întreprins acțiuni concrete pentru dezvoltarea culturii moldoveneşti şi a familiarizat populația belorusă cu valorile naționale [7].

Organul de conducere al societății este Consiliul, ales la Adunarea Generală, în componență de 8 persoane: Preşedintele Consiliului este dna Valico Antonina Nicolae, membrii consiliului sunt: Feodor Nicolai, Ignat Vasilii, Puşcaş Gheorghe, Capmole Petru, Licu Dmitrii, Salinicova Zinaida, Osipov Victor. Filiale ale diasporei activează în oraşele Gomel şi Molodecino.

În vederea promovării culturii şi tradițiilor populare, conaționalii noştri au constituit în cadrul societății un şir de colective artistice precum: Ansamblul vocal-coreografic „Plai", Ansamblurile de dansuri populare „Stepianocica" şi „Bucuria", duetele de dansatori „Joc" şi „Ivar şi Glaşa". Organizația obştească participă anual la diferite acțiuni culturale, festivaluri orăşeneşti şi republicane organizate de autoritățile sau organizațiile obşteşti beloruse. Membrii colectivelor artistice sunt deținătorii a mai multe diplome de laureați ai festivalurilor republicane şi orăşeneşti ale culturilor naționale din Republica Belarus.

Un prilej pentru promovarea obiceiurilor noastre strămoşeşti este Festivalul Internațional de Muzică „Mărțişor", care anual este organizat la Minsk de către Organizația obştească republicană „Societatea Moldovenilor" cu susținerea Ambasadei Republicii Moldova în Belarus.

Cu ocazia jubileelor consacrate personalităților marcante ale plaiului nostru, Ambasada, în comun cu „Societatea Moldovenilor" şi Societatea de prietenie „Moldova – Belarus", organizează expoziții de carte, de obiecte de artizanat, în cadrul cărora sunt prezentate şi concerte ale colectivelor artistice ale diasporei, inclusiv cu participarea celor mai tineri reprezentanți ai diasporei. De remarcat şi faptul că interpreții moldoveni au fost laureați în această perioadă la festivaluri, concursuri şi concerte, precum: «Славянский Базар в Витебске», «Золотой Шлягер», «Золотая пчелка» etc. [8].

La 28 august 2001, la Minsk, în urma semnării Acordului între Ministerul Culturii din Republica Moldova şi din Republica Belarus [9], s-a constituit o nouă bază juridică în domeniul colaborării între minoritățile celor două state. Acest Acord poartă şi un caracter sistematic, prin care se susține colaborarea în domeniul culturii şi al artei între cele două state, inclusiv inițiativele instituțiilor culturale şi ale colectivelor artistice, orientate către promovarea şi propagarea culturii, a istoriei şi tradițiilor naționale ale Republicii Moldova şi ale Republicii Belarus. Analizând documentul, putem conchide că între Ministerele Culturii din Moldova şi din Belarus s-au constituit direcții prioritare de colaborare, dintre care menționăm:

- dezvoltarea contactelor între asociațiile teatrale, dramatice, de păpuşi şi alte teatre, de asemenea informarea privind desfăşurarea festivalurilor internaționale de teatre unde Partea moldovenească va invita teatrele din Republica Belarus la următoarele festivaluri teatrale, organizate pe teritoriul Republicii Moldova: Bienala teatrului „Eugen Ionesco" (or. Chişinău, odată la 2 ani), Festivalul internațional al Teatrelor de Păpuşi (or. Chişinău, odată la 4 ani); iar Partea belorusă, la rândul ei, va invita Partea moldovenească la următoarele festivaluri internaționale teatrale, organizate în Republica Belarus: «Славянские театральные встречи» (or. Gomeli, odată la 2 ani), Festivalul internațional de teatru «Белая вежа» (or. Brest, odată la 2 ani), Festivalul internațional al Teatrelor de Păpuşi (or. Minsk, odată în 4 ani), Festivalul internațional de monospectacole «Я» (or. Minsk, odată la 3 ani), Festivalul internațional de teatru «Класика и авангард» (or. Minsk, odată în 2 ani);

- dezvoltarea relațiilor între colectivele muzicale din Belarus şi Moldova, participarea la diverse concursuri şi festivaluri de muzică, desfăşurate pe teritoriul acestor ţări, stabilirea contactelor între centrele de creație, compozitori, interpreți, de asemenea o informare reciprocă, privind organizarea festivalurilor muzicale. Cu acest scop Partea moldovenească îşi asumă responsabilitatea de a invita artiştii din Belarus la următoarele festivaluri internaționale: Festivalul anual al vedetelor de operă şi balet „Vă invită Maria Bieşu" (or. Chişinău, în luna septembrie), Festivalul muzical anual „Mărțişor" (or. Chişinău, 1-10 martie), Festivalul anual „Zilele Muzicii Noi" (or. Chişinău, iunie), iar Partea belorusă şi-a asumat obligația da a invita Partea moldovenească la următoarele festivaluri muzicale internaționale, concursuri şi alte acțiuni desfăşurate pe teritoriul Belarusului: Festivalul internațional al artelor «Славянский базар в Витебске» (or. Vitebsc, anual), Festivalul muzical internațional «Минская весна» (or. Minsk, anual), Festivalul internațional al artei muzicale «Белорусская музыкальная осень» (or. Minsk, anual), Festivalul muzical internațional «Золотой шлягер» (or. Moghilev, anual), Festivalul muzical internațional I. Sollertiskii (or. Vitebsk, anual);
- dezvoltarea contactelor între instituțiile de învățământ mediu, profesional superior, schimbul de studenți ce-şi fac studiile în domenii cu profil de creație, didactic şi ştiințific, crearea condițiilor pentru perfecționarea calificației şi stagieri de creație ale profesorilor instituțiilor de învățământ superior şi ştiințific în domeniul culturii şi artei din ambele state;
- dezvoltarea relațiilor în domeniul muzeistic şi al expozițiilor muzeale, schimbul de expoziții populare, al artizanatului popular, cu acest scop ambele Părți se vor informa reciproc asupra conferințelor ştiințifice a seminarelor, a simpozioanelor privind aceste activități;
- dezvoltarea contactelor în domeniul cinematografiei şi informarea reciprocă referitor la organizarea festivalurilor cinematografice. Partea moldovenească a accentuat că anual, în luna iunie, se va petrece Ziua filmului belorus, iar Partea belorusă a informat Partea moldovenească despre organizarea următoarelor festivaluri de film: Festivalul de film al țărilor membre ale CSI şi ale țărilor Baltice «Листопад» (or. Minsk, anual), Festivalul filmelor cu desene animate «Анимаевка» (or. Moghilev, anual);
- stabilirea şi dezvoltarea contactelor între Biblioteca Națională din Republica Moldova şi Biblioteca Națională din Belarus, colaborarea privind expozițiile de carte, a fişierelor bibliografice, bazele de date ale bibliotecilor, materiale didactice şi bibliografice, publicații pentru edițiile periodice, participarea specialiştilor la seminare, conferințe ştiințifico-practice şi simpozioane organizate pe teritoriul uneia dintre Părți;
- dezvoltarea relațiilor în domeniul creației, stabilirea contactelor permanente între asociațiile de artă;
- colaborarea în domeniul creației populare şi contribuirea la stabilirea legăturilor directe între colectivele de amatori şi centrele de creație populară. Cu acest scop Partea moldovenească organizează următoarele manifestări: Festivalul folcloric internațional „Nufărul Alb" (or. Cahul, odată la 4 ani), Festivalul folcloric internațional „Meşterul Manole" (or. Criuleni, anual), iar Partea belorusă anunță organizarea următoarelor festivități: Festivalul internațional de muzică populară «Звенят цимбалы и гармонь» (or. Postavi, regiunea Vitebsk, odată în 2 ani), Festivalul tinerelor talente «Земля под белыми крыльями» (or. Moziri, regiunea Gomel, odată în 2 ani), Festivalul internațional al artei coregrafice «Сожский хоровод» (or. Gomel, odată în 2 ani), Festivalul Belarus de umor popular «Автюки» (raionul Kalinkovski, regiunea Gomel, odată la 2 ani) [10].

În aceşti 14 ani de colaborare culturală au avut loc foarte multe festivaluri, concursuri organizate atât în Republica Moldova, cât şi Republica Belarus, care au drept protagonişti ambele părți. De menționat că începând din 1990, în Vulcăneşti se desfăşoară Festivalul Culturii Găgăuze, unde a fost invitat Ansamblul de dansuri populare «Беларусь» din oraşul Bobruisk şi Ansamblul Național «Перязвы», acestea au fost laureate şi în cadrul festivalului „Nufărul Alb" din Cahul. Tot în oraşul Cahul, în cadrul aceluiaşi festival, a mai participat şi Ansamblul din oraşul Poltava. Din Republica Moldova au fost invitate la diverse festivaluri ansamblurile „Țărăncuța" din s. Slobozia Duşca (r-nul Criuleni), „Altair" din or. Străşeni, „Aisidora" din or. Râşcani; iar din Republica Belarus, pe lângă ansamblurile mai sus menționate, au mai fost prezente în cadrul festivalurilor şi ansamblurilor precum «Венок дружбы» din or. Moghilev, «Золотая Пчелка», «Играй Цимбалы» din or. Poltava. Ansamblul de dansuri sportive „Magic" din or. Căuşeni a participat în cadrul festivalului internațional de dans sportiv din Belarus. Un aspect aparte îl reprezintă invitarea, în anul 2003, a Ansamblului de dansuri populare din or. Bobruisk la festivalul internațional de cântece şi dans „Mărțişor-2003" [11]. Ansamblul de copii «Кукушечка» din oraşul Bobruisk a câştigat „Grand-Prix-ul" în cadrul concursului internațional „Bobocel", organizat în oraşul Cahul, în anul 2003.

Pe data de 30 ianuarie 2004, a avut loc inaugurarea expoziției de cărți "Cele mai bune cărți ale Belorusiei", în incinta Bibliotecii Naționale din Republica Moldova. La expoziție au fost prezentate 200 de cărți editate în anul 2002 şi participante la concursul republican din Belarus, "Arta cărții 2003". În cadrul manifestării s-a încheiat un contract de colaborare dintre Biblioteca Națională a Moldovei şi Biblioteca Națională a Republicii Belarus ce va deschide posibilități de acces reciproc la fondurile bibliotecilor, realizarea proiectelor de cercetare, editare, expoziții şi a altor proiecte în comun, schimb de colaboratori științifici [12].

Pentru consolidarea relațiilor de prietenie între Republica Moldova şi Republica Belarus în fiecare an, în capitalele ambelor state, se organizează diferite activități culturale, care au drept scop de a prezenta iubitorilor de frumos operele de artă ale meşterilor populari. Exemplu de astfel de activități servesc deja tradiționalele „Zilele culturii beloruse în Moldova" şi „Дни молдавской культуры в Беларуси» [13].

Parteneriatul între Republica Moldova şi Republica Belarus în domeniul colaborării dintre cele două minorități poartă un caracter destul de activ. Această colaborare s-a manifestat în principalele sfere ale culturii, precum: ştiință, învățământ, turism, sport, cultură, diasporă, anume aşa s-a constituit o bază juridică masivă a cooperării bilaterale. Datorită bunelor relații culturale între cele două părți se dezvoltă şi o bună colaborare economică, socială şi chiar diplomatică. Aceasta dovedeşte şi stabilitatea relațiilor de prietenie a celor două popoare.

Referințe:

1. Млечко Т. Межэтнические отношения в контексте межгосударственных связей // Материалы Международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова: на путях дружбы и сотрудничество // Минск-Кишинев, 2003, c.118.
2. Коваленя А.А., Кошелев М.К. Белорусско-Молдавские связи в гуманитарной сфере: история и современность // Материалы Международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова 15 лет дипломатических отношений // Кишинев, 16 ноября, 2007, c.55-57.
3. Дзержицкий В. Ф. Белорусы в Молдове // Материалы Международной научно-практической конференции. Кишинев: Белорусы в Молдове, 6-8 октября, 2001, c.43-47.
4. Sakovici V. Astăzi beloruşii sărbătoresc Ziua Independenței // Capitala, 2002, 03 iulie, p.4.
5. Дзержицкий В. Становление и развитие белорусской общины в Республике Молдова // Материалы Международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова: на путях дружбы и сотрудничество. Минск-Кишинев, 2003, c.98-102.
6. Munteanu D. Chipul Patriei e mereu în fața ochilor noştri // Moldova şi Lumea, 1993, №1, p.12-13.
7. http://www.bri.gov.md
8. Коваления А.А., Кошелев М.К. Белорусско-молдавские связи в гуманитарной сфере история и современность // Международная научно-практическая конференция Беларусь – Молдова: 15 лет дипломатических отношений // Кишинев, 2007, стр.39-58.
9. Камбур Д. Культурные связи между Беларусью и Молдовой крепнут // Материалы международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова: на путях дружбы и сотрудничества, Минск-Кишинев, 2003, c.128-129.
10. Соглашение о сотрудничестве между Министерством культуры Республики Беларусь и Министерством культуры Республики Молдова // Вестник Министерства иностранных дел Республики Беларусь, 2001, №3, c.123-126.
11. Камбур Д. Культурные связи между Беларусью и Молдовой // Материалы международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова: на путях дружбы и сотрудничества. Минск-Кишинев, 2003, c.128-129.
12. http://www.bri.gov.md
13. Лаур Л. Качественный показатель развития отношений Республики Молдова с Республикой Беларусь // Материалы международной научно-практической конференции Беларусь-Молдова: на путях дружбы и сотрудничества. Минск-Кишинев, 2003, c.95.

Prezentat la 01.12.2010

PROCESUL DE ADERARE A ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ: ASPECTE POLITICO-DIPLOMATICE

Cristinel GHEORGHE-AURELIAN

Catedra Istoria Românilor

The article examines the process of accession of joining the European Union of, focusing on political and diplomatic aspects. The discussion highlights the details around the 31 chapters of the Community's Asquis, particularly those relating to law, justice and home affairs, foreign policy and security policy. I also analyzed the basic papers on the implementation of European legislation and the planning process of Romanization Community's legislative Asquis. It is noted that joining the EU involves, involves certain operations that need to be strictly observed.

Din anul 2004, când au aderat alte 10 state europene, Uniunea Europeană este cel mai important centru economic, comercial, financiar, valutar şi cultural din lume. Aderarea României la Uniunea Europeană (UE) a avut loc pe 1 ianuarie 2007. Aderarea este semnificativă prin faptul că ea s-a produs în anul 2007 când Uniunea Europeană a atins „vârsta de aur" – această comunitate având la bază documentele/acordurile semnate la Roma pe 25 martie 1957 de cele şase state fondatoare: Italia, Germania, Franța, Olanda, Belgia, Luxemburg.

România este prima țară din Europa Centrală şi de Est care a stabilit relații oficiale cu Comunitatea Europeană. Cele două părți au semnat Acordul prin care, în 1974, România a fost inclusă în Sistemul Generalizat de Preferințe, iar în 1980 – Acordul asupra Produselor Industriale.

Relațiile diplomatice ale României cu Uniunea Europeană datează, însă, din 1990. În 1993 a fost semnat Acordul de asociere a României la Uniunea Europeană [1], intrat în vigoare la 1 februarie 1995, document care a perfectat cadrul juridic şi instituțional al raporturilor româno-comunitare.

Pe 22 iunie 1995, România a depus cererea de a deveni membru al Uniunii Europene. După doi ani, în iulie 1997, Comisia Europeană a publicat „Opinia asupra cererii României de a deveni membru al Uniunii Europene", iar în anul următor a fost redactat un „Raport periodic privind progresele înregistrate de România în vederea aderării". În cel de-al doilea „Raport periodic" asupra României, publicat în octombrie 1999, Comisia a recomandat începerea negocierilor cu România, în anumite condiții, printre care îmbunătățirea situației copiilor instituționalizați şi elaborarea unei strategii economice pe termen mediu. Rapoartele periodice au fost redactate şi publicate, ulterior, anual.

După decizia Consiliului European din decembrie 1999 de la Summit-ul de la Helsinki, negocierile pentru aderare cu România au început în februarie 2000, concomitent cu negocierile cu Malta, Lituania, Letonia şi Bulgaria. Pentru a sprijini România în eforturile de pregătire în vederea aderării la Uniunea Europeană, Comisia Europeană a elaborat în 2002 „Foaie de parcurs pentru Bulgaria şi România – Comunicare a Comisiei către Consiliul şi Parlamentul European".

Din iunie 2003 negocierile de aderare au fost purtate în cadrul a 31 de capitole de negocieri care au rezultat ca urmare a divizării (din rațiuni metodologice) a Acquis-ului comunitar. Cele 31 de capitole de negocieri în care a fost structurat Acquis-ul comunitar sunt următoarele: Cap.1 – Libera circulație a mărfurilor; Cap.2 – Libera circulație a persoanelor; Cap.3 - Libera circulație a serviciilor; Cap.4 – Libera circulație a capitalului; Cap.5 – Dreptul societăților comerciale; Cap.6 – Politica în domeniul concurenței; Cap.7 – Agricultura; Cap.8 – Pescuitul; Cap.9 – Politica în domeniul transporturilor; Cap.10 – Impozitare; Cap.11 – Uniunea economică şi monetară; Cap.12 – Statistică; Cap.13 – Politici sociale şi ocuparea forței de muncă; Cap.14 – Energie; Cap.15 - Politică industrială; Cap.16 – Întreprinderi mici şi mijlocii; Cap.17 – Ştiință şi cercetare; Cap.19 – Telecomunicații şi tehnologia informațiilor; Cap.20 – Cultură şi politică în domeniul audiovizualului; Cap.21 – Politică regională şi coordonarea instrumentelor structurale; Cap.22 – Protecția mediului înconjurător; Cap.23 – Protecția consumatorilor şi a sănătății; Cap.24 – Justiție şi afaceri interne; Cap.25 – Uniune vamală; Cap.26 – Relații externe; Cap.27 – Politică externă şi de securitate comună; Cap.28 – Control financiar; Cap.29 – Dispoziții financiare şi bugetare; Cap.30 – Instituții; Cap.31 – Diverse.

Procedura de derulare a negocierilor a fost stabilită în 1998. În vederea purtării negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană, autoritățile naționale au trebuit să întocmească şi să transmită Consiliului Uniunii Europene un document de poziție corespunzător fiecărui capitol de negociere.

Răspunsul Uniunii Europene la documentele de poziție ale României (prin organismul său cel mai reprezentativ: Consiliul Uniunii Europene) a fost unul pozitiv, întocmit prin poziții comune. În acest sens, Comisia Europeană a evaluat progresele României în adoptarea Acquis-ului şi a întocmit documentele comune de poziție de negociere pentru statele membre.

Închiderea negocierilor pentru capitolele Politica externă şi de securitate comună şi Justiție şi afaceri interne a avut loc într-un context internațional deosebit: pe de o parte, amenințările tot mai vădite reprezentate de terorismul internațional [2] şi migrația ilegală[1], pe de altă parte, rezistența unor state membre la aderarea României la Uniunea Europeană[2].

Pentru capitolele care acopereau Politica externă şi de Securitate Comună şi cooperarea în domeniul Justiției şi al afacerilor interne, Preşedinția Consiliului de Miniştri a fost cea care, în strânsă legătură cu statele membre şi Comisia Europeană, a propus pozițiile comune.

Pozițiile comune de negocieri au fost aprobate în unanimitate de către statele membre, iar Preşedinția Consiliului de Miniştri, care a fost deținută de statele membre prin rotație, la fiecare şase luni, a enunțat pozițiile de negociere agreate de statele membre şi a prezidat sesiunile de negociere la nivelul miniştrilor sau al adjuncților acestora.

Adică, baza tratativelor de aderare a fost reprezentată de documentul de poziție al României împreună cu poziția comună a Uniunii Europene. Poziția României putea fi acceptată sau se putea cere să şi-o modifice în anumite privințe. În acest ultim caz, a rămas ca România să adopte şi să transmită Uniunii Europene noul document de poziție pentru acel capitol, modificat în conformitate cu solicitările primite şi cu interesele şi posibilitățile proprii.

La negocierile de aderare au participat Comisia Europeană (în calitate de reprezentant al statelor membre) şi reprezentanții României. Din partea României, Guvernul a stabilit ca instituțiile pentru coordonarea procesului de negociere să fie Ministerul Integrării Europene (prin Ministrul Integrării Europene) şi Delegația de Negociere a Aderării României la Uniunea Europeană (condusă de un Ministru-Delegat, care îndeplineşte funcția de Negociator-şef). Pentru Negociatorul-şef s-a stabilit că acesta conduce procesul de negocieri, coordonează elaborarea documentelor de poziție şi urmăreşte progresele făcute de România în punerea în practică a acquis-ului comunitar. Ministrul Integrării Europene este responsabil pentru coordonarea tuturor activităților de integrare europeană, precum şi pentru gestionarea asistenței financiare şi tehnice puse la dispoziția României în procesul de aderare. De asemenea, în desfăşurarea negocierilor, pentru fiecare domeniu în parte din acquis-ul comunitar existau „delegații de sector", care au fost formate din reprezentanți ai diferitelor ministere sau ai alte instituții cu atribuții în domeniu. Una dintre condițiile necesare pentru ca România să adere la Uniunea Europeană a fost să adopte şi să pună în practică legislația europeană (denumită quis comunitar), împărțită în 31 de domenii, care au făcut obiectul aşa-numitelor capitole de negociere.

Fiecare capitol a fost deschis pentru negociere în momentul în care Uniunea Europeană a considerat că România a ajuns la un nivel minim de adoptare a legislației europene din domeniu. Procesul de negociere se referea la adoptarea de către România a unor reglementări similare celor europene şi prezentarea unui program detaliat al adoptării întregului acquis din domeniu.

În vederea realizării procesului de aderare a României la UE, autoritățile naționale trebuiau să întocmească şi să transmită Consiliului UE câte un document poziție corespunzător fiecărui capitol de negociere. Prin Documentele de poziție, România a prezentat stadiul atins în domeniul adoptării şi punerii în practică a legislației europene, precum şi calendarul continuării procesului de Românizare legislativă cu acquis-ul comunitar. Tot prin documentele de poziție, România putea cere „perioade de tranziție" (amânarea pentru o perioadă limitată a licării unei anumite prevederi) sau „derogări" (nepunerea în practică a anumite reglementări pe teritoriul României), pe care apoi le negocia cu Uniunea Europeană.

Documentelor de poziție ale României s-a răspuns de către Uniunea Europeană prin poziții comune. In acest sens, Comisia Europeană a realizat „screening-ul" (evaluarea progreselor României în adoptarea acquis-ului) şi a întocmit documentele de poziție comune după consultarea statelor membre, urmând apoi a fi adoptate de către Consiliul Uniunii Europene. Acesta putea decide închiderea provizorie a negocierilor pe capitolul res-

[1] Conform Programului de la Haga – o problemă actuală extrem de serioasă. (The Hague Programme for stregthening freedom, security and justice in the European Union as approved by the European Council at its meeting on 5 November 2004).

[2] Republica Austria, în special, datorită poziției geografice de prim stat Schengen şi stat de tranzit pentru cetățenii care doreau să ajungă în Occident.

pectiv sau, în cazul în care considera că este necesar, putea să solicite informații suplimentare sau clarificări din partea țărilor candidate.

După ce se ajungea la o poziție comună din partea Uniunii Europene şi a României, capitolul era considerat a fi închis provizoriu, aceasta reprezentând o confirmare a faptului că angajamentele făcute cu privire la armonizarea legislației în domeniu sunt considerate realizabile. Nici un capitol de negociere nu era considerat a fi definitiv închis până în momentul în care toate cele 31 de capitole au fost finalizate.

Conform aspectelor procedurale ale negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană, rezultatele negocierilor urmau a fi incluse într-un proiect de tratat de aderare, elaborat de Comisia Europeană în colaborare cu viitorul stat membru. Acest document trebuia să fie supus spre adoptare Consiliului UE şi spre avizare Parlamentului European. După semnare, tratatul de aderare trebuia ratificat de toate statele membre, precum şi de țara candidată.

În primul semestru al anului 2000, pe durata preşedinției portugheze a UE, România a deschis şi a închis provizoriu cinci capitole: Capitolul 16 – Întreprinderi mici şi mijlocii, Capitolul 17 – Ştiință şi cercetare, Capitolul 18 – Educație, formare profesională şi tineret, Capitolul 26 – Relații externe, Capitolul 27 – Politica externă şi de securitate comună (PESC).

În cadrul celei de a doua reuniuni a Conferinței de aderare la nivel ministerial, care a avut loc la 14 iunie 2000, România a arătat ca este pregătită să înceapă negocieri pentru încă opt capitole. Consiliul UE, la propunerea Comisiei Europene, a decis însă deschiderea a numai patru capitole de negociere cu România, în cursul preşedinției franceze: Capitolul 6 – Concurență, Capitolul 12 – Statistică, Capitolul 19 – Telecomunicații şi tehnologia informației şi Capitolul 20 – Cultura şi politica în domeniul audio-vizualului.

Dintre cele patru capitole de negociere numai Capitolul 12 – Statistică a fost provizoriu închis, pentru celelalte trei capitole fiind solicitate informații suplimentare din partea autorităților române. Astfel, în anul 2000, România a deschis negocierile pentru 9 capitole care vizează şi a închis provizoriu negocierile pentru 6 capitole.

Începând cu anul 2000, România a urmărit accelerarea şi intensificarea pregătirilor pentru aderarea la Uniunea Europeană prin înființarea Ministerului Integrării Europene şi a Delegației Naționale pentru negocierea procesului de aderare a României la UE [3]. Delegația Națională era formată din delegațiile sectoriale corespunzătoare fiecărui capitol de negociere, copreşedinții acestora şi adjuncții şefului delegației naționale. La rândul lor, delegațiile sectoriale erau formate din reprezentanți ai ministerelor şi ai celorlalte instituții ale administrației publice centrale cu responsabilități în transpunerea şi implementarea acquis-ului din domeniul respectiv.

Noua strategie de negociere a aderării României la Uniunea Europeană s-a bazat, în mod special, pe abordarea globală a procesului de negociere. Accentul s-a deplasat de la capitolele aşa-zise „uşoare" (Relații externe; Statistică; Educație, Formare profesională şi tineret; Politica externă şi de securitate comună) pe capitolele cu impact economic şi social.

Pregătirile negocierilor au fost orientate către capitolele esențiale, legate de cele patru libertăți fundamentale (libera circulație a persoanelor, a mărfurilor, a serviciilor şi a capitalurilor), capitole care nu au fost abordate până la sfârşitul anului 2000. De asemenea, au fost discutate capitole foarte dificile, precum Protecția mediului, Agricultura, Politici regionale, Control financiar şi Prevederi financiar bugetare.

Noua abordare strategică şi instituțională a permis o avansare substanțială în pregătirea negocierilor. Astfel, în anul 2001, România a elaborat şi a trimis oficial Uniunii Europene un număr de 31 de documente de poziție (17 documente de poziție, 8 documente de poziție complementare, 4 documente de poziție revizuite şi 2 documente referitoare la acquis – pentru 2000). Până la sfârşitul anului 2001, au fost comunicate oficial Uniunii Europene documentele de poziție pentru toate cele 29 de capitole de negociere.

Pe parcursul anului 2001 au fost deschise negocierile pentru 8 capitole (Capitolul 4 – Libera circulație a capitalului, Capitolul 5 – Dreptul societăților comerciale, Capitolul 8 – Pescuitul, Capitolul 9 – Politica în domeniul transporturilor, Capitolul 10 – Impozitarea, Capitolul 13 – Politica regională şi ocuparea forței de muncă, Capitolul 23 – Protecția consumatorului şi a sănătății, Capitolul 25 – Uniunea Vamală) şi au fost închise provizoriu negocierile pentru 3 capitole (Capitolul 8 – Pescuitul, Capitolul 23 – Protecția consumatorului şi a sănătății, Capitolul 5 – Dreptul societăților comerciale). Pe parcursul anului 2001 au mai fost închise provizoriu: Capitolul 7 – Agricultura, Capitolul 29 – Prevederi financiare şi bugetare. Capitolul 14 – Energia, Capitolul 3 – Libera circulație a serviciilor, Capitolul 21 – Politica regională, Capitolul 22 – Protecția mediului. Capitolul 31 – Diverse. Astfel, la sfârşitul anului 2001, fuseseră deschise negocierile pentru 17 capitole de negociere, dintre care 9 capitole au fost provizoriu închise.

Pentru anul 2002, principalul obiectiv al negocierilor a fost deschiderea tuturor capitolelor de negociere, închiderea provizorie a cât mai multe dintre acestea, bazată pe avansul pregătirilor de aderare, precum şi îndeplinirea angajamentelor asumate în negocieri.

În consecinţă, 13 capitole de negociere (Capitolul 1 – Libera circulaţie a mărfurilor, Capitolul 2 – Libera circulaţie a persoanelor, Capitolul 3 – Libera circulaţie a serviciilor, Capitolul 7 – Agricultura, Capitolul 11 – Uniunea economică şi monetară, Capitolul 14 – Energia, Capitolul 15 – Politica Industrială, Capitolul 21 – Politica regională, Capitolul 22 – Protecția mediului, Capitolul 24 – Justiţie şi afaceri interne, Capitolul 28 – Control financiar, Capitolul 29 – Prevederi financiare şi bugetare şi Capitolul 30 – Instituţii) au fost deschise în cadrul Conferinţelor de Aderare Interguvernamentale, 7 capitole fiind închise provizoriu (Capitolul 11 – Uniunea economică şi monetară, Capitol 13 – Politici sociale şi ocuparea forţei de muncă, Capitolul 15 – Politica Industrială, Capitolul 19 – Telecomunicaţii şi tehnologia informaţiei, Capitolul 20 – Cultura şi politica în domeniul Audiovizualului).

În aprilie 2003 a fost închis provizoriu Capitolul 4 – Libera circulaţie a Spitalului, iar în luna iunie, a aceluiaşi an, au mai fost închise provizoriu Capitolul l – Libera circulaţie a mărfurilor şi Capitolul 10 – Impozitarea. Tot în 2003, în luna decembrie, la Bruxelles, au fost închise provizoriu Capitolul 2 – Libera circulaţie a persoanelor, Capitolul 9 – Politica în domeniul transporturilor şi Capitolul 28 – Controlul financiar.

România a finalizat negocierile de aderare, prin închiderea ultimelor două capitole de negociere: Capitolul 6 – Concurenţă şi Capitolul 24 – Justiţie şi afaceri interne. Închiderea celor două capitole a avut loc cu ocazia desfăşurării Conferinţei de aderare a României la UE, care a avut loc la Bruxelles, în seara zilei de 8 decembrie 2004, confirmându-se totodată, în cadrul Consiliului European de la Bruxelles, calendarul de aderare [4]. Rezultatul negocierilor este precizat în Tratatul de aderare a României la Uniunea Europeană.

În acelaşi timp, României i se recomandă să continue reformele şi să implementeze angajamentele asumate în negocieri referitoare la acquis-ul comunitar, în special în ceea ce priveşte justiţia şi afacerile interne, politica în domeniul concurenţei şi a mediului. De asemenea, se declară că Uniunea Europeană va continua monitorizarea pregătirilor de aderare şi consideră că România va fi capabilă să-şi asume obligaţiile de membru de la l ianuarie 2007.

La 13 aprilie 2005, România a primit avizul conform al Parlamentului European, urmând ca semnarea Tratatului de Aderare să aibă loc la 25 aprilie 2005.

Tratatul de aderare a României la Uniunea Europeană este comun cu Tratatul de aderare a Bulgariei şi a fost elaborat pe baza aceloraşi principii şi după aceeaşi metodă de lucru, utilizate la redactarea Tratatului de aderare a cele zece state noi care au aderat la l mai 2004.

Spre deosebire de acestea, în cazul României şi Bulgariei, prin Tratatul de aderare se prevede şi posibilitatea aderării la Tratatul de instituire a unei Constituţii pentru Europa, dacă acesta ar fi fost ratificat de către toate statele membre, până la data aderării efective a României şi a Bulgariei. Ca rezultat, având în vedere faptul că Tratatul de aderare a României şi a Bulgariei trebuia să conţină şi adaptările necesare, aduse Tratatului de instituire a Constituţiei pentru Europa, s-au redactat, în paralel, un Act de aderare şi un Protocol de aderare.

În Tratatul de aderare se prevede intrarea în vigoare alternativă a Actului şi a Protocolului, în dependenţă de valabilitatea Tratatului de instituire a Constituţiei pentru Europa. Astfel, în cazul în care acest Tratat ar fi fost aplicat înaintea aderării României şi Bulgariei (l ianuarie 2007), ar fi intrat direct în vigoare Protocolul de aderare. Având în vedere că Tratatul Constituţional nu a intrat în vigoare înainte de data „intrării" României şi Bulgariei în Uniunea Europeană, la momentul aderării acestora a fost stipulat Actul de aderare.

Actul de aderare cuprinde modificările aduse prin intrarea României şi Bulgariei în Uniunea Europeană tratatelor constitutive aplicate în prezent: Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), Tratatul de instituire a Comunităţii Europene (TCE) şi Tratatul de instituire a Comunităţii Europene a energiei atomice (CEEA/ EURATOM). Protocolul de aderare adaptează Tratatul Constituţional pentru a face posibilă aderarea României şi Bulgariei la acest document. Actul şi Protocolul au, în principiu, conţinut identic (diferă doar referirea la textele din Instituţia Europeană, respectiv Tratatul instituind Comunitatea Europeană şi Tratatul privind Uniunea Europeană).

Tratatul de aderare a României şi a Bulgariei la Uniunea Europeană cuprinde părţile generale, alcătuite din Tratatul de aderare şi Actul de aderare, respectiv Protocolul de aderare; Anexele şi Declaraţiile.

Tratatul de aderare propriu-zis (care cuprinde şase articole) include aderarea României şi a Bulgariei la Uniunea Europeană, precum şi faptul că prin aderare cele două state devin parte la Tratatul de instituire a Constituţiei pentru Europa, în condiţiile reglementate prin Protocolul anexat la acest Tratat.

De asemenea, se precizează data la care Tratatul de aderare va intra în vigoare (data aderării), precum şi faptul că acesta trebuie ratificat de părţile contractante, conform procedurilor interne. Instrumentele de ratificare trebuiau depuse până la 31 decembrie 2006.

Conform clauzei finale, dacă unul dintre cele două state care aderă nu depune instrumentul de ratificare până la această dată, Tratatul va intra în vigoare pentru celălalt stat, Consiliul urmând să adopte ajustările necesare Protocolului de aderare sau, după caz, Actului de aderare.

Aderând la Uniunea Europeană, România şi-a asumat anumite obligaţiuni care trebuie strict respectate faţă de comunitatea europeană, fapt care ce îşi găseşte reflectare în activitatea practică a statului şi a instituţiilor acestuia.

Referinţe:

1. Acordul European instituind o asociere între România, pe de o parte şi Comunităţile Europene şi statele membre, pe de altă parte, a fost ratificat prin Legea nr. 20/1993 // Monitorul Oficial al României. - Nr.073, 4 decembrie, 1991, p.5-12.
2. Ionuş Cristian. Procesul de integrare a României în Uniunea Europeană din perspectiva afacerilor interne // Revista Naţională de Drept. Chişinău, nr.3, 2007, p.66.
3. Vătăman D., David I. România şi Uniunea Europeană: istorie şi actualitate. Bucureşti: Pro Universitaria, 2008, p.142.
4. Arhiva Integrare Europeană, pe www.mdlpl.ro – siteul oficial al Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice şi Locuinţelor, care a fost înfiinţat prin reorganizarea Ministerului Integrării Europene.

Prezentat la 01.12.2010

MECANISMUL FUNCTIONĂRII PARLAMENTULUI ROMÂNIEI

Alina PIROŞCA
Catedra Istoria Românilor

This article represents a short description of the functioning mechanism of the Romanian Parliament. The functioning is based on the Constitution and some other regulations that are meant to consolidate democracy in Romania. Romania is a parliamentary republic, so the functioning in democratic lines of the Parliament has a great importance. The Parliament's decisions can change the future in good or bad. In conclusion, a good and democratic representation is crucial.

I. ORGANIZAREA INTERNĂ A PARLAMENTULUI

Normele privind organizarea şi funcţionarea Parlamentului României prezintă o însemnătate deosebită, deoarece ele perfectează mecanismul prin care sunt exercitate funcţiile parlamentare. Principiul care guvernează organizarea Parlamentului este cel al **autonomiei** Camerelor, expresie a independenţei parlamentarilor în exercitarea mandatelor acestora. Regulile cele mai importante ale organizării Camerelor sunt prevăzute de Constituţia ţării. Potrivit art.64 din Constituţia României [1], aceste reguli sunt următoarele: autonomia regulamentară a Camerelor în organizarea şi funcţionarea lor (în mod corespunzător, regulamentele camerelor nu reprezintă reglementări cu caracter administrativ, ci au valoarea unor „legi interne", direct subordonate Constituţiei); autonomia financiară a Camerelor, conform unui buget propriu aprobat de acestea (Camerele au o structură politică specifică prin organizarea parlamentarilor în grupuri parlamentare; fiecare cameră are organe proprii de lucru care asigură conducerea lucrărilor numite birouri permanente care, în realizarea atribuţiilor şi sarcinilor ce le revin, sunt în exerciţiul unui mandat, precum şi comisii parlamentare; constituirea organelor de lucru ale Camerelor se face potrivit configuraţiei politice a fiecăreia).

I.1. Grupurile parlamentare

Grupurile parlamentare reprezintă organisme interne ale Camerelor, urmare a organizării deputaţilor şi senatorilor care, având aceeaşi concepţie politică sau orientări înrudite, se reunesc voluntar pentru eficienţa acţiunii politice. În conformitate cu articolul 64 din Constituţia României, deputaţii şi senatorii se pot organiza în grupuri parlamentare conform regulamentului fiecărei camere. Ele se formează după întrunirea în prima şedinţă a deputaţilor şi a senatorilor.

Un grup parlamentar al Senatului poate fi constituit şi poate funcţiona dacă cuprinde cel puţin 7 senatori ai aceluiaşi partid politic, alianţe politice, alianţe electorale sau organizaţii ale cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale.

În acelaşi sens se exprimă şi art.12, alin.1 din Regulamentul Camerei Deputaţilor, care prevede că un grup parlamentar al Camerei se poate constitui din cel puţin 10 deputaţi ai aceluiaşi partid politic, alianţe politice, alianţe electorale sau organizaţii ale cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale. Se prevede atât pentru Senat, cât şi pentru Camera Deputaţilor ca un partid politic sau o formaţiune politică nu poate constitui decât un grup parlamentar la Senat, respectiv un grup parlamentar în Camera Deputaţilor [2].

Din punctul de vedere al constituirii unui grup parlamentar se observă o abordare diferită a problematicii în viziunea celor două camere, în sensul că senatorii, aparţinând partidelor sau organizaţiilor minorităţilor naţionale, care nu întrunesc numărul necesar pentru formarea unui grup parlamentar, se pot afilia altor grupuri parlamentare sau pot constitui un grup parlamentar mixt, iar pentru Camera Deputaţilor Regulamentul prevede în art.12 alin.5 ca, în astfel de cazuri, aceşti deputaţi pot constitui un singur grup parlamentar.

Dacă parlamentarii unui partid sunt mai puţin de 7, respectiv 10, membrii diferitelor partide se pot reuni (daca au concepţii politice asemănătoare).

După constituire, grupul parlamentar îţi desemnează un **lider**, unul sau mai mulţi **vicelideri** şi un **secretar**. **Liderul** are următoarele atribuţii:

- prezintă Camerei Deputaţilor, respectiv Senatului, denumirea grupului şi componenţa sa numerică şi nominală;
- prezintă Camerei Deputaţilor, respectiv Senatului, propunerile grupului privind funcţiile Biroului permanent;

- participă fără drept de vot la şedinţele Biroului permanent;
- poate solicita întreruperea lucrărilor Camerei Deputaţilor, respectiv Senatului, pentru pauze de consultare cu membrii grupului sau cu celelalte grupuri parlamentare;
- poate cere în numele grupului verificarea cvorumului, ţinerea unor şedinţe nepublice ale plenului, precum şi încheierea dezbaterilor;
- fac propuneri pentru comisia de validare în numele grupului pe care îl reprezintă;
- propun membri în comisiile de mediere;
- pot cere modificarea ordinii de zi;
- prezintă amendamente şi exprimă poziţia grupului;
- poate cere în numele grupului parlamentar revocarea membrilor Biroului permanent sau ai comisiilor parlamentare, propuşi de către grupul parlamentar pe care îl reprezintă etc. [3].

Secretarul grupului parlamentar este cel care asigură întocmirea documentelor necesare grupului şi asigură buna lor gestionare şi evidenţă.

I.2. Birourile permanente

Fiecare Cameră a Parlamentului, potrivit art.64 alin.2 din Constituţie, îşi alege un Birou permanent. Acesta conduce lucrările parlamentare şi organizează serviciile Camerei. Activitatea sa este permanentă (chiar şi atunci când Camera nu e întrunită în sesiune).

Biroul permanent este compus din **preşedinte**, patru **vicepreşedinţi**, patru **secretari** şi patru **chestori**. Preşedintele, care este şi preşedintele Camerei, este ales pe durata mandatului Camerelor [4], iar ceilalţi membri pe durata unei sesiunii pot fi revocaţi înainte de expirarea mandatului.

Atribuţiile Biroului permanent sunt următoarele [5]:

- propune Camerei data începerii şi data încheierii sesiunilor parlamentare;
- solicita preşedintelui Camerei convocarea unei sesiuni extraordinare;
- supune aprobării Regulamentul Camerei, precum şi propunerile de modificare a acestuia;
- prezintă Camerei spre aprobare proiectul de buget al acesteia şi contul de încheiere a exerciţiului bugetar;
- pregăteşte şi asigura desfăşurarea în bune condiţii a lucrărilor Camerei;
- primeşte şi distribuie proiectele de legi, propunerile legislative şi rapoartele comisiilor parlamentare;
- întocmeşte proiectul ordinii de zi a şedinţelor Camerei şi programul de lucru al acesteia;
- organizează relaţiile Camerei cu parlamentele altor state şi cu organizaţiile parlamentare;
- supune spre aprobarea Camerei componenţa delegaţiilor permanente în organizaţiile parlamentare mondiale şi regionale, pe baza consultării grupurilor parlamentare, cu respectarea configuraţiei Camerei;
- aprobă statul de funcţii şi regulamentul serviciilor Camerei şi supune aprobării Camerei structura serviciilor acesteia;
- conduce şi controlează serviciile Camerei;
- aproba regulamentul privind paza şi accesul persoanelor în sediul Camerei;
- aproba regulamentul comisiilor parlamentare;
- rezolvă orice sesizare privind situaţia de incompatibilitate, vacantare, blocaj, obstrucţionare sau comportament abuziv din partea biroului comisiei sau a unui grup de deputaţi al unei comisii permanente, nerezolvată de comisia respectivă.
- îndeplineşte orice alte atribuţii prevăzute în regulament, în legi sau însărcinări date de Camera.

Preşedintele Biroului permanent, care e şi preşedintele Camerei, are următoarele atribuţii [6]:

- convocă Camera parlamentară în sesiuni ordinare şi extraordinare;
- conduce lucrările Camerei şi asigură respectarea programului orar şi a ordinii de zi;
- acordă cuvântul, moderează discuţiile, sintetizează problemele supuse dezbaterii, stabileşte ordinea votării, explică semnificaţia votului şi anunţă rezultatul acestuia;
- asigură menţinerea ordinii în timpul dezbaterilor şi respectarea Constituţiei şi a Regulamentelor parlamentare;
- convoacă şi conduce lucrările Biroului permanent;
- reprezintă Camera parlamentară în relaţiile cu Preşedintele României, cu Guvernul şi cu alte autorităţi şi instituţii interne sau internaţionale;
- poate sesiza Curtea Constituţională, în condiţiile prevăzute de Constituţia României;

- îndeplineşte orice alte atribuţii prevăzute de lege, de regulamentele Camerelor parlamentare sau hotărâte de Plenul Camerei al cărei preşedinte este;

Preşedintele Senatului şi Biroul permanent coordonează şi controlează întreaga activitatea a Senatului şi a serviciilor acestuia [7]. Preşedintele Senatului are următoarele atribuţii specifice:

- asigură interimatul funcţiei de Preşedinte al României, conform art.98 din Constituția României;
- aprobă decontarea cheltuielilor pentru deplasări în străinătate;
- aprobă indemnizațiile persoanelor din cadrul Senatului care au îndeplinit funcția de colaboratori, precum şi decontarea cheltuielilor suportate de persoanele invitate la Senat, potrivit legii.

În ceea ce priveşte **preşedintele Camerei Deputaților**, există o singură atribuție care nu se regăseşte pentru preşedintele Senatului, şi anume el asigură trimiterea în Senat, pentru dezbatere, a proiectelor de legi adoptate sau respinse de Camera Deputaților sau, pentru promulgare, Preşedintelui României, a legilor votate, în termenele legale [8].

Vicepreşedinții îndeplinesc atribuțiile stabilite de Biroul permanent sau încredințate de Preşedintele Camerei parlamentare. Aceştia conduc activitatea Biroului permanent şi a Camerei Parlamentare, la solicitarea preşedintelui sau în absența acestuia.

Secretarii Biroului permanent au următoarele atribuții:

- participă la conducerea şedințelor de plen, asistând preşedintele Biroului permanent şi aparținând, de regulă, unul majorității şi altul opoziției;
- semnalează preşedintelui Biroului permanent înscrierile la cuvânt, în ordinea în care acestea au fost făcute;
- prezintă preşedintelui Biroului permanent propunerile, amendamentele şi orice alte comunicări adresate plenului;
- urmăresc prezența parlamentarilor la lucrări;
- verifică cvorumul de şedință şi efectuează apelul nominal, în urma dispoziția preşedintelui Biroului permanent;
- răspund de evidența hotărârilor adoptate;
- îndeplinesc orice alte atribuții prevăzute de lege, de Regulamentele Camerelor sau hotărâte de Biroul permanent sau de plenul Camerei în cauză.

Chestorii Biroului permanent verifică modul de gestionare a patrimoniului, funcționarea şi calitatea serviciilor Camerei Deputaților şi fac propuneri corespunzătoare Biroului permanent. Aceştia exercită controlul financiar asupra cheltuielilor efectuate, prezintă Biroului permanent proiectul de buget al Camerei Deputaților şi contul de încheiere a exercițiului bugetar anual, asigură menținerea ordinii în sediul Camerei Deputaților.

I.3. Comisiile parlamentare

Art.64 alin.4 din Constituția României arată că fiecare Cameră îşi constituie comisii permanente şi poate institui comisii de anchetă sau alte comisii speciale. Camerele îşi pot forma şi comisii comune. Comisiile parlamentare sunt „organe interne de lucru” ale Camerelor, care au un rol important în activitatea Parlamentului şi sunt considerate elemente esențiale pentru exercitarea funcțiilor parlamentare. Cea mai mare parte a activității parlamentare se desfăşoară în cadrul comisiilor. Art.39 din Regulamentul Camerei Deputaților defineşte comisiile ca fiind organe de lucru ale Camerei Deputaților, constituie cu scopul de a îndeplini însărcinările care le sunt încredințate în vederea pregătirii lucrărilor Camerei.

Comisiile parlamentare se pot clasifica după diferite criterii. După **durată**, există comisii **permanente** şi comisii **temporare**. Primele sunt alese pe toată durata legislaturii, iar cele temporare sunt constituite pe o perioadă determinată, pentru soluționarea unei anumite probleme.

După obiectul de activitate, există comisii **speciale**, comisii de **anchetă** şi comisii de **mediere**.

Există comisii **comune** şi **proprii** ale fiecărei Camere. Comisiile parlamentare se alcătuiesc după principiul configurației politice a fiecărei Camere [9].

Cele mai importante comisii sunt cele **permanente**. Acestea sunt alcătuite, pe lângă principiul configurației politice, după criteriul specializării pe domenii, pentru a asigura o activitate cât mai eficientă în pregătirea lucrărilor Camerelor. Câteva dintre comisiile Camerei Deputaților sunt următoarele: Comisia pentru politica economică, reformă şi privatizare; Comisia pentru buget, finanțe, bănci; Comisia pentru industrii şi servicii; Comisia pentru agricultură, silvicultură, industrie alimentară şi servicii specifice; Comisia pentru drepturile omului, culte şi problemele minorităților naționale; Comisia pentru muncă şi protecție socială etc. [10].

Comisiile **speciale** sau **temporare** se înființează pe o durată limitată de timp, pentru a examina o anumită problemă şi pentru a face recomandări şi propuneri Camerei. Membrii acestor comisii îşi păstrează şi calitatea de membri ai comisiilor permanente. La finalizarea activității, comisia depune raportul la Biroul permanent al Camerei, care va asigura includerea pe ordinea de zi, în termen de cel mult 10 zile de la data depunerii.

Comisiile **comune** pot fi temporare sau permanente şi sunt constituite pentru problemele de interes comun, pentru ambele Camere (ex. Comisia pentru revizuirea Constituției).

Comisiile de **anchetă** sunt înființate în vederea efectuării unei anchete. Fiecare Cameră a Parlamentului poate hotărî inițierea unei anchete parlamentare în condițiile în care se consideră necesară clarificarea cauzelor şi a împrejurărilor în care s-au produs evenimente sau au avut loc acțiuni cu efecte negative, precum şi stabilirea concluziilor, răspunderilor şi măsurilor ce se impun. Anchetele parlamentare nu pot avea ca obiect investigarea unor fapte sau activitatea care fac obiectul unor anchete judiciare sau care se află în competența unor instanțe de judecată. O anchetă parlamentară încetează de drept în momentul deschiderii unor proceduri judiciare referitoare la faptele sau activitățile care constituie obiectul ei, situație în care Biroul permanent al Camerei respective anunță organele de urmărire penală că pot avea acces la toate documentele ce vizează cazul în speță, aflate în arhiva Camerei.

Înființarea unei comisii de anchetă se hotărăşte de Senat la cererea unei treimi din membrii săi, iar de Camera Deputaților la cererea a minim 50 de deputați din cel puțin două grupuri parlamentare. Iată câteva exemple de comisii de anchetă: Comisia de anchetă privind activitatea Societății Române de Televiziune (2007), Comisia comună de anchetă a Camerei Deputaților şi a Senatului privind cazul „Parcul Bordei" (2007), Comisia de anchetă având drept scop sancționarea tăierilor ilegale din fondul forestier şi modul în care s-au respectat contractele dintre statul român şi marile societăți comerciale privatizate cu referire la angajamentele de protecție a mediului(2008) etc.

Hotărârea înființării comisiei de anchetă va cuprinde scopul, componența comisiei şi biroul acesteia, precum şi termenul la care va fi depus raportul comisiei. Activitatea comisiei de anchetă parlamentară se încheie cu redactarea unui raport despre ancheta derulată, care se depune la Biroul permanent al Camerei, iar după dezbaterea raportului, Camera adoptă o hotărâre cu privire la acesta [11].

Comisiile de **mediere** se formează în general în parlamentele cu structură bicamerală, atunci când în procedura de legiferare intervin soluții legislative diferite între cele două Camere. Se va încerca în asemenea situații medierea între cele două Camere, iar acest tip de comisie este mijlocul prevăzut de lege în acest sens. Constituția României prevede, în art. 115 alin.1, constituirea unei comisii de mediere, stabilind că un astfel de organ se înființează doar pentru proiectele de lege aflate în curs de legiferare la data intrării în vigoare a legii de revizuire a Constituției, precum şi în cazul legilor de revizuire a Constituției, fiecare Cameră urmând a desemna un număr egal de membri.

Potrivit Regulamentelor Camerelor, o astfel de comisie e formată din 7 deputați şi 7 senatori, desemnați de birourile permanente, la propunerea grupurilor parlamentare. Comisia se întruneşte la convocarea preşedintelui comisiei sesizată în fond de la Camera care a adoptat ultima proiectul. Hotărârile se iau cu majoritatea membrilor, iar în caz de paritate votul preşedintelui este hotărâtor. Activitatea comisiei încetează odată cu depunerea raportului. În cazul în care comisia de mediere nu ajunge la un acord cu privire la textele aflate în divergență sau dacă una dintre Camere nu aprobă raportul comisiei de mediere, textele aflate în divergență se supun dezbaterii în şedința comună a celor două Camere.

II.FUNCȚIONAREA PARLAMENTULUI

II.1. Mandatul sau legislatura

Prin **mandat** sau **legislatură** se înțelege perioada de timp pentru care este ales Parlamentul. Conform art.63 alin.1 din Constituția României, Camera Deputaților şi Senatul sunt alese pentru un mandat de 4 ani. Limita mandatelor celor două Camere este data împlinirii termenului de 4 ani şi se prelungeşte de drept până la data când se întruneşte legal noul Parlament. În acest sens, art.63 alin.2 din Constituție prevede că alegerile pentru Camera Deputaților şi Senat se desfăşoară după 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului. Constituția prevede că mandatul celor două Camere se prelungeşte de drept în stare de mobilizare, de război, de asediu sau de urgență, până la încetarea acestora.

II.2. Sesiunile Parlamentului

Principala formă de lucru a celor două Camere ale Parlamentului este **sesiunea parlamentară**. Sesiunile Parlamentului sunt de două feluri: **ordinare** si **extraordinare.**

Sesiunile ordinare sunt cele prevăzute expres de Constituție pentru întrunirea obişnuită a Camerelor. Art. 66 alin1 din Constituție prevede două sesiuni ordinare pe an: din februarie până în iunie şi din septembrie până în decembrie. Potrivit art. 66 alin.2 din Constituție, Camera Deputaților şi Senatul se întrunesc în sesiuni extraordinare, la cererea: Preşedintelui României, Biroului permanent al fiecărei Camere, a cel puțin o treime din numărul deputaților şi senatorilor. Cererea de convocarea a unei sesiuni extraordinare trebuie să se facă în scris şi să cuprindă motivul convocării, ordinea de zi şi perioada de desfăşurare a sesiunii extraordinare. Convocarea Camerelor se face de către preşedinții acestora.

În cadrul lucrărilor sesiunii extraordinare convocate la cerere nu pot fi soluționate alte probleme decât cele invocate în ordinea de zi.

Convocarea Parlamentului de drept are loc în următoarele cazuri prevăzute în mod expres de Constituție:

- în cazul Parlamentului nou ales care se întruneşte la convocarea Preşedintelui României în cel mult 20 de zile de la alegeri;
- în cazul producerii unei agresiuni armate îndreptate împotriva țării;
- în caz de mobilizare sau de război;
- în caz de instituire a stării de asediu sau a stării de urgență în întreaga țară sau în unele unități administrativ-teritoriale;
- în cazul dezbaterii ordonanțelor de urgență ale Guvernului.

II.3 Şedințele Camerelor

Camera Deputaților şi Senatul lucrează în şedințe separate. Conform art. 68 alin.1 din Constituție, şedințele celor două Camere sunt publice. La şedințele publice ale cele două Camere pot asista diplomați, reprezentanți ai presei, ai radioului şi televiziunii, precum şi alți invitați, pe baza acreditării sau invitației semnate de secretarul general al Camerei, în condițiile stabilite de Biroul permanent. Cetățenii pot asista la lucrările Camerei în baza unor premise de acces distribuite la cerere, în ordinea solicitării de către cei interesați, în limita locurilor disponibile în lojile destinate publicului.

Membrii Guvernului sau reprezentanții acestora au acces la lucrările Camerei, iar în cazul în care li se solicită participarea, prezența lor devine obligatorie.

Conform art.68 alin.2 din Constituție, Camerele pot decide ca anumite şedințe să fie secrete. Potrivit dispozițiilor regulamentare, la cererea preşedintelui sau a unui grup parlamentar, cu votul majorității deputaților, respectiv a senatorilor, prezenți, se hotărăşte ca anumite şedințe să fie secrete.

Art. 65 din Constituția României stabileşte cazurile în care cele două Camere se întrunesc în şedințe comune. Iată câteva dintre acestea [12]:

- primirea mesajului Preşedintelui României;
- aprobarea bugetului de stat şi a bugetului asigurărilor sociale de stat, a legilor rectificate şi a contului de execuție bugetară;
- declararea mobilizării totale sau parțiale;
- aprobarea strategiei naționale de apărare a țării;
- examinarea rapoartelor Consiliului Suprem de Apărare a Țării;
- numirea, la propunerea Preşedintelui României, a directorilor serviciilor de informații şi exercitarea controlului asupra activității acestor servicii;
- numirea Avocatului Poporului;

Camerele Parlamentului lucrează valabil dacă în sala de şedință sunt prezenți cel puțin jumătate plus unul din numărul total al membrilor săi. La întocmirea şi adoptarea ordinii de zi se va asigura prioritate cererilor adresate de birourile comisiilor permanente, dezbaterilor în procedura de urgență, cererilor pentru adoptarea unei asemenea proceduri şi dezbaterii rapoartelor întocmite în comisiile de mediere, atunci când e cazul. Dezbaterile parlamentare se înregistrează pe banda magnetică, se stenografiază şi se publică în Monitorul Oficial, cu excepția şedințelor secrete. Pentru fiecare şedință se întocmesc procese verbale.

Sistemul de vot este următorul:

- **votul deschis** exprimat prin **mijloace electronice, ridicarea mâinii, apel nominal**, **ridicarea în picioare**; votarea prin apel nominal se desfăşoară astfel: preşedintele aduce la cunoştință obiectul votării şi sensul cuvintelor „pentru" şi „contra" , apoi unul dintre secretari citeşte numele parlamentarilor şi aceştia se pronunța „pentru" sau „contra";

- **votul secret** exprimat prin **buletine**, **bile sau în mod electronic**; votul e obligatoriu prin buletine în condiţiile alegerii persoanelor în funcţii şi cu bile în cazul acordării votului de încredere Guvernului, adoptării moţiunii de cenzură şi în cazul votării actelor normative.

În Parlamentul României se votează cu:
- majoritate de cel puţin 2/3 din numărul membrilor fiecărei Camere;
- proiectul sau propunerea de revizuire a Constituţiei;
- punerea sub acuzare a Preşedintelui României pentru înaltă trădare (art.96 alin.1 din Constituţia României);

a) cu majoritate a cel puţin ¾ din numărul deputaţilor şi senatorilor:
- proiectul sau propunerea de revizuire a Constituţiei, dacă prin procedura de mediere nu se ajunge la un acord (în şedinţa comună);

b) cu majoritatea deputaţilor şi senatorilor (½ +1):
- suspendarea din funcţie a preşedintelui României (art. 95 alin.1 din Constituţie);
- pentru investirea Guvernului (art. 103 alin.3 din Constituţie);
- pentru adoptarea moţiunii de cenzură (art. 113 alin.1 din Constituţia României);

c) cu majoritatea membrilor prezenţi din fiecare Camera:
- legile ordinare şi hotărârile.

În caz de paritate, se repetă votul.

III. ACTELE PARLAMENTULUI

Potrivit art.58 alin.1 din Constituţie, Parlamentul e „unica autoritate legiuitoare a ţării". Potrivit art.67 din Constituţie, Camera Deputaţilor şi Senatul adoptă legi, hotărâri şi moţiuni în prezenţa majorităţii membrilor. Actele parlamentului sunt **acte juridice** (legile, hotărârile, moţiunile) şi **acte politice** (declaraţiile politice, mesajele, rezoluţiile, apelurile etc.).

III.1. Legile

Legea este actul juridic adoptat de Parlament, după o procedură prestabilită prin Constituţie şi care cuprinde norme juridice ce reglementează, cu caracter de generalitate, relaţiile sociale cele mai importante [13]. Art.75 din Constituţia României stabileşte că Parlamentul adoptă legi constituţionale, legi organice şi legi ordinare.

Legile constituţionale sunt legile prin care se revizuieşte Constituţia şi sub aspect procedural ele se adoptă cu votul a cel puţin 2/3 din numărul membrilor fiecărei Camere, fiind definitive numai după aprobarea lor prin referendum, organizat în cel mult 30 de zile de la data adoptării proiectului sau a propunerii de revizuire.

Legile constituţionale, potrivit art.146 din Constituţie, pot fi iniţiate de Preşedintele României la propunerea Guvernului, de cel puţin ¼ din numărul deputaţilor sau al senatorilor şi de cel puţin 500.000 de cetăţeni cu drept de vot [14].

Legile organice sunt actele pe care Constituţia însăşi le declară astfel şi reglementează organizarea şi funcţionarea autorităţilor publice [15]. Art.73 din Constituţie precizează domeniile reglementate de legea organică:
- sistemul electoral; organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente;
- organizarea, funcţionarea şi finanţarea partidelor politice;
- statutul deputaţilor şi senatorilor, stabilirea indemnizaţiei şi a celorlalte drepturi ale acestora;
- organizarea şi desfăşurarea referendumului;
- organizarea Guvernului şi a Consiliului Suprem de Apărare a Ţării;
- regimul stării de mobilizare parţială sau totală a forţelor armate şi al stării de război;
- regimul stării de asediu şi al stării de urgenţă;
- infracţiunile, pedepsele şi regimul executării acestora;
- acordarea amnistiei sau a graţierii colective;
- statutul funcţionarilor publici;
- contenciosul administrativ;
- organizarea şi funcţionarea Consiliului Suprem al Magistraturii, a instanţelor judecătoreşti, a Ministerului Public şi a Curţii de Conturi;
- regimul juridic general al proprietăţii şi al moştenirii;
- organizarea generală a învăţământului;
- organizarea administraţiei publice locale, a teritoriului, precum şi regimul general privind autonomia locală;

- regimul general privind raporturile de munca, sindicatele, patronatele şi protecția socială;
- statutul minorităților naționale din România;
- regimul general al cultelor;
- celelalte domenii pentru care în Constituție se prevede adoptarea de legi organice.

Legile ordinare sunt legile adoptate în toate celelalte domenii ale vieții sociale. Sub aspect procedural ele se aprobă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră. Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului, pentru a emite ordonanțe numai cu privire la domeniile de activitate reglementate de legile ordinare. Acestea vor avea forță juridică a unei legi ordinare. În cazuri excepționale, Guvernul poate adopta „ordonanțe de urgență – ceea ce nu necesită preexistența unei legi de abilitare – însă ele intră în vigoare numai după depunerea lor prin aprobare la Parlament. Daca Parlamentul nu se afla în sesiune el se convoacă în mod obligatoriu.

Adoptarea legilor

Reforma constituțională din 2003 a adus importante elemente de noutate în ce priveşte desfăşurarea procesului legislativ, prin stabilirea unor domenii în care una dintre Camerele Parlamentului, denumită „Camera sesizată", este cea care dezbate proiectul sau propunerea legislativă (Camera de dezbatere), iar cea de-a doua Cameră „Camera decizională" este chemată să statueze în mod definitiv asupra acestei propuneri sau proiect. În total, Camerei Deputaților îi revin, ca prima Cameră sesizată, 22 categorii de legi organice şi o singură categorie de legi care pot fi după caz, organice sau ordinare, având ca obiect ratificarea tratatelor şi a alte acorduri internaționale, în timp ce Senatului îi revin numai 18, precum şi toate proiectele sau propunerile de legi ordinare.

Etapele adoptării legilor:

1. inițiativa legislativă aparține Guvernului, senatorilor, deputaților sau cetățenilor; reprezintă dreptul conferit de Constituție de a propune proiecte sau propuneri de lege şi obligația Parlamentului, pentru fiecare Cameră în parte, de a lua spre dezbatere şi adoptare (art.75);
2. sesizarea Camerei competente – Camera Deputaților sau Senat; prima Cameră sesizată („camera de reflecție") se pronunță în termen de 45 de zile în general, pentru legi, iar în cazul Codurilor ori a unor legi complexe, termenul e de 60 de zile; atât pentru aprobare cât şi pentru respingere, proiectul sau propunerea legislativă va fi trimisă celeilalte Camere care va decide definitiv, fiind considerată Camera decizională;
3. dezbaterea în plen: dezbatere generală, pe articole şi votul final; supunerea la vot a proiectului de lege necesită prezența în sală a ½ +1 din membrii Camerei (cvorumul de şedință); din proprie inițiativa sau la cererea Guvernului, Parlamentul poate adopta legi în **procedura de urgență**, normele privind aceasta fiind prevăzute în Regulamentele fiecărei Camere;
4. promulgarea legilor: după votul majoritar din Parlament, legea se consideră adoptată, următorul pas fiind semnarea ei de către Preşedintele fiecărei Camere, iar apoi trimiterea ei Preşedintelui României, care trebuie s-o promulge în termen de 10 zile de la primire, daca nu intervine vreo situație de prezumție de neconstituționalitate, caz în care Preşedintele va amâna promulgarea până la realizarea controlului de constituționalitate de către Curtea Constituțională a României;
5. publicarea legii: după promulgare legea este publicată în Monitorul Oficial al României; legea poate intra în vigoare după 3 zile de la publicare la o dată fixă stabilită prin textul legii sau după un anumit termen de la data publicării.

III.2. Hotărâri

Se deosebesc de legi prin aceea ca au forță juridică inferioară legii. Din punctul de vedere al conținutului legile stabilesc norme generale şi impersonale, iar hotărârile pot să aibă fie un caracter normativ (ex. Hotărârea de adoptare a regulamentului interior al uneia dintre Camere), fie individual (alegerea preşedintelui unei Camere).

Din punctul de vedere al cuprinsului, legile reglementează raporturi sociale exterioare Parlamentului, în timp ce hotărârile cuprind reguli prin care se stabilesc drepturi şi obligații pentru membrii Camerelor, pentru organele lor de conducere şi pentru unele subiecte de drept din afara Parlamentului, obligate să participe la lucrările acestuia.

Din punct de vedere procedural, deosebirile dintre legi şi hotărâri sunt următoarele:

- nu sunt aplicabile pentru adoptarea hotărârilor, regulile referitoare la inițiativa legislativă;

- nu parcurg toate fazele procedurii legislative;
- numai legile trebuie să fie promulgate, nu şi hotărârile;
- hotărârile nu fac obiectul controlului de constituționalitate din partea Curții Constituționale;
- legile trebuie publicate în Monitorul Oficial, nu în mod necesar şi hotărârile.

III.3. Moțiunile

Moțiunea este actul juridic al Parlamentului prin care se exprimă poziția acestuia într-o anumită problemă politică internă sau externă. Există conform Constituției şi Regulamentelor celor două Camere, două tipuri de moțiuni:

1. **moțiunea simplă**: exprimă voința unei singure Camere; poate fi inițiată de cel puțin 50 de deputați, respectiv de cel puțin ¼ din numărul senatorilor; ea se aprobă cu votul majorității deputaților, respectiv senatorilor prezenți.

2. **moțiunea de cenzură**: potrivit art.113 alin.1 din Constituție, Camera Deputaților şi Senatul, în şedința comună, pot retrage încrederea acordată Guvernului, adoptând o moțiune de cenzură cu votul majorității deputaților şi senatorilor; ea poate duce la demiterea Guvernului şi nu poate fi îndreptată numai împotriva unui singur ministru; ea poate fi inițiată de ¼ din numărul total al senatorilor şi deputaților şi se comunica Guvernului la data depunerii; dacă moțiunea de cenzură a fost respinsă, deputații şi senatorii care au semnat-o nu mai pot iniția, în aceeaşi sesiune o nouă moțiune de cenzură cu excepția cazului în care Guvernul îşi angajează răspunderea, potrivit art. 114 al Constituției.

3. Instituția Parlamentului îndeplineşte un rol deosebit în societate, căci contribuie la elaborarea legilor şi la edificarea unei autentici ordini de drept, făcând ca astăzi, în toată lumea, respectul pentru democrația reprezentativa să fie o realitate.

Bibliografie:

1. Constituția României. Bucureşti, 2003, p.15.
2. Regulamentul Camerei Deputaților. Bucureşti, 2006, p.3.
3. Dragne L. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Universul Juridic, 2009, p.104-105.
4. Ibidem, p.106-107.
5. Calinoiu C., Duculescu V. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Lumina Lex, 2010, p. 166-167.
6. Selejan-Gutan B. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Hamangiu, 2008, p.253.
7. Regulamentul Senatului. Bucureşti, 2006, p.2.
8. Regulamentul Camerei Deputaților. Bucureşti, 2006, p.9.
9. Calinoiu C., Duculescu V. Drept parlamentar. Bucureşti: Lumina Lex, 2009, p.177.
10. Dragne L. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Universul Juridic, 2009, p. 113-116.
11. Badescu M., Andrus C., Nastase C. Drept constituțional şi instituții politice. Craiova: Sitech, 2008, p.272-273.
12. Dragne L. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Universul Juridic, 2009, p.121.
13. Selejan-Gutan B. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Hamangiu, 2008, p.263.
14. Corbeanu I., Corbeanu M. Drept constituțional şi instituții politice. Bucureşti: Lumina Lex, 2004;
15. Calinoiu C., Duculescu V. Drept parlamentar. Bucureşti: Lumina Lex, 2009, p.136-137.

Prezentat la 01.12.2010

CONSIDERAȚII REFERITOR LA PROBLEMA RĂSPÂNDIRII DREPTULUI DE MAGDEBURG ÎN ORAŞELE MOLDOVEI MEDIEVALE

Valerii BULGAC
Muzeul de Etnografie şi Istorie Naturală

Dans les villes de Moldavie, le droit de Magdebourg a pris des dimensions importantes, celles de 70% du territoire.

Una dintre problemele care prezintă un deosebit interes pentru studierea orașelor Moldovei Medievale este problema atribuțiilor administrației orăşeneşti din târgurile Moldovei în secolele XIV-XVI.

În articolul de față ne propunem drept scop să examinăm opiniile expuse de cercetători referitor la această problemă şi să concretizăm în ce măsură s-a răspândit dreptul de Magdeburg în oraşele din Moldova în secolul al XIV-lea începutul secolului al XV-lea şi prima jumătate a secolului al XVI-lea.

În acelaşi context se înscrie problema gradului de răspândire a dreptului de Magdeburg, care a fost propagat într-o anumită măsură în oraşele Moldovei Medievale, în secolele XIV-XVI.

Contribuția determinantă a factorului economic în exportul instituțiilor de drept din Occident în Moldova Medievală a fost facilitată de venirea atât a negustorilor saşi în spațiul Carpato-Nistrean, cât şi a meşteşugarilor ce se conduceau după dreptul german de Magdeburg.

Problema dreptului de Magdeburg n-a constituit pînă în prezent tema de cercetare a unui studiu special în istoriografia română. Tangențial la acest subiect s-au referit unii istorici atunci când au abordat în linii generale diverse aspecte ale istoriei Moldovei Medievale.

A.D.Xenopol afirmă că în oraşe erau comunități urbane cu dreptul de proprietate asupra pământului, comunități autonome cu privilegii de la domnie [1]. Unul dintre primii cercetători care s-a referit la această problemă a fost N.Iorga. El afirma că „oraşele moldoveneşti – în esență, dar în bună măsură şi cele muntene – s-au creat „cu cetățeni de împrumut”, după cum sună pasajul: „Nu este nici o îndoială astăzi că oraşele noastre nu sunt întemeiate de români. Unele din ele ca Baia, Siretul, Suceava, în Moldova, iar în Țara Românească, Câmpulungul, Târgoviştea vin de la o aşezare străină, de germani din Galiția, de saşi sau de armeni” [2]. De asemenea scrie că „oraşele noastre au fost întemeiate exclusiv de străinii din Ardeal şi Galiția, cum afirmă cei care au adus cu ei cutumele lor” [3]. N.Iorga pune problema aducerii elementelor orăşeneşti germane în Moldova Medievală. El relevă rolul saşilor, care trec de la Rodna la Baia şi al germanilor din Galiția regelui Kazimir, care trec la Siret şi Suceava [4]. Consider că instituțiile germane au pătruns mai întâi din Ungaria Medievală în târgurile din Moldova Medievală, ținând cont de faptul că influența şi controlul politic în regiunea dată era mai evident, la care s-au adăugat şi instituțiile de drept german din Polonia Medievală în Moldova Medievală. N.Iorga considera că străinii care s-au aşezat în oraşele Moldovei Medievale în sec. XIII-XIV s-au organizat după dreptul german de Magdeburg, în special cei care s-au aşezat mai mult sau mai puțin masiv în oraşele Baia, Siret şi Suceava [5]. N.Iorga punea accent pe drept. El considera că în Moldova, unde a învins norma germană din Galiția şi dreptul german zis Magdeburg, dreptul orăşenesc german a început să se constituie în 1188, devenind unul dintre cele mai importante în Evul Mediu [6]. S-a răspândit în Silezia, Brandenburg, Boiemia, Polonia şi Moldova Medievală. A adaptat legile de drept general aplicabile pe teritoriul respectiv ce viza condițiile economice şi politice ale comunităților orăşeneşti. Dreptul de Magdeburg era elaborat prin diferite acte administrative ale consiliului orăşenesc şi ale altor autorități locale, precum şi de instanțele de judecată, ce au constituit o combinare de norme scrise şi practici cutumiare. Căpetenia sistemului magdeburgez de organizare şi de conducere a oraşelor se numea şoltuz (schultheiss) sau, de la poloni, „voit”, iar membrii sfatului – pârgari (burgerii), unii puteau fi intitulați pârgari mari. Hotărârile se luau şi mărturiile se dădeau în numele oamenilor buni şi târgoveți [7]. Iorga scria că nu-i nici o îndoială că oraşele noastre sunt întemeiate de români [8]. P.P.Panaitescu considera că organizarea privilegiată a oraşelor româneşti vechi este asemănătoare cu cea din Europa [9]. Desigur, dreptul nescris, după care judecau magistrații orăşeneşti, era de origine locală: domnii țării ne dau amănunte asupra acestui cod de legi, în privilegiile lor este vorba de un obicei special pentru oraşe, după datina căruia se călăuzeau şoltuzii şi județii din târgurile româneşti, cu amintiri ale obiceiurilor săşeşti şi armeneşti, aduse în țară de târgoveții acestor neamuri, stabiliți în oraşele noastre.

Considerăm că documente directe care ar demonstra că în Moldova Medievală exista dreptul de Magdeburg, la care se referea domnia, nu există, însă este cert faptul că dreptul german de Magdeburg era transmis pe cale orală de organele administrației orășenești din Moldova Medievală.

Petre P.Panaitescu și-a exprimat un punct de vedere „mai nuanțat", afirmând că, încă înainte de întemeierea statului, au existat „târguri de văi", adică „simple centre de schimb ale comunităților de pe valea unui râu", în care, pe lângă elementul majoritar românesc, a existat și o populație germană [10]. Consacrând un studiu special comunelor medievale românești, el a ajuns la concluzia că „în epoca întemeierii celor mai vechi și mai multe orașe nu existau încă domni ai țărilor; orașele au precedat statul" [11]. În această lucrare istoricul amintit a formulat ipoteza că „în jurul unor mici centre fiscale, militare și administrative, care erau curțile voievozilor și cnezilor dinainte de întemeiere, s-au strâns negustorii veniți în special dintre sașii ardeleni" [12]. Conform teoriei sale„ cele mai vechi târguri românești sunt rezultatul expansiunii sașilor dincoace de munți, care se poate urmări istoricește" [13].

Ca argument al acestei teorii el aduce poziția geografică a celor mai vechi orașe românești, toate stabilite la granița Ardealului, cu capete de drumuri la Dunăre. Amplasarea lor geografică corespunde, în viziunea sa, cu expansiunea germană spre Orient, expansiune ce a deschis calea comerțului de tranzit prin țările române. În același timp, de aici și prin aceste târguri începe și comerțul cu vite, pește și ceară spre Europa Centrală. De remarcat că în argumentarea sa, Petre P.Panaitescu omite să prezinte rolul negustorilor genovezi în dezvoltarea comerțului de tranzit, îndeosebi pe teritoriul Moldovei și la gurile Dunării. Pe bună măsură, teoria sa privind poziția geografică a orașelor corespunde adevărului, dar nu trebuie uitat că ele s-au dezvoltat în centrul unor zone de maxim demografic, unde s-a constituit un „for", o piață pentru produsele zonei.

Dreptul german de Magdeburg, a fost codificat și imitat de alte orașe germane și polone (dr. Lembergului). Temeiul acestei păreri ar fi afirmația aceluiași autor că orașele din Moldova Medievală ar fi fost întemeiate și chiar organizate de germanii veniți din Polonia. Se știe că în Polonia municipalitățile au adus în arhivele lor codicele de Magdeburg, iar în unele cazuri grele de judecată se cerea avizul municipalității acestui oraș german, ca o autoritate juridică. Totuși, la noi nu atestăm ceva asemănător, nici codicele de Magdeburg citit de cinstiții negustori de la Bârlad sau de la Iași, nici apel până la îndepărtatele maluri ale Elbei și nici chiar privilegii orășenești copiate după formulele diplomatice ale celor germane [14].

Considerăm că pârgarii și șoltuzii din Moldova Medievală nu apelau la autoritatea orașului de Magdeburg, deoarece cazurile se soluționau pe loc din considerentul economic, pe care nu puteau să și-l permită orice orășean din Moldova Medievală, deoarece condițiile social-economice nu permiteau contestarea litigiilor în instanța judecătorească de la Magdeburg. De aceea, afirmăm că dreptul de Magdeburg nu făcea parte din privilegiile orașelor noastre: nu e pomenit, de altfel, în nici unul dintre privilegiile pe care le cunoaștem [15]. Credem că nu era nici un codice scris în Moldova Medievală, care să reflecte această stare de lucruri, dar era o transmitere orală a codicelui prin intermediul Wulgatei germane, propagată pe cale orală de negustorii locali ce făceau comerț intens cu Europa Occidentală. Acest fapt nu era constatat, deoarece orașele aparțineau domniei. La fel nu se constată niciun privilegiu acordat de domnie târgurilor din Moldova Medievală după exemplul hârtiilor date de regele Germaniei orașelor germane și mai cu seamă Magdeburgului. Din acestă analiză a izvorului considerăm că niciun document intern nu fixează dreptul de Magdeburg în orașele Moldovei Medievale sau un codice de legi după modelul celui german.

Existența unui consiliu de 12 pârgari și un șoltuz cu titlu german nu este suficientă pentru a constata modelul Magdeburgului în Moldova Medievală [16]. Acest drept ființează și în multe orașe germane, polone și săsești, care nu au nicio legătură cu orașul Magdeburg [17]. Dreptul german de Magdeburg s-a contopit în Polonia Medievală cu dreptul local, primind la rândul său un accent pur național din cauza realitățiilor economice. Un astfel de proces îl observăm în Moldova secolelor al XIV-XVI-lea unde dreptul de Magdeburg nu se pomenește, deoarece el a intrat în uzul curent al dreptului orășenesc românesc din târgurile Moldovei Medievale. P.P.Panaitescu afirmă că în orașe existau comunități urbane cu dreptul lor de proprietate asupra pământului comunități autonome și cu privilegii de domnie [18].

Deosebirea dintre orașele apusene și cele moldovenești poate fi văzută într-o constatare a condițiilor generale de viață economică [19]. Considerăm că pentru perioada aceea izvoarele de care dispunea P.P.Panaitescu puneau accent pe viața economică din Moldova Medivală, prin prisma factorului economic și a relațiilor economice care studiau, credem, influența dreptului de Magdeburg în Moldova Medievală. N. Grigoraș sublinia libertățile autonomiei orașelor germane. El afirma că orașelor le trebuia pace și siguranță, aceasta

fiind o necesitate primordială. Locuitorii oraşelor, oameni veniți din toate regiunile țării sau chiar străini între care existau legături de rudenie, au trebuit să se asocieze. Asociația exercită asupra membrilor o anumită disciplină. Oraşul fiind un depozit de tot felul de mărfuri, răufăcătorii erau dispuşi să opereze. Pedepsele care au impus asociația negustorilor erau foarte severe ca: spânzurătoarea, decapitarea, amputarea membrelor etc., la fel ca şi în dreptul german de Magdeburg, unde se aplicau astfel de pedepse. Dreptul Magdeburgului ne arată că în anul 1238, oraşul era condus de „conventus civium" [20] care a impus pedepsele amintite mai sus. Până la 1240-1241 oraşul are drept conducător un primar şi 11 consilieri. La noi au fost 12 consilieri. Ei discutau totdeauna dispozițiile luate de domnitor, în înțelegere cu reprezentantul care era în permanență în oraş [21]. Faptul existenței a 11 consilieri în Occident, după care se conducea dreptul de Magdeburg, se datora excluderii lui Iuda din cei 12 apostoli, pe când în biserica de rit bizantin din Moldova se accentua prezența acestuia în cult, în oficierea religioasă şi în actele domneşti se vorbea de Iuda, fapt de care se conduceau membrii consiliului orăşenesc, cei 12 pârgari şi un şoltuz sau primar. Primarii şi consilierii erau aleşi de obşte. În oraşele germane conduse după acest drept funcțiunile s-au complicat, ele au ajuns un fel de state libere, ceea ce nu s-a produs în Moldova. Unele reguli se cunosc că ar fi fost luate din dreptul amintit, însă cele mai multe au avut o factură locală, deoarece domnul judeca, iar şoltuzii şi primarii aveau grijă să prindă pe răufăcători în oraşe şi să-i predea vornicului de târg. Domnul a luat oraşele sub protecția lui, a uitat vechile privilegii, care garantau o autonomie, funcționarii lui observau toate tranzacțiile comerciale, pentru a încasa impozitele luate din târguri [22]. De încasarea acestor impozite se ocupau şoltuzii şi pârgarii din Moldova împreună cu vornicii de târg şi cu alți dregători domneşti. El prezicea, în acelaşi timp, că acest drept nu s-a aplicat în Moldova decât în parte. Aceasta fiind una dintre cauzele decăderii lor după moartea lui Ştefan cel Mare [23]. Împrejurările politice vitrege, după moartea lui Ştefan cel Mare, au fost neprielnice vieții urbane şi a urmat decăderea ei [24], fapt care este discutabil, ținând cont de documentele de vânzare-cumpărare, din acte de danii, dăruiri, litigii hotarnice, de bani. N.Grigoraş afirmă că în oraşe existau comunități urbane cu dreptul lor de proprietate asupra pământului, comunități autonome cu privilegii la domnie [25]. Să vedem pasajul „Oraşele din Ardeal ai căror locuitori s-au condus după dreptul de Buda, nu pot fi întemeitorii târgurilor din Moldova în organizația cărora se constată dreptul de Magdeburg şi obiceiul pământului" [26]. Acest fapt demonstrează că N.Grigoraş este influențat de teoria lui N.Iorga, ajungând la concluzia că orăşenii din Moldova nu se conduceau de dreptul de Buda, după cum o făceau saşii şi germanii din Ardeal şi Ungaria, dar acționau conform dreptului german de Magdeburg, care prevedea posibilitatea de a poseda pământul pe care era plasat oraşul [27], la fel în Moldova Medievală[1]. Deosebirea în Moldova e mare, deoarece aici s-a aplicat în parte dreptul Magdeburgens, venit din Polonia odată cu negustorii străini care cunoşteau demult bogățiile Moldovei.

Această idee se regăseşte şi în studiul „Noi contribuții la istoricul oraşului Baia", în care istoricul ieşean apreciază evoluția principatului moldav, care nu poate fi înțeleasă decât în funcție de activitățile orăşeneşti din Polonia şi Transilvania. În acest sens, el a afirmat că: „O parte a teritoriului Moldovei a constituit, în secolele XIII şi XIV, periferia vieții şi activității orăşeneşti din Ardeal şi Polonia, intensificată prin aducerea şi colonizarea unor elemente din afară, care s-au organizat în comunități conduse după norme juridice proprii" [28].

Totodată, el menționează că elementele etnice străine, constituite îndeosebi din colonişti germani şi maghiari, s-au grefat „pe o veche aşezare autohtonă" [29].

Printre dovezile aduse în argumentarea acestui punct de vedere, Dimitrie Ciurea menționează sigiliul oraşului Baia. El a analizat sigiliul medieval al oraşului cu legenda sa în limba latină, care specifica calitatea de civitas a localității „Sigillum capitalis civitatis Moldavie terre Moldaviensis" [30].

Dimitrie Ciurea a afirmat că sigiliul în cauză ar fi fost executat în anul 1400, probabil după înființarea episcopiei catolice de aici, aşa cum a fost şi în cazul oraşului Siret [31]. Şi în această situație târgul era îndreptățit, prin act papal, să se numească civitas, adică oraş de reşedință episcopală, căpătând statut de oraş.

Această problemă a fost reluată de Constantin C. Giurescu, care într-un amplu studiu consacrat târgurilor şi oraşelor Moldovei în sec. X-XVI, afirma că oraşele Moldovei se conduceau după dreptul de Magdeburg, argumentându-şi poziția prin penetrarea în Moldova a noțiunilor şi funcțiilor de şoltuz, voit, pârgar [32]. Alții, ca C.C.Giurescu, erau de părere că oraşele moldoveneşti din secolele XIV şi XV erau proprietatea domnului şi erau lipsite de autonomie [33].

---

[1] Boldur Al.V. Ştefan cel Mare voievod al Moldovei. Studii de istorie socială şi politică. - Bucureşti, 1970, p.86.

La această problemă s-a referit şi Mircea D.Matei, care afirma că sistemul de organizare a oraşelor feudale apusene se aplica în mai toate oraşele Moldovei Medievale [34]. Exprimând acest punct de vedere, ne referim la faptul că orăşenii se conduceau după aşa-numitul „obicei al târgului” nescris, a cărui vechime justifică invocarea lui în actele scrise de la sf. sec. al XV-lea. D.Matei consideră că dezvoltarea comerţului de tranzit a influenţat schimburile economice cu ţările din Europa Occidentală de unde s-a adus pe calea sintezelor economice reciproce dreptul de administraţie german, care nu putea fi altceva decât dreptul de Magdeburg [35].

Explicând apariţia şi dezvoltarea unor vechi centre urbane pe teritoriul dintre Carpaţi şi Nistru doar prin prisma raporturilor economice cu Polonia şi apreciind drept active doar elementele comerciale şi meşteşugăreşti imigrate din Ardeal, concepţia lui Dimitrie Ciurea se dovedeşte a fi „tributară curentelor istoriografice care contestă poporului român experienţa sa istorică proprie” [36], după cum observa Mircea D. Matei într-un studiu dedicat civilizaţiei urbane medievale româneşti. Totodată, el atrage atenţia că această teorie, vehiculată de istoricii de prestigiu, poate pune sub semnul întrebării capacitatea poporului român de a-şi fi creat propriile oraşe medievale sau poate nega înclinaţiile sale spre o civilizaţie citadină [37], aşa cum aprecia eronat Nicolae Iorga într-o lucrare elaborată în spiritul semănătorist al începutului de veac. Este adevărat că la dezvoltarea vieţii urbane din Moldova şi-au adus contribuţia, în opinia sa, şi elemente străine, îndeosebi cele germane şi ungureşti, venite din Transilvania, care s-au grefat „pe o veche aşezare autohtonă” [38], aspect remarcat în final de Dimitrie Ciurea şi consemnat de Mircea D. Matei în studiul amintit.

Nu este nici o îndoială că principiile şi formele de organizare ale vieţii orăşeneşti au fost aduse din Occident de către străini. Acest obicei s-a cristalizat în a doua treime a sec. al XV-lea. Dreptul de Magdeburg a consolidat viaţa orăşenească din Moldova. În acelaşi timp, Mircea D.Matei constata într-o lucrare anterioară că principiile juridice ale organizării administraţiei orăşeneşti şi aplicarea acestora a fost în realitate slabă, iar faptul că foarte des se invoca vechiul obicei al târgului în acordarea sau recunoaşterea unor drepturi sau libertăţi a orăşenilor români din sec. XV-XVI, nu face decât să constituie un argument în favoarea proeminenţei în continuare a unor norme obişnuielnice locale, de dată veche nestatuate în texte scrise, care nu au fost nici odată înlocuite cu principii ale dreptului urban occidental [39].

Argumentul principal este prezenţa dublei administraţii: cea a regelui şi cea a orăşenilor. În Moldova Medievală se petrecea acelaşi lucru – exista administraţia domnească. M.D.Matei [40] consideră că germenii administraţiei orăşeneşti în Moldova Medievală se implementează în secolele XIII-XIV, care includea şi dreptul german de Magdeburg cu instituţiile sale. Dânsul relatează că în oraşele Baia, Siret, Suceava a cunoscut influenţa şi aplicarea în practică dreptul german de Magdeburg [41].

Concepţiile lui N.Iorga au avut ecou în rândul cercetătorilor români de generaţie mai veche sau mai nouă, ele fiind prezente în lucrările lui Alexandru Lapedatu [42], Emil Vârtosu [43], Constantin C. Giurescu [44], Constantin Şerban [45] şi alţii.

Prezenţa unei populaţii străine, în mare parte de rit catolic, în oraşele moldovene şi muntene, anterioară creării statelor independente – dar şi mult timp după constituirea lor – nu poate fi, după aprecierea noastră, contestată, ea fiind atestată atât documentar, cât şi prin monumente de arhitectură religioasă, inclusiv prin pietre tombale [46], cazul lui „Laurentius, comes de Longo Campo” fiind relevant. Rămâne însă de precizat data când aceste elemente alogene s-au stabilit aici, precum şi rolul lor în apariţia şi dezvoltarea acestor aşezări [47].

Al.G.Gonţa [48] a consacrat o cercetare oraşului moldovean din secolul al XV-lea, insistând asupra populaţiei de meşteşugari şi negustori, în care a precizat că teoria despre existenţa unei autonomii locale a tîrgurilor nu este justificată. El se referă la lucrările anterioare ale istoricilor, fără a argumenta concepţia sa. Acest fapt ne obligă să interpretăm documentele moldoveneşti, în care nu găsim privilegii, ca fapt că orăşenii erau scutiţi de obligaţii în folosul comunităţilor orăşeneşti, ceea ce ar constitui baza unui drept special, deosebit de cel feudal în organizarea vieţii lor. Al.G.Gonţa [49] consideră că dreptul german a început să pătrundă în spaţiul românesc în secolul al XII-lea, fapt care este pomenit pe teritoriul episcopatului cumanilor în scrisoarea papală din 1234. Dumnealui specifică că viaţa orăşenească din Ardeal şi Polonia, care se conducea după dreptul de Magdeburg, a început să pătrundă în Moldova Medievală, în care se organizau elementele noi, numite la noi saşi [50]. Unul dintre argumente este existenţa patriciatului săşesc ce se numea pe sine Kulturtrager, adică pioneri culturali. S.Szabo [51] nu a reuşit să-i facă pe alţii părtaşi la progresul civilizaţiei. De asemenea, acest patriciat a căutat să ţină alte neamuri pe o treptă culturală inferioară, ştiind că astfel poate să-şi menţină vechile privilegii, iar dacă luăm în considerare terminologia germană de conducere a oraşelor din Moldova Medievală, dânsul confirmă veridicitatea afirmaţiilor sale. Unul dintre argumentele influenţei este terminologia. După

N.F. Kolesnițki [52], oraşul din Occident prezenta produsul unei organizări obşteşti, iar burgherul este un membru al oraşului, care avea privelegiile economice de a se ocupa cu comerțul şi cu meşteşugul, ceea ce însemna o adjudecare a unor drepturi de la stat în persoana regilor, apoi a împăraților germani. Cuvântul „burger" prezintă prin sine elementele bogate şi înstărite în oraşul din Occident, care prin intermediul puterii lor economice puteau să concureze şi să impună voința seniorului local. Acest fapt a dus la constituirea unui drept german de Magdeburg cu un sistem lărgit de autonomie. Luând în considerare faptul că dreptul german de Magdeburg, reprezentat prin instituția burgherilor, era mai activ utilizat în Vest, din cauza puterii lor economice libere, iar în Moldova Medievală, unde rolul economic era mai mic în comparație cu oraşele din Vest [53], vorbeşte de modesta participare în conducerea târgurilor. Acest lucru demonstrează slaba dezvoltare a meseriilor, iar privilegiile acordate negustorilor străini vorbesc de faptul că elementul burgez negustoresc din Moldova Medievală era suplinit de negustorii din Lvov, care aveau dreptul de „fondaco" în Suceava [54], la care se adaugă slaba ocrotire a oraşelor din partea domniei[2]. Burgherii din Moldova Medievală nu puteau să se compare cu bogăția domnului, ceea ce le determina dependența față de dânsul, ținând cont de faptul că el era stăpânul pământului pe care se afla târgul, iar locuitorii erau uzurpatorii lui. Termenul şoltuz derivă din nemțescul „Schulze", primar, care în documentele latineşti ale timpului e tradus prin schutetus sau „soltheitus" [55], iar după B.P.Haşdeu ar deriva de la nemțescul „schultheiss" [56]. E.Pavlescu demonstrează că şoltuz vine de la „szoltys" – formă polonă a cuvântului german „schitze" şi care se pronunță «soltâs» ceea ce are semnificația de primar, administrator şi primar [57]. Termenul de schilze, drept o variantă poloneză a cuvântului german, a căpătat răspândire prin intermediul limbii polone „sotâs" sau soltâs care s-a implementat în Moldova Medievală prin filiera poloneză, căpătând forma românească de şoltuz. Şoltuzul rezolvă problemele cotidiene ale târgului şi ale oraşului. Fiind un dregător de rang local şoltuzul administra târgul. Împreună cu „pârgarii" termenul a venit la noi din limba germană, din „burger" în „purger", ceea ce însemna locuitorul oraşului [58]. E.Pavlescu scrie: „cuvântul pârgar vine de la nemțescul Burger oraşan după cum acela de voit cu care e desemnat uneori şoltuzul vine de la vogt (administrator)" [59]. Radu Manolescu constată că Sfatul orăşenesc era alcătuit dintr-un şoltuz. Cuvântul a derivat din „schulze" sau mai degrabă din schultheis, venit prin filiera polonă „Szoltys" cu alți termeni „groff" (Das „Graff" venit prin filiera săsească) „voit" (Din „Vogt" venit prin filiera polonă „Vojt") şi din 12 „pârgari" (Din „Burger", venit prin filiera săsească „Purger" aleşi de comunitatea orăşenească) [60].

Termenul de pârgari, folosit de organele administrative locale de asemenea e de origine germană şi provine de la cuvântul „bürger" [61]. În traducere acest termen înseamnă locțiitorul oraşului, slujitorul acestui oraş care era chemat să soluționeze problemele curente ale târgului. Ca să nuanțăm terminologia, este necesar să evidențiem burgul ce apare în secolul al VIII-lea [62]. Termenul de „burgus", a carui origine indică „cetate", este menționat pentru prima dată în anul 700. Denumind o aşezare, având toate caracteristicile esențiale ale unui burg, cuvântul se generalizează începând din anul 816. De la sfârşitul secolului al IX-lea, numărul burgurilor creşte în ritm rapid. În textele din secolele X şi XI, burgul apare ca un centru comercial sub denumirea de portus. Termenul de burgez-burgensis-locuitor din burg apare doar anul 1000 [63]. În secolul al XI-lea „burgezii" şi-au creat un statut, o poziție legală, angajându-se prin jurământ să-şi apere solitar oraşul şi să se ajute între ei [64]. Termenul de burger apare în secolele XII-XIII din voința regelui ce susținea implementarea dreptului de Magdeburg. Un oraş nu se definea numai prin aspectul său exterior sau prin modul de viață al populației sale, ci în mare măsură prin statutul locuitorilor, prin „dreptul" lor care îi diferenția din punct de vedere juridic de societatea supusă unei ordini tradiționale [65], la fel şi Magdeburgul şi-a creat dreptul său. În Moldova Medievală dreptul german de Magdeburg a pătruns prin filiera polonă. În Polonia Medievală dreptul german şi dreptul de Magdeburg au fost implementate la început în oraşul Wroclaw, în anul 1242. Aceste drepturi recunoşteau corporațiile meşteşugăreşti. Din anul 1252 în Poznan sunt recunoscute acelaşi drepturi [66]. În 1251 oraşul Helmo a primit dreptul de Magdeburg şi a fost transformată în instanță de apelare pentru toate oraşele din Polonia şi Prusia [67]. Dreptul de Helmo a creat comunul averii soților, care se deosebea în mare măsură de dreptul general de Magdeburg. Un vechi monument al dreptului de Helmo – der alte Culm – prezintă o culegere de drepturi, la temelia căreia a fost acceptată lista dreptului de Magdeburg la care s-au adaugat sentințele juridice ale oraşului Helmo, fapt confirmat prin obiceiurile locale. Dreptul de Helmo sau Culmo şi-a exercitat influența în Silezia, Cehia, Ungaria, Lituania, în secolul al XIV-lea, iar din secolul al

[2] I.Bogdan Documentele lui Ştefan cel Mare. Vol.I, p.280. - Bucureşti, 1913.

XIV-lea a trecut în Belorusia şi Galiția, adică în Rusia Haliciană. După Grecov V.D., în cnezatul Halici, Danil Romanovici a fondat oraşul Holm şi a chemat colonişti germani ca să se aşeze aici, ei conducându-se după dreptul de Magdeburg. Mai târziu s-au alăturat şi țăranii ruşi [68]. În anul 1235 acest drept e acceptat de Halici [69]. În 1287 Mislav Danilovici este proclamat cneaz în oraşul Halici sau numit de boierii ruşi şi de nemții ce se conduceau după dreptul de Magdeburg [70]. În anul 1320 cneazul de Halici, nepotul lui Danil Romanovici, a garantat negustorilor din Torun dreptul de schimb pe teritoriul cnezatului său. De aici se observă pătrunderea dreptului de Helmo în Moldova Medievală în oraşele Siret, Baia, Suceava, Neamț, fiind considerată ca prima etapă de pătrundere a acestui drept orăşenesc în Moldova Medievală. În anul 1339 Gheorghe Froianovici întăreşte dreptul de Magdeburg în oraşul Sanok, conform căruia voitul avea dreptul să judece pe oricine, fie neamț, polon sau rus. Acest fapt îl observăm până la momentul cuceririi Poloniei Medievale [71] de către Rusia Haliciană.

S-a constatat că în prima etapă germanii se stabileau în oraşele Suceava, Siret, Hotin, Baia, Neamț [72], iar din secolul al XVI-lea acest drept prin intermediul dreptului de Helmo sau Culmo, pătrunde în Ucraina şi evident trece cu elementele orăşeneşti româneşti, din Moldova Medievală peste Nistru, unde s-a stabilit ca prerogativă în Kiev, Cernigov, Poltava şi Nejin. E adevărat că substituirea dreptului german de Neumarkt şi Magdeburg celui autohton începe în Polonia din 1257 [73]. În anul 1257 oralul Krakow a trecut oficial la dreptul de Magdeburg, în modul în care acționa la Wroclaw (Breslau) şi la care se adăugau cutumele locale (care au cunoscut aceeaşi răspândire). Această acțiune este explicată prin faptul că în anii 1300-1320 la Lvov apare un „voit" de la germanul „vogt" şi anume de la Berthold, căruia îi urmează Matias. Evenimentul respectiv denotă faptul că drepturile de Lvov şi de Krakow au fost receptate de oraşele Moldovei Medievale [74], prin intermediul Rusiei Haliciene. În Polonia Medievală a apărut o compilație a dreptului de Magdeburg transmisă din generație în generație, numită „Das Sachsische Weichbildrecht şi Landrecht", care a pătruns la Krakow, unde s-a păstrat într-o culegere germană din 1308. În 1356 Kazimir cel Mare a acordat dreptul de Magdeburg oraşului Lvov, deci a reîntărit privilegiile acordate de cnezii Rusiei Haliciene. Astfel regele Poloniei, prin statutul de la Vislița, amenința că va lipsi de privilegii acele aşezări care vor folosi dreptul polonez, dar nu pe cel german, iar în anul 1365 a interzis să apeleze în Magdeburg şi Galle creând această instanță pentru oraşele din Polonia în oraşul Krakow [75]. În anul 1359 a fost înființată o nouă redacție a „Oglindei Saxone" pe baza celei de-a 4-a redacții germane care pătrunde în Olmutz şi în alte oraşe din Moravia, prin Hamburg, Gdansk, la Ordinul Teuton. În multe din aceste oraşe şi regiuni dreptul de Magdeburg şi cărțile lor nu erau copii identice cu cele din oraşul Magdeburg. Acest fapt se lămureşte destul de simplu, având în vedere situația social-economică a acestor țări şi de aici necorespuderea cu dreptul inițial. Legiştii lăsau principalele texte, introducând altele noi în „Oglinda Saxonă" din Polonia Medievală. În anul 1359, în Polonia, apare traducerea în latină a „Landrechtului" şi „Das Sachsische Weichbildrecht" scrisă de Kondrad din Sandomir [76]. Aceasta era a 4-a ediție. „Oglinda Saxonă" a pătruns din Polonia în Moldova Medievală şi acest fapt poate fi considerat ca o etapă nouă în pătrunderea acestui drept orăşenesc în Moldova Medievală, fiind concepută ca o a doua etapă de pătrundere a dreptului respectiv în spațiul Carpato-Nistrean, după care se conduceau oraşele Siret, Baia, Suceava. În secolele XIV şi XV „Oglinda Saxonă" era glosată ca depăşind de câteva ori textul inițial compus de legişti profesionişti, care destul de atent descifrau conținutul articolelor „Vulgatei". Ultima era în limba latină unde se făceau referiri la dreptul roman şi canonic şi la dreptul imperial ce a fost preluat de Fridrih II Barbarosa din Codul lui Iustinian. Moldova Medievală acționa conform legilor lui Iustinian, dreptului canonic bizantin şi legilor nescrise, care nu şi-au găsit o redactare scrisă în l. latină, ceea ce este sigur e că „Vulgata" la români, expusă într-o limbă vulgară latină, relata desigur „Wulgata Saxonă", în redacția a 4-a. Acest fapt îl dovedeşte documentul de la 1 noiembrie 1404 prin care Ulrich pârgarul şi Giurgiu visterul voievodului din Suceava, adresat judelui Fabian al Bistriței [77]. Aceasta lămureşte că documentul era de origine săşească. Sărbătoarea catolică „Omnium Sanctorum" din 1 noiembrie prin care se ducea contul datoriilor şi socotelilor ce trebuiau să fie achitate, dovedeşte acest fapt [78]. Un lucru este sigur: în Moldova Medievală populația săşească glosa obiceiurile şi cutumele sale în formă orală, fapt ce denotă existența unei influențe locale româneşti cu concepțiile sale cutumiare, religioase şi de drept – „Ius Valahicum", adică a dreptului românesc care regula normele juridice din oraşele Moldovei Medievale. În anul 1386, după unirea dintre Polonia şi Lituania, dreptul de Magdeburg începe să se implementeze în oraşele ruso-lituanene. Ținând cont de faptul că Polonia Medievală avea hotare pe Nistru cu Lituania, căreia Petru Muşat i-a prestat omagiul său ca unei țări catolice, se observă o receptare a dreptului Magdeburg în oraşele

Moldovei Medievale. Fenomenul respectiv devine a III-a etapă de pătrundere a acestui drept în Moldova Medievală şi este facilitat de faptul că soția lui, Margareta, era catolică, astfel se observă influența accentuată a acestui drept de Magdeburg în Moldova Medievală. Documentul din 30 martie 1392 [79] prin care Roman Voievod era denumit „de la munte până la mare" denotă faptul că prin intermediul suzeranității polone influența politică a voievodului s-a extins în toată Moldova Medievală, iar odată cu aceasta şi a dreptului de Magdeburg. În actele oficiale ale regilor Poloniei, care dădeau dreptul de Magdeburg unor oraşe aparte, se vorbea de faptul că el anula drepturile poloneze, lituaniene, ruse care nu ar fi de acord cu dreptul de Magdeburg. În Polonia Medievală drepturile orăşenilor erau următoarele:

Analiza: 1) Oraşul era eliberat de judecata voievozilor, panilor, starostilor, judecătorilor şi ajutorilor lor şi a altor ureadnici. Orăşenii nu erau obligați să răspundă la aşa ceva, chiar dacă erau reclamați, adică în cazul furturilor, omorurilor, rănilor, răpirilor, violurilor, atunci ei răspundeau în fața regelui şi a organelor sale de control, a voievozilor, starostilor, judecătorilor, ureadnicilor.

În oraşele Poloniei Medievale erau 4 feluri de judecată, în spațiul unde acționa dreptul de Magdeburg. Organele de conducere ale oraşelor din Polonia se alegeau pe viață [80], însă puteau fi oricând contestate. Acestea erau:

A) Judecata burgomistrului sau Burggrafului.

B) Judecata schultheisului sau zoltes în l. polonă.

C) Judecata de apel, după o perioadă de timp se executa conform dreptului de Magdeburg.

D) Judecarea de executare sau potrezebny [81], ce se executa după necesitate.

Toate aceste judecăți corespundeau dreptului de Magdeburg.

Faptul dat vorbeşte de organizarea oraşelor din Polonia după dreptul de Helmo.

1. Exista judecata străinilor şi judecata urgentă a criminalilor prinşi la locul faptei. La judecăți, în calitate de jurați, participau burgherii orăşeneşti ce se ocupau cu comerțul.

2) Orăşenii erau eliberați, după dreptul de Magdeburg, de serviciul militar, deoarece oraşele erau proprietatea voievozilor care constituiau şleahta poloneză şi ei hotărau să meargă la război cu regele căruia îi prestau omagiu de vasalitate, având obligația de a căra merinde pentru armata regală.

3) Drept asupra pământului oraşelor poloneze avea şleahta, ce era stăpânul oraşului, conform privilegiului acordat de rege, grație omagiului prestat de vasalitate.

4) Rada polonă era compusă din burgomiştri, consiliul radțiilor, care erau aleşi de voit, din candidaturile propuse de comunitatea urbană. Ei aveau grijă de creşterea bunăstării oraşului, să nu ridice prețurile la pâine şi la apă, urmăreau brutăriile ce coceau pâine, precizia cântarului, erau obligați să primească delegațiile altor țări [82]. Judecau pe cei ce vindeau cu ridicata, neadmițând astfel îmbogățirea unora şi sărăcirea altora, urmărind stabilitatea socială în târg, din care se vede că organele de conducere urmăreau în interesul lor ca cineva din cetățeni să nu devină bogat, fapt în care se observă o primejdie pentru scaunul lor de conducere. Aceasta demonstrează că în Polonia Medievală oraşele erau conduse de elementele înstărite.

Oraşele din Polonia medievală se foloseau într-o oarecare măsură de drepturi identice, după dreptul de Magdeburg.

În Moldova Medievală erau următoarele drepturi:

1) Târgurile din Moldova Medievală îşi păstrează judecata lor urbană, condusă de şoltuzi şi pârgari, având şi o administrație voievodală prezentată de judecători, namesnici şi ureadnici, vornici, pe când acest lucru nu-l observăm în Polonia, unde nu exista o administrație regească, iar oraşele erau controlate prin intermediul privilegiilor acordate, adică a dreptului de Magdeburg.

2) În oraşele Moldovei Medievale se presta serviciul militar domniei şi târgului în caz de război, iar de acest fapt răspundeau şoltuzii şi pârgarii, ceea ce corespundea dreptului de Magdeburg. Ei trebuiau să răspundă la chemarea domnului, iar în Germania orăşenii conduşi după acest drept trebuiau să răspundă la chemarea regelui şi împăratului.

3) Oraşele se bucurau de proprietate asupra pământului, pentru care prestau domniei un şir de slujbe, munci şi dări, deoarece domnul era proprietarul suprem al țării. Una dintre abaterile de la dreptul german de Magdeburg era dreptul „dominum eminens" asupra pământului târgului.

Drepturile orăşenilor conform dreptului de Magdeburg erau:

1) Adunarea comunității orășenești[3] să aleagă odată pe an șoltuzii și 12 pârgari, ce urmau să soluționeze problemele de minimă importanță [83]. În Moldova Medievală, în fruntea orașelor stăteau șoltuzii, care în calitate de șefi ai comunității orășenești erau asistați în soluționarea treburilor judiciare de un consiliu, constituit din 12 pârgari [84].

2) Competența judiciară a organelor orășenești se limita la *ratione personae* la populația orășenească, iar aristocrația era supusă jurisdicției feudale a domnului. Referitor la competența *ratione materiae*, adică dreptul material, acesta viza afacerile civile, proprietate, împrumuturi, dobânzi și autentificări de convenții juridice [85] ceea ce corespunde documentului din 1 noiembrie 1404 [86]. Aveau dreptul de a judeca anumite procese [87].

3) Precizarea hotarului târgului [88]. Să administreze patrimoniu orașului, adică să împartă locuitorilor, după numărul de familii, țărâna târgului [89]. Să soluționeze problema privind înstrăinarea unei părți din posesia funciară a orașelor [90], adică dreptul de a transmite prin eriditate, conform dreptului cutumiar german, proprietatea sa. Aceasta e stipulată în documentul din 1421, conform căruia pârgarii din Baia se adresează colegilor din Lvov în legătură cu testamentul unui cetățean din Baia [91], evident fără amestecul domnului deocamdată, iar dacă nu se iveau pretendenți, peste un an și o zi totul trecea în proprietatea domniei. Acțiunea corespundea dreptului de Magdeburg despre care ne vorbește scrisoarea aceasta schimbată între organele de conducere municipale ale celor două orașe.

4) Să perceapă veniturile pentru domnie și pentru târg [92].

5) Să întrețină armată proprie pe leafa plătită din contul orășenilor [93].

6) Să bată monedă proprie, fapt despre care vorbesc sigiliile orașelor Baia, Roman, care erau mai bogate și aveau moneda lor [94].

7) Să primească solii, delegațiile altor țări, despre aceasta ne relatează călătorii străini, situație care la fel corespundea dreptului german de Magdeburg.

Deosebirile:

1) În Moldova nu exista judecata burgomistrului, ce se traducea în l. română prin drept primar sau sudet [95], însă exista instituția șoltuzului.

2) Exista judecata șoltuzilor și pârgarilor ce judecau la apel, prin scrisori adresate organelor municipale, ceea ce obsevăm mai jos și din omagiile prestate de domnii Moldovei.

3) Orașele din Moldova Medievală aveau statut de autonomii față de orașele din Polonia Medievală. Avem următoarele argumente:

A) Orașele din Polonia Medievală erau supuse regelui, acesta, la rândul său, se subordona șleahtei, căreia îi aparținea orașul. Orașul își alegea organele sale autonome.

B) Se observă în orașele Poloniei Medievale o scară feudală mai lărgită ca în Moldova Medievală, unde târgurile aveau o administrație directă a domnului, la care se adăuga administrația orășenească, ce era aleasă realegea în fiecare an liber, dar nu pe viață, după cum era în orașele polone.

Toate aceste elemente s-au adus în Moldova Medievală prin intermediul filierei polone de receptare a dreptului german orășenesc în târgurile de la noi. Deci observăm o corespundere de 80-90% din dreptul urban din Polonia Medievală, ce se conducea după dreptul german de Magdeburg care era receptat de orașele Moldovei Medievale.

O altă filieră de pătrundere a dreptului german de Magdeburg a fost așezarea germanilor în regiune, aceștia se numeau la noi sași. Această influență s-a realizat prin trecerea germanilor din Ungaria Medievală (cum am constatat din istoriografia română prezentată mai sus) care și-au transferat instituțiile de conducere în orașele Siret, Baia, Neamț ce erau la frontieră.

Un argument în acest sens este stabilirea capitalei Moldovei Medievale la Baia, fapt ce vorbește de predominarea factorului politic, adică a influenței, iar aceasta a dus la transferarea capitalei la Suceava. Or, Suceava se conducea după dreptul german de Magdeburg. Considerăm că influența dreptului german de Magdeburg era mai puternică prin filiera poloneză, decât prin cea ardeleană. Argumente: 1) Transferul capitalei de la Baia la Suceava.

2) Nu obsevăm din documentele interne că termenii de șoltuz și pârgar au venit din Ardeal.

3) Au trăit conform obiceiurilor vechi, se autoguvernau, organizații erau în unitățile administrative speciale, numite „Szek" [96], ceea ce din ungară se traducea „străin", adică cu drepturi occidentale care nu era altceva decât dreptul de Magdeburg. „Konigboden" în traducere înseamnă „pământurile regale" unde s-au așezat germanii, acestea se împărțeau în 4 unități administrative. Altland – regiunea Sibiului, Burzenland –

---

[3] Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. - București, 1996, p.83.

Țara Bârsei, cu centrul în Braşov, Weinland în regiunea dintre cele două Târnave şi Nosnerland – regiunea Bistriței [97]. Regiunile Bârsei şi ale Bistriței au participat la transferul instituțiilor urbane în Moldova Medievală. În momentul când aceste regiuni s-au aflat sub dominația lui Petru Rareş, ele erau administrate ca în trecut, însă sub controlul efectiv al domnului Moldovei Medievale.

Nu putem nega prezența elementului săşesc în oraşele Moldovei Medievale care, fără îndoială, a adus cu sine anumite tradiții şi obiceiuri germane, printre care şi dreptul de Magdeburg. Prezența saşilor este atestată atât în izvoarele vremii, cât şi în cele de mai târziu. Ne vom referi doar la unele informații ale călătorilor străini, care afirmau că în oraşele Moldovei Medievale trăiesc saşi şi poloni ce au adus elementele dreptului de Magdeburg.

Călătorul străin Georg Reicherstorffer menționa: „În această țară locuiesc împreună sub cârmuirea voievodului diferite secte şi religii şi neamuri ca de pildă: sârbi, armeni, bulgari şi tatari, şi în sfârşit mulți saşi din Transilvania, fără ca din cauza deosebirilor de rituri şi dogme să se certe între ei. Ci aici sunt deosebite credințe şi secte precum a rutenilor, a sîrbilor şi a armenilor, a bulgarilor şi a tatarilor şi chiar un număr destul de mare de saşi catolici locuiesc risipiți în această țară” [98].

Antonio Bonfini afirma: „sunt foarte multe oraşe prea alese, Sibiul, Braşovul, Clujul, Bistrița şi multe altele întemeiate şi locuite de germani pe care noi îi numim saşi [99]”. La fel, Ştefan Bodarics spune despre germani acelaşi pasaj – „pe care noi îi numim saşi” [100].

Pentru a concretiza în ce măsură a fost răspândit acest drept în oraşele Moldovei, ne vom referi la unele elemente esențiale ale dreptului de Magdeburg. Conform acestuia, administrația oraşului era autonomă într-un şir de drepturi, precum dreptul de a convoca adunarea orăşenească şi cel de a convoca micul Consiliu Orăşenesc. Dreptul comunicat de „şefenii din Magdeburg orăşenilor din Herliz la 1304” reprezintă unul dintre cele mai importante monumente” ale acestui drept.

Fondarea oraşului Magdeburg

În timpul marelui rege Otto a fost fondat cel dintâi oraş – Magdeburg. În timpul lui a fost construită mănăstirea de pe munte. Fiul său, regele Otto cel Roşcat, a semnat dreptul care funcționează în permanență weichbild, din voința sa şi la sfatul celor înțelepți[4]. În timpul domniei sale, episcop al Magdeburgului a fost Albrecht, care a primit palliumul său de la papa Ioan şi a fost episcop 13 ani şi 7 luni [101].

În documentele la care am avut acces se specifică: „Despre aceasta a destăinuit regele împreună cu primăria de lângă ape, care erau pline cu corăbii care construiau oraşe întărite şi în ce drept trebuie să existe. Aşa a dat regele dreptul fondat pe această cale, pe care îl avea el permanent la curtea sa. Această carte regească unde-s multe oraşe şi piețe, acolo se pune o cruce în piață, ceea ce denota pacea orăşenească, tot acolo se pune mănuşa regelui, ce denotă că pacea şi voia regească se împlineşte” [102]. Schulgheitsul are 3 zile de judecată stabilite de lege. În ziua când judecă şultgheitsul, nimeni nu poate să înştiințeze persoana care a deschis cazul în afară de schulgheits, de trimisul judiciar sau slugile sale. Dacă schultgheitsul nu-i acasă când s-a săvârşit crima, orăşenii aleg un judecător. Schulgheitsul trebuie să aibă un len (teren) de pământ care să corespundă acestui drept [103].

„Acum ascultați despre burgomiştri, care în oraş sunt aleşi pe un an. Ei trebuie să judece fel de fel de măsuri ale cântarului greşit, ale diferitelor tranzacții comerciale, ale pâinii necoapte, ale cărnii stricate care a fost vândută şi despre cântarul greşit şi a diferiților comercianți, nu încalcă ei legile care au fost stabilite în oraş despre târgoveți. Când este arborat un drapel, ei nu trebuie să vândă. Când persoanele ce trăiesc în oraş au terminat să vândă până la sosirea amiezii, ei scot drapelul şi în continuare pot să târguiască cu ce doresc. Burgomistrul condamnă pe cei ce încalcă aceste reguli la pedepse corporale sau la o răscumpărare de 36 de şilingi, dacă au pierdut dreptul de răspundere” [104]. Ei aleg şefenii [105] şi ratmanii [106] în hotarul oraşului – şefenii pentru un timp îndelungat, ratmanii pentru un an. Ratmanii aleg burgomistrul – unul sau doi şi, la dorință, deschid judecata orăşenească.

Ratmanii au puterea de a judeca orice infracțiune în aceeaşi măsură ca şi şefenii [107].

Când a fost fondat oraşul Magdeburg, burgomistrul a primit de bunăvoie şi după sfatul celor înțelepți dreptul de wechbild. La sfat erau chemați orăşenii, pentru ca ei să aleagă şefenii şi consilierii (ratmanii); şefenii – pe un termen lung, iar consilierii – pe un termen de un an. Din momentul când sunt aleşi, ei depun

[4] Vezi: Cocârlă P. Istoria medievală universală I. Crestomație. - Chişinău, 2003, p.232.

jurământul de credință în fiecare an[5]. Ei jură că nu vor precupeți puterile pentru a păstra onoarea şi slava oraşului [108]. „Ratmanii se adună la judecătoria orăşenească (burding) atunci când doresc, la sfatul celor înțelepți, iar când se anunță chemarea la ajutor – ei sunt chemați în corespundere cu jurământul dat" [109]. „Dacă ei, ratmanii, nu se prezintă la judecata orăşenească atunci când bate clopotul, plătesc 6 pfeningi. Dacă ratmanul este înştiințat despre convocarea judecătoriei orăşeneşti şi nu se prezintă – plăteşte 5 şilingi" [110]. Ratmanii au puterea de a constata regulile privind măsurarea cântarului şi vinderea produselor alimentare. Cei prinşi vor plăti 36 de şilingi [111].

Art.II. Drepturile micilor negustori

Dacă negustorii s-au făcut vinovați de ceva sau n-au plătit amenda stabilită lor (busu), încălcând jurământul dat oraşului sau consilierilor (ratmanilor) şi dacă s-a adeverit că această vină e săvârşită la adresa consilierilor (ratmanilor), atunci infractorul este tuns şi bătut cu vergile sau plăteşte trei şilingi; dar aceasta depinde de ratmani, de hotărârea pe care o vor lua ei[6]. (Alegerea modului de pedeapsă depinde de voința ratmanilor). Cel care a fost tuns şi bătut cu vergile sau care şi-a răscumpărat vina cu bani, nu-şi poate vinde produsele alimentare, decât doar cu permisiunea ratmanilor [112].

Dacă hotărârea a fost luată din numele regelui, atunci această hotărâre trebuie adusă la judecata burggrafului. Dacă hotărârea e luată din numele contelui, atunci ea trebuie să-i fie adusă lui în timp de 14 nopți; dacă schultgheitsul are putere judecătorească de la stăpânul său, atunci burgraful are puterea judecătorească de la rege, capătă funcția de judecată de la stăpânul său [113].

„Ascultați când se începe judecata după dreptul de Magdeburg, şefenii trebuie să fie unsprezece, iar al 12-lea trebuie să fie judecătorul, care trebuie să găsească burgrafului prima hotărâre, dacă burgraful nu poate să judece drept fără schultgheits. Ascultați ce trebuie în primul rând să răspundă schultgheitsul la întrebarea fogtului. Fogtul trebuie să întrebe şultgheitsul dacă a sosit vremea judecății. Dacă aceasta îi va fi confirmat atunci el trebuie să întrebe dacă poate să considere judecata începută. Când îi confirmă acest fapt, el trebuie şi este dator să socoată aşa, deoarece fogtul are putere legală. Când el întreabă ce trebuie să interzică conform legii, atunci lui îi răspund conform legii: plecarea demonstrativă de la judecată, încurcarea procesului şi a înjurăturilor. Aceste 3 răspunsuri pe care schultgheitsul trebuie să le dea fogtului. Atunci el întreabă pe unul dintre şefeni: este oare legal ca el să judece la această judecată, că unul altuia interzic în apelarea lui privind nedreptatea comisă. Din acest motiv, el trebuie să ceară pace de la judecător pentru a realiza acest drept, dacă unul altuia încurcă în apelare cu bătaia sau batjocura sau înjurătura, atunci el să fie întărit în dreptul sau primind penia şi să plătească judecătorului o amendă şi dacă are loc judecata în fața fogtului, atunci amenda să fie de 3 funți" [114]. „Ascultați despre fogt asupra căruia se plâng că nedrept judecă, reieşind din prietenia sa sau cu mită sau pe calea dezicerii de la judecată el nu urmează litera legii, ceea ce nu trebuie să facă. Dacă va fi învinuit de acest fapt, atunci judecător asupra lui va fi schulgheitsul. El este impus de hotărârile legale să răspundă în aceeaşi ordine pe care o vom indica. El propune fogtului, conform hotărârii sale, să se ridice dacă există o plângere împotriva sa şi propune, conform hotărârii sale, să pună alt fogt în locul lui, care să judece după drept. Fogtul trebuie să facă acest lucru – să aresteze schultgheitsul său, el la fel trebuie să judece fogtul; în aceeaşi măsură cum fogtul trebuie să judece schultgheitsul. De aceea, fogtul nu poate să cheme o judecată legală fără schultgheitsul său, deoarece el trebuie să apară în locul judecății, dacă asupra lui apare vreo plângere şi dacă el ilegal refuză să vină la judecată, atunci un an şi o zi la stăpânul său legiuit este vacantă funcția judecătorească a fogtului, iar regelui îi plăteşte amenda, când doresc să dăruiască proprietatea de pământ în hotarele oraşului, atunci acela trebuie să treacă o judecată corespunzătoare şi să întrebe cum trebuie el să transmită proprietatea de pământ, ca să fie într-o formă legală" [115]. Atunci întreabă sub jurământ urmaşii săi dacă proprietatea de pământ este ereditară sau este dăruită, dacă e cumpărată de fenigii săi, el poate să dăruiască fără nicio contrapunere, iar cel dăruit poate să primească. Cel ce a primit trebuie să întrebe dacă i se dă lui această proprietate de pământ. Dacă i se dă hotărârea, el în mod legal cere trecerea acestui pământ în ordine judecătorească. Atunci să confirme intrarea în această proprietate fogtul şi schultgheitsul, dacă aceasta are loc în fața lui şi atunci să meargă împreună cu şefenii, că ei au ascultat şi au văzut trecerea, în mod formal, în proprietate legală a fost întărită formal în ordine judecătorească în cazul dacă ei vor fi nevoiți să se prezinte în calitate de martori. Atunci judecătorul să ia mâna dreaptă şi să spună

[5] Vezi: Cocârlă P. Istoria medievală universală I. Crestomație. - Chişinău, 2003, p.232.
[6] Ibidem.

că această dăruire, care are loc la judecată, te introduce în posesia acestui pământ şi cheamă şefenii care, în calitate de martori, confirmă acest fapt. Apoi acela care a intrat în proprietate întreabă judecătorul să fie martor la trecerea acestui pământ în proprietatea sa. Judecătorul trebuie să jure în judecată, acest lucru să facă şi şefenii. Cel ce a primit pământul este obligat să presteze serviciu militar în formă legală" [116]. „Judecătorul nostru suprem are 3 şedințe pe an. Prima oară – de ziua sfintei Agata, a doua zi a lui Ioan, a treia zi – în a 8 zi a sfântului Martin. Dacă aceste zile vin la o sărbătoare sau în zilele de neparticipare, atunci judecătorul lipseşte de la judecată. Dacă este graf – nu va sosi în ziua de judecată, dacă acolo nu va fi şultgheitsul, judecata nu va avea loc, aşa cum şultgheitsul trebuie primul să propună burggrafului hotărârea. Dacă schultgheitsul nu va sosi la şedința judecătorească, el plăteşte burgrafului 10 funți. Amenda nu este luată doar în cazul când schultgheitsul, lipsind de la judecată, are motive întemeiate – ceea ce corespunde dreptului" [117].

Art.IV. Drepturile burggrafului (judecător suprem)

„Dacă în oraş se petrece ceva contrar legii în decurs de 14 nopți până la zilele de judecată ale burggrafului, apoi dosarele respective le examenează burggraful şi nimeni altul. Dosarele despre viol, persecutare, atac asupra casei sunt examinate de către burggraf şi de nimeni altul. Dacă burggraful nu poate fi prezent acolo, orăşenii îşi aleg un judecător în locul burggrafului pentru examinarea dosarului, dacă inculpatul este prins la locul infracțiunii" [118]. „Aceste cazuri sunt judecate în timp de o noapte de burggraf. Dacă o femeie sau o fată a fost violată în casa lui, atunci această casă trebuie ruinată. Dacă cuiva îi este luată casa pentru furt sau tâlhărie, deoarece a atentat la proprietatea cetățenilor oraşului, atunci casa lui trebuie distrusă şi devine un bun obştesc al comunității urbane. Nimeni nu poate să contesteze plângerea, dacă ea este dovedită, nimeni nu poate să schimbe hotărârea sub jurământ. Dacă nu există dovezi în favoarea plângerii, atunci inculpatul trebuie să fie iertat, chiar dacă are un martor împotriva sa. Orice plângere de crimă trebuie să fie prezentată şi confirmată la judecată cu martori în număr de şapte" [119]. „Cine a fost găsit cu arma în mână pe locul crimei şi a fost adus la judecată cu martorii care au chemat ajutor şi când cel învinuit a fost prins în momentul când a vrut să fugă" [120]. Dacă cineva va fi rănit şi va aduce pe cel vinovat la judecată cu strigăte de ajutor şi singur va fi al şaptelea dintre cei care au venit în ajutorul lui, atunci cel vinovat este eliberat de pedeapsă. Pentru rănire cu sfârşit mortal celui vinovat i se taie capul, iar pentru rană i se taie mâna [121]. Dacă cineva se luptă în încăierare şi dacă va învinge căuzând răni, va pierde numai mâna, iar dacă vrăjmaşul lui va muri – va pierde capul. Nimeni nu are dreptul să înceapă încăierarea, în afară de cazul când vinovatul a început duelul şi a luat parte un martor [122]. „Dacă ambii au fost răniți şi cel care va fi biruitor pierde mâna, iar dacă unul dintre ei moare, celălalt pierde viața" [123]. „Dacă vor cauza unul altuia răni egale unul dintre ei trebuie să meargă la judecător şi să înainteze o plângere, iar celălalt să vină în timp de 4 şedințe judecătoreşti să depună plângere cu strigăte de ajutor la şofenii sau curierului judicar sau jurațiilor judecății, trimițând curierul după judecător, ca să-i arate rănile sale. Este legală plângerea aceluia care a dat-o primul şi o va confirma cu martori" [124]. „Dacă cineva va fi rănit şi el va deschide procesul peste noapte, atunci lui îi va fi acordat dreptul de apel în următoarea zi de judecată. Dacă rana este primită în încăierare, atunci cazul este transmis judecătorului, în momentul prinderii în flagrant, de pe locul comiterii acesteia [125]. „Dacă cineva intentează o plângere despre întoarcerea unei datorii în judecata burggrafului, în Magdeburg, atunci acuzatorul trebuie să urmeze plângerea în una dintre zilele judecătoreşti, despre care trebuie să înştiințeze burggraful. Dacă partea vătămată apare cu martori, partea învinuită tot trebuie să se prezinte cu martori, în cazul dacă spune că a înapoiat suma. El poate să facă acest lucru îndată sau de 3 ori pe parcursul a 14 nopți, în judecata schultghisului" [126]. Judecătorul trebuie să judece în zilele stabilite. Când este înaintată plângerea privind întoarcerea pagubei fără martori, atunci judecătorul trebuie să revadă acest caz [127]. Amenzile (gewette) în folosul burggrafului sau vergeldul care este impus de judecată trebuie achitate în timp de 6 săptămâni. Amenda în folosul burggrafului constituie 3 funți, în folosul schultgheisului – 8 şilingi. Când burggraful s-a ridicat atunci judecata s-a terminat şi el pune cazul pe masă [128]. Dacă cineva a atentat la proprietatea cuiva când acela era plecat, atunci cel care a încălcat legea trebuie să plătească amendă, dacă nu i-a fost luată averea în conformitate cu legea. Dacă cineva cere mărfuri sau alte lucruri reieşind din datoriile pe care le are în conformitate cu judecata, el trebuie să ceară aceasta pe parcurs de 3 zile, iar a 4 zi vine cu martori şi cu ceea ce a sustras în conformitate cu legea [129]. Dacă cineva pune un cuvânt pentru cineva şi nu se va ține de cuvânt, atunci el trebuie să plătească amenda judecătorului şi să întoarcă celui păgubit ceea ce el caută, mai bine zis vergeldul pentru omor 18 funți, pentru rănire 9 funți [130]. Dacă bărbatul de față cu stăpânul şi vecinii săi transmite soției sale casa (fiind în viață), atunci ea o deține în drepturile de cinş ceea ce corespunde

legii. Dacă soțul moare fără urmași, iar dacă unul dintre copii pretinde, el nu primește casa, dacă soția răposatului are martori. Dacă casa se află în proprietatea soțului, atunci văduva este lipsită de dreptul de moștenire doar în cazul când i-a fost dată în zilele de judecată, de fața judecătorului și a șofenilor, cu condiția că persoana care pretinde să se dezică de pretențiile sale. Dacă este o proprietate de cinș, ea poate fi primită din voia stăpânului, desigur după moartea fostului stăpân ce avea acest cinș condiționat. Dacă a cumpărat o casă pe pământ sau a primit-o drept moștenire, el poate să o doneze copiilor sau soției sale doar în zilele de judecată, de față cu judecătorii și șofenii. Proprietatea sa, soțul poate s-o confere cui va dori și nimeni nu poate contesta hotărârea sa [131]. Dacă soțul sau soția primesc înaintea judecății un dar, atunci soția poate să facă cu partea ei ce dorește, la fel și soțul. Dacă soția moare și nu a lăsat urmași, atunci partea ei trece la rudele sale fie bărbat, fie femeie, acest lucru se referă și la soț. Se referă la aur, argint ceea ce a rămas după 30 de zile de doliu – totul aparține soțului, dar nu soției [132]. Dacă va fi prins un hoț care are în posesie 3 șilingi, acesta este supus pedepsei pielii și a părului. Dacă a furat o sumă mai mare de bani – va fi supus spânzurării. Dacă a furat de la omul ce dormea 6 pfenningi – va fi spânzurat [133]. Dacă există proprietate asupra căreia nu va pretinde un an și o zi, ea devine proprietatea regelui [134]. Dacă cineva vorbește pentru altcineva la judecată, atunci trebuie să vorbească ceea ce i se spune, dacă până la urmă se va dezice să vorbească, va plăti amendă judecătorului [135]. Dacă cineva este dator trebuie să întoarcă în timp anumite zile. Dacă nu va plăti, judecătorul poate să ceară amendă. Judecătorul trebuie să impună să plătească peste 8 zile apoi peste o zi și o noapte; tot de atâtea ori judecătorul primește amenda. Dacă nu are cu ce să se răsplătească i se confiscă averea, dar dacă nu o are, este arestat de ban până nu va plăti judecătorului amenda [136].

Scopul este de a compara în ce măsură autoadministrarea din orașele Moldovei Medievale are aceleași funcții ca și autoadministrarea din Magdeburg. Am văzut că conform dreptului de Magdeburg autoadministrarea avea drept de judecată pentru încălcări, diferite măsuri greșite ale cântarului, pentru diferite tranzacții comerciale, ale pâinii necoapte, pentru carnea stricată, pedepsele corporale, în caz de rănire se tăia mâna, iar în caz de omor – capul; tâlhăria era pedepsită cu moartea prin spânzurare. Să urmărim în ce măsură îndeplineau funcții cel puțin similare reprezentanții autoadministrării din Moldova Medievală. Consiliul orășenesc (șoltuzii și pârgarii) judecau diferite contravenții. Numai așa se poate explica hotărârea orașului Suceava, înainte de 9 aprilie 1492, de a fi arsă o cantitate de postav de import, fiindcă era găurit și putred, fiind confiscat de la negustorii de Lemberg [137]. Ei judecau neînțelegerile dintre negustorii localnici și străini, răspundeau de siguranța desfacerii mărfurilor [138], neînțelegerile și pârele dintre localnici [139], a turnării de bani [140], datoria era pedepsită cu moartea, judecau atacarea unui străjer care a putut să moară din cauza rănilor; aflând că sunt din regiunea Bistriței, șoltuzul de Suceava i-a obligat să se împace și să despăgubească oamenii pe care îi răniseră, plătind o gloabă simbolică de 6 zloți [141]. Șoltuzii și pârgarii aveau sarcina de a amenda, de a aresta, de a împăca părțile, de a redacta mărturii ce cuprindeau înțelegerile dintre părți prin întărirea hotărârilor instanței, chezășii pentru restituirea unor cheltuieli de judecată, deseori șoltuzii și pârgarii sunt menționați ca simpli martori, mai ales când acestea sunt redactate în casele lor, în fața altor orășeni, crimele și transferurilor de proprietate [142], anchetau cazurile pe cont propriu, însă până la urmă i se întorcea cheltuiala [143]. Participau la diferite hotărnicii în afara orașelor [144].

Putem vorbi de anumite tangențe cu dreptul de Magdeburg care în Moldova Medievală avea o influență de aproximativ 70%-80%. Șoltuzul din Moldova Medievală avea funcții similare cu atribuțiile schultgheisului în proporție de 70%-80%, adică a dreptului de Magdeburg care își exercita funcțiile sale într-o măsură mai mare decât se aștepta, deoarece modul de administrare a orașelor din Moldova Medievală se pronunța în folosul lor. Pârgarii din Moldova Medievală au funcții similare cu atribuțiile Burggrafului și a celor 11 șofeni din Magdeburg, în proporție de 70%-80%, adică într-o măsură mai mare sau mai mică acest drept are o influență asupra Moldovei Medievale.

Concluzii:

1) Dreptul german de Magdeburg din Polonia Medievală se îndeplinea în Moldova Medievală în proporție de 80-90%.

2) Dreptul german de Magdeburg se îndeplinea în Moldova Medievală în proporție de 70-80%.

3) În Polonia Medievală scara feudală era mai largă, spre deosebire de Germania din secolele XIII-XVI care se supunea împăratului, având în schimb autonomie față de arhiepiscopie. Ei erau numiți de împărat ceea ce însemna că erau sub conducerea lui directă, la fel ca în Moldova Medievală, unde ei erau supuși domnului și aveau administrație autonomă.

În general, ținând cont de aceste concluzii, considerăm că Dreptul de Magdeburg din Polonia îndeplinea codicele din Magdeburg în proporție de 80-90%, iar în Moldova Medievală – de 70-80%, cu o diferență de 10%, fapt ce ne vorbeşte de distanța mare şi de diferența cutumelor şi a sistemului de conducere existent în Moldova Medievală.

4) Existența Consiliului alcătuit dintr-un şoltuz şi 12 pârgari era egal cu numărul consiliilor comunale din alte state ale Europei şi mai ales ale Magdeburgului ce avea 12 membri, 11 şofeni şi judecătorul. Acest fapt depindea de conceperea religioasă a lumii catolice din Germania, care considerau pe Iuda trădător şi nu-l includeau în rândul sfinților. În Moldova Medievală îl includeau, datorită conceperii bizantine a realității, fapt care-l observăm în oraşele Moldovei Medievale – primarul era Isus Hristos.

5) Domnul era primar şi senior suprem al târgului şi unsul lui Dumnezeu în Țara Moldovei, iar Isus Hrisos, conform practicii religioase bizantine, nu era altceva decât administrația târgurilor din Moldova Medievală, conduse după dreptul de Magdeburg.

E de remarcat faptul că o bună parte din oraşele germane au elaborat dreptul lor de autoadministrare, confirmat de autoritățiile laice şi ecleziastice (Strasburg, Koln, Worms, Speer). Cu toate acestea, în oraşele de la Vest de Elba, inclusiv în Polonia şi Ucraina s-a răspândit, în calitate de etalon, dreptul de Magdeburg. Este de notat că pe malul stâng al Niprului a fost răspândit dreptul de Magdeburg, astfel, în 1625, regele Poloniei, Sigizmund III-lea, a acordat acest drept oraşului Nejin. Dreptul de Magdeburg a fost un drept obținut de către orăşenii înstăriți, burgherii, ce erau vital interesați în păstrarea şi conservarea drepturilor lor de autonomie. De subliniat ideea că dr. de Magdeburg exprimă interesele acestei stări, folosind literatura accesibilă, iar dacă există puncte de vedere contrapuse ele trebuie aduse în text. Dreptul de Magdeburg a cunoscut o dezvoltare rapidă, influența căruia a crescut mai ales odată cu colonizarea germană spre Est. „Oglina Saxonă" e o culegere de documente germane medievale, formulată în grai sud-german, a dreptului saxon obişnuit nescris. Pământurile saxone se supuneau legilor imperiale, care au devenit naționale în localitatea dată.

Referințe:

1. Xenopol A.D. Istoria românilor din Dacia Traiană. Vol.III. Ed.III-a. - Bucureşti, p.192.
2. Iorga N. Istoria industriilor la români. - Bucureşti, 1927, p.30.
3. Pavlescu E. Economia breslelor în Moldova. - Bucureşti, 1939, p.17.
4. Iorga N. Istoria românilor. Vol.II. - Bucureşti, 1936, p.179.
5. Iorga N. Istoria românilor. Vol.II. - Bucureşti, 1936, p.179.
6. Iorga N. Opere economice. - Bucureşti, 1982, p.83-84.
7. Iorga N. Opere economice. - Bucureşti, 1982, p.83-84.
8. Iorga N. Opere economice. - Bucureşti, 1982, p.175.
9. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1994, p.137.
10. Panaitescu P.P. Introducere în istoria culturii româneşti. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1969, pp.288-289.
11. Panaitescu P.P. Comunele medievale în Principatele Române. - Bucureşti 1946, p.146.
12. Ibidem.
13. Ibidem, p.148.
14. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1994, p.137.
15. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1994, p.137.
16. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1994, p.137.
17. Ibidem, p.138.
18. Boldur Al.V. Ştefan cel Mare voievod al Moldovei. Studii de istorie socială şi politică. - Bucureşti 1970, p.86. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1947, p.161, 187-189.
19. Panaitescu P.P. Interpretări româneşti. - Bucureşti, 1994, p.138.
20. Grigoraş Nicolae, Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iaşi, 1942. p.16. vezi S.Schranil o.c.p.190-191.
21. Grigoraş N. Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iaşi, 1942. p.16.
22. Ibidem, p.16.
23. Ibidem.
24. Idem.
25. Grigoraş N. Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuțiile lor până la regulamentul organic. - Iaşi, 1942 p.14.
26. Grigoraş Nicolae, Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iaşi, 1942, p.16; N.Iorga. Op.cit., p.118-119.
27. Istoria Europei/ Coordonatori J.Carpentier şi Fr. Lebrun. - Bucureşti, 1997, p.146-147.

28. Ciurea D. Noi contribuţii la istoricul oraşului Baia în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie. - Iaşi, an VI (1955), nr.3-4, p.32.
29. Ibidem.
30. Ciurea D. Sigiliile medievale ale oraşelor din Moldova, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Istorie. - Iaşi, an VII (1956), 2, p.157.
31. Ibidem, p.161
32. Giurescu C. C. Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din sec. al X-lea până la mijl. sec XVI. - Bucureşti, 1967. Ed.II, 1997, p.132,133.
33. Giurescu C.C. Istoria românilor. Vol. II, ed. IV-a. - Bucureşti, 1943.
34. Matei Mircea D. Studii de istorie orăşenească medievală (Moldova sec XIV-XVI-lea). - Suceava, 1970, p.27.
35. Matei Mircea D. Studii de istorie orăşenească medievală (Moldova sec.XIV-XVI-lea). - Suceava, 1970, p.19-23.
36. Matei Mircea D. Civilizaţia urbană medievală românească. Contribuţii. (Suceava pînă la mijl. Sec al XVI-lea). - Bucureşti, 1989, p.26.
37. Ibidem.
38. Ibidem.
39. Matei Mircea D. Civilizaţia urbană medievală românească. Contribuţii.(Suceava pînă la mijl. Sec al XVI-lea). - Bucureşti, 1989, p.178-180.
40. Matei Mircea D. Geneză şi evoluţie urbană în Moldova şi Ţara Romănească. - Iaşi, 1997, p.71.
41. Ibidem, p.80.
42. Lapedatu A. Antichităţile de la Baia. - Bucureşti, 1909, 1, p.53.
43. Vârtosu E. Din sigilografia Moldovei şi Ţării Româneşti, în Documente privind istoria României, Introducere. Vol.II. - Bucureşti: Academia R.P.R., 1956, p.465.
44. Giurescu C.C. Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea. - Bucureşti: Editura Academiei R.S.R., 1967, p.185.
45. Şerban C. Geneza oraşelor medievale româneşti, p.62.
46. Neamţu E., Neamţu V., Cheptea S. Oraşul medieval Baia în sec. XIV-XVII, Vol.II. - Iaşi: Editura Junimea, 1984, p.10.
47. Ibidem.
48. Gonţa Al. Despre oraşul moldovenesc în veacul al XV-lea-locuitorii şi starea socială. - Iaşi, 1998, p.146.
49. Gonţa Al. De la curţiile cnejilor la tîrgurile romaneşti // Studii de istorie medievală. - Iaşi, 1998, p.167-172.
50. Ibidem.
51. Szabo S. Pe urmele trecutului. - Toronto, 2001, p.19.
52. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феудального государства и права (IX- Первая половина XII века. - Москва, 1959, с.37.
53. Cocărlă P. Târgurile sau oraşele din Moldova în Epoca feudală sec.XV-XVIII-lea. - Chişinău, 1991, p.159.
54. Costăchescu M. Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare. Vol.II, p.634, 670,778-796. - Iaşi, 1932;
55. Kaindl R.F. Geschichte der Deutschen in den Karpathenlandern Gotha 1907-1911 vol.I. p.183.
56. Arhiva Istorică a României. Vol.I. Partea I. - Bucureşti, 1875, p.7.
57. Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. Istoria administraţiei locale din Moldova. - Chişinău, 1999, p.161; E.Pavlescu. Economia breslelor din Moldova. - Bucureşti, 1939, p.17.
58. Cocârlă P. Tîrgurile sau oraşele Moldovei în Epoca feudală sec.XV-XVIII-lea. - Chişinău, 1991, p.159.
59. Pavlescu E. Economia breslelor din Moldova. - Bucureşti, 1939, p.17.
60. Manolescu Radu. Cultura orăşenească în Moldova în a doua jumătatea a secolului al XV-lea // Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare. - Bucureşti, 1964, p.56.
61. Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. Istoria administraţiei locale din Moldova. - Chişinău, 1999, p.162.
62. Drâmbă O. Istoria culturii şi civilizaţiei.Vol.V. - Bucureşti, 1998, p.179.
63. Ibidem.
64. Idem, p.183.
65. Idem, p.183.
66. Davis N. Heart of Europe.A short history of Poland. Oxford, 1984, p.79.
67. Notes of Poland.Part. V.Colected by Leszek z Szezytha. Warschwa, 2001, p.4.
68. Grecov V.D. Ţăranii din Rusia. - Moskva, 1954, p.334.
69. Kaindl. R.Fr. Geschichte der deutschen in den Karpathenlandern. I. - Berlin, 1932, p.32.
70. Ibidem, p.33.
71. Ibidem, p.33.
72. Ibidem, p.33.
73. Kaindl R.F. Geschichte der Deutschen in den Karpathenlandern Gotha 1907-1911. Vol.I, p.13.
74. Ibidem, p.33.

75. Брокгаузен и Ефрон. Энцеклопедический словарь Т. 48, с.891.
76. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т. 48, с.891.
77. Suceava. File de istorie. Documente. Vol.1. - p.83-84.
78. Suceava. File de istorie. Documente. Vol.1. - p.83-84.
79. DIR.Veac.XIV, XV.(1384-1475) doc.2, p.2-3. - Bucureşti, 1951.
80. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
81. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
82. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
83. Firoiu Dumitru.V. Istoria statului şi dreptului românesc. - Iaşi, 1996, p.90.
84. Hanga Vladimir. Istoria dreptului românesc cutumiar. - Iaşi, 1993, p.113.
85. Ibidem.
86. Suceava. File de istorie Documente. Vol I. - Suceava, 1989, P.83-84.
87. Cernea E., Emil Molcuț E. Istoria statului şi dreptului românesc. - Bucureşti, 1996, p.83.
88. Platon M, Roşca S, Roman A, Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chişinău, 1999 p.161.
89. Călători străini despre Țările Române. Vol.V, p.80.
90. Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chişinău, 1999, p.161.
91. Panaitescu P.P. Cel mai vechi act municipal din Moldova // Revista istorică. An.IX (1923). Nr.10-12, p.184.
92. Cernea E., Molcuț E. Istoria statului şi dreptului românesc. - Bucureşti, 1996, p.83.
93. Ibidem.
94. Ibidem.
95. Georgescu Valentin Alexandru. Organizarea judecătorească în Țara Românească şi Moldova (jumătatea secolului al XIV-sfârşitul secolului al XV-lea, p.160 // Academia Română.Institutul de istorie N.Iorga. Studii şi materiale de istorie medie. Vol.XIII. - Bucureşti, 1995.
96. Szabo S. Pe urmele trecutului. - Toronto, 2001, p.4.
97. Ibidem.
98. Călători străini despre țările Române, Vol.I. - Bucureşti, 1968, p.196.
99. Ibidem, p.193.
100. Ibidem, p.483.
101. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.374.
102. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.383.
103. Ibidem, p.390.
104. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.386, art.30 despre burgomiştri sau Vogt în germană, sinonim cu Schultheis.
105. Ibidem, p.387; şefenii în l.română – pârgari din Средневековой город. Вып.10, Саратов, 1991 // А.Л. Рогочевский. К вопросу о концепции городского права в памянтиках Магденбургского права XIII/XV веков, p.44.
106. Ibidem, ratmanii de la raidiți în l. slavă, sfetnici în română.
107. Ibidem, doc.42-44.
108. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.374.
109. Ibidem.
110. Idem.
111. Ibidem, p.388 art.1. Despre consilieri (ratmani). Sacsische Weihbild.
112. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва 1961, с.374.
113. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбилд, doc. N.20. - Москва, 1961, с.384.
114. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбильд, doc. 25. - Москва,1961, p.384-385.
115. Ibidem, doc.29, p.385.
116. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбилд, doc.31. - Москва, 1961, p.386-387.
117. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. О судебных днях высшего бургрифского судьи. - Москва, 1961, p.389.
118. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы Москва 1961, с.374; Vezi Pavel Cocârlă Istoria medievală universală I. Crestomație p.232-234. - Chişinău 2003. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, Москва, 1961, p.384-385, din Саксонский вейхбильд p.389-art.4. О правах бургрифа. – având similitudini şi răspundere la art.13 О нападении совершенном на дом. p.391-392, art.12. О всякого рода преступлениях.
119. Ibidem, p.392-393, art.17.
120. Ibidem, p.393, art.18.

121. Ibidem, p.390, art.8, 9.
122. Ibidem, p.396, art.28. - despre duel.
123. Ibidem, art.29.
124. Ibidem, p.396, art.30 despre răni cauzate unul altuia.
125. Ibidem, p.397, art.31 despre intentarea cazului despre răni după o zi de la petrecerea faptei.
126. Ibidem, p.399-400. art.43 despre judecata burgrafului.
127. Ibidem, art.44. despre locul judecăţii stabilit de drept.
128. Ibidem, p.389, art.5 despre amenzi (Gewette) luate de burgraf.
129. Ibidem, p.392, art.16. Despre încălcarea (gewere) sau atentarea la proprietatea imobilă a locutorului oraşului.
130. Ibidem, p.393 (von burgezoge) despre încredinţare.
131. Ibidem, art.22 despre transferul casei urmaşilor.
132. Ibidem, art.34 despre dăruire.
133. Ibidem, p.398. art.36 despre cumpărarea calului.
134. Ibidem, p.403. art.67 despre proprietate contestată de rege.
135. Ibidem, p.402 art.56.
136. Ibidem, p.402 art.64 despre datorie.
137. Iorga N. Studii şi documente, vol. XXIII, p.331-332.
138. Costăchescu M. Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare, vol.II, doc.198 (8 iulie 1435). - Iaşi, 1932, p.693-694.
139. Bogdan I. Documenele lui Ştefan cel Mare, vol. II. - Bucureşti, 1913, p.453.
140. Ibidem, doc.198, p.693-694 (15martie 1433). - Iaşi, 1932.
141. Costăchescu M. Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare. Vol.II. - Iaşi, 1932, p.644-645.
142. Grigoraş N. Instituţii feudale din Moldova. Organizarea de stat pînă la mijlocul secolului XVII. - Iaşi-Bucureşti, 1971, p.329-333.
143. Ibidem, p.333-334.
144. Ibidem, p.338.

Prezentat la 12.02.2010

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

INSTAURAREA RELAȚIILOR SOCIALISTE ÎN RSSM: DE LA *CONFLICT* LA *ACALMIE*

Ovidiu TURTUREANU

Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM

The article „The establishment of socialist relations in MSSR: from the conflict to the abeyance" represents an analysis, which takes into consideration conflicts genesis in MSSR society.

The author determines in the process of the establishment of socialist relations in MSSR (1940/44-1952) the emergence and existence of the conflicts between the representatives of „civilization" from the East and the population of Bessarabia. Also, „methods" used by the Bolsheviks are highlighted, by means of them, they succeeded in the establishment of abeyance in MSSR society and the population reduction to silence.

La finele lunii august 1944, Basarabia a fost ocupată din nou de URSS, fapt confirmat prin Convenția de Armistițiu (12 septembrie 1944) şi prin Tratatul de Pace de la Paris (10 februarie 1947). La această etapă statul sovietic se prezenta ca o societate în care a triumfat socialismul (conform Constituției din 1936), în care întreaga putere aparținea clasei muncitoare, o societate care s-a „scuturat" de orice element burghez, care a nimicit „omul care exploata om", atât la nivel individual, cât şi național. Acest „paradis" le-a fost „dăruit" şi basarabenilor. După refacerea RSS Moldoveneşti, Moscova a acționat pentru instaurarea unui regim asemănător celui sovietic.

În cazul RSS Moldoveneşti, ca şi la alte popoare sovietice, „trecerea la socialism" a fost plătită scump de moldoveni. Invazia sovietică din 1940, operațiunile militare din 1941 şi recucerirea teritoriului din 1944 pustiiseră deja satele şi oraşele basarabene şi dezrădăcinaseră sute de mii de basarabeni. Războiul de pe frontul estic a presupus rechiziționarea a jumătate din cai şi porci şi aproape o treime din oi şi capre; secetele grele din 1945 şi 1946 au redus şi mai mult producția agricolă [1]. Imediat după reocuparea regiunii, forțele de securitate sovietice au început să organizeze „repatrierea" basarabenilor care s-au retras din fața înaintării Armatei Roşii. Astfel, refugiații din România au fost predați autorităților sovietice, mulți fiind împuşcați sau deportați sub acuzația că au fost „colaboraționişti ai fasciştilor români şi germani". Pedepsele au fost aplicate persoanelor aparținând tuturor grupurilor etnice, nu numai vorbitorilor de limbă română. De exemplu, populația germană a Basarabiei, care număra peste 81000 în 1930, scăzuse sub 4000 până în 1959, ca rezultat atât al „repatrierii" din timpul războiului, cât şi al represiunii împotriva celor considerați colaboraționiști după război [2].

Foametea şi deportările organizate au agravat şi mai mult situația populației în timpul campaniei de colectivizare (1946-1950). Deşi anumite lipsuri şi seceta nu erau neobişnuite în Basarabia, este demonstrat faptul că foametea din 1946-1947 a fost provocată de rechiziționarea grânelor de către comunişti şi a fost direcționată împotriva celui mai mare grup etnic de la sate – moldovenii [3]. Conform estimărilor unor cercetători, cel puțin 115000 de țărani au murit de foame şi de alte boli, din decembrie 1946 până în august 1947 [4]. În plus, campania oficială de eliminare a „chiaburilor", îndreptată împotriva țăranilor, în decursul a doar două zile, de 6 şi 7 iulie 1949, au deportat 11342 de familii în Kurgan, Tiumen, Irkutsk şi în alte regiuni din Siberia şi Kazahstan, printr-un plan numit „Operațiunea Sud" [5]. Astfel, numai în lunile iulie-noiembrie 1949 cota gospodăriilor țărăneşti care au intrat în colhozuri s-a majorat de la 32% la 80% din total, pentru ca să se ridice la 97% în ianuarie 1951 [6]. Prin urmare, după operațiunea din iunie 1949, acei care alcătuiau majoritatea populației locale, țăranii, şi cei care erau mai refractari față de puterea sovietică, sunt nevoiți să-şi „schimbe" atitudinea. Frica de o nouă operațiune, poate de o mai mare amploare, a determinat agricultorii individuali să renunțe la gospodăriile lor şi să accepte „compromisul" cu regimul sovietic, un regim care dăduse de înțeles că nu va cruța nici un fel de protestatar sau rebel [7].

Ultima deportare în masă a populației basarabene a avut loc în noaptea de 31 martie spre l aprilie 1951 şi a vizat de această dată elementele religioase, considerate un pericol potențial la adresa regimului comunist stalinist. În cadrul operațiunii „Sever" au fost arestate şi deportate 723 de familii, alcătuind 2637 de persoane. Au fost vizați în primul rând membrii „sectelor" religioase [8]. În total, din 1941 până în 1951, aproximativ 16000 de familii au fost deportate în Siberia [9].

Din cele relatate, devine clar că procesul de „trecere la socialism" în RSSM nu poate fi caracterizat drept o evoluție firească de dezvoltare, ca ceva asemănător apariției relațiilor capitaliste în Europa de Vest sau

chiar în Rusia. Acest model de viață (socialist) tipic rusesc şi străin populației băştinaşe a fost instaurat forțat în RSSM, iar pentru a impune populația la *tăcere* şi *ascultare*, ca stimul „atractiv" față de noile „valori" aduse din Rusia, servea teroarea şi violența.

În urma acestor transformări inumane (elucidate pe scurt), care trebuiau în mod firesc să ducă la apariția unor *stări de conflict*, de *nesupunere* a populației, apare întrebarea: a existat o oarecare rezistență din partea populației locale față de măsurile represive ale regimului sovietic? În baza documentelor de arhivă, putem constata că, în mare parte, forma de rezistență față de puterea sovietică a avut un caracter relativ pasiv. La revenirea sovieticilor în 1944, basarabenii nu-şi făceau iluzii mari, ştiind deja ce înseamnă comunism – din experiența primului an de ocupație dinaintea războiului. Tocmai pentru a *calma* spiritele, înaintea Armatei Roşii au fost trimişi numeroşi agitatori şi propagandişti comunişti care promiteau eliberarea adevărată şi dădeau asigurări că puterea sovietică va alunga pentru totdeauna moşierii care au vrut să-şi „însuşească pământul poporului" [10].

Deputații Sovietului Suprem al RSSM au fost şi ei încadrați în „munca de lămurire", de a afla starea de spirit şi doleanțele localnicilor. Astfel, în scurt timp după reocuparea Basarabiei, o delegație alcătuită din deputații Sovietului Suprem al RSSM s-au întâlnit cu basarabenii recrutați în Armata Roşie. Prima întrebare adresată „aleşilor poporului" a fost: „De ce li se interzice să facă rugăciuni?", urmată de exprimarea doleanțelor de a li se permite ca pregătirea militară să se organizeze la dânşii acasă, în Moldova. Basarabenii recrutați în Armata Roşie erau indignați şi de faptul că „sunt incluşi în infanterie, nu şi în alte unități" [11]. Se observă astfel o diferență clară de mentalitate a localnicilor față de nou-veniții de peste Nistru, dar se întrevede şi o anumită speranță că se va putea ajunge la o înțelegere cu noile autorități [12]. Or, „societatea se află în permanentă dezvoltare, indiferent de regimul politic existent, altceva este că funcțiile organismului social pot fi încetinite, dar nicidecum blocate cu desăvârşire" [13].

După război, conform documentelor de arhivă, critica față de puterea sovietică se intensifică, nu numai din partea moldovenilor, dar şi din partea reprezentanților altor etnii. În decembrie 1947 organele de securitate locale dețineau informații numeroase în acest sens. Un anume Fiodorov, inspector superior la Banca Agricolă din Chişinău, era pus la evidența KGB-ului pentru că exprimase opinii duşmănoase față de comunişti, în legătură cu procesele intentate de aceştia împotriva persoanelor care au colaborat cu "ocupanții". El credea că „aceste procese erau o ficțiune" şi că „sunt judecați 10 oameni pentru a arăta că la noi în Moldova au fost ocupanți, dar se uită faptul că pe timpul ocupanților se trăia bine, mult mai bine decât acum". Alt cetățean de etnie rusă, Kustariov, contabil la Banca Industrial-Comercială, considera că „şi pe dânşii, pe bolşevici, o să-i judece degrabă" şi „dacă se judecă după numărul oamenilor pe care i-au omorât, bolşevicii sunt mai mari criminali". Kustariov aprecia că „în timpul apropiat totul se va schimba pentru că altfel nu se poate." Un student moldovean de la Institutul de Medicină, la rândul său, credea că „germanii trebuie într-adevăr să fie pedepsiți", dar „ruşii singuri au făcut pagube enorme şi acum dau vina pe alții", aşa încât "românii n-au pentru ce să fie judecați nici într-un fel" [14]. Critica față de regimul comunist era cauzată şi de faptul că mulți țărani erau obligați să lucreze loturile de pământ ce aparțineau înalților demnitari de stat şi de partid din RSSM, aşa cum se menționează într-o scrisoare secretă adresată secretarului CC al PCM, N. Coval. Scrisoarea evidențiază că din acest motiv „țăranii consideră că nu există nici o diferență dintre puterea regală şi puterea sovietică" [15].

Este important de remarcat faptul că autoritățile sovietice erau curioase să afle „starea de spirit" a populației din perioada imediat anterioară deportărilor. Astfel NKVD-ul de la Chişinău a expediat Moscovei un raport în care existau numeroase subaprecieri față de puterea sovietică şi acțiunile sale de ultimă oră. O țărancă din satul Logăneşti, raionul Kotovski, pe nume A.V. Caproş, afirma: „Vedeți cum se răfuiesc ruşii cu moldovenii noştri, ei îşi bat joc de noi. Românii nu făceau asta, dar nu-i nimic, degrabă va fi război şi totul va reveni la loc". O altă femeie, Parascovia Prepeliță din Soroca, credea, la rândul ei, că „pe toți moldovenii ne vor deporta, iar aici vor fi aduşi ruşi. Puterea sovietică intenționează să nimicească moldovenii, pentru că merg împotriva ei". Vasile Pricop din Răducani, raionul Leova, era mai optimist, crezând că „în curând va fi război şi America va ataca Uniunea Sovietică şi ne va apăra de bolşevicii războinici. Iată atunci, le vom arăta cum să-şi bată joc de poporul nostru" [16].

Alte forme de rezistență antisovietică nonviolentă au fost eschivarea de la serviciul militar din rândurile Armatei Roşii [17] şi de la munca forțată în întreprinderile industriale din Uniunea Sovietică, neachitarea impozitelor şi a livrărilor obligatorii de produse alimentare către stat, acțiunile de protest împotriva alegerilor în organele puterii de stat [18].

Au fost însă şi cazuri numeroase în care s-a manifestat o rezistenţă cât de cât mai activă, mai ales în primii ani postbelici. Opoziţia deschisă şi violentă faţă de regim, prin organizaţii bine închegate, a fost specifică mai ales raioanelor din nordul şi centrul republicii. Conform cercetătorilor, cele mai importante organizaţii antisovietice în acest sens au fost: „Arcaşii lui Ştefan", grupul antisovietic condus de Filimon Bodiu, „Sabia dreptăţii", „Partidul Libertăţii", „Armata Neagră" şi „Uniunea Democratică a Libertăţii". „Arcaşii lui Ştefan" (1945-1947) a fost cea mai importantă organizaţie, făţiş antisovietică de pe teritoriul Basarabiei. Din păcate, organizaţia a fost deconspirată prematur, aşa încât activitatea acesteia n-a înregistrat acţiuni deosebite în combaterea comunismului. Acte teroriste împotriva unor lideri comunişti au fost organizate, îndeosebi de grupul lui Filimon Bodiu, în zona centrală a Moldovei. Alte organizaţii, precum "Partidul Libertăţii" sau "Uniunea Democratică a Libertăţii" au desfăşurat activităţi mai mult de propagandă decât de rezistenţă activă. Se cunoaşte că grupările respective aveau în componenţa lor persoane din diferite pături sociale, intelectuali (mai ales învăţători) şi ţărani, care alcătuiau majoritatea. Obiectivele acestora erau în primul rând antisovietice, îndreptate atât împotriva comuniştilor veniţi din afara Moldovei, cât şi a celor proveniţi din rândurile localnicilor, într-un cuvânt împotriva regimului comunist. De obicei, totuşi, organizaţiile antisovietice aveau un caracter clar proromânesc, pentru că „fiind fii ai României întregite, crescuţi şi educaţi în spiritul tradiţiilor neamului românesc, aceşti tineri basarabeni nu au putut şi nici nu au dorit să accepte alt mod de viaţă, un alt regim social, colectivizarea, foametea organizată, ori să trăiască într-o altă ţară decât cea a strămoşilor lor" [19].

La sfârşitul anului 1951 şi începutul anului 1952, toate organizaţiile antisovietice din republică au fost lichidate. Pentru comparaţie, rezistenţa armată în Ucraina Occidentală şi Republicile Baltice, alte teritorii achiziţionate după cel de-al doilea război mondial, a durat până în anul 1952 [20], ceea ce sugerează că lichidarea organizaţiilor antisovietice din RSSM a coincis aproximativ cu lichidarea organizaţiilor ostile puterii comuniste din întreaga Uniune Sovietică. Se pare că înăbuşirea *stărilor de conflict* s-a petrecut probabil, conform unui plan de sincronizare la nivel unional.

Tot această perioadă se caracterizează nu numai prin apariţia *stărilor de conflict*, ci şi prin impunerea forţată a aşa-numitei *acalmii* în societate, asociată de ideologii sovietici cu „victoria" socialismului, adică cu încheierea procesului de instaurare a relaţiilor socialiste în RSSM. În aşa fel, anul 1952 este considerat anul încheierii primei etape în evoluţia societăţii totalitare moldoveneşti, proces marcat de modificări esenţiale în RSSM, prin care se considera că în „noua societate" dacă mai există contradicţii, atunci ele nu mai poartă caracter *antagonist*, toate problemele se considerau soluţionate. Ca rezultat al lichidării forţate a proprietăţii private şi a ţărănimii înstărite, a intelectualităţii locale, a focarelor de rezistenţă antisovietică, în societatea RSSM s-a instaurat „tăcerea" şi „liniştea".

Aceasta ne demonstrează şi faptul că la 11 aprilie 1952, sesiunea a doua a Sovietului Suprem al RSSM a introdus modificări şi completări în Constituţia RSS Moldoveneşti, modificări ce rezultau din „transformările socialiste în economia naţională a republicii şi structura de clasă a societăţii" [21].

Dacă în articolul 4 al Constituţiei din 1941 se stipula că „baza economică a RSS Moldoveneşti o constituie sistemul socialist al economiei şi proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, care s-au consolidat ca rezultat al lichidării sistemului economic capitalist ... cu scopul nimicirii depline a exploatării omului de către om şi edificării societăţii socialiste" [22], apoi textul redactat în 1952 constată că proprietatea privată, dar şi exploatarea *omului de către om* erau deja lichidate şi în RSSM. „Constituţia a legiferat noile cuceriri ale poporului moldovenesc în construcţia socialismului", calificându-le ca „biruinţa deplină a socialismului în republică" [23].

Astfel, anii 1944-1953 au constituit perioada cea mai groaznică din istoria contemporană a românilor basarabeni – *perioada de reinstaurare a puterii sovietice în RSSM* – cuprinsă de apariţia diverselor *stări de conflict* şi de impunerea forţată a *acalmiei*, care se va „tulbura" în perioada „restructurării gorbacioviste", în urma reactivării *stărilor de conflict* şi „demolării" întregului sistem totalitar comunist.

Referinţe:

1. Economia naţională a Republicii Moldova, 1991, Chişinău, Departamentul de Stat pentru Statistică, 1992, p.78.
2. Gribincea M. Basarabia în primii ani de ocupaţie sovietică, 1944-1950. - Cluj: Dacia, 1995, p.72.
3. Gribincea M. Op. Cit., p.71-104[1]. A.M. Ţăran, Golod v Moldove, 1946-1947: Sbornik documentov. Chişinău: Ştiinţa, 1993. p.9.
4. Gribincea M. Op. Cit., p.129-148.

5. Pasat V. Trudnîe stranițî istorii Moldavii (1940-1950). Chişinău, 1995, p.46-47.
6. Şişcanu E. Basarabia sub regimul bolşevic (1940-1952). Bucureşti, 1998, p.104-105.
7. Ibidem, p.111.
8. Gribincea M. Op. Cit., p.145
9. A.O.S.P.R.M. F.51, inv.2, d.127, f.17.
10. Ibidem. inv. 3, d. 217, f.34-35.
11. Ibidem. inv. 3, d. 217, f.36.
12. Ojog I. & Şarov I. Istoria românilor. Curs rezumativ de lecții. Chişinău, 1997, p.189.
13. AOSPRM, F. 51, inv. 5. d. 70, f. 29-30.
14. Бенюк В. Тоталитаризм как реальность: историко-политическое иследование на примере послевоенной Молдовы. Кишинев. 1998. p.121.
15. Pasat V. Op. Cit., p.505.
16. Beniuc V. Op.Cit., p.83-87.
17. Postică E. Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1953. Chişinău, 1997, p.50-66.
18. lbidem, p.220-221.
19. Ibidem, p.168.
20. Istoria RSS Moldoveneşti, volumul II, Chişinău, 1970, p.664.
21. Constituția RSS Moldoveneşti, Chişinău, 1945, p.1-2;
22. Constituția RSS Moldoveneşti (cu modificările adoptate la sesiunea a doua, legislature a treia, a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti), Chişinău, 1952, p.3.
23. Istoria RSS Moldoveneşti, volumul II, Chişinău, 1970, p.664.

Prezentat la 28.10.2010

FORMAREA PARTIDULUI MIŞCAREA REPUBLICANĂ POPULARĂ – TRĂSĂTURI TIPOLOGICE

Dumitru SÎRGHI

Catedra Istorie Universală

L'auteur présente le processus de la constitution du Mouvement Républicain Populaire en France et réalise une synthèse de la plateforme politique, socio-économique et idéologique de ce parti.

Mişcarea Republicană Populară (în continuare M.R.P.) a fost unul dintre principalele partide politice din Franța în perioada postbelică. Prezent pe arena politică până în 1967, el a influențat considerabil desfăşurarea evenimentelor în țară şi peste hotare. Cu excepția unor intervale de timp nesemnificative, reprezentanții partidului au fost prezenți (începând cu august 1944 până în septembrie 1962) în toate guvernele Franței. Republicanii populari au contribuit la edificarea Republicii a IV-a, la declanşarea procesului de formare a Uniunii Europene, la modernizarea economică şi socială a Franței etc.

Este firesc ca practic în toate lucrările consacrate Franței din perioada postbelică autorii să abordeze şi istoria M.R.P. Dar atitudinea cercetătorilor față de acest partid şi aprecierile lor niciodată n-au fost identice. Unii istorici considerau că „M.R.P. a fost partidul marelui capital şi al clerului superior, care activa sub lozinci politice, economice şi sociale demagogice" [1]. Alții menționau că M.R.P. „se delimita cu străduință de catolicismul reacționar" şi a fost „noul exponent al intereselor burgheziei, fără îndoială, mai perspicace" [2]. P. Letamendia, politolog francez, a concluzionat că „M.R.P. a fost un partid democratic al maselor" [3]. Studierea istoriei experienței M.R.P., sublinia R. Bichet, este actuală la etapa contemporană din considerentul că M.R.P. n-a permis Partidului Comunist Francez să acapareze puterea în momentul eliberării Franței de sub jugul fascist [4].

Cercetarea istoriei apariției acestui partid politic este deosebit de actuală cu atât mai mult, cu cât M.R.P. a fost un partid de sorginte democrat-creştină şi un adept al centrismului politic.

Apariția pe arena politică franceză, în zilele de 25 şi 26 noiembrie 1944, a M.R.P. nu a fost un eveniment incidental.

Înfrângerea Franței şi ocuparea ei de către hitlerişti în vara anului1940 au condiționat schimbarea radicală a situației din țară. Regimul Vichy şi marile monopoluri care au colaborat cu Germania fascistă au fost învinuite de trădare națională. Principalele partide politice ale Republicii a III-a – Radicalii, Federația Republicană, Alianța Democrată, care au adus țara la o catastrofă națională, au fost discreditate în fața opiniei publice şi practic şi-au sistat activitatea. Concomitent s-a produs un avânt al mişcărilor antifasciste, patriotice şi democratice. La aceste mişcări s-au asociat şi o parte a catolicilor în opoziție cu ierarhia bisericească, care a aderat la regimul de la Vichy. Printre ei s-au evidențiat mai multe persoane, ulterior implicate activ în crearea M.R.P., cum ar fi: A. Colin, F. de Menton, P.A. Teitgen, A.C. Floret, G. Bidault, M. Schuman etc. Catolicii, participanți la mişcarea de rezistență, au susținut organizația „Franța Liberă", condusă de către generalul Ch. De Gaulle şi au contribuit în mare măsură la eliberarea țării [5].

În 1943, când s-a produs cotitura radicală în desfăşurarea celui de al doilea război mondial, mulți dintre participanții la Rezistența antifascistă au început să mediteze asupra viitorului Franței, să contureze imaginar forța capabilă să asigure restabilirea țării şi a pozițiilor ei în lume. Printre membrii Rezistenței antifasciste catolice, un tânăr patriot, ce şi-a jertfit viața pe altarul libertății, G.Dru, în august 1943, a inițiat constituirea unei forțe politice, pe care o dorea ca „mişcare populară", nu ca un partid tradițional. Mişcarea dată, unind „două curente ideologice: al democraților inspirați de ideile creştinismului, şi al moştenitorilor tradiției laice a Dreptului omului" va fi capabilă nu doar „să scuture jugul fascist", dar şi „să înlăture dominația bancherilor, trusturilor şi să lichideze robia proletară" [6]. Propunerea lui a fost susținută de consfătuirea reprezentanților grupurilor de rezistență „Liberté", „Combat", „Resistance" ş.a. Participanții întrunirii, ce şi-a desfăşurat activitatea la 16 ianuarie 1944 în Parisul ocupat de fascişti, au decis fondarea Mişcării Republicane pentru Eliberare şi au creat un Comitet Național provizoriu în frunte cu preşedintele Consiliului Național al Rezistenței (în continuare – C.N.R.) – G. Bidault [7]. În luna august Comitetul a publicat proiectul de program al viitoarei formațiuni

politice „Manifestul M.R.L.", elaborat de către A. Colin şi M.-R. Simonnet, viitorii preşedinte şi secretar general ai partidului [8]. În proiect se indica că noua formaţiune va urmări scopurile „unirii forţelor naţiunii pentru a încheia victorios războiul şi a lichida regimul de la Vichy (...), pentru a crea o Franţă nouă, în care Statul nu va mai fi sub influenţa intereselor private (...) şi va asigura eliberarea omului din robia (...) sistemului social-economic, unicul regulator al căruia este profitul" [9]. Manifestul stipula: „Este necesară o ruptură decisivă cu sistemul capitalist", care, „declarând libertatea generală, în fapt a asigurat-o doar proprietarilor capitalului, a instaurat exploatarea omului de către om, astfel a creat o inegalitate odioasă, a generat lupta de clasă şi a decimat frăţia naţională" [10]. Această transformare revoluţionară se preconiza să fie realizată prin adoptarea „unui nou drept de proprietate", prin „restabilirea regimului parlamentar", prin „naţionalizarea ramurilor-cheie industriale", prin „planificarea dezvoltării economiei", prin „participarea truditorilor la dirijarea economiei, întreprinderilor", prin „garantarea dreptului la muncă şi odihnă, a libertăţii conştiinţei", prin fondarea sistemului de asigurare socială etc. [11] Totodată se menţiona că M.R.L. va lupta pentru efectuarea schimbărilor, conducându-se doar de „principiile veşnice ale civilizaţiei creştine" [12].

Congresul de constituire a noii formaţiuni a fost întrunit pe 25-26 noiembrie 1944. Delegaţii congresului au adoptat Statutul „Manifestul M.R.P" [13] şi au ales instituţiile conducătoare ale noului partid.

M.R.P. şi-a fixat scopul strategic: „... instaurarea democraţiei politice, economice şi sociale – garanţie a respectării drepturilor persoanei şi libertăţilor civice, care asigură dominaţia muncii asupra capitalului şi a meritelor personale asupra privilegiilor, condiţionate de bogăţie şi provenienţă" [14]. Totodată a enunţat: "Rezistenţa, Eliberarea, Victoria au făcut posibilă renovarea Franţei. În acest scop este necesară o revoluţie. Noi dorim revoluţia ce va permite (...) înălţarea morală şi spirituală a tuturor oamenilor (...) ce va garanta fiecăruia dreptul la o viaţă asigurată şi destoinică (...) ce va face democraţia politică şi socială o realitate" [15]. Ca revoluţia „să obţină adeziunea întregii naţiuni şi să fie victorioasă" era necesar, cum s-a exprimat G.Bidault, să fie „revoluţia prin lege" [16].

Manifestul M.R.P. includea toate prevederile Manifestului M.R.L, cu excepţia referirii la „principiile creştine" şi a indicaţiei despre „necesitatea ruperii decisive cu sistemul capitalist". R.Bichet, primul secretar general al M.R.P., mărturiseşte că acest lucru „a fost efectuat din considerente tactice" – pentru a evita învinuirea de confesionalism, pentru a obţine voturile celor mai diverse categorii de alegători şi astfel de a crea posibilitatea „de a guverna în centru cu mijloace de dreapta şi a realiza scopuri de stânga" [17].

Platforma politică a noului partid, enunţată în aceste Manifeste, fiind „o sinteză a speranţelor Rezistenţei şi marilor principii sociale şi politice ale democraţiei creştine", [18] a asigurat M.R.P. cu susţinerea diverselor categorii sociale.

Fondatorii doreau să plaseze partidul în centrul eşichierului politic, rezervându-i funcţia de verigă centrală în cadrul Alianţei forţelor democratice. Dar ei, spre deosebire de democraţii creştini din ţările vecine, au realizat atât colaborarea cu partidele marxiste, cât şi concurenţa cu ele. Acest curs, numit de lideri „anticomunism constructiv", era absolut necesar pentru a „exclude posibilitatea unui război civil" în Franţa postbelică [19]. Totodată liderii republicani populari opuneau propria formaţiune partidelor burgheze ce activaseră în perioada interbelică, căci ele, fiind „nişte comitete electorale" şi „unelte mascate ale monopolurilor", vedeau misiunea lor doar „în lupta pentru locuri în parlament" şi se opuneau transformării radicale a regimului existent [20].

Doctrina M.R.P., fiind bazată pe ideile personalismului (ostil individualismului burghez şi colectivismului comunist), ale democraţiei (care neagă orice fel de totalitarism şi despotism) şi ale progresismului reformist (opus integrismului catolic şi progresismului revoluţionar), se reliefează (în documentele cercetate) nu ca o construcţie intelectuală, stabilită pentru totdeauna, dar ca o căutare permanentă a noilor decizii pentru ulterioarele coliziuni sociale în spiritul creştinismului şi al Rezistenţei. Ea este, cum scrie Callot, „mai mult o etică decât o concepţie filozofică despre lume, bazată pe adevăruri şi valori incontestabile, anterior admise, ale creştinismului..." şi „cuprinde afirmaţiile gândirii creştine despre raporturile dintre oameni, concretizate în acţiuni politice" [21].

Chintesenţa doctrinei partidului o constituie concepţia despre om. Fiinţa umană, în viziunea republicanilor populari, „nu este doar rezultatul determinismului biologic şi social" [22]. A o limita la aceste aspecte ar însemna, considera ideologul partidului, filosoful Et. Borne, să accepţi „fiinţa umană doar ca obiect pasiv al istoriei şi societăţii" [23]. Omul se deosebeşte de alte fiinţe prin faptul că este „fiinţă spirituală", adică posedă „demnitate morală şi drepturi naturale". Doar fiind conştient de ele, el devine „subiect activ al istoriei şi societăţii" [24] … „Toţi oamenii, indiferent de rasă, culoarea pielii, apartenenţă de clasă, sunt egali de la

natură” căci „neamul omenesc este universal”, iar ca indivizi „ se bucură de drepturi naturale, pe care nimeni nu are dreptul să le încalce” [25]. Doctrina partidului stipula că egalitatea indivizilor presupune – „libertatea deplină a fiecărui şi a tuturor, frăția oamenilor, colaborarea şi ajutorul reciproc” [26]. Aceste deziderate puteau fi realizate, considerau republicanii populari, doar prin acțiunile perseverente ale forțelor politice. De aceea M.R.P. a declarat că sarcina sa primordială va fi „asigurarea respectării drepturilor naturale ale omului” [27]. Pentru ei erau plauzibile în acest scop doar acțiunile ce nu depăşeau cadrul democratic.

Or, al doilea component al doctrinei M.R.P. îl constituie concepția despre democrație. „Concepția democratică, afirma Borne, este unica concepție politică revoluționară, efectivă şi realistă” [28]. Dar, „elaborată de omul occidental în mediul intelectual şi spiritual impregnat de creştinism, ideea democratică, teoretic raționalistă, rămâne de sorginte creştină” [29]. Republicanii populari erau adepții democrației creştine „nu doar pentru că ideea democratică este imanentă religiei creştine, ci şi fiindcă ea este compatibilă cu concepția despre om şi relațiile lui cu lumea înconjurătoare, introdusă în istorie de creştinism (...) Noi suntem democrați, declara Borne, prin referințe la valori istorice de origine creştină, care, fără îndoială, vor pieri, dacă creştinismul va înceta să îndeplinească funcția de catalizator şi de <<cenzor>> al conştiinței umane” [30]. Călăuziți de aceste principii, ei erau refractari atât față de „integrismul religios”, promotor al clericalismului, cât şi față de „catolicismul progresist” care încerca să justifice politica marxistă şi comunistă prin referințe la creştinism. Totodată democrația în concepția republicanilor populari era şi pluridimensională. „Noi luptăm pentru instaurarea unei democrații politice, economice şi sociale”, declarau liderii M.R.P [31].

Democrația politică poate fi realizată de către cetățeanul liber, conştient şi perseverent, care îşi asumă responsabilitatea pentru rezolvarea problemelor sociale. Democrația este pluralistă şi concomitent necesită o disciplină morală şi un nivel înalt al civilizației. Este ideală, dar şi realistă, căci nu suprimă conflictul social, emanație a divergențelor umane, dar îl transformă în dialog. Este şi tolerantă, deoarece admite confruntarea paşnică a grupărilor politice şi spirituale. Se încarnează într-un Stat puternic, care-şi asigură legitimitatea şi se consacră binelui public [32].

Un rol deosebit în propulsarea şi perpetuarea democrației politice era rezervat partidelor politice, deoarece ele erau „forțele indispensabile ale democrației şi *conditio sine qua non* a dezvoltării ei permanente” [33].

Democrația politică trebuia întregită cu cea economică şi socială, or, „fără lichidarea exploatării omului de către om, fără transformarea regimului, care ruinează toate aspirațiile frățeşti şi eforturile oamenilor, democrația politică ar fi o înşelăciune” [34]. Democrația economică şi socială va succeda capitalismul clasic, devenit inacceptabil, căci a denaturat prin promovarea exclusivă a liberalismului economic dreptul proprietății private [35]. Borne scria că „ideea democratică respinge condiția proletară”, deoarece „împiedică transformarea muncitorului în cetățean activ”. Ea „contestă sistemul capitalist în măsura în care capitalismul, ignorând dreptatea şi binele tuturor, supunând Statul unei tutelări umilitoare, confundă autoritatea economică şi influența politică cu bogăția privată” [36]. „A pune bogăția, munca în serviciul tuturor – iată esența revoluției pe care noi dorim s-o realizăm”, declarau republicanii populari [37]. Stipulând transformarea calitativă, radicală a societății franceze, M.R.P. a optat pentru calea reformistă, pentru că „reforma efectuată în momentul oportun, este capabilă de a fi o revoluție, dar cu condiția - să fie realizată conform spiritului democratic şi creştin” [38].

Liderii partidului au propus un şir de reforme economice structurale: „reforma întreprinderii”, naționalizarea ramurilor-cheie ale economiei, dirijarea procesului de dezvoltare a economiei țării.

Chintesența „reformei întreprinderii” o constituia înlăturarea cauzelor proletarizării muncitorilor. Se credea posibilă substituirea sistemului muncii salariate prin sistemul asocierii truditorilor şi antreprenorilor. Această posibilitate prevedea asigurarea participării muncitorilor la conducerea întreprinderii, renunțarea la tratarea muncii salariaților ca pe o marfă şi recunoaşterea ei în calitate de componentă la fel de prețioasă ca şi capitalul [39].

Naționalizarea era considerată necesară pentru a fi pusă în serviciul tuturor ramurilor economice de importanță națională, pe care „inițiativa privată nu era în stare sau nu dorea să le dezvolte spre binele tuturor” [40]. Dar ea era incompatibilă cu etatizarea, care „ducea la capitalismul de stat” şi la „totalitarism” [41]. Conform concepției republicanilor populari, un rol deosebit se acorda, de rând cu sectorul naționalizat, sectorului privat. Dar şi el urma să fie modernizat, cooperat, specializat şi dirijat [42]. Condamnând liberalismul economic pentru concurența sa sălbatică, ei se opuneau implicării directe a Statului în activitatea economică. Soluția o vedeau în adoptarea planului național indicativ de dezvoltare economică şi socială, dar considerau absolut necesară stimularea realizării planului doar într-un mod indirect: prin intermediul creditului bancar, prin înlesniri fiscale şi de altă natură. Statului i se atribuia o funcție nouă – de control şi stimulare a procesului economic [43].

Doctrina M.R.P. şi platforma lui politică, spre deosebire de alte partide, includea şi un domeniu specific – cel al libertăţii conştiinţei. Îndeosebi republicanii populari au fost preocupaţi de două aspecte ale acestei probleme ample: relaţiile Biserică Stat şi credincioşi/necredincioşi. Convinşi că „democraţia exclude posibilitatea existenţei religiei şi ideologiei de stat", ei erau adepţi hotărâţi ai despărţirii Bisericii de Stat şi ai situării exclusive a Bisericii în afara politicii. Într-un sistem democratic, considerau republicanii populari, „statul neutru" asigură în mod obligatoriu drepturi egale tuturor [44]. În mod deosebit M.R.P. a insistat doar asupra dreptului la o instruire liberă a copiilor în şcolile private şi religioase, însă el s-a opus hotărât transformării „problemei şcolare" într-o chestiune politică şi a tins spre „rezolvarea acesteia pe calea compromisului" [45].

Transpunerea în viaţă a principiilor doctrinare şi deziderатelor politice ale M.R.P., declarau republicanii populari, se va solda cu „crearea societăţii umanismului general". În ea se vor respecta drepturile tuturor oamenilor şi va fi, în sfârşit, o democraţie reală" [46]. Ultimul preşedinte al M.R.P., Lecanuet, specifica că noua societate va fi „societatea drepturilor omului şi a maşinilor" [47]. Ea (noua societate) urma să fie edificată treptat prin depăşirea vechiului sistem capitalist [48]. Totodată ei o doreau totalmente deosebită de cea sovietică, totalitară, în care „personalitatea era jertfită intereselor unei clase, unui partid, statului în general sau unui tiran" [49].

Doctrina şi platforma politică a M.R.P. a fost elaborată de un grup de tineri, participanţi la mişcarea de rezistenţă, simpatizanţi ai oamenilor muncii, cum ar fi: A.Gortais, Et.Borne, M.-R.Simonnet, A.Colin s.a. Ei credeau sincer în posibilitatea descoperirii unei „a treia căi de dezvoltare" (în viziunea noastră, similară căii scandinave), deosebită de capitalismul clasic şi de socialismul sovietic. Dar partidul n-a avut ocazia reală să verifice în practică proiectele propuse. Logica luptei politice a impus M.R.P. iniţial să colaboreze cu partidele marxiste, iar după 1951 – cu partidele de dreapta. În urma acestei acţiuni el şi-a pierdut originalitatea, devenind un partid asemănător celor tradiţionale.

La începutul anilor '50, viaţa politică franceză se deosebea puţin de cea din perioada interbelică fiind caracterizată prin: instabilitate guvernamentală cronică, ineficacitate parlamentară, majoritate guvernamentală amorfă, lipsită de principii şi scopuri de perspectivă etc. Ţara s-a implicat într-un şir de conflicte coloniale şi s-a pomenit în vâltoarea „războiului rece". Regimul politic de stat a căzut într-o criză profundă, care s-a soldat în 1958 cu constituirea Republicii a V-a. Aceste metamorfoze au condiţionat schimbări, uneori radicale, în platforma politică a M.R.P. Analizând documentele de partid din anii '50-'60, putem constata că M.R.P. nu a renunţat la opţiunile iniţiale, dar în noul context politic a considerat primordial sarcinile combaterii şi stopării expansiunii marxismului şi ale trasării căilor de depăşire a crizei în care se afla Franţa.

Cu toate că M.R.P., după 1947, excludea orice colaborare cu P.C.F., el promova în continuare un anticomunism deosebit de cel al partidelor burgheze tradiţionale. „A se opune comunismului în disputa seculară ca mistică – misticii, ca speranţă – speranţei, iată predestinaţia democraţiei creştine", menţiona la sfârşitul anului 1959 ideologul partidului, Et. Borne [50]. Republicanii populari recunoşteau comunismul, fenomen istoriceşte condiţionat, drept un „rezultat legic al reacţiei muncitorilor la nedreptăţile sociale" [51]. „Marxismul atrage omenirea într-un impas" şi „nu deschide calea spre eliberarea omului", ci doar „contribuie la înlocuirea unui mod de exploatare prin altul" [52]. Deci, conclud ei, este sortit să dispară. Reieşind din aceste postulate, M.R.P. considera importantă doar lupta cu cauzele, care au generat marxismul şi respingeau orice confruntare directă cu el [53]. Conlucrând în coaliţiile guvernamentale cu partidele burgheze, M.R.P. totodată le critica vehement, pentru că ele promovau o „politică retrogradă" şi mai ales, pentru că „prin anticomunismul lor nesăbuit ele contribuiau la consolidarea poziţiilor comuniştilor" [54].

M.R.P., constatând că Republica a IV-a – „republică burghezo-liberală", la mijlocul anilor '50 „a devenit neeficientă şi alunecă rapid spre colaps", a propus „stabilirea unui regim parlamentar autentic", pe care l-a numit şi „Republică populară democratică" [55]. S-a străduit insistent să realizeze în practică acest deziderat, prin promovarea reformelor constituţionale chiar şi în perioada de trecere la Republica a V-a. Odată cu stabilirea definitivă a „regimului puterii personale" (octombrie 1962), M.R.P. şi-a modificat poziţiile, optând în favoarea „regimului prezidenţial" [56].

Republicanii populari, menţionând că şi în Republica a V-a „poporul francez mai trăieşte într-un regim capitalist", insistau asupra necesităţii „schimbării caracterului relaţiilor social-economice prin realizarea reformelor structurale" [57]. Dacă denumirea şi scopurile reformelor au fost menţinute în concordanţă cu cele din anii Republicii a IV-a, conţinutul şi căile practice de efectuare totuşi au fost modificate (uneori esenţial). Desăvârşirea scopului de a elimina lupta de clasă din viaţa socială o concepeau altfel decât în perioada imediat

următoare Eliberării. Susținând ideea că fundamentul libertății personale îl constituie proprietatea privată și inițiativa particulară, ei, după 1959, acceptau „naționalizarea doar ca o măsură extraordinară, cel mai puțin dorită” [58]. În schimb, au propus ideea necesității divizării „dreptului de proprietate” în două componente – „drept-proprietate”. Ele, menținându-se interdependente, urmau să se manifeste în practica socială ca fenomene autonome [59]. În baza acestei idei au elaborat concepția despre necesitatea substituirii structurii binare (muncă-capital) a întreprinderii printr-o structură trinitară (conducere – muncă – capital). Astfel, se preconiza depășirea vechii idei privind necesitatea asocierii în întreprindere a capitalului și muncii – considerată calea plauzibilă pentru depășirea contradicției muncă/capital încă din secolul al XIX-lea. Momentul principal, care se credea că modifică dreptul de proprietate privată, era recunoașterea întreprinderii „persoană juridică” deosebită de proprietarul întreprinderii. Direcția întreprinderii în calitate de „persoană capabilă juridică” obținea autonomie în exercitarea funcției de conducător al comunității de muncă și înceta să mai fie „împuternicitul investitorilor de capital”. Condițiile de participare, drepturile și relațiile reciproce ale celor trei părți în cadrul întreprinderii urmau să fie stabilite prin semnarea unui contract colectiv tripartit. Contractul, substituind contrapunerea prin colaborare, „inoculând fiecărui lucrător al întreprinderii simțul răspunderii”, va asigura „eficacitatea producției”, adică crearea suportului material, necesar „prosperării generale” [60]. Garant și promotor al acestor transformări, în opinia republicanilor populari, urma să fie Statul, care își asuma noi funcții – cea economică și cea socială. Statul prin cele mai diverse căi și mijloace va participa la asigurarea condițiilor optime pentru dezvoltarea antreprizei particulare, cooperatiste, asociative. Totodată, Statul, prin sistemul fiscal, prin sistemul de redistribuire și prin cel al asigurărilor sociale va garanta „egalarea nivelului de viață al diferitelor pături sociale” [61]. M.R.P. însă, în rezolvarea problemelor sociale, respingea atât corporatismul, cât și paternalismul guvernamental și cerea guvernului să colaboreze în acest domeniu cu „forțele vii ale națiunii”. Conlucrând, ele urmau să intereseze populația în sporirea permanentă a productivității muncii. Or, „prosperarea socială depinde direct de progresul economic” [62].

Realizarea celor propuse era condiționată nu numai de starea lucrurilor în țară, dar și de situația din lume. Dacă „spiritul democratic va fi exclus din relațiile internaționale, scria Gortais, democrația politică, economică și socială, preconizată de M.R.P., va fi mereu amenințată” [63]. Congresul al III-lea al partidului preciza că M.R.P. se opune atât „naționalismului egoist”, cât și „internaționalismului unificator” [64]. Liderii partidului declarau: ”Noi suntem pentru o Franță liberă și nu pentru o Franță solitară, adică suntem pentru participarea în viața internațională în scopul asigurării echilibrului și păcii în lume” [65]. În același timp, „suntem adepți ai creării unei organizații internaționale (...), care va asigura reglementarea pașnică a conflictelor dintre state, va suprima orice recurgere la război”, iar „organizând o forță internațională în serviciul dreptății, va promova dezarmarea progresivă și coordonată în toate țările” [66]. M.R.P preconiza fondarea relațiilor internaționale pe principiile aceleiași doctrine generale despre om. ”Universalitatea speciei umane, scria Gortais, generează necesitatea perpetuării democratismului în relațiile internaționale. Drepturile fundamentale naturale ale omului presupun reguli naturale comune de organizare a tuturor colectivităților și raporturilor umane” [67]. Sistemul internațional postbelic trebuia axat pe următoarele scopuri: dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre națiuni în baza principiului egalității și al dreptului popoarelor la autodeterminare; rezolvarea problemelor internaționale economice, social-culturale sau umanitare printr-o colaborare multilaterală; menținerea păcii și securității mondiale [68]. Considerând primordial ultimul scop dintre cele enunțate, conducătorii partidului afirmau că „o pace durabilă poate exista doar dacă regulile securității colective, ce antrenează renunțarea tuturor țărilor la principiul suveranității absolute și acceptarea benevolă a unei discipline comune, sunt recunoscute de toți” [69]. Aceste reguli au fost fixate, considera M.R.P., în Carta O.N.U. din 24 octombrie 1945. Forurile superioare ale partidului considerau că O.N.U., promovând consecvent principiile egalității suverane a tuturor membrilor săi, asigurând îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate de ei, reglementând, prin mijloace pașnice, diferendele internaționale, renunțând la folosirea și la amenințarea cu forța, excluzând intervenția directă în afacerile lor interne, poate deveni „instrumentul eficace al organizării instituționale a democrației internaționale” [70]. În baza acestor considerații, completate corespunzător cu evoluția situației, M.R.P. s-a impus printre forțele politice franceze drept cel mai hotărât adept al atlantismului și europenismului.

Pozițiile partidului pe eșichierul politic al țării erau condiționate de gradul „implantării” lui în societate, de competitivitatea lui în viața politică și, nu în ultimul rând, de starea sa internă. În Franța, M.R.P. a fost primul partid politic nemarxist, care și-a creat o structură internă, strict ierarhizată, realizată în baza principiilor teritorial și profesional [71]. A introdus „carnetul de partid” și a condiționat apartenența de partid prin achitarea lunară

a cotizației de membru și prin participarea regulată la activitățile organizațiilor primare, a secțiilor și federațiilor departamentale. Structura M.R.P. era similară structurii predecesorului său – Partidului Democrat Popular. Viața internă se desfășura conform regulilor democratice. Deciziile se adoptau colegial și erau obligatorii pentru toate verigile instituționale în ordine descrescătoare. Grupul parlamentar era obligat să respecte „disciplina votării". Membrilor, care nu-și onorau obligațiile statutare, li se aplicau sancțiuni disciplinare, inclusiv „excluderea din rândurile partidului".

Din primul an de activitate, M.R.P. s-a impus pe eșichierul politic ca un partid de masă [72]. Deja în decembrie 1946, el întrunea 255 000 de membri, organizați în 1280 de secțiuni și 81 de federații departamentale [73]. La alegerile din Adunarea Constituantă, apoi din Adunarea Națională din anul 1946 a acumulat respectiv 28% și 26% de voturi și a promovat 161 și 153 de deputați. Începând însă cu anul 1947, partidul treptat a cedat pozițiile. În scrutinul municipal din acel an a pierdut jumătate din electoratul său și a fost părăsit de peste o pătrime din membrii săi. În 1951, pentru candidații partidului au votat doar 12,3% de alegători și grupul parlamentar al partidului s-a redus de două ori, ajungând la 86 de deputați. În scrutinele din 1956 și 1958 partidul, acumulând 11,1% și 11% de voturi exprimate, și-a menținut alegătorii, dar numărul mandatelor obținute s-a redus de la 74 la 57. Situația partidului a devenit și mai precară după alegerile din 1962. Cu 5,1% voturi și 36 de deputați promovați, M.R.P. nu mai întrunea condiția pentru a-și constitui independent grupul parlamentar. Concomitent s-a redus și numărul membrilor de partid. În 1951 erau de 5 ori mai puțini membri cotizanți decât în 1946, iar în ajunul autodizolvării (1965), doar 12 000 de membri mai achitau regulat cotizațiile [74].

În anii '50 M.R.P., pierzându-și cea mai mare parte a membrilor săi, s-a transformat într-un partid de tip intermediar, păstrându-și structura caracteristică partidelor de masă, dar componența numerică și modul de funcționare au devenit ale unui partid al cadrelor [83]. Caracteristica „partid intermediar" era confirmată și de situația organizațiilor departamentale. În 1955, din cele 90 de federații departamentale, 52 întruneau în rândurile sale mai puțin de 200 de membri fiecare. Doar 5 – mai mult de 1000 și 8 – de la 500 până la 1000 de membri [75]. Majoritatea federațiilor și-au păstrat doar rețeaua cadrelor de partid.

În acești ani s-a reliefat și tendința de regionalizare a partidului. M.R.P. și-a pierdut influența în marile aglomerații urbane, dar și-a consolidat relativ prezența în localitățile rurale și orașele provinciale din Estul, Vestul și Nord–Vestul Franței [76]. Caracteristicile cantitative reflectă evident scăderea permanentă a ponderii M.R.P.

Componența socio-profesională a conducătorilor, a membrilor și a alegătorilor partidului pe parcursul anilor a evoluat mai puțin spectaculos, dar totuși treptat și ea s-a modificat. M.R.P. era „un partid care-i „pescuia" pe oricine", [77] menționau politologii francezi. Adică, prin componența sa socio-profesională prezenta un tablou similar structurii societății franceze. În comparație cu alte partide, cu excepția celor marxiste, în rândul membrilor și alegătorilor M.R.P., o parte importantă o constituiau salariații și antreprenorii. Dar ponderea acestor categorii, permanent semnificativă, pe parcursul anilor a scăzut simțitor. Practic, în 1954 partidul a pierdut influența doar în rândul tinerilor; în schimb, a crescut cuantumul reprezentanților „claselor de mijloc" [78].

Cercurile superioare ale partidului – conducătorii federațiilor, liderii naționali, parlamentarii, senatorii – includeau de asemenea reprezentanții diferitor categorii sociale, însă într-un mod mult mai neuniform. Profesiile libere constituiau 5,4% din militanții partidului, însă 24% din conducătorii de federații, 25,5% din membrii C.N. și C.E. ale M.R.P. și 25% din parlamentari. Cuantumul muncitorilor și slujbașilor era de 14,8%. Reprezentanții lor dețineau 22,1% din numărul președinților de federații, 16% din componența instituțiilor superioare și doar 6,4% din mandatele de parlamentari. Reprezentanții corpului profesoral, din contra, avea mulți reprezentanți în grupul parlamentar – 17,8%, între conducătorii naționali – 13%, comparativ cu ponderea redusă în rândul conducătorilor federațiilor care era de 8,1% și a militanților de 3%. Mai echilibrat erau reprezentați funcționarii: 8% în grupul parlamentar, 8% în organele centrale, 6,4% conducători de federații și 13,2% militanți [79]. Deci M.R.P nu s-a atașat preferențial de nici una dintre categoriile sociale ale populației active.

Organizațional, partidul era strict ierarhizat. Însă puterea reală era concentrată în mâinile unui grup restrâns de lideri. Bichet remarca că „fiind format din militanți, M.R.P. era pentru adepții săi mai mult decât un partid: acesta era o familie, o comunitate, aproape o Biserică. În familie se unesc în jurul părinților. În comunitate, în Biserică - în jurul ierarhiei. (sublinierea ne aparține - D.S.) Astfel stăteau lucrurile în M.R.P." [78]. De fapt, Comisia Executivă conducea partidul. Ea desemna din rândurile sale membrii Biroului Național, controla activitatea tuturor instanțelor, decidea modalitatea de vot a grupului parlamentar, hotăra aderarea la coaliția guvernamentală, acorda învestitura candidaților la alegerile naționale, pregătea ședințele celorlalte instituții ale partidului [81].

Până în 1958, M.R.P. a avut lideri naționali incontestabili, cum ar fi G.Bidault, „preşedintele fondator" şi R.Schuman, „părintele Europei". Dar, în următorii 9 ani, partidul n-a mai izbutit să găsească omul capabil să-i inspire un nou entuziasm, avânt. Dominant în conducerea lui a devenit un grup oligarhic restrâns. După alegerile din 1962 vechea „gardă" a cedat conducerea M.R.P. unei noi generații de lideri, care deja considerau M.R.P. depăşit de timp şi-l vor utiliza doar drept trambulină pentru a promova pe scena politică o nouă formațiune.

Din anul 1947, la alegerile municipale, electoratul M.R.P. s-a micşorat, stabilizându-se la cota de 11%-12% din numărul participanților la vot. Această cotă (nu cea de 28% obținută la scrutinul din 1946) reprezenta forța reală a democrației creştine franceze. Ea era cu mult inferioară ponderii democraților creştini din țările vecine [82]. Electoratul republican popular poseda multiple trăsături specifice. Majoritatea alegătorilor (93%) erau catolici, iar 45% erau catolici practicanți regulat. Importanța deosebită a factorului religios în votul alegătorilor M.R.P. făcea partidul mai puțin dependent de „votul de clasă", lucru confirmat de suprareprezentarea femeilor (60%) – mult mai credincioase ca bărbații. Dar partidul n-a fost exclusiv catolic. Pentru el votau protestanți şi necredincioşi (7%). Adică, catolicismul nu era pentru el o poziției absolută.

Electoratul partidului era reprezentat în teritoriu neuniform. De obicei nesemnificativ în departamentele „necredincioase" (Provens, Centru, Paris), era important în Estul, Vestul şi Nord - Vestul „catolic" al țării [83]. În unele departamente ultraconfesionale (Doubs, Ardeche, Loire Atlantique) M.R.P. însă obținea un procent redus de voturi, iar departamentele cu practică religioasă scăzută (Marne, Jura) furnizau cifre superioare mediei naționale. Deci, factorul religios acționa simultan cu alți factori: cultura politică, prezența unei federații departamentale puternice, persistența tradiției democrat-creştine şi a creştinismului socializant ş.a.

Vârsta alegătorilor nu avea o importanță decisivă pentru rezultatele obținute de M.R.P., totuşi republicanii populari erau votați cu precădere de alegătorii maturi – de la 30 de ani în sus [84].

Electoratul partidului, asemeni militanților, avea o structură socială eterogenă. Sociologii francezi îl considerau ca un „model miniatural al populației franceze" [85]. Însă, în comparație cu comuniştii, republicanii populari se bucurau de un sprijin considerabil în rândul agricultorilor, cadrelor, profesiilor libere, comercianților şi meşteşugarilor. În raport cu radicalii şi moderații M.R.P. era mai bine repartizat printre muncitori, slujbaşi, funcționari. M.R.P. a obținut la toate scrutinele cele mai multe voturi ale muncitorilor, fiind depăşit doar de comunişti şi socialişti. Micşorarea ponderii generale a partidului a determinat egalarea celor 20% din voturile muncitoreşti ale republicanilor populari cu doar 10%-11% din votul general al muncitorilor. În anii Republicii a V-a, M.R.P. şi-a extins prezența doar în rândul agricultorilor. De la 6% a ajuns să acumuleze 16% din voturile lor [86]. Dispunea de o susținere semnificativă şi în rândul cadrelor profesiilor libere, comercianților şi industriaşilor mici şi mijlocii. Dar cel mai important sprijin social al lui îl constituiau slujbaşii. Cea mai mare parte a voturilor acestora revenea, tradițional, republicanilor populari.

Partidul M.R.P., apărut pe arena politică într-un moment crucial pentru destinul Franței, a întruchipat tradiția democrat-creştină şi Rezistența antifascistă catolică. A fost conceput statutar ca un partid de masă şi a înglobat inițial reprezentanții tuturor straturilor sociale. Dar se deosebea net de „partidele de clasă" (proletare sau burgheze) prin componența socială eterogenă, prin doctrina şi programul său.

Republicanii populari stipulau depăşirea contradicțiilor antagoniste şi optau pentru o cale intermediară de dezvoltare, pe care o considerau deosebită atât de capitalismul clasic, cât şi de socialismul marxist – „calea a treia". Doreau să asigure prosperarea tuturor membrilor societății franceze prin stabilirea colaborării egale şi echitabile a tuturor straturilor sociale. Saltul decisiv în evoluția societății urma să fie realizat, în ultima instanță, în domeniul etico-moral. Dar M.R.P. credea posibilă realizarea lui prin transformări radicale ale sferelor economică, social-politică şi culturală, în baza efectuării „reformelor structurale" şi instaurării „democrației economice, sociale şi politice".

M.R.P. a pretins la rolul „centrului" în viața politică a Franței şi a depus eforturi practice, dar îndeosebi teoretice, pentru a depăşi scindarea forțelor politice franceze în „dreapta - stânga". A înaintat concepția „anti-comunismului constructiv" – a luptei cu cauzele care au generat marxismul, a promovat „dirijismul economic", reformismul social, integrismul european, atlantic şi mondial, principiile coexistenței paşnice etc.

Fiind, prin componența membrilor de partid şi a electoratului său, predominant catolic şi popular, prin platforma sa – centrist şi reformist, el era totodată democratic şi anticlerical. Considera creştinismul şi democrația drept modalități reciproc condiționate de a fi, de a gândi şi de a acționa în politică, absolut indispensabile reuşitei transformărilor preconizate.

În anii Republicii a IV-a, lupta politică n-a permis republicanilor populari să îndeplinească sistematic şi metodic platforma elaborată. Dar ei s-au ocupat intens de problema creării condiţiilor necesare pentru realizarea scopurilor enunţate, îndeosebi, de cea a funcţionării regimului politic de stat al Franţei din perioada postbelică.

Referinţe:

1. Борисов Ю.В. Новейшая история Франции.- Москва, 1966, с.173.
2. Фадеева Т.М. Стратегия буржуазного реформизма в современной Франции. - Москва, 1975, с.37.
3. Letamendia P. Le M.R.P. - Bordeaux, 1975, p.208.
4. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicaine Populaire. - Besançon, 1980, p.383-384.
5. Vezi: Duquesne J. Les catholiques français sous l'occupation. - Paris, 1966.
6. Ibidem, p.370.
7. Forces nouvelles. - 1945. - 14 juin.
8. France. Premier manifeste de Mouvement. Ligne d'action pour la libération // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale. - Bruxelles, 1962, p.36-42.
9. Manifeste M.R.L., p.36, 37.
10. Ibidem, p.37, 38.
11. Ibidem, p.38
12. Ibidem, p.36.
13. Forces nouvelles. - 1954. - 4 décembre; Constitutions et documents politiques. La vie politique française. - Paris, 1965.
14. Statuts M.R.P. // Constitutions et documents politiques. La vie politique française, p.189.
15. Manifeste M.R.P. // Forces nouvelles. - 1954. - 4 décembre
16. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicain Populaire. - Besançon, 1980, p.51.
17. Ibidem, p.57, 213.
18. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P. de 1946 a 1959. - Paris, 1981, p.100.
19. Forces nouvelles.- 1945. - 15 décembre; L'Aube. - 1947. - 18 octobre.
20. Gortais A. Démocratie et Libération. Discours de m. A. Gortais au III-e Congres nationale du M.R.P., 14 mars 1947. - Paris, 1947, p.59.
21. Callot E.- F. Un partis politique de la démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicain Populaire. - Paris, 1978, p.130.
22. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique. // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale, p. 44.
23. Idem.
24. Ibidem, p.44; L'Aube. - 1947. - 20-21 juillet.
25. Gortais A. Op.cit., p.50.
26. Projet relatif a la Constitution… Fiche. Série C, nr.1.
27. Manifeste M.R.P. // Forces nouvelles.- 1954.- 4 décembre; Menthon F. de Notre politique économique au service du progrès social. // Les cahiers de formation politique. Organe bimensuel. - 1951, nr.7, p.1.
28. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique. // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale, p. 45.
29. Ibidem, p. 47.
30. Idem.
31. Forces nouvelles. - 1945. - 24 mars
32. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique. // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale, p. 44- 45; A titre d'exemple. Plan de conférence. Exposé de la politique générale du M.R.P. // Fiche. Série A – nr.2.
33. Projet relatif a la Constitution… Fiche. Série C, nr.1.
34. Forces nouvelles. - 1945. - 3 mars.
35. Gortais A. Op.cit., p.13
36. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique. // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale, p.45-46.
37. Forces nouvelles. - 1945. - 30 avril.
38. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique. // Documents CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidentale, p. 46.
39. Forces nouvelles.- 1945. - 6-13 juillet; Quelques conseils pour expose sur le M.R.P. // Fiche. Série A. - nr.2.
40. Manifeste M.R.L., p.38

41. Forces nouvelles. - 1945. - 14 juillet
42. Forces nouvelles. - 1945. - 14 juillet; Menthon F. de Notre politique économique. Conseil Nationale de 8-19 mars 1946. Paris, 1946; Manifeste M.R.L., p.39.
43. Forces nouvelles.- 1945.- 1 septembre; Gortes A. Op. Cit., p.37-40.
44. Gortes A. Op. Cit., p.37-40
45. Vezi: Fauvet J. La France déchire. Paris, 1957; Juillard J. La IV-e République. - Paris, 1968.
46. Forces nouvelles.- 1945. - 15, 22 décembre.
47. Forces nouvelles. - 1963. - 30 mai.
48. Forces nouvelles. - 1945. - 1 septembre, 15 décembre; Gortais A. Op. Cit. p.60-61.
49. Gortes A. Op. Cit., p.19-20; Forces nouvelles. - 1945. - 30 mars.
50. Forces nouvelles. - 1958. - 6 septembre.
51. Forces nouvelles. - 1946. - 1-8 juin; 1953. - 13 mai.
52. Gortais A. Op. Cit., p.2-23; Forces nouvelles. - 1946. - 30 mai.
53. Forces nouvelles. - 1948. - 27 décembre.
54. Forces nouvelles. - 1946. - 23-30 mai.
55. Sur quelques questions doctrinales de notre engagement politique…, p.46.
56. Forces nouvelles. - 1962. - 13 décembre.
57. Forces nouvelles.Special congres. - 1964. - 14 mai.
58. Letamendia P. Le M.R.P., p.377.
59. Forces nouvelles.Special congres. - 1964. - 14 mai.
60. Forces nouvelles.Special congres. - 1965. - 3 juin.
61. Forces nouvelles.Special congres. - 1958. - 21 mai.
62. Forces nouvelles.Special congres. - 1964. - 14 mai.
63. Gortais A. Démocratie et Libération, p.51.
64. L'Aube. - 1947. - 18 mars; Gortais A. Op. cit., p.54.
65. Forces nouvelles. - 1946. - 30 mars; Forces nouvelles.Special congres. - 1958. - 21 mai.
66. Manifeste M.R.L.; Gortais A. Op. cit., p.50-54.
67. Gortais A. Op. cit., p.52.
68. L'Aube. - 1947. - 18 mars.
69. Gortais A. Op. cit., p.55.
70. L'Aube. - 1947. - 18 mars; Gortais A. Op. cit., p.53.
71. Statuts M.R.P. p.189-190.
72. Duverger M. Les partis politiques. - Paris, 1951.
73. Forces nouvelles. - 1945. - 22 décembre; Bichet R. Op. cit., p.219.
74. Letamendia P. Op. cit., p.212; Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P. de 1946 a 1959, p.199.
75. Partis politiques et classes sociales en France. - Paris, 1955
76. Letamendia P. Le M.R.P.
77. Diethelm B. Les partis politiques sous la Cinquième République, p.56-57.
78. Sondages. Revue française de l'opinion public. - 1952. - nr.3, p.66; 1955.- Nr.4, p.66..
79. L'univers politique des classes moyennes.- Paris, 1983, p.12.
80. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvemente Républicaine Populaire.
81. Statuts M.R.P., p.192-195.
82. Chasseriod J.P. Le Partie Démocrat Chrétien en Italie. - Paris, 1965, p.108.
83. Goguel F. Géographie des élections françaises sous la Troisième et la Quatrième Républiques. - Paris, 1970, p.109, 127, 146.
84. Idem.
85. Sondages. Revue française de l'opinion public. - 1952.- nr.3, p.66;
86. Reynaud J.D. Touraine A. Le représentation politique du monde ouvrière // Partis politiques et classes sociale sen France, p.33.

Prezentat la 03.11.2010

UNELE CONSIDERAŢIUNI PRIVIND PROBLEMA INIŢIERII DEMOCRAŢIEI CREŞTINE ÎN FRANŢA

Dumitru SÎRGHI

Catedra Istorie Universală

Après une analyse comparée, une systématisation et une généralisation des résultats des recherches effectuées par les historiens et les politologues français on a mis en valeur le processus de la genèse de la démocratie chrétienne française du XIX e – début du XX e siècles.

Democraţia creştină constituie unul dintre principalele curente politice din Europa Occidentală contemporană. Fiind organizat în cadrul Uniunii Europene, iniţial în aşa-numitele Noi Echipe Europene, ulterior – în Partidul Popular European, acest curent politic la hotarul mileniilor tot mai evident prinde rădăcini în ţările fostului lagăr socialist, inclusiv în Republica Moldova. Partidul Popular Democrat Creştin a devenit parte componentă a P.P.E. Şi-au declarat intenţia de a deveni membri ai acestei uniunii a democraţilor creştini din Europa Mişcarea Acţiunea Europeană, Partidul Liberal Democrat din Moldova etc. Deşi liderii acestor partide politice basarabene formal s-au declarat adepţi ai doctrinei în cauză, practica politică demonstrează că adesea ei nu doar că nu merg paralel pe aceeaşi cale, în aceeaşi direcţie, dar sunt tentaţi mai degrabă să promoveze politici contradictorii, uneori chiar antagoniste.

Oare cauza o constituie doar unii lideri ai aceste partide, de speţă demagogi, promotori ai intereselor meschine proprii sau de grup, ai unor forţe străine sau există cauze de alt ordin? Paradigma democrat-creştină este un fenomen integru sau eterogen? De ce unii optează pentru numele „democrat creştin", iar alţii – pentru „creştin democrat"?

Răspunsul la aceste şi alte întrebări similare necesită cercetarea procesului genezei democraţiei creştine ca ideologie şi ca mişcare social-economică şi politică.

În mediul ştiinţific şi politic se consideră că democraţia creştină contemporană posedă o Cartă enciclică papală din 1901 „Graves de communi" , în care suveranul pontif Leon al XIII-lea a enunţat criteriile, conţinutul şi limitele democraţiei creştine, dar ea este mult posterioară eforturilor întemeietorilor acestei mişcări. Înseşi vocabulele „democraţie creştină", „democrat creştin", cum demonstrează cercetătorul francez P. Letamendia, se pare, au fost pentru prima oară rostite de către episcopul oraşului Lyon Lamourette pe 21 noiembrie 1791 în şedinţa plenară a Adunării Legislative. Noţiunile erau completamente lipsite de sens politic, semnificând: creştinism popular, Biserică a oropsiţilor, fraternitate creştină [1]. Doar într-o altă luare de atitudine, din 7 iulie 1792, în legătură cu discuţiile privind lichidarea regimului monarhic francez, episcopul Lamourette a atribuit noţiunilor în cauză tangenţial şi o semnificaţie politică, îndemnând pe cei de stânga şi pe cei de dreapta, adică pe bunii „democraţi creştini", să coalizeze pentru a păstra monarhia [2,4].

Analiza izvoarelor istorice [3], a operelor consacrate problemei în cauză [4] dezvăluie un proces îndelungat, contradictoriu, intermitent, de elaborare a ideologiei democrat creştine pe parcursul a mai multe decenii, ea impunându-se în rândul altor ideologii mult mai târziu, la începutul sec. XX. Această stare a lucrurilor a fost condiţionată de un şir de factori: noile condiţii social-economice şi politice, generate de Marea Revoluţie Burgheză Franceză şi de capitalizarea rapidă a ţării, corelaţia dintre diversele curente ideologico-politice: liberalism, conservatism, clericalism, socialism, marxism, anarho-sindicalism etc., poziţia cultelor, îndeosebi a bisericii catolice franceze şi a papalităţii, evoluţia structurii sociale şi ieşirea în prim plan a noilor pături – burghezia şi proletariatul industrial etc.

Marxismul, considerat ulterior de către democrat-creştini antipodul ideologii împărtăşite de ei, la mijlocul sec. al XIX-lea prin „Manifestul partidului comunist" [5] enunţa că formaţiunea social-economică capitalistă este sortită pieirii, aşa cum au dispărut cea sclavagistă şi cea feudală, căci el îşi creşte propriul gropar – clasa muncitoare, care va săvârşi revoluţia socialistă. Prin Internaţionala Comunistă a declanşat procesul de pregătire a bătăliei decisive contra capitalismului. În aceste condiţii, celelalte curente ideologico-politice prezente în societatea capitalistă occidentală au reacţionat într-un alt mod, deosebit de cel al comuniştilor, la noua situaţie şi noile condiţii de viaţă create de capitalism. Liberalii cereau respectarea strictă a indi-

vidualismului, a libertății persoanei şi a principiilor economiei de piață. Conservatorii optau pentru perpetuarea valorilor şi principiilor perioadei precapitalismului industrial. Socialiştii premarxişti au elaborat proiecte de transformare a societății capitaliste în numele unor idealuri utopiste. Clericaliştii, îndeosebi în perioada Restaurației (1815 - 1830), se străduiau să restitue Bisericii rolul de putere supremă spirituală, morală, dar şi politică, practic negând stipulările concordatului stabilite de către Napoleon Bonaprate şi papa Pius al VII-lea încă în 1801, care pusese biserica sub controlul statului. Problema corelației Biserică – Stat a devenit un element de bază în confruntările care s-au desfăşurat în a treia parte a sec. al XIX-lea în rândul adepților bisericii catolice şi s-au soldat cu formarea unor partide (curente) – al ultramontanilor şi al liberalilor. Ultramontanii au substituit practic galicanismului[1] ideea puterii supreme a papei. Şi partidul catolic liberal a preluat ideea supremației papei, dar sub influența spiritului epocii, în doctrina sa au apărut idei de bază ca libertatea de asociere şi cea a învățământului, ca separarea Bisericii de Stat etc. [6]. Alte probleme ale timpului, cum au fost: problema militarismului sau a războiului şi păcii, problema muncitorească, problema învățământului liber etc. – la rândul lor au contribuit esențial la diversificarea şi mai accentuată a pozițiilor adepților catolicismului. Acest proces a generat peste decenii un pluralism de opinii, care s-a soldat cu multiplicarea partidelor catolicilor francezi. De rând cu cele deja tradiționale din perioada burbonilor – al ultramontanilor şi al catolicilor liberali, în a doua jumătatea a sec. al XIX-lea au apărut catolicismul social şi democrația creştină.

Fiindcă partidele democrat creştine au fost esențialmente partide burgheze, în special, ale burgheziei catolice, este necesar să ne referim la rolul acestei burghezii în societate în sec. XIX –XX.

Se consideră un fapt incontestabil că Revoluția Franceză şi liberalismul economic, promovat de revoluție, concomitent cu dezvoltarea capitalismului industrial, au transformat burghezia într-o clasă privilegiată, dominantă similară nobilimii şi clerului sub Vechiul Regim. Dar, în comparație cu nobilimea care a dominat milenii, burgheziei i-au fost esențial prejudiciate prerogativele economice şi politice deja pe parcursul primului secol de dominație, iar la mijlocul sec. XX, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, într-o bună parte a lumii le-a pierdut completamente.

Cauzele acestei evoluții au fost multiple: modificările sociale rapide, condiționate de dezvoltarea capitalismului industrial, sporirea decalajului dintre bogați şi săraci, setea de a se îmbogăți fără a ține seama de vreun considerent moral, specula fără limite şi în orice formă, corupția şi mituirea, secularizarea statului şi deconfesionalizarea crescândă a societății, minimalizarea importanței factorului spiritual în relațiile dintre oameni, egoismul şi imoralitatea clasei burgheze, care se închina doar unui singur idol – banul etc. – toți aceşti factori împreună şi fiecare în parte au generat polarizarea şi destabilizarea excesivă a societății ce a cauzat explozii sociale în serie din anii 1830, 1848, 1871 etc. Maurice Vausard, unul dintre principalii specialişti francezi în problemele democrației creştine, considera ultimul dintre factorii enumerați mai sus drept principal. El menționa, că „setea nelimitată de îmbogățire”, dar şi „inferioritatea intelectuală” au condiționat „o adevărată orbire” a burgheziei, care „ne acceptând nicicând să renunțe la unele avantaje imediate în favoarea unui echilibru social sau internațional” a pierdut „şansa extraordinară pe care i-a acordat-o istoria” [7].

Pe acest fon al reacțiilor spontane ale maselor populare contra dominației burgheziei, reprezentanți de vază ai catolicismului francez s-au străduit să elaboreze şi să propună societății idei, modalități, căi de depăşire a cataclismelor sociale, de edificare a unei societăți echitabile, a propăşirii fiecărui şi a tuturor membrilor săi.

Revoluția de la 1830, care a pus capăt Restaurației şi a inaugurat „Monarhia din Iulie”, a readus pe ordinea de zi atât problema suveranității poporului, cât şi problema socială – a bogăției şi sărăciei, a condițiilor mizere de trai şi de lucru ale muncitorilor.

În timpul evenimentelor revoluționare din iulie 1830, Biserica catolică a condamnat răsturnarea dinastiei Bourbon, însă un grup de catolici influenți – clericii Lamennais, Lacordaire, Salini şi laicii de Montalembert, de Tarnerel etc. s-au solidarizat cu manifestanții, optând pentru un regim al monarhiei constituționale şi pentru rezolvarea problemelor sociale conform dogmelor creştine. Pe paginile ziarului „l'Avenir”, pe care ei au început să-l publice din octombrie 1830, au lansat sloganurile „Dumnezeu şi Libertate”, „Papa şi poporul”. S-au pronunțat pentru învățământul liber şi libertatea conştiinței, a presei, a asocierilor, a ocrotirea muncii, pentru delimitarea bisericii de stat, pentru decentralizarea puterilor şi introducerea dreptului de vot universal etc [8]. Unele dintre aceste idei au devenit ulterior apanajul catolicismului social, altele – ale catolicismului liberal, dar mai toate vor fi parte integrantă a ideologiei democrat creştine.

---

[1] De la numele latin al Franței – Gallia – mişcare clerical-politică care opta pentru autonomia bisericească franceză față de Papa de la Roma.

Cercurile burgheze, vizate prin aceste chemări ale grupului „l'Avenir", au ignorat inițiativele grupului, parțial condamnându-le. Libertatea asocierilor au respins-o căci „deschidea calea spre congregațiile religioase şi organizațiile muncitoreşti", iar inițiativa privind ocrotirea muncii au calificat-o „drept atentat inadmisibil la libertatea industriei şi comerțului" [9]. Obținând accesul la putere această burghezie financiară, comercială şi o parte a industriaşilor vor urma îndemnul liderului lor François Guizot „Îmbogățiți-vă !". Reprezentanții nobilimii care, după cum menționa Lamennais, „nimic n-au uitat şi nimic n-au învățat" persistau asupra necesității revenirii la starea lucrurilor de până la 1789 [10] şi promovau în continuare un clericalism agresiv. În speranța să fie susținuți în inițiativele lor reformiste moderate de către papa de la Roma, participanții grupului „l'Avenir" îşi demonstrau deschis simpatia față de Vatican. Însă Grigorie al XVI-la prin enciclica „Mirari vos" din 1832 a condamnat ziarul „l'Avenir". Drept urmare, toți membrii grupului, cu excepția lui Lamennais, s-au retras din activitatea politică. După câteva luni de la acest eveniment Lamennais a publicat vestita sa lucrare „Cuvintele unui credincios". Pentru ideile enunțate în această operă, ulterior tradusă şi editată în toate limbile europene, în iulie 1834 Lamennais a fost excomunicat de către papă din biserica catolică. Deşi ostracizat de către superiorii clerului, Lamennais a rămas fidel dogmelor creştinismului, care „este credința adevărată, pentru că ea este împărtăşită de majoritatea lumii civilizate. Statul, considera dânsul, nu poate exista fără religie, religia – fără biserică, biserica – fără Papa", dar biserica şi statul necesită o reformare profundă. Or, „Biserica nu mai poate în condițiile noi să dea credința necesară. Poporul devine purtătorul direct al noii destăinuiri, al spiritului creştin" [11]. Conținutul acestei dar şi al altor lucrări scrise după 1932, a dat temei multor cercetători să-l considere pe Lamennais întemeietorul „socialismului creştin". Această apreciere cu anumite rezerve şi cu precizări semnificative poate fi acceptată. Criticând dur capitalismul pentru nedreptățile sociale pe care le-a generat, Lamennais a enunțat gândul că „cauza principală a relelor şi cataclismelor sociale nu sunt formele de capitalism sau combinațiile sociale cunoscute, ele fiind factori secundari, derivați, dar lipsa în societate a sentimentelor adevărate şi vii, religioase şi morale. Salvarea este imposibilă fără reforma religioasă: societatea trebuie să fie spiritualizată" [12]. Dacă inițial Lamennais rezerva această misiune bisericii catolice şi autorității (Papei . D.S.), ulterior bisericii catolice şi libertății (monarhiei legale, constituționale – D.S.), în ultima instanță a concluzionat că doar libertatea şi o formă extinsă a conştiinței religioase (biserica universală – D.S.), care depăşeşte limitele tradiției catolice bisericeşti, vor asigura succesul. Acceptând revoluțiile pe care le-a trăit ca o inevitabilitate tristă şi fatală, el considera lupta de clasă un rău absolut şi un produs al discordiei… A trăit însă cu presimțirea unei mari catastrofe, răsturnări, a distrugerii din temelie a societății existente pe ruinele căreia va fi edificată noua societate [13]. Alți cercetători consideră că Lamennais, rămânând totuşi în cadrul bisericii catolice a fost unul dintre întemeietorii catolicismului social, care, în iureşul evenimentelor revoluției din 1848, a dat naştere democrației creştine. După cum menționează cercetătorul francez H. Descamps „Reformismul lui nu era prea radical, dar el a marcat timpul său proclamând necesitatea unui spirit nou şi al unor noi structuri sociale, declarând cu amărăciune că toate eforturile de a schimba starea de spirit a clasei dominante vor fi zădarnice" [14]. Or, Lamennais era convins de veridicitatea spuselor sale că „democrația şi aristocrația nu pot exista împreună: una trebuie să cucerească, iar alta să piară" [15]. Fiind lipsit de dreptul la credința catolică, el a concluzionat, menționa H Descamps, despre inevitabilitatea luptei de clasă [16]. O părere similară despre Lamennais susține şi alt cercetător al istoriei democrației creştine E.-F. Callot, care a concluzionat că „evoluția lui Lamennais a avut ca punct final afirmarea unei democrații sociale în care el vedea emanația virtuților creştine şi a spiritualismului religios" [17].

P. Letamendia a enunțat în teza sa de doctor o altă ipoteză: „Debutul veritabil al gândirii democrat creştine autonome şi al răspândirii ei în lumea catolică ține de anul 1830 şi de activitatea lui Lamennais" [18].

Deci este evident că problema inițierii democrației creştine mai rămâne o chestiune controversată, care necesită investigații suplimentare. Majoritatea autorilor francezi însă nu au dubii privind afirmarea democrației creştine ca ideologie distinctă. După cum indică mai mulți cercetători, pasul decisiv a fost făcut în perioada Republicii a doua, în anii 1848 – 1852, de către un grup de catolici organizați în jurul ziarului „l'Ere Nouvelle", editat de către abații Maret, Lacordaire, de Coux, Buchez şi Ozanam pe parcursul unui an (martie 1848 – martie 1849), cu un tiraj de peste 20000 de exemplare. Participant activ la revoluție, Lacordair a fost ales deputat în Adunarea Constituantă şi în calitate de tribun activ al părții de stânga a pledat în favoarea formei republicane de guvernământ. Buchet a fost primul preşedinte al Adunării legislative. Abatele Maret insista pe lângă ministrul de război, ulterior candidat la postul de preşedinte al țării, Cavaignac, că „Viitorul aparține democrației creştine" [19]. Or, membrii grupului „l'Ere Nouvelle" optând în perioada revoluției

pentru „instituirea unui guvern democratic de inspirație creştină au atribuit cu desăvârşire sens politic „democrației creştine” [19]. Reluând principalele componente ale programului grupului „l’Avenir” , grupul „l’Ere Nouvelle” a enunțat că consideră „ameliorarea progresivă a sorții morale şi materiale a clasei muncitoare drept scop final al societății” şi deci va strădui pentru „libertatea politică, echitatea socială, credința creştină”. Acest grup democrat creştin în proces de afirmare, depăşindu-i pe catolicii liberali şi respingându-i pe conservatorii sociali ultramontani odată cu apariția marxismului, s-a postat pe eşichierul politic pe poziții centriste şi a declanşat o luptă în două direcții: contra capitalismului şi contra socialismului materialist, sperând să atragă sub stindardul său clasa muncitoare. Eşecul revoluției din 1848, instaurarea celui de al doilea Imperiu, susținerea masivă a noii monarhii de către biserica catolică au condiționat însă apropierea muncitorilor de marxism şi democrația creştină îşi va continua existența în următorul deceniu într-o formă sporadică şi izolată. Situația politică din perioada postrevoluționară practic nu lăsa loc pentru democrația creştină. Scena politică era situată între două tendințe, care o excludeau cu desăvârşire: tendința conservatoare mai mult sau mai puțin monarhistă şi cea de stânga – anticlericală şi socializantă. Adepții democrației creştine, retrăgându-se din viața politică activă, se vor preocupa de problema elaborării gândirii creştine în plan social şi totodată vor depune eforturi pentru a stabili unitatea politică a adepților săi.

Revoluția anului 1848, instaurarea Imperiului al doilea au condiționat atât o reliefare mai pregnantă a diverselor tendințe în rândul catolicilor, cât şi o delimitare mai precisă a lor. Dacă moderații, inițiatorii şi promotorii catolicismului social, reprezentați în anii ’30-’40 de către Chateaubriand, de Toqueville, Frederic le Play, de Falou etc., iar în ultima treime a sec. al XIX-lea de către La Tour du Pin, Albert de Mun, Leon Harmel etc. au optat permanent pentru adaptarea Bisericii la noile condiții, dar fără a pune sub semnul întrebării prerogativele ierarhiei bisericeşti, în rezolvarea problemelor sociale au evoluat semnificativ. Inițial, sub influența clerului superior vedeau calea spre minimalizarea contradicțiilor sociale doar prin promovarea ideilor paternalismului şi milosteniei. Episcopul Freppel într-un discurs pronunțat în favoarea constituirii „Acțiunii cercurilor muncitorilor catolici”, prin care se dorea menținerea muncitorilor sub influența bisericii catolice, se întreba cu o inocență dezarmantă: „Muncitorul ! Cum se explică ostilitatea sa ? Noi l-am găsit acum 18 secole în lanțurile sclaviei păgâne, coborât la nivelul brutei …Astfel prostit, aruncat la picioare noi l-am luat în brațele noastre, l-am strâns la piept, l-am proclamat solemn fratele nostru întru Isus Hristos, egal în fața lui Dumnezeu cu alți oameni…Nu, noi nu avem ce ne reproşa nouă față de acest om, nevinovați de suferințele sale, noi suntem responsabili doar de grandoarea şi de eliberarea sa” [21]. Acest episcop, în spatele unei retorici goale, ascundea un secol de indiferență a guvernanților şi a vârfurilor clerului față de mizeria generată de capitalismul în ascensiune. Dar în anumite cercuri începe să se manifeste, ca ecou la scrierile adepților catolicismului social Toqueville, Le Pley, R.P. Antoine, La Tour du Pin etc., o conştientizare mai pregnantă a nefastelor consecințe ale liberalismului economic.

Doctrina catolicismului social, enunțată în lucrările lor în perioada anilor 1848 – 1870, era o adaptare la lumea modernă a spiritului medieval, a corporativismului de altă dată. Această doctrină respingea noțiunea de clasă contrapunându-i comunitatea profesională, națională şi universală. Ea refuza individului puterea economică nelimitată pe care i-o acceptă liberalismul economic, dar contesta în aceeaşi măsură şi dreptul Statului de a interveni în domeniul economic. „Corporația, asociația tuturor elementelor producției trebuie să dirijeze economia”. Această nouă societate presupunea credința catolică şi formarea spiritului obştesc de către Biserică care „devine principala autoritate a Dreptului şi Culturii”. „Chestiunea socială poate fi rezolvată completamente doar prin restaurarea moravurilor creştine” [22], considera P.R. Antoine, promotor activ al acestei doctrine. La Tour du Pin, la rândul său, critica aspru liberalismul economic, care „ataşat exclusiv randamentului tratează munca ca o unealtă de producere ignorând completamente omul, care îl înfăptuieşte. Remediul este organizarea corporativă, distrusă prin legea Le Chapelier în 1791, care va revaloriza profesia ca atare dându-i un statut, un patrimoniu, un mijloc de apărare şi de exprimare printr-o reprezentare națională”. În plan politic, conform părerii dânsului, „acest program poate să-l realizeze monarhia” [23].

Nouă situație, survenită în viața politică franceză după răsturnarea celui de al doilea Imperiu pe 4 septembrie 1870 şi revenirea la regimul republican, a condiționat modificarea cursului politic ale celor mai diverse curente, inclusiv, al catolicilor sociali.

Unul dintre promotorii de vază ai catolicismului social, Albert de Mun, fost militar de profesie, renunțând la concepțiile promonarhiste a devenit adept hotărât al Republicii. Din 1876 este ales deputat în parlamentul Republicii a treia. S-a evidențiat ca inițiator al mai multor legi în domeniul dreptului muncii: Legea din 1884

 ISSN 1857-209X

despre sindicate, Legea din 1893 cu privire la accidentele la locul de muncă, Legea privind limitarea duratei zilei de lucru pentru femei. A propus crearea consiliilor de arbitraj al litigiilor dintre muncitori şi patroni. A cerut umanizarea condiţiilor de muncă „În spatele produselor se află oamenii care le-au produs, sunt muncitorii, şi pentru ei, pentru om se dezvoltă industria şi nu omul pentru industrie" [24]. În 1880 a iniţiat crearea unui partid catolic similar Partidului de Centru din Germania sau Partidului Catolic Belgian. Rezistenţa promonarhiştilor, care se doreau unicii exponenţi ai catolicilor, refuzul democraţilor creştini de a adera la un partid confesional, poziţia ierarhiei bisericeşti, care accepta ideea fondării unui partid catolic, dar „se temea de sacrificarea cauzei Bisericii unei monarhii terestre" l-au făcut să renunţe la acest plan [25]. Va continua să propage în această perioadă catolicismul social şi La Tour du Pin. Însă, rămânând adept hotărât al monarhismului şi corporatismului, el va evolua spre dreapta eşichierului politic şi în ultimii ani de viaţă va simpatiza l'Action Française, devenind unul dintre ideologii acestei mişcări reacţionare ultramonarhiste.

Catolicismul social a început să-şi croiască cale în cadrul Republicii a treia şi prin organizarea asociaţiilor muncitorilor catolici, a tinerilor catolici, a studenţilor catolici etc. în cadrul cărora erau discutate probleme specifice grupului profesional respectiv, fiind totodată axate, în general, pe problema relaţiilor muncă – capital, urmărind scopul de a găsi soluţii problemelor sociale prin prisma dogmelor creştinismului. În cadrul acestor mişcări au fost enunţate propuneri privind necesitatea semnării contractelor de muncă, acordarea salariilor decente, limitarea zilei de muncă, proprietatea corporatistă, codul muncii, rolul statului etc., idei care au pregătit terenul pentru apariţie şi au determinat conţinutul enciclicei papale „Rerum novarum" – manifestul social al bisericii catolice. Catolicismul social era propagat la sfârşitul sec. al XIX-lea şi prin intermediul mass-mediei: Le Peuple francais, La Justice social, Le Monde, Le Vie catolique, L' Ouest- Eclaire etc. şi prin organizarea congreselor, fie de către preoţii cu vocaţie socială (congresele sociale franciscane, congresele sacerdotale şi sociale), fie de reprezentanţii tuturor grupurilor sociale. Mai mult ca atât, promotorii catolicismului social au purces şi la realizări concrete ale concepţiilor lor privind problema muncitorească. Erau înfiinţate cooperative, asociaţii de ajutorare mutuală, centre educative, cercuri de studii sociale etc. Intervin în parlament cerând crearea comitetelor de arbitraj, asigurarea reprezentării în parlament în baza criteriului profesional, asigurări şi pensii pentru muncitori, reglementarea orelor de muncă, adică optau pentru elaborarea legislaţiei muncii. Modificarea hotărâtă şi definitivă a stării lucrurilor însă, concluziona unul dintre activiştii de vază ai catolicismului social, L.Harmel, era posibilă doar dacă „toată lumea va recunoaşte autoritatea Papei şi toate popoarele vor accepta conducerea sa" [26]. Promotorii doctrinei catolicismului social evident doreau o reamenajarea a raporturilor sociale şi nicidecum o răsturnare completă a structurilor sociale. Năzuiau spre un neo-capitalism în cadrul căruia individualismul urma să fie substituit prin structuri comunitare legilor economiei capitaliste. În debutul Republicii a treia speranţele catolicilor sociali de a-şi realiza în practică ideile erau stimulate de acţiunile guvernului conservatorului Thiers şi ale preşedintelui Mac-Mahon. Enunţând ideea creării aşa-numitei „republici a ordinii morale", guvernul Tiers a adoptat unele hotărâri, care au consolidat semnificativ poziţiile bisericii. Practic prin decizia din 12 iulie 1875, care stipula dreptul fondării facultăţilor libere (religioase) bisericii catolice i s-a asigurat controlul şi asupra învăţământului superior. Bugetul de stat prevedea repartizarea pentru necesităţile bisericii a 2% din suma totală a alocaţiilor [27]. În condiţiile euforiei religioase instaurate în societate după 1871, liderul forţelor radicale de stânga Gambeta, constatând că politica guvernului poartă un caracter conservator şi reacţionar, menţiona drept cauză a acestui fapt „inferioritatea sistemului naţional de învăţământ" şi îndemna adepţii săi să lupte pentru realizarea prevederilor programului radicalilor din 1869 privind „anularea bugetului pentru treburile cultului şi despărţirea bisericii de stat şi a şcolii de biserică" [28]. Alegerile parlamentare din 1876 au adus victorie forţelor de stânga republicane şi anticlericale. Preşedintele Mac-Mahon, încercând să readucă la putere majoritatea conservatoare prin organizarea în 1877 a noilor alegeri parlamentare, a eşuat. Forţele de stânga şi-au consolidat poziţiile în parlament şi au declanşat procedura reglementară de preluare a puterii. Peste doi ani, odată cu demisia lui Mac-Mahon şi alegerea în funcţia de preşedinte a republicanului Jules Grevy, experienţa „republicii ordinii morale" s-a încheiat. Noua putere a declanşat primul val de secularizare al statului, al învăţământului şi al vieţii publice: prin legile din 1879, 1880 şi 1881 sistemul de învăţământ a fost scos de sub controlul bisericii. Legea din 29 iulie 1881 a anulat delictul privind atentatul la morala religioasă. Constituţia din 14 august 1884 prin constatarea că „forma republicană de guvernământ nu poate fi obiectul unei propuneri de revizuire" şi că „familiile care au domnit în Franţa nu sunt eligibile în funcţia de preşedinte al republicii" a spulberat speranţele forţelor conservatoare, promonarhiste şi clericale la o revanşă pe cale paşnică. De sub tutela bisericii au fost

scoase spitalele, azilurile pentru copii şi cele pentru bătrâni etc. Procesul de laicizare a statului şi a vieții obşteşti a cuprins la sfârşitul secolului şi alte state occidentale. Acest fenomen a coincis cu pontificatul lui Leon al XIII-lea (1878 - 1903), un papă reformator, care s-a străduit să împace biserica cu civilizația contemporană. Vaticanul a contribuit în mod decisiv la direcționarea catolicilor spre republică şi la modificarea atitudinii clerului față de ea. În enciclica „Libertas" (1888) Leon al XIII-lea a recunoscut democrația burgheză şi posibilitatea colaborării cu regimurile parlamentare, inclusiv cu cele republicane [29]. Enciclica „Imortale Die" (1892) a precizat că „puterea considerată ca atare vine doar de la Dumnezeu" şi a îndemnat francezii să accepte „Republica care este guvernământul actual al națiunii" [30]. Leon al XIII-lea, lansând sloganul „Plecați din chelii în popor", a permis implicarea în activitatea politică atât a clerului, cât şi a catolicilor mireni, iar prin „Rerum novarum" (1891) a documentat fundamental biserica în privința problemelor politicii sociale.

Leon al XIII-lea a contribuit direct la inițierea unei noi modalități de acțiune a bisericii: de acum înainte Biserica se va implica direct în sfera laică prin intermediul mirenilor pe care îi va controla doar sub aspect spiritual. Ea a acceptat să-şi îndeplinească funcția într-o societate democratică, sperând să recucerească clasa muncitoare şi să devină astfel puternică pentru că problema relațiilor dintre puterile laice şi spirituale va fi rezolvată prin reîncreştinarea puterii politice. Din aceste considerente Biserica a acceptat să se secularizeze, realizând astfel cea mai semnificativă transformare a sa. Prin aceste acțiuni Leon al XIII-lea a inițiat concilierea democrației cu creştinismului, în primul rând, cu catolicismul şi a încurajat debutul democrației creştine ca forță politică. Astfel a devenit posibil ca idealul creştin în Franța să fi promovat paralel în două forme – socială, de catolicismul social organizat în cadrul Acțiunii Catolice şi politică, de către democrația creştină, organizată în mişcare politică sau partid politic.

După 1891 cercul catolicilor care au început să se implice în problemele sociale a sporit simțitor. Aceştia erau din rândul elitei clasei muncitoare, unii patroni, alții preoți devotați apostolatului social, numiți „abați democrați", publicişti, conferențiari etc. Ei vor dezvolta la hotarul sec. XIX – XX o activitate prodigioasă de răspândire, în opinia publică franceză, a directivelor papei Leon al XIII-lea, implantând (adesea combătute de cler) ideile democrației creştine. Din rândul patronilor s-a evidențiat Leon Harmel [31]. Harmel nu susținea ideea patronajului asupra clasei muncitoare, se opunea confundării planului spiritual religios cu cel profesional atunci când stimula crearea primelor sindicate autonome. Era contra creării sindicatelor mixte ale patronilor şi muncitorilor. Şi-a adus contribuția la crearea primului sindicat al muncitorilor creştini în departamentul Nord şi a inițiat formarea Cercurilor de studii sociale muncitoreşti. Supranumit „bunul părinte" pentru ataşamentul său față de Sfântul Scaun şi datorită influenței sale asupra muncitorilor Harmel a fost inițiatorul congreselor muncitoreşti. În cadrul congreselor anuale (primul a avut loc în 1893 în Reims) muncitorii discutau şi adoptau decizii privind ameliorarea condițiilor de muncă, crearea sistemelor de asigurare în caz de şomaj, boală, accident de muncă, dreptul la ieşirea din sindicatele mixte şi crearea sindicatelor autonome muncitoreşti etc. Dar animatorii acestor acțiuni curând şi-au dat seama de insuficiența lor şi au conştientizat necesitatea creării unei organizații permanente, cel puțin în cadrul regional. Astfel, în departamentele Ardennes (1894), Centre – Ouest (1895), Nord (1895), Paris (1895) au fost create Uniuni ale democraților de inspirație creştină. Harmel a susținut aceste inițiative văzând în ele un început al viitorului partid muncitoresc, pe care dorea să-l formeze considerându-l foarte efectiv pentru a contracara expansiunea socialismului marxist.

În 1895, la Paris, a fost întrunit Congresul Uniunilor democraților de inspirație creştină, delegații căruia au decis formarea unui Consiliu național şi numirea unui secretar general care se vor ocupa de problema creării partidului. Au fost întrunite patru congrese care s-au intitulat democrat-creştine. Congresul al II-lea, din 1896, a proclamat formarea Partidului Democrat Creştin (primul partid cu această denumire în Occident). Congresul al III-lea l-a investit pe L. Harmel în funcția de preşedinte al P.D.C. , a ales noul Consiliu național al partidului şi a enunțat platforma partidului. Membrul consiliului, abatele Naudet, a exprimat esența programei partidului în patru fraze: protecția familiei, organizații sindicale ale muncitorilor, reglementarea economiei, implicarea statului pentru a instaura protecția muncii şi echitatea socială. Reprezentanții P.D.C. au participat la alegerile parlamentare din 1898, dar au suferit eşec [32]. E. F. Callot consideră că „cauza eşecului P.D.P a fost programul prea radical al partidului" [33].

Democrații creştini, deşi stimulați spre acțiune de Vatican, vor fi la începutul sec. XX atenționați să activeze în strictă concordanță cu cerințele înaintate de către Leon al XIII-lea în enciclica „Graves de Communi" (1901). În această Cartă a democrației creştine se stipula că „democrația creştină nu putea fi nici partid pur politic, nici partid de clasă". Ea este o extensiune a catolicismului social, adică „acțiunea binefăcătoare a creştinului

în favoarea poporului " sau o „acţiune scrupuloasă a catolicilor în scopul promovării binelui proletarilor" excluzând orice ataşare de un regim politic particular. Scopul democraţiei creştine este dublu: reconcilierea Bisericii cu societatea modernă şi inocularea societăţii, a valorilor promovate de Biserică. Politica şi clasa niciodată să nu fie erijate în doctrină, supremaţia spiritualului să fie clar definită atât în gândire, cât şi în acţiune şi nici o persoană să nu fie obiectul unui ataşament de natură să dăuneze autorităţii conducătorului bisericii. Enciclica de asemenea prevedea că „libertatea şi egalitatea, care sunt solicitate în lumea modernă, trebuie să fie realizate progresiv în cadrul unei societăţi comunitare în sânul căreia Statul garantează Dreptul, comunităţile administrează treburile obşteşti „res communa" şi indivizii sunt liberi, dar asociaţi". Concluzia finală stipulă că „democraţiei creştine îi poate fi atribuit un singur sens – cel al acţiunii creştine de binefacere în sânul poporului, orice sens politic fiind exclus cu desăvârşire" [34]. La această etapă de dezvoltare a democraţiei creştine, adepţii ei au fost obligaţi să urmeze sfaturile Papei şi în 1902 PDC şi-a încetat activitatea. Stoparea experienţei democrat creştine în Franţa la începutul sec. XX a fost cauzată parţial de circumstanţele externe: sporirea rezistenţei cercurilor conservatoare; dezlănţuirea anticlericalismului în urma adoptării legilor privind congregaţiile şi separarea Biserici de Stat; schimbarea pontificului, Pius al X-lea vine cu alte directive, deosebite şi chiar adesea contrarii poziţiei lui Leon al XIII-lea. Dar eşecul derivă mai ales din cauzele interne imanente catolicismului francez: dezacordul şi chiar discordiile dintre liderii mişcărilor catolice –La Tour du Pin a rămas adept îndârjit al monarhismului, Albert de Mun îl considera pe L. Harmel „un demagog evident", credea că crearea unui partid democrat creştin era o iniţiativă prematură, s-a distanţat de mişcările muncitorilor catolici implicându-se exclusiv în activitatea Asociaţiei Catolice a Junilor Francezi. Patronatul catolic la rândul său a refuzat să susţină iniţiativa lui L. Harmel pentru că acesta a sfidat acest patronat în 1899 la congresul de la Blois, opunându-se creării sindicatelor mixte. Roialiştii de asemenea erau iritaţi de poziţia prorepublicană a democraţilor creştini. Un impediment a fost şi poziţia muncitorilor catolici. Unii au dorit o organizaţie pur muncitorească, iar o parte detestau aspectul politic, nutrind faţă de politicieni un dezgust profund. Or, la această etapă dezacordurile au fost inevitabile.

După moartea papei Leon al XII-lea, promovarea ideilor democrat creştine va fi continuată de grupul Sillon. J. de Fabregues, cercetătorul istoriei activităţii acestui grup democrat creştin, consideră că Sillon a marcat „o cotitură radicală în istoria catolicismului contemporan din Franţa" [35]. Începutul activităţii grupului ţine de anul 1893, când un grup de studenţi catolici dornici să cerceteze schimbările care surveneau în obşte s-au organizat în societatea „la Crypte", iar în 1894 au fondat revista „le Sillon". Prin intermediul materialelor publicate în revistă, aceşti tineri urmăreau scopul să aducă în concordanţă cu contemporanitatea gândirea creştină, să reunească poporul cu ea „adică să traducă gândirea creştină în acţiuni" şi să elimine individualismul, ateismul, materialismul, etatismul şi socialismul – curente ce dominau în Franţa la sfârşit de secol. Propuneau „transformarea societăţii prin acţiunea concertată a individului şi forţelor asociate în numele dreptăţii, transformare care va asigura emanciparea socială şi spirituală a omului. Aceasta societate creştină, considerau ei, poate fi edificată pe trei căi convergente: a ştiinţei, educaţiei şi democraţiei…" Din 1899, în fruntea grupului şi redacţiei revistei „le Sillon" s-a aflat Marc Sangnier, viitorul lider incontestabil al democraţiei creştine franceze din perioada interbelică. Noul lider a luat direcţia spre transformarea grupului de intelectuali într-o mişcare de masă a tinerilor şi către 1905 în organizaţie erau peste 2000 de membri. Din acest an Sillon publică şi un săptămânal „l'Eveil démocratique" cu un tiraj de 50 de mii de exemplare. Sillon propaga democraţia pe care o considera o extensiune şi traducere în viaţă a Evangheliei, în care poporul este forţa şi suveranitatea, pe când elitele se definesc doar prin contribuţia lor socială. Democraţia se realizează prin educarea poporului care astfel devine capabil să se autoguverneze: „Calitatea de cetăţean implică probabil mai multe obligaţiuni ca drepturi, libertatea, este necesar a se şti, ea se merită". Mişcarea, în conformitatea cu cerinţele Vaticanului, evită transformarea sa în partid politic şi propune reforme care însă nu vor modifica regimul existent. Dar dacă Leon al XIII-lea dorea să excludă orice conţinut politic din noţiunea democraţie, M. Sngnier şi Sillon considerau că „democraţia este organizarea politică şi socială care asigură dezvoltarea maximă a conştiinţei şi responsabilităţii fiecărui, permiţându-i în dependenţă de capacităţile şi forţele sale să participe activ la conducerea treburilor publice…" [36]. Biserica este contra politizării mişcărilor creştine. Sangnier promova un ideal politic contrar viziunilor catolicilor reacţionari. Din anul 1906 el a decis crearea „Marelui Sillon" – un nou curent politic. La această a treia etapă de activitatea Sillon a încetat să mai fie doar o mişcare apostolică educaţională, transformându-se treptat într-un partid politic, care, încetând să mai fie pur catolic, în numele catolicismului se pronunţă pentru democraţia politică derivată din credinţă. Din aceste considerente

Pius al X-lea a condamnat în 1910 Sillon învinuind-o de deviere de la spiritul enciclicelor, de faptul că tinde spre o altă societate ideală, diferită de cea creată de civilizaţia catolică etc. Sangnier a decis în 1910 să accepte desfiinţarea Sillon, dar va continua editarea ziarului „La Démocratie" menţinând în jurul ei adepţii Sillon împreună cu care în 1912 a fondat Partidul Democrat Creştin „la Ligue de la Jeune Republique". Odată cu dispariţia Sillon s-a încheiat etapa căutărilor şi succeselor relative în dezvoltarea democraţiei creştine. „Graţie Sillon, menţiona E. Borne, ideologul partidului de sorginte democrat creştină din Republica a IV-a Mişcarea Republicană Populară, a fost realizată sinteza spiritului republican şi celui social într-un act unitar democratic şi de inspiraţie creştină" [37].

Aşadar, democraţia creştină sub aspect istoric este încercarea efectuată de unii creştini de a răspunde la sfidarea dublă adresată creştinismului în sec. al XIX-lea de democraţia politică şi de liberalismul economic . Ea poate fi caracterizată prin trei trăsături generale:

1. Creştinismul este referinţa esenţială pentru activitatea politică. El nu este doar credinţa salvării individuale dublate printr-o morală personală. El este şi fermentul care obligatoriu influenţează societatea pentru a construi, atât cât este posibil, o lume a dreptăţii şi a libertăţii. Dar creştinismul nu se limitează doar la rolul de actor al sistemului politic. Lui i se atribuie o faţă dublă: aceea religioasă şi aceea care asigură stabilirea în această lume a raporturilor dintre oameni. Această distincţie permite recunoaşterea necreştinilor drept democraţi creştini în măsura în care ei acceptă că în creştinism se include şi „lumescul, umanul". Prin această caracteristică democraţia creştină se distinge de partidele reformiste de sorginte liberală şi socialistă.
2. Creştinismul se acordă perfect şi în mod preferenţial cu democraţia. Democraţia creştină cere sufragiu universal, libertatea asociaţiilor, a presei, a întrunirilor şi libertatea religioasă.
3. Democraţia creştină tinde spre un anumit tip de democraţie socială. Ea preconizează un reformism social viguros, intervenţia Statului în domeniul economic şi dreptul muncitorilor de a crea sindicate.

Democraţia creştină s-a dezvoltat simultan când împreună, când concurând cu catolicismul liberal şi cu catolicismul social. Catolicismul liberal constituie atât o tentativă a adaptării Bisericii la principiile democratice implementate de Revoluţia Franceză, cât şi o experienţă a concilierii dintre liberalism şi catolicism. În domeniul principiilor, democraţia creştină şi catolicismul liberal sunt unanime în materie de democraţie politică, deşi catolicii liberali insistă asupra principiului pluralismului, în timp ce democraţii creştini au tendinţa de a insista asupra participării maselor populare în viaţa politică. Unii catolici liberali sunt împotriva sufragiului universal. Deosebirile esenţiale ţin de domeniul politicii sociale, Catolicii liberali optează pentru liberalismul economic şi resping atât implicarea Statului, cât şi legislaţia socială. De regulă, catolicii liberali sunt oameni laici din cercurile sociale superioare, reprezentanţi ai aristocraţiei şi marii burghezii. Majoritatea democraţilor creştini au fost, în sec. al XIX-lea, clerici sau mireni ieşiţi din rândul maselor populare.

Catolicismul social completează lacunele catolicilor liberali şi încercă, înainte de toate, să rezolve problema socială generată de revoluţia industrială. La acest nivel sunt coincidenţe între catolicismul social şi democraţia creştină. Or, democraţii creştini sunt şi ei catolici sociali, dar se disting prin două aspecte. Catolicii sociali, în primul rând, adesea sunt roialişti, iar democraţii creştini sunt exclusiv republicani. Majoritatea catolicilor sociali resping liberalismul şi democraţia pe care ei le identifică cu liberalismul economic. Mulţi sunt adepţii restaurării monarhiei. Convingerile republicane şi democratice ale democraţilor creştini îi opun majorităţii catolicilor sociali şi aceasta permite să distingi ce separă aceste două curente din sânul catolicilor.

Referinţe:

1. Letemendia P. Le M.R.P. Thèse pour le Doctorat d'état en Science Politique présentée et soutenue en 1975 par P. Letamendia, p.4.
2. Idem.
3. Rerum novarum; Graves de communi; Documentes CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidental.- Bruxelles, 1962; Constitutions et documents politiques. La vie politique française. Documents tire de M. Duverger. - Paris, 1965.
4. Avril P. Essais sur partis. - Paris, 1986; Forces religieuses et attitudes politiques. - Paris, 1965; Dausette J. Destin du catholicisme française. Paris, 1957; Latreille J.-P. Delareielle E. Ralanque J.-R. Remond R. Histoire du catholicisme français. - Paris, 1962; Varillon F. Eléments de doctrine chrétienne. - Paris, 1963-1964, vol.1-2; Coutrot A. Dreyfus F. Les forces religieuses dans la société française. - Paris, 1965 etc.
5. Marx K. Engels F. Manifestul partidului communist. - Chişinău, 1967.
6. Biserica catolică//Istoria modernă a Europei şi Americii. Chisinau, 2002, vol.II, p.353.

7. Vausard R. Histoire de la démocratie chrétienne. - Paris, 1956, p. 8-9.
8. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicaine Populaire. - Besançon, 1980, p.10-11.
9. Ламенэ Ф.Р. Слова верующего. - Москва, 1920, с.28.
10. Ibidem, p.20.
11. Callot E.-F. Un parti politique de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P.Origine, structure, doctrune, programme et action politique. Paris, 1978, p.20
12. Lamennais F.-R. Op.cit., p.29.
13. Ibidem, p.30.
14. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959. - Paris, 1981, p.49.
15. Vausard M.P. Histoire de la démocratie chrétienne, p.31.
16. Descamps H. Op.cit., p.49.
17. Callot E.-F. Op. cit., p.21
18. Letemendia P. Op. cit., p.10.
19. Bichet R. Op.cit., p.11.
20. Letemendia P. Op. cit., p.13.
21. Vasard M. Histoire de la démocratie chrétienne en France, p.25.
22. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959, p.48.
23. La Tour du Pin. Vers un ordre social chrétien.- Paris, 1929, p.23.
24. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.24.
25. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959, p.48.
26. Coutrot A. Dreyfus F. Les forces religieuses dans la société française, p.17.
27. Idem.
28. Католицизм. - Москва, 1991, с.175.
29. Coutrot A. Dreyfus F. Op.cit., p. 25.
30. Ibidem, p.25-26.
31. Vausard R. Op. cit., p.56-60.
32. Callot E.-F. Op.cit., p.28.
33. Descamps H. Op. cit., p.58; Letamendia P. Op. cit., p.19-20.
34. Fabregues J. Le Sillon de M. Sangnier. - Paris, 1964, p.15.
35. Callot E.-F. Op. cit., p.38.
36. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.38.
37. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.40.

Prezentat la 19.10.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

TERMINOLOGIA MILITARĂ: PARTICULARITĂŢI SISTEMICE ŞI FUNCŢIONALE

Valentina NEGRU, Constantin MANOLACHE

Academia Militară a Forţelor Armate

The authors of the given article attempt to analyze the military terminology in the context of the terminology evolution as a research area. The article approaches problems regarding the notions of "term" and "terminology". At the same time, here are underlined features that differentiate the notions of "military terminology" and "military vocabulary". The authors are systematizing the definitions occurred in the scientific literature regarding the studied terminology. Special attention is paid to the systemic and functional features of the military terminology.

În articolul de faţă vom încerca să analizăm terminologia militară în contextul evoluţiei terminologiei ca domeniu de cercetare. Pentru început vom aborda unele probleme ce ţin de noţiunile de „termen" şi „terminologie" în general. Iniţial vom reliefa particularităţile ce diferenţiază noţiunile de „terminologie militară" şi „lexic militar". În primul rând, aceste sintagme constituie elemente ale unor stiluri funcţionale diferite: termenii strict militari se întâlnesc în literatura ştiinţifică de specialitate, iar lexicul militar se utilizează în domenii precum literatura artistică, mass-media ş.a. Terminologia militară este funcţională în cadrul unui grup profesional mult mai omogen, spre deosebire de lexicul militar. În al doilea rând, termenul şi elementul respectiv ale lexicului militar fac parte din sisteme de noţiuni diferite şi corespunzător se deosebesc printr-o complexitate de relaţii sistemice: la termeni ele sunt mai largi, deoarece cuvântul "termen" are o natură dublă, fiind atât element al sistemului lexical, cît şi element al sistemului de noţiuni ştiinţifice specializate.

Terminologia militară şi lexicul militar au un grad diferit de mobilitate: terminologia militară este mai stabilă în comparaţie cu lexicul militar. Elementele lexicului comun, folosite pentru a reflecta realităţile unei sfere profesionale înguste, fiind preluate de un sistem terminologic, capătă calitatea de termen. Particularităţi de bază ale termenului sunt următoarele: relaţia strânsă cu noţiunile, monosemantismul, exactitatea, limitarea la o sferă concretă de utilizare, lipsa coloritului emoţional-expresiv şi stilistic. În acest sens, Speranza Tomescu consideră terminologiile adevărate sisteme definiţionale în care se stabileşte o interdependenţă între un concept, un termen, o definiţie şi un domeniu, interdependenţă prin care se statuează preferinţa termenilor pentru monosemie şi monoreferenţialitate[1]. D.M. Şmeliov, recunoscând că între terminologie şi lexicul comun există o deosebire esenţială, menţionează concomitent şi zonele de trecere între aceste grupuri lexicale [2]. Pe de o parte, un anumit număr de termeni, în particular, din sfera terminologiei militare intră în uzul curent general, alţii capătă sensuri figurate în limba literară. Pe de altă parte, completarea lexicului militar specializat se produce datorită terminologizării cuvintelor din limbajul comun. Din aceste motive, în urma unor astfel de contacte reciproce, este greu de a delimita exact hotarul între cuvintele ce aparţin lexicului comun şi cele care de regulă sunt atribuite la o sferă specială de întrebuinţare. Analiza materialului lingvistic demonstrează că un număr mare de lexeme, pe care le numim termeni militari, au fost incluse în sistemul terminologic ca urmare a migrării lor din domeniul lexical nespecializat. Afară de aceasta, în anumite condiţii una şi aceeaşi unitate lexicală poate exista în limbă atât ca termen, cât şi ca cuvânt obişnuit, uzual.

După părerea lui F.P. Sorocoletov, „particularităţile termenului care îl deosebesc de cuvintele netermeni se află la nivelul conţinutului semantic şi al sferei funcţionale" [3]. L.O. Simonenco afirmă: „Termenul, spre deosebire de cuvintele lexicului comun, este legat cu conceptele ştiinţifice, el reflectă faptele observate de cercetători, precum şi interpretarea teoretică a rezultatelor ştiinţifice. Termenul este mai reglementat din punct de vedere stilistic decât cuvintele lexicului comun, „neutralitatea", „emotivitatea", „expresivitatea" lui se deosebesc de ceea ce înţelegem prin neutralitatea, emotivitatea şi expresivitatea cuvintelor din lexicul comun" [4].

Savanţii au constatat că în cadrul grupului tematic analizat are loc un proces lexico-semantic foarte important precum este *terminologizarea.*

Prin terminologizare se înţelege o totalitate de procese lingvistice, în urma cărora se formează cuvinte concrete – termeni, care aparţin sistemelor terminologice respective.

Interesul lingvisticii moderne faţă de lexicul specializat a fost condiţionat de creşterea rolului ştiinţei şi tehnicii în dezvoltarea societăţii, precum şi de evoluţia şi codificarea sistemelor terminologice. Sistemul

terminologic al fiecărui domeniu de cunoaştere reflectă realizările acestuia la o anumită etapă istorică de dezvoltare a societăţii.

Încercarea de a sistematiza definiţiile existente pentru noţiunea de „terminologie militară" s-a bazat doar pe variantele ce pornesc de la principiile teoretice generale ale terminologiei, interpretând-o prin prisma teoriei termenului şi a sistemului terminologic ca atare. În lingvistică există diverse abordări ale noţiunii de termen. D.S. Lotte, încă în anii '30, a elaborat principiile de bază ale selectării şi construirii termenilor tehnico-ştiinţifici. În opinia savantului, particularităţile definitorii ale termenului sunt: a) sensul îngust şi totodată exact; b) monosemia, cel puţin în limitele unui subsistem terminologic; c) excluderea sinonimiei; d) corespunderea semnificaţiei lexicale a termenului sau a părţilor sale componente (dacă termenul este compus) cu sensul concret al noţiunii (obiectului, procesului, fenomenului) denumite de acest termen; e) caracterul sistemic al anumitor termeni, care presupune determinarea locului, pe care noţiunile reflectate îl ocupă printre toate celelalte noţiuni ale sistemului terminologic. În corelaţie cu aceste rigori putem selecta trăsăturile care urmează să fie puse la baza termenului. D.S. Lotte consideră de asemenea că termenul trebuie să fie scurt, compact (în special pentru sintagmele terminologice), simplu şi uşor de înţeles. În cazul în care este necesar de inclus un nou termen, se va ţine cont de gradul de utilizare a termenilor vechi, care urmează a fi înlocuiţi.

Încheind expunerea principiilor de bază ale formării şi utilizării termenilor, D.S. Lotte a formulat ideea că până şi cel mai nereuşit termen este greu de retras din uz, dacă el a căpătat o răspândire semnificativă şi are o tradiţie îndelungată de funcţionare. Din acest motiv, un termen poate fi înlocuit doar atunci când termenul nou are o vădită prioritate faţă de cel vechi [5].

În opinia noastră, mai generală şi cuprinzătoare poate fi considerată definiţia propusă de savantul I.S. Kvitko: „Termenul este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, care corelează cu noţiunile unui anumit domeniu organizat al cunoaşterii (din ştiinţă sau tehnică) şi care intră în relaţii sistemice cu alte cuvinte şi sintagme, formând cu ele în fiecare caz aparte şi într-un anumit timp un sistem închis, ce se deosebeşte prin informativitate inaltă, monosemantism, exactitate şi neutralitate expresivă."[6].

În cercetarea noastră drept punct de pornire a servit principiul formulat de către G.O. Vinokur precum că „termenul nu este un cuvânt deosebit, dar un cuvânt cu o funcţie deosebită" şi anume cu funcţia de a denumi o noţiune specială [7].

Indiferent cum vom interpreta termenii (în calitate de cuvinte speciale sau ca nişte cuvinte cu o funcţie specială), după părerea noastră, ei fac parte din lexicul comun al limbii. Aceasta se întâmpla deoarece dacă considerăm termenii drept cuvinte cu funcţii speciale, atunci ei cu siguranţă sunt parte componentă a lexicului, iar dacă vorbim de cuvinte speciale, deosebite, atunci, după trasăturile structural-gramaticale, termenii sunt identici cu lexemele obişnuite (adică, fonetic şi gramatical se constituie după legităţile limbii concrete).

Deoarece parametrii de bază ai termenului (definiţionalitatea, caracterul sistemic, neutralitatea stilistică ş.a.) sunt determinaţi de funcţia pe care o îndeplineşte, la definirea lui se iau în considerare caracteristicile nominalizate: putem spune că termenul este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, care denumeşte o noţiune specială a unui domeniu anumit al activităţii umane.

Vom menţiona că în ştiinţă există păreri diferite referitor la natura noţiunilor de „termen" „terminologie" şi „sistem terminologic". În particular, V.P. Danilenko afirmă că termenului *terminologie* îi corespund două noţiuni. În definirea tradiţională a noţiunii de „terminologie" se spune că aceasta este o totalitate a termenilor dintr-un domeniu al cunoaşterii (dintr-o ştiinţă sau direcţie ştiinţifică), care reflectă totalitatea respectivă de noţiuni; în sens mai larg, noţiunii de „terminologie" îi corespunde ansamblul tuturor sferelor de activitate [8].

K.P. Averbuh a considerat terminologia doar ca „un sistem de semne al unui domeniu specializat de activitate, ca un sistem izomorf de noţiuni, care este utilizat în scopuri comunicative." [9].

În lucrările cercetătoarei O.S. Ahmanova, terminologia este tratată ca „o totalitate de termeni a unui domeniu concret de producere, de activitate, de cunoaştere, care formează un strat lexical deosebit şi care cel mai uşor poate fi supus sistematizării" [10]. În opinia savantului T.I. Panco, „terminologia nu este un sistem de termeni, ci o totalitate de termeni, care fac parte dintr-un anumit sistem terminologic" [11]. Cercetătorii E. V. Krotevici şi N. S. Rodzevici sunt de părerea că terminologia este „o totalitate de termeni, care pătrund în orice domeniu al ştiinţei, tehnicii, artei. Concomitent, terminologia poate fi considerată totalitatea tuturor termenilor care există într-o limbă. De aceea, putem vorbi despre terminologia unei ştiinţe sau a unui dome-

niu anumit al ştiinţei, precum şi despre terminologia unei limbi în ansamblu la o anumită etapă de dezvoltare” [12].

Conform definiţiei formulate de L.O.Simonenco, “totalitatea de denumiri speciale din diferite domenii ale ştiinţei şi tehnicii, ce funcţionează în sfera comunicării profesionale reprezintă *terminologia*, care sub forma a două dimensiuni: ca rezultat al fixării cunoştinţelor ştiinţifice (dicţionarele terminologice) şi ca rezultat al funcţionării (literatura ştiinţifică şi didactică)” [13]. O trăsătură definitorie a terminologiei o constituie caracterul sistemic. „Prin sistem în terminologie se înţelege o totalitate organizată de obiecte, adică o astfel de totalitate, care reprezintă o unitate obiectivă dintre obiecte, fenomene sau acţiuni interdependente. Astfel de obiecte ale sistemului sunt termenii – unităţi ale terminologiei” [14]. Caracterul sistemic al termenului, după părerea savanţilor, trebuie să se realizeze bidirecţional: în planul conţinutului şi în planul expresiei. Când vorbim de conţinut, se evidenţiază esenţa noţiunii, iar prin prisma expresiei caracterul sistemic se realizează datorită modelelor identice de formare a cuvintelor . În lingvistică, ca şi în alte ştiinţe, se aplică pe larg abordarea sistemică. Unii lingvişti văd în caracterul sistemic esenţa clasificării termenilor (D.S. Lotte, N.K.Suhov, I. A. Klimovţki), alţii consideră că termenii se caracterizează prin caracter sistemic în formarea cuvintelor noi (O.O. Reformatschi, T.L. Kandelaki, L.A. Şkatova). Există şi opinia (R.O. Budagov, L.L. Kutina) că termenul are caracter sistemic dublu: ca element al sistemului terminologic şi ca element al sistemului lingvistic în ansamblu. După cum afirmă L.O. Simonenco, “terminologia are caracter sistemic, deoarece este sistemică realitatea care ne înconjoară, unele sectoare şi părţi ale căreia terminologia le reprezintă şi le deserveşte” [15]. Împărtăşim părerea savantului L.V. Turovska, care susţine că sistemele terminologice au două tipuri de caracter sistemic. În primul rând, este vorba de un caracter sistemic logic, determinat de sistemul de noţiuni cu care corelează cel terminologic. În al doilea rând, sistemele terminologice au şi un caracter sistemic lingvistic, care constă în faptul că termenii derivaţi şi compuşi se formează în baza unităţilor lexicale care se utilizează pentru exprimarea termenilor primari [16].

Termenul, ca element sistemic al lexicului unei limbi, având un conţinut clar fixat, fiind monosemantic, ceea ce exclude dezvoltarea proceselor lexico-semantice în interiorul sistemului terminologic, totodată este supus influenţei acestor procese care se produc în exterior. După cum menţionează L.O. Simonenco, „termenii ştiinţifici deseori se formează în baza semnificaţiilor lexicului general, iar sistemul semnificaţiilor generale se îmbogăţeşte încorporînd noţiuni ştiinţifice” [17]. Această teză, după părerea noastră, este o dezvoltare firească a afirmaţiilor lui A.A.Potebnea despre relaţia dintre sistemele noţiunilor lingvistice (semnificaţiilor „apropiate”) şi noţiunilor ştiinţifice (semnificaţiior „îndepărtate”), precum şi a ideilor lui A.A. Reformatskii despre două aspecte ale funcţionării termenilor – „lexis” şi „logos” la etapă actuală a dezvoltării terminologiei” [18].

Semnificaţia cuvintelor obişnuite, după cum se ştie, se formează în procesul evoluţiei lor istorice. Un rol important în acest proces îl joacă contextele în care se utilizează cuvintele. Contextele pot apropia sau respinge semnificaţia diferitelor cuvinte, ceea ce determină apariţia unor noi nuanţe semantice, trecerea acestora în semnificaţii de bază şi a celor de bază în semnificaţii secundare, în cele din urmă structura semantică a cuvântului modificându-se. În ce priveşte termenul, putem afirma că, în conformitate cu opinia unor cercetători, acesta este „indiferent faţă de diacronie” [19]. În această ordine de idei, V. A. Zveghinţev, având obiecţii faţă de semnificaţia lexicală a termenilor, respinge concomitent şi potenţialul lor de dezvoltare, acceptat ca firesc pentru cuvintele obişnuite: „ în cazul termenilor se dezvoltă nu semnificaţia cuvântului, ci noţiunea, care este denumită de cuvânt” [20]. Această idee este promovată de Iu.S. Sorokin, care recomandă ca în timpul aprecierii deplasărilor de sens să se ia în vedere doar modificarea noţiunii, denumită de cuvânt. Autorul afirmă că „în cercetările istorico-semantice este important să delimităm clar modificarea noţiunii despre obiectul denumit prin cuvânt, de modificarea propriei semnificaţii, pe care o comportă cuvântul. Această delimitare poate fi realizată cu ajutorul factorilor interni ai dezvoltării lingvistice” [21]

Oare prezintă interes şi corelaţia în care se află terminologia, inclusiv cea militară, cu lexicul general ?

În lingvistică există două opinii referitor la această chestiune. Unii savanţi consideră terminologia drept parte componentă a lexicului comun, de care se deosebeşte prin anumite particularităţi. Alţii afirmă că terminologia este un grup aparte de cuvinte, separat, distinct de lexicul comun.

Adepţii primei concepţii sunt de părerea că termenii „reprezintă o variantă mai complexă a acelor forme lexicale, care reprezintă o parte considerabilă a lexicului uzual. Pentru a înţelege natura semantică a termenilor, rolul lor ca exponenţi ai noţiunilor ştiinţifice, este necesar de stabilit legătura lor cu lexicul comun, cu

evoluţia lui semantică. Iar pentru a înţelege evoluţia semantică a lexicului, trebuie nu numai de inclus în arealul cercetării lingvistice terminologia ştiinţifică, dar şi de observat apariţia termenilor în straturile lexicului uzual" [22].

Reprezentanţii celei de-a doua concepţii susţin că termenii sunt lipsiţi de o reală semnificaţie lexicală [23], că un câmp terminologic este strict delimitat de lexicul general literar [24] că datorită deosebirii profunde care există între termen şi netermen este posibil schimbul între terminologie şi lexicul uzual [25].

Ţinând cont de principiile teoretice generale ale terminologiei contemporane, putem defini terminologia militară ca o totalitate de denumiri speciale monosemantice şi polisemantice, care corelează cu anumite noţiuni şi realităţi ale domeniului militar, formând, astfel, un sistem terminologic corespunzător.

Sistemul terminologic militar reprezintă o parte componentă a sistemului terminologic naţional, care are particularităţile sale de formare şi funcţionare, condiţionate de specificul limbajului militar şi al domeniului militar în ansamblu.

Referinţe:

1. Tomescu Speranza.Terminologia militară: delimitări,caracteristici, relaţii cu alte limbaje.Bucureşti: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2008. p.17.
2. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). М.: Наука, 1973. - С.144.
3. Сороколетов Ф.П. История военной лексики в русском языке XI-XVII вв. Л.: Наука, 1970. - С.29.
4. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. РВЦ "Софія" Умань, 2006. - С. 35-36.
5. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. М.: Изд-во АН СССР, 1961. - С.35.
6. Квитко И.С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. - С.21.
7. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы. - 1939. - С. 21.
8. Даниленко В.Л. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. С. 15.
9. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты // Вопросы языкознания. - 1986. - №6. - С. 46.
10. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Сов. энциклопедия, 1966. - С. 474.
11. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. - 215 с.
12. Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. - К.: В-во АН УРСР, 1957. - С. 196.
13. Симоненко Л.О. Українська термінологія кінця ХХ століття // Українська термінологія і сучасність. Матер. ІІ Всеукр. наук. конф. - К., 1997. - С.10.
14. Кочан І.М. Ще раз про системність у термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. К., 2001. - Вип. 4. - С.67-70.
15. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. РВЦ "Софія" Умань, 2006. - 104 с.
16. Туровська Л.В. Військові звання та посади в Україні. К-Ірпінь: Перун, 2005. – С.15.
17. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. К.: Наук. думка, 1991. - С.26.
18. Реформатский А.А. Мысли о терминологии // Современные проблемы русской терминологии. М., 1986. - С. 64.
19. Капанадзе В.А. Развитие лексики современного русского языка. М.: Наука, 1965. С.78.
20. Звегинцев В.А. Семасиология. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1957. С.151-152.
21. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка (30-90-е годы XIX века.). М.; Л.: Наука, 1965. С.326.
22. Литвиненко А.С. Термин и метафора // Учен. зап. 1-го Моск. пед. ин-та ин. яз. 1954. Т.8. С. 277.
23. Звегинцев В.А. Очерки по общему языкознанию. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1962. С.348.
24. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. М., 1961. С.53.
25. Капанадзе В.А. Развитие лексики современного русского языка. М.: Наука, 1965. С.80.

Prezentat la 01.12.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

SOCIETATEA CONTEMPORANĂ – ÎNTRE TRADIȚIE ŞI SECULARIZARE

Vadim CHEIBAŞ

Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove

This article finds today's society at pause, between tradition and secularism, the theory of secularization that now provides a sufficient basis for analyzing the role of religion in the contemporary world, the identification of the functions and characteristics of religion in the context of the modern society. Most studies in this area provide a positive feature of the secularization phenomenon, while in the ecclesiastical surroundings progressive secularization actually is more a cause for anxiety. This paper highlights the negative consequences of secularization (the loss of the sense and courage to live, eroticism, individualism, the religious indifferentism, etc.) and does criticize the typical exaltation of the superman, which led to an increasing separation of the world from God. Piety new genres, likes of "New Age" (new spirituality of man, thirsty for happiness and full implementation), are seen as a chain of esoteric sciences, occult practices, magic rituals or psychological experiences. At the same time, Christians should not be confused with the enemies of science, the society recording and certain developments (better living conditions, the increase of average life, inventing of new drugs, the organ transplantation). At this level, the fight is not against science, but only for the human usage of it performances.

Majoritatea studiilor din acest domeniu conferă fenomenului secularizării un aspect (inclusiv) pozitiv. E de ajuns să ne referim aici la câteva consecințe mai importante ale secularizării: înflorirea vertiginoasă a culturii occidentale sub toate aspectele ei, odată cu eliberarea acesteia de sub influența clericală; realizările din ştiință şi explorarea cosmosului „de la infinitul mic la infinitul mare"; studierea corpului omenesc şi a psihismului său (s-a putut chiar spune ca de la omul cavernelor s-a trecut la cavernele omului!), au fost favorizate uimitoare creații muzicale şi artistice, de la pictura în ulei la romanul polifonic. Există o progresivă convergență a popoarelor spre idealurile şi valorile evanghelice autentice: refuzul violenței şi războiului, respectul pentru persoana umană şi pentru drepturile acesteia, drepturile femeii, asigurarea libertății de exprimare, asigurarea unei justiții echitabile, toleranța, renunțarea la extremism şi la tot felul de „-isme" ş.a. De asemenea, Iluminismul, ca factor propagator al secularizării societății, a pus în circulație idei de o deosebită valoare pentru civilizația europeană: ideea de națiune, drepturile omului, ca să nu mai vorbim de progresul ştiințific şi tehnologic pe care le-a făcut posibile [1].

Femeia a început să se emancipeze şi să acceadă la responsabilități, la realizările culturii şi ale societății. Ea a ajuns să-şi stăpânească propria fecunditate şi să conducă aşa cum făceau bărbații altădată. „Afrodita iese încă din mare, la fel de strălucitoare şi (fină) ca şi starletele anonime din reclamele paradisiace" [2].

În mediul ecleziastic, secularizarea progresivă a societății a fost mai degrabă un motiv de nelinişte. Încercările ulterioare de a reacționa la „spiritul timpului modern", catalogându-l ca „secularist" şi de a se distanța clar sau de a i se opune pe alocuri, nu reprezintă cazuri izolate. Cu toate acestea, din aceleaşi medii teologice, au izvorât curând şi alte interpretări ce consideră secularizarea drept o circumstanță avantajoasă în care Bisericile au primit eliberarea de balastul unei legături strânse cu lumea şi astfel au putut să se ocupe mai mult de îndatoririle lor specifice. Noua orientare a umanității, odată cu declanşarea iluminismului şi a ideilor sale umaniste, vor face posibile deplasarea de la „universul teocentric spre cel antropocentric", ori „această punere a omului în centrul atenției societății nu era în ea însăşi o eroare – pentru că – fără să-şi dea seama, modernitatea a oferit şansa unei noi lecturi teologice a realității în complexitatea ei, conturând o nouă paradigmă interpretativă a istoriei mântuirii în Hristos". De aceea, „Întruparea este de fapt o deplină punere în lumină a omului: demonstrează nemărginita lui grandoare" [cf. 3].

Treptat, diferite domenii ale existenței – politic, social, cultural – se emancipează în aşa fel încât „religiosul" devine un simplu compartiment al domeniul cultural. Nu mai există autoritate şi ideologie „dominante", ci doar autorități independente, fiecare în sfera sa proprie. „Complexă, adeseori tragică, modernitatea europeană s-a născut astfel dintr-o dublă opoziție: aceea a „drepturilor" omului împotriva omului şi aceea a „drepturilor" omului împotriva lui Dumnezeu. Tentată de prometeism, creația umană liberă se ridică împotriva „Dumnezeului moral", mult pre adeseori, conceput ca un Dumnezeu jandarm, tată sadic şi castrator" [4]. Eliberarea de sub tutela clericală a permis, în Occident, explorarea universului fizic şi a psyche-ului omenesc. În domeniul artei au înflorit pictura şi muzica. Durata vieții a crescut, la fel şi numărul oamenilor, femeia s-a emancipat, iar planeta s-a unificat prin formarea a ceea ce Theilhard de Chardin numea „noosferă".

Şi totuşi, puţin câte puţin, apar alte consecinţe redutabile: pierderea sensului şi a curajului de a trăi, distragerea simbolisticii tradiţionale referitoare la relaţia dintre bărbat şi femeie, dintre tată, mamă şi copil. Din momentul în care are tendinţa să-şi asume toate experienţele timpului şi ale spaţiului uman, cultura europeană afectează structura altor culturi şi, în cele din urmă, propria ei moştenire, atât de bogată şi de complexă, cea a satelor sale abandonate, a oraşelor hipertrofiate. Civilizaţia producţiei nelimitate proletarizează lumea a treia, în vreme ce societăţile occidentale se mistuie din cauza şomajului şi a gherilelor urbane.

Însă, această exaltare a supraomului a dus foarte curând la o separare din ce în ce mai tranşantă a lumii de Dumnezeu. Căutările sale au degenerat în erotism, individualism, indiferentism religios şi multe altele, izvorâte din mentalitatea autonomă a unui om care l-a eliminat aproape cu desăvârşire pe Dumnezeu din creaţia Sa, adică din lumen. Toate acestea „sunt rezultatul unei mentalităţi reducţioniste, de factură raţionalistă, care n-a fost capabilă să surprindă realitatea în toată complexitatea ei, ci s-a mulţumit cu adevăruri parţiale pe care le-a transformat în tot atâtea ideologii, care obligă omul să trăiască într-o lume artificială care nu vrea să mai ţină seama de legile lui Dumnezeu, existente în natura lucrurilor şi fiinţelor umane. În fond, este vorba despre un antropocentrism radical care a exaltat la maxim omul în detrimentul lui Dumnezeu, fără să-şi dea seama că omul fără Dumnezeu se prăbuşeşte spiritual şi moral. Omul contemporan a reuşit cu ajutorul ştiinţei şi tehnologiei să domine lumea exterioară, dar a devenit prizonierul forţelor iraţionale, pe care nu le mai poate controla în viaţa lui interioară. După ce creştinismul a eliberat omul de sub teroarea exterioară a cosmosului, astăzi, omul divorţează de Hristos, devine prizonierul forţelor cosmice ce aprind în el pofte şi patimi care îi scapă de sub control. Cu tot raţionalismul ei, lumea de azi nu a devenit mai raţională decât cea de ieri. Indiferentismul religios al lumii în care trăim şi care sporeşte îngrijorător de la vest spre est, existenţa unui creştinism deosebit de agresiv, care nu mai ştie de omenie şi iubire fiindcă consideră că totul se poate cumpăra cu bani, dar şi existenţa unor secte care se pun în slujba satanismului sau a unor secte care propovăduiesc sinuciderea colectivă, ca şi multe alte aspecte nocive, sunt expresia degringoladei spirituale şi morale la care asistăm astăzi" [5]. Sau aşa, după cum spunea şi părintele Alexandre Schmemann, „nu Dumnezeu, ci omul a devenit măsura tuturor lucrurilor; nu credinţa, ci ideologia şi utopia au ajuns să definească starea spirituală a lumii" [6].

Confundând transcendenţa lui Dumnezeu cu absenţa Lui din creaţie, [vezi 7], consecinţele acestei răsturnări axiologice, de la Dumnezeu la om, sunt numeroase. În centrul existenţei nu se mai află Dumnezeu, ci Omul, iar acesta nu se mai prosternează înaintea Raţiunii divine, ci începe să adore propria raţiune. Natura, ca sumă a tot ce există, este singura realitate, unde nu mai rămâne loc pentru miracole sau intervenţii divine, iar omul de ştiinţă, savantul, devine preotul care poate descoperi pentru noi secretele naturii. Dictonul kantian, „îndrăzneşte să cunoşti" [8], îi serveşte omului drept convingere că prin intermediul propriei raţiuni şi ştiinţe va stăpâni universul. El renunţă de asemenea la ideea unui paradis ceresc, căutând să-şi creeze paradisul pe pământ, aici şi acum, sau măcar să-şi „îndulcească" la maxim propria existenţă.

Secolul luminilor a dat naştere şi unei doctrine a progresului, ce a favorizat evoluţia uluitoare a ştiinţei şi tehnologiei. De aceea, era contemporană este caracterizată drept una tehnologică. Prin revoluţia industrială şi prin dezvoltarea impresionantă a tehnologiilor s-a creat o situaţie nouă în viaţa omului. Dezvoltarea neîncetată a acestora oferă posibilităţi uriaşe, care îi acoperă nevoile şi conferă confort vieţii lui. În special informatica actuală şi internetul au dat naştere la un nou mod de viaţă, contribuind la realizarea procesului de globalizare. Şi, întrucât viaţa comodă şi senzuală nu are limite, omul îi cade victimă, angajându-se în nesfârşite eforturi şi căutări, fără a fi vreodată satisfăcut pe deplin. Maşinile care se construiesc îl duc pe om la căutarea sau chiar inventarea unor scopuri şi a unor nevoi de prisos, care pot fi de acum satisfăcute [cf. 9].

Nu putem nega că în paralel cu aceste manifestări, societatea a înregistrat şi anumite evoluţii. Sunt îmbunătăţite condiţiile de trai, sporeşte media de viaţă, au fost inventate noi medicamente, sunt găsite noi modalităţi de tratare a bolilor, sunt transplantate organe ale corpului uman, operaţii cosmetice, diferite maşinării, electrocasnice ş.a., toate cultivând iluzia unei „nemuriri" pământeşti. Ambiţia umană ajunge astăzi la nivelul la care el se consideră în stare să poată supraveghea îndeaproape misterul vieţii (clonare) sau să se exprime cu maximă autoritate în nişte probleme care pentru omul clasic ar fi însemnat cel puţin un sacrilegiu [10].

Civilizaţia, ca şi lumea de astăzi, este una mecanicistă. Supremaţia nu o au oamenii ce ţin de sfera mai largă a artei-meşteşug, ci oamenii maşinii. În acest sens, „omul nu doar direcţionează tehnologia, ci este şi el direcţionat de ea. Este sedus de realizările ei şi devine robul lor. În numele libertăţii progresului ştiinţei şi tehnicii îşi distruge propria sa libertate. Nu doar tehnologia slujeşte ca unealtă omului, ci şi omul ca unealtă tehnologiei. Şi deşi se vede că este dus către o situaţie fără ieşiri, este nevoit să meargă înainte. Funcţionează ca o maşină „după chipul şi asemănarea" maşinilor pe care însuşi le construieşte" [11].

Tehnologia exprimă poziția omului față de lume. Materializează dorința lui de a lucra în mod egocentric şi opresiv. Pentru cei ce o au, tehnologia contribuie la sporirea puterii. Asta nu înseamnă, totuşi, că creştinilor ar trebui să li se confere în ochii opiniei publice chipul unor „ludiți”,[1] reacționari, duşmani dintotdeauna ai ştiinței şi progresului tehnic. De aceea ar fi cazul să subliniem că, lupta nu este împotriva ştiinței, ci doar ca folosirea performanțelor acesteia să fie omenească sau să nu fie deloc [cf. 12].

Progresul omenirii şi boomul tehnologic au dus la apariția unor noi forme de relații în societate. Este deajuns să amintim aici de modificarea formelor de lucru, exodul masiv al populației de la sate la oraş (urbanizarea excesivă), sau în alte țări (emigrarea) în căutarea unor condiții de trai mai bune, schimbările survenite în structurile tradiționale teritoriale şi de organizare socială – toate contribuind la modificarea percepției religioase a omului contemporan.

Putem astăzi să spunem, fără riscul de a exagera, că trăim într-o epocă postmodernă, înțelegând aici postmodernismul nu doar ca pe un curent cultural universal,[2] ci mai degrabă ca pe o mentalitate de gândire, sau aşa după cum îl definea şi Umberto Eco – o „stare spirituală” [13]. Iar postmodernismul presupune mai întâi de toate anti-universalism. Existența paradigmelor unice, a crezurilor gata făcute, a limbajului şi simbolicii impuse de un centru unic, sunt categoric respinse [vezi 14]. Pentru omul contemporan nu există certitudini metafizice, filozofice sau alte adevăruri absolute. El a spus „adio” oricărei concepții metafizice despre lume şi oricărei afirmații cu conținut ontologic ce pretinde rangul de certitudine şi absolutețe [15]. Mai curând, postmodernismul este dispus să vadă în construcțiile de asemenea tip „sforile unui dogmatism” ce trebuiesc înlăturate. Nici împărăției Cerurilor, nici lumii ideilor lui Platon în postmodernism nu i se găseşte vreun loc [16].

În locul unui Adevăr unic şi absolut, astăzi se operează cu o oarecare pluralitate de „adevăruri” private, relative, chemate la o coexistență paşnică şi la o completare reciprocă în cadrul unei societăți pluraliste[3]. Întrucât toate divergențele aparente dintre aceste adevăruri vor fi scoase în curând de comun acord, în lume nu mai rămâne astăzi loc nici pentru taine, nici măcar pentru secrete. Toate lucrurile ascunse pot fi explicate, în caz contrar, spiritului postmodern ce nu-i reuşeşte să scoată vălul de pe o taină pentru a o privi în toată accesibilitatea ei, ea îi poate apărea ca o reală amenințare la adresa identității sale şi folosită ulterior în calitate de argument represiv. Sau după cum observa şi Horia Patapievici: „În această epocă contemporană, unde radicalismul de stânga guvernează o mare parte a mentalității umane, orice instituție care păstrează o legătură cu trecutul sau cu tradiția este considerată depăşită, învechită, discriminatorie, intolerantă, fundamentalistă sau chiar represivă” [17].

Postmodernismul preferă doar eclectismul cu formele sale principial neserioase, jucăuşe şi ironice în abordarea valorilor spiritual-culturale, precum şi distrugerea oricărei estetici ca principiu metafizic. Tradiția este invocată şi acceptată, dar nu pentru a fi luată ca reper valoric, ci mai ales pentru a fi ironizată, caricaturizată, minimalizată, adaptată la forme, expresii şi structuri care sunt, de fapt, netradiționale, anti-tradiționale. Ideal în postmodernism devin nu valorile supreme, viața curată după poruncile lui Dumnezeu, ci ideile infiltrate pe bază rațională (cum ar fi drepturile omului) sau aplicarea lor în practică în baza unui precedent acceptat de opinia publică şi ca urmare naturalizat, adică „mitologizat” (cum ar fi drepturile minorităților sexuale). În acelaşi timp, nici o normă nu poate pretinde la exclusivitate. Este perceput ca pericol real la adresa dreptului elementar al omului – dreptul de a fi el însuşi, subînțeles ca posibilitate de a exista în afara unor norme represive, după legile naturii şi ale instinctelor personale [cf. 18] „Problema dispariției tradiției este instaurarea tiraniei, a unei condiții umane integral supuse temporalității: adică imposibilitatea de a mai avea valori care să nu depindă de timp, sentimente care să nu se ofilească, loialități care să nu se stingă, vieți care să nu

[1] Ludismul- mişcare spontană de protest a muncitorilor englezi din sec. XVIII-XIX, care s-a manifestat prin distrugerea maşinilor.

[2] Pentru o prezentare succintă şi bogată a reperelor postmodernității, vezi: Ioniță Puiu. Despre postmodernism. Situații neclasice ale înțelegerii, în Limite ale interpretării, coord. Ştefan Afloroaie. Iaşi: Ed. Fundației Axis, 2001, pp. 335-348; Lyotard Jean-Francois. Condiția postmodernă: raport asupra cunoaşterii, trad. şi prefață de Ciprian Mihali. - Bucureşti: Babel, 1993; Connor Steven. Cultura postmodernă: o introducere în teoriile contemporane. Bucureşti: Meridiane, 1999; Bauman Zygmunt. Etica postmodernă. Timişoara: Ed. Amarcord, 2000; Călinescu Matei. Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism. Iaşi: Polirom, 2005; Harvey David. Condiția postmodernității: o cercetare asupra originilor schimbării culturale. Timişoara: Amarcord, 2002; Tompea Doru. Provocarea postmodernă: noi orientări în teoria socială. Iaşi: Polirom, 2001. Vezi şi: Dulgheru Elena, Postmodernism şi credință, în ”Lumina Adevărului”, 27 februarie, 2010.

[3] Deosebit de sugestiv se poate dovedi în acest sens şi articolul lui Olinici Ciprian. Despre dialog în postmodernism, în „Lumina Adevărului”, 20 iunie 2010.

moară, un Dumnezeu care să nu dispară, axiome care să nu se schimbe, teoreme care să nu înceteze să se falsifice" [19].

Aşadar, religia, Biserica cu formele şi normele sale sunt atribuite în epoca postmodernă aceloraşi mecanisme de anihilare a personalităţii. Ea tinde spre crearea unei culturi „anti-represive", de joacă şi a unei religii sincretiste, în care şi-ar găsi locul deopotrivă antagonismele şi părerile contrarii, având ca bază pentru relaţiile lor ceea ce în Occident astăzi este numit „*political correctness*" [20]. Omul are dreptul să dispună de propriul său suflet, să slujească oricăror dumnezei, demoni, sie însuşi sau nimănui, dreptul de a-şi vinde propriul suflet, de a-l împrumuta etc. Omul are dreptul şi asupra trupului său. De aceea, îl poate da în exploatare, îl poate vinde, înfrumuseţa prin aplicarea diferitelor imagini sub formă de tatuaje sau cercei, să-şi schimbe orientarea sexuală şi, în sfârşit, pur şi simplu să-l distrugă/omoare. Omul are dreptul asupra propriei vieţi, fiind totodată încrezător de iresponsabilitatea sa. Toate acestea ţin de sfera sa privată, constituie „privacy"-ul său.

Lumea de astăzi cunoaşte mai multe modele de credinţă, fiecare având o oarecare valabilitate în raport cu cultura dominantă. O anumită credinţă este recunoscută în spaţiul public ca fiind relativă, nemaifiind percepută drept exclusivă. Se asistă la o aşa-numită, „invazie a relativului" sau o eră a „absoluturilor alternative", [cf. 21]. „Astfel, fiecare religie devine o piesă imanentă a culturii relativismului şi îşi dobândeşte sensul nu din propria tradiţie, ci din cultura dominantă" [cf. 22]. De aceea, pluralismul religios, caracteristic societăţii noastre, indică la existenţa mai multor religii „de drept", toate religiile având în faţa legii dreptul de a exista, de a face propagandă, de a practica propriile rituri, cu o singură condiţie – păstrarea moralităţii publice şi respectarea legislaţiei de stat. Aceasta înseamnă că nu există o religie care să aibă un drept mai mare de a exista decât altele, pentru că ar fi mai adevărată decât altele. Cu alte cuvinte, orice religie se poate considera adevărată sau chiar „unica adevărată", dar aceasta nu-i conferă mai multe drepturi. „Într-o situaţie de pluralism religios, religiile sunt în competiţie unele cu altele, deoarece considerând că posedă adevărul religios într-o manieră exclusivă sau într-o măsură superioară celorlalte şi dorind să comunice şi altora propriul adevăr, tinde să prevaleze asupra altor religii care propagă doctrine diferite sau contrare, folosindu-se de unica putere pe care o deţin: aceea de a-i convinge pe alţii de propriul adevăr şi de capacitatea de a răspunde mai bine decât alte religii la exigenţele acelor persoane" [23]. Sfera spiritualului este văzută ca o piaţă, unde numeroasele confesiuni propun propriile oferte religioase. Asrfel, Biserica se transformă într-o simplă organizaţie ce prestează servicii religioase, de rând cu celelalte agenţii de asistenţă spirituală, pentru care statul se obligă să ofere condiţii egale de activitate. Pentru mentalitatea liberal contemporană, „nevoia" religioasă a omului este una dintre multele necesităţi ale societăţii noastre „opulente", care trebuie satisfăcută îndulcind nevoile şi aşteptările religioase ale individului.[4]

Pe plan religios, efectele unor asemenea mutaţii sociale sunt multiple. Pe de o parte, se asistă la o revenire în forţă a unor confesiuni tradiţionale [vezi 24]. Exemplul, devenit între timp clasic, este cel al revenirii la tradiţiile religioase a comunităţilor fundamentaliste neoprotestante din SUA, de la începutul anilor '80, cu aşa-numita „religiozitate americană" sau „religie civilă" [cf. 25] un creştinism politic sau un creştinism în afara creştinismului[5]. Pe de altă parte, vacuumul religios, format în urma slăbirii formelor de religiozitate tradiţională, face posibilă reîntoarcerea la anumite forme de religie primitivă – superstiţii, ritualuri magice, mitologie, astrologie, practici oculte ş.a. – destul de răspândite în societatea noastră. Sub aspect mai larg,

[4] Pentru locul acordat religiei şi situaţia generală a cultelor religioase reflectată în legislaţia europeană vezi: www. cicu.unibo.it

[5] Pentru mai multe, vezi şi: Jean-Claude Eslin, *op. cit.*, p. 158. Dogmele religiei civile trebuie să fie simple, puţine la număr, expuse concis şi fără prea multe explicaţii. Existenţa unei providenţe puternice, inteligente, binevoitoare, prevăzătoare şi grijulii; viaţa viitoare, fericirea drepţilor, pedepsirea celor răi, sfinţenia contractelor publice şi a legilor statului – sunt dogmele pozitive ale acestei religii. Oricine ar îndrăzni să spună însă că „în afara Bisericii nu există mântuire" – trebuie expulzat din stat (Cf. A. Руссо, *Об общественном договоре, или Принципы политического права*, Москва: Государственное соц.-экономическое издательство, 1938, pp. 120-121). Ea îşi are propriile simboluri şi ritualuri. Apărută din creştinism, ea aminteşte de acesta prin modalităţile de formare a noii mitologii şi prin utilizarea celei vechi. Cultul nou creat îşi are "relicve sfinte", ritualurile anuale şi "ceremoniile"oratorice. În calitate de sărbători naţionale sunt marcate zilele de naştere a preşedinţilor Washington şi Lincoln (serbate iniţial aparte, astăzi ele sunt comemorate într-o sărbătoare comună "President s Day"), considerate de asemenea apanajele unei religii civile, în calitatea lor de "sfinţi" ai societăţii civile şi nu ai Bisericii. Curios este de asemenea şi faptul că, dacă Biserica Ortodoxă îşi prăznuieşte sfinţii în ziua morţii lor şi doar naşterea lui Hristos – Crăciunul, în tradiţia religiei civile intră să comemoreze doar ziua "naşterii" sfinţilor săi (Cf. Бурстин Д. *Американцы: Колониальный опыт*, Москва: Изд. группа "Прогресс", "Литера", 1993, pp. 427-451). Religia civilă din SUA şi-a însuşit tradiţiile protestantismului american, adăugându-le la ideea de libertate şi democraţie, devenind astfel o nouă religie, pe care R. Bell nu o mai consideră deja creştină. Vezi şi: Легойда Владимир, *IN GOD WE TRUST? (Религиозность по-американски)*. pe http//www. thewalls. ru/fusa/godtrust. htm

spectrul acestor „substituitori ai religiei” este completat cu noi teorii social-utopice, mituri ideologice, terminând cu cultul comercial al sexului [26]. Oferta/invazia religioasă a unei asemenea „psihopieţe” este mai mult decât generoasă. De rând cu acestea, se asistă şi la invazia unei puzderii de sisteme religioase în esenţă „antropocentrice” [cf. 27], erezii, secte, grupări gnostice şi până la adevăratele bizarerii religioase, [vezi 28].

Noua formă de evlavie care pare să exprime într-o manieră mai completă spiritul religiozităţii timpurilor noastre, este *New* Age, greu de definit din cauza caracterului său larg sincretist. El se pretinde a fi „noua spiritualitate” a omului de astăzi, însetat de fericire şi deplină realizare, şi de aceea însuşi aspiră să-şi dezvolte tot potenţialul pozitiv. Amalgam de ştiinţe ezoterice, practici oculte, ritualuri magice, experienţe psihologice, noua religiozitate, care se vrea să fie imersiune mistică în Tot şi „experienţă” a unităţii Totului, îşi găseşte în religiile orientale indicaţiile potrivite pentru demersul spiritual pe care vrea să-l efectueze.[6] Despre aceasta vorbeşte şi Olivier Clement: „Asistăm la o redescoperire a religiilor orientale şi la reactualizarea unui sacru arhaic. Reducţionismul Occidentului modern ia amploare, se etalează bogăţia lumii psihice şi spirituale, budismul invadează bătrânele ţinuturi creştine, printre altele şi prin apariţia, aici, a mănăstirilor tibetane. Se popularizează astrologia, ziarele afişează zi de zi situaţia diverselor semne zodiacale, anumite întreprinderi utilizează chiar aceste corespondente astrale pentru a selecta candidaţii la o slujbă. Diverşi oameni de afaceri se „re-energizează”, se „supradimensionează” participând la seminarii de arte marţiale sau de zen, produse de import japoneze şi chiar la şedinţe de voodoo sau de şamanism. Nu se mai vorbeşte acum de „religie”, ci de „spiritualitate” – nu de rugăciune, care presupune o relaţie, ci de meditaţie, care este o interiorizare şi, prin urmare, nici de credinţă, adică de încredere într-o prezenţă-absenţă personală, ci de o experienţă „ştiinţific” garantată. Angoaselor apocaliptice ale anului 2000 li se substituie anunţarea optimistă, exaltantă a unei ere noi, New Age, garantată astrologic de trecerea de la „era Peştilor” la cea a „Vărsătorului”. Atunci se anunţă modificarea „paradigmei” ce urma să determine sensibilitatea colectivă a unei epoci” [29].

Acest tip de sacralitate, din ce în ce mai cunoscut, chiar idealizat în Occident, readuce la viaţă numeroase ezoterisme, cum ar fi alchimia, anumite forme de astrologie sau de tarot, dar şi de un nivel absolut inferior, ca spiritismul, teozofia, magia albă sau neagră [vezi 30].

Deşi postmodernitatea vorbeşte din ce în ce mai mult despre o „redescoperire a sacrului”, acest sacru demult nu mai poartă amprenta creştinismului, ci conţine un sincretism religios, o pseudo-religie, marcată doar de o pseudo-spiritualitate. „Consumul spiritual” reflectă întru totul imaginea consumului de bunuri materiale. Căutarea confortului şi plăcerii duce la eliminarea oricărei forme de asceză creştină. Valorile morale promovate de societatea patriarhală de odinioară sunt astăzi tot mai puţin respectate. Omul atins de flagelul secularizării nu mai simte nevoia prezenţei lui Dumnezeu în realizarea destinului propriu. Acest om nu se mai roagă, nu se mai raportează la eternitate, nu-l se mai preocupă viaţa liturgică şi sacramentală a Bisericii, pentru că nu mai simte nevoia de sfinţenie. De aceea, consideră că sacrul reprezintă un obstacol major în calea unei afirmări totale [cf. 31].

Noua stare a lucrurilor presupune, pentru omul postmodern în primul rând dizolvarea oricăror bariere culturale, etnice, estetice, religioase, bisericeşti. Asta înseamnă pentru el repudierea ierarhiei valorice şi egalarea în drepturi a cele mai antagonice situaţii şi materiale. Practic, lumea de astăzi este lipsită de orice verticalitate: sacrul se profanează, profanul se estetizează, superiorul se diminuează, iar inferiorul dobândeşte statut de normalitate [32]. De aici, îngerul devine echivalent şi de aceeaşi măreţie cu demonul, harul devine imperceptibil de iluzie şi miracol, viul-ambivalent – cu neviul, autenticul – cu artificialul, sacrul – cu profanul. Deoarece toate sunt prezentate ca având aceeaşi măreţie şi nimicnicie în spaţiul civilizaţiei postmoderne, care a creat în acelaşi timp şi gunoiştea, şi supermarketul, şi afişajul electronic universal – Internetul [33].

Toate aceste confuzii dintre bine şi rău, dintre adevăr şi minciună, frumos şi urât, muzică şi zgomot, operă de artă şi kitsch, moralitate şi imoralitate sunt rezultatul indiferenţei faţă de Dumnezeu şi au generat răsturnarea scării de valori.[7] Aşa se face că el îşi caută şi găseşte drept modele de conduită persoane imorale, fără căpătâi şi fără Dumnezeu, numai pentru că ele au fost declarate „megastaruri“ şi „superstaruri“.

---

[6] Despre această mişcare sincretistă a se consulta următoarele lucrări, ce oferă o bună documentare asupra fenomenului new–age-ist: Wurtz Bruno. New Age. Paradigma holistă sau rezvrăjirea vărsătorului. Timişoara: Ed. de Vest, 1994; Pr. Dan Bădulescu. New Age. Originile, istoricul, doctrina şi consecinţele sale din perspectivă ortodoxă. - Bucureşti: Christiana, 2001; Danion Vasile, Pr. Ilarion Olaru. Dărâmarea idolilor. Apostazia New Age, Ed. Credinţa noastră, Bucureşti, 2001; Teofil Tia, New Age: religiozitatea erei postmoderne?, Alba Iulia: Reîntregirea, 2006.

[7] Deosebit de sugestive în acest sens par a fi şi articole din presă: Enzo Miceli, *Discoteche. Strani premi*, în ”Corriere della Sera”, 17 luglio, 2004, p.35. Autorul se arată stupefiat în faţa iniţiativelor unor organisme de stat italiene; de a răsplăti cu premii tinerii care la întoarcerea de la discotecă nu vor fi găsiţi în stare de ebrietate la volanul propriilor automobile, la fel ca şi cea de a premia angajaţii ministerelor care ajung la timp la serviciu – într-o lume în care normalitatea devine excepţie şi sacrificiu, şi care trebuie, prin urmare, răsplătită/premiată.

Orice analist sau observator atent recunoaşte că în societatea contemporană este în plină desfăşurare o criză a valorilor fără precedent.

Putem deci să spunem că trăim un timp care prezintă fenomene noi şi pune probleme actuale credinţei şi moralei creştine. De fapt, credinţa creştină prezintă unele caracteristici care sunt în contrast cu spiritul post-modern. În culturile secularizate ale lumii contemporane, o subtilă dihotomie tinde să se impună în comportamentul oamenilor. Sfera privată pare să nu mai comunice cu cea publică. Din această stare de lucruri se naşte convingerea unor creştini că religia şi credinţa lor nu trebuie să se interfereze cu universul public.

Criza pe care o traversează credinţa creştină comportă un dublu aspect. Pe de o parte, pentru foarte mulţi oameni ai timpurilor noastre si-n special pentru cei din spaţiul occidental, creştinismul pare să-şi fi pierdut orice sens, fără a susţine vreun interes. Mulţi îl ignoră completamente şi nici nu se sinchisesc măcar să-l cunoască, alţii îl consideră o realitate a trecutului, iar o parte se simte foarte străină de el, percepându-l ca o realitate represivă, cu o incidenţă negativă asupra vieţii. Toate aceste persoane, mai mult sau mai puţin conştient, se plasează în afara creştinismului, acesta fiind absent în viaţa lor.

Pe de altă parte, există o criză interioară a creştinismului. Unii creştini mărturisesc că nu mai cred şi că au abandonat demult orice practică religioasă (nu au participat de foarte mult timp la slujbele duminicale)[8]. Alţi creştini au mari dubii referitor la adevărurile creştine sau se declară agnostici, iar alţii acceptă doar unele puncte de credinţă şi de morală creştină, respingându-le pe celelalte. Astfel, fără a ţine cont de ceea ce învaţă Biserica, fac o selecţie între adevărurile care trebuiesc crezute şi între normele morale ce trebuiesc respectate, potrivit propriilor gusturi şi exigenţelor individuale[9]. Sau aşa după cum reuşea să o definească într-o imagine plastică şi Olivier Clement: „Neantul, ineluctabil şi refuzat ca idee, năruie speranţa învierii; convertirea publicitară a dorinţei în necesităţi cotidiene face de neconceput ascensiunea prin Cruce sau prin asceza tradiţională, care ar căuta să redea dorinţa elanului său pur spiritual. Crăciunul a fost folclorizat, dar rămâne, evident, sărbătoarea naşterii şi a vieţii. Paştile, pentru cei mai mulţi, nu constituie însă decât un consum crescut de ciocolată" [34].

Studiile sociologice demonstrează o malformare perceptivă a normelor morale, fapt evident atunci când se face o evaluare a gravităţii unor păcate în percepţia actuală a societăţii. Astfel, vorbirea injurioasă este considerată păcat mare de 60% dintre occidentali, viaţa sexuală în afara căsătoriei doar de 15% dintre ei, în schimb 50% consideră că nu e păcat deloc. Homosexualitatea constituie păcat grav doar pentru 25% dintre tineri, pentru 50% însă acesta nici nu este considerat păcat. 40% dintre tineri consideră că nebotezarea copiilor este păcat grav, alţi 35% nu văd nimic grav. Oficierea căsătoriei civile fără de cea religioasă este considerată drept anormală de 15% dintre tineri, iar 50% o consideră normală[10]. Olivier Clement surprindea foarte bine această realitate atunci când spunea: „Astăzi, contra acestei îndelungate descarnări, „carnea" îşi afirmă cu furie eliberarea insolentă, iar Bisericile, în faţa beţiei corpurilor (simţurilor), se trezesc neputincioase. Preceptele lor continuă să rămână morale până în amănunt, interpunându-se însă între tineri şi mesajul evanghelic" [34].

Cum demonstrează aceste date, comportamentele morale de natură religioasă şi morala sexuală determină în generaţiile tinere atitudini foarte diferite. Procentajul de tineri pentru care aceste abateri nu sunt considerate deloc păcate este impresionant. Se poate astfel constata o detaşare profundă a majorităţii tinerilor occidentali de normele morale ale Bisericii, în ciuda faptului că nerespectarea lor e calificată de Biserică, conform unei tradiţii străvechi, drept un păcat extrem de grav.

---

[8] În ceea ce priveşte „frecvenţa participării la ritualurile religioase", aproximativ 7% dintre tinerii din Occident merg mai mult de odată pe săptămână la Biserică, 25% – o dată pe săptămână, 10% – o dată pe lună, 20% – doar la Crăciun sau Paşti, 5% – doar odată pe an, iar 17% – niciodată. Cf. R. Gubert. Resistenze e mutamenti dei valori degli italiani nel contesto europeo. Trento: Reverdito, 1992, p. 644, apud,., Pr. Conf. Dr. Teofil Tia. Pedagogia pastorală şi criza valorilor. Alba Iulia, 2009, p.5.

[9] La întrebarea: „Consideri că Biserica în lumea noastră dă răspunsuri potrivite la problemele majore ale timpului nostru?", 40% dintre aceiaşi tineri dă un răspuns pozitiv, iar 60% – negativ. Privitor la viaţa de familie – 60% răspund negativ; la problemele sociale – tot 60%. În schimb, tinerii apreciază atitudinile ei din alte sectoare, precum dezarmarea, sărăcia lumii a treia, ecologia, discriminarea rasială. „Cu alte cuvinte, tinerii apreciază faptul că Biserica ia atitudine faţă de problemele morale şi sociale de astăzi, dar nu acceptă ca ea să intre în spaţiul privat al problemelor personale – în special cele privitoare la sexualitate – unde doresc să fie singurii factori de decizie, după cum li se pare lor". Cf. Ibidem.

[10] Pentru completarea unei imagini de ansamblu, generalizată astăzi în întreaga Europă şi nu numai, prezentăm aici datele jurnalului spaniol „El Pais". Biserica catolică spaniolă pierde credincioşi, scrie jurnalul, care se bazează în analiza sa pe scăderea, în decursul a zece ani, a numărului de căsătorii religioase din numărul total de căsătorii. Publicaţia citează cifrele Institutului Naţional de Statistică din 2008 conform cărora, din cele 194.000 de căsătorii heterosexuale din 2008, doar 99.000 au fost şi cununii religioase catolice, adică 51% (în 1998, procentul era de 75%). Dacă se adaugă şi căsătoriile homosexuale legale din anul 2005, procentul pentru 2008 scade la 50%., date preluate după http://www.bisericata.com

Pe parcursul timpului, tinerii se arată tot mai rezervați în acceptarea unor „păcate minore”, cum este fumatul sau drogurile. În schimb, acceptă cu lejeritate divorțul, se arată mai îngăduitori față de raporturile extraconjugale sau homosexuale, conveniență înainte de căsătorie, pentru folosirea mijloacelor de transport în comun fără a plăti ş.a. Cu alte cuvinte, asistăm la o erodare a simțului civic, legal şi moral.[11]

Astăzi există mai mulți indicatori după care se poate stabili gradul înalt al secularizării, cu precădere în societatea vest-europeană. Deosebit de interesantă şi elocventă, ni se pare metoda propusă de către sociologul Piotr Sorokin [35], care, pe baza examinării a mai bine de sute de mii de tablouri din muzeele europene din Evul Mediu şi până în 1930, a ajuns la constatarea că atât tematica religioasă din tablouri, cât şi numărul lor se află în continuă descreştere, în schimb a crescut numărul reprezentărilor ce au la bază idealurile şi valorile umane. Printre tablourile studiate procentajul picturilor cu caracter laic şi religios de-a lungul timpului se prezintă în felul următor:[12]

Tip tablou	**Până în sec. X**	**Sec. X-XI**	**Sec. XII-XIII**
Religioase	81,9	94,7	97,0
Laice	18,1	5,3	3,0
Total	100	100	100
Secol	XIV-XV	XVI	XVII
Religioase	85,0	64,7	50,2
Laice	15,0	35,3	49,2
Total	100	100	100
Secol	XVIII	XIX	XX
Religioase	24,1	10,1	3,9
Laice	75,9	90,0	96,1
Total	100	100	100

Se poate conveni că credința tradițională şi reprezentarea obişnuită despre Dumnezeu şi-au pierdut din impactul şi forța decizională. Există estimări care demonstrează că sub influența ştiinței şi a creşterii nivelului de şcolarizare printre oameni, numărul credincioşilor (în Dumnezeu) în forma sa tradițională de „Dumnezeu Tată” şi „Dumnezeu-persoană” – s-a micşorat în ultimele secole, de la 1700 încoace, aproape cu o treime. După cum demonstrează şi studiile sociologice, mulți creştini cred astăzi în Dumnezeu aşa cum îl înțeleg ei şi de multe ori aceste păreri vin în contradicție cu ceea ce învață Biserica. Dumnezeu reprezintă pentru ei un fel de idee a întruchipării binelui, principiu înțelept, un fel de principiu abstract, nu neapărat supranatural, deseori impersonal.

Acest tip de date stabileşte, de fapt, doar declinul religiei tradiționale. Ele pot indica faptul că sursele tradiționale din care se inspira au început să se epuizeze. Dar nu exclud faptul că pot apărea şi forme noi de religiozitate sau poate rămânea actuală însăşi cerința religioasă, capabilă să nutrească sentimentul de valoare

[11] Institutul IARD din Milano a realizat o altă cercetare ştiințifică în 1992, conform căreia tinerii admit: divorțul – 80%; călătoria cu mijloacele de transport public fără achitarea taxei – 35%; îmbătarea – 50%; a lipsi de la locul de muncă fără pricină – 40%; a lua ceva din magazin fără achitarea prețului corespunzător – 10%; raporturile sexuale în afara căsătoriei – 85%; plata mai mică a impozitelor de stat – 30%; a întreține raporturi homosexuale – 40%; relații cu o persoană căsătorită – 50%; sinuciderea – 20%; avortul – 50%; şi lista ar mai putea continua. Cf.Teofil Tia, *op. cit.*, p.4.

[12] Cifrele demonstrează clar că arta şi sculptura medievală erau preponderent religioase. Importanța factorului religios a început să scadă doar după sec. XIII, devenind total nesemnificativ în veacurile XIX-XX. În acelaşi timp, procentajul picturilor şi sculpturilor laice, absente practic în Evul Mediu, creşte începând cu sec. XIII până la 90-96% din totalul picturilor şi sculpturilor celebre din secolele XIX-XX. Aceeaşi situație se poate observa în muzică, literatură şi arhitectură. Muzica medievală este reprezentată de compozițiile muzicale religioase de tip ambrozian, gregorian şi altele. Aproape în întregime muzica era religioasă. Între 1090 şi 1290, pentru prima dată apare şi muzica laică a trubadurilor şi truverilor. De atunci, muzica laică a fost în continuă ascensiune. Procentajul muzicii religioase scade până la 42% din totalul creațiilor muzicale în secolele XVII-XVIII, la 21% în sec. XIX şi în cele din urmă doar la 5% în sec. XX. În schimb, procentajul creațiilor laice creşte acum până la 95%. La fel şi în literatura secolelor V-X lipsesc aproape cu desăvârşire operele cu caracter laic. Abia în a doua jumătate a secolului XII îşi face apariția şi literatura propriu-zisă laică. În cele din urmă, în perioada dintre secolele XVIII-XIX, procentul lucrărilor laice va creşte până la 80-90%, în funcție de țara studiată.

sub formele sale renovate. În orice caz, secolul XX – „age of science" – nu a confirmat aşteptările lui Comte, religia continuă să existe şi n-a fost înlocuită de ştiinţă.[13]

Totuşi, în general, predicţia lui Comte şi a lui Marx nu s-a confirmat, cu toate că în secolul XX, mai ales în prima jumătate a lui, reformele progresiste din mai multe ţări s-au desfăşurat sub sloganuri antireligioase (Rusia, Turcia, China). După Primul Război Mondial, religia a suferit grave mutaţii, dar totuşi temporare. Deja în a doua jumătate a secolului XX, religia a reuşit să-şi consolideze din nou poziţiile, inclusiv datorită mişcărilor de eliberare şi renaştere naţională din mai multe zone ale lumii (India, Israil, Emiratele Arabe).

Organizaţiile religioase au început să se implice tot mai activ în activităţi ce vizează soluţionarea celor mai stringente probleme ale lumii de astăzi – terorism, ecologie, globalizare ş.a. În acest sens, un rol important l-a jucat şi faptul că în confruntarea ideologică dintre creştinism şi marxism, religia a fost percepută ca o alternativă la „comunismul ateu", iar într-o serie de ţări, ca în cazul Poloniei şi nu numai, Biserica a jucat un rol important la prăbuşirea regimului totalitar comunist. Încercarea de a edifica o societate liberă de orice religie, întreprinsă în Rusia Sovietică şi impunerea unei credinţe ideologice, sinteză dintre ateism şi religia statului guvernat de „КПСС", recurgând la mijloace exclusiv politice, s-au încheiat cu un eşec total[14] [36]. Pot fi aduse de asemenea numeroase alte exemple din multe ţări ale lumii, ce denotă o împletire a sferei religioase cu cea politică şi influenţa factorului religios asupra vieţii politice. Astfel, întrebarea dacă scade sau nu influenţa religiei în lumea contemporană, este o întrebare ce se pretează la multiple interpretări şi nuanţe, de aceea necesită o analiză detaliată, separată.

Ineficienţa unei urmări oarbe a tradiţiei într-o lume secularizată, „fără de Dumnezeu" nu trebuie să servească drept piedică în realizarea faptului că, la fel de stearpă, plină de acelaşi haos moral şi lipsită de sens, se poate dovedi orice încercare nihilistă de respingere sau distrugere a acestei tradiţii. Nu trebuie de uitat niciodată că conştiinţa umană se bazează pe o bogată varietate de experienţe, inclusiv întreaga experienţă, şi cea religioasă, şi este transpusă mai apoi în limbajul filozofiei, poeziei, esteticii, politicii şi chiar al religiei. Fără asumarea şi dezvoltarea patrimoniului trecutului, nu poate exista viitor – asumare şi dezvoltare, nu şi restaurare. Concluziile analizei procesului de secularizare se pot dovedi valoroase doar în cazul în care ele ar reuşi să reziste atât tentaţiilor „apologetice", cât şi celor „nihiliste", dar şi încercărilor pentru menţinerea, cu orice preţ, în ciuda evidenţelor, a formelor obişnuite, familiare, sau celor pentru eliminarea radicală a religiei din viaţa societăţii. E nevoie de o analiză obiectivă asupra rolului şi potenţialului religiei, ţinând cont de caracteristicile perioadei istorice cercetate şi locul de desfăşurare [37].

O astfel de analiză s-ar dovedi relevantă şi pentru evaluarea rolului religiei în societăţile postcomuniste. Criza şi colapsul socialismului au dus la discreditarea ideologiei comuniste, unul dintre ipostasele căreia a fost „ateismul militant". Construirea socialismului a fost considerat drept un experiment istoric pentru crearea unei societăţi fără religie şi edificarea omului nou, liber de „rămăşiţele religioase ale trecutului", ca produs împlinit al secularizării. De fapt, nu putem asimila secularizarea, ca proces social, istoric, obiectiv, cu anihilarea violentă a religiei.

Situaţii de criză se pot observa astăzi şi în curentele moderne ale culturii laice, considerate tradiţional că aparţin tradiţiilor, religioase formate în afara sau în opoziţie cu cultura religioasă propriu-zisă. Ca urmare, astăzi se asistă la o „reîntoarcere a religiei" şi a speranţei de renaştere a ei într-un mediu care anterior a gravitat spre secularizarea vieţii publice. Noua stare a lucrurilor defineşte şi însoţeşte situaţia de tranzit a societăţii, ce se desparte de vechile fundamente ideologice în căutarea altora noi. În încercările de identificare a

[13] În sfera politică, în primul rând dezvoltarea statului modern, a statului laic, separat de biserică – a eliminat religia, contribuind la faptul ca aceasta să-şi piardă o mare parte din influenţa sa anterioară. O altă teorie, distinctă de cea a lui Comte, ce prognoza dispariţia religiei a fost teoria lui Marx. În religie, Marx vedea în primul rând o manifestare a fenomenului înstrăinării, de aceea considera că, pe măsura depăşirii formelor de asuprire economică cu modelele sale însoţitoare ale unei lumi "pervertite", religia va oferi locul unei înţelegeri adecvate, realiste a vieţii sociale. Pentru Marx, religia este una dintre formele "falsei conştiinţe", ce acoperă prin iluzii crudul adevăr, violenţa şi exploatarea omului de către om. Religia este redusă la acea formă de adevăr, prin care întreaga energie umană este canalizată spre dobândirea "împărăţiei cerurilor", opunându-se în acest sens socialismului, în calitatea sa de realizator al fericirii umane deja aici "pe pământ". Religia, în urma trecerii de la o societate cu clase, în ulma la una fără clase, saltului din domeniul necesităţii în cel al libertăţii, ar trebui să dispară. Odată cu adoptarea unor începuturi umaniste, autentice, umane, în viaţa societăţii, a început să se strângă, aidoma unei "piei de şagri", spaţiul în care exista religia. Între progresul social şi religie există o atitudine direct proporţională, în măsura în care se asistă la o dezvoltare progresivă, reală a societăţii, religia fiind eliminată de însăşi dinamica socială. Cf. С. Лёзов, *op. cit.*

[14] Deosebit de relevantă în acest sens ni se pare analiza teologului Radu Preda asupra viziunii materialist-marxiste-comuniste, în calitatea ei de soluţie pentru realizarea raiului pe pământ cu propria sa variantă de religiozitate atee.

soluțiilor pot exista şi variante care nu duc la niciun rezultat, atrăgătoare anume prin simplitatea lor. Una dintre ele ar fi împrumutarea unor modele gata de dezvoltare din afară, de tipul celui american sau japonez.

Perspectiva pe termen lung rămâne, totuşi, tendința de secularizare a vieții publice, ce nu poate fi sinonim cu marginalizarea religiei şi cu atât mai mult cu încercările de distrugere violentă a ei, ci se manifestă în schimbarea modului de interacțiuni dintre religie şi societate, ca urmare a proceselor ce determină principalele direcții de dezvoltare a lumii contemporane. Secularizarea este un proces complicat şi oricât ar părea de straniu, deocamdată insuficient studiat. Cercetarea acestui fenomen s-a făcut până acum în baza modelului occidental. Pe acest model au fost elaborate până acum majoritatea metodelor, conceptelor şi evaluărilor. Între timp, secularizarea s-a dezvoltat în contexte istorice aparte, specifice fiecărei societăți. Astfel că, în cazul Turciei sau a Japoniei nu mai poate fi vorba de simple reproduceri ale unor fenomene petrecute în Apus. Trebuie de asemenea luate în calcul şi diferențele considerabile dintre Europa Occidentală şi America, cu atât mai mult România sau Rusia [cf. 38].

Cu toate acestea, teoria secularizării oferă de pe acum o bază suficientă pentru analiza rolului religiei în lumea contemporană şi evaluarea perspectivelor sale în viitor. Analiza exclude din start evaluarea estimativă a religiei – ce e mai bine: de păstrat sau nu. Ea presupune identificarea funcțiilor şi caracteristicilor reale ale religiei în contextul dezvoltării lumii moderne.

Bibliografie:

1. Popescu D. Teologie şi cultură, p.66.
2. Clement Olivier. Adevăr şi libertate. Ortodoxia în contemporaneitate... p.14.
3. Tia Teofil. Un (im)posibil diagnostic duhovnicesc al erei post-moderne. p.6-9.
4. Clement Olivier. Adevăr şi libertate. Ortodoxia în contemporaneitate..., p.130.
5. Popescu D. Op. cit., p.7.
6. Schmemann Alexander. Euharistia, Taina Împărăției. - Bucureşti: Anastasia, 1993, p.14.
7. Istodor Gh. Misiunea creştină ca activitate permanentă şi practică a Bisericii. - Bucureşti, Ed. Sigma, 2006, p.162.
8. Popescu D. Ortodoxie şi Contemporaneitate. Bucureşti: Ed. Diogene, 1996, p.28-29.
9. Mantzardis Georgios. Morala Creştină, trad. Cornel Constantin Coman, vol.II. Bucureşti: Ed. Bizantină, 2006, p.437-438.
10. Bonicinelli Edoardo. Cattolici, per gli ebrioni Non esiste l ora X, in "Corriere della Sera", 26 gennaio, 2005, p1,13.
11. Mantzardis Georgios. Op. cit., p.439-440.
12. Kuraev Andrei. Op. cit., p.105.
13. Постмодернизм, ирония, занимательность, în Имя розы. Москва: Книжная палата, 1989, p.460-461.
14. Popa Gheorghe-Cristian. Posmodernismul nu-L neagă pe Dumnezeu, Îl ironizează, în „Lumina Adevărului", 18 decembrie 2009.
15. Tia Teofil. La sclerosi della ragione illuministica e la morte dei valori moderni. Diagnosi culturale dei tempi della sofferenza interiore, în Sensul vieții, al suferinței şi al morții, referatele Simpozionului Internațional Alba Iulia, 29 februarie-2 martie 2008. Alba-Iulia: Reîntregirea, p.244.
16. Николаева Олеся. Современная культура и Православие. Москва: Изд. Московского Подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1999, p.13.
17. Discernământul Modernizării. Bucureşti: Humanitas, 2004, p.207.
18. Парамонов Б. Конец стиля. Москва: Аграф, 1997, p.5-12.
19. Patapievici H.R. Omul Recent. Bucureşti: Humanitas, 2001, p.201.
20. Леонтьев К. Восток. Россия и Славянство. - Москва Республика, 1996, p.129.
21. Yannoulatos Anastasios. Ortodoxia şi problemele lumii contemporane, trad. Gabriel Mândrilă şi Constantin Coman. Bucureşti: Ed. Bizantină, 2003, p.227.
22. Tia Teofil. Criza valorilor: un produs al travaliului speculativ al occidentului. Reflecții pastorale şi (posibile) terapii ale decadențelor post-iluministe, în referatele Simpozionului Teologic Internațional Invazia non-valorilor într-o lume multimedia, Alba Iulia, 6-8 mai 2010. Alba Iulia: Ed. Reîntregirea, 2010, p.163.
23. Idem, Era post-modernă: o eră a vulnerabilității credinței?... p.4-6.
24. Kepel Gilles. Dumnezeu îşi ia revanşa. Creştini, evrei şi musulmani recuceresc lumea. Bucureşti: Artemis, 1994.
25. Bell R. Op. cit., p.253.
26. Лезов С. Op. cit.
27. Gheorghe Kapsanis Arhim. În Prefață la Arsenie Vliangoftis, Ereziile contemporane – o adevărată amenințare. Bucureşti: Evanhelismos, 2006, p.8.
28. Achimescu Nicolae, „Explozia" religioasă şi pseudo religioasă. Satanismul în România: organizare şi ritualuri, în "Biserica şi problemele vremii", nr.3, Iaşi, 1998.

29. Achimescu N. Noile Mişcări Religioase, p.29.
30. Ibidem, p.45-48.
31. Mihai Ciurea. Creştinismul şi problemele lumii contemporane. http://teologie.central.ucv.ro/blogs/mihaiciurea/2009/02/06/titlu-de-articol.pdf
32. Эпштейн М. Из тоталитарной эпохи – в виртуальную. в приложение к журналу „Пушкин", 15 мая, 1998, c.4.
33. Олеся Николаева. Op. cit., p.17-18.
34. Despre Secularizare, trad. Daniela Cojocariu, din „Contacts", anul LI, 1999, p.14-38.
35. Clement Oliver. Op. cit., p.15.
36. Сорокин П. Социодинамика культуры. Кризис нашего времени. Москва: Человек. Цивилизация. Общество, 1992, p.444.
37. Preda Radu. Comunismul. O modernitate eşuată. Cluj Napoca: Eikon, 2009.
38. Лёзов С. Op. cit..
39. Данилов А.В. Op. cit..

Prezentat la 30.09.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

SOLUȚII ORTODOXE PENTRU SOCIETATEA SECULARIZATĂ ŞI GLOBALIZATĂ. „LUPTA” DINTRE PRAGMATISM, IDEALISM ŞI UTOPIE

Vadim CHEIBAŞ

Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove

This article comes with an analysis of the evolution of concepts and ideals of modern and postmodern society of the last two centuries. In the spirit of today's globalized and secular times, here are identified the conversions of the national ideals, aesthetical, economic, civilizational and moral ones (such as amorality and nihilism). Also there are submitted solutions well, thus, the human person, desiring to overcome his existential given, can affirm that person only in relation to God and his fellowmen. This freedom enables one to climb the stairs of excellence, which is not possible without climbing the stairs of perfection - from purification, to enlightenment and contemplation. Repentance is absolutely necessary for healing an unhumanized and demonized consciousness. From his youth, man is inclined to sin. The church world has never remained indifferent to what happens in human society, but sought to improve it. The author locates the harmful factors, which, in a society whose physical and moral source is of economic origin, religion is seen as an obstacle. And it is a mistake to impose Western civilization on the grounds that it would be superior to Orthodox one. After the failure and collapse of socialism in Eastern Europe, Orthodox Christians are offered the consumer society and the Wild West capitalism. Democracy is also a utopia, a form of disguised antitheism, anticlericalism and anti-morality.

Soluțiile teologilor contemporani, în duhul Evangheliei şi al Filocaliei. Mulți teologi ortodocşi contemporani, în scrierile lor, au analizat, au tratat şi au monitorizat consecvent şi cu luciditate evoluția concepțiilor şi idealurilor societății moderne şi postmoderne a ultimelor două secole din istoria umanității, transformarea idealurilor morale, naționale, estetice, patrimoniale, civilizaționale în spiritul vremii secularizate şi globaliste de astăzi. Ei au încercat să răspundă la întrebări de genul: Care sunt concepțiile, atitudinile, idealurile vremurilor pe care le trăim? Sau care e spiritul vremii ce ne abuzează rațiunea (intelectul), sentimentele şi voința şi ne impune să trăim după standarde noi, globaliste şi care stau în calea cunoaşterii, formării moral-spirituale şi trăirii autentice creştine?

Răspunzând la aceste întrebări, trebuie să fim conştienți „că noi am ieşit în spatele adversarului, că am înțeles corect pozițiile lui de bază (de esență), că ne-am învățat să vorbim în limbajul lui şi, principalul, am înțeles punctele lui slabe şi greşelile fatale” [1]. Şi astfel, să luăm decizii pe măsură, pertinente şi conforme cu voința şi puterea divină.

Încă în secolul XIX, marele scriitor rus Fiodor Dostoievski, în operele sale „Crimă şi pedeapsă”, „Demonii” şi „Frații Karamazov”, arăta pericolul imens şi ravagiile devastatoare ale modului secularist de viețuire a omului fără Dumnezeu, produs al ateismului şi indiferentismului religios sau supraomul francmasonului Nietzsche, autorul Antihristului.[1] Raskolnikov, Kirilov sau Ivan Karamazov sunt ipostazele omului virusat de maladia „libertății totale”, a erotismului sau a voinței de putere, „virtuți” elogiate, propagate sau impuse la nivel mondial de ideologii vremilor noi. Kirilov afirmă la un moment dat: „Dacă Dumnezeu nu există, atunci eu sunt Dumnezeu!”, apoi, în acelaşi spirit ateist şi nihilist, profețeşte: „va veni un om nou, fericit şi mândru, omul căruia îi va fi absolut indiferent dacă va trăi sau nu”. Şi astfel îşi pune capăt zilelor, crezând cu naivitate că „cine îndrăzneşte să se sinucidă, acela este Dumnezeu” [2].

Însă, tocmai posibilitatea exercitării „libertății totale”, afirmată de Kirilov, sinucigându-se sau ucigând pe semeni (ca în cazul lui Raskolnikov[2]) arată contrariul, că persoana umană, dorind să-şi depăşească datul exis-

---

[1] „*În fiecare faptă a supraomului legea voastră morală este însutit încălcată*”, zice Nietzsche. Mai rău, „ascultarea” şi „legea”, care apar în toate sentimentele morale, sunt inferioare „hazardului” şi „libertății” şi ar putea fi ultimul acord al moralei, afirmă acest paranoic şi urâtor al creştinismului. Vezi Ницше Фридрих. *Сочинения в 2х томах*, том 1. Москва: издательство «Мысль», 1990, p.736.

[2] Raskolnikov a comis o crimă premeditată pe care a pus-o la cale îndelung, schițând fundamentarea teoretică a fărădelegii sale într-un articol publicat cu jumătate de an înainte de săvârşirea crimei. Conform acestei teorii, categoria oamenilor „superiori” (Raskolnikov se considera din categoria *supraoamenilor* lui Nietzsche) ar avea dreptul să încalce legile morale şi să dispună de viața oamenilor „obişnuiți”, numiți batjocoritor „păduchi”. Însă tocmai această privire superioară asupra altor oameni, în duhul modernismului, mergând până la crimă, arată monstruozitatea şi fatalitatea unei asemenea societăți şi indivizi. Vezi, F. Dostoievski. *Crimă şi pedeapsă*, I, V, trad.rom. I. Covaci. Bucureşti: Ed. Leda, 2008, p.67-78.

tențial, nu poate decât în cadrul acestui dat să se afirme ca persoană doar în relație cu Dumnezeu şi cu semenii săi. Contrariul sfârşeşte în perimetrul neantului. De aceea, epidemia de sinucideri la motivat pe Dostoievski să arate cauzele acestui fenomen – simptomele descompunerii morale – nihilismul, amoralismul şi traumele sociale de tot felul, mai cu seamă în mediile marilor oraşe.

Filozoful rus Nicolai Berdeaev spune: „*tema lui Raskolnikov semnifică criza umanismului, sfârşitul moralei umaniste, pieirea omului din cauza exacerbatei afirmări de sine. Naşterea visului despre supraom, despre supraumanitate, despre o morală umană superioară, arată că umanismul a ajuns la capăt, sucombând*" [3]. Din perspectiva moralei dostoievskiene, care este morala Evangheliei, aşa cum spune părintele profesor Ioan Bizău, „*adevărata crimă, cea mai gravă şi de neiertat de altminteri, constă în absența sentimentului vinovăției, ceea ce presupune o inimă împietrită şi o rațiune pervertită, capabilă să justifice orice faptă, orice fărădelege*" [4].

În această situație, pocăința este absolut necesară pentru restaurarea unei conştiințe dezumanizate şi demonizate, prin care se ispăşeşte orice rău săvârşit cu mintea, cu cuvântul sau cu fapta. În Pateric se spune că un frate l-a întrebat pe avva Pimen: „*Ce este pocăirea de păcat?*". Bătrânul i-a zis: „*Să nu-l mai faci. De aceea drepții au fost numiți neprihăniți, fiindcă s-au lepădat de păcate şi au devenit drepți*" [5]. Pocăința înseamnă înviere spirituală. Iar în această stare de revenire la viață, creştinul nu poate fi decât o mărturisire vie permanentă despre cât bine i-a făcut Dumnezeu (Luca 8, 39). Prea Fericitul Daniel, Patriarhul BOR, în predica despre vindecarea demonizatului din ținutul Gherghesenilor, spune: „*Fiecare om căruia Dumnezeu îi schimbă viața sau pe care îi vindecă trupeşte şi sufleteşte trebuie să fie un mărturisitor statornic al iubirii lui Dumnezeu în viața lui şi în viața semenilor*" [vezi 6].

Viețile Sfinților şi toată literatura duhovnicească ortodoxă arată clar, într-o lucrare sinergică de purificare şi de urcuş duhovnicesc neîncetat, că îndreptarea omului este posibilă. În Pateric, avva Isidor zice: *„Ştiința sfinților este cunoaşterea voinței lui Dumnezeu. Când se supune adevărului omul este mai presus de toate, ca icoană şi asemănare a lui Dumnezeu. Dintre toate duhurile, cel mai cumplit este să-ți urmezi propria inimă, adică propriul cuget, iar nu legea lui Dumnezeu. Pe urmă aceasta devine plâns pentru om, pentru că nu a cunoscut taina [lui Dumnezeu] şi nu a descoperit calea sfinților, ca să lucreze într-însa. Acum e timpul să făptuim pentru Domnul, întrucât mântuirea se află în vremea chinurilor. E scris: Prin* răbdare câştigați-vă sufletele" (Luca 21, 19) [7].

Poziția ortodoxă a teologilor contemporani vis-a-vis de problema înduhovnicirii omului în mediul ostil creştinismului de azi, din perspectivă patristică şi filocalică, poate fi însumată de teologia Părintelui Profesor Doctor şi Academician Dumitru Stăniloae, personalitate de excepție, în materie de teologie în spațiul ecumenic al Ortodoxiei,[3] care, prin teologia exprimată în scris şi trăită de el însuşi, a atras şi atrage prin profunzimea, bogăția şi claritatea operei sale. Temele principale tratate în opera sa se referă mai ales la iubirea Sfintei Treimi, la mântuirea lui Hristos prin Sfânta Biserică, la persoana umană chemată la viața veşnică a lui Dumnezeu, la sfințenia ca vocație a omului de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, la rugăciunea ca experiență a libertății şi iubirii spirituale, la dogmele credinței ca adevăruri eliberatoare de determinismele căzute şi coruptibile ale naturii.

Părintele D. Stăniloae a scris în duhul păcii şi iubirii creştine, dorind să trezească în inimile suferinde ale ortodocşilor şi nu numai, acel dor pentru Absolut înnăscut în om, învingând toate piedicile şi ispitele interioare şi exterioare, venite inclusiv de la spiritul epocii în care trăim. El precizează că în Ortodoxie Dumnezeu nu este inaccesibil, El este în lume, unit cu omul prin Duhul Sfânt. De aceea, cunoaşterea adevărului religios nu este consecința unei activități intelectuale, ci ea stă în trăirea în Dumnezeu [8]. Calea spre Dumnezeu este Hristos, în Biserică[4], pentru că „*El însuşi se face în noi cale a noastră, dându-ne puterea să ne însuşim viața Lui*" [9], toate virtuțile şi toate valorile având drept „*izvor persoana lui Hristos*" [10]. Explorator fidel al fabulosului tezaur patristic, D.Stăniloae descoperă „*în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii, că este posibil să-L întâlneşti pe Dumnezeu cu adevărat în rugăciune*" [11] şi, de fapt, prin toate nevoile ascetice oferite cu discernământ de experiența duhovnicească bimilenară a Ortodoxiei. Despre poporul român spune că este „*poporul cu spiritualitatea cea mai apropiată de cea genuin creştină de lumina originară a lui Hristos… Noi avem în suflet dulceața serafică a Răsăritului, dar şi spiritul disciplinat al legiuitorilor apuseni*" [12]. Aceste

[3] În conştiința multor contemporani Părintele Dumitru Stăniloae rămâne a fi „un mărturisitor al iubirii divine şi al demnității umane" sau ca „teologul dragostei creştine". Vezi volumul omagial *Părintele Dumitru Stăniloae în conştiința contemporanilor. Mărturii, evocări, amintiri*. Iaşi: Ed. Trinitas, 2003, p.9, 13.

[4] „*Nu există altă scară la Dumnezeu decât prin interiorul Bisericii*"; Pr. Prof. Dr. Stăniloae Dumitru, *Spiritualitate şi Comuniune în Liturghia Ortodoxă*, p.48.

daruri dumnezeieşti ne pot fi de ajutor în deconspirarea şi contracararea inovațiilor ideologice ale spiritului vremii, însă numai dacă vom reuşi să le explorăm la maxim, în deplină libertate şi responsabilitate, căci *„în libertate stă demnitatea omului*” [13], el având rațiunea pe care dacă *„nu şi-o pune în slujba binelui devine absurdă*” [14].

Dumnezeu, prin Fiul Său preaiubit făcut om, vrea ca lumea să fie adusă la Sine, utilizând *„metode de întărire a spiritului împotriva a ceea ce e opus libertății lui: biruirea patimilor din oameni şi a morții din ei*”. De robia patimilor şi a influențelor externe, în duhul vremii, Dumnezeu se foloseşte de metode de convingere, nu de silă; metode de câştigare a oamenilor prin iubirea Sa pătimitoare, împreună cu ei. Prin aceasta Dumnezeu „Se adresează libertății lor şi vrea să întărească libertatea lor în efortul de a lucra prin ei înşişi la învingerea robiei lor” [15] prin răbdare, prin blândețe, prin delicatețe, comunicându-le pe acestea din El Însuşi.

Lumea Bisericii nu a rămas niciodată nepăsătoare la ceea ce se întâmplă în societatea umană, ci a căutat să o îmbunătățească valoric ca mod de existență exprimat în comun. Din comunitatea eclezială împărtăşită cu Hristos care îi dă putere, credincioşii au căutat tot mai mult să îşi exprime credința şi altfel, ca întrajutorare socială pentru ceva mai înalt, ce poate mai bine contura omul. Astfel lumea întreagă se află într-un progres fără întrerupere al cunoaşterii adevărului şi perfecționării morale, dar nu toți membrii ei. Fiecare faptă a omului este rezultatul interacțiunii dintre moralitatea lui şi normele morale. Faptele unei comunități sau societăți sunt rezultatul interacțiunii dintre spiritul epocii şi normele moral-sociale, al codului de legi civile existente atunci, făcând uz uzând de libertatea ontologică originară.

Însă, din tinerețile sale omul înclină spre păcate[5], deci virusul imoralității îl respinge cu putere. Spiritul vremii se insinuează şi vrea să ne încredințeze că pornirile rele din noi ar fi, de fapt, fireşti şi necesare, deci n-ar fi vorba de păcat sau de viciu. Spiritul vremii stimulează pornirile păcătoase din om. Părintele Stăniloae afirmă că „omul e liber, dar îşi promovează adevărata libertate numai întărind ființa sa ca unitate omnilaterală a componentelor sale contrastante în Dumnezeu, de la care provin toate. [...] Căci în libertate stă demnitatea omului” [16].

Această libertate îi permite omului să urce treptele desăvârşirii. Morala ortodoxă, prin metoda ascetică sau mistică (vezi In.6,54), înfățişează credincioşilor acele virtuți morale, practici şi exerciții prin care se ajunge la unirea deplină cu Dumnezeu, adică la cea mai înaltă treaptă a desăvârşirii morale. Această unire, adică realizare a vieții duhovniceşti în toată intensitatea ei, nu este posibilă fără urcuşul treptelor desăvârşirii – de la purificare (de păcate, de patimi, de înclinații destabilizatoare), la iluminare şi la contemplație.

Ridicarea omului la starea bărbatului adevărat, la sfințenie, la asemănarea cu Dumnezeu – Binele suprem, se realizează prin toate mijloacele harice din Biserică. Adică Biserica ne naşte prin Botez, ne hrăneşte cu adevărul destăinuit şi ne oferă ambianța necesară pentru mântuire (caracterul sobornicesc al teologiei morale). Dar mântuirea înseamnă conlucrarea dintre om şi Dumnezeu, adică lucrarea sinergică a harului divin şi a strădaniei personale de realizare a binelui în relațiile cu Dumnezeu, cu sine însuşi şi cu aproapele (caracterul duhovnicesc), având în centrul viețuirii morale pe Hristos (caracterul hristocentric, despre care ne vorbeşte Mitropolitul Antonie Plămădeală[6]) [17].

Hristos lucrează la sfințirea noastră prin Biserică, prin Tainele ei şi prin membrii ei, descoperindu-ne o viață excepțională, un unic principiu existențial moral care dă posibilitatea trăirii unei morale creştine desăvârşite. Morala aceasta *„defineşte şi interpretează existența omului în lume plecând nu de la om ca ființă autonomă, ci de la Dumnezeu Omul Iisus Hristos*”. Altfel spus, *„morala creştină este teonomă sau, mai precis, hristonomă. Criteriul său axiologic nu este o lege morală impersonală, nici un sistem de valori bazat pe un acord sau o convenție socială, ci este o Persoană, Persoana divino-umană a Fiului lui Dumnezeu întrupat*”, învederează părintele profesor de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iaşi, Gheorghe Popa [18]. Acest fapt, este util de memorizat, pentru a putea da răspunsuri adecvate provocărilor vremii, mai ales că în Hristos – izvorul şi ținta desăvârşirii noastre morale, găsim puterea necesară de a rămâne statornici şi fideli lui Dumnezeu în orice împrejurare a vieții sau a epocii în care trăim.

Ordinea morală – reglementarea vieții sociale a societăților, a popoarelor prin respectarea anumitor principii, norme şi interdicții – alături de ordinea fizică (interdependența dintre fenomenele fizice din lume) şi de

---

[5] *„Din tinerețile mele multe patimi se luptă cu mine, ci însuți mă sprijineşte şi mă mântuieşte, Mântuitorul meu...*” – Antifonul glasului al IV-lea.

[6] *„Caracterul hristocentric al spiritualității creştine vine din însuşi sensul hristocentric al vieții (Filipeni 1, 21), sens pe care întruparea lui Hristos l-a definit ca răscumpărare, înfiere, refacere a chipului şi realizare a asemănării până la îndumnezeire,* în *şi* prin *Hristos*”.

ordinea logică (structura coerentă a gândirii noastre), vine să întărească convingerea noastră despre existența unor valori morale şi a unei ordini divine care transcende spațiul şi timpul şi care, conform învățăturii creştine, sunt excelențele caracterului Domnului Iisus Hristos (sau ne întăreşte convingerea în existența unui bine – Bine moral-desăvârşit – Iisus Hristos). Aceste valori morale supreme, caracteristici specifice Mântuitorului Iisus Hristos – desăvârşirea dumnezeiască întrupată în planul istoriei, trebuie să devină caracteristici personale ale fiecărui credincios în parte, prin săvârşirea constantă a binelui moral (adică supunerea şi dăruirea voinței credinciosului, voinței lui Dumnezeu, Binelui suprem, precum şi iubirii Acestuia în toate împrejurările vieții).

Doar Hristos poate comunica virtuțile Sale (dragostea, nădejdea, credința, ascultarea, puritatea, smerenia) celor ce Îl urmează, făcându-se astfel pentru noi mediatorul şi fereastra spre tărâmul divin. „Fiul lui Dumnezeu întrupat e omul central care cuprinde pe toți şi-i atrage la Sine", fiind El Însuşi „pricină a mântuirii veşnice" (Evr.5,9).

În mod logic, prin Mântuitorul Iisus Hristos înțelegem că există în afara planului creației o lege veşnică – izvor şi normă pentru tot ce există (planul lumii conceput din veci) şi chiar dacă nu ne este accesibilă, rămânând ascunsă în Dumnezeu (I In.6,16), dar o putem cunoaşte din legile temporale, aşa precum Îl cunoaştem pe Dumnezeu din lucrările Sale (Rom.1,19-20). Această lege rămâne universală invariabilă; mai mult, din ea rezultă legea morală naturală, caracteristică naturii omului credincios, confirmată de conştiința noastră morală, ce deosebeşte natural şi spontan binele de rău şi ne face să nutrim sentimente de mustrare sufletească când ne abatem de la ordinea morală (vezi Ier. 31, 33; Mat. 17, 12; Rom. 2, 14-16).

Cu adevărat mare este taina evlaviei (I Tim. 6, 6), cum spune Sfântul Apostol Pavel, întrucât evlavia şi credința sunt taine care dau roade pe care cunoaşterea nu le poate da. „Căci niciodată nu ne-am arătat cu cuvinte de linguşire, după cum ştiți, nici cu ascunse porniri de lăcomie. Dumnezeu îmi este martor. Nici n-am căutat slavă de la oameni" (I Tes. 2, 5).

Se cuvine să ne comportăm ca unul care trăieşte lucrurile cereşti, nu ca unul care învață despre ele.

Pragmatism economic, comunist sau „pragmatism" duhovnicesc?

Într-o societate a cărei sursă fizică şi morală este în primul rând de ordin economic, îndepărtarea de tradițiile religioase multiseculare este evidentă şi cerută de imperativele zilei. Mai mult, religia este concepută ca ceva împietrit prin esență şi un obstacol al progresului care „trebuie înlăturat din calea unui popor care doreşte să se dezvolte din punct de vedere tehnologic". Nimeni şi nimic nu-l poate convinge pe omul secularizat că „profanul tinde să se extindă în defavoarea sacrului" [19] obligându-l să trăiască după standarde ireligioase sau anticreştine.

Pe fundalul ecologiei mondiale, poate urma o serie întreagă de conflicte absurde şi catastrofe, ca rezultat a luptei noastre cu mediul ambiant, pentru că tempourile dezvoltării actuale au devenit de nesuportat, iar mecanismele globalizării – necontrolate. Dezechilibrul este provocat de ultraliberalizare, de raporturile financiare, de producție, de comerț. Va apărea înclinarea spre folosirea puterii, lovituri de sabie. Dar nu vor fi repetări de genul războiului din Kosovo, Afganistan sau Irak, care au fost doar manevre timide pregătitoare. „în tot mai febrilele transformări ale resurselor de bază deja participă aşa protagonişti precum China, statele necolonizate, care dețin putere şi capacitate de rezistență, de apărare a propriilor interese, la elaborarea soluțiilor autonome, independente de Imperiu" [20].

„Pericolul războiului atomic iarăşi a devenit actual. Aşa că a deveni pacifist şi a milita împotriva războiului atomic înseamnă să devii apărătorul supraviețuirii" [21]. Este important să înțelegem că „nu mai există războaie „motivate", „raționale", cu atât mai puțin războaie „umane" sau „corecte" [22].

Regimurile comuniste din țările sud-est europene au avut repercusiuni grave asupra instituțiilor bisericeşti, asupra eticii creştine sociale, asupra modului de gândire şi asupra comportamentului uman. După căderea acestor regimuri totalitare, ideologia comunistă – spiritul vremii impus în Europa de Est – s-a refugiat în mentalități şi atitudini, în modul de a fi al oamenilor; cu greu s-ar putea extirpa şi suprima, deoarece, cum spune Alain Besançon (n. 1932), „nimic nu este mai problematic, după disoluția unui regim totalitar, decât reconstruirea, în rândul poporului, a unei conştiințe morale şi a unei capacități intelectuale normale" [23].

Toate activitățile umane astăzi sunt infectate de „microbul" ateismului, al relativismului (teologic, moral, existențial) şi al secularismului, chiar dacă regimul dictatorial comunist a trecut. Să fie vorba aici de existența unor temeiuri mai adânci ale necredinței oamenilor?! A găsit oare ateismul în spațiul nostru ex-sovietic un mediu propice de dezvoltare şi de răspândire a ideologiilor noi influente – liberale, democratice, de stânga, de dreapta ş.a.? Nu transpare oare printre măştile noilor „eroi ai zilei" privirea devoratoare a globalismului, care e pregătit, dacă nu vom lua măsuri urgente, să joace un rol primordial în derularea marii tragedii a omenirii întregi?

Ateismul marxist-leninist a fost abolit, însă, din păcate, ateismul, cu toate concepțiile sale despre știință, morală şi modul de viață, până azi continuă să rămână ideologia de bază a programelor şcolare, a mass-mediei şi a alte structuri importante, care au misiunea să educe omul şi să formeze cultura societății noastre. Mai rău, pe lângă ateism, mai sunt vehiculate prin metode perfide şi alte idei periculoase ale spiritului vremii, agnosticismul, relativismul moral etc. Printre cele mai subtile viclenii ale ateismului, propagate în duhul vremii, se numără şi proclamarea egalității tuturor religiilor şi a confesiunilor religioase, apoi incompatibilitatea dintre religie şi știință. Conform gândirii ateiştilor, într-adevăr, toate religiile sunt aceleaşi erori sau rătăciri provocate de frica în fața stihiilor naturii sau de jugul social şi de exploatarea socială [24].

Zicala populară zice: „cui pe cui se scoate"; ateismul provine de la simpla ignoranță şi necunoaştere a esenței adevărate şi a profunzimii religiei. Însă ateismul „ignorant" trebuie deosebit de liberalismul contemporan democrat-ateist, care încalcă conştient printr-un calcul subtil, prima poruncă din Decalog (Ieş. 20, 2-3). „Aproape cinci decenii de combatere sistematică a religiei; nenumărate au fost paginile antireligioase – ele astăzi sunt stratificate în ungherele întunecoase ale bibliotecilor spre avertizarea amară a tuturor generațiilor viitoare; acuma se pune problema reactualizării spiritului religios, trebuie catehizați mai întâi părinții, profesorii copiilor, ostaşii – viitori întemeietori de familii" [25].

Din păcate, primejdia reală a unui sistem social programatic ateu şi antinațional rămâne şi după 20 de ani de la căderea „fiarei roşii". O bună parte a populației – chiar dacă Biserica Ortodoxă a condamnat încă în 1990 comunismul ca regim opresiv şi cu dimensiuni tenebroase[7] [26] – are nostalgii pentru pseudo-siguranța socială şi economică a comunismului, exprimată, de pildă, prin acordarea votului la alegeri Partidului Comunist care se vrea a fi de o altă „orientație" decât cel sovietic şi, culmea!, liderii cărora au declarat că Iisus Hristos ar fi fost primul comunist[8]! [27] Însă, comunitarismul creştin se deosebeşte de comunismul ateist, deoarece „cele ce s-au furat din creştinism fără Dumnezeu nu sunt autentice. [...] doctrina comunistă a răpit multe din postulatele creştinismului. [...] Există o mare diferență între comunitarism şi comunism. Comunitarism înseamnă dragoste şi unire cu Dumnezeu, iar comunism înseamnă a face ceva cu forța, ceea ce nu este iubire" [28]. Astfel, „marea minciună a sec. XX" – comunismul – „care a făcut milioane de victime... continuă să provoace victime şi azi. Schilodeşte suflete, mutilează conştiințe, distruge destine[9]" [29, 30].

Dacă comunismul este nostalgie utopică pentru unii, atunci liberalismul democratic şi eficiența economică occidentală este pericol existențial pentru alții. Este o greşeală evidentă impunerea civilizației occidentale – pe motiv că ar fi superioară prin „eurocompatibilitatea" ei – civilizației ortodoxe, care are propriile ritmuri, specificități şi priorități. Pentru că, după eşecul şi falimentul socialismului din Estul Europei, ortodocşilor li se propune liberalismul societății de consum şi capitalsmul sălbatic occidental, unde omul va fi înlocuit în curând de maşini tehno-științifice. „Descoperim acest adevăr înfricoşător: negării teoretice a individului viu în marxism îi corespunde eliminarea sa de fapt în sistemul tehno-capitalist, în care capitalismul însuşi e pe cale de dispariție în profilul unei eliberări complete a tehnicii". Deoarece „se uită însă că şi capitalismul e în agonie, că cedează locul unui fenomen cu totul diferit, cel al tehno-ştiinței care invadează procesul real de producție, expulzând inevitabil munca vie. Inexorabil, capitalismul e ros de acelaşi rău ca şi socialismul: eliminarea vieții subiective şi a individului viu din lume şi a lumii din viață[10]" [31].

Astfel, până când creştinii ortodocşi nu vor conştientiza atât fărădelegea şi teroarea comunismului ateu, cu care mulți au pactizat deschis sau tacit fără prea multe remuşcări de conştiință în anii de tristă amintire, cât şi a sălbătăciei şi erorii ideologiei capitaliste occidentale, lucrurile vor stagna şi vor regresa în mod evident şi din perspectivă morală. Pentru că, în primul caz, „comunismul s-a întărit printr-o masivă apostazie a creştinilor. Nu e sigur că această apostazie, cu atât mai puțin compromisurile şi complicațiile de o gravitate variabilă, sunt considerate cu adevărat condamnabile. Ele sunt îndeobşte privite ca nişte rătăciri neînsemnate şi adeseori provocate de intenții lăudabile. O explicație extrem de simplă este că, de fapt, creştinii nu s-au eliberat

---

[7] "Patriarhia Română apreciază demersul întreprins de autoritățile de stat pentru condamnarea regimului comunist din România, act pe care Sf.Sinod al BOR l-a făcut în Cuvântul pastoral din 4 ianuarie 1990 în care condamna acelaşi regim opresiv în dimensiunile sale cele mai tenebroase. Jertfa miilor de clerici şi credincioşi ortodocşi în temnițele comuniste conduce la concluzia unei rezistențe din interior a BOR (…) – considerată ca fiind duşmanul principal al regimului".

[8] Referitor la declarația lui Voronin că „Iisus Hristos a fost primul comunist" şi că „Preoții, dacă vor să existe în Mitropolia Moldovei, nu au de ales decât comuniştii".

[9] „...comunismul, ca sistem politic şi model de gândire, înseamnă, în primul rând, o uriaşă şi sinistră minciună".

[10] apud., Ioan Ică jr., Prolegomene fenomenologice la o filozofie iaoneică, studiu introductiv la Michel Henry, Eu sunt Adevărul. Pentru o filozofie a creştinismului..., p. 19.

încă total de ideile comuniste, amestecate în mintea lor cu ideile umanitare şi introduse de acestea din urmă în rândul credincioşilor şi clerului. Sub forme disimulate şi inconştiente, [...] ele sunt încă active" [32]. Iar în cazul al doilea, se uită teroarea şi apostazia benevolă a creştinilor occidentali de dragul „paradisului terestru" făgăduit de liberalismul occidental şi ideologia eficienţei economice.

Comunismul este o boală de care foarte greu se poate vindeca fostul *homo sovieticus*. Şi nu pentru că Dumnezeu nu vrea, ci pentru că cel infectat de lepra comunistă nu înţelege şi nu-şi doreşte vindecarea, purificarea. Un comunist învederat când se trezeşte dimineaţa nu-şi îndreaptă mintea către Dumnezeu, nu-I spune dimineaţă, nu-I cere sfatul, nu-şi cere iertare pentru relele comise, adică nu se roagă. Nu se roagă pentru că nu-L are în vedere pe Dumnezeu, nu se raportează la El ca şi la Creatorul şi Proniatorul lumii, ci Îl ignoră total. Şi nu pentru că aşa l-a învăţat tata şi mama în copilărie (căci credinţa se deprinde în cei şapte ani de acasă), ci pentru că în adolescenţă sau la maturitate a permis ca cineva să-i incube mintea cu „microbii" socialismului utopic, care este „*radical contrar principiilor credinţei creştine*" [33], deci e împotriva umanităţii în ansamblu.

Totuşi ar fi greşit să concentrăm tot răul în ograda comuniştilor şi să aruncăm cu piatra în ei: regimul totalitar comunist „*nu este altceva decât forma de jos a democraţiei. (...) Democraţia sănătoasă nu este, ca şi sănătatea, decât o utopie*" [34]. Şi aceasta pentru că democraţia actuală este tot o formă camuflată de antiteism (luptă împotriva lui Dumnezeu), anticlericalism, antimoralism şi, în general, anticreştinism. Fiindcă, majoritatea aşa-numiţilor democraţi de astăzi, au concepţii asemănătoare (secularist-ateiste) şi trăiesc exact ca şi comuniştii: nu se roagă, nu postesc, nu merg duminica la biserică, nu se spovedesc, nu se împărtăşesc cu anii sau chiar deloc. Cu se sunt mai buni aceştia decât comuniştii, care la fel „nu au nici un Dumnezeu" – vorba populară – decât banul, plăcerea sau trufia. Iar aceste „valori" sunt infernale: „*pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume. Şi lumea trece şi pofta ei, dar cel ce face voia lui Dumnezeu rămâne în veac*" (I In.2,16-17).

Liderii democraţi, odată ajunşi la putere, vor proceda aproape la fel ca şi comuniştii ateişti: dacă nu vor persecuta deschis creştinismul, cel puţin se vor limita la presiuni constante, psihologice ori coercitive, de eradicare a credinţei din sfera social-cultural-morală a ţării.

Bine ar fi dacă ar avea posibilitatea de a gândi cu adevărat liber, fără presiuni externe şi influenţe obscure, poate ar vedea pericolul real şi imediat asupra civilizaţiei actuale. Poate s-ar vedea pe ei înşişi, familia, naţiunea, într-o primejdie îngrozitoare, fiind ei factorii decisivi în destabilizarea situaţiei şi ofensivei răului în societate.

Supravieţuirea comunismului, de pildă, în Basarabia, nu se datorează atât „strategiilor" comuniştilor actuali, care pretind că s-au „schimbat la faţă", adică s-au lepădat de utopiile şi monstruozităţile anterioare (ceea ce n-au făcut cu adevărat; florile depuse la monumentul călăului Lenin ne stau drept mărturie), cât se datorează mai ales orbitelor şi mediocrităţilor pro-comuniste din administraţiile teritoriale, precum şi lipsei de convergenţă a oamenilor cu demnitate naţională şi spirituală [35].

Frica pierderii portofoliului deţinut (pe care nu se ştie în ce condiţii l-au câştigat!), lipsa strategiilor politico-sociale integre (unde să se ia în seamă relaţia Dumnezeu-om şi om-om, pe baza respectului şi iubirii reciproce), influenţele distructive „din afară" cu mască de binefăcători, dar mai ales încăpăţânarea demonică de a ne întoarce cu faţa spre Dumnezeu şi Biserică, sunt relele care domină societatea basarabeană în special şi civilizaţia euro-atlantică, în general. Atâta timp cât nu ne vom strădui să ne angajăm pe calea revenirii la normalitate, adică la o societate în care să se ţină seama mai ales de condiţiile oferite fiecărei persoane pentru perfecţionarea proprie (depăşirea de sine) şi nu a societăţii în ansamblu (ceea ce au încercat să facă social-comuniştii de la 1800 încoace), lucrurile vor merge tot mai rău. Or maladiile societăţii actuale (ateismul, secularizarea, traficul, drogurile, desfrânarea, pornografia, avorturile etc.) vorbesc de la sine, că ne-am pornit pe o cale a autoflagelării şi a autodistrugerii [36].

Astfel, mentalitatea creştinilor est-europeni, virusată de ideologiile comuniste, va trebui să facă faţă unei noi avalanşe neopăgâne – liberalismul economic şi pseudovalorile capitalismului occidental, care se doreşte a fi asimilată frenetic şi fără discernământ, deci a cele mai mediocre forme de expresie ale culturii şi civilizaţiei occidentale. Desigur, stăpânirea în faţa noilor „viituri" nu este posibilă fără discernământul şi puterea spiritual-morale oferite de Hristos, Adevărul viu şi accesibil pentru toate societăţile şi timpurile.

Fericirea în lumina Evangheliei şi pseudo-fericirea propusă de duhul vremii.

Conştient sau nu, omul tinde totdeauna spre fericire, spre împlinire sufletească sau trupească, pentru că e o fiinţă încă neîmplinită. Împlinirea umană este condiţionată de acel dor fierbinte de Părintele ceresc: „*ne-ai făcut spre a Te căuta şi neliniştit este sufletul nostru până nu se va odihni întru Tine*" [37].

Cu toate acestea, omul poate să-şi substituie ținta fericirii sale cu lucruri lumeşti, perisabile (bogăție, slavă, putere, plăceri) care-i pot da satisfacții de moment, dar care nu-l pot ferici în întregime. „*Fericirea pământească*, spune Sfântul Nicolae Velimirovici, *este aceeaşi cu fericirea pe care şarpele a făgăduit-o Evei; iată că acelaşi şarpe se înfățişează şi ție astăzi ca să-ți arate care este numele fericirii tale*" [38]. De ce? Pentru că „*traista fericirii noastre pământeşti este totdeauna ruptă. Cu cât bagi mai multe lucruri în traistă, cu atât se varsă mai mult din* ea" [39].

Sf. Vasile cel Mare, în comentariul la Psalmi, arată că adevărul are două înțelesuri: adevărul despre viața fericită întru veşnicie şi adevărul despre lucrurile folositoare în viața aceasta (toate înlesnirile, calitățile de care noi avem nevoie pentru a trăi bine aici: ştiința profană, administrația politică, sociologia etc., prioritate având cea dintâi [*vezi* 40]. Dobândirea fericirii este, deci, ținta noastră supremă – realizarea comuniunii dintre Dumnezeu şi semenii.

Despre viața fericită găsim mărturii în Sfânta Scriptură, autoritatea noastră supremă, pentru că este cuvântul Domnului Hristos, sunt textele proorocilor inspirați de Duhul Sfânt. Sunt zeci de locuri în Biblie unde apare cuvântul „fericit" (în greacă, „makarios"). În Psalmi, acest cuvânt apare de cel puțin de 17 ori. Primul psalm începe prin a prezenta omul cu adevărat fericit: „*Fericit bărbatul, care n-a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor nu a stat şi pe scaunul hulitorilor n-a şezut; ci în legea Domnului e voia lui şi la legea Lui va cugeta ziua şi noaptea*" (Ps. 1, 1-2). De fapt Psalmii sunt o adevărată cateheză a fericirii; citind Psalmii, noi învățăm despre viața fericită, care constă în împlinirea poruncilor (inclusiv faptele de milă şi iubire față de aproapele) şi, prin aceasta, realizarea comuniunii cu Dumnezeu[11].

În Predica de pe Munte, Mântuitorul ne învață adevărata fericire spre care trebuie să tindem: „*Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor*" (Mat. 5, 3); fericiți cei ce plâng, cei blânzi, cei ce flămânzesc şi însetează de dreptate, cei milostivi, cei curați cu inima, făcătorii de pace etc[12]. Adică, Hristos fericeşte pe acei care se străduie să-şi purifice întreaga ființă şi să împlinească voia lui Dumnezeu pe pământ, având, desigur, o viață morală adecvată. Iar această viețuire diferă radical de ceea ce înțelege lumea modernă prin fericire.

Chiar şi înțelepții Greciei antice utilizau cuvântul „makar" sau „makarios" (Μακάριος) pentru a desemna starea celor care au biruit ataşamentul față de lume, determinismul cauzal. Denumirea de „fericit" era un epitet, un adjectiv care se atribuia în primul rând zeilor. Numai zeii au deplinătatea fericirii. Iar omul fericit e acela care a trecut cu bine prin viață, cel care trăit şi a murit cu cinste – eroii şi oamenii destoinici.

Sfinții Părinți au preluat strict înțelesul acestui cuvânt „makarios". Noi numim fericit în primul rând pe Dumnezeu, apoi pe Maica Domnului[13], pe Apostoli[14], pe sfinți şi, în general, pe acei creştini care au biruit ispitele inerente vieții şi au intrat cu slavă în veşnicie[15]. Sfântul Apostol Pavel zice: „*Să păzeşti porunca fără pată, fără vină, până la arătarea Domnului nostru Iisus Hristos, pe care, la timpul cuvenit, o va arăta* ***fericitul*** *şi singurul Stăpânitor, Împăratul împăraților şi Domnul domnilor, Cel ce singur are nemurire şi locuieşte întru lumină neapropiată; pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă; a Căruia este cinstea şi puterea veşnică! Amin*" (I Tim. 6, 14-16)[16].

Ce a ajuns înțelesul acesta de *makarios* în traducerile ulterioare?! În traducerile latine se produce o diminuare a sensului: *felix* şi *ferice* [cf. 41], ambele se referă la rodnicie, la fecunditate, la bogăție în sensul material al cuvântului. Mai există în latină un cuvânt *letus*, *letitia* [42], care înseamnă pământ gras şi roditor. De la *makarios*, care ne trimite la cer, traducerea latină deja reduce înțelesul cuvântului „fericit". Părinții latini au simțit această lipsă şi au folosit un alt cuvânt pentru traducerea lui makarios – beatus, beatitudo, care desem-

[11] Vezi, de pildă, Psalmul 111, 1-3: "Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte. Puternică va fi pe pământ seminția Lui; neamul drepților se va binecuvânta. Slavă şi bogăție în casa lui şi dreptatea lui rămâne în veacul veacului" sau Psalmul 118, 1-3: „Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului. Fericiți cei ce păzesc poruncile Lui şi-L caută cu toată inima lor, că n-au umblat în căile Lui cei ce lucrează fărădelegea".

[12] Vezi Matei 5, 4-12.

[13] Elizabeta, lăudând pe Dumnezeu, o fericeşte pe Maica Domnului: "fericită este aceea care a crezut că se vor împlini cele spuse ei de la Domnul" (Luca 1, 45). Dar, chiar Fecioara Maria zice:„Iată de acum mă vor ferici toate neamurile" (Luca 1, 48). De ce e fericită Maica Domnului? Pentru că Dumnezeu „a căutat spre smerenia roabei Sale". Ibidem.

[14] Iisus Hristos, de exemplu, îl numeşte fericit pe Apostolul Petru: „Fericit eşti Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri. Şi Eu îți zic ție, că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porțile iadului nu o vor birui" (Matei 16, 17-18).

[15] Mântuitorul îi spune Apostolului Toma: „Pentru că M-ai văzut ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut şi au crezut!" (Ioan 20, 29). Deci îi fericeşte pe toți aceea care cred şi împlinesc cuvântul Domnului.

[16] Sublinierea noastră.

nează starea omului care nu mai are dorințe, e de netulburat. Se apropie de cuvântul makarios dar se simte împuținarea semantică.

În engleză *happy* se referă la acela care este caracterizat de noroc, care are şanse de câştig, are parte de plăcere, de satisfacție. Adică omul care e caracterizat de o spontană şi obsesivă înclinație spre ceva: *many happy* – ceea ce-l face pe englez fericit sunt banii (*money*). Uită aceştia că „*cine nu adună cu Mine* (cu Hristos) *risipeşte*"(Mt.12,30).

Ferice de omul care a ajuns să facă totul *cu* Dumnezeu şi *în* Dumnezeu. Acesta, ca şi ceilalți din jur, lucrează, se alimentează, se odihneşte, se relaxează, creează etc., dar toate le trece prin filtrul înțelepciunii dumnezeieşti. Cum ne îndeamnă şi Sf. Ap. Pavel: „*ori de mâncați, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți*" (I Cor.10,31). În exterior apar aceiaşi oameni ca şi ceilalți, dar dacă îi vom privi cu ochi duhovniceşti, îi vom vedea plini de lumină dumnezeiască: sunt ca o *făclie vie* în fața întunericului lumii acesteia. Despre ei Hristos spune: „*Voi sunteți lumina lumii* (...) *şi luminează tuturor*"; de asemenea „*Voi sunteți sarea pământului*" (Mt.5,13-15) care dă gust vieții, încât văzând ceilalți faptele lor bune, vor slăvi pe Dumnezeu (5,16).

Înțeleptul rege Solomon afirmă: „*Cel înțelept merge pe calea dreaptă*" (Pilde 15, 21), dar a merge pe calea cea dreaptă presupune cunoaşterea ei. În Pateric se spune că avva Ammonas a fost întrebat: „Ce înseamnă calea îngustă şi strâmtă?" (cf. Matei 7, 14). El a răspuns: „Iată ce înseamnă calea îngustă şi strâmtă: să-ți zdrobeşti gândurile şi să-ți tai propriile dorințe pentru [voia] lui Dumnezeu. Asta înseamnă: *Iată noi am lăsat totul şi am venit după Tine*" – (Matei 19, 27) [43]. Astfel că, *omul cu adevărat înțelept şi fericit este acela care cunoaşte voia lui Dumnezeu şi o împlineşte întocmai*. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu şi Mântuitorul lumii a descoperit această cale; mai mult, El însuşi a mers pe această cale, fiindu-ne nouă „*Calea, Adevărul şi Viața*" (Ioan 14,6), Dumnezeu fiind fericirea prin excelență, către care tindem fiecare în măsură.

Bibliografie:

1. Ильин И. Кризис безбожия // Собрание сочинений, том 10, Москва, 1993, p.342.
2. Dostoievski Fiodor. Demonii, I, VIII, trad.rom. M.Preda şi N.Gane. Bucureşti: Ed. Univers, 1970, p.127 şi 128.
3. Berdeaev N. Filosofia lui Dostoievski, trad. rom. R. Răpăuță. Iaşi: Institutul European, 1992, p.63.
4. Bizău I. Op.cit., p.137.
5. Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu..., p.287.
6. Dascălu Silviu. Cea mai mare activitate a Bisericii este exprimarea recunoştinței. în „Ziarul Lumina", nr.248, (1750), 25 octombrie 2010, p.2.
7. Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu..., p.174.
8. Schifirneț Constantin, Studiu introductiv la D.Stăniloae, Națiune şi Creştinism. Bucureşti: Ed.Elion, 2003, p.VIII.
9. Stăniloae D. Iisus Hristos, Lumina lumii şi îndumnezeitorul omului..., p.73.
10. Ibidem, p.243.
11. Bălan Ioanichie. Volum omagial, Editor Arhim. Omagiu memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae. Iaşi: Ed. Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, 1994, p.48.
12. Stăniloae D. Între Orient şi Occident. în „Telegraful român", anul LXXXIX nr.30, 1941, p.1 (reeditat în volumul Națiune şi creştinism, studiu introductiv şi note de Schifirneț C-tin. Bucureşti: Ed. Elion, 2003).
13. Idem, Chipul nemuritor al lui Dumnezeu, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p.51.
14. Idem, Iisus Hristos, Lumina lumii şi îndumnezeitorul omului..., p. 26.
15. Idem, Teologie Dogmatică Ortodoxă, volumul 2, Bucureşti, 1997, p.124.
16. „Din tinerețile mele multe patimi se luptă cu mine, ci însuți mă sprijineşte şi mă mântuieşte, Mântuitorul meu..." – Antifonul glasului al IV-lea.
17. D. Stăniloae, Teologie Dogmatică Ortodoxă, volumul 1, Bucureşti, 1997, p.50-51.
18. Mitrop. Plămădeală Antonie. Tradiție şi libertate în spiritualitatea ortodoxă, Bucureşti, 1995, p.70.
19. Introducere în teologia morală. Iaşi: Ed. Trinitas, 2003, p.6.
20. Riviere Claude. Op. cit., p.158.
21. Джульетто Кьеза. Op. cit., p.317.
22. Ibidem, p.318.
23. Ibidem.
24. Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism şi unicitatea Şoah-ului, trad. rom.M.Antohi. Bucureşti: Ed. Humanitas, 1999, p.148.
25. Силуянова Ирина. Op. cit., p.15.

26. Drăgulin Gh. Op. cit., p.1.
27. Fără ură şi părtinire, (Biroul de Presă al Patriarhiei Române) în ”Lumina”, nr.305 (595), anul II, 21 decembrie 2006, p.4.
28. Ziarul „Flux”, 19, 20 iulie 2007, p.3 şi ”Flux”, 27 iulie, 2007, p.4.
29. Pr. Ciobanu Vasile. Comunitarismul creştin nu are nimic în comun cu comunismul ateu. în ”Flux”, nr. 30 (611), 27 iulie 2007, p.4.
30. Tănase Constantin. Parabole de toamnă politică. în ”Timpul”, 6 septembrie 2006, p.3.
31. Igor Burciu. Fantomele reciclate şi adevărul gol-goluț. în „Flux”, 10 noiembrie 2006.
32. Henry Michel. Du comunisme au capitalism. Theorie d'une catastrophe. Paris: Jacob, 1990, p.176, apud., Ioan Ică jr., Prolegomene fenomenologice la o filozofie iaoneică, studiu introductiv la Michel Henry, Eu sunt Adevărul. Pentru o filozofie a creştinismului..., p. 19.
33. Besançon Alain. Op.cit., p.112-113.
34. Henry de Lesquen. Religia contra ideologiilor socialiste. - Bucureşti, 1995, p.4.
35. Denis de Rougemont. Partea diavolului. - Bucureşti, 1994, p.91.
36. Pr. Negru Vasile, Ce are comunismul cu Hristos, sau comunismul ca erezie contemporană. în „Curierul Ortodox”, nr.8 (193), 14 august 2007, p.5.
37. Ibidem.
38. Fericitul Augustin. Op. cit., p.85.
39. Ibidem, p.54.
40. Ibidem, p.56.
41. Sf. Vasile cel Mare. Tâlcuire duhovnicească la Psalmi, p.47-48.
42. Dicționar enciclopedic. - Bucureşti: Cartier, 2001, p.333.
43. Ivăniş-Frențiu Maria. Limba română şi limbajul rugăciunii. - Bucureşti: Anastasia, 2001, p.37.
44. Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu..., p.80.

Prezentat la 30.09.2010

„FLUXURILE" ŞI „REFLUXURILE" DISCIPLINII LOGICA DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL MOLDAV

Valeriu PARNOVEL

Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

L'article proposé prête attention à l'instabilité historique de la logique comme science devenue traditionnelle dans le processus de l'instruction moldave. Il c'est nécessaire de plaider pour une tout autre tradition opposée, novatrice dans la logique du type qu'on pratique déjà dans les pays développés.

Aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna urmăreşte scopul de a perfecționa învățământul în general şi cel universitar în special, de a-l apropia de standardele europene. Tendința respectivă a dus la revizuirea planurilor existente de învățământ pentru a le concorda cu standardele europene corespunzătoare, dar în rezultat dispunem deja şi de o consecință negativă, de o îndepărtare de la ele. Cu regret putem constata faptul că, în rezultatul transformărilor sus-numite din învățământul universitar şi – ca efect – şi din cel preuniversitar a precipitat cursul de logică generală.

Reducerea lui din procesul de studiu este efectuată în mod „delicat", indirect. Planul ministerial nu a refuzat ca atare cursul de logică, ci i-a atribuit un statut opțional, l-a pus în dependență de interesele corporative ale decanatelor, fapt care, în mod automat, a suprimat disciplina consemnată din învățământ. Atitudinea respectivă față de logică este motivată prin deficitul de ore pentru obiectele de specialitate, deficit apărut recent în urma revizuirii planurilor de învățământ superior şi prin lipsa cursului menționat în standardele europene corespunzătoare. Şi totuşi, atitudinea respectivă, ce practic înseamnă excluderea deplină a logicii din învățământul public, nu poate fi justificată prin motivele sus-numite. Metamorfoza respectivă a logicii nu este o abatere întâmplătoare, un rezultat al deficitului de ore sau altor circumstanțe obiective, ci *o atitudine devenită deja tradițională*, care ilustrează calvarul de lungă durată a promovării cursului de logică în Moldova.

Mai mult de un mileniu, Europa Occidentală cultivă o atitudine grijulie față de logică, considerând-o un obiect de studiu primordial, obligatoriu, fundamental pentru învățământul preuniversitar şi cel universitar şi numai pentru un număr restrâns de țări din Europa Orientală logica rămâne un obiect al unor jocuri politice şi administrative. Astfel, instaurarea epocii comuniste în Rusia a dus, printre altele, la excluderea disciplinei respective din învățământul mediu şi superior. Abia la sfârşitul anilor '40 ai secolului al XX-lea se editează primele manuale de logică, însă de acest privilegiu intelectual se bucură un număr restrâns de facultăți: drept, filologie, filosofie. Restabilirea deplină a logicii în învățământul public devine posibilă odată cu prăbuşirea comunismului.

Această sinusoidă istorică o repetă parțial şi învățământul din Moldova. Doar perioada anilor 1918-1940 reprezintă o excepție, când logica continuă să dețină locul didactic cuvenit, după care urmează epoca şi atitudinea descrisă anterior.

Anii '90 pun începutul unei atitudini noi, europene, față de promovarea cursului de logică. El este inclus în procesul de studii la majoritatea facultăților, este introdus în licee, dar către anul 2007 iarăşi revine faza „refluxului". Apropo, dispariția repetată a cursului de logică a coincis cronologic cu declararea de către UNESCO al anului 2008 drept an al lui D. Cantemir, printre altele şi autorul primului manual de logică din Moldova. Astfel, o continuare mai ingenioasă a năzuințelor savantului moldav cu renume european nici nu a mai putut fi inventată.

Dispariția cursului de logică de pe tărâmul didactic universitar, precum şi cel preuniversitar provoacă actualmente doar nedumerire. Lipsa logicii pentru epoca comunistă era firească. Învățământul politizat şi ideologizat profund, instituit în conformitate cu viziunile Proletcultismului, adică în genul respingerii aproape a întregii moşteniri culturale a trecutului, concepea disciplina menționată ca un artefact intelectual „pur burghez", dar străin tineretului studios al epocii proletare (comuniste). Excluderea cursului de logică din învățământul public actualmente poate fi concepută doar ca un „bun plac" administrativ, firesc, bazat şi pe o tradiție similară. Şi într-adevăr, trecutul sovietic a fundat tradiția şi ne-a înzestrat cu o atitudine ambiguă, inconsecventă față de promovarea logicii, tradiție care, în anumite condiții se *autoreproduce* periodic. Că această atitudine este

deja o tradiție caracteristică tuturor se observă şi în faptul, că comunitatea academică contemplează pasiv aceste „fluxuri" şi „refluxuri" ale logicii din învățământul public, ştiind, totodată, prea bine despre consecințele deplorabile ale unor predispoziții şi administrări ale disciplinei consemnate.

Consecințele unei astfel de tradiții, impusă de trecutul sovietic şi îmbinată astăzi cu o administrare, ce vag prevede ziua de mâine, sunt deplorabile – întreg sistemul de învățământ, tineretul studios al Moldovei din nou a fost lipsit de *Fundamentul şi Organonul milenar* de dezvoltare intelectuală, multiplu aplicat şi verificat în Europa Occidentală. Ca ilustrație la cele sus-menționate vor fi folosite „modele" de studiu practicate în Universitatea de Stat „A. Russo" din Bălți, dar care reflectă o situație comună pentru învățământul superior republican în întregime. Spre exemplu, studenții facultății de Pedagogie, Psihologie şi Asistență Socială ani la rând studiază problemele ce țin de educarea capacităților intelectuale la copii şi maturi, fără a şti în mod sigur lucruri elementare, din cursul logicii generale, despre cerințele de bază ale ei, operațiuni intelectuale (logice), tipuri de raționament, erori tipice etc. Pentru studenții-filologi, care studiază profund cultura limbajului, logica rămâne un fenomen străin învățării literaturii şi, îndeosebi, lingvisticii. Iar viitorul economist, manager, om de afaceri, pentru care comunicarea cu oamenii constituie cel mai amplu spațiu de activitate şi necesită cunoştințe teoretice profunde din logica generală, este lipsit de ea şi, probabil, se va conduce în activitatea sa profesională de o logică la nivel intuitiv sau cotidian. În fine, cu regret poate fi constatat faptul că promovarea logicii se transformă, ca şi pe vremurile sovietice, într-un privilegiu intelectual. Astfel, de el se bucură doar facultatea de Drept, catedrele Matematică şi Informatică, unde obiectul în cauză se promovează cu titlul de logică matematică şi logică juridică.

În cele din urmă, societatea va obține un absolvent al profilului umanistic cu „studii universitare", dar care n-are cunoştințe elementare de logică, deoarece în cadrul *Alma Mater* nici nu a auzit de ea. Practic acelaşi lucru se repetă şi în liceu. Dacă până în anul 2007 cursul de logică era predat în puține licee, după 2007 obiectul în cauză dispare definitiv şi din învățământul consemnat, situație incomparabilă cu liceele din România. Cauza acestei situații deplorabile este banală – indiferența ministerului de resort, lipsa unei concepții naționale univoce şi a unei politici ferme față de promovarea cursului de logică. Continuarea politicii desemnate va avea un final uşor de prevăzut – dezrădăcinarea din învățământul moldovenesc a disciplinei în cauză, cu atâta greu înfiripat pe tărâmul moldav. Fireşte, pentru „fluxul" următor al logicii va fi necesar, probabil, de a repeta practica anilor '80, când unele instituții de învățământ superior chişinăuene au trimis reprezentanții săi în centrele culturale mari pentru a se familiariza cu logica sau, cum s-a procedat în fostul Institut Pedagogic de Stat „A. Russo" din Bălți, pentru a „importa" profesori de logică. Într-adevăr, administrarea nominalizată nu exclude faptul că disciplina respectivă cu timpul va deveni pentru Moldova un „articol de import" cum sunt petrolul, cărbunele, metalul etc.

Aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna vizează chestiunea privitor la promovarea logicii în mod categoric – are nevoie învățământul moldav de disciplina consemnată sau nu? Dacă admitem un răspuns afirmativ, apoi din punctul de vedere al articolului respectiv trebuie de recunoscut faptul că decizia de a atribui cursului de logică un statut opțional este nereuşită, neadecvată, iar concordanța atinsă a planurilor de învățământ superior din Moldova cu planurile similare din Europa poate fi denumită mecanică şi formală. Evaluarea respectivă a acestei concordanțe reiese din faptul că ea este bazată pe lipsa, în planurile europene de învățământ, a cursurilor de logică şi totodată nu ține seama de deosebirea tradiției din care rezultăm.

În aparență standardele universitare europene pot fi lipsite nemijlocit de cursurile de logică generală, dar în realitate ele sunt compensate cu diverse forme aplicative, adoptate la necesitățile specialităților de profil şi de o pregătire preuniversitară satisfăcătoare. Exemplul cu logica matematică sau cea juridică reflectă o atitudine corectă față de logică în genere: ea nu trebuie ignorată sau exclusă. Admiterea cursului general de logică trebuie îmbinată cu cerința paralelă de a-l adopta la necesitățile specialităților de profil. Calea mondială de dezvoltare o constituie aprofundarea şi specializarea logicii şi nu respingerea sau ignorarea ei. Într-o epocă cu un exces informațional, învățământul trebuie orientat nu spre o suprasaturare informațională, ci dimpotrivă, spre elaborarea unor strategii care ar uşura şi perfecționa prelucrarea şi selectarea informației. În cazul dat, logica joacă un rol important. Prin urmare, practica administrării logicii descrisă anterior este lipsită de perspectivă, deoarece lipseşte învățământul superior de o componentă primordială, fundamentală care este practicată la scara mondială, transformă instituțiile de învățământ, abia declarate universități, în *truse de cursuri de specialități*.

Refuzul pentru promovarea logicii, condiționat de politica evazivă, nefermă a Ministerului Educației, nu poate fi acceptat şi trecut cu vederea, deoarece reprezintă o cale eronată de dezvoltare, un impas. Însăşi renunțarea la promovarea logicii nu poate fi îndreptățită cu nimic: nici cu deficitul de ore, nici cu lipsa obiectului în cauză în cadrul standardelor universitare europene, nici cu aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna. Refuzul de promovare a logicii presupune consecințe grave şi adânci: a prelungi tradiția de instabilitate istoricească a locului ei în învățământul moldav, a o face inaccesibilă în proporții mari, presupune a impune întregul învățământ public, însăşi ştiința la o *autodezicere de Fundamentul şi Organonul său milenar.* Deci, decizia de a transfera logica în rangul disciplinelor opționale în principiu nu poate fi acceptată şi îndreptățită.

Astfel de decizii par a corespunde formal standardelor universitare occidentale, dar în realitate ne îndepărtează esențial de ele. Învățământul public fără cursurile de logică înseamnă a înălța clădirea educației fără a-i făuri fundamentul, a o lipsi de mijlocul milenar de verificare. Refuzul la logică poate însemna doar încurajarea sofisticii. Desigur, dacă nu se încurajează, nu se susține logica – prosperă sofistica. Deci, calea adevărului rămâne unică – de a găsi modalități şi de a examina decizia neadecvată. Mai mult decât atât, este necesară o intervenție a Ministerului Educației şi Tineretului cu o decizie fermă, univocă şi obligatorie pentru toți, o decizie care ar pune capăt acestui cadril nesfârşit de „fluxuri" şi „refluxuri" ale disciplinei logica şi care ar asigura *înrădăcinarea definitivă a promovării ei ca tradiție* a învățământului moldav.

Prezentat la 30.09.2010

UTILIZAREA CONFUZĂ A CATEGORIEI „CONŞTIINȚA SOCIALĂ” ÎN AFARA PROBLEMEI FUNDAMENTALE A FILOSOFIEI: ISTORIE, MOTIVE, CONSECINȚE, LECȚII

Valeriu PARNOVEL

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Le présent article se propose de réviser le contenu théorique et conceptionnel de la catégorie de „conscience sociale” à caractère empirique. Ce fait sert à démontrer le caractère erroné de cette modalité. On essaye aussi de formuler sa motivation, mais aussi de tracer des conclusions de la practique exposée.

În spațiul sovietic erau răspândite două moduri diferite de utilizare a categoriei „conştiința socială”. Acestea s-au menținut chiar şi după schimbările sociale din ultimele două decenii, rămânând valabile şi astăzi pentru spațiul postsovietic. Primul mod de utilizare a categoriei nominalizate este cel *teoretic* şi este denumit în limitele problemelor fundamentale ale filosofiei (PFF). Al doilea mod de utilizare este cel *empiric,* fiind folosit mult mai frecvent, dar în afara PFF. Modul teoretic este inițial, fiind elaborat ca parte componentă a PFF şi corespunde naturii teoretico-concepționale a cunoştinței filosofice. Modul empiric apare după cel teoretic, dar de la bun început are o altă menire, cum ar fi soluționarea PFF şi, firesc, posedă un conținut revizuit, adică nu filosofic, ci concret-ştiințific, descriptiv sau enumerativ, deci, este lipsit de esența inițială şi de proprietățile concepționale. Or, prin utilizarea categoriei „conştiința socială” în afara PFF se subînțelege folosirea de sine stătătoare a noțiunii menționate în alte scopuri decât acelea prevăzute de teza nominalizată şi, firesc, cu revizuirea conținutului inițial. De asemenea, modul empiric de utilizare a categoriei „conştiință socială” este considerat echivalent cu cel teoretic, reciproc complementar şi înlocuibil. Cu alte cuvinte, noțiunea „conştiința socială” se utilizează concomitent cu două semnificații opuse – ca ceva ordinar şi firesc.

Tratarea teoretică a categoriei „conştiința socială” presupune definiția ei de „reflectare a existenței sociale”. Cu o aşa semnificație categoria „conştiința socială” exprimă concepțional câteva teze: universul fenomenelor social-spirituale, faptul de a fi determinate de existența socială, de a fi derivatele ei, *indiferent de numărul, starea istorică sau gradul de răspândire şi influență* al acestora. Utilizarea categoriei „conştiința socială” în afara PFF nu este altceva decât tratarea empirică a noțiunii consemnate. Constatarea dată reduce conținutul teoretico-concepțional al noțiunii „conştiința socială” la o totalitate nenumărată de fenomene social-spirituale sau le atribuie o semnificație de formare concret-istorică ale anumitor regiuni, timpuri, grupe sau societăți în întregime [1, 2, 3, 4]. Altfel zis, tratarea empirică a categoriei „conştiința socială” este bazată pe reformularea conținutului ei esențial şi concepțional într-o realitate care poate fi percepută deja senzorial. În aşa caz substituirea menționată devine evidentă: universul ce reprezintă conținutul teoretico-concepțional al noțiunii „conştiința socială” se declară (indirect) ca existent în formă naturală, de rând cu fenomenele din care a derivat şi plăsmuit subiectiv. Oricât ar părea de ciudat, dar această substituire şi eroare evidentă totuşi nu se observă! Mai mult ca atât, ea a fost declarată o realizare filosofică, iar tratarea teoretică – vagă, incertă etc. [5, p.133-134, 6, p.70]. O analiză mai detaliată a situației în cauză este prezentată în lucrările corespunzătoare [7, 8].

Fiecare dintre tratările descrise mai sus îşi are istoria sa. Astfel, abordarea categoriei „conştiința socială” în mod teoretic se bucură de o literatură bogată. Ea dezvăluie detaliat şi multilateral diverse aspecte (esențiale şi secundare) ale termenului indicat. Fiind luată în ansamblu, literatura menționată este acea care reflectă istoria tratării ei teoretice. În ceea ce priveşte istoria abordării empirice a termenului în cauză, putem spune că aceasta este doar uşor schițată şi-i reprezentată de un număr redus de studii care poartă un caracter superficial, fragmentar, nedefinitivat [a se vedea lista de referințe: 9, p.87-88]. Astfel, istoria tratării empirice a categoriei „conştiința socială” rămâne pentru comunitatea academică un spațiu „alb”, adică a cărei valoare nu a fost evaluată adecvat şi obiectiv.

Anume acest fapt explică atitudinea dualistă, tolerantă față de fenomenul în cauză, iar punctul de vedere asimilat devine o dilemă, o abatere pentru desfăşurarea cercetărilor de perspectivă în dezvoltarea spirituală a societății (DSS). Astfel, scopul articolului este de a atrage atenția asupra faptului că modul răspândit, obişnuit de utilizare empirică (sau în afara PFF) a noțiunii „conştiința socială” este eronat, inadmisibil, antifilosofic,

provoacă apariția unor consecințe adânci şi metodologic dezorientează – toate acestea catalizând conştientizarea situației cognitive descrise. Ca mijloace de demonstrație se vor folosi întocmirea, în linii mari, a unui tablou istoric pentru utilizarea empirică a noțiunii consemnate, elucidarea fazelor mai importante, în paralel se va efectua evaluarea lor.

Întrebuințarea categoriei „conştiința socială" în afara PFF s-a manifestat în modul deplin, consecvent şi expresiv în concepția structurii conştiinței sociale (CSCS). Aceasta, la rândul ei, este una dintre modelele teoretice de soluționare a problemelor DSS. Situația consemnată determină şi principiul de analiză. O evaluare adecvată a utilizării menționate poate fi efectuată doar prin prisma necesităților cercetării problemelor amintite mai sus. Aşadar, actualitatea întocmirii unei istorii integrale despre utilizarea categoriei „conştiința socială" în afara PFF constă în faptul de a contribui la rectificarea erorii răspândite şi, astfel, de a reorienta, uşura şi accelera desfăşurarea procesului de cercetare a problemelor fundamentale ale DSS.

Istoria utilizării termenului „conştiința socială" în afara PFF poate fi divizată în câteva faze: geneza fenomenului în cauză, ce cuprinde activitatea filosofică a lui K.Marx şi F.Enghels; anii '50-70 ai secolului al XX-lea, ce țin de elaborarea CSCS, forma completă consecventă şi expresivă a tratării categoriei consemnate în mod empiric; anii '80-'90 se deosebesc printr-o indiferență totală față de problematica nominalizată; anii mileniului trei reflectă o reîntoarcere parțială către tezele doctrinei menționate.

Istoria utilizării termenului „conştiința socială" în afara PFF sau în mod empiric îşi are începutul în afirmațiile lui K.Marx, autorul tezei sus-numite şi, firesc, a părții ei invariabile şi inseparabile – a noțiunii cu conținut teoretic. De regulă, el aplică teza despre PFF ca mijloc metodologic la analiza fenomenelor sociale, folosind categoria „conştiința socială" numai în mod teoretic. Dar, totodată, în opera lui există şi câteva cazuri de utilizare empirică a categoriei consemnate, de exemplu *„...conştiința socială a tuturor veacurilor... se mişcă în anumite forme comune, forme de conştiință..."* [10]. Este evident faptul că expresia citată se deosebeşte de varianta teoretică inițială cu un conținut descriptiv, o semnificație empirică latentă ce admite şi subînțelege interpretarea integrală a fenomenelor spiritual-sociale, luate ca un tot întreg şi, simultant, în stare de proces morfogenetic. Lista exemplelor de utilizare empirică a categoriei „conştiința socială" poate fi completată, după cum reiese din citat, şi cu noțiunea de „forma conştiinței sociale". Ea la fel a fost propusă de K.Marx, a fost folosită ca ceva firesc şi pe larg în filosofia sovietică, păstrându-şi rolul menționat şi în prezent. Dar a aplica aspectul morfogenetic asupra conținutului teoretico-conceptional al categoriei „conştiința socială" presupune ai atribui caracteristice morfogenetice sau semnificație empirică, înseamnă o trecere de la esență la manifestarea ei la suprafață.

Utilizarea de către K.Marx şi F.Enghels a categoriei „conştiința socială" în afara PFF poate fi motivată prin câteva circumstanțe. Creația lor manifestă o deosebită preocupare pentru problematica socială şi în acest context este evidentă necesitatea folosirii termenilor de gen social-spiritual pentru desemnarea părților fundamentale ale DSS. Necesitatea menționată era agravată şi de răspândirea la moment a terminologiei hegeliene, a celei mai înaintate filosofii a timpului respectiv, dar care nu satisfăcea esența unei tratări materialiste. Şi ultima circumstanță – consecințele negative ale tratării empirice a categoriei „conştiința socială" dețineau o formă latentă şi rămâneau la moment disimulate. Ele se vor manifesta din plin doar în procesul elaborării CSCS. Aşadar, utilizarea de către K.Marx a categoriei „conştiința socială" în afara PFF se înfăptuieşte în condiții unice, aparte şi poate fi evaluată ca sporadică, iar derivatele empirice elaborate pot fi apreciate ca termeni provizorii, de ocazie.

Filosofia sovietică percepe însă utilizarea sporadică a categoriei „conştiința socială" în afara PFF, propusă de către K.Marx, în mod necritic, axiomatic, deoarece anume în perioada nominalizată abordarea empirică capătă o răspândire largă, devine predominantă, deci, o tradiție ce se înrădăcinează definitiv. Aşa, la sfârşitul anilor '50 în baza conceperii empirice a categoriei „conştiința socială" apare CSCS, iar peste un deceniu se întocmeşte şi varianta sa desăvârşită [11, 12]. Ea constituie forma cea mai evidentă, deplină şi consecventă a perceperii empirice a categoriei „conştiința socială" şi totodată exprimă şi limita, epuizarea ideatică a doctrinei în cauză.

În concepția menționată toate deficiențele tratării empirice a categoriei „conştiința socială" s-au pronunțat în mod desluşit. Majoritatea dintre ele alcătuieşte scheletul ideatic al doctrinei. Mai întâi de toate, perceperea „conştiinței sociale" ca totalitate de fenomene social-spirituale a condiționat anexarea la ideea structurii, concepția unei organizări lăuntrice. Apropo, ideea structurii nici pe departe nu poate fi anexată la conceperea teoretică a categoriei menționate. Ele posedă conținut ce ține de niveluri opuse de dezvoltare a cunoştinței ştiințifice şi în ansamblu sunt lipsite de sens, provoacă nedumerire, se prezintă nefiresc. Aşadar, conexarea

tratării empirice a categoriei „conştiinţa socială" şi a ideii de structură, formând temeiul ideatic al CSCS, a cauzat, la rândul său, apariţia altor idei necesare, la fel de ordin empiric.

În conformitate cu perceperea conştiinţei sociale ca totalitate structurală sunt elaborate aşa-numitele componente ale ei: element al conştiinţei sociale, tip (formă) al conştiinţei sociale, tip istoric al conştiinţei sociale, sferă a conştiinţei sociale, stare a conştiinţei sociale. Firesc că ele posedă un conţinut empiric, deci, concepţional neutru şi se tratează ca formaţiuni alcătuite dintr-un număr anumit de elemente, având în posesiune o organizaţie lăuntrică şi o funcţionare caracteristică. Este firesc faptul că aceste inovaţii terminologice au fost întocmite după felul cum este concepută empiric „conştiinţa socială".

În continuare este necesară reformularea empirică a categoriei „existenţa socială", cu scopul de a o transforma într-un mijloc corelativ de fundamentare a elementelor separate ale totalităţii. Operaţiunea dată s-a înfăptuit pentru a face faţă logicii filosofiei marxiste. Conform ei, existenţa socială determină conştiinţa socială. Conţinutul teoretic al acestei teze se reformulează în unul empiric, totalitatea relaţiilor şi activităţilor sociale determină, chipurile, totalitatea fenomenelor social-spirituale [12, p.5; 13, p.76]. Reformularea efectuată devine temei şi concomitent mijloc pentru a fundamenta fenomenele spirituale aparte în grupe de relaţii şi tipuri de activităţi sociale particulare. Dar ce este corect în ansamblu nu corespunde realităţii în special.

O altă idee importantă a CSCS şi respectiv o nouă adâncire a empirizării cunoştinţelor filosofice o constituie mijloacele de grupare sau dispunere după „rang" a fenomenelor social-spirituale. Mijloacele menţionate sunt: secţiune (verticală şi orizontală) a conştiinţei sociale, treaptă (senzorială şi raţională) a conştiinţei sociale, nivel (empiric şi teoretic) al conştiinţei sociale, aspect (gnoseologic, social, istoric, axiologic, personalist etc.) al conştiinţei sociale. Luate în ansamblu ele sunt caracteristice doar totalităţii de variante a CSCS şi nu unui model al ei luat aparte. Dar modalităţile enumerate posedă o menire comună: a înfăţişa totalitatea fenomenelor spirituale ca un stelaj pe rafturile căruia formaţiunile gândirii sunt aranjate după niveluri, sfere, aspecte, stări etc. [14, p.66].

În anii '70 CSCS (şi respectiv tratarea empirică a categoriei „conştiinţa socială") se bucură de o răspândire largă, multilaterală, practic de o înrădăcinare definitivă, cu alte cuvinte, obţine puterea tradiţiei. Faptul dat se manifestă prin multiplicarea aspectelor CSCS, răspândirea tezelor ei în afara URSS-lui, şi anume – dezvoltarea doctrinei nominalizate în Bulgaria şi în fosta Republică Democratică Germană [15]. În perioada respectivă CSCS este introdusă în cursurile universitare de filosofie, în baza reformulării empirice a categoriei „existenţa socială" prosperă practica de atribuire a formelor „noi" de conştiinţă socială. Bunăoară, printre astfel de „forme" au fost înaintate următoarele categorii: economică, folclorică, ecologică, tehnică, inginero-tehnică, planetară, mitologică, pedagogică, demografică, metodologică, de partid, militaristă, de matematică, incendiară, medicală, lingvistică, de tineret etc. Privitor la metodologia similară de obţinere a noilor aspecte s-a remarcat faptul că pentru a fundamenta în aşa mod o oarecare formă de conştiinţă socială nu este nevoie de efort mult, deoarece ele derivă din categoria activităţii [14, p.54].

Un caz semnificativ reprezintă două aplicări metodologice ale CSCS, fapt ce necesită o atenţie aparte. Este semnificativ deoarece reprezentanţii investigaţiilor ştiinţifice ale problemelor DSS trec, de regulă, CSCS în umbră. Semnificativ este, de asemenea, deoarece cazul menţionat este un exemplu evident de orientare metodologică falsă.

Cele două studii istorice îşi au scopul de a reda dezvoltarea spirituală a anumite regiuni, popoare şi timpuri [16, 17]. În calitate de mijloace orientative este folosită varianta CSCS a lui A.C. Uledov şi una dintre modificările ei. Comun şi tipic pentru studiile consemnate rămâne procedura utilizării metodologice a doctrinei nominalizate. Ambii istorici anticipează investigaţiile lor prin expunerea părţii teoretice. Ea constituie descrierea detaliată şi amplă a CSCS cum ar fi: tratarea empirică a noţiunii „conştiinţa socială", componentele ei structurale, determinarea lor socială, metodologia de subordonare. De la început sunt ştiute răspunsurile la întrebările de bază ale studiului viitor de exemplu: componenţa conştiinţei sociale, corelaţia elementelor ei, determinarea lor socială şi legităţile dezvoltării, poziţia dominantă a unor părţi individuale. Este firesc faptul că modul de abordare utilizat impune investigatorilor pentru dezvoltarea spirituală a regiunii, perioadei şi popoarelor concrete un anumit chip sau model de acţiuni. Partea istorică de cercetare practic se reduce la căutarea datelor şi materialelor statistice, care doar ar ilustra tezele expuse anticipat ale CSCS separate şi ar confirma adevărul ei în întregime. Aşadar, utilizarea descrisă a CSCS nu prezintă pentru investigatorii DSS de nivel concret istoric un mijloc de orientare. Viceversa, ea este o schemă-răspuns, un şablon care se suprapune materialului studiat şi deja conţine răspunsul la viitoarele întrebări. Utilizarea descrisă nu este întâmplătoare, ci unica posibilă şi se determină prin conţinutul empiric al concepţiei aplicate. Aşadar, CSCS metodologic dezorientează, conduce la devalorizarea studiului ştiinţific, îl lipseşte de originalitate.

Rolul criticii CSCS în anii '70 poate fi definit ca unul dualist, inconsecvent [9]. Dar atunci exista şi o critică cumpătată, trează, chiar dură a consecinţelor CSCS, care totodată a lăsat fără atenţie temeiul lor ideatic – admiterea tratării empirice a categoriei „conştiinţa socială". Din această cauza critica consemnată a rămas neputincioasă pentru a curma răspândirea tezelor respinse ale CSCS. Rezultatul indicat a fost inevitabil deoarece critica doctrinei nominalizate împărtăşea, în mod tacit, cu studiul ei eroarea despre solvabilitatea tratării empirice a noţiunii „conştiinţa socială".

În a doua jumătate a anilor '80 şi în anii '90 CSCS este dată uitării, se observă o indiferenţă faţă de aceasta. Atitudinea dată se impune prin schimbările radicale bine cunoscute ale societăţii est – europene care au condus şi la reorientări similare în filosofie. Abia în anii mileniului trei, după stabilizarea situaţiei social-politice, se constată o revenire parţială la tezele CSCS (şi respectiv la conceperea empirică a categoriei „conştiinţa socială"), mai mult în Rusia şi mai puţin în Republica Moldova. De regulă, conceperea empirică a noţiunii menţionate sau tezele distincte ale CSCS se reproduc în manualele de filosofie în capitolele „Ontologia", „Sfera spirituală a societăţii", în publicistică, jurnalism. Faptul dat mărturiseşte despre menţinerea erorii descrise care-i condiţionată de două circumstanţe: lipsa unei evaluări definitive şi obiective şi necesitatea stringentă de utilizare a termenilor de acest gen şi nivel.

Descrierea fazelor în mod separat face posibilă sinteza lor. Luate în ansamblu, fazele utilizării categoriei „conştiinţa socială" în afara PFF exprimă o evoluţie a conceperii ei empirice. Este o avansare considerabilă a erorii de la utilizarea sporadică şi de ocazie spre elaborarea unei doctrine, ce a predominat câteva decenii şi se menţine parţial valabilă şi astăzi. Pentru o falsă reprezentare a solvabilităţii tratării empirice a noţiunii de „conştiinţă socială" faptul dat este o istorie surprinzătoare şi, firesc, merită o analiză detaliată.

Procesul utilizării categoriei „conştiinţa socială" în afara PFF, fiind în principiu istoria unei erori, totuşi este semnificativ prin durata existenţei, prin oglindirea unei căutări ştiinţifice insistente şi multilaterale. Afirmaţia „*utilizarea termenului „conştiinţa socială" în afara PFF prezintă o eroare*" are temei ferm. Conţinutul erorii constă în faptul că universul, ce reprezintă noţiunea „conştiinţa socială", se tratează ca existent în formă naturală. Dar o asemenea abordare nu este o noutate pentru filosofie. În istoria ei sunt numeroase cazuri similare, spre exemplu, cel mai cunoscut – prezentarea materiei ca atare în calitate de fenomen natural (apă, aer, foc), apoi în calitate de proprietăţi naturale (atom fizic etc.). Deci, istoria se repetă, dar acum doar pentru noţiunile sferei spirituale a societăţii. În cazul nostru nu se ia în considerare un lucru, s-ar părea că extrem de simplu şi anume: conştiinţa socială este o ***abstracţie filosofică*** a fenomenelor social-spirituale; ea a fost conchisă în mod mintal şi în aşa imagine nu prezintă o realitate care poate fi fixată empiric sau senzorial, nu este obiect istorico-natural, nu există în formă naturală.

La toate acestea se consideră acceptabil utilizarea categoriei „conştiinţa socială" de sine stătător, fără perechea sa invariabilă, existenţa socială. Utilizarea dată, fiind lipsită de o fundamentare specială, se bazează pe o premisă vagă potrivit căreia tratarea empirică a conştiinţei sociale *concretizează* conţinutul ei teoretic iniţial. Dar de bună seamă se înfăptuieşte o substituire a esenţei fenomenelor social-spirituale cu enumerarea lor (deşi poate fi şi o altă caracteristică empirică). În realitate s-a înfăptuit un *act de pozitivizare* a conţinutului filosofic. În urma acestui procedeu conceperea empirică şi cea teoretică a categoriei „conştiinţa socială" se declară reciproc complementare şi înlocuibile. E firesc faptul că la conceperea teoretică a noţiunii în cauză nici de cum nu se „alipeşte" ideea structurii, iar tratarea empirică a termenului consemnat face imposibilă soluţionarea PFF. Deci, poate fi conchis faptul că CSCS este bazată pe o funcţie anumită, este întemeiată eronat şi de aceea este lipsită de valoare ştiinţifică. După cum utilizarea categoriei „conştiinţa socială" în afara PFF a dus la apariţia concepţiei evident eronate, aşa ea la rândul ei a demonstrat inadmisibilitatea folosirii noţiunii de „conştiinţă socială" în modul consemnat.

În istoria întrebuinţării „categoriei sociale" interes prezintă nu numai eroarea comisă, ci şi puterea care o provoacă, sursa ei. Doar existenţa unor astfel de circumstanţe pot explica desluşit şi coerent istoria de lungă durată a utilizării categoriei „conştiinţa socială" în afara PFF, permanenţa, insistenţa, multilateralitatea modificării conţinutului teoretic al unei şi aceleiaşi noţiuni, menţinerea conceperii ei empirice în diverse condiţii istorice.

Această putere rezultă din necesitatea, din căutările unei metodologii pentru cercetarea ştiinţifică a DSS, domeniu nou de studiu [18]. Geneza şi existenţa tratării empirice a categoriei „conştiinţa socială", elaborarea în baza ei a CSCS pot fi explicate anume prin motivele relevate. Dar, spre regret, nici utilizarea categoriei „conştiinţa socială" în afara PFF, nici elaborarea unei doctrine speciale n-au contribuit la soluţionarea problemei metodologiei de cercetare a DSS. Ele permit doar constatarea fenomenelor social-spirituale existente şi

susțin părerea că se întreprind totuşi unele acțiuni. Învățămintele care pot fi deduse din istoria bogată şi de lungă durată a utilizării categoriei „conştiința socială" în afara PFF sunt multiple. Mai jos se vor releva doar cele mai semnificative.

Utilizarea categoriei „conştiința socială" în afara PFF nu poate fi considerată utilă, admisibilă, justă sau un fenomen secundar; astfel se va repeta situația cognitivă tipică criticii CSCS a anilor '70-'80. Tratarea empirică a noțiunii consemnate poate fi evaluată doar univoc – ca o încălcare gravă în stare să producă consecințe adânci. Critica CSCS a constatat tratarea empirică a categoriei „conştiința socială", a formulat majoritatea consecințelor ei negative, dar totodată n-a reuşit să dezvăluie cauza şi conexiunea lor. Faptul dat a determinat o atitudine dualistă a comunității academice asupra tratării empirice a noțiunii „conştiința socială" şi a CSCS, le-a prelungit considerabil existența. Deci, este nevoie de un studiu care ar prezenta utilizarea menționată şi concepția consemnată în interconexiune. Astfel, lucrarea nominalizată ar permite formarea unei atitudini adecvate, univoce, ferme şi definitive asupra fenomenelor în cauză. Dar şi la momentul de față este evident faptul că tratarea empirică a categoriei „conştiința socială" a condiționat CSCS, iar aceasta la rândul său indică direct, prin consecințele sale multiple, inadmisibilitatea utilizării noțiunii în afara PFF.

Utilizarea categoriei „conştiința socială" în mod empiric nu poate fi calificată drept o abatere întâmplătoare, un păcat sumbru. Din contra, ea este un act conştient şi legic, cauzat şi „alimentat" suplimentar chiar şi astăzi de examinările teoretice contemporane din domeniul cercetărilor DSS, de necesitatea separării părților de bază ale ei şi desemnării lor terminologice. Aceasta prezintă motivul şi sursa utilizării categoriei „conştiința socială". Anume faptul consemnat este punctul de sprijin care permite de a evalua adecvat procesele investigaționale similare, de a elucida sensurile, de a observa legitățile şi succesivitatea lor.

Lucrarea de față examinează tentativa teoretică a unei filosofii, deşi cercetări similare au loc şi în alte şcoli filosofice. Faptul menționat permite de a conchide despre un proces larg şi însemnat al științei sociale, astăzi mai puțin evident, dar care treptat va prinde puteri şi va accelera. Acest proces sau tendință investigațională poate fi definită ca stabilirea legităților istorice ale sferei spirituale a unei societăți unice şi întregi. Înfăptuirea unei astfel de intenții va însemna pentru ştiința socială un pas enorm în maturizarea ei. Deci, utilizarea categoriei „conştiința socială" în afara PFF şi în CSCS prezintă interes anume luate împreună. În aşa caz ele pot fi evaluate doar ca erori întâmplătoare şi merită a fi date uitării. Dar din altă perspectivă, ele trebuie studiate *ca principii de abordare şi soluționare* a procesului sus-numit. În aşa caz ambele fenomene investigaționale se vor înfățişa ca forme convertite ale unei probleme stringente, de valoare majoră.

Existența de peste 150 de ani a tratării empirice a categoriei „conştiința socială", elaborarea recentă a CSCS şi a numeroaselor derivate empirice ale noțiunii teoretice consemnate n-au contribuit la soluționarea problemelor de bază ale DSS, n-au început realizarea investigațiilor ei. După cum demonstrează experiența acumulată de filosofia sovietică, atât mijloacele terminologice propriu-zise elaborate în interiorul ei, cât şi utilizarea lor doar mențin cercetările DSS la nivel de constatare, reduc eforturile depuse pentru lămurirea problemei metodologic dezorientează, determină investigatorii DSS să fie confuzi şi în studiile lor. Deci, tratarea empirică a categoriei „conştiința socială" „asigură" investigatorilor DSS un efort imens, iar soluționarea problemelor ei doar se imitează.

Cum am menționat, soluția elaborată este bazată pe modificarea conținutului teoretic al noțiunilor utilizate în unul empiric, factor, ce de fapt reprezintă o substituire inadmisibilă, o încălcare ştiințifică interzisă. Procedeul de modificare rezultă din premisa neevidentă eronată, dar răspândită pe vremurile sovietice, promovând ideea că *noțiunile existente ale filosofiei marxiste sunt acceptabile şi suficiente* pentru cercetarea DSS. La nevoie este suficient doar de a le modifica ceva sau, asemenea cazului cu „formula cu cinci elemente" a lui G.V. Plehanov, a le completa ori combina într-un mod nou [19].

Modificarea unei şi aceeaşi noțiuni se exercită de multe ori, obținând o mulțime de derivate empirice cu diverse semnificații, asemeni genului şi nivelului categoriei de „conştiința socială". Faptul dat indică doar necesitatea stringentă de a include investigațiile DSS într-un ansamblu terminologic vast, care lipseşte la etapa actuală în filosofie, dar care este căutat de cercetările consemnate.

Ideea modului de acțiuni descris se reduce la faptul că dintr-o noțiune se caută a percepe bogăția realității. Un astfel de model de acțiuni aminteşte practica idealistă demult depăşită a filosofiei, din perioada ei clasică. Or, CSCS poate fi evaluată, din punctul de vedere al celor expuse mai sus, ca un model contemporan de invenții terminologice pentru sfera spirituală a societății. Pentru a accentua ideea formulată se va recurge la o comparație. Astăzi nu este practicat, lipsesc chiar intențiile de a deduce legitățile dezvoltării macroeconomice a

societăţii din categoria „existenţa socială”. Iar ceea ce priveşte sfera spirituală a societăţii, atunci modul de deducere a legităţilor ei din categoria „conştiinţa socială” se consideră ceva firesc, de regulă, permis.

Practica deducerii, după toate probabilităţile, totuşi nu este întâmplătoare. Poate că, între filozofie, disciplinele despre artă, morală, ştiinţă, religie şi alte formaţiuni social-spirituale trebuie să se formeze un compartiment de studiu aparte, care ar examina legităţile acestora la nivel concret şi concomitent ca ceva unic, o aşa-numită ***spiritologie***. Pe semne, acest gol se umple astăzi cu invenţii de tip naturfilosofic. Dar genul acesta de idei ţine deocamdată de perspective evazive.

Un interes nemijlocit prezintă răspunsul la întrebarea „care poate fi totuşi soluţia” problemei în cauză. La moment este clar doar faptul că termenul „conştiinţa socială” nu poate fi utilizat pentru soluţionarea problemelor DSS, deoarece el a fost elaborat pentru alte scopuri şi nu posedă conţinutul căutat. Revizuirea lui însă provoacă consecinţe grave. Deci, este necesar de un complex de măsuri noi. Se cer principii noi, ansambluri de noţiuni noi, originale, care *ar corespunde naturii* cunoştinţelor filosofice şi specificului obiectului de studiu. Filosofia trebuie să asigure investigaţiile ştiinţifice cu idei orientative adecvate, să domolească „foametea ideatică” care o îndură investigatorii problemelor fundamentale ale DSS, iar noţiunile care înlocuiesc CSCS, reprezentând o piedică, trebuie excluse din circulaţia ştiinţifică.

Referinţe:

1. Кузнецов И.С. Развитие общественного сознания крестьянства Сибири накануне коллективизации (1928-1929) // Культурное развитие советской сибирской деревни. - Новосибирск: Наука, 1980, с.76-99.
2. Общественное сознание на Балканах в средние века. - Калинин, 1982, 187 с.
3. Токарев С.А. Проблемы общественного сознания доклассовой эпохи. // Охотники, собиратели, рыболовы. - Ленинград: Наука, 1972, с.236-279.
4. Перестройка общественного сознания и культурная политика КПСС. - Москва: Политиздат, 1989, 292 с.
5. Демичев В.А. Общественное сознание и общественное бытие: механизм их взаимосвязи. Кишинёв: Изд-во ЦК КП Молдовы, 1969. 219 с.
6. Ядов В.А. Некоторые методологические предпосылки эмпирического исследования социальной обусловленности общественного сознания.//Учёные записки (НИИ комплексных социологических исследований). Вып. 1:Человек и общество. - Ленинград, 1966, с.79.
7. Парновель В.М. Теоретические основы концепции структуры общественного сознания. In: Anale ale Institutului Umanistic Contemporan. Труды Современного Гуманитарного Института. Вып.4. - Chişinău, 2007, с.126-132.
8. Parnavel V. Critica temeiului ideatic al concepţiei despre structura conştiinţei sociale // Dezvoltarea învăţământului filozofic universitar în Republica Moldova: Materialele Conferinţei Naţionale (Chişinău, iunie 2008). - Chişinău: CEP USM, 2008, p.246-252.
9. Parnavel V. Concepţia structurii conştiinţei sociale: istoria criticii unei erori // Studia universitatis. Revistă ştiinţifică. Seria Ştiinţe Umanistice. - Chişinău: CEP USM, 2009. Nr. 4 (24). p.84-88.
10. Маркс К., Енгелс Ф. Опере алесе ын трей волуме. Вол. I. - Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, п.139-140.
11. Харчёв А.Г. О некоторых закономерностях развития общественного сознания // Проблемы развития в природе и обществе. - Москва-Ленинград: Изд-во политической литературы, 1958, с.214-244.
12. Уледов А.К. Структура общественного сознания. Теоретико-социологическое исследование. - Москва: Мысль, 1968, 324 с.
13. Фофанов В.П. Экономические отношения и экономическое сознание. - Новосибирск: Наука. Сибирское отд-ние, 1979, 270 с.
14. Перетятькин Г.Ф. Методология исследования формообразовательных процессов общественного сознания/ Харьков. Ин-т жел. дор. транспорта. - Москва, 1987, 198 с. Рукопись депонирована в ИНИОН АН СССР.
15. Гырдев Д. Актуальные проблемы общественного сознания. Пер. с болг. - Москва: Прогресс, 1982, 312 с.
16. Агаронян А.С. Закономерности становления и развития социалистического общественного сознания: на опыте республик Средней Азии. - Ташкент: Фан, 1971, 306 с.
17. Джаббаров Н.И. Закономерности преобразования докапиталистической структуры общественного сознания народов Советского Востока в социалистическую структуру. - Ташкент: Изд-во Фан, 1973, 311 с.
18. Parnavel V. Dezvoltarea spirituală a societăţii: formarea unui domeniu nou de cercetare ştiinţifică şi rolul filozofiei în acest proces // Rolul filozofiei în contextul ştiinţei contemporane: Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale (Chişinău, octombrie 2008) / ASEM. - Chişinău, 2008, p.150-156.
19. Парнавел В. Современный взгляд на «пятичленую формулу» Г.В.Плеханова // Studia universitatis. Revistă ştiinţifică. Seria Ştiinţe Umanistice. - Chişinău: CEP USM, 2009. Nr.10(30), p.14-18.

Prezentat la 18.11.2010

THE CONCEPTUAL CATEGORY OF DEIXIS

Dumitru MELENCIUC

Catedra Filologie Engleză

Categoria deixisului în limbile engleză şi română este exprimată de o varietate de mijloace lingvistice şi extralingvistice cu funcţii referenţiale, de definire, de identificare, de determinare semiotică şi metasemiotică, cum ar fi cele: gramaticale, lexicale, lexical-gramaticale, stilistice, suprasegmentale, suprasintactice şi extralingvistice.

The category of deixis in English is expressed by grammatical (morphological, syntactic), lexical, stylistic, lexical-grammatical, phonological (supra-segmental, supra-syntactic), contextual and extra-linguistic means. The prosodic means are very important in the realization of the given category on both semiotic and metasemiotic levels. The deictic means identify the objects to both the speakers and the listeners and they have the function of differentiation, defining, singling out, of a special type of identification by correlating persons and objects being in relation to the speaker. The main grammatical and lexical-grammatical deictic means are: tense, mood, aspect, anteriority, voice, articles, pronouns, numerals, prepositions, adjectives, adverbs, particles, syntactic structures, etc. Traditionally, linguists would mention the articles as a good example of deixis. In the case of the definite article the object is viewed upon as known and concrete, and singled out from a class of similar objects; the indefinite article is used when the noun belongs to a certain class of objects, and the zero article (meaningful absence of the article) represents the given object in a general meaning denoting all the members of the given class. Both in English and Romanian the definite and indefinite articles correspondingly go back to demonstrative and indefinite pronouns (the latter in their turn were formed from the numeral), which gradually lost their original meaning. The definite article is mostly used in this case to single out an object or a group of objects from a class: *The young man felt suddenly quite homesick. (J.Galsworthy) - Deodată tânărului i s-a făcut dor de casă. Upon leaving him on the night of our adventure, he solicitated me, in what I thought an urgent manner, to call upon him very early the next morning. - În noaptea aceea luându-şi rămas bun de la mine, m-a rugat, şi pe cât mi s-a părut, foarte stăruitor, să vin la el a doua zi dimineața cât mai devreme. (M.Twain)* But as we see from the above given examples the definite article is not the only means of reference. Besides context and articles there are other identifiers - *of our adventure, very early the next morning*. In Romanian in "a doua zi dimineața" three identifiers are being used: the possessive article "a" (which loses its meaning of possessiveness before a numeral), a synthetic article "a", and the numeral in an attributive function. In the phrase "în noaptea aceea" we have: the synthetic definite article, the demonstrative (adjectival pronoun and the preposition "în". The limiting attribute may be expressed by a noun with a preposition (the of phrase is often used in such cases), by a subordinate attributive clause, a participle phrase, and an adjective, when contrast and choice is implied: *I became used to seeing the gentleman with the whiskers – M-am deprins să văd gentlemanul cu bachenbarzi. The room where we sat was small – Camera, unde şedeam, era mică; It was the very thing he liked – Era chiar acel (lucru) ce îi placea.* The articles can be used with a different deictic meaning, a metasemiotic one: *He was engaged to be married to a Miss Hubbard (S. Maugham).* In this example the indefinite article in combination with *Miss Hubbard* create a specific pejorative deictic connotation, expressed by the speaker, quite displeased with the fact that the young man is engaged with an unworthy unknown young lady! *"Have you a Rosetti?" I asked (Have you a picture painted by Rosetti?). (S. Maugham) I do not claim to be a Caruso (I do not think I sing very wel* [1,144].

Some prepositions, especially in Romanian, contribute to the realization of the categorial deictic meanings: *Peter sprang a couple of yards in the air, and then delivered a war-whoop and set off round and round the room, banging against furniture... – Peter sări în aer, scoase un urlet sălbatic şi începu o goană turbată prin odaie, izbindu-se cu capul de mobilă... A deep peel of thunder went rolling and tumbling down the heavens and lost itself in sullen rumblings in the distance. – Un tunet surd răsună rostogolindu-se pe bolta cerului şi se pierdu undeva în depărtare, bodogănind supărat.[Mark Twain] He was near the river. – El era lângă râu.* From these examples we can see that the prepositions intensify the deictic function of a definite deictic form. In Romanian only the preposition is used to express the definite deixis: *(in the distance – în depărtare; near the river – lângă râu etc.).* The demonstrative article in Romanian has preserved the meaning of a demonstrative

pronoun and expresses the definite deixis in the grammatical form of the superlative degree, where it is regularly confronted with the English definite article: *He is the best student in our class. – El e cel mai bun student în clasa noastră. She was the most beautiful girl in the village. – Ea era cea mai frumoasă fată în sat.* Demonstrative and possessive pronouns, the possessive case (in English) and the possessive article (in Romanian) are used to regularly express definite deictic meanings: *But Tom's energy did not last. – Dar zelul lui Tom nu ţinu mult. I'll tell my big brother on you, and he can trash you with his little finger. – Am să te spun fratelui meu mai mare, care numai cu degetul cel mic ţi-a trage o mamă de bătaie! This boy was well dressed. – Băiatul era bine îmbrăcat. This functionary grasped it in a perfect agony of joy. – Poliţistul o înhăţă în culmea fericirii (M.Twain).* Analyzing these examples we can conclude that possessiveness (both grammatical and lexical) is an effective means of expressing definite deictic meanings. Extra-linguistic reality plays an important role in realizing deicticity: *Peter switched off the TV set, went to the kitchen and opened the refrigerator looking for something to eat. – Peter a deconectat televizorul, s-a dus la bucătărie, a deschis frigiderul, căutând ceva de mâncare. The dining room was large enough. Sufrageria era îndeajuns de încăpătoare.* Anything that is considered typical, something that should be expected to be found in modern flats, is used with a definite deixis. The number of such objects is constantly growing with the progress of civilization. The indefinite article and pronouns, numerals, adjectives, and other markers can be used to express the corresponding deictic meanings: *The villagers began to gather, loitering a moment in the vestibule. Orăşenii începură să se adune în biserică, oprindu-se pe o clipă în vestibul.*(M.Twain) In these examples we have complete coincidence in the use of indefinite article. In the plural in English there is no indefinite article. In Romanian grammar books the indefinite pronoun *nişte* (in reality it is an indefinite pronoun) is considered to be an indefinite article*: Give me books. Give me some books; Dă-mi cărţi. Dă-mi nişte cărţi.* In both sentences indefiniteness is expressed in both languages, but in the first sentences the indefinite meaning is more general, in the latter case a certain limited indefinite number of books is meant. The categorial meaning of deixis is different in dependence of a number of factors: context, intensifiers, defining identifiers etc. There are cases when the definite deixis "the" is used very closely to an indefinite meaning, especially in idiomatic expressions, stable combinations, used metaphorically etc.: *They went to hunt the fox. Ei s-au dus să vâneze vulpi. We shall show him the door. Noi îi vom arăta uşa. It is still in the egg. E încă în ou. He saw him with the naked eye. El l-a văzut cu ochiul neînarmat.* In the first sentence the noun (fox) is used in the singular as part of a stable combination and translated into Romanian by a free word combination and the noun is used in the plural with a zero article. Examples 2-3 in both languages are used metasemiotically (metaphorically). The definite deictic identification is preserved in Romanian as well: the definite article in number 2 (uşa) and the identifying preposition *in* the third sentence. The general deictic meaning here is really indefinite. The same can be observed in examples where musical instruments are used: *He plays the violin. El cântă la vioară*, the English definite deixis is translated into Romanian by means of a zero article. The same is seen in such expressions like*: to go to the theatre, to go to the cinema – a se duce la teatru, a merge la cinema.* The deictic meaning in the English example is not quite definite. It is due to the rule of using the definite article with musical instruments in the given context. It is quite possible that in English the definite article goes back to those times, when in a town or city there used to be only a theatre or only a cinema, and the definite article is traditionally used now, when there are many theatres or cinemas in large cities or even in towns. We have also observed that in all the metaphorically used idiomatic or stable English expressions the definite deixis is preserved if in Romanian a similar metaphorical usage is realized: like in *We shall show him the door – Noi îi vom arăta uşa.* In the confronted languages there are many other indefinite deictic means. The indefinite article expresses the given categorial form in the purest way. The indefinite pronouns, numerals, adjectives, negative pronouns, etc. function as indefinite markers alongside their main lexico-grammatical functions: *some, somebody, someone, something, any, anyone, anybody, anything, many, more, most, few, several, a little, lots, etc; unul, unii, altul, cineva, ceva, careva, altcineva, fiecare, puţin, oleacă, orişicare, orişicine, orişicât, oricare, cutare, atât, vreunul, câţiva, toţi, mulţi, niscaiva, niscai, alde, nimeni. nici unul, nici un, nici o, pe nimic* etc. Thus, for example: *I cannot identify anyone. Pe nimeni nu pot să-l identific. Several people went out. Câţiva (nişte) oameni au ieşit. One of them was ready to help us. Unul din ei era gata să ne ajute. Some people knew it. Unii oameni ştiau aceasta.* The indefinite deictic markers under consideration can be used with both singular and plural nouns. They can be used even with pronouns or elliptically: *Have you got any books? I have got some. Give me a book. Take one. Aveţi ceva cărţi? Da, am câteva. Daţi-mi o carte. Luaţi una.* Numerals can often be used to express indefinite deixis with a meaning of approximation. The category of general deictic

meaning is regularly realized in both languages with countable, uncountable and abstract nouns: *He put up a good deal of glass too, and was laying down melons. Î-şi făcuse destul de multe sere şi cultiva pepeni (zămoşi). Tell him that I'm awfully glad, and hat I wish him luck. Spune-i că mă bucur foarte mult şi că-i doresc noroc* [J.Galsworthy]. The names of diseases, as a rule, are used with a zero deixis: *He has influenza (but: He has the flu). El are gripă.* The geographical names are used differently in the confronted languages. Some geographical names are used with a definite article in English as a result of French influence (names of rivers, seas, mountain chains etc.). In Romanian the majority of geographic names are used with an article. For example: *I have visited Paris this year. Am vizitat Parisul anul acesta.* In addressing someone, in exclamation and commands the definite article is usually used in Romanian, and in English we have a zero deixis: *Uncle, come here quickly! Unchiule, vino aici repede!* In Romanian the article can be expressed by or added to an attribute: *Domnule preşedinte!* (It can change places depending on the metasemiotic usage*: Cerul albastru - Albastrul cer).* Some more examples*: Hand off! – Mâinile jos! Daddy comes !– Tăticul vine!* The absence of definite and indefinite deictic means does not mean that the category of general deictic identification is being realised. In some cases the markers are dropped for the sake of economy of space, for brevity (newspaper headlines, dictionary articles etc.), in metasemiotic usage, especially in colloquial speech, where the speaker can drop the articles to attract attention, to make it more expressive [2, 181-190].

In order to persuade and motivate people we have to use a system of linguistic and extra-linguistic deictic means. The most important ones are the supra-segmental categories: stress, pause, tone, range, tempo, rhythm, and loudness. Grammatical relations within a sentence cannot be completely intelligible without the corresponding prosody. A simple lexical unit can often function as a one-word sentence and supplied with various prosodic structures it can express different meanings. Let's take the word "pretty". In discourse we can realize several meanings using different prosodic patterns: *"\pretty"* used with a simple falling tone is a simple statement stating the fact that *"She is \pretty"; "\Pretty"* – here the speaker is greatly impressed and it corresponds to the exclamation *"She is quite \pretty!",* used with an emphatic high fall, wide range, increased loudness and slowed down tempo to really express once enthusiasm and admiration. In case of *"/pretty"* like in *"Is she really /pretty?"* used with a low rise it may be a simple question or even express some doubt of her being pretty. In case of *"\/pretty"* a fall rise with specific voice qualifications like in *"She is quite \/pretty"* we have a pejorative enantiosemic deictic meaning created by means of suprasyntactic prosody – *She might be pretty but I don't like her*! The particular prosodic pattern with which the utterance is pronounced affects the meaning and understanding of an utterance. The variation of stress-patterns can change the meaning: ''dancing 'girl (fata dansândă) and 'dancing girl' (dansatoarea). A simple pause in an utterance can create confusion. Different tone patterns also change the meaning: || *He 'doesn't 'lend his "books to \anybody*|| *and* || *He 'doesn't 'lend his 'books to \/anybody*||. In the first case nobody will get the books, in the second, only some people will get them [3, 163-164]. Another prosodic element that should be taken into consideration especially in public speaking is the rhythm.

In the example bellow the listener's choice speaker combines prosodic and paralinguistic means to achieve a favourable effect on the listeners:

|| *U'nique "voice there of • Johnny /Mathis with "Chances \are| and | rather a u.nique\ letter here +'comes from [smile, giggle].Mary • Porter who .writes from /Canberra in Aus\tralia. 'Mary', [high note] "unique" because actually [whisper] I found your writing just a little bit difficult to read. [whisper] I'm \sorry .love but I've 'tried /\awfully |hard. I 'hope I've got 'everything \right. | You 'say that you'd 'like me to • send .greetings to your .sister /Jane,[lento]| your friends 'Annie and /Angeline and your 'uncle \Peter. I 'think it's /Peter, I 'hope it \is. [allegro, smile]. 'Anyway, "here is the \song| 'comes from 'The\ Gallery'.* ||

The text is characterized by overstatement reinforced by means of tones and tempo, the effect of non-formality and a pleasant emotional colouring are created by means of a husky voice, giggle and 'phonetic smile'. The lexical units 'sorry' and 'awfully' are deliberately exaggerated. Whisper accompanies the words that may not be very pleasant to the hearer; the speaker sounds apologetic in "*unique because actually I found your writing just a little bit difficult to read" [whisper]*. Cases of hesitation phenomena are important for an effect of spontaneity as if she is talking and not reading a prepared text. In using the above mentioned suprasyntactic and paralinguistic means the speaker establishes contact with unseen listeners through sympathy and warmth [4, 69-72]. In order to make the audience listen, the speaker should also show a lively interest in what is being said. A person may also speak with modesty and deliberate understatement by using a kind of soft and gentle voice without using any means of emphasis, speaking within the same narrow range and diminished loudness. This meta-metalevel is used for the public to identify themselves with the speaker. Any public

appearance is a chance for a public speaker to show that he or she is just the same as everyone else. A discourse is a success when a contact is established between the speaker and the listeners. One must sound interested, even enthusiastic about what he says, but he must not forget about the attention and interest of the audience. The manner of performance should correspond to the content [5, 74-79].

Phraseological units, including sayings, are subject to change. They may be intentionally changed to produce a stylistic impact on the reader, listener or TV viewer: *A bird in hand is worth two in the bush – Time was passing his bird in the bush no nearer the hand* [J Galsworthy] – *He was to be approached with a sizable bird in hand* [Dreiser]. This idiomatic expression in different European languages has developed different forms: Romanian – *Nu da pasărea (vrabia) din mână pe cea de pe gard;* Russian – *Лучше синица в руке, чем журавль на небе.* There are many examples of deformations of idioms in Russian and Romanian. An example of advertising beer on Russian TV: *Лучше бутылка пива в руке, чем прекрасная девица на песке.* Criticizing active buyers for not checking the necessary documents before purchasing some bad quality foods, a TV announcer used: *Pară mălăiață în cavitatea bucală a consumatorului* (deformation of: *Pară mălăiață în gura lui Nătăfleață*). Examples of this kind are numerous: *To be born with a silver spoon in one's mouth* (*They had sucked their silver spoon so long… now she is threatened with a spoon of bone*) [J.Galsworthy]. *It is the last straw that breaks the camel's back...* (*He said public patience was a camel, on whose back the last atom that could be borne had already been laid. To cry over the spilt milk...* (*Try to make him feel that we admire him for spilling the milk… There is no help for spilt milk)* [Trollope]. *One may as well be hanged for a sheep as for a lamb* (*If he was to be hung by the law, by all means let it be for a sheep)* [J Galsworthy]. Idioms belong to the periphery of the language and mostly they are used for stylistic purposes, making speech more expressive and produce a stronger impact on the reader/listener [6, 77-80]. Stylistic periphrasis and euphemisms are also important means used by people in political activity and polite discourse in general. People efficiently and intentionally substitute pejorative utterances with relatively more euphemistic and polite ones. Instead of saying *"High pay and less work"* one can use "*Improved financial support and less onerous work loads."* Instead of *"He has died"* people would use such euphemisms to produce a milder effect: *"to pass away, to expire, to be no more, to depart, to join the majority",* while such stylistic synonyms like *"to kick the bucket, to give up the ghost, /to go west"* are used with a pejorative connotation. Avoiding the word combination *"is lying"* people may tell a person to *"possess a vivid imagination",* or *"telling stories"*. Euphemisms are often used in the speech connected with religious, moral, medical, parliamentary and diplomatic activities. Many euphemisms gradually acquire a pejorative meaning of the lexical unit it has substituted and people have to create a new euphemism. For example: *"madhouse"* became *"lunatic asylum",* substituted by *"mental hospital"*. There are plenty of political euphemisms. Thus, instead of declaring that workers *"have been sacked"*, they may be *"dismissed, fired, discharged"* and lately they are *"made redundant"*. Cf. with the Romanian *"a fi concediat"*, which has turned into *„a fi disponibilizat", „undernourishment of children in the third world"* usually substitutes *„starvation of children in the third world"* [7, 160-166].

We would like to conclude with the fact that analyzing the theme of semiotic and metasemiotic usage of deictic means in linguistic and extra-linguistic contexts we can state the fact that a very important function in the realization of the great number of deictic means should be analyzed taking in consideration the lexical, stylistic, sociolinguistic, extra-linguistic syntactic, suprasegmental, suprasyntactic and paralinguistic means. In the present paper we have just made a little contribution to the vast material still to be investigated and analyzed.

Bibliography:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Москва: Просвещение, 1990, с.144.
2. Melenciuc Dumitru. Comparativistics. Chişinău : CE USM, 2003, p.188-190.
3. Ibidem, p.163-164.
4. Melenciuc Dumitru. A Reader in English Theoretical Phonetics. Chişinău: CEP USM, 2005, p.69-72.
5. Ibidem, p.72-79.
6. Melenciuc Dumitru. A Reader in English Theoretical Phonetics. Chişinău: CEP USM, 2005, p.77-80.
7. Minaieva Ludmila, Davydov Mihail, Egorov Grigorii, Jakovleva Evghenia, Magidova Irina, Mindrul Olga, Nifontova Evdokia, Shishkina Tatiana, Vardanean Svetlana. *An Autline of English Phonetics*. Moscow: MSU, 1973, p.163-166.

Prezentat la 01.12.2010

ASPECTE PRAGMATICE ALE TITLULUI DE TEXT

Elena VARZARI

Catedra Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

À travers la notion de péritexte, proposée par Gérard Genette, on pose la question du titre-constituant référentiel et principal organisateur du texte. On se propose d'étudier systématiquement quelques aspects concernant le rôle du titre dans la réalisation de la cohésion textuelle. L'intérêt se porte sur les relations: auteur – titre, titre – texte, titre – lecteur.

Alături de epigraf, dedicații, prefață, note, adnotare ş.a., titlul desemnează un element al peritextului sau, mai larg, al paratextului, aşa cum a fost definit de către G.Genette, care îl plasează într-un sistem de relații transtextuale, în care include: intertextualitatea (sau prezența unui text în altul), hipertextualitatea (sau relația de derivare între texte), arhitextualitatea (sau apartenența generică a unui text), metatextualitatea (comentariul unui text prin altul) şi, în sfârşit, paratextualitatea (sau însoțirea şi prezentarea unui text prin altul) [1]. Studiul paratextului se situează, după cum arată într-un studiu recent axat pe această problemă Ph. Lane [2, p.1381], „între prezența textului în paratext şi ecoul paratextului în text: nu unul fără altul, ci unul cu altul". În descrierea metaforică a lui G. Genette: „dacă textul fără paratextul său este ca un elefant fără gonaci, adică o forță neputincioasă, paratextul fără textul său este ca şi un gonaci fără elefant – o paradă ineptă" [3, p.376]. Asemenea interpretări presupun existența unei relații specifice titlu *versus* text. De fapt, în triada autor–lector–text, titlul este un intermediar care se regăseşte, pe lângă corelația amintită, şi în relațiile autor *vs*. titlu şi titlu *vs*. lector.

Relația autor–titlu se obiectivează, înainte de lectura propriu-zisă a unui text, prin exprimarea atitudinii autorului față de personaj, evenimente, situații descrise etc. Titlul poate descoperi punctul de vedere al autorului prin determinative cu o conotație pozitivă sau negativă („Statul blestemat", „Scurtă povestire a unui suflet nefericit", „Răspuns banal", „O moarte senzațională" – T.Arghezi) sau prin variați tropi („Luna, ca o limbă de câine", „Iarbă vânătă", „Vara buimacă", „Vrăbii-fluture" – F.Neagu). Atitudinea auctorială este sesizabilă în titlurile-parafraze ale unor expresii fixe, care, în afara contextului sau a „intertitularității" (termenul lui Léo Hoek [apud 4, p. 15]), nu ar fi receptate drept expresive („Pururi tânăr, înfăşurat în pixeli", „Pentru D., vingt ans apres" – M.Cărtărescu, „Tinerețe fără tinerețe" de M. Eliade, „Opere(te) (in)complete" de G.Mureşanu, de A.Blandiana „Oraşul neetern", „Un loc în care nu s-a întâmplat nimic", „Odin şi poetul", „Acest viciu nepedepsit", „Eu sunt iarba"). Şi printr-o segmentare care detaşează intonațional o unitate logico-semantică, păstrând un continuum analogic între părțile dezangrenate, se poate scoate în evidență intenția auctorială („Puştii nu mai citesc. Dar noi mai citim?", „Poezia. O previziune" de M. Cărtărescu). Actualizându-se în prima parte a segmentării problema, în a doua i se acordă profunzime, de aceea dacă segmentul de stânga al titlului este resimțit drept o informație cunoscută / un subiect-temă, cel din dreapta este o remă [6, p. 47]. Tema sau topicul textului enunțat chiar în „zona de cooperare socială" (aşa numeşte câmpurile periferice J.-P. Bronckart [apud 2]) poate fi şi el o modalitate prin care autorul îşi expune punctul de vedere asupra subiectului discutat, exceptând, desigur, cazurile în care i se întinde deliberat o cursă cititorului obişnuit cu texte stereotipe. A se vedea, de exemplu, punctul de vedere al autorului exprimat prin titluri tematice/titluri–topicuri la V. Voiculescu: „Florile", „Ciobănilă", „Căprioara din vis", „Şarpele Aliodor" etc., unde toposurile deschiderii vor fi instituite prin macroteme aşezate strategic.

Rolul de topic este evident şi în cazul subtitlurilor, componente ale unei serii asociative, formate pentru organizarea compozițional-semantică a textului căruia îi sunt asociate. Acestea dezvăluie o strategie textuală ce utilizează titlurile drept nişte indicatori în ierarhia diferitelor segmente ale textului (Cf.: titlurile interne în nuvela „Poemul hanului cu urşi" de V. Voiculescu, unde fiecare secțiune este delimitată printr-un titlu–temă: „Hanul", „Urşii", „Cămările împărăteşti", „Hora").

În intenția de a programa organizarea şi interpretarea, autorul poate aduce în poziție frontală o temă cu valoare de simbol, actualizat în text prin expansiunea unor cuvinte-cheie. De fapt, evoluția practicii de intitulare dovedeşte o deplasare a accentului în titlu de pe tema narativă asupra altor aspecte, ceea ce a dus la creşterea capacității semantice a titlului, care, în tendința de cumulare a unor valențe expresive suplimentare, poate depăşi normele combinatorii: „Vară şi viscol", „Chipul calului şi frica păpuşarului", „Măşti fără oameni", „Un trup gol se întoarce pe pământ şi pe apă" (Şt. Bănulescu).

Pe lângă funcţia de identificare specifică *ab initio* complexului titrologic, treptat, îşi face loc cea seductivă sau funcţia de incitare la lectură, care este şi o primă marcă a relaţiei titlu–lector. Potrivit lui Luc Vailancourt, preocupat de studiul funcţiei respective în romanul francez contemporan, o astfel de valoare a titlului apare în literatura europeană abia din sec. al XVI-lea din intenţia editorilor de a da produsului lor o cât mai multă atractivitate, ceea ce transformă, cu timpul, titlul în „proxenetul unei cărţi", cum îl definea în sec. al XVII-lea poetul francez Antoine Furetière [4, p. 16]. De fapt, un asemenea rol este implicit presupus de statutul titlului. În opinia lui Wolfgang Dressler [apud 5, p.100], aspectul pragmatic al textului se distribuie neuniform pe parcursul lui şi este reprezentat cu precădere în secvenţa liminară de început, în special în titlu. În acest câmp, el trezeşte interesul lectorului pentru textul care urmează şi îi provoacă tensiunea aşteptării, pe care o aprofundează printr-o reliefare progresivă, deşi uneori doar aparentă, a temei principale.

Aşadar, titlul marchează începutul influenţării autorului asupra potenţialului cititor, pentru a-l determina să citească textul care urmează. A se vedea, de exemplu, titlurile interogative „Cine sunt eu?", „De ce iubim femeile" la M. Cărtărescu; exclamative „Cine a iubit-o!" la Em. Gârleanu; imperative „Lăsaţi-vă săniile şi femeile şi veniţi" de Şt. Bănulescu. Sau la I. L. Caragiale titlul „Ireparabilă pierdere pentru cei ce rămân neconsolaţi!" continuat în propoziţia iniţială a textului „Acestea sunt cuvintele negre şi pline de durere ce le-am citit cu toţii pe panglica lată a celei mai frumoase cunune de violete de Parma, când am urmat tristul convoi"; sau titlul „Cum devine cineva revoluţionar şi om politic…?" şi propoziţia incipientă „Un fel de răspuns la această întrebare găsesc în una din vechile mele notiţe, care cred că poate interesa pe mulţi dintre numeroşii noştri cititori".

Impactul titlului asupra lectorului poate fi urmărit şi din altă perspectivă: titlurile orientează lectura textului, organizează materia textuală, constituind un reper pentru lectura lui. Putem distinge, sub acest aspect, câteva modalităţi de participare a titlurilor la construirea textului. În primul rând, se deosebesc titluri cu implicaţia zero, în categorisirile altor autori ele corespund titlurilor autoreferenţiale/nelegate de conţinut, precum şi celor semi–autoreferenţiale/ titluri generice tradiţionale. O categorie aparte constituie titlurile referenţiale sau, în alte clasificări [4, p.22–23], titlurile deictice/titluri care fac trimitere la carte. Titlurile referenţiale instalează atenţia fie asupra referentului (referenţilor) despre care se va vorbi, fie asupra subiectului. Şi, în sfârşit, se disting titlurile pe care se bazează orientarea tematică/topicală a textului [7, p.113; 4, p.14–15]. Integrat anaforic în text şi întreţinând relaţii semantice cu opera, un asemenea titlu contribuie la descoperirea conţinutului printr-o progresie comunicativă. Aşa cum valoarea informaţională a unei propoziţii se transformă odată cu receptarea fiecărei propoziţii următoare care completează spaţiul textual şi titlul se actualizează printr-o referinţă evolutivă a progresiei textuale. De fiecare dată când recunoaşte în text cuvintele care reiau titlul, lectorul este pus în situaţia de a le confrunta, pentru a vedea dacă autorul respectă ceea ce este denumit „contract de lectură". Autorul creează prin titlu un orizont al aşteptării, pe care îl accentuează prin dezvoltarea progresiei tematice. El poate alege un titlu înşelător tocmai pentru că ştie că cititorul său îl va folosi ca pe un indicator tematic – situaţie pe care Umberto Eco („Lector in fabula") o defineşte drept „joc metalingvistic cu convenţiile narative", problema autorului ar fi de a şti „în ce mod cititorul-tip este orientat spre reconstruirea topicului" [8, p.130].

Potrivit lui Weinrich, care vede textul din perspectiva lingvisticii cognitive, orice text este înconjurat de aşteptarea lectorului, ea îl anticipează în progresia lui. Lingvistul german defineşte titlul ca pe „o instrucţiune macrolingvistică a aşteptării" [9, p.55], aceasta ia forma unor lexeme prin care autorul orientează lectorul pentru ca el să nu se piardă printre relaţiile complexe.

I. Galperin caracterizează titlul drept „conţinutul comprimat, încă nedescoperit al textului" şi îl aseamănă cu o coardă despre ale cărei dimensiuni şi funcţiuni se poate judeca doar după ce ea se desface [10, p.133], pentru a-i descrie valorile potenţiale, cercetătorul rus introduce două concepte textuale noi: prospecţiunea şi retrospecţiunea. Prospecţiunea [10, p.112] presupune raportarea informaţiei conceptual-factuale dintr-o secvenţă la conţinutul următoarelor secvenţe ale textului. Aflat într-o poziţie strategică, titlul poate să orienteze lectura de mai departe, să trezească interesul pentru text, să marcheze un contract al autorului cu cititorul, adică îndeplineşte varii funcţii. Relaţiile prospective explicitate de titlu reflectă posibilităţile lui de a participa la procesul de introducere în text a teme/macrotemei sau a „temei globale" – noţiune cu care unii cercetători operează [cum ar fi, de exemplu, [11] şi care pare a fi mai potrivită în contextul analizei funcţiilor titlului. Preluând o idee emisă de Van Dijk, ei găsesc că într-un text, mai ales unul de proporţii reduse, titlurile se proiectează în vârful macrostructurii / ierarhiei. Textul pentru ei este o schemă a unei suprastructuri / macrostructuri (formaţiune ierarhică construită din macropropoziţii).

Prospecţiunea se poate realiza, în primul rând, în cazul titlurilor tematice sau deictice care stabilesc relaţii anaforice între denumirea textului şi conţinutul lui, prin marcarea topicului implicat într-o relaţie anaforică cu temele care formează progresia tematică şi, de asemenea, prin stabilirea unui dialog cu lectorul, ca în cazul titlurilor interogative, căci propoziţia interogativă presupune implicit tema textului, orice întrebare solicitând un răspuns. Drept mijloace de exprimare a prospecţiunii ar putea servi şi titlurile referenţiale construite pe baza unor figuri de stil: metafora – care formează în text un lanţ de teme bazat pe coeziunea asociativă („Ucigaşul melcilor" de V. Bugaciu), simbolul – cuvânt-cheie care funcţionează ca un text comprimat dezvoltat semantic în text, epitetul, oximoronul ş.a., care au rolul de a forma expectativa lectorului. Pentru ca aceste titluri să realizeze prospecţiunea, ele trebuie să contribuie la realizarea progresiei temei în discurs, repetarea titlului în text fiind indiciul principial al actualizării lor tematice.

Prin repetarea identică sau variativă se creează noi asocieri care descoperă tema/topicul. Fenomenului repetării i se acordă, în lingvistica textului, o poziţie privilegiată, el fiind considerat principalul procedeu de organizare a textului. Titlul poate fi repetat în incipit pentru a evidenţia topical textului (ca în „Niciodată toamna", „A reveni", „Legătura" de A. Blandiana); la mijlocul lui – pentru realizarea coeziunii globale sau pentru a sublinia punctul culminant („Scutul fragil", „O comparaţie" A. Blandiana); repetarea la sfârşit („Regula jocului", „Peisaj învins" de A. Blandiana) subliniază rolul temei globale în construirea textului prin formarea unei construcţii inelare. Ponderea repetării în organizarea textului a remarcat-o încă M. Halliday, considerând-o baza coeziunii lexico-semantice.

Spre deosebire de prospecţiune, retrospecţiunea [10, p.105–111] face trimitere la conţinutul anterior. Scopul comunicativ-pragmatic al retrospecţiunii este reinterpretarea informaţiei din segmentele deja cunoscute ale textului. De regulă, după lectură, conţinutul textului este confruntat cu titlul lui. Dacă titlul-instrucţiune s-a dovedit a fi unul înşelător, lectorul încearcă să vadă de ce (funcţia contractuală a titlului, prin care autorul implică orizontul atenţiei lectorului). Retrospecţiunea poate fi raportată la relaţiile care se stabilesc între componenţii segmentării actuale binare în temă–remă [12, p.5]: titlul, ocupând prima poziţie şi precedând textul, reprezintă pentru lectorul care se implică în lectura lui o temă / informaţie cunoscută, iar textul este rema, informaţia nouă care se comunică în raport cu titlul. Pe parcursul lecturii, tema–titlu intră în relaţii anaforice cu microtemele, pentru ca, după lectură, să devină rema lui – titlul apărând în momentul în care se încearcă decodificarea unuia dintre conceptele-cheie. În definitiv, înscrierea lui în încheierea narativă se face printr-un procedeu de retrolectură. Astfel: „Mistreţii erau blânzi", „Vară şi viscol", „Măşti fără oameni" de Şt. Bănulescu sau „Iubim cu creier de copil", „Europa are forma creierului meu", „Unde merge poetul gonit din cetate", „Nabokov la Braşov", „Un om vine cu tunul acasă" ş.a. vor putea fi decodificate numai după o lectură retrospectivă. Prin retrospecţiune se explică şi relaţia de „intertitularitate".

Aşadar, titlul participă la structurarea textului prin implicarea în relaţiile temă–remă. Titlul însuşi reprezintă un enunţ structurat pe segmentarea informaţională binară, bazându-se pe ceea ce este cunoscut participă la propulsarea informaţiei noi şi poate marca topicul. Titlul aparţine textului, pe care îl reprezintă şi înainte, şi după lectură, prin prospecţiune având funcţie tematică, iar prin retrospecţiune – rematică, el denumeşte tema şi, în acelaşi timp, este macrotema lui.

Referinţe:

1. Genette G. Palimpsestes. Paris: Le Seuil, 1982.
2. Lane Ph. Les frontières des textes et des discours: pour une approche linguistique et textuelle du paratexte. In: Durand J. Habert B., Laks B. (éds.). Actes du 1er Congrès Mondial de Linguistique Française. Paris, 2008, p.1370-1387.
3. Genette G. Seuils. Paris: Le Seuil, 1987.
4. Vaillancourt Luc, Titrologie des Essais: vers une poétique de l'informe. Montréal, 1994.
5. Гуслякова Н.В. К прагматическому аспекту заголовочного дискурса: эволюция заглавных тем в функциональном стиле публицистики и прессы. In: Классическое лингвистическое образование в современном мультикультурном пространстве – 2. Материалы междунар. конф. Пятигорск, 2006. с.97–104.
6. Гусейнова Т.С. О некоторых частных проявлениях сверхфразового единства как способе трансформации фразеологических единиц в СМИ. In: Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение, 2009, Вып.39, №43(181), с.45–50.
7. Ho-Dac L.M. La position initiale dans l'organisation du discours: une exploration en corpus. Thèse de doctorat. Université Toulouse le Mirail, 2007.

8. Umberto Eco, Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative. Bucureşti: Univers, 1991.
9. Гусляков В.В., Гуслякова Н. В. Соотношение газетного заголовочного комплекса и текста: понятие проспекции и ретроспекции. In: Вестник Ставропольского государственного университета. Филологические науки, 2009, №62, с.54-60.
10. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: КомКнига, 2007.
11. Фоменко Е.Г. Заголовок как тематическая доминанта рассказа. In: Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки, nr.3, 2001.
12. Кожина Н.А. Заглавие художественного произведения: Структура, функции, типология (на материале русской прозы XIX–XX вв.). Автореф. дис... канд. филол. наук. М., 1986.

Prezentat la 03.09.2010

OPERA *LA PAROLA „MAMMA”* DE ALBERTO MORAVIA: O ABORDARE STILISTCO-PRAGMATICĂ

Radu MELNICIUC

Catedra Filologie Spaniolă şi Italiană

The story **The word „mamma”** by Alberto Moravia from the point of view of the relationship author-reader is an invitation to discover the secret values of the word-trap beyond its appearances. The aim of the article is to propose to clear up the narrative text in terms of stylistic and pragmatic issues such as: emotional valences of the word, complementary sequences, indirect messages, situational context etc. The pragmatical- stylistic approach proves to be relevant to a proper reading of the story where it seems unapproachable from other perspectives.

Opera lui Alberto Moravia, nume de referință în proza italiană a secolului XX, este pusă de exegeți sub semnul „realismului critic”. Autor cu o indubitabilă vocație a narațiunii obiective face parte din acea categorie a prozatorilor ce pun limba în serviciul unui conținut concret, al unei observații atente, imparțiale, al venei fabulatorii. Altfel fie spus, Moravia nu urmează cuvintele, ci „cazurile” vieții, fapte, personaje, întâmplări, medii şi condiții obiective. Narațiunea sa este, de obicei, una imediată şi discretă, el preferând să stea în umbră ca autor, dând întâietate personajelor, făcând din acestea, într-un fel sau altul, centrul scrierii. Ca romancier, Moravia refuză implicarea, participarea afectivă şi stilistică. O consecință a crezului scriitoricesc al autorului este „stilul sec, tăios, sobru”, fără „concesii lirice” [1]. Postura romancierului de observator rece al realității îi permite lui V.Amoruso să vorbească de o „lingua asettica” [2]. Fidel tradiției realismului, preferă coparticipării calde consemnarea crudă, seacă chiar a realității, a vieții în cele mai diverse aspecte ale sale (continuând astfel, în culegerile sale de povestiri, într-o manieră modernă, experiența decameronică). Se pare totuşi că pregătirea intelectuală îi dă adesea imboldul de a nu privi logos-ul ca pe un simplu instrument al narațiunii. Dacă participarea „caldă” prin actul povestirii este nepermisă, autorului îi rămâne opțiunea „complicității intelectuale” cu cititorul. Aceasta se poate realiza pe teritoriul logos-ului personajelor, adică în acea zonă a discursului care, dincolo de ariditatea sa, permite coabitarea interpretativă a emițătorului şi destinatarului. În perimetrul literaturii realiste, tehnica cea mai fertilă – lucru ce poate fi verificat şi în cazul altor mari prozatori (Verga, Pirandello, Balzac) – este comentariul implicit sau implicațiile ludice realizate prin discursul personajului însuşi. O receptare strict stilistică sau semantică, în acest caz, se arată adesea a fi insuficientă. Limba care se dovedeşte a fi săracă din punct de vedere sintactic, retoric, una bazată pe elemente esențiale, pe descrieri realistice, echidistante, dar bogată în fapte, scene, cazuri ale vieții, dialoguri şi personaje, are nevoie inevitabil şi de o abordare pragmatică.

O simplă abordare stilistico-interpretativă a textelor moraviene nu este întotdeauna exhaustivă. Practica analizei anumitelor povestiri ale scriitorului ne confirmă acest lucru. Ni s-a părut interesantă şi chiar necesară încercarea unei abordări în plan pragmatic a anumitelor texte, în special a episoadelor dialogate ale acestora. În cele ce urmează, dorim să prezentăm rezultatele unei astfel de abordări în cazul povestirii ***La parola “mamma”.*** Protagonistul acesteia, Lopresto, povesteşte la distanță temporală cum a încercat la un moment dat să profite, prin înşelăciune, de sufletul bun al unui avocat şi să-l convingă să-l ajute cu nişte bani. Ideea îi vine într-un birt, unde dă peste un anume Stefanini, „un mort de foame numărul unu”, dar care e recunoscut drept „o bună peniță”, are studii, scrie poezii şi articole, vorbeşte franceza. Lopresto îi solicită să scrie o scrisoare ca din partea unui nenorocit ce nu mai are surse de existență şi, pe lângă aceasta, este nevoit să aibă grijă de mama bolnavă. Scrisoarea are menirea să înmoaie inima vreunei persoane miloase şi înstărite. Pentru a face povestea mai veridică, pe lângă scrisoare, victimei înşelăciunii trebuie să-i fie oferită şi o statuetă de bronz, „ultim obiect de valoare care a mai rămas familei”. Binefăcătorul va scoate banii, iar statueta o va refuza, desigur. Lui Stefanini ideea i se pare interesantă, se pune imediat pe lucru şi scrie o minune de scrisoare în care, cu o adevărată intuiție de scriitor, pune accentul pe cuvântul “mamma” („scumpa mea mamă”, „sărmana mea mamă”, „adorata mea mamă”), ştiind bine că este unul dintre cuvintele cu ecou în sufletele oamenilor. Autorul scrisorii acceptă măgulit laudele lui Lopresto şi chiar o transcrie, aparent pentru a păstra la el o dovadă a talentului său scriitoricesc.

Doar că, atunci când se decide să folosească scrisoarea în cazul unui anumit avocat Zampichelli, căruia de ceva timp îi murise mama, lucrurile decurg altfel decât preconizase protagonistul. Avocatul cunoaşte deja scenariul, pentru că fusese vizitat anterior de Stefanini, care hotăreşte şi el să se folosească de trucul cu scrisoarea şi statueta. Astfel încât nu-i este greu să dejoace planurile lui Lopresto. Dialogul între cei doi însă este regizat de autor într-un mod „avocăţesc", finalitatea avocatului fiind cunoaşterea adevărului.

Iniţial, succesiunea întrebărilor şi răspunsurilor pare a urma firul logic al aşteptărilor protagonistului. La un moment dat însă, un element al răspunsurilor îl surprinde pe avocat: cuvântul „tată" („babbo"). Ulterior, întrebările şi reacţiile avocatului devin tot mai deconcertante, atât pentru protagonistul povestirii, cât şi pentru cititorul care, prin strategia scriiturii, este impus să vadă lucrurile din perspectiva personajului. Zampichelli, pentru început, este curios să afle cu câte „m"-uri scrie Lopresto cuvântul „mamma", pentru a-l anunţa apoi că anume aceste „m"-uri, atât de multe, îi provoacă antipatie. Declară apoi despre cuvântul „mamma" că îi este poate chiar mai antipatic decât „babbo". Cele spuse de avocat îl fac pe tânărul escroc să se întrebe, pe bună dreptate, dacă interlocutorul nu şi-a ieşit cumva din minţi.

Chiar după ce aflăm, alături de personaj, că avocatul îşi dăduse seama, de la bun început, de înşelătorie, comportamentul verbal al acestuia pune o serie de semne de întrebare. Dincolo de intenţia, firească pentru profesia sa, de a-şi pune „victima" în încurcătură, de a o face să-şi piardă cumpătul, putem suspecta în întrebările şi declaraţiile lui o serie de mesaje indirecte, fără ca să se aştepte de la interlocutor descifrarea lor imediată.

Orice conversaţie poate fi analizată pragmatic sub o serie de aspecte. Protagoniştii participă la actul comunicativ având o anumită motivare şi o anumită intenţionalitate. Pe de altă parte, aceştia au anumite competenţe lingvistice (aşadar, sunt mai mult sau mai puţin capabili să facă uz de diverse strategii discursive). Intervine obligatoriu, în adoptarea unei strategii discursive sau în descifrarea unui mesaj, o anumită cunoaştere a lumii şi, pornind de la aceasta, se dă o anumită interpretare situaţiei comunicaţionale.

În baza consideraţiilor de mai sus, am putea aborda comportamentul verbal al personajelor pornind de la următoarele constatări schematice:

Aspecte pragmatice	**Avocatul Zampichelli**	**Lopresto**
Intenţionalitate	aflarea adevărului	disimularea adevărului
Motivare	morală şi profesională	imorală
Competenţă lingvistică	înaltă	mediocră
Cunoştinţe de viaţă	experienţă bogată, inclusiv prin prisma profesiei	pretins bogată, mai curând limitată
Interpretarea situaţiei comunicaţionale	obiectivă, în cunoştinţă de cauză	greşită, reiese din lipsa unor date obiective
Formularea enunţului/ replicii, construirea strategiei discursive	adecvată strategiei şi situaţiei comunicaţionale	inadecvată, construită pe premise false

Pornind de la datele obiective ale tabelului, vom încerca în continuare să „descifrăm" anumite enunţuri „nebuloase" ale avocatului. Zampichelli, un bun cunoscător al meseriei sale, se confruntă cu două tentative de înşelăciune, cu strategii similare în baza a două scrisori absolut identice. Din moment ce el nu demască imediat înşelăciunea, continuarea dialogului nu poate avea decât un singur scop: aflarea adevărului, a circumstanţelor „cazului". Din aspectele cu caracter pragmatic expuse în tabelul de mai sus, rezultă că avocatul cunoaşte deja care este motivaţia şi intenţia interlocutorului. Urmează să elucideze care este competenţa cultural-lingvistică a lui Lopresto. O face punând o întrebare şcolărească, care aparent nu are nicio legătură cu subiectul dialogului: „Cu câţi de «m» scrieţi Dumneavoastră cuvântul «mamma»?" Din datele pragmatice cu privire la emitent, rezultă că cererea de informaţie pe care o solicită este lipsită de sens. Avocatul este o persoană cu studii, care, desigur, este la curent cu cerinţele ortografice. Un indiciu ni l-ar putea furniza nu atât conţinutul întrebării, ci opţiunea pentru o anuma formă a acesteia. Din formulările posibile (*Cum se scrie cuvântul „mamma"? Cu câţi de „m" se scrie cuvântul „mamma"? Cu câţi de „m" scrieţi Dumneavoastră cuvântul „mamma"?*), emiţătorul preferă varianta cu forma personală *„scrieţi*

Dumneavoastră”, în detrimentul formei impersonale „*se scrie*”. Modalitatea elementară pentru care optează avocatul derivă din ipoteza că Lopresto este un tip rudimentar, fără studii profunde. Aşadar, s-ar putea ca avocatul să fie interesat nu atât de conținutul răspunsului, cât de forma acestuia. Răspunsul este într-adevăr pe măsura aşteptărilor. Implicatura conversațională, greu de descifrat pentru Lopresto, dar şi pentru cititor, ar putea fi următoarea: “Să vedem cum formulezi răspunsul pentru a putea determina cine este autorul scrisorii”. Textul acesteia este, în mod evident, conceput de o persoană cu competențe stilistico-pragmatice remarcabile.

Reacția avocatului la răspunsul lui Lopresto („Ma la scrivo con tre emme, una in principio e due in fondo„) pare şi mai stranie: „Vede, sono proprio tutte queste emme che mi rendono antipatica quella parola”. Aceasta derivă din forma răspunsului şi, implicit, din conştientizarea faptului că nu interlocutorul său este autorul scrisorii, că aceasta din urmă nu este decât un truc menit să speculeze, prin valențele stilistico-emotive ale cuvântului, o eventuală coparticipare afectivă şi mai ales materială la „drama” escrocului.

Replicile inadecvate ale lui Lopresto denotă incapacitate de receptare corectă a mesajelor indirecte pe care i le transmite interlocutorul. Răspunsul la întrebarea: „Ha mai letto Dante, Lopresto?”, îi confirmă lui Zampichelli cultura modestă a interlocutorului („Si, signor avvocato, l'ho letto… ho letto qualcosa”). Deşi întrebarea pare a fi legitimă din punct de vedere contextual – avocatul îl pomeneşte în faza anterioară pe „părintele Dante” –, aceasta are finalitatea pragmatică concretă pe care am pomenit-o mai sus. Pe Dante se insistă şi-n replica următoare: „Ma nonostante Dante, le due parole mi sono antipatiche, e forse *mamma* mi è più antipatica di *babbo*”. Conotațiile folosirii numelui propriu pot fi diverse, dar oricum trebuie raportate la factorul cultural şi la cel moral. Credem că fraza ar trebui interpretată astfel: “Dar indiferent dacă voi (cei care ați pus la cale acest truc) l-ați citit sau nu pe Dante, faptul că v-ați folosit de scrisoare în scopuri imorale este condamnabil, în primul rând, în cazul celuia care a scris scrisoarea, persoană cu studii (Stefanini – *n.n.*), mai puțin în cazul unuia care nu le are (Lopresto – *n.n.*)”.

Un semnal al atitudinii emițătorului față de destinatar este trecerea la un moment dat de la forma *Lei* la forma *tu.* Pronumele de politețe folosit preponderent de avocat este mai curând o formă convențională (de disimulare), nefiind în nici un caz determinat de considerente sociale. Abandonarea pentru moment a formei de politețe în favoarea lui *tu* este semn al renunțării la convențional, al franchețeі emotive exteriorizate.

Pe de altă parte, fraza „Io so che si dice e si scrive mamma, come si dice e si scrive babbo… lo dice anche il padre Dante…” nu trebuie privită ca parte a secvenței complementare *nedumerire – confirmare,* a cărei primă jumătate este „nedumerirea”: „Ma si dice così… i bambini dicono mamma e poi, da uomini…”, ci ar trebui percepută mai curând astfel: „Ştiu că ambele cuvinte au o încărcătură afectivă universală şi atemporală, confirmată de mari oameni de cultură ca, de exemplu, Dante…”.

În concluzie, replicile complementare formulate de avocat, în mod aparent ilogic ar trebui privite ca indiciu al unor mesaje indirecte, a căror descifrare poate fi realizată de interlocutor doar ulterior, la distanță temporală. Întreaga strategie discursivă are drept finalitate pragmatică clarificarea circumstanțelor „cazului”. Aceste circumstanțe se dovedesc a fi agravante (în cazul lui Stefanini) sau atenuante (în cazul lui Lopresto). Cazul, de fapt, este o confruntare a două strategii discursive, una din care se dovedeşte a fi falită (cea a lui Lopresto), pentru că e construită pe o interpretare greşită a situației comunicaționale, dar şi a competențelor/ datelor pe care le posedă interlocutorul (Zampichelli).

Sub un alt aspect, cel al relației autor-cititor, povestirea stă sub semnul invitației de a descoperi valorile secrete ale cuvântului. Logosul-capcană, dincolo de aparențele sale (rigiditate, elementaritate, austeritate etc.), este „piatra de încercare” a cititorului, portița dincolo de care descoperim orizonturi neaşteptate ale realismului narativ.

Referințe:

1. Storia della letteratura italiana, Il Novecento, 18, vol. IX, parte II, diretta da Enrico Malato. Il Sole 24 ore. - Milano, 2005, p.781-782.
2. Amoruso V. Le contraddizioni della realta. - Edizione Dedalo, 1968, p.202.

Prezentat la 12.05.2010

FRECVENȚA DEICTICELOR ÎN PROGRAMELE ELECTORALE
(la alegerile primarului general al municipiului Chişinău, 2007)

Tatiana VERDEŞ
Catedra de Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

The deicticity problem in political speech is a central one, because, as discursive strategy, deictic in political speech is determined as being an essential characteristic of this one.
The deictics are comfortable and economic. It has been demonstrated that they have the capacity to transform an objective political speech in a subjective one, being used as a link between transmitter and receiver, candidate and voter. It has been found that the presence of some deictics increase the chance of success of the political speech (affirmation made according to general election for Chisinau Municipality Mayor). So, the usage of deictics, which can have different connotations through super-saturation of meaning, give the possibility for the receiver to choose between different interpretations and to stop to a convenient one. From another point of view, in a statement where the number of deictics is large it is more difficult to reject; this is characterized by some degree of ambiguity which is convenient for a political actor, as it offers a refuge possibility.
Although the usage of deictics without discernment can have adverse effects. The difficult discursive schematization leads to queries from the receiver, followed by disbelief.
So, the art and science of the usage of deictics in political speech can be an important source of success for a political man, as excessive deicticity leads to adverse results.

Deicticele sunt elemente relaţionale, conectori textuali, semne indicatoare, mărci lingvistice care *indică sau trimit spre referent, fără a-l numi*; altfel spus, deicticele definesc obiectul prin trimitere la anumiţi indici personali, spaţiali, temporali; ele sunt mereu raportate la vorbitor. [1, p.547; 3, p.487-491; 4, p.30; 5, p.15-25; 10, p.34].

Pentru a examina variaţiile semantice ale deicticelor în discursul politic electoral se propune un studiu de caz al utilizării deicticelor în cadrul programele electorale ale candidaţilor la funcţia de primar general al municipiului Chişinău, iunie 2007. S-au luat ca obiecte de cercetare doar două programe electorale ale liderilor din primul scrutin, este vorba de Programul reprezentantului Partidului Liberal, Dorin Chirtoacă (notat în continuare Pr.1) şi Programul electoral al candidatului Veaceslav Iordan, Partidul Comuniştilor (notat cu Pr.2)

Pentru realizarea acestui scop s-a recurs la următoarele metode: studiul de caz, analiza, compararea şi interpretarea, propunându-se şi un calcul statistic.

Schema de analiză utilizată este cea propusă de Harold D. Lasswell: **cine**, **ce, cui, cum** şi **cu ce rezultate comunică**? [Apud: 9, p.132].

Prin urmare, la întrebarea **CINE** comunică se va răspunde: actorul politic, candidat la funcţia de primar general al municipiului Chişinău, iunie 2007. În primul caz este vorba de Dorin Chirtoacă, un tânăr de 31 de ani, reprezentant al Partidului Liberal, în al doilea caz este Veaceslav Iordan, politician comunist în vârstă de 43 de ani.

CE se comunică: programul electoral, atitudinea, poziţia candidatului faţă de problemele prezente şi viitoare ale oraşului Chişinău, strategia şi tactica după care se va călăuzi în activitatea sa pentru materializarea programului său.

CUI se comunică: cetăţeanului alegător cu reşedinţă în municipiul Chişinău.

La etapa **CUM** problema se pune în felul următor: pornind de la scopul urmărit de candidat, se va examina în ce măsură pot influenţa modelele discursive propuse (programele electorale) asupra rezultatelor alegerilor, cu referinţă la utilizarea, frecvenţa şi interpretarea deicticelor. Altfel spus, cum se poate obţine efectul scontat şi cu ajutorul deicticelor.

Scopul candidatului este unic, cel de a influenţa alegătorul în favoarea sa, astfel încât acesta sa-i dea votul la alegeri.

Deşi se urmăreşte acelaşi scop şi se preconizează acelaşi efect, sunt persoane diferite ce promovează doctrine politice distincte, prin urmare, structura şi conţinutul platformelor politice[1] se deosebesc.

[1] Programele politice sunt disponibile pe site-ul http://E-democracy.md.

Programul electorală 1 (D. Chirtoacă) structural se împarte în două: Introducere (Prolog – adresarea către alegatori, *cetăţeni*) şi Cuprins (programul propriu-zis, acţiunile ce urmează a fi făcute), **Programul 2** (V.Iordan) cuprinde 3 părţi: Introducere (Prolog – obiectivele şi atitudinea candidatului); Cuprins (programul electoral în 15 puncte) şi Cuvânt de încheiere (Epilog). Este clar sesizată asocierea a două tipuri de discurs: unul mai puţin oficial (Pr.1 – Introducere, Pr. 2 – Introducere şi Cuvânt de încheiere) şi unul oficial (de tipul „*limbii de lemn*”) [7: p. 242; 10: online; 2: p. 111] (Cuprinsul ambelor programe electorale).

Întrucât se propune o statistică s-a făcut un calcul matematic al cuvintelor folosite de locutori, astfel că în Pr.1 s-au numărat 672 de cuvinte (în Introducere 86 cuvinte, în Cuprins – 586 cuvinte) şi în Pr.2 – 954 cuvinte (Introducere – 194 cuvinte; Cuprins – 478 cuvinte; Încheiere – 277 cuvinte). În urma analizei, s-a observat că deicticele sunt mai frecvente în partea de text mai puţin oficială.

Pornind de la trihotomia brühleriană *eu - aici - acum*, se propune, mai întâi de toate, analiza referinţei personale. Întrucât este vorba de programele electorale ce vin din numele unei persoane este firească utilizarea pronumelui personal persoana întâi, singular sau plural, *eu/noi*.

Se impune în acest sens Pr.2, unde pronumele personal persona I, singular, ***eu*** se repetă regulat (inclusiv pronumele posesiv precum şi formele acestuia *meu, mea, mele, mine, mie, îmi...*), spre deosebire de Pr.1 unde nu s-a depistat nici un caz:

„***Eu*** nu sînt un politician, ***eu*** sînt un expert cu realizări în organizare şi management. Neîndeplinirea oricărui punct din programul meu electoral va fi urmată de demisia ***mea*** pentru că ***eu*** nu pot accepta promisiuni nerealizate. Programul ***meu*** electoral este bazat pe cerinţele şi nevoile cetăţenilor şi oferă soluţii concrete la problemele lor. (...) ***Eu*** sînt un gospodar bun, am experienţă şi ştiu ce vreau. ” (Pr.2, V.Iordan) etc[2].

Ar fi de discutat dacă este sau nu *eu* (utilizat în Pr.2) deictic?! Fiind clar că discursul aparţine candidatului V.Iordan, de fiecare dată *eu* şi formele acestuia se vor egala cu numele autorului. Totuşi, fiind vorba de o trimitere spre referent, de o dependenţă de situaţia de comunicare, *eu* poate fi considerat deictic, deictic personal pronominal, deoarece de multe ori este un **eu** generalizat,ce are în vedere partidul, echipa, organizaţie etc.

În Pr.2, în care este expus discursul candidatului D. Chirtoacă, se dă preferinţă pronumelui personal persoana I, pl, ***noi***, deseori înlocuit cu deicticul *împreună*: „***Împreună*** am lansat schimbarea”; „***Împreună*** am învins”; „***Împreună*** putem câştiga”. (Pr.1, D.Chirtoacă) Deşi se utilizează acelaşi cuvânt deictic *împreună*, implicatura lui este nuanţată diferit în toate cazurile. Astfel că: *împreună = noi*, care *te* include şi pe *tine*, sau una din variantele: *eu+voi; eu+tu; noi+voi; eu+noi+voi*. Contextul deja ancorează varianta considerată corectă: „***Împreună*** am învins în alegeri acumulând 35% şi ocupând locul al 2-lea.” (Pr.1, D.Chirtoacă) *Împreună* implică pe *noi*, reprezentanţii PL şi *voi,* cei care ne-au votat.

Sau în: „***Împreună***, la 3 iunie 2007, putem câştiga alegerile şi realiza schimbarea spre bine.” (Pr.1, D.Chirtoacă), *împreună = eu*, D. Chirtoacă + *noi*, reprezentanţii PL + *voi*, cetăţenii RM, chişinăuienii care doresc *schimbarea spre bine*. Acelaşi exemplu poate fi interpretat şi altfel: *împreună = eu/noi + tu* etc.

Uneori, contextul concretizat lipseşte cuvintele de valoare deictică în exemplul „În calitate de primar general, ***împreună*** cu consilierii Partidului Liberal din Consiliul Municipal Chişinău...” (Pr.1, D.Chirtoacă) *împreună* este mai mult sau mai puţin, explicit: *eu*, D. Chirtoacă, în calitate de primar general + *ei*, consilierii Partidului Liberal.

În raport cu pronumele personal la persona I, apare pronumele personal la persoana II, sing./pl., *tu/voi*, înlocuit în textele analizate cu pronumele de politeţe, persoana II, *dumneavoastră*:

„Voi câştiga ca să conduc aşa cum doriţi ***dumneavoastră***, în interesul ***dumneavoastră***.” (Pr.2, V.Iordan)

„Viitorul nostru european depinde de prezenţa noastră la scrutin şi de votul ***Dumneavoastră*** pentru candidatul şi consilierii Partidului Liberal.” (Pr.1, D.Chirtoacă)

Semnificativă este relaţia *eu/noi – dumneavoastră*, unde prin *dumneavoastră*[3] se implică *poporul, chişinăuienii*, *alegătorul, voi, tu* etc.

În cazul Pr.2 se codează informaţia privind raportul social, *eu* sunt ca şi *voi*, dar şi informaţia *eu judec şi doresc ceea ce doriţi şi dumneavoastră*, prin urmare, votaţi-mă să vă (ne) apăr interesele. Prin prezenţa mai multor mărci deictice (formele verbale, verbele deictice, substantivul generalizator, pronumele de politeţe) Pr.2 impune pragmatic o reacţie, deicticele servesc ca strategie discursivă cu ajutorul căreia actorul politic se

[2] Utilizarea repetativă a unui cuvânt într-un discurs are o anumita semnificaţie, în cazul dat ar putea marca relaţia de autoritate dictatorială.

[3] Menţionăm că felul de scriere a pronumelui de politeţe *dumneavoastră* diferă (Pr.1 – cu majuscula; Pr. 2 – cu minusculă), ceea ce ar putea fi interpretat ca un ancoraj deictic, o atitudine mai mult sau mai puţin pozitivă.

 ISSN 1857-209X

apropie de alegător, îi trezeşte interes, îl încadrează în discurs, oferindu-i unul dintre cele mai importante roluri, printre care şi cel decisiv de a vota candidatul-emiţător – V.Iordan. Se încearcă o influenţă la nivel de subconştient, bazată pe psihologia *naivului*[4], alegătorul fiind „bombardat" insistent, se lasă manipulat.

În cazul Pr.1 se practică aceeaşi tactică – promovarea unui scop comun – se pledează pentru un viitor european, care depinde de ambele părţi, candidat şi alegător. Deşi utilizarea pronumelui deictic *nostru* din *viitorul nostru* i-ar include într-un singur grup comun.

Să luăm exemplul: „Partidul Liberal este convins de victoria ***noastră*** şi ***vă*** chemăm să participaţi la alegeri." (Pr.1, D.Chirtoacă), unde ideea promovată este explicită, *Partidul Liberal este convins de victorie*. Dar este prezent şi un mesaj implicit marcat de deicticele pronominale *noastră, vă* şi formele verbale deicticale *chemăm să participaţi*: *Noi (PL) vă chemăm (pe voi, alegători) să-l votaţi pe D.Chirtoacă.* Se vede că trecerea de la mesajul enunţat la cel scontat nu se poate face numai pe baza informaţiilor date (partid, victorie, alegeri etc.). Explicitarea enunţurilor este o componentă fundamentală a procesului de interpretare pragmatică şi nu se poate reduce la un simplu proces de decodificare. Este vorba aici de ceva mai mult, adică de un proces de dezvoltare sau îmbogăţire a formei logice.

O asemenea situaţie ilustrează şi exemplul: „Nu am dreptul să ***vă*** dezamăgesc. Nu vreau să ***vă*** mai văd nemulţumiţi" (Pr.2, V.Iordan) cu mesajul implicit *Votează-l pe V.Iordan şi nu vei mai fi nemulţumit.*

Un alt raport personal utilizat frecvent în discursul electoral este *eu/noi - el/ei/dânşii*. Componenta referenţială a pronumelui de politeţe bineînţeles că va fi una deictică negativă, întrucât prin *el/ei/ dânşii* se vor desemna adversarii politici[5]: „Programele ***dânşilor*** sunt foarte generale şi dificil de înţeles pentru omul de rând; ***Dânşii*** vorbesc mult şi vor face puţin." (Pr.2, V. Iordan) etc.

În programele Pr.1 şi Pr.2 s-au depistat şi alte tipuri de deictice personale:

- exprimate prin pronume/adjective posesive – *victoria* ***noastră****; prezenţa* ***noastră***, *viitorul* ***nostru*** etc.; de cele mai dese ori pluralul utilizat indică unicul posesor al obiectului denumit, al discursului şi, implicit, al partidului, al poporului;
- pronume/adjective demonstrative: „*Primarii* din Moscova, Kiev, Bucureşti şi capitalele altor ţări europene – sunt stabilite relaţii de colaborare cu ***aceştia*** pentru a obţine rezultate scontate în viitorul apropiat." (Pr.2, V. Iordan), unde *aceştia* este deictic personal pronominal cu referinţă anaforică, reluarea antecedentului *primarii*.

În secvenţa: „Orice promisiuni făcute în ***această*** campanie electorală pot rămîne vorbe goale, dacă nu se vor bucura de sprijinul pe care pot să-l ofere alegătorii, Consiliul municipal, forţele politice, comunitatea de business şi primarii altor capitale din Europa." (Pr.2, V. Iordan) adjectivul demonstrativ are deja o referinţă deictică, cu implicatura *campania electorală la funcţia de primar general al municipiului Chişinău, iunie 2007.*

- diverse forme ale pronumelui personal: „Repararea drumurilor cu termen de garanţie conform standardelor europene, deszăpezirea ***lor*** la timp, prin concesioanarea serviciului." (Pr.1, D.Chirtoacă) *lor = drumurilor*; sau „Consultarea cetăţenilor şi implicarea ***lor*** directă în procesul de luare a deciziilor, dezvoltarea parteneriatelor cu societatea civilă." (Pr.1, D.Chirtoacă) *lor = cetăţenilor*; „...sper că toţi alegătorii, indiferent de partid, să înţeleagă că acest Program este în interesul ***lor*** şi să mă voteze." (Pr.2, V. Iordan) *lor = alegătorilor*; unde mesajele sunt ancorate în contextul comunicativ. etc.

Merită a se menţiona că, spre deosebire de celelalte programe politice invadate de demonstrative, aici primatul îl au deicticele personale. S-a observat că numărul deicticelor personale este mai mare în Pr.2 decât în Pr.1, o explicaţie ar fi structura diferită a platformelor, dar şi conţinutul, formele de exprimare, vocabularul utilizat etc. Discursul candidatului D.Chirtoacă se caracterizează, în cea mai mare parte, prin *limbajul de lemn*, unde sunt mai frecvente alte tipuri de deictice (substantivizarea infinitivului, formele verbale spefice etc.).

[4] Una dintre ideile pragmatice de bază este legătura dintre limbă şi *psihicul* interlocutorilor. Omul se caracterizează prin două capacităţi cognitive de bază, echivalente cu aspectele: **limba** (act comunicativ) şi **psihologia naivă**, altfel spus capacitatea de a accepta uşor părerea altuia (după Sperber) Astfel, la nivelul de conştient al individului, impactul persuasiv al comunicării trebuie să parcurgă 4 procese: *atenţia, înţelegerea, acceptarea, reţinerea* şi, în final, efectul se observă în comportamentul individului. Dacă aceşti paşi sunt bine gândiţi şi conştientizaţi, succesul discursului este garantat. [9, p.325].

[5] Dacă în Pr.1 nici nu se pomeneşte de adversari, atunci în Pr. 2 se fac chiar pronosticuri: „Diferenţa între mine şi adversarii mei politici este evidentă: eu sunt un gospodar bun, am experienţă şi ştiu ce vreau." (cu implicatura: ei sunt gospodari răi sau nu sunt gospodari, fără experienţă, nu ştiu ce vor). Sau: „Adversarii mei politici vin cu propuneri nerealiste, fără surse de finanţare. Programele dânşilor sunt foarte generale şi dificil de înţeles pentru omul de rând." Implicit se face simţită lupta electorală, frica de apariţia unui adversar.

Referință deictică personală au şi formele verbale (prin persoana verbală): *ne asumăm* (I, pl.), *să realizăm* (I., pl.), *am lansat* (I, sing., pl.), *am învins*(I, sing., pl.), *putem*(I, sing., pl.),, *vă chemăm* (I, sing., pl.),, *să participați* (II, pl.)(Pr.1, D.Chirtoacă); *să aducem* (I, pl.), *să acordăm* (I, pl.),, *nu vreau* (I, sing),, *sunt* (I, sing.) etc. (Pr.2, V. Iordan)

Programul electorală este un tip de discurs conceput pentru a fi exprimat atât în scris, cât şi oral, influența politicianului-locutor asupra participanților la comunicare este atât indirectă, cât şi directă. În cazul nostru este vorba, mai mult, de o influență indirectă, prin urmare, atât indicii temporali, cât şi cei spațiali vor fi mai puțin importați, expresivi.

Cu privire la **deicticul spațial** precizăm faptul că întrucât poziția interlocutorilor față de programele electorale nu este importantă, circumstanțele spațiale mai că lipsesc. De cele mai dese ori cuvintele cu configurație spațială sunt concretizate şi-şi pierd valoarea deictică: ***Acest*** Program este în interesul lor (Pr.2); Îmi asum responsabilitatea pentru îndeplinirea ***acestui*** program electoral (Pr.2); ...vor susține permanent aplicarea ***acestui*** Program (Pr.2) ş.a.

Se remarcă totuşi că în programele-lucrări analizate s-au marcat mai frecvente mărcile_**deicticitale temporale** exprimate prin formele gramaticale ale verbelor.

În discursul lui V.Iordan prevalează timpul viitor (Conjunctivul (cu sens de viitor), Viitorul I): *să aducem, să acordăm, să protejăm, să conduc, va fi, vor fi reparate* ş.a. (Pr.2, V. Iordan).

În discursul lui D.Chirtoacă verbele sunt substantivizate, se simte tendința de substantivizare a tuturor părților de vorbire: „ne asumăm să realizăm: ***Crearea*** condițiilor pentru ***dezvoltarea*** mediului de afaceri, ***atragerea*** investițiilor autohtone şi străine, în vederea ***creşterii*** numărului locurilor de muncă şi a salariilor. (...) ***Construirea*** de locuințe sociale pentru cei defavorizați şi familii tinere; ***Renovarea*** şi ***construirea*** de noi terenuri de joacă pentru copii, ***îngrijirea*** şi ***amenajarea*** spațiilor verzi, a terenurilor de sport, a zonelor de odihnă.; ***Modernizarea*** şi ***eficientizarea*** stației de epurare a apelor reziduale, prin finanțări europene, construirea fabricii de prelucrare a deşeurilor. etc.” (Pr.1, D.Chirtoacă) marcate implicit de viitor.

Faptele examinate arată că dacă, din punct de vedere semantic, infinitivul presupune numele acțiunii (un anume grad de concretețe), în urma substantivizării se face o falsă concretețe a discursului. Este vorba de o sustragere de la precizia verbală pentru a obține echivocul atemporalității.

Prin urmare, în ambele cazuri este vorba de un viitor deictic: totul va fi..., se vor realiza toate obiectivele (mâine) doar cu condiția că alocutorul-alegătorul va vota (azi) candidatura unui sau altui actor politic, ceea ce-i va da puterea şi conducerea.

Valoare deictică au şi adverbele temporale lipsite de concretizare de tipul: *acum/atunci*: „...pentru apărarea mediului înconjurător, ***acum***[6] amenințat de poluare şi dezvoltare haotică.” (Pr.2, V.Iordan), unde umplutura semantică a deicticului *acum* poate fi: *când mediul înconjurător este poluat, este într-o situație deplorabilă* sau *acum, ultimii ani, în 2007* ş.a., *acum* – deictic cu dublă afirmare: temporală şi discursivă.

S-au înregistrat şi deictice temporale exprimate prin substantive de tipul (dimineața/ziua/seara, trecutul/ prezentul/viitorul): „***Viitorul*** nostru european depinde de prezența noastră la scrutin şi de votul Dumneavoastră pentru candidatul şi consilierii Partidului Liberal.” (Pr.1, D.Chirtoacă) În accepția sa generală, prin *viitor* s.n. se înțelege un *timp care urmează prezentului, viitorime*. Aici, substantivul neutru *viitor* este deictic prin referință. Astfel că expresia *viitorul nostru european*, în contextul dat, sugerează un *viitor* aluziv, ziua alegerilor când trebuie votat candidatul şi consilierii PL (*viitor* cu PL), care presupune şi un viitor mai îndepărtat, *viitor european*, integrarea în Uniunea Europeană.

Odată cu schimbarea situației de comunicare se va modifica şi mesajul ancorat: „Să acordăm atenția necesară *tinerei generații*, să avem grijă de *copii* şi *tineret*, ***viitorul*** municipiului Chişinău” (Pr.2, V.Iordan) Substantivul deictic *viitor* îmbracă aici o altă conotație: *viitorul* este *tânăra generație, grija de copii şi tineret*, cu mesajul implicit – dacă nu vă este indiferentă soarta, viitorul copiilor voştri, votați Partidul Comuniştilor, ideile, programul acestora; or *viitorul* presupune municipiul Chişinău cu PCRM la conducere.

S-a observat că în Pr.2 se întâlnesc des date, cifre, fapt ce ar trebui să concretizeze mesajul comunicativ. Or, aici remarcăm că este vorba de un fals concret: în **perioada 2007–2008** vor fi înființate; în **anul 2008** se va începe...; începând cu **vara anului 2009**... etc.; deşi sunt limitate proporțiile semantice, totuşi persistă o doză de ambiguitate, ambiguitate deictică.

---

[6] Conform Gramaticii Limbii Romane adverbul *acum* indică o marcă temporală imprecisă: **ACÚM** = în prezent, în momentul de față, actualmente etc. Ambiguitatea semantică şi comunică deicticitate, dependența de situația de comunicare şi contextul comunicativ.

Sunt cazuri când deicticul se caracterizează printr-o ambiguitate sporită, de exemplu: „Sînt stabilite relaţii de colaborare cu aceştia pentru a obţine rezultate scontate în ***viitorul apropiat***." (Pr.2, V.Iordan), referinţa temporală a deicticului *viitorul* nu poate fi determinată doar de ceea ce este spus, ci de sensul comunicat de expresia temporală. În alţi termeni, referinţa temporală este indeterminată şi non-literală [A se vedea: 6: p.44]. Aşadar, deicticele pot fi sursă de ambiguitate, viitorul apropiat poate fi *şi azi, şi mâine, şi ... peste zece ani.*

După cum s-a mai observat, majoritatea deicticelor utilizate în discursul politic fac referire la însuşi discursul/schimbul verbal care le conţine. Astfel că, orice deixis personal, spaţial sau temporal poate fi şi discursiv (textual).

Din aceste considerente s-a propus un studiu statistic organizat pe trei straturi:

- **deictice de gradul I**, create şi folosite special pentru exprimarea instanţelor deictice, a spaţiului, a timpului, a relaţiei interpersonale specifice;
- **deictice de gradul al II-lea şi de gradul al III-lea**, deicticele de gradul al II-lea – indicatoare şi a altor valori semantice decât cele deictice şi cele de gradul al III-lea – constituite din termeni şi sintagme care doar în situaţii excepţionale capătă valori deictice.
- **celelalte cuvinte** (ne-deictice).

Astfel că, cele două discursuri electorale Pr.1 şi Pr. 2 au fost supuse unui calcul matematic, în depenenţă de care s-a şi marcat raportul celor trei straturi de cuvinte. Totuşi, comsiderăm important a menţiona că aceste calcule sunt aproximative, întrucât există riscul dublei afimaţii, acelaşi deictic poate implicita valori semantice specifice pentru exprimarea instanţelor deictice, dar şi valori adăugatoare, complementare.

În cele din urmă, s-a observat că **Programul electoral 1** (D. Chirtoacă), cu 672 de cuvinte în total, se caracterizează prin formulări abstracte, cuvinte răsunătoare cu „veridicitate" pragmatică (*împreună, viitor, condiţii, investiţii străine, asigurare, modernizare, renovare, dezvoltare, garantare, schimbare* ş.a.). Întregul discurs fiind sub pecetea pragmaticităţii, atrage, surprinde, intrigă, dar şi lasă o doză de incognito, *incognito deictic*.

Conform calculelor s-a fixat cu aproximaţie raportul:

Pr.1 – 5,50% deictice de gradul I,
37,19% deictice de gradul II şi III,
62% celelalte cuvinte.

În CONCLUZIE **37% din totalul cuvintelor** utilizate **au valoare deictică**, primat având deicticele de gradul al II şi al III-lea, indicatoare şi a altor valori semantice decât cele deictice sau deictice constituite din termeni şi sintagme care doar în situaţii excepţionale capătă valori deictice.

În acelaşi sens, s-a constatat că articularea hotărâtă a substantivelor (de regulă articolul hotărât denumeşte un obiect, concept etc. cunoscut de vorbitor sau individualizat dintr-o mulţime de obiecte similare), devine, aici, marcă deictică prin valenţele sale orientative, relaţionale, prin dependenţa de situaţia de comunicare: Pr.1: *condiţiilor, drumurilor, staţiei, programului, instituţiilor* etc.; prin urmare, este vorba de cuvinte deictice cu referinţă vagă.

Faptele examinate demonstrează şi predilecţia pentru forma substantivizată a verbelor: *garantarea, crearea, dezvoltarea, asigurarea, deschiderea, finalizarea, dotarea* etc., considerată aici marcă deictică ocazională (deictice de gradul III), ce implicită discursului un fals concret.

Se ajunge la conluzia că varietatea semantică, referinţa contextuală, ambiguitatea cuvintelor deictice marchează interpretabilitatea întregului discursul politic.

Spre deosebire de Pr.1, **Programul electoral 2** (V. Iordan), cu 954 cuvinte în total, se caracterizează printr-o deicticitate mai sporită:

Pr.2 – 26,9% deictice de gradul I,
22,01% deictice de gradul II şi III,
51,05% celelalte cuvinte.

Prin urmare, este vorba de **48,91%** din totalul cuvintelor marcate de deicticitate.

După cum s-a observat, în Pr.2 o poziţie dominantă ocupă deicticele de gradul I. Ţinem să menţionăm, în acest sens, că putem considera exagerată prezenţa impunătoare a elementului egocentrist (*eu, mie, al meu, sunt convins, voi câştiga* etc.) Dacă din punct de vedere pragmatic discurul lui V. Iordan pare a fi corect, fiind prezentă persoana concretă, din punct de vedere stilistic s-ar marca relaţia de autoritate dictatorială.

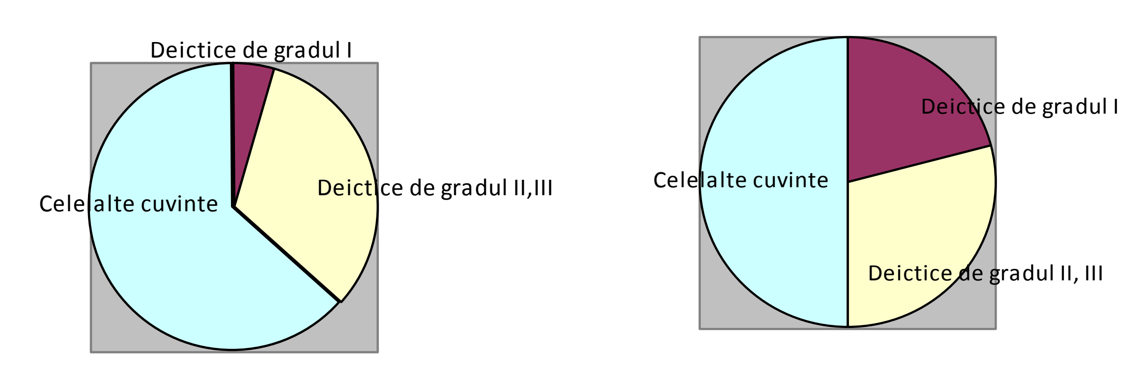
Distinctivă este şi preferința pentru formelor de viitor: viitorul I, viitorul II: *vor completa, va percepe, va alimenta, vor fi monotorizate, vor fi protejate, se va aplica* etc. – deictic propriu-zis cu dublă sau triplă accepție (personală, temporală şi discursivă).

Deşi se propun mai multe date, cifre concrete: *în 2008..., în perioada 2007-2008..., cu peste 5000 de locuri noi de muncă* etc., predomină ambiguitatea deictică.

În cele din urmă, programul electoral al candidatului V.Iordan este format dintr-un şir de promisiuni, care pot fi, de fapt, vorbe goale: „Orice promisiuni făcute în această campanie electorală pot rămîne vorbe goale dacă nu se vor bucura de sprijinul pe care pot să-l ofere alegătorii, Consiliul municipal, forțele politice, comunitatea de business şi primarii, altor capitale din Europa.” (Pr.2, V.Iordan) Afirmația suprasaturată semantic actualizează intenția emițătorului, ghidarea/manipularea receptorului alegător: *Votați candidatul PCRM şi toate promisiunile vor deveni realitate!*

Concluzia la demersul de mai sus este că deicticele sunt intenționale şi motivate de interesul fundamental al actorului politic – cucerirea puterii, însă exprimarea clară a acestui lucru nu este benefică din punct de vedere performativ. Astfel, se recurge la deictice cu ajutorul cărora se încearcă o influențare/manipulare/ghidare indirectă a alegătorului.

Rezultatele statistice se pot ilustra astfel:

Comparând rezultatele obținute, credem important a menționa:

Problema deicticității în discursul politic este una centrală, pentru că în calitate de strategie discursivă, deixisul este determinat ca o caracteristică esențială a acestuia.

S-a dovedit că cele mai frecvente deictice utilizate sunt deicticele de gradul II şi III, cu referințe contextuale.

Deicticele sunt comode şi economice. S-a demonstrat că ele au capacitatea de a transforma un discurs politic obiectiv într-un discurs politic subiectiv, fiind utilizate ca punte de legătură dintre emițător şi receptor, candidat şi alegător.

S-a constatat faptul că prezența unor deictice măreşte şansele de succes ale discursului politic (afirmație făcută în baza rezultatelor alegerilor la postul de primar general al municipiului Chişinău, 2007). Astfel, folosirea deicticelor ce pot avea variante conotații, prin suprasaturarea de sens, dă posibilitate receptorului să aleagă între diverse interpretări şi să se oprească la cea convenabilă. Dintr-o altă perspectivă, un enunț unde numărul deicticelor este semnificativ este mai greu de respins, acesta se caracterizează prin un anumit grad de ambiguitate ce îi este favorabil actorului politic, întrucât îi oferă posibilități de refugiu.

Totuşi, utilizarea fără discernământ a deicticelor poate avea şi efecte contrare. Schematizarea discursivă dificilă conduce la o nelămurire a receptorului, urmată de decredibilizare.

Astfel că arta şi stiința utilizării deicticelor în discursul politic poate fi o importantă resursă pentru succesul unui om politic, după cum deicticitatea excesivă conduce la rezultate contrare.

Bibliografie:

1. Alexandrescu V. Pragmatique et Théorie de l´énonciation: choix de textes. - Bucureşti: Editura Universității din Bucureşti „Ştiințe ale limbajului”, 2001. - 646 p.
2. Condrea I. Aspecte ale discursului politic în campania electorală // Filologia modernă: realizări şi perspective în context european. (Ediția a II-a) Limbă. Limbaj. Vorbire. - Chişinău: Tipografia Centrală, 2010. - 512 p.

3. Dimitrescu F. Deixis şi persoană // Studii şi cercetări lingvistice. X. Nr.3. - 1959. - p.487-491.
4. Hobjilă, A. Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală. - Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2003. - 181 p.
5. Ionescu-Ruxăndoiu L. Sugestii pentru interpretarea pragmatică a unor deictice în dacoromâna vorbită. (II) În: Studii şi cercetări lingvistice. - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993, p.15-25.
6. Moeschler J. Aspects pragmatiques de la référence temporelle: indétermination, ordre temporel et inférence // *Langages*, Nr.112. - Paris: Editura Larousse, decembrie 1993. - 367 p.
7. Papadima D. Limba de lemn – un antilimbaj // Limba şi literatura română. Societatea de Ştiinţe. Anul XXI, Nr.2 (aprilie-iunie). - Bucureşti, 1992.
8. Rovenţa-Frumuşani D. Semiotica discursului ştiinţific. - Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1995. - 225 p.
9. Sperber D. Wilson D. La pertinence. Communication et cognition. Trad. de Relevance. - Paris: Editions de Minuit, 1989(1986). - 400 p.
10. Zafiu R. Cuvintele limbii de lemn // România literară, Nr.26, 2009. (online) http://www.romlit.ro/cuvintele_limbii_de_lemn (accesat 08.09.09)

Prezentat la 10.12.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

CORELAȚIA LIMBĂ – VIZIUNE ÎN ACCEPȚIA DIFERITOR LINGVIȘTI STRĂINI

Aliona MERIACRE

Universitatea „Perspectiva-Int”

Le présent article représente une révision des conceptions des linguistes étrangers sur le problème de la vision du monde dans la langue. Accusés de superficialité, d'incohérence ou de traitement erroné du concept de vision éthnolinguale du monde, les spécialistes ont pourtant contribué puissamment au progrès, azant offert de nouvelles perspectives dans l'interprétation de la langue.

1. Pe marginea conceptului de viziune asupra lumii s-au pronunțat cercetători în domeniu, reprezentanți ai diferitor şcoli şi doctrine lingvistice. Consultând literatura de specialitate însă, am constatat că această problemă este totuşi sporadic abordată, analizată superficial şi, practic, continuă să ocupe un loc secundar de obiect al investigațiilor lingvistice şi nu numai. Până în prezent conceptul de viziune asupra lumii şi reflectarea lui în limbă se abordează în stil idealizat, lingviştii fiind acuzați de agnosticism, incoerență sau tratare greşită a tezei respective.

Un aspect al problemei consemnate îl identificăm la B.Lamy care evidențiază viziunea specifică a poporului în raport cu obiectele lumii înconjurătoare: „Fiecare popor vede obiectele într-un mod particular şi cum îi place” [1, p.150]. Acest „mod particular” de concepere a lumii înconjurătoare este redat în limbă, Herder afirmând în acest sens: „Fiecare limbă are geniul său, care reflectă o anumită concepție asupra lumii (*Weltbuild*)” (citat după [1, p. 150]).

2. Teoria privind viziunea linguală asupra lumii îşi găseşte expresia deplină la începutul secolului al XIX-lea în lucrările lui W. von Humboldt. Umanistul german, studiind sistemul cultural-lingvistic al poporului basc (1801), ajunge să definească limba ca „viziune specifică asupra lumii”: „Diferite limbi reprezintă nu diferite desemnări ale unuia şi aceluiaşi obiect, dar diferite viziuni (*Ansichten*) ale lui” [2, p. 349]. Fiecare etnie, referindu-se la unul şi acelaşi obiect, îşi creează o viziune specifică asupra acestuia pe care o imprimă în structura semantică a numelui dat obiectului în cauză, precum şi în întreaga structură gramaticală proprie unei limbi, or, „diferențele gramaticale dintre limbi se explică prin diferențele de viziuni gramaticale”, afirmă savantul german în acest sens. După părerea cercetătorului, în limbă se fixează o anumită percepție despre lume ce reflectă trăsăturile spirituale ale poporului. De aceea, însuşirea unei limbi străine ar putea fi asemănată cu acceptarea unui nou punct de vedere în înțelegerea lumii [3, p. 80].

3. Humboldt s-a ocupat, îndeosebi, de „aspectul subiectiv al limbii naționale care are la bază modul specific al unui popor de a privi lumea”. Astfel, el ajunge să-i „impună” (limbii) un rol determinant în modul de a vedea sau de a interpreta realitatea obiectivă şi de a o califica drept o entitate atotputernică în dirijarea întregii istorii a omenirii [4, p.376]. El nu s-a oprit, în mod special şi strict, asupra problemei viziunii linguale asupra lumii, ca fenomen de limbă autonom, ci doar a încercat să caracterizeze limba dintr-un nou punct de vedere, ca rezultat al cercetărilor sale empirice asupra problemei resective. Iată de ce sunt binevenite, în acest sens, observațiile diferitor cercetători care au apreciat concepția humboldtiană, în general, ca fiind elaborată în spiritul idealismului subiectiv, conținând unele „laturi slabe”, fiind „discutabilă”, „îndoielnică”, „exagerată” sau „denaturată” [5, p.44; 6, p.193], „fără să ofere o analiză suficient de profundă” [7, p.98] sau o interpretare completă a problemei respective, constituind o sursă a multe confuzii sau concepții eronate [8, p.12]. Totuşi, meritul lui Humboldt este incomensurabil, abordând o nouă modalitate de cercetare științifică [9, p.312] astfel a exprimat o viziune proprie asupra limbii. Ideile lui au fost preluate şi dezvoltate într-o serie de doctrine idealiste reacționare, aşa ca: neohumboldtianismul, al cărui reprezentant de vază este Weisgerber, pozitivismul logic, ipoteza Sapir-Whorf, existențialismul lui Heidegger, semanticismul filosofic etc., lingvistul german fiind, în acest sens, în postura unui „deschizător de drumuri”.

Weisgerber, de exemplu, dezvoltând teza reflectării spiritului național în limbă şi a unui mod de percepere subiectivă a lumii, ajunge la concluzii rasiste [10, p.194]. Sapir reliefează, în „manieră” humboldtiană, cu mult patos şi idealism, forța guvernatoare a limbii în univers, determinând viața, comportamentul şi activitatea socială a indivizilor, însăşi „lumea reală” fiind construită, în opinia lui, în baza obişnuințelor linguale ale unei comunități, care oferă posibilități specifice de interpretare: „Oamenii nu trăiesc în sânul lumii obiective

sau în lumea activităţii sociale în strictă singurătate sau izolaţi…şi acest fapt s-ar datora sistemului lingual specific care a devenit un mediu de exprimare a societăţii. Este, practic, o iluzie să ne imaginăm că cineva ar putea să se adapteze la o anumită realitate fără să apeleze la limbă care ar reprezenta doar un mijloc incidental de rezolvare a unor probleme specifice de comunicare sau de oglindire a realităţii. De fapt, „lumea reală" este constituită, în mare măsură, din practici linguale proprii unui grup… faptul că noi auzim, vedem sau, altfel zis, acumulăm noi experienţe se explică prin aceea că obişnuinţele linguale ale comunităţii noastre predispun la anumite şanse de interpretare a lumii" [11, p.134].

Whorf care, fie că nu-l cunoaşte pe Humboldt [12, p.153], fie că îl ignoră [13, p.92], preia postum şi argumentează îndelungat teoria lui Sapir, referitor la ideea că fiecare limbă reprezintă un vast sistem de structuri specifice constituit din forme şi categorii cultural organizate, prin intermediul cărora un individ poate comunica, interpreta lumea: „Fiecare limbă reprezintă un sistem vast de structuri care diferă de cel al altor limbi în care se organizează cultural totalitatea formelor şi categoriilor lingvale prin intermediul cărora individul nu doar comunică, dar şi analizează natura, observă sau neglijează un tip sau altul de fenomene sau de relaţii în care se conturează modul său de a gândi şi prin care îşi construieşte un edificiu de cunoaştere a lumii" [14, p.102]. Teoria lui Whorf, luată în ansamblu, fiind axată pe concepţia lui Sapir, ajunge a fi supranumită ca „ipoteza Sapir–Whorf" (cu privire la ipoteza „Sapir–Whorf" s-au referit, de exemplu: Hymes D., Mounin G., Lucy I. [15, 16] ş. a.. Totuşi tezele lui preiau, în mod evident, concepţia humboldtiană, despre pluralitatea limbilor care reprezintă sau reflectă, respectiv, o diversitate de viziuni asupra lumii. De exemplu, Whorf afirmă că reprezentanţii unei comunităţi etnolingvistice, într-o oarecare măsură apreciază universul într-un mod specific. De aceea el subliniază rolul important sau necesitatea cercetărilor lingvistice în scopul de a identifica viziunea despre lume („world view") încă necunoscută a multe limbi: „Vorbitorii de diferite limbi văd Cosmosul în mod diferit, îl evaluează în mod diferit, uneori aceste divergenţe fiind mai pronunţate, alteori mai puţin pronunţate […]. De aceea rolul investigaţiilor respective este incomensurabil în vederea identificării viziunii despre lume a multor limbi neexplorate" [17, p.X]. Deşi vorbitorii de diferite limbi au o viziune, o atitudine specifică faţă de lume sau anumite impresii „caleidoscopice" care necesită a fi organizate etc., totuşi ei sunt „constrânşi" de sistemul lingual nativ să interpreteze lumea propriu-zisă, să-şi ordoneze „fluxul" de idei şi de cunoştinţe acumulate în dependenţă de sistemul gramatical specific, de posibilităţile sau modalităţile lingvistice existente: „Capacitatea de a formula anumite idei nu reprezintă un proces independent, strict raţional, în sensul primar al cuvântului, dar constituie o parte a unei gramatici particulare şi diferă, mai mult sau mai puţin, de la o gramatică la alta. Noi disecăm natura în fâşii stratificate de către limba noastră maternă… Lumea înconjurătoare se prezintă, astfel, ca un flux de impresii caleidoscopice care necesită a fi organizate… prin intermediul sistemelor lingvistice din mintea noastră […]; nici un individ nu este liber de a descrie natura într-un mod absolut imparţial, dar este constrâns la anumite moduri de interpretare, chiar şi atunci când acesta se crede a fi pe deplin liber" [18, p.212-214]. Precum se observă, şi în acest caz se identifică un „imperialism al primatului limbii" care „ajunge a fi mitificat în aşa măsură încât comportamentul indivizilor este strict determinat şi dependent" de limbă [19, p.102].

Deci, pe de o parte limbile diferă, deoarece diferă viziunile popoarelor despre lume, pe de altă parte, percepţia popoarelor asupra lumii este guvernată de „forţa supremă" sau de „geniul" limbii. Acest moment identificat şi la Humboldt, şi la Sapir, şi la Whorf, şi la toţi cei ce le-au acceptat concepţia a fost apreciat de către unii cercetători ca „un cerc vicios" [20, p.160], deşi, în esenţă, se profilează, de fapt, corelarea dintre limbă şi viziune asupra lumii.

Interdependenţa dintre limbă şi viziune asupra lumii este redată sugestiv de un alt lingvist al secolului XX, A.-J. Greimas. În studiul său de semantică structurală a limbii, acesta identifică, respectiv, un univers semantic care „închide" în sine fiinţa umană şi viziunea poporului despre lume: „Noi sîntem definitiv închişi în universul nostru semantic. Şi unicul lucru bun ce ne rămâne a face este de a ne da seama sau de a fi conştienţi de viziunea lumii care se află şi ea implicată fie în structura semantică a limbii, fie în calitate de factor esenţial de condiţionare a ei" [21, p.117]. Deci acest lingvist, de asemenea, recunoaşte caracterul dominant al limbii care cuprinde întreaga omenire. Universul semantic al limbii pare a fi un alt spaţiu de existenţă al indivizilor, datorită funcţiei cumulative a limbii, care pe lângă faptul că cuprinde în structura sa semantică spiritul unui popor, ea mai conţine şi un mod de manifestare a spiritului poporului propriu-zis, adică viziunea acestuia despre lume. Pe lângă toate acestea, percepţia poporului este cea care condiţionează semnificaţia Această idee sugerează într-un fel, dependenţa semnificaţiei şi prin ea a limbii, de viziunea poporului asupra lumii.

Prin urmare, limba şi reprezentarea diferită a noţiunii asupra lumii constituie două fenomene ce se determină reciproc sau conform spuselor lui Greimas, semnificaţia reflectă viziunea, iar viziunea condiţionează semnificaţia, aceasta fiind ideea ce constituie esenţa tezei greimasiane cu referinţă la problema raportului dintre viziune şi limbă.

Concepţia humboldtiană, precum că diferite limbi conţin sau reflectă diverse viziuni despre lume sau univers este întâlnită şi în lingvistica rusă. Astfel, V. Gak, de exemplu, elaborând o tipologie a nominărilor lingvistice, menţionează, într-un stil uşor metaforizat, că : „…diferite limbi „aruncă" un sistem de celule asupra realităţii, în general, aproximativ similare, dar, totuşi, configuraţia acestor celule nu coincid întocmai, fapt explicabil prin existenţa diferitor viziuni asupra lumii" [22, p.250]. Deci diversitatea limbilor fiind „suprapusă" aceluiaşi univers (nu neapărat unuia şi aceluiaşi fragment al lui) cristalizează o diversitate de viziuni asupra lumii. Prin urmare şi aici se reliefează rolul determinant al limbii în constituirea şi reflectarea unei percepţii particulare a naţiunii în raport cu viziunea ce se conţine în limba unui alt popor, mai mult sau mai puţin înrudit.

4. În fine, conchidem că ideile vehiculate de către aceşti învăţaţi şi încă mulţi alţii denotă interesul lor cu privire la problema viziunii poporului asupra lumii şi rolul ei (viziunii) incomensurabil în domeniul limbii. Ele constituie, după părerea noastră, doar unele dintre cele mai importante relatări ale lingviştilor străini care au abordat acest subiect dintr-un aspect sau altul şi care ne-au ajutat să oferim un tablou general de tratare a tezelor în cauză. Luate în ansamblu, tezele lingviştilor cu referinţă la viziunea etnolingvistică fundamentează corelaţia limbii cu alte domenii socioculturale, reliefând eminamente interdependenţa indestructibilă dintre limbă şi viziune a poporului asupra lumii.

Referinţe:

1. Stati S. Interferenţe lingvistice. - Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1971. - 286 p.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. - Москва: Прогресс, 1985. - 450 с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. - Москва: Прогресс, 1984. - 397 с.
4. Гумбольдт В. Op. cit., с.376.
5. Бережан С. ш. а.. Лингвистика женералэ. - Кишинэу: Лумина, 1985. - 270 с.
6. Wald L. Pagini de teorie şi istorie a lingvisticii. - Bucureşti: ALL, 1998. - 212 p.
7. Эратова И.Е. Вильгельм фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию // Иностранные языки в школе. - Москва, 1985, №3, с.98-99.
8. Рамишвили Г.В. Вильгельм фон Гумбольдт - основоположник теоретического языкознания. In: Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. - Москва: Прогресс, 1984, с.5-33.
9. Рамишвили Г.В. От сравнительной антропологии к сравнительной лингвистике. In: Гумбольдт, В. Язык и философия культуры. - Москва: Прогресс, 1985. - 309-317 с.
10. Wald L. Op. cit., p.194.
11. Whorf B. Language, thought, and reality: selected writings / Edited and with an introduction by John B. Carroll. Foreword by Stuart Chase. Cambridge: The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology, 1971. - 278 p.
12. Stati S. Op. cit., p.153.
13. Mounin G. La linguistique du XXe siècle. - Paris: Presses Universitaires de France, 1972. - 254 p.
14. Moscato M., Wittwer J. La psychologie du langage / Quatrième édition corrigée. Paris: Presses Universitaires de France, 1992. - 127 p.
15. Hymes D. Language in culture and society: A reader in Linguistics and Anthropologiy. New York: Eanston, and London, Hasper & Row, Publishers, 1964. - 764 p.
16. Lucy J. Language diversity and thought: a reformulation of the linguistic relativity hypothesis. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. - 330 p.
17. Worf W. Op. cit., p.X.
18. Worf W. Op. cit., p.212-214.
19. Moscato M., Wittwer J. Op. cit., p.102.
20. Stati S. Op. cit., p.160.
21. Greimas A.-J. Sémantique structurale: recherche de methode. - Paris: Librairie Larousse, 1966. - 262 p.
22. Гак В. К типологии лингвистических номинаций. In: Языковая номинация. Общие вопросы / Ответственные редакторы: Б.А. Серебренников, А.А. Уфимцева. - Москва: Наука, 1977. - 230-293 с.

Prezentat la 03.12.2010

ACCEPTAREA ŞI REFUZUL PRIN TĂCERE

Ina GAŞCIUC (GALOUZA)

Catedra Limbă Română

The topic of this linguistic research is silence. At first sight this subject is contradictory. This results in the way in which a linguist cannot study silence because it literally means lack of discourse. In fact, while analyzing silence, we can identify situations it is used in and, which is more important, we are interested in silence as a *refusal* or *acceptance* in the Romanian language. When we speak about silence we mean "quietness, pause, a longer interruption in a discussion". Silence does not imply absence of communication. Everything we do is a form of communication, even when we do not utter a word. Silence suggests a tacit acceptance, lack of desire to contradict a person with a higher authority. Within interpersonal communication we need some moments of recollection. Recollection is a failed verbal answer that permits an infinite number of interpretations depending on the discourse situation. Silence is a sign of obedience, non-protest. We apply to silence when the situations dictate this: either when we are not interested in what is going on around us, we remain indifferent to any form of request from our partners, the partner's proposal makes us meditate, or we merely cannot find words to express our emotions (satisfaction, joy, surprise, etc.) produced during communication.

„Tăcerea lor - un strigăt puternic"
Cicero

Tema cercetării noastre lingvistice este tăcerea. La prima vedere, acest subiect este unul paradoxal. Ei bine, cum poate lingvistul investiga tăcerea, deoarece se pare ca e lipsa discursului? De fapt, analizând tăcerea, putem stabili situaţiile în care aceasta este utilizată şi în, mod special, interesându-ne tăcerea apărută în cazul *refuzului* sau *acceptării* în limba română. Când vorbim de tăcere avem în vedere **"**linişe, acalmie, pauză, întrerupere mai lungă într-o discuţie" [1].

Tăcerea nu implică şi absenţa comunicării. Tot ceea ce facem este o formă de comunicare, chiar şi atunci când nu rostim nici un cuvânt. C.Sălăvăstru consideră că „manifestarea tăcerii, în cadrul discursului ca atare, are anumită stare intelectivă, unde prezenţa ei poate spune ceva (uneori foarte mult!) interlocutorului" [2, p.189].

Numai în această accepţie tăcerea poate avea o funcţie retorică, poate asigura o anumită persuadare a auditoriului. Intuim aici semnificaţia tăcerii ca instrument al „perlocuţiei", ca artă a tăcea la timp, atunci când trebuie, spre economia unui discurs. Interesant e faptul că tăcerea ca act retoric performativ este prezentă în spaţii discursive dintre cele mai diverse şi cu repercusiuni neaşteptate asupra auditoriului, de exemplu, în cazul discursului juridic.

Într-o argumentare juridică, în sensul clasic al termenului, asistăm la un dialog polemic între două părţi: **una** ce conţine apărarea (care respinge teza ce se susţine în legătură cu un anumit act al unei persoane), **cealaltă** – acuzarea (susţine teza în discuţie). Orice tăcere în discursul argumentării al fiecăreia dintre părţi este luată de către partea adversă ca un acord tacit la adresa adversarului. Or, obţinerea unui acord din partea preopinentului constituie o strălucită victorie argumentativă în acest domeniu.

În acelaşi timp, tăcerea în argumentarea juridică poate fi un semnal al faptului că partea care o „foloseşte" nu are suficiente argumente pentru a le contracara pe cele ale adversarului. Acest semnal este esenţial pentru a declanşa noi argumente de către preopinent şi pentru a-l convinge pe adversar să-şi dea acordul într-o problemă sau alta, ce articulează obiectul discursului. Aceasta înseamnă că, în discursul juridic, funcţia retorică a tăcerii se concretizează în semnalarea „forţei" discursului argumentativ al uneia sau alteia dintre părţi.

Al doilea domeniu la care facem repere este cel al artei dramatice. Şi aici tăcerea are o importantă funcţie retorică, asigurând trăirile şi persuadarea spectatorului. Arta actorului nu se poate imagina ca o declamaţie lineară, plată şi ineexpresivă a unui text. Măestria ei stă sub semnul retoricii în care persuadarea şi captarea publicului este elementul decisiv.

În secolul al XX-lea, în special în perioada 1920-1930, reprezentanţii teatrului intimist francez (théatre du silence), valorificând resursele expresive şi estetice ale tăcerii, au compus o tehnică dramatică subtilă, bazată pe „inexprimé", după ce în literatura dramatică rusă procedeul fusese impus, cu efecte remarcabile, de A.P. Cehov. În primele decenii ale secolului al XX-lea, în teatrul românesc, capacitatea de sugestie a tăcerii este intuită şi exploatată constant de o serie de autori de piese de factură psihologică şi poetică, unde succesiunea „replică verbală - tăcere" caracterizează secvenţe largi ale textului.

Dramatismul profund al uneia dintre scenele-cheie din „Meşterul Manole” de L.Blaga (actul III, scena 3) are ca sursă principală tăcerea unui grup de personaje. Replicile Mirei, orientate direct şi explicit către parteneri (cu forme verbale şi pronominale la persoana a II-a sau cu diverse apelative), conțin serii ample de interogații, dar nu conduc la stabilirea relației specific dialogate „întrebare –răspuns”, ci devin parte componentă a unei variante de monolog. Comunicarea monologată nu este un rezultat al intenției locutorului, fiind impusă de atitudinea partenerilor, care nu preiau rolul de emițător, ci şi-l asumă, constant, pe acela de auditor:

„Mira: Bună dimineața, nouă ucigaşi şi cu Manole zece...

Cei nouă (*şi-apleacă frunțile*).

Manole (*o priveşte înlemnit şi nu mai gândeşte*).

Mira: Buna dimineața, voinicilor, nu-mi răspundeți nici unul? (*Nedumerită, priveşte spre toți, şi înfruntă mai mult întrebător decât din convingere*): De ce nu răspundeți? Aşadar, totul e adevărat ? Vă este cugetul încărcat şi stați în neruşinare..*De ce tăceți? Nici unul încă nu m-a privit în ochi.*

Manole (care-şi strânsese numai brațele de coate şi le lasă să cadă neputincios) (L. Blaga, 253.). În cazul dat, tăcerea exprima refuzul de a raspunde salutului Mirei, Cei Nouă îşi simt vina în legătură cu evenimentele ce vor urma, adică sacrificiul femeii în numele creației.

În general, în dramaturgia română modernă, se exploatează, în variante fin diferențiate, strategia dialogului “accidentat” de tăcere. Atitudinea necooperantă a unuia dintre parteneri presupune, cel puțin aparent, anularea voinței de a discuta, refuzul de a transmite şi de a primi o informație. În consecință, tăcerea fragmentează uneori comunicarea până la crearea senzației de disoluție a dialogului, accentuează insolitul conflictului, caracterul straniu al personajelor, psihologia complicată şi nedefinită a acestora. Se amplifică astfel tensiunea dramatică a scenei prin refuzul repetat şi prelungit al unuia dintre parteneri de a accepta schimbul de replici.

În variante mai complicate de reprezentare a textului dramatic, ambele personaje ale scenei pot reacționa, succesiv, prin tăcere la intervenția verbală a interlocutorului. Subtilă şi esențială în asemenea cazuri este modificarea – contextuală – a semnificației tăcerii, în funcție de statutul personajului şi de poziția acestuia în jocul teatral. În exemplul ce urmează, refuzul de a vorbi fie că maschează identitatea unui personaj, fie că exprimă deruta celuilalt:

“Rudy: Noapte bună, domnişoară Crino.

Tofana (*tace, nefăcând nici o mişcare*)

Rudy: Nu înțeleg, domnişoară, de ce nu-mi răspunzi. Fă, te rog, lampa mai mare şi spune-mi un cuvânt. Altfel plec. (*Tofana, acelaşi joc*).Am nevoie de un cuvânt al dumitale…(*Înaintează până la masă şi ridică fitilul lămpii. Tofana îşi descoperă fața şi râde. Rudy face un pas îndărăt şi păleşte*)

Tofana (*batjocoritor*): După cum vezi, emoțiunea dumitale e lesne de înțeles. (*Rudy cu ochii ficşi asupra Tofanei, încă nedumerit de cele întâmplate).*

Tofana: Dumitale, căruia femeia nu-ți mai poate face nici o surpriză, ți s-a mai întâmplat aşa ceva? (*Rudy tace*) Scuză-mă… Uitasem că am de-a face cu vasta dumitale cultură?! (*Rudy tace*)” (M. Sorbul, 373) „Când două persoane se iubesc, se ruşinează să-şi exprime sentimentele cu ajutorul cuvintelor.”[3, p.349]

Un dicton spune că tăcere înseamnă acceptare; exemplele din literatură artistică ne demonstrează acest fapt cu prisosință.

1. Tăcerea sugerează acceptarea tacită.
   „ – Mai bine să ocolim pădurea. Nu-mi place deloc furtuna asta. Te pomeneşti cu vreun copac în spate şi mă tem că n-o să-l poată duce nici unul din voi. *Băieții îl urmară tăcuți*” (Gh.Gheorghiu, 12).
   Băieții îşi dau seama de pericolul ce apasă asupra vieților lor şi recunosc faptul că liderul lor are dreptate. Vorbele sunt în plus.
2. Tăcerea semnifică şi nedorința de a se opune în vreun fel persoanei cu o mai mare autoritate:
   „ – Dezbracă-te, omule, ți-a spus mama. Eşti ud tot.
   N-a schițat nici un gest de împotrivire, când mama i-a scos impermeabilul, pălăria, apoi pantofii” (M.Marian, 56).
   În comunicarea interpersonală avem nevoie uneori de momente de reculegere. Reculegerea este un răspuns verbal ratat şi permite un număr infinit de interpretări în funcție de situația discursului.
   „ – Stăpâne, primeşte pe Mahavira să te slujească şi să te lumineze din rămăşițele înțelepciunii tale! Zise Kaurava, închinându-se. Să afle din gura ta sfântă ceea ce mintea mea proastă nu e în stare să-l învețe!

Înțeleptul tăcu îndelung. Se uită de două ori în ochii copilului, luminoşi şi cuminți. Răspunsul era greu. Brahmanul se murdăreşte chiar numai vorbind cu oamenii necurați. Şi totuşi vorbi:
- Să vie dimineața şi seara, înainte de rugăciune, să usuce hainele ucenicilor" (L.Rebreanu, 21).

3. Tăcerea e semnul supunerii, al nonprotestului:
„ – Vâlcule, du-te şi vorbeşte încet. Bagă de samă că-ți poruncesc asta a treia oară. Bârlădeanu ieşi, *fără să mai crâcnească nici o vorbă* " (M.Sadoveanu, 105).
„ – Adă toate hârțile. Altfel ai să le încurci. Băiatul se supuse, *fără să mai zică nimic*" (R.Tudoran, 111).
4. Apelarea la tăcere ne poate scuti de anumite aserțiuni, care ar provoca în adversarul opiniei noastre asentimente şi supărări:
„ – Nu e normal să te duci la Silişte! *Nicolae avu o tăcere* care nu confirmă această descoperire a primului secretar" (M.Preda, 106).
5. Tăcerea poate sugerează şi mirarea, neglijarea, indiferența, indignarea, dubiul, confuzia receptorului care primeşte informația. Mai mult, tăcerea serveşte ca o armă pentru a-şi apăra poziția sau a ascunde comiterea unei fapte rele. Tăcerea este şi o modalitate de a evita situații directe, capabile deseori să producă problem nedorite. În asemenea cazuri tăcerea poate crea o atmosferă armonioasă şi plăcută în relațiile dintre interlocutori; fireşte, tăcerea indică şi dorința de evaziune de responsabilitate, jenă sau indiferență.

Evident că în operele dramatice sau epice, pentru a reda tăcerea, autorul foloseşte semnele de punctuație, în special combinații între semnul întrebării şi cel al exclamării (de exemplu, ?!, ?!!, ?!!!, ?!!!!!!!!) în funcție de intensitatea efectului produs asupra receptorului.

V.Tonoiu consideră că "tăcerea poate ține locul vorbirii (stupefacție, reculegere, pudoare, refuz), o poate întări prin scandare şi ritmare, adaugând eventual o anumită emfază forței ilocuționare a zicerii" [4, p.327].

Potrivit lui Tonoiu, tăcerea, la limită, semnifică respingerea globală a regimului de comunicare instaurat, întrucât aceasta introduce desimetrii majore susceptibile de a genera în violență. Discordanța între idealul regulativ al unei situații de comunicare şi în situația reală a discuției trece în tăcere de partea persoanei care vrea să-şi salveze integritatea.

Tăcerea afectează pregnant organizarea dialogului, îndeosebi, când este vorba despre o reacție deliberată a personajului ce urma să dețină rolul de locutor. Suprimarea replicii verbale sau mimico-gestuale figurează şi compromite, uneori închide relația canonică de dialog, mai mult sub raport formal. Prin valoarea sa expresiv-emotivă, actualizată într-un context oarecare, tăcerea este purtătoarea de semnificație, devenind astfel omologul funcțional al unui act de limbaj, de tipul: *a afirma, a acuza, a protesta, a refuza, a amâna, a amenința etc.*

„Se întâmplă ca vorbele să fie neputincioase: ceea ce spun ele este reducționist, insuficient, dacă nu chiar trădător. La fel se întâmplă ca vorbele să fie superflue: totul se rosteşte fără a fi rostit. În asemenea situație trebuie să învățăm să tăcem" [5, p.48]. Tăcerea este cheia vieții interioare; ea ne îngăduie să sesizăm mai bine ce anume se petrece în străfundurile noastre, în trup, în conştiință: emoțiile profunde, senzațiile, vocea noastră din subconştient.

Tăcerea este sugestivă într-o situație de comunicare interpersonală. Ea se uneşte cu proximitatea fizică şi sufletească, favorizează emiterea şi receptarea de vibrații şi le facilitează acestora armonizarea. Trebuie să ne acordăm dreptul de a fi tăcuți, să nu ne credem obligați să spunem mereu ceva. Dacă însă nu suntem în stare să ne oprim din pălăvrăgeală, acest lucru se datorează tendinței de a fugi de propria noastră voce interioară sau de vocea celuilalt.

Dar se poate întâmpla ca tăcerea să fie apăsătoare. De exemplu, atunci când emoțiile sunt prea puternice, prea greu de suportat. Fireşte că, într-o asemenea împrejurare, cuvântul este binevenit, el alinând ființele şi detensionând atmosfera sau atunci când ideile sunt confuze sau prea complexe, cuvântul ne ajută să le descifrăm, să le clarificăm. Nu întotdeuna persoanele îşi dau seama că tăcerea aduce în sine şi „funcții comunicative de condamnare activă" [6, p.247].

Tăcerea e o artă a comunicării, nu e doar o pauză între cuvintele rostite. După cum a menționat cercetătoarea americană, Debora Tannen, „tăcerea poate fi ceva, despre care nu se vorbeşte şi poate însemna ceva" (trad.noastră) [3, p.343].

Aşadar, apelăm la tăcere ori de câte ori ne cere situația de comunicare: fie că tăcem când nu ne interesează ceea ce se face în jur, suntem reci la orice gen de rugăminți din partea interlocutorilor noştri, fie că propunerea partenerului de dialog ne face să medităm sau, pur şi simplu, nu găsim cuvinte să ne exprimăm emoția (satisfacția, bucuria, mirarea ş.a.) ce a produs-o asupra noastră.

Referințe:

1. http://www.webdex.ro/dex/74179/tăcere
2. Sălăvăstru C. Un paradox al discursivității: retorica tăcerii. (Studiu) Limbaje şi comunicare, Institutul european. - Iaşi, 1995
3. Lebra S. The cultural significance of silence in Japanese communication. // Multiligua, 6 (4), 1987
4. Tonoiu V. Omul dialogal. Un concept răspântie. - Bucureşti, 1995
5. Gerard Leleu Dr. Cum să fim fericiți în cuplu.Trad.din fr.şi postfață de V.Protopopescu, Ed.Trei.- Bucureşti, 2001
6. Ishii S., Bruneau T. Silence in cross-cultural perspective: Japanese and United States в книге A. Samovar, E. Porter (eds.), Intercultural communication: A reader. Belmont, CA: Wadsworth, 1994

Surse:

1. Blaga L. Meşterul Manole. Teatru. - Chişinău, 1997.
2. Gheorghiu Gh. Căpitanii Fulgerului. - Chişinău, 1971.
3. Marian M. Portret de familie cu crizanteme. Roman. - Cluj-Napoca, 1993.
4. Preda M. Moromeții I. - Bucureşti, 2000 (M., I).
5. Rebreanu L. Adam şi Eva. Roman. - Chişinău, 2005.
6. Sadoveanu M. Zodia cancerului sau vremea Ducăi-Vodă. - Bucureşti, 1996.
7. Sorbul M. Teatru. - Bucureşti, 1965.
8. Tudoran R. Toate pânzele sus! - Bucureşti, 2000.

Prezentat la 5.11.2010

ACTANŢII PREDICATIVI ÎN FUNCŢIE DE COMPLEMENT DIRECT. PRIVIRE DE ANSAMBLU

Aurelia HANGANU

Catedra Lingvistică Generală şi Limbi Clasice

The paper aims to present – identify and describe - the main treats of predicative actants which appear in position of the direct complement. At the same time it reveals the main tips of these predicative actants: that-sentences, what-sentences, infinitives and infinitival constructions, gerundives and gerundival constructions, direct object sentences, verbal nouns and adjectives.

Orice tip de predicat poate funcţiona şi ca predicat inclus. Prin urmare, el corespunde oricărei categorii a stărilor de lucruri sau aparţine unui nivel mai abstract, adică se referă la unul dintre grupurile de verbe care le includ (verbe incluzive):

– actantul predicativ exprimă un eveniment: ... *Ion era bucuros că a reuşit să ajungă atunci când biblioteca mai era deschisă. → a reuşit să ajungă atunci când biblioteca mai era deschisă → a ajuns atunci când biblioteca mai era deschisă.*

– actantul predicativ exprimă un proces: ... *I-am rugat să meargă în faţă. → să meargă în faţă → ei au mers în faţă.*

– actantul predicativ exprimă o stare: ... *El a păstrat amintiri si afecţiuni pentru acest loc... → amintiri si afecţiuni pentru acest loc → el a reţinut acest loc; lui i-a plăcut locul*.

Actantul predicativ aparţine unuia dintre grupurile de verbe incluzive; verbul *a spune* exprimă un proces: *Oamenii din jur au început să-i spună să tacă. → spunându-i să tacă → i-au spus să tacă.*

După cum se ştie, predicatele incluse, împreună cu enunţul, sunt unităţi ale semanticii propoziţionale. Aceasta înseamnă că ele includ în sine enunţul, la fel ca şi propoziţia semantică. M.B. Bergelson şi D.E. Kibrik notează că în reprezentarea de suprafaţă a enunţului se descoperă o ierarhie neîntreruptă de forme care pot fi dezvoltate în enunţ. Aceste forme se deosebesc în funcţie de gradul lor de explicitate: unele dintre ele reprezintă analogia completă a propoziţiei semantice (mai exact – a enunţului), altele sunt gradul mai mare sau mai mic de reducere a acesteia [1, p.344]. Autorul propune tratarea ierarhiei modalităţilor de exprimare a propoziţiei semantice în felul următor: enunţul independent – enunţul subordonat – construcţia sintactică – copredicatul – determinantul – grupul nominal – cuvântul auxiliar – categoria gramaticală – partea sensului lexical al cuvântului – Ø [Ibidem]. Pentru a satisface scopul cercetării de faţă este suficient să ne oprim la grupul nominal. De aceea se vor lua în considerare următoarele unităţi ale semanticii propozitive, existente în mai multe limbi: enunţul secundar/subordonat, construcţia obiect-predicat, infinitivul şi construcţia infinitivală, gerunziul şi construcţia gerunzială, substantivul enunţiativ. Unităţile semanticii propozitive enumerate mai sus sunt menţionate într-o serie de lucrări ale lingviştilor din lume [2; 3; 4; 5; 6; 7].

În cadrul listei, prin cel mai înalt grad de explicitate este marcată propoziţia semantică, exprimată prin enunţul secundar, iar cel mai mic grad de explicitate se manifestă în cazul numelui. Acestea reprezintă două poluri ale explicităţii. Amintim că în listă nu a fost inclus enunţul independent, deoarece el nu poate figura în poziţia de actant predicativ. Toate aceste forme corelează între ele şi cu enunţul izolat prin intermediul aparatului transformaţional.

Aparatul propriu-zis, adică setul de transformări, cu al căror ajutor enunţul independent se reduce la substantiv, infinitiv, gerunziu, construcţie obiect-predicat sau enunţ secundar şi particularităţile specifice acestor transformări, precum şi dependenţa lor de predicatele subordonatoare au fost obiectul analizei în cadrul gramaticii transformaţionale [8; 9; 10; 11; 12].

Tipul de transformare care duce la reducerea unui enunţ independent la una dintre formele indicate este numit nominalizare. Definiţii asemănătoare ale nominalizării sunt propuse în multe lucrări [de ex.: 13; 14; 15]. Nominalizarea se referă la transformările sintactice. Cercetătorul rus Iu.S. Stepanov consideră că aceste transformări există în limbă alături de transformările lexicale şi le sunt analogice. Deosebirea dintre transformările sintactice şi cele lexicale constă în faptul că ele sunt efectuate prin intermediul mijloacelor sintactice, pe lângă

cele lexicale, adică ele cuprind transformările specifice însăşi schemei structurale [15, p.194]. De subliniat că nu numai un anume tip de transformări se numeşte nominalizare, aceasta reflectă şi rezultatul transformărilor. În scopul diferențierii terminologice unii autori denumesc rezultatul transformării nominalizării prin termenul *nominativ* [16]. Nominalizarea poate fi caracterizată ca un mijloc important de economie lingvistică, permițând exprimarea sensurilor în mod compact şi divers. Se presupune că în limbă se reliefează tendința de a reduce utilizarea enunțurilor complexe din contul utilizării nominativelor, care funcționează în calitate de echivalenți semantici ai enunțului subordonat [17, p. 16].

Specialiştii în sintaxa transformațională evidențiază o serie de complementatori, care îndeplinesc funcția de marcheri ai exprimării de suprafață a actanților predicativi. Astfel, P. Rozenbaum distinge următorii complementatori în limba engleză: *that, for, to, Poss, Ing, wh-, if, whether* [7]. J. Bresnan afirmă că complementatorii sunt particule cu sens lexical propriu, iată de ce enunțurile în care aceştia sunt utilizați se deosebesc din punct de vedere semantic [18]:

She never ***said that*** *she should leave*. (Ea nu a spus că ar trebui să plece.)

She never ***said whether*** *she should leave*. (Ea nu a spus dacă ar trebui să plece.)

She never ***said for*** *us to go*. [idem, p. 61]. (Ea nu a spus ca noi să plecăm.)

Deosebirea dintre aceste enunțuri este exprimată de complementatori: *to say that* exprimă o afirmație, *to say whether* exprimă o decizie, iar *to say for* exprimă un ordin [ibidem].

Este clar că aceşti complementatori nu cuprind toate tipurile structurale de nominalizări (actanți predicativi), şi anume: construcțiile nominale şi de obiect-predicative. Totuşi introducerea (încă în lucrările lui Ch. Fillmore) şi elaborarea noțiunii de complementatori au permis a exprima în mod explicit ideea principală: fiecare tip structural de nominative are propria semantică. Pe de altă parte, nu sunt excluse cazurile de sinonimie, care apar în situația funcționării acestor unități în text.

V.V. Bogdanov observă că nominativele (= nominalizările = actanții predicativi) au natură categorială dublă, adică ele sunt predicate după caracterul lor şi nonpredicate (nume) după poziție. Această trăsătură distinctivă este denumită de V.V. Bogdanov caracter hibrid [19, p.20-21].

Nominativele în calitate de echivalente funcționale ale părților nominale sunt capabile să ocupe orice poziție în enunț, astfel deosebindu-se:

– actanți predicativi în funcție de subiect*:* ***Cine se scoală mai dimineață*** *mai departe ajunge*.

– actanți predicativi în funcție de complement: *Nebunul… îți răcnea în ureche că* ***ştie cine eşti*** (M. Cărtărescu).

– actanți predicativi în funcție de nume predicativ: *Este, pe deplin,* ***reprezentantul*** *generatiei sale* (M. Berindei).

– actanți predicativi în funcție de atribut: *Era ultima opăceală a secerişului,* ***venind după Marina şi după Palia*** (I. Agârbiceanu).

– actanți predicativi în funcție de complement circumstanțial de scop: *Oamenii vorbeau că era dus cu doi jurați* ***să prețuiască o pagubă făcută de nişte cai în trifoiul unui român*** (I. Agârbiceanu).

În atenția studiului de față este funcționarea actanților predicativi în poziție de complement.

În funcție de gradul apropierii nominativelor/actanților predicativi de partea nominală se va face deosebire între nominalizările complete şi incomplete. În cazul nominalizării complete propoziția inițială este reprezentată de un substantiv deverbal sau adjectival împreună cu elementele lui subordonate. Nominalizarea incompletă păstrează într-o formă sau alta predicatul propoziției inițiale. Drept exemple de nominalizare completă pot servi următoarele nominative*: interpretarea Ciuleandrei, interpretare frumoasă, interpretarea lui Ion a Ciuleandrei.* Aceste nominative se referă la nominalizările incomplete: *aceasta Ion interpretează*; *Ion interpretează frumos; Ion interpretează Ciuleandra.*

Apelând la analiza tipurilor structurale de actanți predicativi, se va remarca interesul sporit în primul rând pentru semantica formei lor. Orice unitate lingvistică se manifestă deplin în cazul când funcționează în text, adică atunci când interacționează îndeaproape cu elementele de ocurență. Astfel, semantica actanților predicativi poate fi studiată în mod exhaustiv numai dacă se va lua în considerare influența verbelor incluzive asupra lor. Se va încerca, în scopul analizei, să se facă abstracție de interacțiunea predicatelor incluzive şi incluse, şi să se studieze, în măsura posibilităților, semantica tipurilor structurale de actanți predicativi în calitate de unități lingvistice mai mult sau mai puțin independente.

Astfel, se vor delimita următoarele tipuri de actanți predicativi:

- enunţul subordonat cu conjuncţia *că* sau *ca* (abreviat *că*-enunţuri) ;
- enunţul subordonat cu pronumele sau adverbul conjuncţional, care sunt uneori unite sub denumirea de „cuvânt interogativ" (abreviat *cine/ce*-enunţuri);
- infinitivele şi construcţiile infinitivale;
- conjunctivele*
- gerunziile şi construcţiile gerunziale;
- construcţiile completive directe (de obiect);
- substantivele abstracte.

I. Dintre toate tipurile de construcţii cu actanţi predicativi, care alcătuiesc corpusul exemplelor selectate, cele mai răspândite sunt construcţiile în care, în calitate de actanţi predicativi funcţionează enunţurile subordonate (completivele directe) cu conjuncţiile *că* şi *ca* (aproximativ 80% din construcţiile cu actanţi predicativi).

Că enunţurile, care ocupă poziţia complementului faţă de predicatul–verb cap de grup, pot fi caracterizate în cel mai general mod după structura şi semantica lor, care sunt aplicate atât la organizarea internă şi conţinutul enunţului, cât şi la relaţiile cu enunţurile regente.

În *că*-enunţurile predicatul poate fi exprimat, în general, prin verb la modul indicativ, sau prin verb la modul conjunctiv însoţit de un verb modal, mai ales *a trebui,* depinzând de predicatul principal. Astfel, cu verbele de tipul *a admite, a gândi, a crede, a spera* predicatul enunţului secundar, de regulă, se utilizează la modul indicativ:

Oricât de sărac, cred că tot ***voi răzbate*** *să fac faţă cheltuielilor* (I. Agârbiceanu).

Cine se gândea atunci că fata lui îşi ***va putea face*** *o carieră şi că* ***va trăi*** *de pe urma ei?* (I. Agârbiceanu).

Cu unele verbe care exprimă emoţii, dorinţe, intenţii *(a prefera, a cere, a ruga, a vrea etc.),* predicatul *că*-enunţului poate fi reprezentat de forma modului conjunctiv sau cu ajutorul verbelor modale:

Nevestica asta, Veta pe numele ei, înţelese în grabă că ***trebuie să ia*** *dânsa în mână frâiele gospodăriei* (I. Agârbiceanu).

Vă rog ***să rămânem*** *la problema pusă, dacă vrem* ***sa ajungem*** *la un rezultat şi discuţia* ***să aibă*** *un sfârşit* (I. Agârbiceanu).

În ceea ce priveşte propoziţiile semantice ale enunţurilor secundare completive, poate fi descoperită o paralelă între propoziţiile semantice ale enunţului independent, care, în acest caz, şi-a pierdut independenţa. Totodată, structura internă a enunţului se păstrează aproape intactă (cu excepţia unor schimbări posibile în structura predicatului, sub influenţa predicatului subordonator). Faptul dat ne permite să afirmăm că enunţul subordonat cu conjuncţia *că* sau *ca* este capabil să transmită aceleaşi stări de lucruri ca şi enunţul independent.

Mai mult, conform rezultatelor ultimelor cercetări, structura enunţului secundar introdus de conjuncţia *că* sau *ca* posedă semantică proprie, care poate fi exprimată printr-un set de seme. Sensul general al *că*-enunţurilor – completive, apozitive şi complementare – este semul enunţialităţii. Cu acest sem se îmbină semele de diferenţiere în funcţie de tipul enunţului subordonat:

1) caracterul indirect al transmiterii informaţiei: *Ardelenii* ***spun*** *că cei din regat le iau pâinea de la gură* (I. Agârbiceanu).
2) caracterul indirect al transmiterii informaţiei şi îndemnul: *Ion a insistat ca Elena să cumpere cartea.*
3) caracterul interogativ indirect: *Tot mai mult mă îndoiesc că părintele vede just lucrurile*.

De subliniat că nu toate tipurile de verbe cap de grup identificate admit *că*-enunţurile. În clasa verbelor care se combină cu asemenea enunţuri subordonate completive se includ:

1) verbele de percepţie fizică: *Şi-i* ***văd*** *că-şi închipuie că sunt un om curios.* (A. Holban),
2) verbele de percepţie mentală: *Mă pedepseşte cu orice* ***simte*** *instinctiv că m-ar îndurera mai mult.* (A. Holban),
3) verbele de atitudine emoţională: *La cea mai mică încercare de a ta de a mă constrânge,* ***regret*** *că nu am curajul să fug.* (A. Holban),
4) verbele de afirmaţie: ***Ştiu*** *că lauda ei nu mi se potriveşte, că nu e decât natural să doreşti vindecarea vecinului, oricine ar fi el, iar până acum nu contribuisem cu nimic la această vindecare.* (A. Holban),
5) verbele de anticipare: ***Speram*** *ca prin plângerea mea să împiedic legătura dintre ei sau să distrug tot ce se întâmplase până acum*. (A. Holban).

* Acest tip de actanţi predicativi vor fi caracterizaţi într-un studiu aparte

Cu actanții predicativi de acest tip structural nu se îmbină verbele aspectuale şi verbele de influență asupra fenomenului.

Că-enunțurile se mai pot deosebi între ele după gradul de legătură cu predicatul principal, mai exact, după gradul de subordonare față de acesta. Astfel, predicatul incluziv ocupă, de obicei, poziția inițială în enunț, iar enunțul secundar completiv îl urmează. Nu sunt rare însă cazurile în care predicatul principal se află în interiorul *că*-enunțului sau îl încheie. Asemenea variații în poziția predicatului incluziv se reflectă asupra durabilității legăturii dintre enunțul principal şi cel secundar, precum şi asupra sensului propriu-zis al predicatului principal*.

Merită de menționat câteva lucruri generale despre înseşi conjuncțiile *că* şi *ca* propriu-zise*,* cele care introduc enunțurile subordonate completive. Aceste conjuncții nu au semantică proprie şi îndeplinesc doar o funcție structurală – cea de legătură a enunțului subordonat cu cel regent. În limba engleză, de exemplu, practic în toate enunțurile secundare completive se admite omiterea conjuncției [20, p. 15].

Însoțind unele verbe, *că*-enunțurile pot fi complicate de substantivul *faptul,* care în asemenea cazuri este plasat în fața conjuncției. În opinia lingviştilor P. Kiparsky şi D. Bollinger, pentru limba engleză, pronumele *it,* cu aceeaşi funcție ca şi substantivul *faptul*, în aceste cazuri îndeplineşte funcție anaforică (cataforică): *I didn't believe* ***it that*** *the election hurt them.* [7, p. 106]. A se compara:

Faptul că se poate menține la putere atâta vreme ne face să credem că el controla opoziția violentă. (M. Eliade),

Şi ce importanță poate să aibă faptul că eu mă frământ, că sufăr sau gândesc? (E. Cioran).

II. Un alt tip structural de actanți predicativi în limba română sunt enunțurile secundare introduse de pronumele şi adverbele conjuncționale *ce, cine, care, când, unde, de ce, cum*. În general, acestea pot fi divizate în trei grupuri semantice:

- descriptive: *Ana i-a dat ce avea în mână..*
- modal-nominative: *Cristian era ceea ce femeile numesc un romantic*.
- emfatice: *O vacanță este ceea ce vreau*.

Enunțurile descriptive se utilizează pentru denumirea persoanelor, obiectelor sau evenimentelor şi pot fi înlocuite de substantivele *persoană, lucru, eveniment*. Este uşor de observat că, aflându-se în poziția de complement, enunțurile de acest tip în unele cazuri reprezintă enunțuri completive propriu-zise, în alte situații – enunțuri secundare predicative, iar în alte cazuri – enunțuri atributive fără cuvânt determinat. Astfel de enunțuri secundare se numesc enunțuri atributive libere [21]: *Eu voi cumpăra ceea ce vinde el*. Enunțul *ce vinde el* este enunț atributiv liber.

Acest tip de enunțuri îndeplinesc funcțiile de complement direct: *El niciodată nu m-a întrebat unde am fost., Eu vreau să aflu cum îți vei explica absența.* Mai interesantă este situația cuvântului interogativ, care este inclus în enunț, or, aceste exemple servesc drept ilustrație pentru non coincidența funcțiilor cuvintelor interogative şi ale enunțurilor pe care le introduc. Enunțurile sunt complemente pe lângă verbele *a întreba* şi *a afla,* în timp ce *unde* din primul exemplu îndeplineşte funcția de complement circumstanțial de timp, iar *cum* din cel de-al doilea exemplu îndeplineşte funcția de complement circumstanțial de mod.

III. Substantivele sau nume ale semanticii enunțiative reprezintă următorul tip structural de actanți predicativi. Acestea pot fi:

- deverbale: *remarcă, dorință, explicație, compoziție*,
- adjectivale: *bunătate, dificultate, atenție, ruşine*,
- nume abstracte, care nu au origine verbală sau adjectivală directă: *teorie, fapt, idee, atitudine, problemă.*

Caracterul de predicat al acestor nume abstracte poate fi demonstrat prin interpretarea lor lexicală (dată şi în dicționar), unde ele sunt explicate cu ajutorul substantivelor deverbale [22]. Substantivele abstracte se caracterizează, în general, prin faptul că ele formează, în cea mai mare parte, grupul aşa-numitelor cuvinte anaforice, care îndeplinesc funcția de denumire secundară a unei oarecare stare de lucruri şi servesc drept locțiitori contextuali ai enunțului (anafora, catafora). Aceste nume, prin funcțiile lor, se aseamănă cu pronumele.

Substantivul deverbal păstrează sensul verbului inițial, de aceea poate denumi stări de lucruri corespunzătoare. Totodată, structura semantică a substantivului depinde şi de sensul lexical al verbului de la care derivă, şi de

* Interacțiunea dintre *că*-enunțuri şi predicatul incluziv va fi analizată în detalii într-un studiu ulterior.

trăsăturile lui lexico-sintactice – tranzitivitate/ intranzitivitate, caracter continuu/ caracter întrerupt, caracter durabil/ caracter terminativ etc. [23, p.13], desemnând:

procese: *alergare, plimbare, curgere;*

evenimente: *decizie, remarcă, sosire*;

stări: *dorință, cunoaştere, existență.*

Aceste substantive sunt denumite, respectiv, nume ale procesului, nume ale acțiunii, nume ale stării. Conform unor autori, de exemplu, în limba engleză se atestă aproximativ două sute de substantive deverbale [24].

De menționat unele trăsături specifice de îmbinare a substantivelor deverbale cu adjectivele, care sunt difuzorii lor de bază. Practic, pe lângă substantivele deverbale nu se vor întâlni adjective cu sens de caracteristică a obiectelor fizice concrete – cele care descriu forma, culoarea, dimensiunea etc. În calitate de descriptorii ale substantivelor deverbale apar, specific, adjectivele cu sensuri circumstanțiale, mai rar – cu sensuri modale, aspectuale sau subiective. De asemenea, este larg răspândită utilizarea pronumelor posesive cu sens de subiect sau obiect al acțiunii. Numele adjectival are sensul de calitate, semn al obiectului. Sensurile multor substantive formate de la adjective se caracterizează printr-o particularitate cantitativă mobilă care poate fi supusă măsurării: *înălțime, umiditate, greutate* etc. Substantivele pot denumi tendința, capacitatea de a acționa: *răbdare, abilitate, exclamație* etc.

Funcția primară a numelor deverbale şi adjectivale este a denumi stări de lucru. Însă în procesul de funcționare a acestor substantive se observă schimbarea conținutului lor propozitiv în conținut de obiect. Cu alte cuvinte, substantivele capătă sensuri secundare, trecând în clasa substantivelor nu numai conform funcției lor, dar şi după sens. Aceasta cu mențiunea că pot apărea cazuri de omonimie a numelor cu sens primar şi secundar. Să se compare exemplele: ***Pictura** lui m-a fascinat pentru că el o executa cu mâna stângă.* şi ***Pictura** lui m-a fascinat pentru era atât de mare.* [apud 8, p.64].

În primul exemplu, cuvântul *pictura* este un nume deverbal în sensul său primar, iar în cel de-al doilea exemplu, substantivul *pictura* are sens secundar şi desemnează rezultatul acțiunii *a picta* (produs al activității).

Sensurile secundare ale substantivelor deverbale includ: sensul de agent (ajutor = persoană sau lucru care ajută); sensul de obiect (import); sensul de rezultat (lodgement); sensul de modalitate (ridicare); sensul de loc (stop); sensul de mod de acțiune (alergare = modul prin care persoanele sau lucrurile tind să se mişte); sensul de timp al acțiunii (clipire = timpul necesar pentru a clipi). Următoarele sensuri se referă la sensurile secundare ale numelor formate de la adjective: purtătorul semnului (personalitate); locul (vecinătate); noțiune colectivă (tineret, congregație); substanță (lichid, eterogenitate).

IV. Infinitivul şi gerunziul se raportă la nominalizările incomplete. Domeniile lor de utilizare coincid în măsură mare. Comparând semantica infinitivului cu cea a gerunziului în cea mai independentă poziție din enunț – poziția subiectului – se poate observa lipsa divergențelor principale. Ambele forme servesc pentru exprimarea unuia şi aceluiaşi sens: acțiuni permanente şi iterative, care se desfăşoară în timpul prezent şi trecut; afirmații cu caracter general; acțiuni care se referă la perioada următoare; acțiuni care au fost realizate în trecut, acestea fiind cele mai specifice trăsături în semantica fiecărei forme.

Astfel, forma simplă a infinitivului exprimă, de regulă, acțiunea ce va urma, de cele mai multe ori potențială decât realizată. Gerunziul însă serveşte pentru desemnarea acțiunilor obişnuite şi care se repetă, pentru a exprima afirmații cu caracter general. Consecință a acestui fapt este tendința gerunziului de a se corela cu subiectul personal generalizat.

Atât infinitivul, cât şi gerunziul sunt în stare să exprime un proces, un eveniment, o stare. Aceasta depinde, în primul rând, de tipul de predicat şi, prin urmare, de trăsăturile lexico-sintactice ale verbelor producătoare de astfel de forme. Pentru verbele cu caracter nedeterminat/ nelimitat este caracteristică transmiterea sensului de proces. Sensul respectiv se păstrează şi în cazul formei de infinitiv, şi în cea de gerunziu: *Elena a început a plânge., Ion nu se putea abține observând-o în continuu.*

Verbele cu caracter determinat/limitat denumesc o acțiune sau un eveniment momentan: *Ea a refuzat a accepta adevărul*.

Totuşi elementul principal al sensului formei gerunziale este durata. De aceea este firesc ca mai degrabă gerunziul, şi nu infinitivul, să desemneze un proces.

Analizând utilizarea infinitivului şi a gerunziului în funcție de complement, cercetătorii au identificat trei grupuri de verbe:

1) verbele care se combină numai cu infinitivul: *a accepta, a întreba, a decide, a cere, a aştepta, a spera, etc.;*

2) verbele care se combină numai cu gerunziul: *a auzi, a sugera, a ține etc.;*

3) verbele care acceptă atât infinitivul, cât şi gerunziul: *a urî, a întârzia, a intenționa, a omite etc.*

Aşadar, se poate afirma că infinitivul se caracterizează prin caracterul potențial, iar gerunziului îi este specifică exprimarea procesuală a stărilor de lucruri care se repetă sau celor generalizate. Infinitivul este recunoscut ca fiind mai aproape de verb, în timp ce gerunziului îi sunt proprii mai degrabă trăsăturile gramaticale ale substantivului. Prin acest fapt se explică apropierea funcțională deosebită a gerunziului de numele propozitiv, ceea ce se manifestă în capacitatea lui de a ocupa în enunț îndeosebi pozițiile nominale [25, p.85].

V. Construcțiile completive directe/obiectual-predicative, ca varietate a construcțiilor actanțiale predicative, se întâlnesc în limba română în câteva variante:

- verbul din construcție are forma infinitivului (cu sau fără *a*): *El ştia a sculpta în lemn.*
- verbul are forma participiului: *Maria şi-a simțit obrajii înroşiți.*
- verbul are forma gerunziului: *Ion şi-a văzut buneii stând pe banca din fața porții.*
- verbul lipseşte: *L-a găsit pe Paul palid şi îngrijorat.*

Aceste construcții se utilizează practic cu toate grupurile de verbe cap de grup, cu excepția verbelor de influență asupra fenomenului şi a verbelor de receptare şi transmitere a informației, care se îmbină doar cu un nume.

După verbele de opinie, cunoaştere, înțelegere, explicație, dovadă şi demonstrație construcțiile completive directe se utilizează numai pentru a exprima calitatea, starea: *El părea să creadă întreaga situație drept o glumă proastă.*

După alte verbe – cele de anticipare, de receptare fizică şi mentală, precum şi după cele de atitudine, construcțiile completive directe transmit orice stare de lucruri: *El a observat ceva mişcându-se.*

Subliniem că o descriere mai detaliată a tipurilor structurale de actanți predicativi poate fi obținută numai prin analiza funcționării lor pe lângă predicatele cap de grup.

Bibliografie:

1. Бергельсон М.Б., Кибрик А.Е. Прагматический "принцип приоритета" и его отражение в грамматике языка. // Известия АН СССР, Серия литературы и языка, № 4, т.40, I98I, с,343-355.
2. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. - Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1977, 204 с.
3. Падучева Е.В. О семантике синтаксиса /материалы к трансформационной грамматике русского языка/. - Москва: Наука, 1974, 291 с.
4. Given T. The Time-axis Phenomenon. // Language, N4, v.49, 1973, p.890-926.
5. Karttunen L. Implicative Verbs. // Language, N2, v.47, 1971, p.340-358.
6. Kiparsky P., and Fact C. // Progress in Linguistics ed. by Bierwisch and K.E. Heidolph, The Hague, Mouton, 1970, p.143-173.
7. Rosenbaum P.S. The Grammar of English Predicate Complement Constructions. - Cambridge: the MIT Press, 1967. - 128 p.
8. Lees R.B. The Grammar of English Nominalizations. - The Hague: Mouton, I960. - 205 p.
9. Chomsky N. Remarks on Nominalisations. // Chomsky. Studies on Semantics in Generative Grammar, the Hague: Mouton, 1972, p.11-6I.
10. Irtenyeva N.F., Barsova O.M., Blokh M.Y., Shapkin A.P. A Theoretical English Grammar /Syntax/. - M.: Higher School Publ. House, 1969. - 142 p.
11. Vendler Z. Linguistics in Philosophy. - New York, 1967. - 203 p.
12. Митякина Е.А. Типология конструкций с предикатным актантом в позиции дополнения в современном английском языке. - Дис. на соиск. ... канд. филол. наук. - Москва, 2006, 211 с.
13. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. - Москва: Наука, 1976, 383 с
14. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. - Москва: Высшая школа, 1981, 208 с.
15. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. - Москва: Наука, I98I, 360 с.
16. Vendler Z. Linguistics in Philosophy. - New York, 1967. - 203 p.
17. Номинализация в современном английском языке. - Киев: Вища школа, 1982, 175 с.
18. Bresnan J.W. The Theory of Complementation in English.Sjmtax, - New York, London, 1979. - 323 p.
19. Богданов В.В. Природа включенных предикатов. // Лингвистические исследования, вып.1. Л., 1974, с.19-24
20. Bolinger D. That's That. - The Hague-Paris, Mouton, 1972. - 79 p.
21. Bresnan J.W., Grimshaw J. The Syntax of Free Relatives // Linguistic Inquiry, N 9, 1978, p.331-391.

22. Дюндик Л.Г. Межсобытийные предикаты в современном английском языке. - Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Иркутск, 1979, 24 с.
23. Соболева П.А. Словообразовательные отношения по конверсии между глаголом и отглагольным существительным в современном английском языке. - Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 1959, 19 с.
24. Суша Т.Н. Семантико-синтаксические свойства имен действия в современном английском языке. - Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Минск, 1972, 22 с.
25. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. - Москва: Высшая школа, I98I, 285 с.

Prezentat la 26.10.2010

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

VERS UNE TYPOLOGIE DE LA QUALIFICATION COMME SUBJECTIVITÉ DANS LE LANGAGE. ETUDE EPISTEMOLOGIQUE.

Elena JOSAN, Veronica PĂCURARU
Catedra Filologie Franceză „Grigore Cincilei”

Studiul este axat pe analiza diferitelor viziuni teoretice asupra calificării ca fenomen al limbajului verbal şi vizează stabilirea unei tipologii a calificării, prin prisma conceptelor epistemologice din spațiul lingvisticii franceze contemporane, care îi corespund. Totodată, accentul este pus pe relevarea trăsăturilor pertinente ale calificării, privite din unghiul raportului existent, în cadrul limbajului, dintre calificare şi subiectivitate.

La qualification compte parmi les fonctions les plus importantes du langage verbal et elle occupe une des places importantes dans la communication verbale. Or, l'être humain en tant que locuteur y a toujours recours pour exprimer une attitude, une estimation subjective de ses propres actions, qualités ou défauts, ainsi que de celles des autres êtres humains - représentants de la communauté linguistique avec qui il se voit obligé d'interactionner.

La présence massive de ce phénomène actuel dans l'usage quotidien, ainsi que la complexité de sa production expliquent l'intérêt particulier qu'il suscite chez les chercheurs, non pas uniquement par son rôle dans la communication comme processus spécifiquement humain, mais surtout sous l'angle des ressources linguistiques qui y sous-tendent, aussi que des mécanismes langagiers de sa production, et par les perspestives que son étude pourrait ouvrir dans l'apprentissage d'une langue, en l'occurence, du français, où ce phénomène est très répendu et peut arriver dans des discours des types différents.

L'étude de la qualification anthropocentrique en l'occurence, qui constitue une des caractéristiques du langage sous-jacente à la subjectivité, tout conforme à la nature du phénomène envisagé, s'intègre aux plusieurs domaines théoriques de référence, tels la sémantique et la grammaire fonctionnelle, la pragmastylistique, la sémiotique linguistique, l'analyse du discours, etc., qui dans la plus grande majorité constituent des branches de la linguistique s'intéressant aux éléments du langage dont la signification ne peut être comprise qu'en connaissant les mécanismes de leur production et le contexte pragmatique de leur fonctionnement.

Une analyse suivie des différentes études théoriques consacrées à la qualification comme particularité du langage nous a permis de faire remarquer quelques particularités de ce phénomène langagier. Ainsi, selon F.Brunot, la qualification langagière comporte avant tout le statut de *marque de la subjectivité dans le discours* [1, 46], et elle représente donc une opération sémantique par laquelle des propriétés sémantiques d'un élément-apport sont ajoutées aux propriétés d'une entité-support pour constituer une entité pourvue de la somme de ces propriétés [1, 46].

En conformité avec l'opinion partagée par la grande majorité des linguistes représentant des directions de recherche assez différentes, à savoir E.Benveniste, F.Brunot, C.Kerbrat-Orecchioni, J.Gardes-Tamine, A.J.Greimas, A.Reboul, J.Moeschler, P.Gherasim, A.Bondarenco, etc., dont certains ouvrages touchent au sujet de la nature et des particularités de la qualification, celle-ci devrait être considérée comme un phénomène langagier qui implique une représentation à plusieurs niveaux de la langue et, plus particulièrement, qui est présent comme propriété variée aux différents niveaux de la langue, pouvant s'actualiser à chaque niveau par des moyens spécifiques, y compris sous la forme de variantes stylistiques.

Se situant dans le lit d'une conception philosophique du langage, pour désigner le phénomène langagier en cause, le grammairien F.Brunot use dans son ouvrage *La pensée et la langue* du terme «caractérisation», qui, à ses dires, représente le fait de «noter les caractères, essentiels ou accessoires, naturels ou acquis, durables ou éphémères d'un être, d'une chose, d'un acte, d'une notion quelconque» [1, 241]. Inscrits dans la même lignée conceptuelle, les auteurs de la *Grammaire d'aujourd'hui* voient dans la qualification langagière le fait d'»énoncer les qualités (ou propriétés) d'un objet» [2, 265].

Suivant une vision du phénomène exprimée en termes de stylistique, en particulier selon l'opinion de J.Gardes-Tamine, la «qualification» est «un procédé stylistique qui affecte la catégorie des adjectifs (ou de l'adverbe) et qui permet de donner des informations complémentaires sur les propriétés, les caractéristiques d'une personne, d'un objet ou d'une idée» [3, 113].

Les chercheurs qui se situent sur les positions d'une perspective sémantique dans l'étude de ce phénomène envisagent le processus de la qualification comme une opération sémantique par laquelle des propriétés sémantiques d'un élément ci-nommé «apport» sont ajoutées aux propriétés d'une entité ci-nommée «support», visant à constituer une entité pourvue de la somme de ces propriétés. En sus de cela, on essaie d'établir un rapport entre les divereses catégories logiques, linguistiques et discursives entraînées dans ce processus, soutenant l'idée d'une possible typologie à la fois des ressources linguistiques qui ont la capacité de constituer un support et un apport, et des relations syntaxiques qui peuvent relier le qualifié et le qualifiant. Cette particularité de la qualification est démontrée surtout dans les ouvrages linguistiques d'E.Benveniste, P. Charaudeau, C. Kerbrat-Orecchioni, A. Bondarenco etc.

Ancrée dans le lit d'une tradition grammaticale qui s'intercale dans la perspective de recherche sémantique, le linguiste P.Charaudeau postule qu'il y a une correspondance directe entre forme et signification et par là il aborde le phénomène en cause d'une façon particulière. Ainsi, dans sa *Grammaire du sens et de l'expression*, le processus de la qualification est analysé dans le contexte du fonctionnement des différentes parties du discours: d'une part de l'adjectif qui se trouve dans la sphère du nom, d'autre part de l'adverbe qui se trouve dans la sphère du verbe. Le linguiste met surtout l'accent sur le rôle spécifique que ces ressources linguistiques jouent dans l'expression de la qualification et propose une typologie de la qualification dont les prémisses sont de nature sémantique et grammaticale à la fois. Aussi traite-t-il, dans des chapitres différents, des divers outils et moyens grammaticaux qui tiennent du processus de la qualification, à savoir les propositions relatives, attributives, adjectivales, les compléments du nom, etc. En revanche, les différentes sortes d'adjectifs et d'adverbes se trouvent regroupés sous ces mêmes intitulés. C'est que, conformément aux principes de classement suivis par la grammaire traditionnelle qui consiste à mélanger des critères de forme et de sens, l'adjectif et l'adverbe sont pris comme des mots que l'on joint à d'autres mots pour en modifier le sens. Suivant cette démarche, P.Charaudeau octroie un large espace à la description de la qualification et, plus particulièrement, d'une procédure générale qui sous-tend à la qualification - la «propriété». Il définit donc les deux notions (i.e. la qualification et la propriété) qui se trouvent en liaison étroite, mettant en évidence les moyens linguistiques et les procédés formels qui permettent de les exprimer, ainsi que les particularités sémantiques qui s'attachent à chacun des deux phénomènes exprimés par les-dits concepts. Comme hypothèse de départ sur la qualification en tant que phénomène langagier, en l'occurence sur la ci-nommée «qualification des êtres», le linguiste avance l'idée que «pour qu'un être existe, il faut qu'il reçoive une identité. Et cette même identité est le résultat de la manière dont l'homme perçoit et construit le monde» [4, 324]. Charaudeau délimite alors deux types de qualification, dont l'une consiste à nommer l'être en le localisant dans l'espace et en le situant dans le temps, et l'autre à le nommer en lui attribuant des qualités saillantes (pertinentes), des caractéristiques inhérentes. Par ailleurs, sous cet angle l'état civil identifie, par exemple, l'individu par ses date et lieu de naissance ainsi que par des signes particuliers (*yeux verts, front large, nez aquilin* etc.).

Pour souligner l'existence d'un rapport indéniable entre **qualification** et **propriété**, mais non pas pour en faire une distinction nette, Charaudeau définit la propriété comme une qualité particulière qui identifie (qualifie, *notre assertion*, E.J., V.P.) l'être à travers une manière d'être (*des yeux d'un bleu céleste*) ou une manière de faire (*Il travaille lentement*), et la qualification comme un processus qui consiste à attribuer une propriété à un être, en incluant celui-ci dans un nouveau sous-ensemble [Idem, 326]. Toujours dans la même perspective conceptuelle, pour détailler, P. Charaudeau délimite aussi deux types de **processus de qualification concernant les êtres** : processus de *qualification des êtres* qui correspondent au cas où les propriétés identifient l'être à travers ses états qualitatifs et processus de *qualification des faires* qui englobent les cas où les propriétés identifient l'être à travers ses actions et ses comportements. Et comme ces propriétés sont le résultat de la manière dont l'homme perçoit et construit la signifiance du monde, le linguiste conclut à juste titre qu'elles témoignent également du mode de vision que l'homme-sujet parlant projette sur les qualités des êtres.

Concernant les divers aspects que la qualification peut revêtir dans le discours, Charaudeau souligne la potentialité des trois visions émergentes: la **vision objective**, qui correspond soit à une perception physique des objets du monde, par le biais de leur forme (un récipient *rond, plat*), de leur couleur (des yeux *bleus, verts*), de leur position dans l'espace (une surface *horizontale/verticale*) etc., soit à une connaissance anthropologique des êtres de l'univers, par exemple, du point de vue de leur sexe (être *masculin/ féminin*), de leur âge (*jeune/ vieux*) etc., soit à une connaissance institutionnelle des traits d'identité sociale (homme *marié/célibataire*); la **vision subjective** qui correspond à un jugement de valeur que le sujet parlant porte sur

ce qu'il perçoit, et qu'il exprime à l'aide d'une appréciation positive ou négative pouvant s'exercer dans différents domaines, tels intellectif: appréciation qui concerne l'activité intellectuelle (des propos *logiques, contradictoires, rigoureux*); affectif: appréciation qui concerne les sentiments et les états d'âme d'une personne (une nouvelle *bouleversante, sensationnelle, triste/gaie*), ou les comportements psychologiques (un homme *énervé, agité, calme*); esthétique: appréciation qui concerne l'art et tout ce qui dans la nature est jugé par rapport aux canons de la beauté (*beau/laid, ancien/moderne*); éthique: appréciation qui concerne la morale, les codes de conduite, les devoir faire (*bien/ mal, correct/ incorrect, poli/impoli*); pragmatique: appréciation qui concerne l'aspect utilitaire et pratique des actions humaines (*utile/inutile, pratique, commode, efficace, nécessaire*); la **vision objective relative** qui correspond également à une perception physique des objets du monde, compte tenu que celui-ci inclut une évaluation. Cette évaluation dépend d'un système gradué dont le critère sur des normes relatives au sujet parlant ou à un groupe social. C'est surtout le cas de la qualification qui porte sur les distances (*loin/près*), les dimensions des objets et des choses (*grand/petit, long/étroit*), les poids (*lourd, léger*), les mouvements (*rapide/lent*), et dont la principale caractéristique est qu'elle peut toujours être objet de contestation. Par ex.: «*- Tu trouves qu'il est lent ? - Oui. - Moi, je trouve qu'il est plutôt rapide*».

Ces considérations théoriques de P.Charaudeau pourraient servir comme épistèmes liminaires pour établir une distinction plus ou moins nette entre les deux catégories logico-sémantiques sous-jacentes à la subjectivité dans le langage – la **qualification objective (**qui s'actualise comme processus codique) et la **qualification subjective (**qui s'actualise habituellement comme processus inférentiel) et qui tiennent, respectivement, d'une sémantique dénotative et connotative, en d'autres termes d'une sémantique référentielle et inférentielle, dont l'interprétation implique la mise en œuvre dans une approche pragmatique du modèle du code ou du modèle de l'inférence.

A la fois, le linguiste P.Charaudeau constate l'existence de différents moyens et outils spécifiques pour exprimer la qualification dans le discours, dont les plus importants seraient, à son avis, **la définition,** représentant la formule de qualification la plus typique (comme, par ex.: ***La femme est un ange, le désir étouffé dans l'œuf, le plaisir inexistant.*** (H. de Balzac, p. 83)), et **la caractérisation.** Alors, pendant que la «définition consiste à inclure l'être qualifié dans un sous-ensemble qui joue un rôle classificatoire et qui est configuré à l'aide de l'auxiliaire «être» suivi d'un article, d'un nom et le plus souvent d'un adjectif» [4, 364], la «caractérisation [qui accuse au moins trois formes, *notre assertion*, *E.J., V.P.*] consiste à décrire une personne ou un objet par une qualité qui le caractérise en propre, de manière circonstancielle, ou de manière externe» [Idem]. Ainsi, la soi-disant *caractérisation en propre* qualifie un être par une qualité qui le définit de manière inhérente, indépendamment des ciconstances, et elle est configurée à l'aide d'un nom ou d'un adjectif introduit par l'auxiliaire «être», comme, dans la séquence discursive suivante : ***Mme Grandet était une femme sèche et maigre, jaune, comme un coing, gauche, lente...*** (H. de Balzac, p. 84), d'un nom à construction prépositionnelle (*de+N, en+N*), ou d'une relative; la *caractérisation circonstancielle* qualifie un être par une qualité qu'il décrit de manière circonstancielle et qui se réalise à l'aide d'un adjectif construit ou non avec l'auxiliaire «être», d'un nom à construction prépositionnelle, d'une relative ou d'un participe: (par ex.: ***La mariée est charmante après la noce, marchant avec son petit loup de velour noir et sa basquine à grandes franges...*** (H. Bazin, p.17); la *caractérisation externe* qualifie un être, non plus par des qualités internes à celui-ci, mais par des éléments externes qui, soit se mettent en relation de dépendance avec celui-ci, soit le situent dans l'espace et dans le temps, soit décrivent une de ses actions, et elle s'exprime à l'aide du verbe «avoir» suivi d'un article et d'un nom (dans le cas de la dépendance), du verbe «être» suivi d'une construction prépositionnelle (dans le cas de la localisation et de la situation), ou à l'aide de relatifs, de constructions prépositionnelles, ou du participe (dans le cas de l'action).

Axée sur l'analyse du discours, plus particulièrement des interactions verbales, la théorie de la subjectivité dans le langage développée par C. Kerbrat-Orecchioni ajoute de nouveaux traits à la typologie de la qualification [5]. Alors, dans cette théorie la qualification est envisagée comme une catégorie du langage qui peut s'actuasliser de deux manières, surtout en fonction de l'opposition subjectivité/objectivité qui favorise notamment la distinction entre «qualification de nature» et «qualification de circonstances». Et pour plus de clarté, l'auteur considère important d'éliminer l'ambiguïté des termes «objectif» et «subjectif», ce qui permet de faire plus aisément la distinction entre qualification objective (ou «qualification de nature») et qualification sibjective (ou «qualification de circonstances»). Détaillant, la linguiste distingue d'une part la subjectivité

explicite qui s'oppose à la subjectivité implicite, et de l'autre part la subjectivité déictique qui s'oppose à la subjectivité affective ou évaluative. Alors, est «subjectif» tout ce qui est identique au sujet connaissant ou au «moi«, et «objectif» tout ce qui ne lui est pas identique, c'est-à-dire tout ce qui constitue le «moi» et le «non-moi». En d'autres termes, le «subjectif» ou la réalité subjective n'est autre chose que le «sujet pensant», le principe intelligent, sensible et volontaire, et l'»objectif» ou la réalité objective est tout ce qui est le non-moi, soit matériel, soit immatériel. On constate à la fois que la subjectivité comporte un caractère graduel qui s'exprime par le biais des diverses ressources linguistiques qui y sous-tendent, telles les évaluatifs non axiologiques, les termes psychologiques et affectifs, les dénominations généralisantes, les dénominations «partiales», les dénominations euphémistiques, etc. Un des constats importants de C.Kerbrat-Orecchioni par rapport aux spécificités du phénomène langagier de la qualification concerne la ci-nommée «qualification axiologique» qui constitue l'expression de la subjectivité dans le langage

Suite à l'idée de C. Kerbrat-Orecchioni concernant la qualification en tant que subjectivité dans le langage, la linguiste O.Galatanu, dans le cadre de sa théorie sémantique des possibles argumentatifs (SPA), envisage la qualification surtout comme une opération sémantique désignée comme «axiologisation» et qui consiste en la «construction discursive de soi et du monde au travers du sens de l'argumentatif» [5, 313] . Or, considère la linguiste, «la qualification des différents éléments de sa signification peut convoquer des topoï à orientation axiologique positive ou négative. Les modificateurs qui s'organisent autour de la cause défendue par l'un ou l'autre des groupes «belligérants» construisent un monde où la *guerre,* par exemple, est perçue comme un phénomène moralement et politiquement positif, souhaitable même (ces côtés négatifs – la mort, la souffrance – sont occultés) : «***guerre d'indépendance/juste/de défense»,*** ou au contraire (c'est le cas le plus fréquent de nos jours, où l'on commence à parler de la *guerre* comme d'une valeur négative, opposée à la valeur «universellement» positive de *paix*), un monde où la *guerre* est perçue comme un phénomène moralement et politiquement négatif : ***guerre raciale/de conquête/injuste*** ou encore ***une sale guerre***» [5, 38-39].

Le linguiste G. E. Sarfati situe la recherche de la qualification dans un cadre plus large, celui de l'analyse du discours, et il parle dans son ouvrage *Eléments d'analyse du discours* de la «qualification» comme expression de la subjectivité dans le langage, tout en mettant en évidence les ressources du code linguistique qui y sous-tendent, à savoir les substantifs et les adjectifs subjectifs, ainsi que les verbes qui constituent une «source d'évaluation» et qui s'organisent en trois grandes catégories modales, et notamment: les modalités expressives : *espérer, vouloir, craindre, souhaiter*; les modalités épistémiques : *considérer, trouver que, estimer, juger, avoir l'impression, être sûr, penser, croire*; les modalités déontiques qui regroupent des verbes exprimant la permission, l'obligation, l'interdiction [7, 25]. En réalité, ce ne sont que les verbes qui tiennent des modalités épistémiques qui ont le rôle des soi-disant verbes de relation ou métaverbes à valeur sémantique subjective et qui accomplissent la fonction discursive de «frayer la voie» au processus sémantique de la qualification.

En guise de conclusion, on doit constater que la qualification est un processus sémantique naturel et régulier assez complexe, qui découle de la raison de qualifier des sujets parlant.

Sous un aspect épistémologique, vu sa complexité, la qualification comme processus sémantique d'attribution d'une propriété ou de caractérisation est abordée dans le cadre de plusieurs disciplines conjointes, telle la sémantique et la grammaire fonctionnelle, la stylistique, l'analyse du discours, la sémiotique, la pragmatique, etc., ce qui fait possible de dresser une ample typologie de ce phénomène langagier et d'identifier certains mécanismes et ressources linguistiques de sa production. Toutefois, on constate encore une grande diversité d'opinions concernant la nature du ci-nommé phénomène, les mécanismes de sa production et de son interprétation. Dans une perspective axiologique, on constate que la qualification en tant qu'attribution de propriétés par un sujet parlant peut être objective ou subjective, à orientation axiologique positive ou négative; elle peut avoir un caractère graduel et le code linguistique offre aux locuteurs nombre de ressources à valeur subjective dont on use dans les opérations sémantiques de qualification.

La qualification anthropocentrique, comme marque de la subjectivité dans le langage, est un phénomène étroitement liée à la connotation, ce qui le rend difficile à définir car il recouvre des sens des mots indirects, subjectifs, culturels, implicites, etc. qui font que le sens d'un signe se réduit rarement à ce à quoi celui-ci fait référence. Il va de soi aussi que le phénomène de la connotation ne vient pas nécessairement du signe linguistique lui-même; or, il peut naître uniquement de la manière dont le signe est utilisé. Certains mots-signes portent en eux une valeur axiologique intrinsèque et ils sont donc des «marqueurs codiques» par excellence de la qualification; dans le discours, ils indiquent obligatoirement le point de vue subjectif du locuteur.

Références:

1. Brunot F. La pensée et la langue. – Paris: Gallimard, 1965.
2. Arrivé M., Gadet F., Galmiche M. La Grammaire d'aujourd'hui. – Paris: Flammarion, 1993.
3. Gardes-Tamine J. Pour une grammaire de l'écrit. – Paris: PUF, 2004.
4. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l'expression. – Paris: Flammarion, 1993.
5. Kerbrat-Orecchioni C. De la subjectivité dans le langage. – Paris: Armand Colin, 1992.
6. Galatanu O. Sémantique des possibles argumentatifs et axiologisation discursive, in Représentation du sens linguistique II. – Peeters: Louvain-la-Meuve, 2007.
7. Sarfati G.E. Eléments d'analyse du discours. - Paris: Armand Colin, 2005.

Sources des exemples:

1. Alain Robbe-Grillet. *La Reprise.* – Paris: Editions de minuit, 2001.
2. Hervé Bazin. *Vipère au poing.* – Paris: Presse Offset, 1998.
3. Honoré de Balzac. *Eugénie Grandet*. – Paris: Presse Offset, 1993.

Prezentat la 30.09.2010

DESPRE STRUCTURA TERMENILOR MILITARI ROMÂNEŞTI

Marin BUTUC

Catedra Limba Română

Taking into consideration the structural aspects, the military term must be a unique nominative whole, independent and unbreakable by means of this aspect. The military term (borrowed or created) must be short, laconic and easy to put in practice. The same time, it also has to be conventional, to point out the desirable and sufficient qualities of the term, that creates and maintains it's specific featires. Mostly these conditions require that military terms should not always be expressed through one short and cozy word, but also through two or more.

That way, the military terminology becomes complex considering the structural aspect, because it contains not only simple word some derivatives but also some compound ones or military terms; these are linguistic units of tree, two, four, etc…

Noţiunile de „termen militar" şi „terminologie militară", în lingvistică, se înscriu la aceiaşi parametri ştiinţifici ca şi noţiunile de „termen" şi „terminologie", în general. Definiţiile noţiunilor de „termen militar" şi „terminologie militară" sunt aproape identice cu definiţiile noţiunilor de „termen" şi „terminologie" din ştiinţa limbii: termenul *militar* este acelaşi cuvânt (sau îmbinare de cuvinte) care denumeşte o noţiune a unui obiect, proces sau acţiune din domeniul profesional, special militar [1]. *Terminologia militară*, de asemenea, reprezintă totalitatea de termeni militari dintr-o limbă sau din toate limbile.Termenul militar este un simbol al unui concept, iar conceptul lui reprezintă sensul terminologic. Termenul militar se deosebeşte substanţial de un cuvânt obişnuit, deoarece exprimă o noţiune specială, ce nu-şi pierde integritatea lexico-semantică, indiferent de procedeele de exprimare a conţinutului acestei noţiuni [2].

Sub aspect structural însă, termenul militar trebuie să fie o unitate nominativă unică, independentă şi nealterabilă din acest punct de vedere. Structura gramaticală a termenului nu este totdeauna compatibilă (potrivită) cu noţiunea. Anume din această perspectivă a relaţiei dintre forma gramaticală a termenului militar cu noţiunea, de corespundere şi compatibilitate a semnificaţiei literale cu cea reală, conţinutală, termenii militari pot fi împărţiţi, convenţional, în următoarele trei grupe: **1) corect orientativi** (*aviaţie militară*, *avion fără pilot*, *rachetă antiaeriană*, *stare de mobilizare*, *demobilizare*, *cartuşieră* ş.a.); **2) neutri** (*automat „Kalaşnikov"*, *pistol „USI"*, *mitralieră*, *tanc* ş.a.); termenii orientativi neutri, din punct de vedere formal, nu aduc vreo informaţie privind semnificaţia noţiunii denumite; 3**) incorect orientativi** (*tanc maritim* (nu denumeşte o maşină de luptă, dar „o navă de transport din compunerea marinei militare", *teleindicaţie* (nu denumeşte o indicaţie transmisă de la depărtare, dar „o instalaţie destinată transmiterii şi reproducerii valorilor coordonatelor de poziţie ale ţintei aeriene", *tren rulor* (nu denumeşte o garnitură de cale ferată, dar „o parte a afetului gurilor de foc de artilerie" ş.a.).

Prin urmare, şi în limba română poate fi vorba de stabilirea unor frontiere semantice ale unui semnificant, unde structura termenilor militari are o importanţă majoră în orientarea şi exprimarea cât mai reuşită a particularităţilor noţiunii exprimate. Din acest motiv, formarea termenilor este totdeauna un proces conştient, nu spontan [3].

Anume în acest temei are loc procesul de formare a termenilor militari româneşti, proces care se sprijină pe conştiinţă, nefiind deliberativ şi având ca sursă de formare limba română contemporană, sistemul ei imanent şi metalimbajul ei militar propriu-zis, care oferă, în permanenţă, o multitudine de posibilităţi semantice, sintactice şi gramaticale.

E de reţinut că, pentru ca un termen militar să aibă o funcţionare optimă, e absolut necesar să corespundă unor cerinţe tehnice de operare. În primul rând, termenul militar (împrumutat sau creat) trebuie să fie scurt, laconic şi uşor de operat. Totodată, „termenul militar trebuie, convenţional, să reflecte calităţile necesare şi suficiente ale noţiunii, care creează şi susţine specificul ei" [4]. Anume aceste condiţii fac ca termenii militari să nu poată fi exprimaţi întotdeauna printr-un singur cuvânt – scurt şi comod, dar prin două sau mai multe. Astfel, metalimbajul terminologic militar (şi nu numai) devine complex sub aspectul structurii, deoarece conţine nu numai cuvinte simple, derivate, dar şi compuse sau termeni militari-sintagme etc.

În continuare, vom prezenta o serie de termeni militari româneşti, categorisindu-i în conformitate cu particularitățile lor structural-gramaticale, unde fiecare tip (model) mai conține şi subtipuri structurale:

I. Termeni militari exprimați prin cuvinte simple: a) termeni nederivați (*armă, carabină, cartuş, cazarmă, mitralieră* ş.a.); b) termeni derivați (*dezarmare, carabinieră, cartuşieră, cercetaş, cazarmare, cantonament* ş.a.); c) termeni formați prin compunere (*locotenent-major, obuzier-tun, pistol-mitralieră, portînchizător, radiolocație, portavion* ş.a.).

II. Termeni militari sintagme: 1) *sintagme pretabile descompunerii*: a) îmbinări libere unde fiecare component poate face parte şi din alte sintagme (*tun antitanc, tun de turelă, tun antiaerian, tun atomic, tanc maritim, tanc-nomad* ş.a.); b) sintagme stabile (fixe), ale căror elemente constituente, plasate în alte îmbinări, nu mai sunt termeni militari (*şanț de adăpost, şanț de comunicație, misiune de foc, misiune de luptă* ş.a.); 2) sintagme nepretabile descompunerii: (*gheară de pisică, obstacol berbec, pâlnie de obuz, plafon al avionului* ş.a.).

1. Caracteristica lexico-gramaticală a termenilor-cuvinte

După cum am constatat mai sus, termenii militari au particularități de structură gramaticală identice cu cele ale cuvintelor din limbajul comun. Termenii militari se formează, aşadar, prin aceleaşi procedee (derivarea, compunerea), care sunt specifice şi cuvintelor din fondul principal lexical.

Dacă analizăm din punct de vedere structural-gramatical unii termeni militari, vom observa că ei s-au supus acestui procedeu de formare, în baza aceloraşi modalități de realizare, de formare. Cele spuse ne permit să delimităm în limba română următoarele modele structurale de termeni militari:

1) ***termeni militari monomembri***, constituiți numai din radical: *cartuş, mină, bombă, ostaş, pluton, capsă, flanc, front, glonț, tesac, recrut, recul, scut, şrapnel* ş.a.;

2) ***termeni militari monomembri formați prin prefixare*:** *autoamfibie, avanpost, concentrare, demobilizare, dislocare, dezarmare, deminare, cobelgeranță, incursiune* ş.a.;

3) ***termeni militari formați prin sufixare*:** *ajutaj, ambarcațiune, bandulieră, calibrare, camuflaj, carabinieră, operație, dezertor, comandament, cercetaş, cazarmare, focos, fumizare, lunetist, pumnal, tunar*, ş.a.;

4) ***termeni militari formați prin derivare mixtă*:** *demilitarizare, demobilizare, dezamorsare, explozie, exteritorialitate, extrateritorialitate, portînchizător, contraatac, subordonare, subunitate* ş.a.;

Rolul şi importanța afixelor (prefixe, sufixe) în cadrul procesului derivativ al terminologiei militare este incontestabil. Afixelor le revine funcția majoră a scurtării şi precizării termenilor militari. Calitățile lor semantice asigură perpetuu şi în toate cazurile un laconism şi o precizie strictă.

În terminologia militară română cele mai frecvente prefixe sunt:

a) prefixul **auto-** (gr.) cu semnificație de „el însuşi" (*autoapărare, autoajutor, autoblindat, autoamfibie, autotun, autostație, autobombardare* etc.);

b) prefixele **des-** (**dez-**, **de-**) (lat. dis-; fr. des-); elemente de compunere cu sens privativ, care exprimă lipsa, excluderea, dând cuvântului derivat un sens opus celui de bază: *deblocare, degazare, demascare, demilitarizare, demoilizare* ş.a. Există cazuri când prefixul de nu are sens privativ şi este numai un simplu element derivativ cu valoare neutră, cum ar fi, bunăoară, în cuvintele: *deflagrație, defilare, detonație, dezertare, despresurare* etc.;

c) prefixul **sub-** (lat. sub-; fr. sub-) indică poziția inferioară a unui obiect față de altul sau o cantitate, o intensitate, o calitate, o ierarhie inferioară în raport cu alta de acelaşi tip: *sublocotenent, submarin, subofițer, subordonat, subunitate, subversiune* etc.;

d) prefixul **anti-** (fr. anti-) are semnificația de „împotrivă", „în contra", „opus": *antiaerian, antiarămitor, antiatomic, antiblindat, antiguerilă, antitanc* etc.;

e) prefixul **contra-** (fr. contre-, lat., it. contra-) are semnificație de „împotrivă", „opus": *contracțiune, contraatac, contrabaterie, contracarare, contrabord, contragardă, contraguerilă* etc.;

f) prefixul **port-** (fr. porte-) – are semnificația lexico-semantică de: „purtător de...", „susținător de...": *portavion, portdrapel, portelicopter, porthartă, portîncărcător* etc.;

g) prefixul **re-** (fr., lat. re-) – element de compunere (care exprimă o acțiune repetată): *recunoaştere, regrupare, reperare, reportare, retragere, reversare* etc.;

h) prefixul **în-** (lat. in-) – indică interiorul spațiului, obiectului şi timpului unde are loc o acțiune, unde se află ceva: *încercuire, înfrângere, îngropare, înştiințare, învoire, înzestrare, înrolare, încorporare* etc.;

i) prefixul **in-** (fr., lat. in-) – element de compunere cu sens negativ, privativ şi uneori indică interiorul unui obiect, loc, timp şi spațiu: *inamic, inaptitudine, incursiune, infiltrare* etc.;

j) prefixul **inter**- (de origine latină inter-, fr. inter-) element de compunere însemnând „între": *interceptare, interdicție, interval, intervenție* etc.;

k) prefixul **ante**- (lat. ante-) – element de compunere care înseamnă „înainte", „în fața", „anterior": *antebelic, anteteren* etc.;

l) prefixul **con**- (**co**-) (de origine fr. co(n)-; lat. cum-) – însemnând „împreună": *concentrare, conflagrație, confruntare, construcție, consemn, cobeligeranță* etc.;

m) prefixul **aero**- (fr. aero-) element de compunere ce are semnificația „referitor la aer şi aviație": *aerocartograf, aerodrom, aeronaval, aeropurtat, aeroterestru* etc.

În majoritatea lucrărilor ştiințifice, în care a fost luată în dezbatere tema afixoidelor, s-a remarcat faptul că prefixoidele **auto**-, **anti**-, **ante**-, **contra**-, **inter**-, **aero**- ş.a. au o utilizare mai frecventă în terminologia tehnico-ştiințifică, învocând drept argument că aceste prefixe apar, mai cu seamă, în microsistemul terminologic tehnico-militar.

Rolul acestor afixe este de a preciza semnificația noțiunii, a o face mai exactă. În limba română actuală, afixele respective au devenit productive şi populare şi „se impun, îndeosebi, în ultima etapă de dezvoltare" [5]. Acest proces poate fi explicat prin împrumutul numeroşilor termeni tehnici, care au făcut familiare în limba română nu doar elementele înseşi, dar şi principiile combinatorii ale cuvintelor [6].

În afară de prefixe, în sistemul derivațional al limbii române există un număr de afixe complementare, denumite sufixe. Fenomenul sufixării constituie cel mai important şi funcțional procedeu derivativ în cadrul terminologiei militare româneşti. Cele mai productive sufixe în metalimbajul militar sunt: **-are, -ere, -or, -ie, -er, -aj, -ant, -ent.**

Sufixul **-are** denumeşte acțiuni, stări sau existențe ale unor noțiuni în sens larg, într-o formă substantivată, sub aspect morfologic: *amorsare, armare, capitulare, catapultare, cercetare, demascare, demobilizare, deminare, desertare, eşalonare, minare, mobilizare, neutralizare* etc.

Sufixul **-are** poate contribui atât la formarea termenilor ce indică o acțiune substantivizată, cât şi a unui obiect: cazare (parte a dispozitivului de ochire al unei arme de foc...). Totodată, sufixul respectiv (-are) este cel mai productiv în cadrul terminologiei militare româneşti.

Sufixul **-ere** dispune de aceeaşi definiție şi la fel denumeşte o acțiune, stare sau existență substantivată din punct de vedere structural-gramatical: *abatere, aliniere, ambuteiere, recunoaştere, retragere, rupere, supraveghere, tragere, trecere* etc.

Sufixul **-ire** contribuie la fel la formarea termenilor ce denumesc acțiuni militare: *acoperire, hărțuire, încercuire, învăluire, nimicire, urmărire, însoțire, orbire* etc.

În concluzie, putem menționa că sufixele **-are, -ere** şi **-ire** sunt destul de productive la formarea termenilor ce denumesc activități şi acțiuni militare. E cazul să amintim aici că, spre deosebire de **-are, -ere,** sufixul **-ție** este utilizat la formarea termenilor militari ce denumesc variate operațiuni militare, locuri cu destinație militară, genuri de arme, sisteme tehnico-militare şi alte noțiuni cu implicație în domeniul milităriei: *aplicație, autorotație, autostație, aviație, deflagrație, detonație, radiolocație, radionavigație, triangulație* etc.

Sufixul **-ie** este utilizat în termeni ce denumesc genuri de armă, domenii militare, grupuri militare şi alte noțiuni cu referire la domeniul tehnico-militar: *artilerie, divizie, infanterie, baterie, bătălie, cavalerie, dârzenie, infirmerie, inversie, traiectorie* etc.

Sufixul **-or** se întâlneşte la termeni ce denumesc obiecte şi mecanisme cu implicație în domeniul milităriei; termeni ce denumesc persoane cu funcții în ale milităriei: *antiarămitor, aruncător, detonator, dezertor, lansator, ochitor, percutor, portîncărcător, raportor, mitralior* etc.

Sufixele **-aş, -ist** apar în termeni ce denumesc persoane având funcții militare: *călăraş, cercetaş, ostaş, fruntaş, artilerist, cavalerist, rezervist, lunetist, paraşutist* etc.

Sufixele **-ant, -al, -at, -er** contribuie la formarea termenilor ce denumesc grade militare, funcții militare, obiecte militare, mecanisme şi calități ale obiectelor (adjective), construcții etc.: *combatant, comandant, defilat, automat, ambarcader, prizonier, obuzier, artificier, spoiler, plutonier, grănicer, mortier* etc.

Sufixul **-at** însoțeşte cuvintele ce indică la ce şi asupra cui s-a răsfrânt o acțiune (*subordonat, ordonat, executat, defilat, bombardat* etc.).

Sufixul **-ent** e utilizat la alcătuirea termenilor ce denumesc tipuri de unități militare (*detaşament, regiment, contingent* etc.); grupuri de obiecte cu o singură destinație (*armament, echipament, nivelment, terasament* etc.); la denumirea locurilor cu destinație militară (*aliniament, comandament, cantonament, amplasament* etc.).

Sufixul **-aj** contribuie la formarea termenilor ce indică: un obiect sau o totalitate de obiecte cu funcții comune, o totalitate de acțiuni cu funcții comune, calități tehnice şi acțiuni militare: *abordaj, arbitraj, ampenaj, autofretaj, balizaj, blindaj, remorcaj, pilotaj* etc.

Sufixul **-ar** contribuie la formarea de termeni ce denumesc persoane cu atribuții militare: *militar, tunar, voluntar, pistolar* etc.

În metalimbajul terminologic militar mai funcționează şi alte afixe (**-iune, -ime, -il, -on, -et, -os, -ură, -aci** ş.a.), care însă au o frecvență şi o productivitate mult mai scăzută, în raport cu sufixele prezentate *supra*. Totuşi, sufixoidarea rămâne cel mai productiv procedeu de dezvoltare a lexicului terminologic militar românesc. Astfel, de la un radical se poate forma o paradigmă întreagă de termeni, prezente în diferite microsisteme lexico-semantice (clase tematice) ale terminologiei militare româneşti. Invocăm în acest sens doar câteva exemple: **armă** – *armată, armament, armare, dezarmare, înarmare, a înarma, a dezarma*; **a cerceta** – *cercetare, cercetaş, cercetat*; **paraşută** – *paraşutist, paraşutare, paraşutaj, a paraşuta*; **comandă** – *a comanda, comandant, comandament, comenduire*; **a mobiliza** – *mobilizat, demobilizat, mobilizare, demobilizare*; **asalt** – *asaltare, a asalta*; **carabină** – *carabinier, carabinieră*; **mină** – *minare, deminare* etc.

În terminologia militară română, există un grup de termeni formați prin derivare mixtă, unde, în calitate de afixe, la constituirea termenului, contribuie, în egală măsură, şi prefixul, şi sufixul: *demilitarizare, demobilizare, dezamorsare, portîncărcător, autoapărare, subunitate, contracarare, încorporare, interogare* etc.

În concluzie, remarcăm faptul că derivarea cu ajutorul prefixelor şi sufixelor constituie un procedeu eficient la crearea termenilor militari în limba română. Acest procedeu (derivarea) se utilizează foarte activ în toate grupele tematice ale terminologiei militare româneşti.

2. Caracterizarea lexico-gramaticală a termenilor militari compuşi

Este ştiut faptul că procedeul de formare a cuvintelor, compunerea, constă în crearea unui cuvânt nou din mai multe cuvinte netrunchiate, existente şi independente în limbă sau din elemente de compunere fără existență independentă; sau din abrevieri ale unor cuvinte [7]. Deoarece cuvintele şi termenii au aceleaşi proprietăți morfematice, procedeul compunerii din cadrul terminologiei militare funcționează similar celui din cadrul vocabularului general. Lexicul general continuă a fi o permanentă sursă importantă de cuvinte pentru formarea termenilor militari compuşi. În limba română, termenii compuşi se scriu, de regulă, cu cratimă, ceea ce semnifică faptul că ei denumesc o singură noțiune, obiect, proces sau acțiune: *locotenent-major, obuzier-tun, pistol-mitralieră, radiolocație, locotenent-colonel, radioemițător, avion-țintă, sergent-major, tanchist-ochitor, avion-elecopter, proiectil-avion, bombă-cursă, mină-torpilă, tanc-dragor* ş.a.

Termenii militari compuşi în limba română pot fi clasificați în două grupe, în funcție de raportul lexico-semantic şi cel gramatical dintre elementele lor constituente: 1) termeni militari compuşi, alcătuiți din determinat şi determinant (*sergent-major, tanchist-ochitor, locotenet-major* ş.a.) şi 2) termeni militari compuşi, în care nu există nici determinat, nici determinant, deoarece ambele elemente se află la acelaşi nivel lexico-semantic şi funcțional (*obuzier-tun, pistol-mitralieră, avion-țintă, geniu-marină* ş.a.).

Este uşor observabil că termenii militari compuşi din categoria a doua (fără semnificat şi semnificant) au în componența lor elemente constituente, care sunt în raport de coordonare, deoarece redau caracteristici ale unei şi aceleiaşi noțiuni militare ori sunt două componente, părți ale ei.

3. Caracterizarea lexico-gramaticală a termenilor militari-sintagme

În continuare, vom încerca să caracterizăm termenii militari-sintagme din punctul de vedere al structurii lor morfosintactice. Aceşti termeni pot fi structuri bimembre, trimembre, tetramembre şi polimembre.

Să observăm acum mai concret modelele lor structurale.

I. Structuri bimembre ale termenilor militari-sintagme:

1) N1(nom.)+Adj. (Ac.). Această sintagmă include în structura ei un substantiv la cazul N. şi un adjectiv acordat în gen, număr şi caz: *tun antitanc, cartuş filtrant, cercetare aeriană, comisar militar, desant aerian, mitralieră antiaeriană, forță aeriană* ş.a.

2) N1(nom.)+N2(nom.): *doză-debit, avion-proiectil, avion-amfibiu, balon-pilot, tanc-amfibiu, automobil-remorcher, mină-şrapnel* ş.a.

3) N1(nom.)+N2(propriu, nom.). Aceşti termeni-sintagme numesc armele şi tehnica militară, ce poartă numele inventatorului: *MIG-21(Mikoian-Gurevici-21), tun Hotchkiss, automat-Kalaşnikov, pistol USI, Rockwell B-1B(avion)* ş.a.

4) N1(nom.)+N2(gen.): *talpa patului, gura puştii, suportul înălțătorului* (la tun), *scara distanțelor* (la înălțătorul pistolului mitralieră) ş.a.

II. Structuri trimembre ale termenilor militari-sintagme

Sintagmele trimembre ale termenilor militari româneşti dispun de anumite particularități. În primul rând, ele nu se pot realiza în afara elementelor de legătură (prepoziții, conjuncții), prin care elementele constituente ale sintagmei terminologice militare exprimă variate raporturi logico-semantice de substanță, funcție, destinație, loc, timp etc. Printre aceste sintagme terminologice trimembre, se impun mai cu seamă următoarele tipuri:

1) N1(nom.)+Prep.(de)+N2(acc.): *tun de însoțire, mină de aviație, mină de baraj, mină de diversiune, mină de contact, tun de bord, tun de turelă, tun de semnalizare, cuțit de scafandru, bombă de aruncător, bombă de noapte, casetă de bombe* ş.a.

Sintagmele enumerate conțin prepoziția <u>de</u>, care, de fapt, este capabilă să exprime toată gama de raporturi morfosintactice ale tipului dat de termeni militari româneşti. Totodată, subliniem că prepoziția „de" constituie cel mai productiv element de exprimare a raporturilor nu numai între elementele sintagmelor de acest gen, dar şi, în general, în cadrul oricăror îmbinări terminologice militare.

2) N1(nom.)+Prep.(cu)+N2(acc.) exprimă conținutul unei piese sau mecanism asamblat, acuplat piesei sau mecanismului de bază: *bombă cu sodiu, bombă cu umbrelă, bombă cu aripi, pistol cu pat, mină cu antenă, mină cu schije* ş.a. Prepoziția <u>cu</u> serveşte nu numai pentru a reda raportul de conținut al piesei cu mecanism asamblat, dar şi pentru redarea altor raporturi morfo-sintactice în metalimbajul terminologiei militare.

3) N1+Prep.(fără)+N2(acc.). Structura terminologică respectivă este alcătuită dintr-un substantiv la cazul Nominativ plus prepoziția „fără", care exprimă raportul de absență a unor calificative, particularități ale termenului generic (de bază al sintagmei): *mină fără contact, tanc fără turelă, tanc fără echipaj, glonț fără înveliş, tun fără recul, artilerie fără țeavă* ş.a.

Există şi alte prepoziții (*la, sub, din, pentru*), ca elemente constitutive în terminologia militară, care însă îşi fac apariția mai rar, în funcție de elementul de relație. Ele sunt caracterizate şi printr-o productivitate mai redusă în contextul nostru. Din punct de vedere schematic, sintagmele terminologice militare cu prepozițiile ***la, sub, din, pentru,*** se prezintă în următoarele modele structurale: **N(nom.)1 + Prep(la)+N2(acc.); N(nom.)1 + Prep(sub) + N2(acc.); N(nom.)1 + Prep(pentru) + N2(acc.); N(nom.)1 + Prep(din)+N2(acc.)** ş.a. De exemplu: *mină la sol, mină sub gheață, mină pentru obiective, mitralieră din față* ş.a.

Sintagmele terminologice militare se pot constitui structural şi din mai multe elemente, în cadrul cărora nu prepoziția este dominanta raportului morfosintactic, ci alte părți de vorbire, cum ar fi adjectivele şi substantivele la cazul Genitiv. Prezentăm numai câteva mostre de acest gen:

a) N1(nom.)+Adj.+N2(gen.): *aparatura electronică a accelerometrului* (la racheta balistică), *capul ogival al rachetei, concentrarea succesivă a focului* ş.a.

b) N.1(nom.)+N2(gen.)+Adj.: *oglinda sistemului telescopic* (la racheta dirijată „aer-aer"), *aruncătorul tuburilor trase* (la armele de infanterie), *automatizarea conducerii trupelor* ş.a.

c) N1(nom.)+Adj.1+Adj.2: *artilerie antiaeriană automată, artilerie atomică navală, artilerie antiaeriană uşoară, mină derivantă rătăcitoare, mină fluvială ancorată, mină antitanc uşoară, tun bicalibru antitanc* ş.a.

d) N1(nom.)+N2(nom.)+Adj: *cartuş tub cutat.*

e) N1(nom.)+N2(gen.)+N3(gen): *pârghia mânerului închizătorului.*

III. Structuri tetramembre ale termenilor militari-sintagme

Deşi în terminologia militară există o tendință permanentă de acceptare numai a termenilor militari concişi structural, laconici, totuşi nu lipsesc şi termeni tetramembri (alcătuiți din patru elemente constituente). Aceştia se manifestă în grupurile tematice ce denumesc tipuri de arme şi acțiuni militare. Cel mai mult însă această categorie de termeni-sintagme este utilizată în calitate de nume pentru mecanisme (piese), utilaje, arme, instituții şi uniuni militare. Sintagmele terminologice militare tetramembre pot fi clasificate în următoarele tipuri structurale:

1) N(nom.)1+Adj. + N(nom.)2 + N(nom.)3: *Armata Națională a Republicii Moldova, Statul-Major al Republicii Moldova* ş.a.

2) N(nom.)1 + Prep(cu, din)+Numer.+N(nom.)2: *batalion din primul eşalon, autoamfibia cu trei punți* ş.a.

3) N(nom.)1 + Prep(de) + N(nom.)2 + N(nom.)3(gen.): *batalion de deservire a aerodromului, batalion de construcții-aerodromuri, batalion de degazare a terenului, batalion de construcții-poduri* ş.a.

4) N(nom)1 + N(nom)2(gen.) + Prep(de) + N(nom)3: *capacul oblonului de observare* (la tanc), *rastelul încărcătoarelor de mitralieră* (la tanc) ş.a.

5) N(nom)1+Adj.1+Adj.2+Adj.3: *placa blindată frontală superioară* (la tanc).

IV. Structuri polimembre ale termenilor militari-sintagme

Sintagmele terminologice militare polimembre (compuse din mai mult de patru elemente constituente) formează un număr relativ mai mic din totalul de termeni ştiinţifici militari. Din numărul general de sintagme militare polimembre, am efectuat următoarea clasificare:

1) structuri cu cinci constituente: *artilerie antiaeriană de mare calibru, atac fără schimbare de dispozitiv, atac pentru distrugerea atenției inamicului* ş.a.

2) structuri cu şase constituente: *atac pe drumuri de urmărire convergente, atac din contact nemijlocit cu inamicul, artilerie de coastă tractată cu maşini* ş.a.

3) structuri cu şapte constituente: *batalion de transmisiuni de linii în cablu, muniție cu tuburi acuplate cu încărcătură variabilă* ş.a.

Sintagmele polimembre sunt chemate să reflecte plenar particularitățile necesare şi suficiente ale noțiunii. Bineînțeles, a opera cu atare sintagme-termeni militari este dificil, deoarece ele conțin un buchet variat şi împrăştiat de noțiuni, calificative etc. [8]. Aceşti termeni, până la urmă, vor fi substituiți cu alții mai comprimați şi mai comozi. Dar, din punctul nostru de vedere, este imposibil ca toți termenii militari polimembri să fie transformați în monomembri sau bimembri. Aşa ceva ar fi cu neputință, pentru că atunci s-ar crea un număr foarte mare de termeni greu de memorat.

Aşadar, prezența sintagmelor bimembre, trimembre, tetramembre şi polimembre este justificată, deoarece conțin o informație plenară, concretă şi strictă despre noțiunile militare denumite şi asigură o însuşire şi memorare uşoară a lor.

În concluzie, subliniem:

1) Terminologia militară românească constituie un metalimbaj terminologic complex, sub aspectul structurii, care poate fi monomembră, bimembră, trimembră, tetramembră şi polimembră. Deosebim termenii militari simpli şi compuşi, derivați şi nederivați.

2) Predomină în terminologia militară românească sintagmele bimembre, formate dintr-un N(nom.) + un Adj. (de exemplu: *desant aerian, cartuş filtrant, jurământ militar* ş.a.).

3) Din punct de vedere morfologic, substantivele formează dominanta structural-gramaticală a tuturor tipurilor de sintagme terminologice militare, deoarece terminologia militară românească constituie un sistem de denumiri, de noțiuni, care reprezintă obiecte şi acțiuni, unde substantivul e cea mai reuşită modalitate lexico-gramaticală de exprimare a noțiunilor tehnico-ştiințifice (militare în contextul nostru) ale obiectelor, calităților şi acțiunilor în terminologia militară.

Referințe:

1. Ciobanu Georgeta. Elemente de terminologie. - Timişoara: Mirton, 1998, p.23.
2. Лотте Д.С. Как работать над терминологией (основы и методы). - Москва: Наука, 1968, с.38.
3. Ibidem, p.42.
4. Ibidem, p.43.
5. Dimitrescu Florica. Dinamica lexicului românesc (ieri şi azi). - Cluj-Napoca: 1995, p.169).
6. Ibidem, p.195.
7. Formarea cuvintelor în limba română. Vol. I (compunerea). - Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p.7.
8. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологией. - Москва, 1961, с.77.

Prezentat la 05.05.2010

СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЭЗИИ О.МАНДЕЛЬШТАМА

Людмила СОЛОВЬЕВА

Тираспольский государственный университет

Pentru contextul poetic al lui O.Mandelştam este caracteristic folosirea cuvintelor „noapte, clopot, pasăre, stea", care servesc drept simboluri-chei în compoziţia figurilor de stil şi în desemnarea culorii.

For Mandelistam's early poetic context it is characteristic the use of the words "night, bell, bird, star" which serve as key-symbols in the structure of the stylistic devices and colour designation.

Литературный процесс рубежа веков (XIX-XX) определяло стремление писателей к свободе от эстетической нормативности, к преодолению литературных штампов, к созданию новых художественных канонов. Для постижения глубинных особенностей человеческого духа в стихотворных текстах «серебряного века» в качестве универсальных психологических и философских моделей широко использовались как мифологические античные, древнегерманские, скифо-сарматские и славянские мотивы и образы, так и ассоциативные возможности слова [1,6]. Поэзия «серебряного века» была искусством ассоциаций, намеков, языковых и метафорических параллелей. А.А.Блок считал, что «*всякое стихотворение – покрывало, растянутое на остриях нескольких слов. Эти слова светятся, как звезды. Из-за них существует стихотворение*» («Записные книжки»). Поэт по-особому относился к слову: «Слово – Психея. Живое слово не обозначает предмета, а свободно выбирает, как бы для жилья, ту или иную предметную значимость, вещность, милое тело. И вокруг вещи слово блуждает свободно, как душа вокруг брошенного, но не забытого тела... Любое слово является пучком, и смысл торчит из него в разные стороны, а не устремляется в одну официальную точку» [1]. О. Мандельштам, являясь одним из самых сложных, самых изысканных, гениальных поэтов, подчеркивал, что «*в поэзии важно только исполняющее понимание – отнюдь не пассивное, не воспроизводящее и не пересказывающее*», то есть стихотворение должно не столько передавать мысли и чувства, сколько способствовать духовному восхождению читателя от обыденного к «несказанному», поэтому не обязательно, чтобы все читатели понимали текст, достаточно читателя-творца, читателя-единомышленника [4].

Стихотворением «Куда как страшно нам с тобой» открываются стихи 30-х годов. Мандельштам предчувствовал, что его поединок с государством закончится для него трагично, и это знание освободило, раскрепостило его слово, которое стало напористым, импульсивным, страстно-откровенным, бесстрашным – «*Мы живем, под собою не чуя страны, /Наши речи за десять шагов не слышны...*».

В стихотворении «Куда как страшно нам с тобой» поэт обращается к игрушке-*щелкунчику*, и как предполагают исследователи, своему двойнику (объединяющие местоимения – *нам, наш*):

Куда как страшно нам с тобой,
Товарищ большеротый мой!
Ох, как крошится наш табак,
Щелкунчик, дружок, дурак!
А мог бы жизнь просвистать скворцом,
Заесть ореховым пирогом...
Да видно нельзя никак.

Слово «*страшно*» в обращение «*Куда как страшно нам с тобой»* передает глубину внутренних страданий человека, который вынужден скрывать свою духовную драму. Конечно, он, как другие, «*мог бы жизнь просвистать скворцом* / *Заесть ореховым пирогом...*» (приставка *про-* в глаголе *просвистать* вносит смысловой оттенок – «*легкая, бездумная, бессмысленная жизнь*»), но поэт совершил свой выбор и отказывается от положенных за компромисс с властью жизненных благ (метафорические образы *щелкунчика* и *скворца* воплощают два жизненных пути, открытых перед лирическим героем).

И это решение подчеркивает выразительная последняя строка – «*Да видно нельзя никак»* – лаконичная, но переполненная душевной болью и предчувствием будущего крестного пути.

По воспоминаниям Н.Я. Мандельштам, образ «щелкунчика» был ее внешним «портретом», и к ней обращены ключевые слова «*товарищ», «дружок», «большеротик*», семантика и уменьшительно-ласкательные суффиксы (-*ок*-, -*ик*-) которых передают пронзительное, нежно-трагическое чувство поэта, а местоимение «*нам*» выступает символом общей судьбы поэта и Н.Я. Мандельштам.

В поэтическом мире О.Мандельштама частотны мотивы смерти и ее отрицания и преодоления, и затем обязательное воскрешение в слове, живущем в «вертикальном», диалогическом времени, в котором встречаются герои разных эпох [2,3]. В стихотворении «Как светотени мученик Рембрандт...» (1937 г., стихотворение вызвано психологическим воздействием на поэта картины «Шествие на Голгофу», изображающей распятие Христа) судьба поэта созвучна судьбе Рембрандта и жертвенному подвигу Иисуса.

Как светотени мученик Рембрандт,
Я глубоко ушел в немеющее время,
И резкость моего горящего ребра
Не охраняется ни сторожами теми,
Ни этим воином, что под грозою спят.
Простишь ли ты меня, великолепный брат,
И мастер, и отец черно-зеленой теми,
Но око соколиного пера
И жаркие ларцы у полночи в гареме
Смущают не к добру, смущают без добра
Мехами сумрака взволнованное племя.

Стихотворение построено на контрасте двух цветовых слов – *черного* и *зеленого* (*черно-зеленой теми*). В их семантические поля входят слова, передающие опосредованно сему цвета: светотень – *черный/белый*, мученик – *красный*, немеющее (лишающееся движения) – *черный*, горящего – *оранжево-красный*, жаркие – *красный*, полночь – *черный*, сумрак – *темный* (=*черный).* (Общее количество употреблений цветообозначений: черный – 5, красный – 3, белый – 1, оранжевый – 1. Цветовая гамма стихотворения представлена *черно-красно-белой,* приобретающей в контексте эстетический смысл – ’*смерть*’. Существительное «светотень» содержит семы цвета – *белый* (=свет) и *черный* (=тьма), которые реализуют традиционные символические значения – «*добро» и «зло*». «*Мучениками светотени*» выступают Рембрандт, Христос и лирический герой, которые ведут борьбу со злом; они объединены трагической судьбой и общей цветовой гаммой. Обращение к Рембрандту «*Простишь ли ты меня, великолепный брат*» воспринимается как обращение за поддержкой к тому, кого власть постоянно притесняла и кто не изменил своему высокому предназначению. Земной путь лирического героя близок и жизненному пути другого героя, имя которого не названо, но одна символическая деталь – «*резкость моего горящего ребра*» – указывает на пронзенного копьем на кресте Христа. Ключевое слово «*горящее»*, окрашенное в «*оранжево-красный*» цвет, передает невыносимые страдания, которые испытал Иисус и которые предстоят поэту. Художник обладает особым зрением («око соколиного пера» – зрение острое, как у сокола), особым даром видеть свое трагическое будущее.

В стихотворении «Умывался ночью на дворе...» (1921 г.) начинают звучать мотивы «века-зверя», требующего жертвоприношений:

Умывался ночью на дворе –
Твердь сияла грубыми звездами.
Звездный луч, как соль на топоре,
Стынет бочка с полными краями,

На замок закрыты ворота,
И земля по совести сурова, –
Чище правды свежего холста
Вряд ли где отыщется основа.

Тает в бочке, словно соль, звезда,
И вода студеная чернее,
Чище смерть, соленее беда,
И земля правдивей и страшнее.

Стихотворение написано осенью 1921 г., в год смерти А.А. Блока и Н.С. Гумилева. Ключевые слова образуют смысловую и цветовую антиномию: 1– «*ночь (=черный), топор (=черный, красный), замок, беда (=черный), смерть (=черный)*», являясь знаками-символами враждебного поэту исторического времени; 2 – «*звездный луч (=белый), соль (=белый), правда (=белый, красный)*» – представляют собой метафорическое описание крестного пути поэта. Образ-сравнение «*как соль на топоре» (=белое на красном)* выступает центром пересечения этих двух смысловых рядов и центром их объединения. Лексема «*соль*» связана с евангельской традицией (Евангелие от Матфея (V:13): «*Вы соль земли*», – сказал Спаситель своим ученикам, подразумевая под с*олью* нравственные качества души. Как соль предохраняет пищу от порчи, так и апостолы призваны к тому, чтобы своими духовными совершенствами, своим просвещенным умом, своею жизнью и делами охранять мир от нравственной порчи, от заразы греховной. «*Звездный луч»* – это поэт, посланник большого космического времени и пространства [4]. Он оказывается в плену пространства ограниченного, замкнутого («*на замок закрыты ворота*»), за пределы которого не дано выйти, где не хватает воздуха для свободного поэтического дыхания. Отражаясь в холодной, безжалостно острой стали топора, «звездный луч» (=поэт) предстает как кристалл соли на острие, обреченный на гибель – растворение. Триединый образ *поэт – звездный луч – соль* и смертен и бессмертен. Его смерть становится очистительной, искупительной жертвой, которая и делает «з*емлю правдивей и страшнее*» и в которой заключено его поэтическое воскрешение. Используемые поэтом достаточно скупо слова-символы «*щелкунчик, скворец, соль, солнце, век, кровь*», в том числе и цветовые – *черный, красный, белый*, являются полисемантичными и имеют для художника сакральное значение, связанное с религиозными мотивами, как с самым дорогим, что сохранилось у него. Общее экспрессивно-эмоциональное содержание поэзии О.Мандельштама 30-х годов, передаваемая выразительно-изобразительными средствами, – это предощущение конца эпохи, краха, фатальной неизбежности, трагических перемен.

Литература:

1. Аверинцев С. Поэты. - Москва: Школа, 1996, с.189-277.
2. Гершензон Э.Г. Новое о Мандельштаме. - Москва, 1986.
3. Гинзбург Л. О старом и новом. - Ленинград, 1982, с.249-250.
4. Мандельштам О. Слово и культура. - Москва: Советский писатель, 1987. -320 с.
5. Мандельштам О. «Камень» и «Tristia». - Кишинев, 1990. - 95 с.
6. Озеров Л. Работа поэта. - Москва, 1963.
7. Эйхенбаум Б. Из неопубликованного. О Мандельштаме // День поэзии. - Ленинград, 1967.

Prezentat la 10.12.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

REGIMURI NARATIVE LIRICE ÎN PROZA ROMÂNEASCĂ
(Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Ion Druță)

Carolina CĂRĂUŞ

Catedra Literatura Română şi Teorie Literară

Malgré son statut impersonnel, le narrateur hétérodiégétique relève, parfois, des attitudes affectives, dont l'expression se réalise par l'intermédiaire du figuratif dans divers types de discours (narrativisé, relaté, reproduit). La redondance des éléments figuratifs, leur organisation symétrique ou assymétrique, entraînent la formation des „îles" de lyrisme, liées par des halos affectifs, ce qui détermine le caractère unitaire du régime narratif lyrique.

În scrierile lirice, atitudinile afective şi evaluative ale eului sunt declanşate şi sprijinite, în mare măsură, de referinţele figurate pe care le desemnează actul predicativ, numit şi predicaţie [1, p. 16]. Filozoful-hermeneut Paul Ricoeur, pe urmele poeticianului Jean Cohen, consideră metafora o formă principală a predicaţiei în discurs, figura respectivă presupunând „o folosire deviantă a predicatelor în cadrul frazei întregi" [2, p.203]. Relevând rolul non-pertinenţei predicative „ca mijloc potrivit pentru producerea unui şoc între câmpuri semantice" [2, p.203], P. Ricoeur concluzionează: „Tocmai pentru a răspunde unei provocări ivite din şocul semantic producem o nouă pertinenţă predicativă, care este metafora. La rândul ei, această nouă adecvare, produsă la nivelul frazei întregi, suscită, la nivelul cuvântului izolat, extinderea de sens prin care retorica clasică identifică metafora" [2, p.203-204]. Manifestându-se drept o nouă concordanţă semantică, metafora exercită, cum relevă T. Vianu, mai multe funcţii estetice care, în principiu, se conjugă, cum ar fi cele „sensibilizatoare", de „expresie" şi de „individualizare" a atitudinilor „emotive" ale vorbitorului faţă de cele enunţate [3, p.70].

La o lectură atentă a prozei lirice heterodiegetice, observăm că mai mulţi autori (Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Ion Druţă ş. a.), folosesc masiv metafora şi alte figuri semantice în scopul reliefării şi lirizării atitudinilor afective ale naratorului, atitudini care, dat fiind impersonalitatea acestuia, sunt, în esenţă, disimulate. Intruziunile în interioritatea personajelor, pe care şi le permite naratorul heterodiegetic în virtutea omniscienţei asumate canonic, se transformă deseori în comentarii metaforice, prin care el, situându-se pe aceeaşi undă de recepţie cu actorii, actualizează lumea acestora şi o filtrează prin propria percepţie. Or, drept urmare, dând expresie poetică trăirilor şi stărilor personajului, reprezentarea figurativă reliefează, în acelaşi timp, şi afectivitatea naratorului impersonal. Astfel lirismul cunoaşte o mişcare centripetă favorabilă intensificării şi expansiunii lui în discurs: „Onache urcă încet pe malul pârăiaşelor, iar *sufletul lui urcă din creangă în creangă, călătorind prin ciudatul pom al vieţii, şi, cum tot călătoreau ei tăcuţi şi îngânduraţi*, deodată se aude venind de undeva hăt de departe un dangăt de clopot." (Ion Druţă, *Povara bunătăţii noastre*), „*Fiori reci, fiori fierbinţi aleargă prin inima femeii*" (V. Ioviţă, *Păienjeniş*). În plus, la unii autori (Z. Stancu, G. Galaction ş. a.) metafora, în special când e utilizată pentru a exprima diverse nuanţe de superlativ, imprimă perspectivei narative un caracter uşor emfatic, care, după cum se ştie, e monopolizată de naratorul heterodiegetic: „Îşi şterse fruntea, îşi şterse ceafa şi îşi şterse pieptul lat, vânjos şi puternic, în care îi bătea repede inima *încărcată de mânie şi pârjolită aprig de suferinţă* (Z. Stancu, *Şatra*); „ *Gândurile i se topeau în cap* [...]. *O pierdea de sânge şi de nebunie i se lăsa , încet, pe creieri*. În pieptul ei *ardea toată pădurea* şi *bătăile inimii erau bolovani încinşi*, care *săreau din loc şi o izbeau în coaste* (Gala Galaction, *La vulturi!*); „Nu veni nici dădaca Mădălina: şi Russet *se cufundă mai tare în negură* [...] *Se topise în el fierbinţeala patimei*" (M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-vodă*).

Deseori, în urma unei „regii" eficiente, metaforele şi alte figuri semantice se desemnează ca centre generatoare de unde lirice. Astfel, în *Creanga de aur* de M. Sadoveanu numeroase metafore ce sugerează, pe de o parte, atitudinile afective ale naratorului, iar, pe de altă parte, stările emotive ale lui Kesarion şi ale Mariei, identifică, datorită relevanţei lor, nişte nuclee lirico-semantice care punctează evoluţia sentimentului de dragoste al personajelor. Densitatea expresiv-lirică a acestor nuclee devine pregnantă în cazurile când între ele se instituie o legătură de corespondenţă, cum e, de pildă, în scena de la hipodrom: Kesarion „era într-un *ceas de trudă lăuntrică şi de răsucire pentru a domoli în el însuşi o fiară*"; Maria „s-a dus *cu obrazul împietrit şi cu buzele strânse"*. Densitatea expresiv-lirică creşte în urma asocierii în componenţa metaforelor (majoritatea

oximoronice) a unor seme opuse: efemer (*pulbere, clipă*) vs etern (*veşnicie, nemuritoare*), plăcere (*dulce*) vs durere (*otravă*) în enunţurile *„inima lui de* ***pulbere*** *îl umili, primind lovitura unei* ***clipe****, singură în* ***veşnicie*** ***şi nemuritoare****"; "Era o pătrunzătoare şi dulce otravă a întregii ei fiinţi"*. Graţie organizării metaforelor în ansambluri iradiante lirismul se revarsă în discurs, alimentând cu sevele lui metafora titulară *creanga de aur* – o sinteză plenară a trăirilor celor doi îndrăgostiţi.

O modalitate de lirizare sau de intensificare a lirismului îndrăgită de unii prozatori este redundanţa elementelor figurative (metaforă, simbol, comparaţie ş.a.) folosite de naratorul heterodiegetic pentru aprecierea celor relatate. În proza lui Ionel Teodoreanu, scrisă la persoana III, naratorul heterodiegetic obişnuieşte, de obicei când se vrea centru de orientare pentru cititor, să vină în discursurile sale narativizate cu aprecieri înveşmântate în metafore redundante (cuplate, nu rareori, cu simboluri, metonimii şi comparaţii). Deşi creează adeseori „impresia excesului stilistic" [4, p.304], constelaţiile de elemente figurative au, în principiu, un impact sensibilizator asupra discursului narativ, fapt datorat puternicilor fluizi lirici pe care îi răspândesc. Silvia Tomuş încearcă să explice specificul acestor procese de lirizare în felul următor: „Teodoreanu, prin apelul repetat la metaforă, retrezeşte în noi un fond emoţional uitat, obligându-ne la numeroase asocieri între ceea ce ne spune şi ceea ce noi înşine am ştiut sau am putut şti cândva. Şi rechemarea propriilor noastre impresii, confruntarea cu acestea noi, ce nu ne aparţin, dar care găsesc în suflet porţi deschise, sfârşeşte prin însuşirea cu zâmbet a viziunii ce ni se oferă, mai plină de culoare, de nuanţe, de vibraţii" [5, p.30]. Într-adevăr, în majoritatea scrierilor lui Ionel Teodoreanu (*La Medeleni*, *Tudor Ceaur Alcaz* ş.a.) şirurile de metafore şi alte elemente figurative sunt purtătoare de „culoare" emoţională, de „nuanţe" şi „vibraţii" lirice, reliefând palpabil sensibilitatea naratorului. Asemenea şiruri abundă în descrierile peisagistice, conferindu-le un farmec aparte şi, totodată, transformându-le în nişte oglindiri ale interiorităţii naratorului şi nu în ultimul rând, ale personajelor prin ochii cărora e văzută lumea. În primul volum al trilogiei *La Medeleni* naratorul, relatând cum Dănuţ şi Monica, încă nişte copii, se pierd în luncă furaţi de feeria ei, intercalează în povestire succinte descrieri încărcate de metafore susceptibile nu numai de a da expresie înfiorării lirice în faţa frumuseţilor enigmatice din jur, ci şi de a o pune în consonanţă cu tulburarea de care e copleşit Dănuţ la descoperirea unei lumi de vrajă: *„Ielele străvezii ale arşiţei umpleau zările de jocuri fără trupuri. Şi deodată, ca o melancolie de fân cosit în toamna soarelui de sus, de îngeri trişti şi blânzi, mireasma sulfinei îl învălui*". Digresive, astfel de inserţii metaforizate se impun în economia textului drept pauze emoţionale care potenţează lirismul spunerii şi, simultan, îl propulsează. Extinderea undelor acestuia se datorează „şocului semantic" (P. Ricoeur) de care am pomenit ceva mai înainte. Asocierea sememelor vădit incompatibile „iele" şi „arşiţă" produce o metaforă coalescentă originală care, generând un „şoc semantic", face să funcţioneze poetic constituenţii lingvistici ai întregului enunţ. Drept urmare, „ielele străvezii" interacţionează prin semul „magie" cu altă metaforă – „jocuri", conturând o referinţă figurată – dogoarea toropitoare, hipnotizantă ce face perceptibilă o stare de exaltare lirică, amplificată progresiv de comparaţia complexă din continuare, care extinde câmpul figurativ favorabil pentru fluidizarea lirismului. Toate acestea în consecinţă, sensibilizează întregul context al secvenţei, deci şi cel nonfigurativ.

Se reţine faptul că la Ionel Teodoreanu (precum şi la Ion Druţă, Mihail Sadoveanu etc.) descrierile peisagistice care abundă în metafore sugerează uneori desfăşurarea unor evenimente viitoare. Având un caracter de anticipare, ele îşi extind conotaţiile afective menţinând pe largi parcursuri lirismul expunerii narative. Ni se pare concludent în acest sens următorul fragment din romanul *La Medeleni*: *„Văzduhul toamnei e luminos, subt cerul religios albastru. Dimineţile şi amurgurile sunt procesiuni de odăjdii în fum albăstrui de tămâie; amiezile aprind mari policandre galbene; iar nopţile declinului de august trec, purtând în mânile cu largi mâneci de umbră, lumânările aprinse ale stelelor căzătoare, lăsând foşnete lungi, uscat mătăsoase*." Se poate vedea că, alcătuite din metafore ce neutralizează diferenţa semantică dintre izotopia naturii (susţinută de cuvintele *dimineţile*, *amiezile*, *nopţile*) şi cea a morţii (susţinută de cuvintele, *tămâie*, *policandre galbene*, *declin*, *lumânări aprinse*), lanţurile figurative actualizează aici suferinţa disimulată a eului, generată de trecerea ireversibilă a timpului. Mai mult, interacţionând cu contextul în care sunt plasate, acestea punctează vizionar sfârşitul tragic al Olguţei, învăluind într-un lirism elegiac întregul capitol.

De asemenea şi descrierile portretistice capătă la I. Teodoreanu, în urma metaforizării excesive de natură să condenseze atitudinile emoţionale ale naratorului, o expresivitate lirică expansivă. Ilustrativ în ordinea dată de idei este portretul Monicii din romanul *La Medeleni*: *„În rumen revărsat de zori, un pui de piersic înflorit, c-un paradis de aur pe creanga cea din vârf, învălit de zeul livezilor cu chimonoul unei fetiţe, ca să nu-i fie*

frig peste noapte: visul unui poet japonez îndrăgostit de piersici. Aşa era Monica: o vignettă la începutul unei legende”. Expansiunea în discurs a metaforelor plasticizante, grefate pe metafora revelatoare cu valoare de nucleu „*un pui de piersic*”, amplifică sentimentul de fascinație, suscitat de contemplarea imaginii fulgurante a fetiței în chimono şi determină, în acelaşi timp, revărsarea lirismului. Luxuriantele asocieri emoțional-senzoriale rezultate din „coabitarea” coalescentelor şi implicațiilor în extinsa grefă metaforică întregesc semantic şi deopotrivă sensibilizează imaginea „eternului feminin” al cărei referent este Monica.

E relevant faptul că abundența elementelor figurative condiționează acumulări emoțional-expresive având capacitatea să rezoneze liric pe segmente narative ce depăşesc contextul figurat. Modalitățile acumulării cu finalitate reverberativ-lirică sunt extrem de diverse în proza românească heterodiegetică. Printre cele mai răspândite se consideră determinativele evaluative cu sens figurat care se precizează şi se completează succesiv, având, de regulă, funcții de accentuare şi de nuanțare a valorilor semantice şi afective desemnate. R. Zafiu califică astfel de cuvinte evaluative drept mărci lingvistice ale subiectivității eului şi enunțării [6, p.248]. De atare determinative figurate care exprimă şi intensifică lirismul se beneficiază fie la conturarea cadrului evenimențial: „Era o înserare *fumurie*, *blajină*, *plină de linişte şi de pace*” (Z.Stancu, *Şatra*); „ Apoi iată că după o vară fierbinte şi secetoasă, a căzut o toamnă *blândă, caldă, visătoare*” (Ion Druță, *Biserica albă*); „Geamurile prind a lăcrăma peste cârpiturile subțiri de gheață şi o lumină *largă, plină* cum nu a mai fost de multă vreme, începe a răzbate prin toate, casele” (Ion Druță, *Mătuşa Odochia*), fie la caracterizarea personajelor: „glasul îi era sonor, *senin*, *zâmbăreț*” (Ion Druță, *Povara bunătății noastre*), fie la plasticizarea descrierii: „Toate casele din Duda au câte o palmă de grădină în fața lor şi grădinile se întind până la malul Nistrului – roditoare, *odihnitoare, luminătoare*” (D. Matcovschi, *Toamna porumbeilor albi*); „În ziua aceea nu era nici un nor deasupra şi uriaşii munți [...] erau acum *blajini*, *tihniți* şi *prididiți de soare*” (G. Galaction, *La vulturi!*), „*tristă şi jalnică* a devenit cocioaba din vârful dealului” (Ion Druță, *Toiagul păstoriei*), „În ciuda acestei lichidări, pe acelaşi loc, din aceeaşi stâncă, cum a răsărit, aşa şi creşte, zi de zi, an de an – străvechea noastră mănăstire. *Mândră*, *senină*, *frumoasă*...” (Ion Druță, *Samariteanca*). Capacitatea de lirizare a determinativelor în cauză, ce funcționează ca mărci ale subiectivității perspectivei şi enunțării, creşte simțitor când ele intră în componența unor construcții comparative complexe: „Afară ningea, fulgii de zăpadă cădeau *lent şi odihnitor*, *ca o albă fluturare de aripă*” (D. Matcovschi, *Bătuta*), „Ajuns la această mare minune, versul devine *curat şi străveziu ca un fum iscat* în depărtare” (I. Druță, *Biserica albă*), sau când acestea formează o parte integrantă a unor metafore desfăşurate ori a şirurilor metaforice: „Ghimpi *negri*, ghimpi *ruginiți* – puzderie de păianjeni, în plasa cărora, *galbenă şi bolnăvicioasă*, *luna se zbătea, străduindu-se să-şi desprindă coarnele din ochiuri de sârmă şi să urce pe cer*” (V. Ioviță, *Păienjeniş*), „Ursula plutea *încet, visătoare*, de pe cap *îi lunecase un văl de lumină*, pe spinare *îi tremurau mii de scântei minunate* ”(G. Meniuc, *Delfinul*).

Capacitatea de reverberare lirică a determinativelor figurate este sporită adeseori prin reluarea şi dispunerea lor simetrică, aşa cum e în următorul fragment din romanul *Clopotnița* de I. Druță: „***Un glas** gingaş*, de femeie, continua să-l tulbure... Era ***un glas*** *tăinuit şi dulce*, ***un glas*** *cu unduiri îndepărtate de clopot*, un glas ce venise pentru a-i lua tot ce-a avut, dăruindu-l cu ceea ce are”. Organizarea determinativelor cu valoare afectivă (*gingaş, tăinuit şi dulce, cu unduiri îndepărtate de clopot*) pe axul sinecdocei repetate „***un glas***” mimează nişte volute lirice ce învăluie făptura iubitei, sugerând farmecul şi puterea irezistibilă a dragostei. Aceste volute propulsează un puternic val de dor ce străbate secvența despre Chişinăul plin de ispite şi banalități, pe care îl descoperă Horia, şi atribuie acesteia dimensiune emoțională unică.

În proza lui Ion Druță se rețin şi alte tipuri de construcții enumerative simetrice, printre care cele comparative – remarcabile prin virtualitățile lor lirice. Comparațiile, se ştie, prin însăşi esența lor, „provoacă o primă stare de tensiune lirică în interiorul procesului de semnificare, între expresia denotativă a unei lumi cu existență obiectivă şi expresia conotativă a unei alteia de esență subiectivă” [7, p.294]. Or, modul de constituire a comparatului şi/sau a comparantului poate dimensiona această tensiune lirică ce apare deja în actul de semnificare. Organizarea comparațiilor în ample construcții întemeiază un surplus lirico-semantic şi contribuie la potențarea lirismului. Bunăoară, dispunerea în „evantai” a comparanților ce referă la acelaşi termen comparat este la Ion Druță o modalitate prioritară de dezvoltare a lirismului în trepte: „Avea clopotul cela un sunet *curat ca lacrima*, *tulburător precum lacrima*, *frumos cum sînt frumoase lacrimile bucuriei*...” (Ion Druță, *Biserica albă*); „Avea ceva *frumos ca cerul*, *senin ca cerul, veşnic ca cerul* cântarea copiilor în plină iarnă la geamul unei case” (Ion Druță, *Povara bunătății noastre*). Situarea cuvintelor evaluative afective (*curat*, *tulburător*, *frumos – frumos, senin, veşnic*) între termenii comparației, astfel ca ele se raportează atât la com-

parat, cât şi la comparant, legitimează reverberarea emotivităţii pe două direcţii, acoperind nu numai segmentul construcţiei comparative, ci şi anumite segmente limitrofe.

De notat că anumite şiruri de comparaţii cu referinţă comună au, de obicei, efect gradual, marcând creşterea progresivă a sentimentului, deci şi a lirismului: „S-a îndrăgostit, şi această mare dragoste a vieţii lui a venit peste dânsul *ca un vânt*, *ca o apă mare*, *ca un potop*" (Ion Druţă, *Clopotniţa*).

Este adevărat că şi fără a fi însoţite de determinative cu valoare afectivă, comparaţiile lirizează întrucâtva percepţiile naratorului din descrierile peisagistice: „Stelele sclipeau trist *ca după o boală lungă*" (I. Druţă, *Povara bunătăţii noastre*), la fel şi pe cele din descrierile portretistice: "Josuţă şi puţină la trup, cu faţa-i rotundă, veselă, zâmbitoare, umbla Tincuţa ceea prin Ciutura *ca o pălărie de răsărită dată în floare*" (Ion Druţă, *Povara bunătăţii noastre*). Dar tot atât de adevărat e şi faptul că ele nu asigură totuşi expansiunea lirismului în contexte apropiate, expansiune care este necesară pentru menţinerea regimului liric al naraţiunii.

Bineînţeles, sunt mai mulţi scriitori care evită dislocările simetrice. Unul dintre aceştia este Ionel Teodoreanu, el preferând construcţiile asimetrice în care metaforele şi alte figuri semantice „cresc" parcă unele din altele, se contaminează reciproc, întemeind o acumulare rapidă şi consistentă de efecte emoţionale, expresive, care măresc forţa afectivă a discursului. Întru ilustrare desprindem un episod din romanul *La Medeleni* în care naratorul relatează despre călătoria familiei Deleanu la Iazul Mânzului: „În faţa soarelui, pe zarea de apus, *nourii mici ca un stol de hulubi ciuguleau sâmburi de rodie. Şi deodată, cuprinşi de flacără, se topiră roş, sticlos roş ca belteaua de gutui*. Pe altă zare, *suluri lungi de abur fură deodată straturi răsturnate de uriaşi muguri de stânjenei. Înflorirea le fu destrămare în fum albăstrui, cu creste sanghine. Se iviră coruri de rubin, şi sfieli violete ca încercănarea ochilor de fată.* [...] *Era ca o Şeherezadă a luminilor*". Angrenajul de o coerenţă perfectă al metaforelor şi comparaţiilor dispuse asimetric determină intensificarea progresivă a sentimentului de încântare, prilejuit de contemplarea misterelor cosmice. În concordanţă cu acest sentiment, se instituie o atmosferă de basm care, transgresând secvenţa dată, lirizează istoriile despre trecutul familiei Dumşa, relatate anterior de narator şi face să vibreze puternic regretul pentru destinele nerealizate în dragoste, cum este cel al Fiţei Elencu şi Barbu Dumşa.

Acest mod de lirizare este utilizat în mod exemplar şi de V.Ioviţă. În nuvela *Râsul şi plânsul vinului* naratorul, recurgând la un angrenaj asimetric de metafore, pe de o parte, dă expresie zbuciumului sufletesc al personajului, iar, pe de altă parte, îşi exprimă indirect atitudinile şi dispoziţiile afective disimulate în legătură cu drama evocată: „Bătrânul şi-a smuls pălăria din cap şi pletele dalbe *i-au curs pe umeri într-un poclon adânc*. S-a închinat măreţului Apus, apoi a ridicat fruntea umilă şi *s-a uitat în ochii lui de jar*. A cerut să-i întoarcă *din cuptoarele de foc feciorii, pe care i-a înghiţit cândva. Dar Apusul se grăbea să întindă umbrele uitării peste faptele şi durerile lumeşti şi nu i-a trimis drept răspuns decât tăcerile nopţii*".

Considerabile disponibilităţi de lirizare a discursului atestă, la I.Druţă, I.Teodoreanu ş.a. metaforele-dublete, care, aflându-se în relaţii de sinonimie, referă la un termen regent comun şi, drept urmare, îl reliefează, mărindu-i efluviile lirice emanate. Exemple concludente în acest sens putem găsi în episodul cu macii roşii din *Povara bunătăţii noastre*: „În faţa lui se legăna un câmp larg, *scăldat în sânge* - şaizeci şi ceva de hectare, cât vezi cu ochii, *erau numai foc şi pară*. Înfloriseră macii. [...] Se repezea câte o boare de vânt, legănând flăcările acestui câmp *cu creste roşii, călite*. Şaizeci de hectare, şaizeci de *minuni* clădite din bulgării acestui pământ, şaizeci de *valuri plămădite din gămălii de jăratec*". Fiind redundante, dubletele metaforice din fragmentul respectiv atribuie termenului regent (simbolul macilor) expresivitate cromatică, dar şi afectivă, sintetizând trăiri ce concretizează admiraţia faţă de vitalitatea naturii, faţă de manifestările ei exuberante, impetuoase. Atare sensuri ale macilor se bazează pe ocurenţa semului „foc" cuprins de majoritatea metaforelor-dublete. Observăm că, fiind plasat în context metaforic, lexemul „macii" cumulează sensuri figurate, devenind simbol. Pe măsură ce se derulează naraţiunea, el îşi extinde semnificaţiile şi implică o percepere afectivă a unui timp istoric care se descoperă drept atroce: sacrificarea fiinţei umane într-un război nemilos, dorul fierbinte al părinţilor pentru copiii morţi pe câmpul de luptă–iată doar câteva dominante ale acestuia. Întemeiat iniţial pe câteva metafore-dublete şi dezvoltat apoi prin relaţiile cu alte construcţii figurative, simbolul macilor condensează substanţa lirică a discursului, sensibilizând profund viziunea naratorului.

Un exemplu de amplificare a poeticităţii unui simbol nuclear, iar respectiv, de augmentare a forţei lui de iradiere lirică aflăm în nuvela *Ochi de urs* de M. Sadoveanu : „Pâclele *vin încet după el. Au în ele ceva viu, deşi pădurea pare cufundată în somnul de cremene al muntelui. Prin pâcla mişcătoare străbate de-aproape, fără răsunet, ca un puf, un ţipăt de buhă*. [...] *s-au stins în pâclă şi cele din urmă zări ale zilei care mai nălucesc*

în înalt”. Interacţionând cu contextul figurativ în care este plasat, cuvântul-simbol *pâcle* se încarcă de semnificaţii poetice, devenind un centru de iradiere a undelor lirice. Reverberarea acestora în discurs e susţinută de dezvoltările figurative, precum şi de substituirea cuvântului *pâcle* de coreferentul lui metaforic, *fantome*, în enunţurile ce urmează la o anumită distanţă de secvenţa citată: „Se vedea cum de pe vânătul zăpezii *se preling în sus fantome*. *Se ridicau în timp, apoi coborau la vale*, *apăsa asupra lor tăcerea îngheţată a înălţimilor*”. Totodată, în virtutea ocurenţelor sale, simbolul pâclelor contribuie esenţial la prefigurarea atmosferei ireale în nuvelă, singularizând sugestia poetică a tulburării sufleteşti, a mahnei şi incertitudinii, ce îl cuprind pe Kuli în momentul în care îl ucide pe urs, stări sufleteşti ce colorează dramatic naraţiunea.

O considerabilă capacitate de sensibilizare şi de lirizare vădesc analogiile desfăşurate care, prin similitudinile şi corespondenţele marcate, extind sfera de acţiune poetică şi de rezonare lirică a cuvântului/enunţului: „Avea o părere de bine care-i râdea în toată alcătuirea fizică: era în el *aceeaşi lumină care vibra în cuprinsuri, în pământ, în cer şi în toată zidirea vie*” (M. Sadoveanu, *Nopţile de Sânziene*), „Păreau *un basm*, *o vrajă*, *un descântec* părea câmpul cela de maci înfloriţi, şi cum te prindea în mrejele sale, nu mai puteai scăpa” (Ion Druţă, *Povara bunătăţii noastre*).

Deci am văzut că, în pofida impersonalităţii sale, naratorul heterodiegetic din opera lui Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Ion Druţă ş.a. exprimă adeseori atitudini afective, care îşi găsesc expresie prin mijlocirea figurativului. Redundanţa elementelor figurative, gruparea lor simetrică ori asimetrică, condiţionează formarea unor „ostroave” de lirism, legate unele de altele prin halouri afective, asigurându-se astfel caracterul unitar al regimului narativ liric.

Referinţe:

1. Ţau Elena. Limbajul operei literare. - Chişinău, 2007.
2. Ricoeur Paul. De la text la acţiune. Eseuri de hermeneutică II. - Cluj-Napoca, 1999.
3. Vianu Tudor. Problemele metaforei şi alte studii de stilistică. - Bucureşti, 1957.
4. Vianu Tudor. Arta prozatorilor români. - Chişinău, 1991.
5. Tomuş Silvia. Ionel Teodoreanu sau bucuria metaforei. - Cluj-Napoca, 1980.
6. Zafiu Rodica. Naraţiune şi poezie.- Bucureşti, 2000.
7. Irimia Dumitru. Limbajul poetic eminescian. - Iaşi, 1979.

Prezentat la 19.11.2010

ASPECTE ALE MITULUI ÎN CREAŢIA LUI I. DRUŢĂ

Marcela ADAM

Catedra Literatură Română

Le mythe est assimilé dans la littérature par divers moyens artistiques, ce qui met en valeur plusieurs aspects de la recherche scientifique. Dans ce contexte la création de Ion Druţă est axée sur la valorification multiaspectuelle du mythe qui nous offre un spectre large d'analyse. La vision d'ansamble sur le problème énoncé a entraîné les conclusions suivantes: la création de Ion Druţă actualise le mythe sous diverses formes artistiques; elle relève de multiples niveaux de compréhension; grâce à la fantaisie créatrice, l'auteur réalise le processus de mythisation et de remythisation (il reproduit les structures latentes de la pensée mytho-syncrétique, il introduit des motifs et des personnages mythiques dans un contenu réaliste, il construit un système de mithèmes qui configure „le mythe personnel" de l'auteur).

En tant que facteur de sens et d'attitude, le mythe est une structure littéraire pluridimensionnelle qui s'appuie sur plusieurs disponibilités fonctionnelles: élément de structuration, élément naratif, procédé, vision poétique, intonation, cadre, symbole.

Critica literară a remarcat în nenumărate rânduri şi în raport cu diverse aspecte ocurenţele mitice în opera lui I.Druţă. Vom sublinia acest fapt, observând că mitul în creaţia sa este valorificat în întreaga complexitate de aspecte.

Mai întâi de toate, vom releva mitul ca „element de civilizaţie" [1, p.21], caracteristic pentru societăţile tradiţionale. Formă a „comportamentului uman", mitul instituie „un mod de a fi în lume", un model cultural care închide în sine un sens al experienţei umane, relevând viziunea asupra lumii proprie unei culturi. Miturile, după M.Eliade, „reprezintă în acelaşi timp suma tradiţiilor ancestrale şi a normelor care nu pot fi neglijate" [1, p.21], ele reproduc tiparul acelei *matrice stilistice* de care vorbea L.Blaga. Or, în opinia poetului-filozof, aceasta este o calitate de bază a neamului şi deci o trăsătură esenţială a literaturii sale. Creaţia lui I.Druţă, ca şi cea a lui M.Sadoveanu sau L.Rebreanu, este determinată stilistic de o simţire românească. Recuperând o umanitate fidelă unui ethos şi unei spiritualităţi milenare, scrierile sale recreează mitul dăinuirii unui neam prin firea, comportamentul şi codul său moral.

Formula artistică druţiană înregistrează reflexele mitice de la gestul mărunt, cotidian până la semnificaţiile simbolice ale marilor evenimente umane – naştere, dragoste, moarte. De la clăditul casei din lut la cultivarea păpuşoiului şi răsăritei, de la viţa-de-vie şi livada lui badea Cireş la aratul şi semănatul de primăvară, de la vatra încinsă cu tizic la zarea brodată de cucoare, de la ierburile de leac şi apa neîncepută la vraja sfântului Andrei şi sărbătorile de an; de la „mugurii" Ciuturii la „fluturii negri" ai lui Onache Cărăbuş, de la firicelul de brânduşă la „focul" din inima bărbatului, de la curăţenia casei mari la ecologia sufletului, de la dorul de mioare la dorul de oameni… – pana lui Druţă rescrie balada sufletului moldovenesc însetat de sacru, de bine şi frumos, de frumos şi sfânt. În acest sens, criticul M.Cimpoi sublinia: „Trăind într-o lume în care temeiurile etice s-au clătinat, eroii săi caută în mod fervent salvarea prin sacru"[2, p.179]. De remarcat e şi faptul că măsură a sacrului devin eroii înşişi, or, sacrul în scrierile lui I. Druţă se valorifică prin dimensiunea mitică a acestora: oameni înţelepţi şi nobili, de o puritate morală netăgăduită, de o bunătate copleşitoare şi un curaj civic exemplar – fiinţe cu suflet de taină, purtând misterul esenţelor eterne. Aşa sunt: badea Toader şi bătrânul Ion, badea Cireş şi Onache Cărăbuş, mătuşa Ruţa şi Vasiluţa, Călin Ababii şi Păstorul ş.a.

Homo arhaicus, homo naturalis, *homo religiosus* – determinări a căror simbioză caracterizează prin excelenţă tipul eroului druţian. Religios ca factură, de o cuminţenie creştinească, el poartă grija datinii şi a firii, ferm convins că „este o rânduială a pământului şi dacă încalcă şi rânduiala asta nu-i mai rămâne nimic", deoarece „a încălca aceste hotare înseamnă a te situa în afara lumii civilizate", înseamnă să „nu ai nici un Dumnezeu", „nimic nu mai are rost şi dacă nu te ridici atunci când se calcă în picioare tot ce avem mai frumos şi mai sfânt, atunci nici cerul, nici pământul…".

Esenţa religios ritualică a vieţii ţine de structura psihică a personajelor, ce se revendică unui inconştient matriceal ţesut de un fond mitic străvechi, de aici neliniştea şi prudenţa faţă de valorile prezentului, protecţia *legii* dictată de codul moral al pământului, de obicei şi tradiţie, precum şi sentimentul ritualic al naturii. Deşi reprezintă umanitatea cea mai simplă, s-a remarcat nu o dată că „omul conceput de Ion Druţă nu e deloc un primitiv şi nici o fiinţă sumară. El e, dimpotrivă, o fiinţă profundă, capabilă să comunice cu lumea sa la un nivel de intensitate şi complexitate deosebite", religiozitatea personajelor sale depăşeşte conduita creştină

cutumiară prin „coordonate străvechi, precreştine, ţinând de mentalitatea mitică cu elemente de htonism şi animism arhaic abia recognoscibile…"[3, p.127-128], religiozitatea lor ţine de „primitivitatea sufletului ţărănesc, de arhetipalitatea lui" [2, p.180]. Ca şi eroii lui Sadoveanu, subiecţii lui Druţă au o „autenticitate fenomenală", desemnând un specimen uman, ce configurează o ontologie vagă a spiritului, consideră M.Cimpoi [2, p.179]. În acest context, este remarcabilă observaţia criticului E.Botezatu, conform căreia farmecul poetic al scrierilor lui I.Druţă e determinat de frumuseţea eroilor: figuri-principii, personaje-cazuri, eroi-emblemă – faţete diverse ale unicului, spiritualitatea etnosului moldovenesc [4, p.308-309].

Măiestria autorului, credem, rezidă în arta de a surprinde în figuri concrete, reale, însemnele arhetipalului, factura lor de model valoric prin exemplaritatea şi universalitatea gestului şi a firii, proiectându-le astfel pe coordonatele unei dimensiuni mitice la rangul de simbol al permanenţelor nealterate.

Din perspectiva semnificaţiilor pe care le introduce mitul, universul operelor druţiene, explorând potenţialul artistic al contrastului şi contrapunctului, dezvăluie o structură dualistă a lumii, axată pe dispunerea binară a lucrurilor. Dislocate în serii duble: sacru/profan, bine/rău, frumos/urât, vechi/nou, tradiţie/modernitate, adevăr/minciună, curat/murdar etc., acestea valorifică o ordine morală, un principiu al cuviinţei în termenii căreia sunt surprinse simbolic tensiunile acestei lumi. În acest mod, autorul ia în dezbatere probleme de etică şi estetică populară, conflicte tradiţionale cu grave rezonanţe actuale: omul şi lumea, omul şi timpul, omul şi natura, omul şi destinul, evocând totodată: drama neînţelegerii, risipirea umană, drama desolidarizării de sacru, de tradiţie, pierderea de sine şi înstrăinarea, drama uitării şi a compromisului cu conştiinţa, dezaxarea morală şi spirituală. „Toată patima scrisului druţian, observă Gh.Mazilu, rezidă în această privinţă de a descoperi şi susţine Omul din om" [5, p.69]. Or, „opera sa, conchide în aceeaşi cheie M.Cimpoi, este în linii mari o expresie a rezistenţei spirituale şi morale în faţa a tot ce subminează naţionalul, umanul, sacrul" [2, p.178].

Logica mitului este întreţinută şi pe coordonatele Spaţiu şi Timp. Posedând „conştiinţa unei lumi reale şi semnificative", eroii lui Druţă au revelaţia spaţiilor sacre, aici ei îşi revarsă bucuria şi amarul, aici îşi primenesc sufletul în clipe de grea cumpănă, aşa sunt: casa, „casa mare", vatra, focul, ograda, dealul şi câmpia, pădurea şi malul de apă etc., cu substrat profund arhetipal, acestea configurează atât un spaţiu concret-natural, cât şi unul simbolic. Timpul, cu destule referinţe reale, este absorbit de ritmul milenar al existenţei cu vreme de arat şi de semănat, de cosit şi de horit, de cântec şi de rugă. Relaţia timp–om în creaţia druţiană este una complexă cu multiple valenţe simbolice. Deşi supus agresiunii temporale curente, protagonistul lui Druţă are graţia Marelui Timp: timpul vis şi reverie al Ruţei şi al Păstorului, timpul-creaţie al lui moş Mihail, timpul memorie, timpul uitare, timpul reînvierii…

Formula stilistică însăşi este una de factură folclorică, cu rădăcini adânci într-un etos patriarhal de unde-şi trag sevele viziunea filozofico-populară, mito-poetică asupra vieţii, respiraţia epică cu sovon de legendă şi mlădieri de baladă. Discursul narativ-poetic ţese motive şi embleme mitice cu fire lirice de doină şi dramatism baladesc. Oameni şi locuri, timp şi acţiune, lexic şi simţire, precum şi ritm, frazare, tonalitate, atmosferă, ce şi cum spune – toate vorbesc despre nota profund populară a creaţiei druţiene, aspect originar ce dezleagă misterul originalităţii, fapt evidenţiat sub diverse aspecte de critica literară (H.Corbu, M.Cimpoi, E.Botezatu, M.Dolgan…). Aşadar, factor de sens şi atitudine mai întâi, mitul îşi revendică şi disponibilităţi funcţionale: element structurant, nucleu narativ, schemă, procedeu, viziune poetică, intonaţie, cadru, simbol.

Sub acest raport convingătoare ni se pare nuvela *Toiagul păstoriei*, lucrare net originală ce relevă iscusinţa naratorului de a turna tâlcuri moderne în tipare tradiţionale. Piesa vădeşte o suplă adaptare a mitului mioritic la realităţile contemporane. Se reperează astfel o „palingenezie"[1] datorită căreia mitul se face apt de a exprima cel mai adecvat tensiunile unei epoci. Conflicte tradiţionale, fixate prin prisma actualităţii, redau cât se poate de bine criza lumii moderne, invadată de totalitarism, birocratism şi false idealuri. Cercul de interese, în mare parte acelaşi în majoritatea scrierilor druţiene, este: omul între oameni, omul şi destinul, omul şi conjunctura vieţii, omul şi istoria – confruntări dintotdeauna purtând în virtutea vitregiei timpului repercusiuni cu accente deosebit de grave. În acest sens, vom sublinia caracterul iterativ, obsesional chiar al temelor druţiene, care formează reţele, amplificând cu fiecare verigă semnificaţiile şi care în virtutea caracterului lor existenţial, traduc un raport de adeziune sau respingere între subiect şi obiect. Aşadar, pericole de vremi – invidie, avariţie, rea-voinţă – sunt potenţate de maliţiile epocii: neînţelegere, ipocrizie, indiferenţă, laşitate, servilism, trădare şi drept urmare: risipire, singurătate, jale-dor, nostalgie, tristeţea neîmplinirii, „povara bunătăţii" şi a îngăduinţei, trecere…

[1] În opinia lui Pierre Albouy, exprimată în lucrarea *Mythes et mythologies dans la littérature française*, nu există mit literar fără o „palingenezie" care să îl readucă la viaţă într-o epocă în care se dovedeşte a fi apt de „a exprima cel mai bine problemele specifice" [6, p.126-127].

„*Toiagul păstoriei* e o *Mioriță* a lui Druță" [7, p.8], legătura cu capodopera populară este de netăgăduit. Nuvela, în planul literaturii comparate, se prezintă drept model perfect de iradiere şi flexibilitate. Decodarea textuală este orientată de titlu şi de mottou, care apar cu „dublă referință la mit şi la operă" [8, p.134] şi apoi noua fabulație nu doar păstrează „sintagma minimală " a mitului mioritic, ci distribuie elementele recurente, astfel încât povestea ciobanului folcloric se reconstituie în subtext cu fiece articulație discursivă, radiind multiple fulgurații simbolice. *Situația mitică*[2] se conturează, astfel, şi la nivelul elementelor epice, care presupun o succesiune de evenimente, dar mai cu seamă la cel al elementelor dramatice, ce presupun atitudinea unor personaje față de evenimente, proiectarea evenimentelor în existența interioară şi modul de reacțiune față de ele.

Subiectul nuvelei, simplu în aparență, reface pe negativ schema fabulei baladeşti, explorând cu măiestrie tehnica ambiguității şi a suspansului: „*Şi... n-avea oi.* ", gândul reface imaginar **„** Ş-are oi mai multe"; „gura de rai", „piciorul de plai" îl regăsim răsturnat în brazda timpului, „*după ce-a ars odată în focul războiului, după ce-a mai ars o dată, acum de secetă, era palid şi sterp, numai colb şi buruiană*"; conflictul de suprafață ascunde acelaşi motiv „*Că-i mai ortoman", dar pe temei absurd: „La urma urmelor, chiar dacă n-are şi n-are, şi n-are oaie de râs la casă, de unde atâta muşchi, atâta vână, atâta vlagă?...Da sumanul cela lung până la călcâie?... Îşi face omul o cuşmă lungă de un cot dacă nu are oi multe…"*. E mai ortoman în simțire, în gânduri, în vise, în cântece şi vorbe bune, se conturează astfel un conflict cu atât mai dramatic, cu cât obiect al invidiei devin: sufletul şi inima, firescul şi candoarea, inteligența şi visarea, tenacitatea şi curajul. Similitudini multiple încifrate în aluviunile texturii, dispuse după legile alegoriei şi ale simbolului, lărgesc substanțial perspectivele de interpretare. O „*Mioriță*" *au rebours*, parafrazată până la răsturnare, ce înfățişează o lume pe dos, lunecând pe panta demoralizării şi a despiritualizării, o lume care cedează codul moral şi estetic de veacuri pornirilor vicioase ale epocii, dar căreia i se oferă şansa mântuirii prin exemplaritatea unei existențe. „Apostol al toleranței, îngăduinței şi iubirii" [9, p.19], protagonistul lucrării îmbină chipul şi asemănarea ciobanului mioritic, păstrând vocația şi dăruirea, devotamentul şi credința, „*cioban de viță veche, cioban din creştet*"; aspectul, „*era nalt, voinic, frumos,*" – „mândru ciobănel"; simțirea: visător, singuratic, cu dorul de mioare şi dealuri fumurii; cu însemnele Cristului, ale Păstorului cel Bun din mitul biblic „*i-a pus părintele mâna pe cap, însemnându-l din mijlocul celor mulți şi amărâți ...*". Ambiguitățile şi simetriile textului relevă dubla ipostază a eroului: ciobanul ce păstrează memoria turmelor de odinioară, risipite în umbra casei-stână, în ograda-ocol, în abur de tizic şi tânguirile de fluier (acestea la rândul lor dublându-şi referința prin aluzii subtile la un model de umanitate cu tradiții vechi, străbune) şi păstor al poporului, „părintele mulțimii", purtând crucea destinului său împovărat de grijile acestei lumi: „*Avea el ceva în eterna paternitate fără de care nici lumea nu putea fi concepută, nici viața nu putea fi trăită din plin. Vine o vreme când toți vor să fie copii, toți vor să se joace, dar grijile cele mari şi grele, care nu pot fi în nici un fel aruncate în mijlocul drumului, păi, trebuie doar ca cineva să le primească şi să le țină pe umerii săi cît se vor nebuni şi veseli cei din jur?*". Vom observa aici valorificarea structurilor mitice şi la nivel de personaj: prezența eroului mitic, mai bine zis, constituirea unui mit al eroului, care, dincolo de simbolul general pe care îl exprimă, manifestă modificări solicitate de atmosfera şi spiritul epocii în care apare.

Grea de semnificații, piesa ni se relevă aidoma unui rezonator prin care sensurile condensate radiază noi înțelesuri. Urmând logica alegoriei, subiectul se modelează drept continuare a dialogului din epigraful lucrării („ *– Mioriță laie, / Laie bucălaie, / De trei zile-ncoace / Iarba nu-ți mai place, / Gura nu-ți mai tace…"*), grija ciobanului pentru Mioară prefigurează grija Păstorului pentru semenii săi debusolați, dezorientați, pendulând între bine şi rău, moral / amoral, material / spiritual, iar firele epice se împletesc în jurul prevestirii subînțelese a Mioarei, relevând incandescența morală a firii, puterea de rezistență şi dăruire; Păstorul nu-şi trădează vocația: „*păstoritul nu-i atât o îndeletnicire, cât o vocație, un destin, o cruce pentru toată viața şi cel care a luat toiagul, îndemnând turma în urma lui, nu va mai putea nici el fără turmă, nici turma fără el*". Sprijinindu-şi singurătatea şi dorul pe toiagul bunătății şi al credinței, al bonomiei şi al puterii lăuntrice, al dragostei de țară şi de oameni, al artei şi al unui „departe" visat, el îşi urmează cu seninătate mioritică drumul cenuşiu al sorții, suportând cu înțelepciune şi stoicism vitregiile vieții, conştient de „*acel mare adevăr că nimic nu e veşnic pe lume – toate sunt trecătoare*" şi de aceea toate îşi află rostul, or, rostul său este în a păstra vie amintirea unei „turme", a rămâne devotat unui crez şi unei firi moştenite de veacuri, a semăna bunătate şi blândețe prin nezdruncinatul său „bine", a da un sens existenței, oferind prin prezența-i dovada

[2] Situația mitică şi eroul mitic – elemente distincte ale structurilor mitice. Vis-à-vis de ele numeroşi cercetători contemporani ai mitului printre care Roger Caillois şi Raymond Trousson operează o distincție între un mit al situației şi un mit al eroului, indispensabile în cele din urmă, căci orice situație mitică presupune şi prezența unui erou.

bunului simț şi a zilelor împlinite, a mirui o lume în semn de binefacere şi blagoslovire cu o zdreanță de cântec şi un abur de fum, a păstra sufletului partea sa de zbor, căci „*avea fluierul cela darul de-a mângâia, de-a îmbărbăta, de-a face sufletul să se rupă de la pământ, să zboare, şi sătenii, osândiți de-a se fi tot târât ca râmele, împreună cu fluierul cela se rupeau şi ei pe-o clipă-două de la pământ, să mai vadă lumea în jur*”. Şi aşa, „*conştient şi mândru de înalta misiune*” (*părea că a şi fost adus pe lume anume pentru a nu se pierde sămânța mioarelor niciodată*), a suportat destoinic destinul – Golgotă între rugă şi blestem, între bucurie şi ură, stimă şi zavistie, zavistie şi mândrie; un sfânt pe vreme de secetă ori când anul era ploios, un prostănac de modă veche, un mocan când erau zile mai bune, sărac lipit pământului, dar chiabur, reacționar, duşman de clasă – le-a suportat pe toate, „rămânând pururea binevoitor față de soartă şi față de lume”, cu „*zâmbetul cel bun împănat între două suspine, şi tăcerile pline de miez, şi cuşma cu clape strânsă drept inimă în semn de bunăvoință, cu creştetul puțin țintit înainte spre o adâncă plecăciune*”. Bolnav de lume şi de vreme, vitregit de soartă şi de semeni, părăsit, neînțeles, uitat, Păstorul nu este totuşi un învins, biruința sa ține de un plan superior, acolo unde nici o alterare nu-l poate atinge şi nici o rea voință nu-l poate afecta, biruința sa ține de spirit, de lumea artei şi a creației, simbolizată prin fluier şi visare, de comunitatea lui eternă cu natura de care nici chiar moartea nu e în stare a-l desprinde. Revelator în acest sens este finalul nuvelei, scena reînvierii în pâlcul de iarbă verde de ziua pomenirii, răzbunându-şi astfel destinul cu o primăvară după o iarnă lungă şi grea, devine dovada supremă a umanismului şi credinței purtate unei lumi pribegite pe care a dorit-o reîntoarsă la valorile etice. Simbolul „covoraşului verde din marginea cimitirului”, precum şi replica: „*Haidem, mă la iarbă verde*!”, afirmă, în opinia exegetului literar C.Şchiopu, ideea că mulțimea are revelația sacrului, ceea ce determină revenirea omului rătăcit, a celor împrăştiați, la matricea noastră spirituală [10, p.192]. Conştiința de neam purtată în sufletul şi în inima Păstorului, brăzdată o viață cu plugul artei şi al credinței, până la urmă a răsărit. „*Nu putea să nu răsară, pentru că dac-o fost cioban ş-o ținut oi…*” – realizare supremă şi dovadă a unui destin împlinit. Finalul, demn cu adevărat de dictonul latin *finis corōnat opus*, înnoadă articulațiile subtextuale şi distribuie accentele întru desluşirea semnificațiilor operei, conjugând într-un tot unic reflecții mitice, baladeşti, sugestii biblice şi suflu de legendă.

Grație potențialului conotativ pe care-l încifrează sfârşitul, nuvela poate fi omologată scenariului ce consacră „drumul spre centru”. Itinerariu inițiatic, „drumul spre centru” este, în opinia lui M.Eliade, „trecerea de la zona profană într-o zonă sacră; translația de la irealitatea vieții imediate, la realitatea absolută: de la iluzie şi devenire, la ontic; de la umanitatea muritoare, la îndumnezeire. Şi acest drum spre centru implică întotdeauna efort, suferință, rătăcire; nu este niciodată un itinerariu facil; este o ascensiune (...) sau un pelerinaj, o circumvoluțiune, o „rătăcire”, însoțită întotdeauna de obstacole, greutăți, ispite, lupte, spaime etc. Pe un alt nivel drumul spre centru se reduce la drumul către sine însuşi, către centrul propriei sale ființe” [11, p.114]. Eroul lui Druță este proiectat în „drama universală” pe care, asumându-şi-o plenar, o trăieşte autentic şi total, dobândind astfel o cunoaştere de sine şi o armonie spirituală prin care e în stare a transcende profanul spre îndumnezeire. Putem cu uşurință reconstitui şi aici schema pe care, cum observă consacratul istoric al religiilor, o refac eroii şi marile teme ale literaturii universale: eroul ce întâmpină o seamă de greutăți şi suferă o seamă de conflicte, provocate de destin, de condiția istorică, de prejudecățile sociale (Păstorul – destin deposedat de propriile unelte, înstrăinat de fire şi de oameni, supus neînțelegerii, singurătății şi tăcerii, deportat în Siberii...); toate aceste „probe” prin care e nevoit să treacă pentru a ajunge la „țintă” („ținta” – armonia lăuntrică, rezistența morală şi spirituală, „regăsirea turmei pribegite”, menținerea conştiinței de neam) [11, p.115]. Traseul existențial al Păstorului este o viață încorsetată de primejdii, mereu la limita ființării aceasta devine o inițiere în suferință, în moarte şi prin ea în Ființă. „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată”, versul eminescian, versul unui învingător relevă sensul ultim al acestui dramatic destin, or, viața sa este în întregime o şcoală a morții, o înfruntare a limitei. Păstorul moare de-atâtea ori în singurătățile sale (*cioban de viță veche, cioban din creştet până în tălpi, el totuşi n-avea oi; şi de vândut l-au vândut, şi pe o cărăruie de codru des l-au găbjit, şi în spate i-au sărit, şi cu frânghii l-au legat, şi de ştreang au tras, dar nu i-au putut face nimic...; nu se mai încinge fumul din tizic deasupra satului, nu se mai aude fluierul, nu mai ajunge până în drum miros de făină fiartă...; coborât în mine, la săpat...*), încât moartea adevărată devine o renaştere întru Ființă. Urmând fidel destinul său arhetipal, Păstorul, aidoma ciobanului mioritic, conştient fiind de trădare, de moarte iminentă, o acceptă ca pe o jertfă voluntară de sine, dându-i sensul totodată de reînviere în Natură şi îi acordă astfel valoarea supremă, dar nu de reconciliere cu destinul, de resemnare în fața morții, ci de ripostă, de sfidare a sistemului social totalitar prin atingerea „țintei” ultime – regăsirea spirituală a sătenilor, memoria semenilor, continuitatea poporului, dăinuire, nemurire. Nuvela poate fi citită, aşadar, ca o revalorificare pe noi coordonate a unui mit al morții, considerată ca misterul jertfei de sine, un mit al jertfei creatoare,

căci viața Păstorului în plenitudinea sa este o veghere tacită a candelei spirituale a neamului, o modelare în surdină a conştiinţei consătenilor săi, o transpunere – „construire" a ființei sale în viitorul neamului. Mănăstirea sufletului moldovenesc va dura prin memoria instituită cu jertfa de sine a creatorului. Această „creație" spirituală este o replică de rezistență în fața regimului totalitar sub care derulează întâmplările şi a cărui scop în sine a fost exterminarea culturii naționale, nimicirea poporului ca unitate etnică şi spirituală autonomă, în termeni eliadeşti un „metodic asasinat al culturii româneşti" [11, p.30].

Altoită pe tulpina baladei populare, piesa irupe într-o eflorescență parabolică, alimentând multiple reflecții filozofice despre viață şi moarte, trecere şi dăinuire, soartă şi destin, om şi timp, omul între semeni, bunătate şi credință, rezistență şi devotament, sacrificiu şi dăruire, material/spiritual, artă şi creație, trecut/prezent/viitor...

Plină de actualitate, nuvela reface pe alte coordonate paradoxul scrierilor sadoveniene, a căror acțiune realistă şi obiectivă, nu demitizează, ci merge mai departe în mit, mitizând, remitizând. Această convingere este dictată de urzeala netradițională a subiectului, lucrată cu unelte moderne de expresie, ce îmbină realul cu fictivul, firescul cu neobişnuitul, trăirea imediată cu imaginarul. Dacă remitizarea, în creația literară, se manifestă drept operație poetică de convertire a miturilor vechi la noi semnificații, originale, moderne atunci autorul a reuşit să o facă la cel mai înalt nivel şi aceasta cu atât mai revelator cu cât semnificațiile noi îmbracă şi o formă adecvată prin modul în care aceasta este realizată, prin propulsarea referinței alegorice departe în simbol, plăsmuind astfel un mit poetic original, „un mit individual construit înlăuntrul unui cunoscut mit național"[9, p.30], constată Eliza Botezatu.

Aşadar, putem susține cu certitudine că „Toiagul păstoriei" este un text mitic şi aceasta nu doar din perspectiva intertextualității, în lumina căreia nuvela îşi dezvăluie adevărata amploare semnificativă, ci şi din cea a măiestriei artistice, a virtuozității tehnice or, dincolo de reminiscențele şi motivele mitice, baladeşti, biblice, se pot întrezări alegoria vieții şi strategiile ficțiunii care disimulează adevăruri sacre, fapt ce validează formula „crearea mitului din mit" [9].

Dimensiunea mitică este atinsă, în opinia noastră, grație explorării meşteşugite a două modalități de bază: captarea sensului în elemente nucleare, segmente-cheie, apte a dezvolta o „semiotică subiacentă" prin statutul său semiologic ambiguu, determinat de un potențial sugestiv dublu: denotativ şi conotativ; şi lirismul dezarmant al scrierii, ambele în stare a supune instanța receptoare efectului mitic prin impresia evocată în punctul de incidență al simțurilor noastre cu sensul. Această finalitate se constituie drept rezultat al jocului tehnicilor discursului narativ, întemeiat pe o suită de procedee capabile să reconstruiască pe noi dimensiuni structura arhetipală. Printre acestea, credem, un rol deosebit îl au: tehnica portretizării, portretul Păstorului – ax ordonator al scrierii, se constituie prin reliefarea trăsăturilor dominante în jurul cărora, după principiul opoziției şi al contrastului, se constituie subiectul. Trăsăturile fizice şi abilitățile Păstorului stau sub semnul neobişnuitului, al fabulosului, determinate fiind de comparația „era nalt şi zdravăn cât un munte", de unele trăsături hiperbolizate, cum ar fi „în gâtlejul cel lung şi osos, ars de soare şi bătut de vânturi, picură un răcnet, ce poate înfiora, la un ceas de supărare, o pădure întreagă", „e vânjos cum nu se mai poate", de misteriosul „se zice", reluat de fiecare dată pentru a adăuga noi detalii portretului, în stare a fascina o lume, precum şi de aluzia la descendența sa „căci de acolo, de la munte o fi coborât neamul lor pentru a se căpătui pe dealurile noastre" – acestea, precum şi biografia sa neparticularizată marcată de numele generic Păstorul, devin procedee ce înscriu prototipul eroului în sfera arhetipalului. Factura arhetipală a protagonistului, purtând însemnele vechimii şi ale autohtonismului, conjugă, după cum am observat, multiple semnificații ce dezvăluie „un fond simbolic primordial – de răbdare, de bunăvoință şi blândețe" [9, p.20], precum şi reflecții privind soarta neamului, or, drama Păstorului pune în evidență drama unui etnos, deposedat de propria ființă, dar care, în pofida intemperiilor secolului (colectivizare, foame, infern Siberian…), rezistă spre dăinuire prin libertatea firii, curajul voinței, măreția sufletului, intransigență morală şi patima inimii. Aşadar, istoria Păstorului în perspectivă arhetipală reprezintă istoria unei repetiții (repetiția – mecanismul fără de care nu există mit), iar imaginea *„păturii de iarbă deasă"* este o ultimă proiectare în mister a *„singuraticului păstor din vârful dealului"*, exemplară pentru întreaga colectivitate această imagine insistă pe memorie, istoria de care trebuie să ne aducem aminte (o altă trăsătură a caracterului exemplar al oricărui mit). Nu există mit fără destinatar, chezăşie, garant şi actor al exemplarității [12, p.139], susține D.-H. Pageaux, or, ce altceva este păstorul lui I.Druță dacă nu model de exemplaritate. În raza ideatică a gândirii eliadeşti[1] povestea singuraticului Păstor este un veritabil mit prin puterea sa de a releva o *manifestare deplină* a acestei existențe şi această

[1] „Mitul se defineşte prin modul lui de a fi: nu se lasă surprins ca mit decât în măsura în care revelează că ceva s-a *manifestat deplin* şi această manifestare este în acelaşi timp *creatoare* şi *exemplară*, pentru că ea întemeiază la fel de bine şi o structură a realului şi un comportament uman" [1, p.10-11].

manifestare devine în acelaşi timp *creatoare* şi *exemplară*, căci ea întemeiază o conştiinţă de sine a poporului şi un model de comportament uman.

Suprimarea acţiunii epice pentru a se fixa mişcările interioare, atitudine, trăire, gest, comportament, fapt ce potenţează forţa de generalizare şi puterea de simbol a eroului, este una din modalităţile de bază ale narării. De aceea acţiunea derulează în regim virtual, convenţional-simbolic; coordonatele spaţiale, şi ele convenţionale (munte, deal, depărtări, ogradă, casă, vale, sat, mină), pe lângă conotaţiile arhetipale pe care le evocă, au şi un statut funcţional de a marca opoziţia valorică între păstor şi semeni, relevând un cadru conflictual.

Fondul semnificativ al nuvelei se valorifică substanţial prin unduirea firească a realului cu imaginarul, procedeul prin care ficţiunea operează trecerea dintr-un plan în altul, dintr-o durată obiectivă în una interioară, subiectivă, trăită este reveria: visarea şi cântecul, sporite de înserare, focul dintre cele trei pietroaie, aburul de mămăligă – acestea prin caracterul lor repetitiv, aproape ritualic, adaugă însăşi dimensiunea „Marelui Timp”.

Unul din procedeele de bază prin care naratorul imprimă scrierii nota mitică este, după noi, insolitarea prin exploatarea măiestrită a potenţialului expresiv al limbajului. În acest sens, autorul valorifică cuvintele cu „sarcină mitică” *(toiag, păstor, turmă, ocol, stână, suman, chimir, cremene, iască...)* şi pe cele cu „sarcină magică” *(depărtări, amurguri, fumuriu, fluier, binefacere, blagoslovire, eternă paternitate...)*, cuvinte capabile a trezi reacţii emotiv-reflexive prin energia sa iradiantă şi forţă originară. Se repereaz ă astfel o deplasare din aria semantică a aparenţelor denotate în cea a esenţelor conotate, deplasare în cadrul căreia cuvintele, depăşind statutul lor lingvistic, devin semne poetice în stare a evoca propria memorie şi pe aceea a lucrurilor.

În opinia lui G.Durand, la un mit „nu numai firul povestirii are importanţă, ci şi sensul simbolic al termenilor. Întrucât, dacă mitul, fiind discurs, reintegrează o anumită „liniaritate a semnificantului”, acest semnificant subzistă în calitate de simbol, nu în calitate de semn lingvistic „arbitrar” [13, p.444]. Iar simbolurile mitice nu repereaz ă o înţelegere discursivă, ci una emotivă, ştiut fiind faptul că adevăratul substrat al mitului nu e unul raţional, ci sentimental. În acest sens, nuvela druţiană îşi revendică statutul mitic, mizând pe intensitatea lirică a scrierii ce absoarbe câmpul naraţiunii, prin condensarea şi contragerea acţiunii în embleme şi simboluri, prin arta asociaţiilor sugestive. Liniaritatea povestirii este dinamitată, astfel, de latenţele plurisemnificative ale cuvintelor, care acumulează gradat încărcătura valorică, relevând „roiuri de imagini” cu sarcină semantică afectivă. Se reconstituie astfel traseul figurativ propus de teoreticienii americani R.Wellek şi A.Warren, imagine – metaforă – simbol – mit. În acest sens, revelatorii sunt constituirea ascensională a imaginilor textuale, cum ar fi păstorul, fluierul, foc, toiag, turmă... Fluierul, de exemplu, atribut al ciobăniei devine metaforă a păstorului însuşi (*fluierul din vârful dealului o fi ştiut el destul de bine lumea din vale ş-o fi bănuit că la un ceas de cumpănă nimeni nu-i va lua apărarea*), iar determinat de o dominantă vitală – spiritualitatea – devine simbol al artei-creaţie.

Dimensiunea poematică a nuvelei este întreţinută de efuziunile şi laitmotivele lirice, ritmicitatea şi muzicalitatea frazei. Acestea, subordonate unei structuri compoziţionale originale, sporesc valenţele operei, învederând tiparul mitic drept formă „stratificată” ce favorizează înţelegerea calitativă a sensului acestuia. Astfel, reflexe şi tensiuni revelatorii, sunt puse în evidenţă de armonia corespondenţelor şi a opoziţiilor, a simetriilor şi asimetriilor textuale. Reluările ritmice ale începutului „şi n-avea oi” puse în raport de opoziţie cu sfârşitul reliefează profunde semnificaţii simbolice, semnificaţii întreţinute şi de arhitectura inelară a scrierii, bazată pe proiecţia incipitului şi a mottoului în acest final sugestiv „dac-o fost cioban ş-o ţinut oi”. Structura contrapunctică a nuvelei, precum şi strategia ficţională distinctă dezvoltă profunde latenţe textuale. În oglinda tristă a unui destin omenesc, putem întrezări destinul dramatic al unei culturi. În acest sens, nuvela ia forma unei polemici ascunse cu momentul politic contemporan, care se anunţa a fi, cum observă M.Eliade, „un nou şi implacabil război religios“[1]. Acesta comportă repercusiuni fatale pentru biografia spirituală a unei naţiuni, căci esenţa sa ţine de „distrugerea spiritualităţii adversarului – a zeilor, miturilor, simbolurilor lui, sau pur şi simplu, a izvoarelor lui de creaţie” [11, p.32]. Autorul are, credem, meritul de a surprinde cu deosebită fineţe acest conflict de valoare universală, prin care se urmăreşte destituirea, exterminarea unui „mit” şi înlocuirea lui cu un pseudomit, un antimit, un „provincialism mitologic” [11, p.209]. Conflictul este sugerat de insistenţa cu care revine laitmotivul „şi n-avea oi”, forma negativă a mioriticului „şi are oi mai multe”, precum şi de atare pasaje, cum ar fi: deportarea, substituirea căsuţei-stână a păstorului prin „*cârmuirea colhozului*”, rigorile faţă de noua locuinţă, interzicerea focului, adunările şi seminarele iniţiate pentru „*cei ce caută cu tot dinadinsul să intre serile în sat pe lângă căsuţa ciobanului*”, precum şi avertizările cu privire la

[1] Război prin care se înţelege, în opinia lui M.Eliade, nu doar o opoziţie între două ideologii politice, ci, în primul rând, de apariţia în câmpul istoric a unei mistici revoluţionare (un nou mit, un pseudomit), care tinde cu necesitate la întinderea ei victorioasă pe toată suprafaţa planetei şi, ca atare, la nimicirea oricărei rezistenţe, de orice natură ar fi ea [11, p.31-32].

„elementele vechi care chiftesc de răutate, pentru că în temelia acestei lumi noi zac îngropate visele lor de altădată" şi că *„omul nostru, mulțumit de realitățile din jur, nu are pentru ce iscodi depărtările şi numai cei care au ținut cândva oi...*", iar culmea ignoranței este hotărârea despre nivelarea mormintelor.

Toiagul păstoriei este în întregimea sa o metaforă[2] cu dezlegare în mit, metaforă globală în accepția în care o dădea acesteia T.Vianu, de expresie a unei adâncimi cu semnificații de o bogăție inepuizabilă, izvorâtă din punctul de vedere al unei concepții despre lume [15, p.292]. Concepția despre lume a scriitorului I.Druță este ghidată de credința imuabilă în valorile etice, în tot ce-i frumos şi sfânt, păstrând viu cultul neamului şi al strămoşilor, mizând pe valoarea omenescului din om. Exponent fidel al universului pe care îl înfățişează, prozatorul respiră cu sufletul acestei lumi, conştient fiind de durerile şi grijile actuale, cărora a ştiut să le găsească reflectare originală în contextul problemelor general-umane. Subordonată fiind mai întâi de toate semnificațiilor actuale, codificarea mitică a subiectului ne învederează convingerea că nu mitul este sursa şi modelul operei sale, ci o existență reală, o dramă a istoriei, brodată în motive mitic-baladeşti. „O tulburătoare baladă modernă" observa poetul Gr.Vieru [16, p.209], şi avea perfectă dreptate nu doar în planul intonațional al scrierii, ci şi structural, fiindcă convenționalitățile speciei, după cum ne-am convins, sunt prezente: filon narativ brodat liric şi simbolic cu medieri parabolice; subiect adecvat ce pune în evidență drama unui destin, un caz tragic de realitate ce reflectă probleme general-umane. În acest context, formula baladescă pe care o adoptă autorul se dovedeşte a fi consubstanțială nu doar planului intonațional şi structural al scrierii/scrierilor (critica a semnalat în mai multe rânduri caracterul de baladă şi al altor lucrări druțiene), ci şi cu natura interioară, profund dramatică a creatorului însuşi. Această opinie este dictată de ipoteza mitului personal identificat în creația autorului şi a cărui expresie esențializată este, în opinia noastră, imaginea păstorului.

Mitul personal, formă apriorică de imaginație, ne oferă posibilitatea de a releva expresia personalității inconştiente a scriitorului şi a evoluției acestei personalități, prezentând dovada unei înalte meniri şi măiestrii artistice susținută de o intensă trăire interioară a actului estetic. Definit de psihocriticul francez Ch.Mauron drept fantasma cea mai frecventă la un scriitor, sau, altfel spus, imaginea care rezistă la suprapunerea operelor sale [17, p.209], mitul personal poate fi conturat prin relevarea repetărilor involuntare a unor elemente obsedante, țesute în canavaua acelor imagini care trecute prin purgatoriul unor identificări succesive (obiectul exterior este interiorizat, devine o persoană în interiorul persoanei şi invers, grupuri de imagini interne, încărcate de iubire sau de teamă, sunt proiectate asupra realității) pun în evidență o dominantă stilistică profund personală a creatorului. Dacă în cazul genului liric această dominantă ia forma unor figuri de stil, cum ar fi în special metaforele obsedante, care, la rândul lor, revelează asociații de idei obsedante, atunci în cadrul operelor epice şi dramatice suprapunerile textelor fac să apară adevărate obsesii structurale, care pun în evidență o rețea asociativă de personaje şi de situații dramatice persistente. La o analiză de ansamblu a operei lui I.Druță ne dăm seama că personajele se continuă unele prin altele complinindu-se reciproc, dezvăluind astfel complexitatea sufletului moldovenesc. De la moş Andrei, la Onache Cărăbuş care vine din badea Cireş şi în acelaşi timp tăinuieşte o Ruță, mătuşa Ruța, care, la rândul ei, certifică existența unei Vasiluțe, Maria Sfânta şi Samariteanca, Călin Ababii un ostaş al sufletului şi Horia la straja conştiinței naționale – toți se regăsesc ca într-un mozaic de oglinzi în imaginea generalizată a Păstorului, care prin caracterul său arhetipal se dovedeşte a fi aptă a conota nu doar „originea pastorală a poporului", „semnul său de popor străvechi cu experiență şi cultură milenară", ci şi o coordonată caracteristică definitorie a scriitorului în discuție. Statutul acestei imagini arhetipale, topit în magma unei trăiri intense, îşi subordonează caracterul general unei optici personale, devenind astfel o efigie a spiritului creator profund personalizată ce domină inconştientul scriitorului. Astfel, am putea omologa imaginea Păstorului unei „figuri mitice profunde", iar personajele, de o anume importanță care în varietatea lor se revendică aceluiaşi model tipologic reluat cu insistență în creația autorului, se dovedesc a fi variații ale uneia şi aceleiaşi figuri mitice centrale, care evoluează printr-o curbă continuă ce relevă ulterior imaginea Apostolului, a unui badea Mior. Dacă presupunem, în spirit psihocritic, că această ascensiune nu a fost urmărită conştient de autor, atunci aceasta retrasează un proces intern – evoluția imaginii pe care eul central şi-o formează despre sine, apărându-se împotriva angoasei. (Nu avem intenția a polemiza aici cu opinia unor critici care identifică, în acest sens, omul – Druță, cu scriitorul – Druță, cu scopul de a explica unele atitudini ale eului social al scriitorului. Vom observa doar că

[2] Piesa poate fi interpretată şi ca metaforă globală, pe linia expresiei hegeliene „....ideea este un întreg", cum o demonstrează criticul literar N.Bilețchi în baza nuvelei *Sania*, ceea ce-i permite să concluzioneze că procedeul poate fi aplicat, fără greş, la orice operă a scriitorului de după 1955, dat fiind faptul că viziunea întregului a devenit o dominantă a stilului personal, a artei compoziționale [14, p.40-47].

mitul personal, fiind un termen mediu între un mod de a reacționa şi un mod de a visa, certifică experiența inedită a unui eu creator.)

Suprapunerea mai multor opere ale autorului, relevă obsesia nu doar a unui grup de personaje, ci şi a dramei pe care o trăiesc acestea. Din detalii separate se reconstituie tiparul aceleiaşi situații dramatice: omul tradițional, exponent al unei culturi milenare față în față cu avatarurile lumii moderne, aceasta determinând o atitudine aparte față de viață şi moarte, frumos şi sfânt, dragoste şi datorie, bunătate şi dăruire, om şi neam. Observația îşi găseşte reflectare în opinia mai multor cercetători ai creației druțiene, vom stărui aici însă asupra unui aspect aparte al acestor reveniri, care se pot dovedi a fi de natură inconştientă, relevând imaginea personalității profunde şi a principalelor sale conflicte. Cercetările mai noi pun în evidență constituirea complexă a operei literare generată de suprapunerea în contrapunct a două procese de gândire: conştientă şi inconştientă. „Or, dacă adevărul şi limbajul, observă psihocriticul, țin mai ales de resortul personalității conştiente, sentimentul profund al relațiilor personale, simțul conflictului şi al dramei, experiența oscilațiilor între speranță şi disperare, triumf şi înfrângere, viață şi moarte, toate aparțin mai întâi personalității inconştiente" [17, p.197]. Aşadar, situația dramatică, pe care suprapunerea de texte ne permite să o relevăm, este una de natură internă, personală, modificată neîncetat de reacția la evenimente interne sau externe, dar persistentă şi recognoscibilă. Ajungem astfel la concluzia că actul poíetic, reprezintă, într-un context trăit şi datat, un proiect de integrare a personalității totale pe plan instrumental – limbajul artistic. Astfel, mitul personal, topind în magma trăirii interioare o fantezie creatoare, grefată pe arhetipurile unui inconştient colectiv şi conjugate cu o experiență de viață durută, este apt a răsfrânge asupra operei multiple rezonanțe revelatoare.

O viziune de ansamblu asupra problemei enunțate ne sugerează următoarele concluzii: creația druțiană reface tiparul mitic sub forme diverse şi la diferite niveluri. Fantezia autorului mitizează şi remitizează prin:

- reconstrucția subiectelor mitice şi convertirea sensurilor originare ale acestora la noi semnificații, realizând stilizări şi variante originale;
- reproducerea structurilor de adâncime ale gândirii mito-sincretice;
- refacerea nivelelor tradiționale ale existenței şi conştiinței naționale;
- implicarea unor motive sau personaje mitice tradiționale în cadrul fabulei realiste;
- plăsmuirea unui sistem de miteme ce configurează „mitul personal" al autorului.

Factor de sens şi atitudine mai întâi, mitul, cum am încercat să demonstrăm, este o structură literară multidimensională, care probează multiple disponibilități funcționale: element structurator, nucleu narativ, schemă, procedeu, viziune poetică, intonație, cadru, simbol.

Referințe:

1. Eliade M. Mituri vise şi mistere. - Bucureşti, 1998.
2. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. - Chişinău, 1998.
3. Cosma A. Scriitorul şi misterul neamului. In: Opera lui I. Druță: univers artistic, spiritual, filozofic. Vol.1. - Chişinău, 2004.
4. Botezatu E. O piesă despre spiritualitatea autohtonă: „Păsările tinereții noastre" de I. Druță. In: Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări. - Chişinău, 1998.
5. Mazilu Gh. Permanența opțiunilor artistice. In: Aspecte ale creației lui I.Druță. - Chişinău, 1990.
6. Albouy P. Mythes et mythologies dans la littérature française, citat după D.-H. Pageaux. Literatura generală şi comparată. - Iaşi, 2000.
7. Corbu H. Osânda şi răsplata cuvântului. In: Aspecte ale creației lui I.Druță. - Chişinău, 1990.
8. Brunel P. Mythocritique. Théorie et parcours, citat de D.-H. Pageaux. In: Literatura generală şi comparată. - Iaşi, 2000.
9. Botezatu E. „Toiagul păstoriei" în contextul întregii opere druțiene. (Sau crearea mitului din mit). In: Orientări artistice şi stilistice în literatura contemporană. Vol. II. - Chişinău, 2003.
10. Şchiopu C. „Toiagul păstoriei" de Ion Druță: o interpretare mitologic-arhetipală. In: Opera lui I. Druă: univers artistic, spiritual şi filozofic. Vol.2 - Chişinău, 2004.
11. Eliade M. Împotriva deznădejdii. Publicistica exilului. - Bucureşti, 1992.
12. Pageaux D.-H. Op. cit.
13. Durand G. Structurile antropologice ale imaginarului. - Bucuresti, 1977.
14. Bilețchi N. Concepție şi compoziție în nuvelistica lui I. Druță. In: Orientări artistice şi stilistice în literatura contemporană.
15. Vianu T. Studii de stilistică. - Bucureşti, 1968.
16. Vieru Gr. O tulburătoare baladă modernă. In: Opera lui I. Druță: univers artistic, spiritual şi filozofic.
17. Mauron Ch. De la metaforele obsedante la mitul personal. - Cluj-Napoca, 2001.

Prezentat la 12.05.2010

THE NARRATORIAL IMPACT ON FILM ADAPTATIONS OF ENGLISH LITERATURE

Alexandra SUDNIŢÎNA

Catedra Filologie Engleză

Prezentul articol este o analiză stilistică şi contextuală a influenţei naratorului asupra procesului de redare a evenimentelor în operele literare şi adaptările lor cinematografice. Se discută posibilitatea determinării naratorului în scenariul cinematografic şi procedeele decodării ale acestuia ca rezultat al analizei structurii dialogice a operei literare adaptate. De asemenea se efectuează analiza comparativă a tehnicilor de prezentare a naratorului în opera literară şi felul de adaptare cinematografică. Sunt accentuate particularităţi stilistice, lexicale şi structurale de identificare a prezenţei naratorului în mediul audiovizual al adaptărilor cinematografice.

One of the chief perspectives established initially in any piece of written discourse is that of its voice, which refers to the tellability of the text, be it of literary or any other nature. The role of the narrative medium becomes crucial as soon as the reader immerses into the world of the story being told by the narrator, habitually defined as the one "who tells the story" [Fludernik, 5]. Thus the narrator's angle, either broad or limited, is unavoidably reflected in the reader's perception of the storyline and its stylistic framing. The fact standing out in this respect is that the immediacy of perceiving the narrative discourse in a piece of literature will primarily depend upon the slant that the narrative persona opts out for, ranging from detailed descriptions abounding in tropes and figures of speech to dry and condensed accounts of the events in question.

In accordance with the above criteria the two basic types of narratorial involvement have been defined and represented as the overt (easily identifiable and personalized) and covert (concealed) narrators [Fludernik, 32]. The lines of distinction are drawn on the basis of a higher or lower degree of involvement in exposing and commenting upon the events represented in the plot of a literary piece. This comprehensive criterion of either overtness or covertness permits to ascertain the uniqueness of literature as being heralded and framed by the presence of the narratorial medium with the appellative function foregrounding the narratee's perception of the story proper.

Contrasted to novel as a literary genre, which has traditionally been defined as the verbal medium only, films make part of a different one. The majority of film and literary critics primarily assume that cinema is an essentially visual medium, which, as Th. Elsaesser construes, is noted for its "photographic recording capacity or its unique formal techniques that offer new way of seeing" [Elsaesser, 5]. The technical aspect related to identifying film as a specific narrative medium still permits to position it within the framework of audio-visual media, since it possesses its own "language, or a grammar, semantics and syntax" [Elsaesser, 21]. These traditional branches of linguistic inquiry, usually referred to defining the verbal medium of a literary narrative, are instrumental in representing film as its visual counterpart.

Apparently, the establishment of narrative persona in literature is a token of narratee's perceptivity and analytical skills, since the former is present in a piece of literature and guides the reader through the intricacies of the plot whether noticed or imperceptible. However, the very question of either the presence or the absence of a filmic narrator in the traditional understanding of the term is usually the subject matter of controversy for the cinematic and literary critics. One of the basic assumptions put forward by M. Fabe, a specialist in film studies and critique, is that the visual will prevail over the verbal when it comes to distinguishing the narratorial voice and hence participation in unwinding the cinematic narration. The critic in question particularizes the narratorial impact in terms of the mise-en-scene, implying "the director's choice of actors, the way the scene is lit, the choice of setting or set designs, props, costumes and make-up" [Fabe, 3-4]. Apart from the technicalities, which are inalienable features of film production and delivery, M. Fabe prioritizes "the imparting of the narrator's point of view or commentary on the action" [Fabe, 8]. Still, the alleged information does not provide for any of the verbal specifics related to either the commentary as a potent narrative mode in both film and literature, or to the point of view rendered via verbal means. Instead, the focus of the research remains upon the visual expression of the director's vision, which chiefly fulfills the narratorial function.

The assumption, traditional as it may seem, is noted for utter neglect of the film crew member behind the camera who determines the quality of the verbal output delivered by actors, i.e. the scriptwriter, responsible for

furnishing the initial directions as to dramatizing the scenes visually and acting them out verbally. Th. Elsaesser grants that scriptwriting as both a process and a product is part and parcel of analyzing film narrative, yet insists upon the idea of the visual medium challenging the verbal, as M. Fabe does. However, a significant distinction of the cinematic discourse levels comes to the fore: "macro-analytical level, which all narratives share,…and micro-analytical level, where one would be looking for medium-specific stylistic devices and formal elements most pertinent to the analysis – in this case – of the cinematic discourse (the scale of the shot, camera movement and camera perspective, composition of the image, the transitions from shot to shot, the possible relations between sound and image)" [Elsaesser, 30]. Apparently, the narratorial medium is prevalently visual, yet the verbal component on the macro-analytical level serves a major incentive to probe into the issue of the script adaptation as the primary step towards distinguishing the narratorial presence as such, which, as it turns out, is typical of a film adaptation.

It is therefore logical to view the film adaptation as a two-step process of verbal medium reshaping, the first being its transformation, or dramatization, by the scriptwriter, and the second as the audio-visual finalization by all the members of the film crew and the rightful participants of the shooting process, as the directors, cameramen, editors, actors and many more.

Consequently, the first adaptation source to turn to would be the cinematic script providing the initialization of both the verbal and the visual interaction of the viewer with the audio-visual film narrative. The process takes place within the framework of cinematic discourse, understood by P. Pesson as one of the communicative artifacts alongside natural language and imagery: "Discourse is not associated with natural language and linguistics, but covers all media and communication modalities: imagery, utterances, gestures, written words, moving imagery, and other forms of representations" [Pesson, 22]. Hence the media discourse employed in cinematic adaptation finds its primary reflection in the script which renders the alleged compositional elements in the form of a script version mediating canonic literary pieces.

One of the exponential examples of a successful film adaptations of Jane Austen's classic "Sense and Sensibility" adapted by Emma Thompson and directed by Ang Lee can be considered as the sample of analysis where the adaptation techniques are chiseled to perfection, with the transitions from the book to the script and then to the screen being quite successful and gaining considerable critical acclaim. The incipient passages of the novel, featuring an overt narrator, whose addressivity to the potential reader becomes explicit owing to the flashbacks, introduce the narratee into the Dashwood family history, abound in detail and comment, and are noted by elevated literary style. The following paragraphs may be considered exemplary:

"The family of Dashwood had long been settled in Sussex. *Their estate was large, and their residence was at Norland Park, in the centre of their property,* where, for many generations, they *had lived in so respectable a manner* as to engage the general good opinion of their surrounding acquaintance. The late owner of this estate was a single man, who lived to a very advanced age, and who, for many years of his life, had a constant companion and housekeeper in his sister. *But her death, which happened ten years before his own, produced a great alteration in his home; for to supply her loss, he invited and received into his house the family of his nephew Mr. Henry Dashwood,* the legal inheritor of the Norland estate, and the person to whom he intended to bequeath it. In the society of his nephew and niece, and their children, the old gentleman's days were comfortably spent. His attachment to them all increased. *The constant attention of Mr. and Mrs. Henry Dashwood to his wishes, which proceeded not merely from interest, but from goodness of heart, gave him every degree of solid comfort which his age could receive; and the cheerfulness of the children added a relish to his existence"* [Austen, 3].

The choice of the Past Perfect tense heralding the objective flashback is framed by the succession of the structural syntactical parallelisms and inversion *("Their estate was large, and their residence was at Norland Park, in the centre of their property,* where, for many generations, they *had lived in so respectable a manner…"*) as well as the succession of trite metaphors (*"But her death, which happened ten years before his own, produced a great alteration in his home…", "The constant attention of Mr. and Mrs. Henry Dashwood to his wishes, which proceeded not merely from interest, but from goodness of heart, gave him every degree of solid comfort…"*)**.** The reader-friendliness of the overt narrator is thus chiefly secured by the objective flashback introduced by way of traditional exposition into the plotline of the novel. The retrospective insight into the family matters proceeds in the following way:

"By a former marriage, Mr. Henry Dashwood had one son: by his present lady three daughters. *To him, therefore, the succession to the Norland estate was not so really important as to his sisters;* for their fortune,

independent of what might arise to them from their father's inheriting that property, could be but small. *Their mother had nothing, and their father only seven thousand pounds in his own disposal;* for the remaining moiety of his first wife's fortune was also secured to her child, and he had only a life-interest in it. *The old gentleman died: his will was read; and, like almost every other will, gave as much disappointment as pleasure.* He was neither so unjust, nor so ungrateful, as to leave his estate from his nephew; but he left it to him on such terms as destroyed half the value of the bequest" [Austen, 3]. The structural stylistic devices accelerating the narrative pace are again easily perceived: the inversion "to him, therefore, the succession … was not so really important" is backed up by the structural parallelisms, ranging from "their mother had nothing, and their father only seven thousand pounds in his own disposal" to "the old gentleman died: his will was read". The analepsis ends in Dashwood's death, which appears as the event enticing the moments of complication. Thus the macro-narrative literary discourse level is noted for the traditional techniques of exposing the events.

The script adaptation deviates from the monologic flashback structure: in the scenario the dialogue among the family members is represented, the analepsis is altogether absent, and the character psychology is partly revealed owing to the scriptwriter's remarks, which atone for the narratorial overtness. The following extract can be put forward as an example:

MR DASHWOOD

Let me speak to John alone.

She nods quickly and he smiles at her with infinite tenderness.

MR DASHWOOD

Ah, my dear. How happy you have made me.

MRS DASHWOOD makes a superhuman effort and smiles back. She allows THOMAS to help her out. She passes JOHN DASHWOOD as he enters, presses his hand, but cannot speak. JOHN takes her place by the bed.

JOHN

Father...

MR DASHWOOD summons his last ounces of energy and starts to whisper with desperate intensity.

MR DASHWOOD

John, you will find out soon enough from my will that the estate of Norland was left to me in such a way as prevents me from dividing it between my families.

JOHN blinks. He cannot quite take it in.

JOHN

Calm yourself, Father. This is not good for you [Thompson, 3].

It becomes apparent that the dialogue emerging from the novel adaptation re-enacts the missing elements of the exposition which are given a mere summative account. The flashback is truly missing, yet the dialogic sequence brings into focus Mr. Dashwood's character by way of the trite lexical figures as the epithet "infinite tenderness" and the following metaphor "summons his last ounces of energy and starts to whisper with desperate intensity". His son's perplexity and nervousness, immediately setting a tone of anxiety and atmosphere of desperate expectation, is rendered successfully by indicating the body language of the character in question: "John blinks. He cannot quite take it in". Accordingly, the overtness of the scriptwriter, who obviously serves a feasible narratorial alternative, recreating the literary piece, is manifested in retaining the elevated literary hue of the dialogue, which, defying the analeptic exposition, furnishes the potential audience with the typified character traits instead.

The cinematic version allows the actors dramatize the dialogue following the lines indicated in the script exactly: yet a series of close shots serves the incipit to the film narration, casting light first upon John Dashwood, and then his dying father, which brings into focus the narratorial cinematic viewpoint. The background music, serving a creative substitute for the voice-over, sustains the atmosphere established in the script, whereas the

camera angle, another component of the narrative miscellany, focused upon the shadows on the walls of the perishing estate owner, intensifies the general tone of the scene. The filmic narrative coherence, which in most cases is more or less overt, is therefore attained owing to the micro-narrative level of cinematic discourse, where the score, the camera-work and the decorum, coupled with the actors' performance and shot succession help to achieve the effect desired. The stylistic shading is consequently rendered by the costumes and scenic setting of the room where the action evolves. This, in its turn, provides for the visual testimony of the epoch depicted.

As a result, the overt narratorial impact upon relating the events in a piece of literature, this being a novel or any other subgenre, can be perceived and defined from a number of standpoints when adapted for the script version of a film-to-be. The indices of an overt narrative, as the eloquence and exquisiteness of style, abounding in literary tropes, commentary and analepses, inherent addressivity to the narratee, and finally the prevailing monological discourse form are reshaped into dialogues, often following the stylistic trend established. The storyline itself turns into a dialogic exchange, with a number of narrative anachronisms omitted. The presence of the narratorial persona can be traced to the scriptwriter's remarks and directions, which frequently refer to the initial source by imbibing elements of its stylistic shading. The other stage of adapting a canonic piece of fiction is the actual process of shooting the movie and its final product, which is the film version of a novel. Whereas in the previous two versions of a piece the verbal medium is the chief source of conveying information, the audio-visual medium of a film dictates its own limitations imposed upon the work in question.

Consequently, the narrating function is attributed to the combined effort exerted on the part of the director, the scriptwriter, the play of actors, camera angles and shot successions, to let alone the background music and the score, which adduce emotive coloring to the film narration. Thus, whereas in both the original and its script version the verbal medium permits to decode and determine narratorial overtness, the cinematic adaptation involves the miscellaneous camera, directing and performing techniques, as well as at least two leading media, which are sound and vision, to indicate and expose the narrating processes.

Bibliography:

1. Elsaesser Th. Studying Contemporary American Film. - New York, Oxford, 2002.
2. Fabe M. Closely Watched Film: An Introduction to the Art of Narrative Film Technique. - University of California Press, Los Angeles, 2004.
3. Fludernick M. An Introduction to Narratology. - Routledge, London, New York, 2009.
4. Pesson P. Understanding Cinema: A Psychological Theory of Moving Imagery. - Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2003.

Literary Sources:

1. Austen J. Sense and Sensibility. – London, Wordsworth Editions, 2000.
2. Thompson E. - Sense and Sensibility. - 1994.
3. http://www.imsdb.com/scripts/Sense-and-Sensibility.html.

Media Sources:

Lee A.- Sense and Sensibility. - UK, Columbia Pictures, 1995.

Prezentat la 28.11.2010

THE IMPORTANCE OF FILM ADAPTATIONS FOR OPTIMIZING LITERARY TEXT INTERPRETATION

Alexandra SUDNIŢÎNA
Catedra de Filologie Engleză

În prezentul articol sunt analizate trăsăturile lingvistice ale adaptărilor cinematografice, bazate pe romanele contemporane engleze. Sunt discutate particularităţile genului literar şi cinematografic care determină specificul perceperii operei literare adaptate. De asemenea se identifică legătura sursei literare iniţiale cu versiunea cinematografică a acesteia, care contribuie la procesul unei analize mai productive şi mai eficiente a operei literare. Se discută elementele analizei critice literare ale romanului, precum şi trăsăturile lui stilistice, structurale şi emoţionale, care sunt accentuate şi concretizate în procesul prelucrării cinematografice a operei literare. Aceasta ajută la optimizarea analizei textuale şi comparative a ambelor opere de artă.

The problematic of transferring canonic fiction pieces into other media, such as the audio-visual cinematic or dramatic ones, has long become a polemical issue in the sphere of criticism and literary theory, since the changes the initial source undergoes in the process determine the ambiguous status of the resulting adaptation. On the one hand, a new form of expression based on the classic work of art comes into being, yet the latter is subjected to significant transformations which may appear too radical or unacceptable altogether to the adepts of the primary matter.

Much importance is attributed to the possibility of imparting scientific status to film as a phenomenon, which appears relatively new, especially when compared to literature as one of the contemporary classic liberal arts. The initial step in relating film and literary adaptation studies to the area of inquiry is to define the science which studies both the genres on relatively equal terms. The simplest solution to the problem would be defining film as the audio-visual genre within the boundaries of cinematic theory, focusing on the technical and structural aspects of film-making as a process, as well as with reference to film criticism related to evaluating a movie, or an adaptation for that matter, in terms of the general audio-visual aesthetic value and commercial success. Literary works, such as novels, can be approached, as is generally believed, in mere terms of literary theory and analysis, wherein their verbal essence and aesthetic merit, as well as critical evaluation, are perceived and studied. However, novels and their film versions are inseparable owing to their interdependence, since the former serves a basis or a starting point for the latter, and analyzing the two would be hard without finding a unified system of rules and regulations providing for their comparison and evaluation considering similarities and divergences of the genres. A specific sub-branch of literary study is required to solve the issue in question.

This field of literary analysis has long been termed narratology, or narrative theory, and the major question is the precise location of the science in the hierarchy of academic literary research. M. Fludernik offers a number of perspectives from which narrative theory can and in fact should be regarded as the link between film and literature: "Narratology has traditionally been a sub-discipline of the study of literature and also has particularly close ties to poetics, the theory of genre and to the semiotics, or semiology, of literature… Like genre theory, narrative theory deals with the distinctions between lyric, drama and epic… Narratology shares many characteristics with poetics because it analyses the characteristics of (narrative) literary texts and their aesthetic (narrative) functions. And finally, narratology resembles semiotics in so far as it analyses the constitution of (narrative) meaning in texts (films, conversational narratives etc.)" [Fludernik, 20]. This particularizing function of analyzing the narrative properties peculiar to a multitude of genres gives proof to the multifarious spheres narrative theory gains access to stemming from the bonds with literary theory, poetics and semiotics. The alleged scientific uniqueness of narrative theory permits it to uncover the properties of film as a narrative and place it, conventional as it can be, on the same scale with works of literature.

A sufficient amount of argument is inevitably brought about to justify high aestheticism of a book as opposed to its film version; yet the film theory studies have continuously shown that, beside being a product of highly popular culture, film adaptation as a specific subgenre of cinematic art can easily be associated to it. One of the current assumptions revealed by Th. Elsaesser is that "as an industrial technological product,

film is a commodity produced to make money and created on the basis of a complex and sophisticated division of labor and tasks, with a high degree of specialization in each branches of its production" [Elsaesser, 14]. In this case film as a cultural product is inadvertently limited and acquires the status of a cultural commodity, turning into a mere material necessity, and often reduced to a product in its own right, subject to buying and selling, regardless of its specificity or sophistication.

In any case, associations with literature as high classical art are possible to be made: "Its textual basis is the shooting script, itself a historically evolved practice, at one end comparable to a blueprint for an engineering project on the basis of which tasks are allocated, schedules distributed and budgets worked out; and on the other hand, comparable to a poem, in which strictly conventionalized forms, such as length, rhyme-scheme, and meter, nonetheless allow for the most extraordinary versatility and ingenuity" [Elsaesser, 14]. In accordance with the given assumption, film evolves as a highly formalized and meticulously structured product defined above. Still, its rigorous structure and demands of the genre, which call forth for the regularity of composition and manner of deliverance, are akin to the poetic genre of literature.

The logical conclusion is that the further the cinematic product and its literary version drift apart in terms of a simple popular cultural product and elevated artistic expression, the closer they seem to be, which is a paradox still to be decoded in terms of their mutual contribution and generic interactions. Just as a work of literature, the author affirms, the film depends largely on the verbal matter, which may change as the film itself is being shot. Similar to a poem, which adheres to specific structural arrangement, the movie follows temporal limits and stylistic limitations, which often atone for its many-sided and multi-generic essence.

A closer examination of the film theory, which, being considerably younger than the literary one, still develops in its own right and poses definite problems to be solved by the film analysts, shows that structuralism can be successfully applied in redefining cinema related to literature in quite a number of ways. One of the recent approaches to treating film is by defining it as an amalgam of a variety of codes [Elsaesser, 8]. This intrinsic property of movies which distinguishes them as being multi-faceted also permits to denote the former in terms of the art of rhetoric, which gives, as the author considers, more space for pinpointing the basic hermeneutic frameworks of films as adaptations. Therefore it is possible to view film as a form of art in the light of the following definition: "The introduction of structuralism to film studies led to an object-focused approach to film, which regarded the film as a text to be examined and analyzed above and beyond any individual's experience of it. Post-structural and cognitive theories combine subject- and object-focused studies by concentrating on inter-subjective, unconscious (or subconscious in the case of the cognitive film theory) responses to film. Whether cognitive or psychoanalytic, these film theorists begin from the spectator's experience of the film" [Elsaesser, 9]. The basic assertion to be taken into account in this respect is certainly the possibility, though arguable, to equate any film with a text, which is what literature is mainly represented by. Since film is viewed as a stretch of thought or ideas framed as a coherent text, asking for the individual interpretation and examination, it can be categorized as parallel to a literary work. The latter allows film theorists to assume positions similar to those held by literary critics and pertain to the major hermeneutic principles of text analysis in defining the cinematic language of screen adaptations.

However, setting aside the arguments of supremacy or inferiority, often attributed to either the books or their film versions, it is of special interest to examine the ways these two genres interact and become mutually contributable. Cinematizing a literary classic may involve quite a number of generally required changes which owe themselves to the essential limitations of the cinematographic medium. These are defined by N. Hollands, on of the specialists in the field, as the difficulties in the perception of a movie: "Even the simplest linguistic tropes are difficult to transfer to film, the externalization of literary characters is dissatisfying, mental states cannot be as adequately represented by film as by language, the novel has three tenses, the film only one" [Hollands, 5]. The perception of a movie is challenged by the alleged simplifications, as many literary critics agree. Yet the significant changes introduced into the cinematic discourse tend to simplify the original matter grammatically and psychologically, which undoubtedly contributes to grasping the general content of the original version, modified as it may seem, in a summative manner.

The fact is that a number of adepts of film theory as a special branch of science look on the bright side of things in this respect, tending to regard the conflict of verbal figurativeness vs. audio-visual explicitness a breeding ground for debate in the favor of the film narrative. Apparently, the narrative essence of the latter is undisputed, since, as Shl. Rimon-Kennan puts it, "Newspaper reports, history books, novels, films, comic

strips, dance, pantomime, dance, gossips, psychoanalytic sessions are only some of the narratives which permeate our lives" [Rimmon – Kenan, 1]. The resulting assumption is that of the similar media employed to render the message in the literary works and their cinematic versions: both are narratives in their own right, with certain differences to be considered.

One of the essential divergences between the two is, as the author claims, that "the term narration suggests: (1) a communication in which the narrative as message is transmitted from addresser to addressee and (2) the verbal nature of the medium used to transmit the message. It is this that distinguishes narrative fiction from narratives in other media, such as film, dance or pantomime" [Rimon-Kennan, 2]. Consequently, whereas the medium of conveying the message in a piece of fiction is exclusively verbal, film undoubtedly gains a lot since its medium, in addition to verbal production, also involves the audio-visual output, facilitating perception. The narrative status of a film undeniably entails the stylistic simplification of verbal discourse and the characters have to be externalized, but whether these are demerits or advantages of a film version remains to be clarified.

Viewing film alongside the novel it bases on as two coterminous semantically bound media gives rise to a number of assumptions as to their obvious similarities rather than differences, which result in stating that "narratives and fictional world are key phenomenal entities created by others (novelists, filmmakers…) or ourselves through play, toys and games of make-believe. We enter such fictional worlds, and they affect our experience and behavior in short- or long-term perspectives" [Pesson, 17]. Clearly, both novel and film as two related genres can be commonly accepted as the phenomenological entities affecting humans and their outlooks to an equal degree of intensity, both being embodied in specific narrative modes.

Still the question of a proper definition attributed to the narrative mode employed to expose films and represent books as two complementary genera requires a more detailed examination in the light of the afore mentioned film theory. The property of a narrative as a phenomenon in the field of text analysis, to which, as proved above, both the novel and the film based on it undoubtedly belong, is the aptness to undergo a long process of evolution, presenting itself on the whole as a macrocosm and encompassing a multitude of microcosms accordingly. Hence, Th. Elsaesser establishes the following hierarchy in the field of film theory to pinpoint the basic features of this genre: "Generally speaking, these (narratological) models make a distinction between the macro-analytical level, which all narratives share, regardless of the medium and the material support (i.e. oral, written, film narratives) and the micro-analytical level, where one would be looking for the medium-specific stylistic devices and formal elements most pertinent to the analysis – in this case- of the cinematic discourse (the scale of the shot, camera movement and camera perspective, composition of the image, the transition from shot to shot, the possible relations between sound and image)" [Elsaesser, 41]. Obviously, the micro-analytical level of analyzing films will involve a sophisticated intermingling of the media that partake in its production, meaning the audio-visual channels which combine with the verbal presentation. Verbal narrative of a novel is mostly treated as an amalgam of stylistic devices and formal elements on the macro-level, as well as the paragon of a narrative whole. Thus, "a narrative is a representation of a possible world in a linguistic and/or visual medium,, at whose centre there are one or several protagonists of an anthropomorphic nature who are existentially anchored in a temporal and spatial sense and who (mostly) perform goal-directed actions (action and plot structure)" [Fudernik, 8]. It is without doubt that a verbal narrative is, as defined, prior to the combination of its audio-visual and verbal reverberations. Therefore its analysis focuses upon the textual strategies of identifying the verbal axes of the plot and the character imagery. When it comes to defining film adaptation as a narrative, other media meant to represent imagery and plot such as the sequences of shots, visual effects and sound are to be viewed as the analytical agents.

Much controversy arises at the point when film adaptation is suggested as a tool facilitating textual interpretation of a universally acknowledged work of literature. Films taken as counterparts or secondary sources are compared and no doubt related to the original books they are based upon. The factual distinction lies in the presentation modes inherent in their narrative systems. M. Fludernik, for example, considers the distinction among the three implications of the term 'narrative' quite helpful in the light of the given problem. The scientist draws on G. Genette's outlook upon narrative as the act of the narrator, the text itself made of utterances, and finally, the story the narrator represents [Fludernik, 2]. In establishing the separation lines between novel as a classic and its adaptation as a modern version of the former the third interpretation comes in handy. "Different narratives focus on quite different aspects of the story; or, more precisely, the stories that we reconstruct from different narrative texts often complement each other", as M. Fludernik affirms.

"By means of parody, or by reflecting current issues and concerns, they fill the gaps that earlier versions of the same story ('fable') left in their presentation, or simply rewrite the story" [Fludernik, 3]. Hence the film narrative as related to the earlier 'fable', a term coined by the scientist to refer to the primary source, represents a novel in the light of a more contemporary interpretation, related to either language changes or social aspects, often borrowing the subjects and plotlines to evince a notable idea which appeared implicit in the original version. Hence the 'rewritten fable' of a novel represented as a film narrative serves first and foremost a profitable message-defining tool which successfully complements the original version.

Since the issue of narrating the events exposed in a written classic is tightly bound with the possibility of interpreting it from a number of perspectives, one of them being offered by a film narrative, the presentation mode proper to both the genres, i.e. novels and adaptations, becomes the focus of the study in question. Much has been said about the advantages of the telling mode proper to the canonic literary pieces, where the verbal medium is the only channel available for perceiving a text as a unity of thought and expression. However, the narration mode of a film complementary to the novel is obviously different. B. McFarlane, one of the acclaimed film theorists, underlines the idea that the image rendered in the film adaptation appeals to the potential viewer in a way which constitutes a vantage point for further interpretation and analysis of the literary material. "One effect of this stress on the physical surfaces and behaviors of objects and figures is to de-emphasize the author's personal narrating voice so that we learn to read the ostensibly unmediated visual language of the later nineteenth-century novel … Conrad and James further anticipate the cinema in their capacity for 'decomposing' a scene, for altering point of view so as to focus more sharply on various aspects of an object, for exploring a visual field by fragmenting it rather than by presenting it scenographically (i.e. as if it were a scene from a stage presentation)" [McFarlane, 5]. The fact that stands out clearly is that the visual fragmentation leading to definitive perception of a literary image in the XIX- th century novel is linked to the on-screen presentation of a fiction effigy. Fragmented and decomposed in certain cases, the visual image stemming from a literary source offers multilateral interpretive perspective and serves a powerful incentive for further analysis, which is oftentimes impossible in the original version.

As a natural consequence the interdependence of the two concomitant genres is frequently viewed in terms of the contemporary metaphoric interdependence between the verbal and audio-visual representation modes. To prove that the uniqueness of each genre taken separately does not impede either to intersect fruitfully, E. Norkus sets forward a relevant assumption about the tendency first observed in the twentieth century to reverse the essential polemics upon the primordial character of the verbal genre related to critical interpretation. Hence the author considers that "of course, visual metaphors play a fundamental, if not a constitutive role, in the structuralist narratology". As Mosher and Nelles note "the points of view" are "a topic at the heart of narratology". The most important advance in the analysis of narrative discourse was M. Bal's elaboration and refinement of G. Genette's narrative typology through the more literal interpretation of the "point of view" metaphor in the term "focalization": the acto, using the acting as his material, creates the story; the focalizer, who selects the actions and chooses the angle from which to present them, with those actions creates the narrative" [Norkus, 174]. The ensuing conclusion is that apart from particularizing imagery, the visual presentation facilitates the process of distinguishing the viewpoint from which the action is reproduced on the screen, turning the verbal metaphors, virtually conceivable only in the written texts, into more accessible visual images, which represent figurative language involving human perception of the screen presentation.

In addition, cinematic versions of literature may represent a wide array of implicit overtones related to the general emotive appeal that the original source is meant to make. Accordingly, since "adapting literary works to film is, without doubt, a creative undertaking, the task requires a kind of selective interpretation along with the ability to recreate and sustain the established mood" [McFarlane, 7]. Mood, or tone as one of the essential components of text analysis, alongside with the process of visualizing and decomposing an image, is thus markedly recreated in a film adaptation, making direct appeal to the viewers. These appear as either the actual readers interested in seeing their favorite pieces cinematized or the potential readers, who may hypothetically address the original for the sake of comparing it with a movie in question. Tonal congruence of a film adaptation with the novel is thus another point favoring the usage of the former while interpreting literature.

In this respect another purpose of acquainting the viewers with the adaptations prior to reading and analyzing literature, as Th. Leitch insists, is to provide for cultural literacy and thus position the film version of a canonic fiction work as one of the textual links between visual and verbal narrative modes [Leitch, 8-9]. Still, this apparent applicability diminishes the value of adaptations as independent pieces: viewed only as

the chains in the cobweb of verbal narrative, they appear ancillary, and the priority of literature is somewhat reemphasized again.

Notwithstanding the fact, film adaptations, especially when treated as visual aids in the process of text revision or evaluation at language and literature courses in higher educational establishments, may exert quite a powerful impact upon the development of a future analyst's skills of practical approach to treating verbal matter. If literacy establishing intertextuality is taken as a touchstone helping to assert the status of film versions subjected to comparison with the literary masterpieces, cinematographic versions can also be integrated in the so-called post-reading stages of familiarizing the readers with the latter. Then it will be easier to attribute film adaptation analysis, with all due alterations of the initial fiction pieces, to developing the practical skills of rewriting and actively reinterpreting the 'fable' encountered in the original. Correspondingly, "active inferences greatly increase the ability to recall the particulars of a given abstract schema, … reading not only to understand, but to consider, to compare, to criticize, to debate" [Leitch, 15]. Obviously, cinematic versions of literature thus exert greater contribution to interpreting the literary work in question than a mere discussion of the work read. By offering a rewriting, or reinterpretation, of the initial verbal material, they help spur discussions, perform comparative analysis and give grounds for further debate on the major themes, motifs, and message-identifying problems which emerge in the process of casting judgments upon the selective interpretation of the film watched.

Thus, the issue of cinematic adaptations becomes particularly relevant when the necessity to approach a literary work from a critical standpoint appears. Both literature and its film version belong to the sphere of literary study known as narrative theory, which relates to such fields of linguistic research as literary theory and criticism, poetics, semiotics and narrative theory. In the first place, the merit of adaptation departing from the initial source to a greater or lesser degree resides in narrating the fable of the primary literary matter in a complementary manner, tackling certain contextual or socially relevant issues depending on the period when the adaptation is produced and aired. Consequently, the two narrative modes inherent in books and their film versions, i.e. the verbal and audio-visual modes, stipulate the imagistic revival of a novel in its cinematic version, which allows for a broader presentation of the imagery itself. The macro-level of a verbal narrative is therefore supplemented by the micro-analytical techniques of its presentation in a film version, which adds audio-visual effects helping to stipulate the analysis of the plot and the characters.

Regardless of the amount of argument linked to the radical reshaping of the verbal matter in a cinematic product, the possibility to view the latter as a way of determining intertextuality in the process of text analysis can definitely be considered a helpful tool in the primary source interpretation. Finally, creative rewriting and comparative analysis skills can further develop by adjusting adaptations of canonic literary pieces as the visual and verbal aids in the process of teaching and interpreting literary sources.

Bibliography:

1. Elsaesser Thomas. Studying Contemporary American Film. - New York, Oxford, 2002.
2. Fludernick Monika. An Introduction to Narratology. - Routledge, London, New York, 2009.
3. Hollands Neil. Adaptation of Novels into Film. - Chapter Hill, North Carolina, 2002.
4. Norkus Zenonas. JNT // Historical Narratives As Pictures: On Effective Affinities Between Verbal and Pictorial Representation. - Eastern Michigan, Summer 2004, p.173-206.

Internet Sources:

1. Leitch Thomas. Film Adaptation and Its Discontents. - The John Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 2007. http://books.google.com/books?id=4b6OA48mYrUC&printsec=frontcover&dq=film+adaptation+and+its+discontents&hl=ru&ei=N4uLTMyROs_54gatvbWVCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false
2. McFarlane Brian. Novel to Film: An Introduction to the Theory of Adaptation. - Clarendon Press, Oxford. 1996. http://books.google.com/books?id=TQiEQgAACAAJ&dq=mcfarlane+novel+to+film&hl=ru&ei=XouLTN-YLI674ga40tWMCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCgQ6AEwAA
3. Rimon-Kennan Shlomith. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. - 2001, Routledge, London, http://books.google.com/books?id=P03WGZtED7oC&printsec=frontcover&dq=narrative+fiction+contemporary+poetics&hl=ru&ei=hIuLTL7YM82a4AbFy4yTCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

Prezentat la 28.11.2010

STUDIA UNIVERSITATIS
Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

SUSANNA TAMARO: REPERE ALE ROMANULUI ANTIEDUCAȚIONAL

Tatiana CIOCOI

Catedra de Literatură Universală

The present article outlines an overview of prose by Italian writer Susanna Tamaro. The study traces the spiritual biography of the writer as it is identified in confessional texts, memoirs, essays or fiction. The author considers that there is a relationship between textual and auto-biographical typology.

În dimensiunile noului „fişier bibliografic” al prozei italiene, Susanna Tamaro (n. 1957) se plasează pe treapta cea mai înaltă a topului vânzărilor şi, deci, a prestigiului literar-comercial. Statistica este, după cum se ştie, un instrument suficient de precis pentru a înregistra tendința majoritară a unui public vast şi eteroclit spre un anumit tip de lectură, în cazul de față şi raportul ei cu axiologia nu trebuie tradus cu necesitate în termenii tradiționali ai ecuației cantitate versus calitate. Exaltând strategic sau dimpotrivă, ironizând malițios pe seama acestei consacrări rapide şi de durată în spațiul culturii contemporane, oscilațiile criticii literare trec, aproape de fiecare dată, prin „grădina” lui Umberto Eco, plasând-o pe „cea mai băftoasă bestselleristă din toate timpurile” (*la più fortunata bestsellerista italiana di tutti i tempi*, Isabella Bossi Fedrigotti, *Corriere della Sera* (19.01.2001)) în concurență directă cu maestrul incontestabil al literelor italiene. Paradoxal, însă romanul care îi asigură Susannei Tamaro faima şi notorietatea în Italia şi dincolo de hotarele ei – *Va' dove ti porta il cuore* (1994) – este un text de factură confesional-intimistă, ale cărui contraste evidente (şi poate voite) față de jocurile ludice ale intertextualității postmoderniste au prea puțin în comun cu presupusa formulă a succesului garantat. Numeric vorbind, acelaşi public, extrem de numeros şi neomogen (peste cinci milioane), care a epuizat edițiile mereu reluate ale minuțios elaboratei intrigi din *Numele Trandafirului*, a răspuns cu o receptivitate pasională mărturisirilor nude ale unei bunici octogenare, organizate în formă de scrisori, niciodată expediate, nepoatei plecate în căutare de sine. Tradus, reeditat şi transpus cinematografic, *Va' dove ti porta il cuore* este un „caz extraordinar” al literaturii anilor '90, care semnalează, dacă nu turnura spre o proză reflexivă, străbătută de curenți memorialistici şi autobiografici, cel puțin o alternativă față de trash-ul experimental postmodernist.

Ce vrea, aşadar, să citească marele lector anonim, consumatorul de masă, abandonat propriilor impulsuri şi intuiții estetice încă de la începuturile impasului culturii moderniste? Împotriva unei întregi tendințe teoretice, care a minimalizat relația destinatarului cu opera la o simplă absorbție afectivă a conținuturilor, trebuie să recunoaştem că lectorul actual se află într-o stare de „complicitate” cu problemele lumii în care trăieşte sau, pentru a o spune cu Susanna Tamaro, „oamenii vor să citească texte care îi fac să gândească” [2, p. 23]. Putem presupune, astfel, că o bună parte din popularitatea scriitoarei provine dintr-o observare acută a actualității, pe care o înscrie într-o demonstrație de finețe a celor mai zguduitoare imperfecțiuni ale umanului. Într-un interviu acordat ziarului *Der Spiegel*, Susanna Tamaro defineşte exact „tema” implicărilor sale creative: „înainte de toate, pe mine mă interesează Răul. Există în lume o putere negativă, distructivă. Pe aceasta o studiez eu” [2, p. 23]. Faptul că lumea e strâmb întocmită şi devierile ei nu pot fi decât o creație a lui Satan, este o construcție hermeneutică ajunsă la inflație datorită reinvocării ei pe căi infinite. Dar societatea se modifică, evoluează cadrul de referință, iar odată cu aceasta, mutează şi Răul. Este o dinamică ce necesită o constatare şi explicație fără încetare. Cu atât mai mult, într-o societate ale cărei „dulapuri” conservează o cantitate nemăsurabilă de cadavre neîngropate. „Sfârşitul secolului al XX-lea găseşte lumea în criză,” – spune Tamaro în acelaşi interviu, – „Această criză este sfârşitul ideologiilor şi sfârşitul sensului vieții.” Golul format în urma dispariției „marilor poveşti” este un loc propice pentru manifestările atavice ale polarităților contrapuse ale vieții. A întrezări, în opulența neocapitalistă, devierile spre pulsiunile primare sau a surprinde înflorirea Răului care merge mână în mână cu noile libertăți şi deja învechitul consumism, este o optică de „avangardă” pe care Susanna Tamaro şi-o asumă ca pe un angajament scriitoricesc. Filiațiile Susannei Tamaro cu tradiția seculară a „romanului infantil” şi cu manifestările contemporane ale neo-dickensianismului se realizează printr-o suită de apropieri şi contraste față de această paradigmă narativă. Tamaro nu este tributară canoanelor romaneşti brevetate de Dickens şi Malot, chiar dacă relatează pe situl său personal, nu fără un anumit orgoliu, un episod legat de entuziasmul admirativ al lui Federico Fellini care pune un semn de egalitate între

scriitura ei şi cea a „părintelui" realismului victorian („Doar Dickens a reuşit să mă emoţioneze atât de mult"). Romanele ei nu se referă strict la universul copilăriei decât în măsura în care acesta poate fi receptat ca nucleu activ de intensificare a unei realităţi mai cuprinzătoare, a cărei gravitate afectează întreaga existenţă umană. Cu puţine excepţii, toate personajele create de Susanna Tamaro au vârsta prometeică a conflictului major între prohibiţiile parentale şi exigenţele propriului eu. Adolescenţi şi adolescente încărcaţi de afecte de ură şi teamă de comandamentele castratoare ale unor părinţi tiranici sau paranoic de protectivi, sfâşiaţi de fantasma unor relaţii perfecte cu o mamă, de obicei, absentă, sau de confruntările cu poruncile brutale şi intimidările unor taţi de o cruzime dea dreptul feroce, care bântuie lumea, izolaţi şi melancolici, în căutarea unei morale de urmat şi al unui ideal de atins. Există, însă, şi o altă categorie de minori psihanalizaţi (e, totuşi, nepoata lui Svevo): copii insensibili, ghiftuiţi, insolenţi, înconjuraţi de obiecte inutile şi costisitoare prin care părinţii compensează deficitul comunicării spirituale, abandonaţi „dădacelor" contemporane – televizorul şi computerul – fără rădăcini generaţionale şi fără conştiinţa apartenenţei la o lume reală, făcută din gâze, frunze, ploaie, trup, suferinţă şi moarte. Eroii tamarieni apar deci mai complicaţi decât personajele „romanului infantil," însă cadrul de referinţă face apel la aceeaşi zonă ameninţătoare şi contagioasă a urbanismului post-industrial, în care consumerismul şi bunăstarea maschează o teribilă neîmplinire metafizică. Această exilare a lumii la suprafaţa ei, unde nu e de găsit acel ceva care să-i îndreptăţească rostul de a fi, este, în definitiv, actul central al explorării răului: „satul global" (televiziunea, internetul, presa, reclamele, celularele, iPod-urile etc.) mistifică şi corupe, şcoala (instrucţia, modelele de conduită, ritualurile de iniţiere etc.) e o fabrică de marionete, familia, din ce în ce mai dezinvestită, abandonează progresiv bătălia pentru educarea propriilor progenituri. Este o recompunere a spaţiului şi a timpului umanităţii noastre vitezoide şi reticulare. Copilul, ca şi adultul, e un prizonier al reţelei de imagini, sunete, informaţii, fetişuri, iluzii şi construcţii sapienţiale primite „dea gata", iar libertatea lui e cu atât mai precară, cu cât actualele virtuţi performative – graba, maximizarea de sine şi autopromovarea – au anulat nevoia de singurătate şi reculegere, de meditaţie şi contemplare a naturii, instaurând o frică patologică de suferinţă şi o incapacitate de a suporta durerea edificatoare a omului cu adevărat puternic. Scriitura Susannei Tamaro are un conţinut protestatar organizat remarcabil împotriva acestor deformări abuzive ale psihicului infantil: educaţia actuală, în toate formele ei private sau instituţionale, este antieducaţională. Procesul făcut extremei mizerii contemporane este cimentul prozei sale antieducaţionale care luptă cu această incultură şi vulgaritate pe care în mod curent o numim educaţie. Scriitura ei e antieducaţională în sensul că respinge tot ceea ce dez-educă în om capacitatea de a gândi la sensul profund al fiinţării sale.

Dar Susanna Tamaro nu se limitează la demontarea mecanismelor creatoare de fantoşe umanoide, şi nici nu îngroaşă tuşele ororii ca scriitorii-*splatterpunk*. Ea pune în discuţie imperfecţiunea educaţiei, nu procesul educaţional ca atare. De aceea, Tamaro foloseşte scriitura ca un instrument pentru a determina formele de perversiune admise de societate şi posibilităţile etice capabile să pună spiritul pe calea cea bună. Nota distinctivă pe care o introduce Tamaro în paradigma neo-dickensianismului este cultivarea speranţei: „Trebuie să cultivăm speranţa. Ce sens are să blocăm toate căile, să ne închidem preventiv într-un buncher unde numai nouă ne-ar fi garantată supravieţuirea? Detest catastrofismul care se afirmă din ce în ce mai mult în aceşti ani, detest premoniţiile apocaliptice, cred că cinismul e un mijloc destul de modest pentru a masca propria neputinţă, propria incapacitate de a privi un pic mai departe. Nu-mi plac nici toţi acei care, pentru a înfrunta rătăcirile, se ascund sub aripa caldă a sectelor şi a grupurilor. A acelor secte şi a acelor grupuri care, înainte de orice, împiedică gândirea, construiesc un viitor, din păcate, după chipul şi asemănarea lor, garantându-l, cu cheia în mână, doar adepţilor. Cred că între aceste două căi există o a treia, poate mai puţin atractivă şi, cu siguranţă, mai puţin comodă, mai puţin reconfortantă. Această cale este calea căutătorilor de speranţă, a acelor care ştiu să se elibereze de toate locurile comune despre ceea ce ar trebui să fie omul şi destinul său şi, pornind de la nişte semnale firave, ştiu să-şi imagineze un destin diferit. O fiinţă umană care încă nu s-a născut, dar nu e scris nicăieri că n-ar trebui să se nască. (…) A căuta speranţa şi a o face să crească, a o cultiva în noi înşine şi în cei de alături, a nu ceda în faţa a ceea ce ne impune astăzi societatea, în faţa vulgarităţii, a violenţei, ci a vedea printre aceste lucruri semnalele schimbării, a le păstra şi alimenta aşa cum, în Roma Antică, Vestalele păstrau focul. Fără somn şi fără sustragere" [2, p. 15].

Din aceste „luări de poziţie" rezultă o concepţie romanescă foarte diferită de cea a adepţilor neo-dickensianismului, în care povestirea agoniei spirituale exclude desfăşurarea simplă a unei întâmplări, pentru că nu există o lume de esenţe atemporale ce pot fi reprezentate cu ajutorul artei, ci o lume târâtă de o lentă mişcare spre redescoperirea umanităţii pierdute. Nu ar fi nici o probă de spor comunicativ dacă personajele sale, îmbibate de suferinţă, n-ar „ieşi din sine" pentru a realiza comuniunea cu cei din jur şi cu propriul eu regăsit.

Va' dove ti porta il cuore (*Mergi încotro te îndreaptă inima* (1994)) este expresia acestui perpetuu, mereu actualizat drum inițiatic spre „centrul" individului, desemnat de referința la organul discreditat al trăirilor şi sentimentelor autentice, care dă şi titlul romanului.

Conform schemelor „clasice" de interpretare, metafora inimii codifică trama narativă într-o poetică a purei intuiții, dar presupusa ei subiectivitate se dovedeşte cu deosebire actuală astăzi, când efectele raționalismului apar ca forme ale „libertății" de a sărăci lumea până la distrugere. Rezumat succint, subiectul romanului este doar atât: Olga, o femeie octogenară apăsată de singurătate şi sentimentul morții, decide să-i lase nepoatei plecate în America, în eventualitatea că aceasta nu o va mai găsi în viață la momentul reîntoarcerii, istoria vieții sale pline de erori şi contradicții, concepută în maniera scrisorilor neexpediate. Stilul epistolar ocupă o poziție decisivă în sfera variantelor beletristice uzitate de Susanna Tamaro. Față de modelele masculine ale speciei (*Pamela*, *Noua Eloisă*, *Suferințele tânărului Werther*, *Legături primejdioase*…), unde scrisorile răspundeau exigențelor „garanției realiste," varianta feminină (actuală) a romanului *par lettres* absoarbe şi concentrează „tradiția" marginalității subiectului auctorial feminin (scriitura sinelui inaugurează intrarea femeilor în literatură care au compensat interdicția cuvântului public prin forme private de exprimare, ca jurnalul intim sau corespondența, prin care şi-au revendicat anumite drepturi rezervate „bărbaților iluminați," nu însă şi recunoaşterea oficială, rămânând la marginea literaturii), făcând, totodată, uz de modalitățile specifice de construire a textului literar pentru a declanşa efecte de ton („vorbire" colocvială, confesivă, minoră, domestică etc.), de informație semantică (emoții, amintiri, reflecții, trăiri, introspecții etc.), de viziune enunțiativă (dorința subiectului emițător de a se povesti nu recompune evenimentele de o manieră retrospectivă sau diacronică, ci fragmentară, făcută din *traces de vie*) şi, nu în ultimul rând, de scop şi eficiență a aplicării lor în cadrul textului literar (livrată scrisorilor, memoria autobiografică este o selecție a evenimentelor trecutului în ordinea problemelor prezentului prin care subiectul emițător se instituie în calitate de punct de vedere asupra lumii). Oscilând între confesiune şi confidență, epistolarul Olgăi are o funcție deculpabilizantă în raport cu un şir de pierderi suportate dea lungul vieții (o relație defectuoasă cu părinții, o căsătorie ratată, o dragoste pierdută, moartea accidentală a fiicei, de care se simte vinovată, neînțelegerile şi tensiunile conviețuirii cu nepoata, care o determină pe aceasta din urmă să plece în America) şi una eliberatoare, întrucât îi permite reabilitarea adevărului său individual şi, într-o oarecare măsură, al celui „colectiv" („morții nu ne împovărează atât prin absență cât prin ceea ce – între ei şi noi – a rămas nespus"). Scrisorile Olgăi reprezintă, aşadar, o asumare a vinei şi o „pocăință," a căror menire purificatoare îi proiectează urmaşei adolescente un fundament moral pentru un nou început. Gestul Olgăi de a se obliga la umilință, care este singura formă de viață ce impune răspunderea, este însăşi acțiunea sa eroică, prima, dintr-o serie de destine irosite în deznădejde şi tăcere trufaşă. În retrospecția segmentelor secrete ale propriei catastrofe interioare se dispun omogen, în linii înseriate, viețile a patru generații de femei înscrise în succesiunea deceniilor şi a habitudinilor pe durata unui întreg veac – secolul XX. S-ar putea spune că urmărirea acestui traseu matriliniar (străbunică – bunică – mamă – fiică – nepoată) reconstruieşte evoluția conştiinței feminine în etapele ei succesive şi delimitează (istoric, social, psihologic) femeia ca entitate colectivă într-un segment temporal dat. Cum Olga este un cuantificator al acestei dinamici a eului feminin, ea capătă valoare de arhetip, iar exercițiile ei sinegrafice şi autoscopice relevă mecanismele prin care copilul de sex feminin e stereotipizat până la nivel de arhetip. Marca distinctivă a acestui arhetip este „lipsa de identitate, chiar dacă eram deja adultă, nu eram sigură de nimic. Nu reuşeam să mă iubesc, să am respect pentru persoana mea" [3, p. 72]. Fraza rezumă întreaga cohortă de complexe „tipic" feminine – de la masochism, sadism, paranoia autopunitivă, neputința învățată şi până la complexul Galateei sau cel al Cenuşăresei, – pe care psihanalistele şi teoreticienele feminismului le-au descris exemplar în lucrările lor de specialitate.

Pentru a-şi explica eşecul destinal, Olga pătrunde cu durere şi timiditate în tunelul amintirilor despre fabuloasa casă dintâi, a cărei vatră matricială pecetluieşte biografia individuală. Sub epiderma copilăriei roze descoperim astfel o familie conformistă şi ipocrită şi o societate pentru care copiii erau, înainte de orice, o „datorie mondenă." Copil sensibil şi docil, Olga creşte într-o atmosferă de rigoare comportamentistă (poziția la masă, regulile de folosire a tacâmurilor, sărutul de noapte bună, reglementarea lungimii părului şi a fustelor etc.), dublată de răceala discretă a părinților care camufla respectul pretins față de rolul acestora. Presupusa „perfecțiune" a mamei o face să se simtă rea şi prețul inoculării acestui „defect congenital" de exorcizat este singurătatea. Tentativele de adecvare la modelul matern, „de a fi ca ea," sfârşesc de fiecare dată în gol, de aceea renunțarea, apoi ura, apar drept consecințe fireşti ale acestei strategii educative: „astfel am crescut cu

sentimentul că sunt ceva asemănător unei maimuțe de dresat bine, şi nu o ființă umană, o persoană cu bucuriile ei, cu descurajările ei, cu necesitatea ei de a fi iubită. De la această dezamăgire a luat naştere, foarte de timpuriu, o mare singurătate, o singurătate care cu anii a devenit enormă" [3, p. 43]. În vocabularul pedagogic al timpului, cuvintele „dragoste" şi „moarte" sunt două argumente definitiv tabuizate. Un episod tranzitiv reapare în toată amploarea sa alienantă în acest chestionar-document asupra familiei: câinele Argo, bolnav de cancer, pe care tatăl îl împuşcă, dar îi spune fetei că „a plecat fiindcă era sătul de tracasările tale." Aceasta este „tehnica" prin care copiii învață că purtarea lor influențează lumea înconjurătoare, „o influențează făcând-o să dispară, distrugând-o," din care germinează delirul proiecțiilor autopunitive. Răzvrătirea ia forma reacției patogenetice: teroarea Olgăi de a greşi îi reduce viața la minim, devenind apatică şi ezitantă (neputința învățată). Între starea de tensiune şi cea de iritabilitate se derulează astfel o serie de secvențe infantile care i-au marcat autenticitatea ființială (de ex., în timpul unei plimbări, Olga ridică de jos un sticlete mort, iar tatăl îi ordonă să-l lase imediat din mâini „pentru că doarme"). La paisprezece ani Olga citeşte biografia lui Schliemannn şi decide că vrea să facă arheologie. Atunci combate prima şi ultima bătălie cu tatăl său – aceea pentru a merge la liceul clasic – dar când a vrut să urmeze studiile la universitate, răspunsul tatălui a fost net şi categoric: „nici nu se discută." Şi acest răspuns făcea parte din sistemul educativ al vremii: se credea că tinerii (dar mai ales, tinerele) nu sunt capabili să ia decizii proprii şi atunci când manifestau voințe deviante, erau puşi la încercare. Este evident că spiritul Olgăi, timorat şi retras în reverii, este incapabil să treacă această probă de foc şi retragerea ei este interpretată ca semn al unui capriciu pasager. Memoria Olgăi este dislocată subit de o întrebare severă: „Părinții mei erau nişte monştri? Nu, pentru acele timpuri, erau persoane absolut normale." Eşecul destinal al Olgăi apare deci mai curând o istorie a unei drame colective care depăşeşte valențele oricărei ipostaze individuale.

Tiparul educațional este acela care îi lipseşte personalitatea de un centru. Departe de a fi o abstracțiune, centrul (nu cel falic-simbolic pe care îl invocă psihanaliştii pentru a explica poziția depresivă a femeilor) este punctul fix al personalității umane, acei „şapte ani de acasă" pe care se sprijină ulterior curajul deciziilor, fermitatea pozițiilor, independența gândirii şi satisfacția de propria prestanță. Raportat la sfera activității domestice, versantul acestei des-centralizări este angoasa dezordinii compensată de accese de salubrizare împinse până la curățenia maniacală („nu aveam un centru în interior, în consecință, nu suportam să văd în exterior ceea ce aveam în interior"), iar în ceea ce priveşte inteligența, lipsa centrului se metabolizează în incertitudine. Olga este o cititoare pasionată de autori „canonici" (de la Sfântul Augustin la Dostoievski), are o fire deschisă spre cercetare şi cunoaştere, însă structurarea (mai exact, destructurarea) aparatului ei psihic a interiorizat incapacitatea de a gândi metodic, în sistem, conform unui fir conductor care ar depăna logic ideea de la început la sfârşit, altfel spus, şi-a interiorizat „matricea feminității" cu toate conotațiile negative care derivă din poziția ei de inferioritate. Criza identitară o va însoți de acum înainte pe întreg cursul existenței, pentru că „investiția" părinților în copilul de sex feminin nu urmăreşte coerența personalității, ci conformismul caracterului: „o detestam pe mama mea, felul ei de a fi superficial şi gol. O detestam, şi totuşi, încet şi împotriva voinței mele, deveneam anume ca ea. Acesta este marele şi teribilul şantaj al educației, căruia este aproape imposibil să ne sustragem. Nici un copil nu poate trăi fără dragoste. Pentru asta se adecvează modelului cerut, chiar dacă nu-i place, chiar dacă-l găseşte incorect. (…) pentru ca să mă fac iubită, trebuia să evit confruntarea, să mă prefac că sunt ceea ce nu eram" [3, p. 73].

Olga e perfect conştientă de stereotipiile matrimoniale în circulație, destinate a masca pudoarea sau teama de a vedea acțiunea nefastă a instrumentalizării personalității feminine, al cărei enorm „belşug" social este „codul" (matern, casnic, erotic) al femeii, atât de puternic încifrat în adâncurile insondabile ale psihicului încât transcende voința sau dorința personală. Contemporană, conform timpului fictional, cu generația Simonei de Beauvoir, Olga pare să-şi fundamenteze analizele pe scandaloasa afirmație a filosoafei franceze – nu ne naştem femei, ci devenim – care coboară existența feminină din legenda sublimei sale satisfacții materne într-o realitate plină de frustrări, nemulțumiri, ranchiună şi neîmpliniri. Se răstoarnă astfel o întreagă paradigmă culturală bazată pe două proiecții idealizate ale figurii materne: cea sublimată de biserică – *Mater Dolorosa* sau *Mater Salvifica* – asexuată, întrucât concepe imaculat şi cea sublimată de poeți – „Dulcea Mamă," – numai instinct, care-şi hrăneşte, ocroteşte şi iubeşte necondiționat progeniturile. Olga înțelege, din păcate prea târziu, ceea ce n-a înțeles establischment-ul psihanalitic masculin, şi anume, că mecanismele anxiogene ale infernului emoțional feminin nu provin din protofantasma atotputerniciei falosului, ci dintr-o reală şi concretă „sufocare" a personalității feminine prin reductibilitatea ei la un singur rol social validat, cel procreativ. Ajunsă la țărmul de pe care putea contempla metafizica izomorfismelor pasionale feminine, ea face

această mărturisire: „prima calitate a dragostei este forța. (…) Dar pentru a fi puternici, trebuie să ne iubim pe noi înşine; pentru a ne iubi pe noi înşine, trebuie să ne cunoaştem în profunzime, să ştim totul despre noi, chiar şi lucrurile cele mai ascunse, cele mai dificil de acceptat” [3, p.73].

Chestiunea identității feminine se dovedeşte a fi inseparabilă de cea a „educației tradiționale,” care implică ritualuri, mituri şi instituții pentru a o adecva la idealul social al „femeii normale.” Stereotipizarea (galateizarea) femeii se reproduce din generație în generație datorită evoluției în spirală care repetă destinul impus de ambianța de origine pe „calea sângelui,” de la mamă la fiică. A rupe un inel din acest ciclu vital şi a intra într-o „cameră cu aer diferit” e o performanță pe care o reuşesc puține femei pentru că le sperie lipsa de certitudine, dezaprobarea publică şi condiția de paria cu care eminamente se vor confrunta. Urmărirea acestei dramaturgii sociale pe orizontala matriliniară permite o mai bună înțelegere a procesului de constituire a „invariantului istoric” pe o durată îndelungată. Istoria mamei Olgăi este un mic autodafe domestic programat parcă pentru canapeaua psihanalitică (de altfel, e contemporana lui Freud). Descendentă dintr-un arbore genealogic blamat (evreică), se căsătoreşte la şaisprezece ani, din proprie inițiativă şi fără componente sentimentale, cu un nobil arian şi bătrân, pentru că ceea ce îşi dorea mai mult ca orice pe lume era un titlu nobiliar, al cărui valoare socială ar fi compensat insignifianța individuală. La şaptesprezece ani o naşte pe Olga, dar după procrearea moştenitorului pe care îl pretindea „bunul nume,” a trăit cu baronul în certuri şi ranchiună până la sfârşitul vieții. Olga este concepută sub semnul nefast al nerealizării materne (renunță la vocația de muziciană) şi această conştiință a eşecului marital amplifică aberantele prescripții sociale referitor la creşterea şi educarea copiilor. Această mamă-fantoşă nu a manifestat niciodată în viață un singur gest afectuos față de propriul ei copil, încheindu-şi, ritualic, „nunta” în moarte: „mama mea a murit nesatisfăcută şi supărată fără să fi fost o singură dată atinsă de dubiul că cel puțin o mică parte de vină era şi a ei” [3, p.41]. Istoria mamei Olgăi nu apare însă din nimic, ea vine în continuarea inelului precedent al spiralei. Făcând un pas generațional în urmă, găsim un alt mit degradat al „copilăriei roze.” Ca şi Olga, mama ei este un derivat al „civilizației moravurilor” şi al obiceiurilor matrimoniale solid stabilite în societate şi puternic dezechilibrate în favoarea bărbaților. Ea are „ghinionul” să se nască exact în ziua în care fratele ei mai mare murise de pneumonie. În memoria acestei triste coincidențe, încă de când sugea la sânul mamei, era îmbrăcată în culori de doliu. De asupra leagănului ei trona portretul în ulei al fratelui său defunct, care servea pentru a-l face prezent şi după moarte, ca să-i amintească, imediat cum deschidea ochii, că este o impostură, o copie greşită a unui exemplar perfect. Iată un nucleu de comedie absurdă pusă în scenă de generația mamelor pre-freudiene: investiția maternă în copilul de sex masculin este, desigur, un complex „tipic” feminin, pentru că în el palpită acea auroră a alterității în care narcisismul feminin găseşte unica şansă de „a se realiza” prin transferul valorii simbolice masculine asupra propriei insignifianțe. Fără a fi un motiv de indulgență pentru „eroinele” dramei sale existențiale, istoriile mamei şi bunicii Olgăi, ale căror profiluri pot fi considerate mai mult sau mai puțin edificatoare pentru generațiile pe care le reprezintă, sunt rezultatul perturbării relațiilor dintre bărbați şi femei în numele unei morale ipocrite puse în slujba iluziilor modelului de „căsătorie romantică.” Destinul Olgăi este o parte componentă a acestei discrepanțe între ideal şi realitate, pe care ea o proiectează asupra unei realități trans-istorice, banale şi fără limite: „Nefericirea, de obicei, urmăreşte linia feminină. Ca unele anomalii genetice, trece de la mamă la fiică. Şi în această trecere, în loc să se atenueze, devine din ce în ce mai intensă, mai incurabilă şi profundă. Pentru bărbați era pe atunci cu totul altfel, aveau profesia, politica, războiul; energia lor putea fi eliminată, putea expansiona. Noi nu. Noi, de generații şi generații, am frecventat doar dormitorul, bucătăria, baia; am făcut milioane şi milioane de paşi, de gesturi, purtându-ne în spate aceeaşi ranchiună, aceeaşi insatisfacție. Am devenit feministă? Nu, fără grijă, încerc doar să privesc cu luciditate ceea ce avem în urmă. (…) Iată, când mă gândesc la viața mamei mele, la cea a bunicii mele, când mă gândesc la atâtea vieți de persoane cunoscute, îmi vine în minte anume această imagine – focuri care implodează în loc să sară în înalt” [3, p.48].

În istoria culturii, această „clonare” genetică a nefericirii feminine nu a lăsat absolut nici o urmă. *Metamorfoza* lui Kafka sau *Colecționarul* lui Fowles conțin o aluzie transparentă la experiența devoratoare a „cuplului edenic,” în mod paradoxal însă, dimensiunea patologicului familial, complet epurată în castitatea simbolului opresiunii mortale a fiului de către autoritatea paternă, n-a fost niciodată interpretată sub aspectul macabrului feminin. Întâmplător sau nu, ambele parabole apar în sistemul de imagini care vizualizează traseul nupțial al Olgăi atunci când crapă învelişul moralei pudibonde. După mai multe încercări ratate de a încheia o „amiciție amoroasă” cu bărbatul de vis (prințul pe cal alb), Olga se căsătoreşte cu partenerul de afaceri al tatălui său

care îi cumpără favorurile dimpreună cu dreptul de administrare a firmei paterne. Năzuinţele femeii de a descoperi, în dialog cu soţul, că au aceeaşi viziune asupra lumii, se dizolvă rapid în clişeele căsniciei-standard: „în timpul prânzurilor stăteam aproape în tăcere, când mă forţam să-i povestesc ceva, îmi răspundea cu un da sau nu monosilabic. (…) când rămânea acasă, se închidea în birou ca să reordoneze colecţia de coleoptere. Marele lui vis era să descopere o insectă încă nimănui cunoscută şi astfel numele lui să fie înscris în cărţile de ştiinţă pentru eternitate. (…) aveam senzaţia că, mai mult ca orice, Augusto ar fi vrut să găsească pe cineva acasă la orele de cină şi pe cineva de demonstrat cu orgoliu duminica la biserică. Despre persoana care era în spatele acelei imagini confortabile nu părea că-i pasă mare lucru. Unde era omul plăcut şi disponibil din perioada curtării? Augusto mi-a povestit că păsările cântă primăvara mai tare ca să le placă femelelor, ca să le determine să facă cuibul împreună. Şi el a făcut la fel, dar odată asigurat cuibul, a încetat să-l mai intereseze existenţa mea. Eram acolo, îi ţineam cald şi atât" [3, p.123]. Augusto – Caliban – Colecţionarul este un nume sintetic pentru o situaţie stereotipală – „familia clasică," în care soţia e fără alte dorinţe în afară de acelea de a concepe şi creşte copii, veghind asupra bunăstării tuturor, iar soţul găseşte lângă dânsa linişte şi confort. Totul duce spre o trăire alienantă, al cărei coşmar diurn apare în formele deghizate ale visului nocturn: Olga îl visează pe Augusto transformat într-un cărăbuş cu mandibule enorme, la fel ca acela din propria colecţie de coleoptere, care îi devora rochia de mireasă de parcă ar fi fost de carton. Metafora kafkiană a insectei amplifică aberanta lipsă de sens a gestului marital, sugerând elementul funerar al împlinirii virile prin comuniunea nupţială. Cristalizat ca sistem consecvent de comportament marital, Augusto – Caliban – Gregor Samsa este o revelaţie spontană a ceea ce s-ar putea numi „etern masculin," care este reversul pădurii de simboluri crescute în jurul „misterului femeii" şi, în acelaşi timp, al de corului căsniciei din „lumea bună": „căsătoriile pe atunci erau toate aşa, nişte mici inferne domestice, în care unul din doi, mai devreme sau mai târziu, sucomba" [3, p.125].

Viaţa de cuplu a Olgăi coincide cu perioada feminismului postbelic, timorat şi sporadic, dar deja conştient de propriul drept la juisare. Nu este, prin urmare, întâmplător, că în traiectul ei destinal apare o complicaţie amoroasă. Din această „dragoste adevărată," întrucât imposibilă, se naşte Ilaria care era „fructul iubirii, şi nu al întâmplării, al convenţiilor sau al plictisului." Dar Ernesto, „bărbatul ideal," moare în accident, peste câţiva ani moare Augusto şi această nouă relaţie dintre mamă şi fiică e hărăzită derulării pe scena „lumii fără taţi." Epoca Ilariei poartă amprenta specifică a bulversărilor fundamentale aduse de Mai 1968. Revoluţiile studenţeşti, mişcările de stânga, anticonformismul, feminismul, ideologia etc., marchează ruptura cu generaţia predecesoare de părinţi „conformi" normelor burgheze şi în pofida semnelor de ameliorare a contextului sentimental, relaţia Olgăi cu Ilaria este şi ea compromisă.

Decisă să se comporte „altfel" cu propriul copil, Olga evită să-i impună un model, îi lasă libertatea de a alege şi îi aprobă acţiunile. Este un tip de comunicare bazat pe „respectul diferenţelor," dar tocmai această slăbire a corsetului de norme îi apare Ilariei drept indiciu al crizei vechiului sistem şi, în consecinţă, al reprobării criteriilor care îl susţineau. Tamaro surprinde cu multă abilitate acest „efect de perioadă," când vechile relaţii dintre sexe, dintre clase şi generaţii sunt destabilizate, destructurate şi chiar distruse, iar noile orientări sociale, punând în discuţie relaţiile amoroase, raportul faţă de muncă, educaţie şi credinţele politico-religioase, nu erau încă pertinente pentru a se proiecta în viitor. Crizele identităţii personale sunt trăite dramatic de ambele agente ale conflictului generaţional: dezideratul Olgăi de a-şi educa „altfel" fiica este totalmente fals pentru că nu e susţinut de consecvenţa propriei personalităţi, la fel ca şi revendicările de emancipare ale Ilariei, care nu au alt reper decât ideologia. În consecinţă, fiica îi impută mamei „lipsa de dialectică" („ca orice persoană burgheză, nu ştii să-ţi aperi cu seriozitate ceea ce gândeşti"), firea „reacţionară şi bolnavă de fantezii burgheze," logica de dominare şi constrângere care regulariza viaţa de familie („familia e plină de aer şi stimulatoare ca o cameră de gazare"), iar mama percepe revolta fiicei drept „lipsă de inteligenţă" şi dogmatism obtuz: „dacă ar fi existat un tribunal al poporului şi ea ar fi fost preşedintele, m-ar fi condamnat la moarte" [3, p.56]. Olga încearcă să-şi înţeleagă fiica, dar efectul *Sixties* a deschis o prăpastie prea mare între aceste două straturi succesive („totul era convulsiv, prea multe idei noi, prea multe concepte absolute") şi istoria eşecului se repetă, doar că la un alt nivel al spiralei. Deznodământul tragic nu întârzie să aneantizeze acest nucleu situaţional. Cum era şi firesc, Ilaria ajunge să frecventeze un psihanalist. Este marea obsesie a anilor '70 şi efectele acestei noi instrumentalizări feminine care inaugura un raport inedit între mamă şi fiică – mama este eterna culpabilă şi fiica eterna victimă – nu-i scapă ochiului critic al scriitoarei. Tratată cu psihotropice şi whisky, Ilaria devine dependentă de medicul său psihanalist şi de „religia" pe care o propovăduia cu toate mijloacele

disponibile, reducându-şi viaţa la o singură activitate cotidiană, aceea de a-şi „scruta mişcările interioare cu o obsesie de entomolog.” Până la urmă, teoria psihanalitică se dovedeşte a fi un amestec uşor alambicat de interes economic personal şi mesaje socio-culturale dominante puse în slujba opiniei publice majoritare, iar „medicul-şarlatan” un cuantificator al acestui elixir terapeutic al tensiunilor spirituale. Sub efectul „medicaţiilor,” Ilaria semnează garanţiile bancare pentru „afacerea” psihanalistului pretinzându-i mamei-burgheze achitarea debitelor ca o recompensă „firească” a vinei părinteşti, în special, a puţinei atenţii primite din partea tatălui. În această stare de hipertrofiere a eu-lui rănit, mărturisirea Olgăi despre „adevăratul” ei tată, nu-i lasă nici o altă alternativă în afară de sinucidere. Ilaria moare în accident rutier, nu înainte însă de a aduce pe lume un copil al „partenerului sexual” şi al „dreptului elementar de a dispune de ea însăşi.” Aşa începe „epoca nepoatei,” cu toate crizele specifice moştenitorilor revoluţiilor din *Sixties*. Este „generaţia Micului Prinţ” (în universul romanesc, *Micul Prinț* este lectura preferată a deuteragonistei), timorată şi solitară luptătoare cu „baobabii,” „şerpii,” „aviatorul” şi cu toţi „oamenii insensibili şi aroganţi care rătăceau fără ţintă aşezaţi pe minusculele lor planete.” Intraţi în „era vidului,” aceşti copii care au păşit în viaţa adultă în anii ’80, sunt crescuţi pe „gândirea întemeietoare” a „buneilor,” în absenţa de facto sau doar simbolică a unor modele paterne de identificare şi în falsul fără replică al unor mame „compromise” de „trădarea naturii feminine,” sub semnul tensiunii dintre fidelitate şi rebeliune, dintre recuperare şi originalitate. Nepoata Olgăi este arhetipul acestei atitudini comportamentale contradictorii şi incerte a cărei opţiune destinată este de a fi o subiectivitate în devenire permanentă. Nu înzadar atunci când presiunea emergenţei identităţii personale devine insuportabil de constrângătoare, Olga o lasă să plece „încotro o îndreaptă inima” pentru a o obliga să reflecteze, să lupte şi să se inventeze pe ea însăşi, căci „prima revoluţie de făcut e aceea din noi înşine, prima şi cea mai importantă. A lupta pentru o idee fără a avea o idee despre sine e unul din cele mai periculoase lucruri care poate fi făcut” [3, p.193].

Va’dove ti porta il cuore rămâne, în mod evident, romanul unei comunicări intergeneraţionale, echidistante şi constructive, care adună într-o singură carte întrebările şi răspunsurile unei perioade „înfometate” de claritate şi obosită de prelungirea apocalipselor de tot felul.

Referințe:

1. Tamaro Susanna. Per voce sola. – Venezia: Marsilio Editori, 1991.
2. Tamaro Susanna. Cara Mathilda. Non vedo l’ora che l’uomo cammini. – Milano: San Paolo Edizioni, 1997.
3. Tamaro Susanna. Va’dove ti porta il cuore. – Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 2002.
4. Tamaro Susanna. Più fuoco, più vento. – Milano: Rizzoli, 2002.
5. Tamaro Susanna. Rispondimi. – Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 2002.
6. Tamaro Susanna. Fuori. – Milano: Rizzoli, 2003.
7. Tamaro Susanna. Anima mundi. – Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 2004.
8. Tamaro Susanna. Ogni parola è un seme. – Milano: Rizzoli, 2005.
9. Tamaro Susanna. Ascolta la mia voce. – Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 2006.
10. Tamaro Susanna. Luisito: una storia d’amore. – Milano: Rizzoli, 2008.

Prezentat la 12.10.2010

ROSETTA LOY: COORDONATELE ROMANULUI DIVULGATIV

Tatiana CIOCOI

Catedra de Literatură Universală

This study proposes a reading of Rosetta Loy's novels from the perspective of gender criticism. The analytical approach is based on the idea that feminine writing refuses recognized aesthetic "systems" in favor of an individual and authentic narrative philosophy. The study moots the concept of writing of memory.

Rosetta Loy (n. 1931) nu este prima romancieră care scrie împotriva uitării. Marele martiriu al creatorului de literatură din toate timpurile a fost acela de a opri clipa din eterna ei trecere pentru a da un sens lumii sechestrate de vasta memorie a trăitului. Se scrie, pentru a nu ceda sortilegiilor solipsismului, pentru a se valida pe sine sau pe celălalt prin argumentări mai mult sau mai puţin provizorii, pentru a pune în limbaj voinţa de comprehensiune, dar mai ales, pentru a nu lăsa timpurile îndepărtate, cu scadenţele lor calendaristice egale şi monotone, să se scufunde în apele tulburi ale uitării. În ce o priveşte pe Rosetta Loy, plăcerea ei de a inventa istorii şi de a găsi cuvintele potrivite pentru a le povesti, este o iluzie de „a poseda viaţa" şi de a „recupera ceea ce părea iremediabil pierdut." Memoria, acea proustiană şi nu numai, este şi în cazul Rosettei Loy o luptă corp la corp cu monstrul vorace al neantului. Această ordonanţă comandată memoriei – să vorbească, să releve, să divulge, în pofida tensiunilor care o macină şi în numele unui trecut asupra căruia apasă sensul de vinovăţie insuficient mărturisit devine, pentru „strania" scriitoare a vieţii burgheze, o exhibiţie radicală a culpelor, a terorilor şi a amneziilor comode ale unei clase sociale din care provine şi pe care nu încetează să o convoace la tribunalul istoriei.

Ludic şi documentar în acelaşi timp, iluminat de *flash*-uri autobiografice, peste care se suprapune subiectivitatea microistoriilor cotidianului mărunt şi uneori meschin, universul literar creat de Rosetta Loy îşi ţine ferm linia sa tematică: fascismul, războiul, legile rasiale, exterminarea comunităţii ebraice din Italia, euforia postbelică a libertăţilor de tot felul şi, tronată în centrul acestui „sfârşit al Istoriei," viaţa marii burghezii romane, cu regulile ei închise şi bravada morală surdă la glasurile implorante ale mizeriei umane. Cu excepţia *Drumurilor de pulbere* (*Le strade di polvere* (1987)), care degajează conotaţia naţională a campaniilor napoleoniene până la luptele lui Garibaldi pentru *Risorgimento*-ul italian, romanele Rosettei Loy pivotează în jurul „erei fasciste" şi a „anilor echinodermilor," care au urmat după încheierea păcii mondiale, generând o „specie" umană nouă, asemănătoare holoturiilor marine lipsite de schelet, pe „corpul moale" al cărora se îndeasă plăcile calcaroase ale amintirilor. Războiul reprezintă, în viziunea Rosettei Loy, marea despărţire a apelor, evenimentul care a tranşat civilizaţia în „până la" şi „după," fără nici o posibilitate de refacere a desenului originar. Ea nu încetează să bătătorească unele şi aceleaşi cărări, peste care a crescut demult iarba uitării, pentru a găsi aşchii de piese rătăcite ale unui mozaic uman aruncat în aer. Acolo unde raţiunea politică ar vrea să şteargă trecutul deranjant şi perturbator de ritmuri consumatoriste, Rosetta Loy bântuie neobosită prin labirinturile memoriei, descoperă „semne prealabile" sau urme solidizate, surprinde sunete, înregistrează „vocile" martorilor-copaci, case, oraşe, obiecte de uz cotidian, comentează poze îngălbenite de vreme şi răsfoieşte propriul „album de familie," realizând astfel un raport de confruntare/înfruntare între un „acum" şi un „atunci," sau între un „noi" şi un „ei," care doar retrospectiv se fixează şi se produce ca discurs conştientizat.

„Trecutul este pentru mine ceva care continuă să fie în prezent," – afirma scriitoarea într-un interviu din 2004 (*Repubblica*), în care condamna tendinţa internaţională de a „uita" evenimentele recente şi de a minimaliza oroarea persecutărilor antiebraice din perioada nazi-fascistă. Întoarcerea permanentă la pătimire, culpabilitate, persecuţie, traumatism, nebunie şi sacrificiu este singurul răspuns adecvat la solicitarea istoriei. Cultul memoriei nu ascunde o reacţie pur feminină la excluderea din „anale," el relevă o motivaţie de supremă responsabilitate umană: „ Se uită din comoditate, ceea ce e criminal. Şi se mai uită din lene, ceea ce e stupid. Cunoaşterea a câte au avut loc este, practic, unicul instrument de care dispunem pentru a distinge locul în care ne-a fost dat să trăim. Este busola care ne permite să ne orientăm. A uita oroarea persecutărilor antisemite ale acestui secol şi sfârşitul său înspăimântător poate fi extrem de periculos. E, ca şi cum am fi miopi, dar am arunca ochelarii."

Fidelitatea Rosettei Loy față de unica sa „vocație tematică” nu înseamnă o epuizare şi nici măcar o apropiere de acel punct extrem către care opera sa tinde ca spre propria-i origine. Romanele ei constituie un ansamblu textual construit după principiul păpuşilor ruseşti care trebuie „desfăcute” (citite), matrioşka după matrioşka, până ajungi la ultima care nu se deschide pentru că e „nucleul dur.” Tabloul acesta mozaicat din romane-fragmente îi permite povestirii să se amplifice şi să capete consistență prin autopastişarea şi izotropia elementelor spațio-temporale din care se nutreşte îngroşarea sferică a operei. Din narațiune în narațiune, detaliile se completează reciproc, scenele trăite şi retrăite înscriu curbe temporale lente, reîntoarceri obsesive, discontinuități şi intermitențe topite într-o mişcare lentă a cronotopurilor recurente, sugerând faptul că în spatele a ceea ce se petrece evident, se petrece şi ceva insesizabil. Adevărul personal nu-şi are garanția în conformitatea cu ferma realitate exterioară, de aceea el trebuie mereu surprins, spus, căutat în momentele sale de aparentă imobilitate, în care se ascunde iluzia asemănării cu adevărul oficial. Sub presiunea acestei extranieri din realitate, semnificația istoriei pare înşelătoare, ea nu poate fi reprodusă ca o realitate prealabilă, ci doar produsă ca trăire autobiografică. Margot, protagonista din *Cioccolata da Hanselmann* (1995), reflectează asupra cunoaşterii pe care o putem avea în prezent despre experiențele oculte ale trecutului: „Istoria este peştele din acvariu care se mişcă sub nasul nostru într-un continuu dute-vino fără a putea să-l atingem. Putem doar fantastica referitor la cum ar fi putut să fie cândva, dar nu mai mult, nu mai mult…” [6, p. 134].

Istoria, ca o realitate miraculos de familiară (cea, pe care neurologii o numesc memorie semantică şi datorită căreia *ştim* când a început războiul şi când s-a terminat, cine a fost Mussolini, Hitler, Stalin şi ce înseamnă antisemitism sau Holocaust) şi miraculos de străină (memoria autobiografică, datorită căreia *ținem minte* senzațiile provocate de trăirea *acelor* evenimente) – iată cele două planuri ale cunoaşterii pe care imaginația inventivă a scriitoarei le contopeşte într-o intersubiectivitate ontologică. Dacă viața istorică a personajelor reale sau inventate este un obiect construit şi inevitabil subiectiv, atunci viața istorică a obiectelor produse de oameni este imobilizată în aspectul ei expresionist al timpului. Reificarea excesivă a existenței umane este o componentă latentă a universului romanesc creat de Rosetta Loy, în care obiectele îşi pierd semnificația lor uzuală şi se încarcă de vitalitatea simbolului. Filmele cu Greta Garbo, Jean Gabin sau Frank Capra, jazz-ul, Louis Armstrong, Cole Peter sau Elsa Fitzgerald vizează marca specifică a generației postbelice. Un anume model de Fiat trimite la un an al fabricării şi vorbeşte despre standing-ul social al proprietarului. O şampanie franceză „Pommery 1941” sau un desert „pară alla Belle Hélène” dotează universul ficțional cu o specificitate verificabilă de detaliu. Toată această preocupare pentru fidelitatea față de circumstanțialitatea obiectuală – golf, tenis, schi, ciocolată elvețiană, băi de soare, mese copioase, portrete de familie comandate pictorilor anonimi, fotografii Kodak, serate la operă, fracuri şi costume de in alb, cu baston şi pălărie, dame cu căței, robinete aurite, băi de porțelan, ritualul ceaiului de după masă, pasiențe, discuții politice şi flecăreală de salon, – este o anumită *formă* a lumii, una dintre multele forme care au dispărut odată cu obiectele care o certificau. Sensurile contingente pe care le-a elaborat această lume a *glamour*-ului burghez aduc în prim-planul reprezentării textuale o problemă de hermeneutică istorică. Ceea ce ne oferă Rosetta Loy este ipoteza că sentimentul de apartenență la o castă privilegiată şi aparent invulnerabilă i-a servit familiei burgheze drept paravan după care s-a ascuns în fața violenței politicului, scutind-o de o poziție morală distinctă, nu însă şi de o responsabilitate istorică. Concepția idilică despre sacrosanctele valori ale *la belle famille* este logica triumfătoare a acestei clase plutocratice care ignoră în chip inocent tot ce rezistă sau se opune propriilor interese şi moduri de acțiune. Principiul disimulat al rațiunii burgheze este autoconservarea. De aici derivă o serie de opțiuni politice, religioase, ideologice, sociale şi etice care țintesc perpetuarea „familiei fericite,” iar odată cu ea şi a diviziunilor de clasă, sex, rasă, etnie şi confesiune. În viața parazitară şi solemnă a marii burghezii romane, cu evaziunea, snobismul, parcimoniozitatea şi absenteismul pe care şi le disimulează sub aparențele ordinii, disciplinei, ale pietății creştine şi ale bunelor intenții, Rosetta Loy găseşte climatul crepuscular al sfârşitului lumii moderne. În totalitatea lor, romanele Rosettei Loy explorează şi, simultan, problematizează consecințele datelor brute ale evenimentelor istorice asupra familiei ca nucleu principal al societății, în care se elaborează, se păstrează şi se perpetuează valorile umaniste „clasice,” atât de dureros infirmate de către absurditatea şi cruzimea empirică a istoriei. De la romanul de debut, *La bicicletta* (1974), şi până la *Nero è l'albero dei ricordi, azzura l'aria* (2004), scriitoarea urmăreşte cu o tenacitate ieşită din comun victimele şi eşecurile autosuficienței burgheze marcate de religie, încrederea în progresul tehnic şi speranța de a vedea garantate libertatea şi perfecționarea civilizatoare. Ritmul, evoluția efortul personal şi energia depusă pentru a determina mişcarea înainte, ingenios transcrise în metafora vehiculară a bicicletei, în care se conturează în

filigran individualismul modern încredinţat în propriile mijloace de acces la independenţă, contrastează în mod evident cu fixitatea înspăimântătoare a regulilor familiei burgheze care se înnoadă în sistem închis.

Cu *Bicicleta*, Rosetta Loy începe saga disoluţiei sistemului patriarhal, în care copiii burghezilor de „până la" încearcă zădarnic să se elibereze din nodul de relaţii şi dogme care guvernează „familia clasică." Metaforă flotantă, reluată ori de câte ori personajul rebel refuză să se muleze în schema impusă identităţii normative, bicicleta capătă, în textele Rosettei Loy, semnificaţia de aspiraţie vanificată, neputinţa de a transforma intenţia în faptă.

Drumul spre nevoia de autonomie, spre ghidarea bicicletei se deschide lent, fără niciun impuls revelator de disonanţe, dezacorduri sau dizarmonii. „Familia clasică," tatăl, în capul mesei, mama, de partea opusă, şi cei patru copii în ordine descrescătoare, Giovanni, Michele, Maddalena şi Speranza, sunt surprinşi în timpul cinei: rumoarea tacâmurilor argintate, fulguraţia cristalină a cupelor, paşii sufocaţi ai camerdinerului cu un platou în mână, cuvinte afectate de ritmul înghiţiturilor – „un film mut proiectat pe un ecran încadrat într-o ramă de aur" [1, p.3]. Războiul pătrunde în această idilă domestică „prin fereastră," de unde se văd nemţii care desenează cu un cărbune nuduri imense de femei pe pereţii mănăstirii sau pe uşă, odată cu hainele ponosite şi izul de om flămând al doamnei Olteanu, angajată ca damă de companie şi profesoară de franceză a fetelor. În viaţa cuplului totul pare să evolueze normal. Încălţate în pantofiori de catifea azurie, fetele frecventează „nobilul colegiu de surori nobile," băieţii desenează profilul Ducelui pe frontispiciul vocabularelor de latină şi greacă, tatăl citeşte ziare învelit cu o cuvertură de leopard trucat, mama cântă cu voce lejeră melodiile sale din tinereţe, impune pedepse pe care imediat le retrage, stăpâneşte cheile, „cheile înseamnă săpun, hârtie igienică zahăr mosoare de aţă caiete." Mimarea firescului, a normalităţii, ţine de poetica romanului, în care virulenţa cotidiană a agresiunii este refulată, lăsată „după uşa" care separă utopia conjugală de antiutopia socială. Văzut din vilă, războiul este o suprarealitate aproape fantastică: „În vechea mănăstire geamurile sunt deschise şi se văd nemţii numai în cămaşă deschizând şi închizând casete; în grădină roşiile sunt deja înalte şi toţi le fac semne, mai puţin ei, soldaţii, din cauza vuietului împuşcăturilor sufocat în noaptea înstelată. Casă după casă americanii avansează lent dar inexorabil, în rucsac poartă învelită în folie argintie piatra filosofală" [1, p.13].

Tehnica descriptivă este destinată să-l angajeze şi pe cititor în acest proces psihologic complicat şi insesizabil care condiţionează comportamentul individului, făcându-l să se conformeze unor norme prestabilite. Marele consens matrimonial este păzit şi tutelat de „autoritatea blândă" a tatălui. Ca un amfitrion al casei, el regizează „antifascismul de bucătărie," priveşte cu un zâmbet condescendent „proletarii fascismului" îmbrăcaţi în cămăşi negre şi tolerează impulsul creştin al lui Giovanni, care-şi vinde racheta de tenis ca să cumpere un ferestrău necesar pentru a ciopli cruci nemţilor pe care-i adună de pe „câmpul de carne" şi îi îngroapă. Când Giovanni fuge de acasă pentru a se înrola în Armata de Eliberare Naţională, lăsând un bilet în care scria cu majusculă cuvintele „Patrie, Ideal, Dreptate," episodul vibrează de încărcătură comică. Accentul cade iarăşi pe figura tatălui, singurul care nu-şi pierde calmul, pentru că are la îndemână un argument extras din experienţa proprie: „dacă nu astă seară, mâine cel târziu va fi din nou acasă." Celălalt fiu, Michele, visează să devină comunist, însă neapărat un comunist catolic, şi să refacă Italia prin politică. Dar aventura emancipatoare a adolescenţilor sfârşeşte în parabola fiului rătăcitor: scenariul vieţii lor este deja trasat în mintea tatălui şi nimic nu-i poate abate de la regulile străvechi ale familiei, aceste mici acte de insurecţie fiind privite ca un exces de energie specific tinereţii.

Loy acordă o importanţă vitală interiorizării identităţilor de sex ca identităţi statutare, legate de imperative funcţionale şi de roluri instituite. În structura căminului conjugal, femeile „din generaţie în generaţie au brodat rozete şi pungi pentru tutun, au îngenuncheat pe una şi aceeaşi bancă rezervată cu o ofertă anuală pentru Parohie, iar odată moarte, au fost puse cu mâinile pe piept în sicrie bătute cu ţinte de alamă, apoi coborâte în capela cu boltă azurie" [1, p. 18]. Rolul femeilor este de a contracta căsătorii avantajoase care ar spori averea familiei, de a naşte copii şi de a-i educa în spiritul legilor sacrosancte ale fericirii burgheze. Mama este „serenă, fără drame, doar ore neînsemnate ocupate cu lucruri neînsemnate," ea şi-a „regăsit anticele virtuţi familiare" şi varsă „pacheţele de zahăr gălbui care alunecă în vas, preţios ca nisipul din clepsidră," războiul ei e o „urzeală" care constă în acumularea valurilor de stofă, a pantofilor din piele de şarpe şi a gulerelor din vulpe argintie. Semnele insatisfacţiei, ale singurătăţii şi ale alienării, care le-au adus pe femeile burgheze pe canapeaua psihanaliştilor, sunt evidente, însă lipsa unei conştiinţe de sine împiedică actele de autoreflexivitate. La rândul lor, fetele nu pot ieşi din plasa acestui proiect de conservare a ordinii transmis din generaţie în

generație. Consensul pare atât de puternic, încât suflul egalitarist adus de „soldatul american eliberator" pare o adevărată erezie socială: „ce mai e şi cu istoria asta că suntem toți egali, există buni şi răi, bogați şi săraci, dar mai ales, există bărbați şi femei" [1, p.18]. Abaterea de la homogamie prezintă un risc crucial pentru conservarea capitalului statutar şi mecanismul-cheie al reactualizării rolurilor tradiționale e un imperativ categoric adresat atât fetelor, cât şi băieților: „să nu vă treacă prin cap să aduceți în casă oameni necunoscuți!" Vocea auctorială transcrie sentințele paterne şi oferă explicații suplimentare despre economia simbolică a modelului dominant: chiar şi în euforia generală a victoriei, libertatea de acțiune a fetelor este măsurată, ele nu sunt „marfă pentru învingători" şi nu le este permisă „nici un fel de îmbrățişare cu soldații şi plâns de bucurie împreună cu ei." Efectele condiționării morale nu intră încă în raza lor de percepție, dar ipostazele antiidilice încep deja să se insinueze în comportamentul lor hipnotizat: „sunt zile în care ar fi vrut să urmeze firul unei melodii, să intre într-un local obscur şi fumat, să asculte confidențe; şi să plângă. În loc de aceasta, (…) ele merg să vadă un film subtitrat şi sunetul vocii străine care le vorbeşte jilțurilor în întuneric este singurul mesaj pe care-l pot primi. Ascultă atente, se distrează şi se emoționează, un sens obscur că sunt tăiate din realitate; panglica alunecă, ceva grandios şi teribil îndărătul ecranului, unde imaginile se dilată până la platitudine" [1, p.19]. La acest punct al dramei epice devine limpede că cealaltă miză, nedeclarată, a romanului despre război, este romanul formației sentimentale. Fiecare dintre cei patru copii este abil pilotat în alegerea profesiei, a ideilor şi convingerilor politice şi, nu în ultimul rând, în contractarea unor matrimonii „solide" şi „sănătoase."

Pe un fundal de „pace bucolică" se înfiripă dragostea dintre Maddalena şi Antonio, amicul „secret" al lui Giovani, care-l introduce într-un cerc politic de stânga şi-l ajută să înțeleagă că instrumentele de tortură şi crematoriile nu sunt „una dintre acele poveşti de Grimm care alunecau fluide din privirea azurie a fräulein Anne Marie." Dar psihologia Maddalenei, concepută ca o machetă prefabricată, are o imunitate puternică față de „virusul" revoluționar al lui Antonio: „…ar fi vrut să contamineze pagina albă a minții ei. Dreptate Socială, Luptă de clasă, Revoluție (…) dar, vai, fata nu e receptivă, pagina ei e făcută din hârtie lucioasă de pe care cerneala se scurge fără a lăsa urme" [1, p.54]. Cu o „furoare apostolică," ea umple urechile ascultătorilor cu „sunetul Adevărului": „Dar cum poți fi comunist într-o țară ca Rusia, o țară de opresați şi de nenorociți, dacă le-ar deschide porțile ar fugi toți ca nişte iepuri, în America da, acolo este Justiție, Libertate şi Bunăstare!" [1, p.54]. E acelaşi discurs pe care-l va predica mama câteva pagini mai apoi, amintindu-ne discret că Maddalena rămâne prizoniera unor formule de gândire prefabricate.

Actul ritualic de hipnoză prin care i s-a inoculat prototipul de femeie rasată, cu obligații precise față de clasa din care provine, îşi face efectul scontat. Între o ofertă de tip afectiv şi una de tip pragmatic, ea o alege pe cea din urmă. Se va căsători cu un avocat „şters," dar cu o soluție sigură în buzunar, regăsindu-se, la fel ca şi mama ei, în „anticele virtuți familiare." Gesturile mărunte, zâmbetul de circumstanță, atențiile, cadourile, acumularea obiectelor de lux acoperă un gol, o stare enigmatică de tensiune care se lasă doar ghicită, pentru că discursul Rosettei Loy nu trece niciodată pragul conceptelor explicite de masculinitate şi feminitate. Emanația de energie feminină a celeilalte fete, Speranza, este ținută şi ea sub supravegherea tatălui. Adone, studentul sărac de la jurnalistică, un „bohème" pasionat de rugby, este introdus în narațiune ca un element corupător, capabil să încalce interdicțiile erosului, atât de sever reprimat în educația fetelor. Este nevoie de intervenția tatălui pentru a-şi rechema fiica la datoria apartenenței de clasă: „Gândeşte-te o clipă, Speranza… Gândeşte-te, Speranza, gândeşte-te." Dar apelurile elocvente la rațiunea fetei sunt inutile, căci telegrama prin care Adone este informat de decizia tatălui, e deja trimisă: cu voce tare, funcționarul a numărat „o sută optzeci şi cinci de cuvinte şi tatăl a scos banii din buzunarul vestei, funcționarul i-a numărat şi a zâmbit confirmând suma exactă. Tatăl a luat bastonul şi funcționarul s-a ridicat în picioare pentru a-l saluta scoțând capul pe uşă. Tatăl a dat la o parte perdeaua de la uşă şi a zis: „vină, Speranza, să mergem"" [1, p. 81].

Obligată să renunțe la băiatul pe care îl iubeşte, criza sentimentală a Speranzei se declanşează fără spaimă şi cutremur, proiectându-şi reprimarea impulsurilor erotice într-o identificare narcisistă cu eroinele romanelor tolstoiene. Ca o reverie asupra unei reverii, istoria Nataşei Rostova şi a lui Pierre Bezuhov configurează melodrama sentimentală din care se alimentează imaginarul feminin despre idealizarea sentimentelor amoroase şi virtuțile temperamentului stăpânit. Tehnica descriptivă se limitează la transcrierea vidului perceput de Speranza în rezultatul acestei gratificări halucinatorii infantile: „zilele ei se scurg într-un limb unde doamne fără vârstă îşi învăluie ofilirea în perle şi smaralduri. (…) Şi gândurile se cotilesc flasce peste pastele de sub cupola de sticlă sau peste meniul pe care un maître în coadă de rândunică i-l întinde cu o dantură oripilant de

compactă, de la o distanţă respectuoasă. Şi trebuie să decidă într-un timp rezonabil dacă preferă pollo alla diavola sau tournedos alla catalana, sau o paillard mereu posibilă" [1, p.116]. De fapt, trebuie să decidă în favoarea pretendentului cel mai avantajos şi această asociere a „alegerii" soţului şi a „alegerii" felului de mâncare subliniază inutilitatea prozaică a sensului de „acţiune" socială pe care îl conţine verbul „a decide." Menţinerea subordonării femeilor în sfera domestică şi a statutului lor de obiect de schimb în structurile de rudenie, transformă căsătoria într-o metaforă a cercului închis, în care monotonia obsesivă a cotidianului şi automatismul gesturilor repetate „fără drame" înregistrează mecanica exterioară a alienării în existenţă. Căsătorită cu Arturo, Speranza descoperă mai întâi odiseea dezolantă şi tristă a vieţii conjugale, apoi inevitabilul doliu al pasiunii: „Vin la prânz şi se aşează sub bolta pictată: lacuri albastre, păduri şi castele cu turnuri crenelate, basme imuabile deasupra rumegării inexorabile a atâtor înmormântări şi botezuri. Speranza bea vinul roşu al colinelor şi împreună cu Arturo îl varsă pe capul încă inform al copilului, ea parcă ar fi înfăşurată în acest gând şi copilul se reflectă în albul ochilor. Adone trece cu un Mont Blanc – începe să-i cadă părul lui Adone dar mama preocupată de celibatul lui Giovanni zice că e mai bine aşa…" [1, p.138]. Tortura existenţială nu este întreruptă decât pentru a face loc suferinţei „animalice" cauzate de moartea primului copil. Amintirea „scrâşnetului fiarelor, a mâinilor monstruoase şi violente" care au smuls pruncul din corpul ei însângerat este un film mut al durerii, golit însă de orice efecte tragice prin inserarea lui în ereditatea dolorismelor feminine, care nu suscită nici măcar indulgenţa maternă: „mama are faţa drăguţă şi distrată, gâfâie pentru că a urcat scările. Şi ea a născut patru copii cu sânge şi durere, acum e ca o fetiţă îmbătrânită care se joacă cu cuţitele" [1, p.145]. Semnele de afecţiune ale soţului refac parodic detaliile „paradisului artificial" menit să compenseze crizele de „isterie feminină" ale Speranzei: „După Crăciun Arturo o va duce la Paris, Arturo o iubeşte şi vrea s-o facă să uite totul cu vitrinele de pe Champs Elisée şi balerinele cu evantaiuri din pene de struţ atârnând de fund" [1, p.146]. Proiecţia refugiului sinelui feminin în „confortul" cotidianului domestic – ocupaţii eterogene, sărbători de familie, crăciun-paşte-crăciun, tacâmuri argintate şi platouri aurite, blănuri, mobile, bijuterii – reproduce „starea de asediu" a femeii, blocajul ei în unica experienţă existenţială care îi este permisă. Copiii, luxul, ordinea, amintirile „iubirilor din tinereţe" anesteziază deziluziile şi Speranza, la fel ca şi mama ei sau Maddalena, trăieşte viaţa ca o repetiţie într-un cerc închis. Dar această închidere în cercul magic al fericirii familiare rupe punţile de înţelegere cu ceilalţi, anulând orice participare afectivă şi atunci când tatăl muribund ar vrea s-o mai reţină câteva clipe, privirea rece a Speranzei vorbeşte de la sine: „nu vezi că mi-am îmbrăcat deja blana, trebuie să mai ieşim astă seară, apoi trebuie să mă trezesc noaptea dacă fetiţa plânge, Arturo vrea să facă dragoste… un ghem care se deapănă fără nici un răgaz posibil" [1, p.149].

Moartea tatălui îi procură lui Giovanni şi Michele „eliberarea de orice competiţie," lăsându-i liberi să-şi construiască o identitate personală. Criza patriarhatului rezultă, în cazul fiilor, din refuzul lor de a reproduce idealul familiei burgheze. Michele se căsătoreşte cu o femeie urâtă, sfidând astfel hedonismul de clasă şi practică dublul standard sexual. Controlul, supunerea, inferioritatea prostituatei îi oferă o dovadă constantă de dominare, fiind o reluare a tutelei paterne sub forma revanşei de propria tutelare. Femeia urâtă, dar supusă şi femeia frumoasă, dar libertină, sunt cele două tipuri de femei pe care fiul le opune imaginii materne conforme şi complice a dominaţiei tatălui. Frustrările din adolescenţă ale lui Giovanni, datorate ironizării elanurilor sale patriotice şi neîncrederii în capacităţile lui de acţiune, sunt reparate prin adoptarea unei singurătăţi agresive şi pline de remuşcări. Sentimentele de inferioritate provenite din faza sa „tutelată" prevalează asupra tuturor celorlalte şi sfârşesc prin a deveni o temă dominantă. Revoluţionarul ratat se retrage la ţară „printre vaci şi găini," unde, într-o bună zi, începe să picteze marea „pe care n-a văzut-o niciodată, un vulcan cu o pană roză pe creastă, băieţi desculţ fugind după un câine, barca, pânzele, ghitara." O pictoriţă americană cu „faţă de Nika din Samotrachia" mediază această renaştere simbolică a sinelui. Ce contează, în economia istoriei, bicicleta din titlul acestui roman al curiozităţii morbide pentru ceea ce se află în „interiorul" virtuosului cămin conjugal? Ea apare în ultima propoziţie a naraţiunii, ca un soi de *flash back* memorialistic, ce proiectează istoriile fictive ale personajelor în „romanul personal" al autoarei. Este procedeul „brevetat" de Rosetta Loy prin care romanele sale capătă o structură circulară similară rotunjimii oului: sfârşitul este un început, o reluare a desenului din alte linii, o multiplicare a traseului iniţial. Ochii albaştri ai pictoriţei americane înnoadă firul romanesc de povestea privirii celeste a domnişoarei Anne Marie, bona germană care a învăţat-o pe Rosetta Loy să meargă pe bicicletă. Figura ei de o „transparenţă jelatinoasă," mirosind a flori de nu-mă-uita şi covrigi bavarezi, din vocea guturală a căreia alunecă basmele „feroce" cu Paulinchen, Hänsel şi Gretel, va

domina scena micului teatru familiar din strada Flaminia – spațiul copilăriei Rosettei Loy – evocat în romanul autobiografic *La porta dell'acqua* (1976). Simbol ratat, bicicleta devine termenul explicit al unei aluzii la un tranzit între memoria autobiografică, mai mult sau mai puțin refulată şi conştiința realității, mai mult sau mai puțin ambiguă. Soluția regăsirii timpului pierdut pare să fie aceasta: a vorbi despre sine la persoana a treia, într-o identificare proiectivă desăvârşită cu propriile personaje, trăind, simultan, timpuri, spații şi vieți diferite, pentru a putea desluşi ce separă lumea „lor" de a noastră şi ce putem învăța de la „ei" despre noi înşine.

Este exact punctul de la care începe coborârea protagonistei din *L'estate di Letuqué* (1982) în infernul „necrofil" al trecutului. Rămasă anonimă pe tot parcursul romanului, protagonista-naratoare înfruntă riscul asumării propriului destin, transformându-şi experiența într-un „autoportret" făcut din fâşii de memorie, fulgurații de conştiință reflexivă, din aparențe confruntate cu alte aparențe, – un „autoportret" în care ar putea să se recunoască o întreagă generație de femei contemporane cu „marile seisme" din Mai 1968. Devenirea sinuoasă a identității naratoarei, compusă din avansuri şi reculuri, din secvențe legate prin nevăzute fire de vechile mentalități contestate şi recuperate cu nostalgie, din structuri izomorfice încremenite într-o atemporalitate periculoasă, creionează istoria condensată a femeilor din „generația-pilot," care aveau de cucerit spațiul viran creat în urma disjuncției dintre principiul procreator şi cel al plăcerii. „Nu este vorba de memorie," – explică naratoarea la un moment dat, – „este vorba de ceva diferit, s-o numim cunoaştere. Anume prin intermediul anumitor elemente mereu similare poți ajunge să înțelegi şi, deci, să ştii. E o apropiere în etape, dar trebuie mai întâi să descâlceşti acel ghem de fire…" [2, p. 67]. Un „portret de grup," aşadar, individualizat, dar încă „anonim," realizat în tehnica picturii flamande, pe un fundal negru, care sugerează sentimentul ieşirii din timp. Pictura este prezentă *ad litteram* în acest roman, fie ca o posibilitate de reconstrucție a spiritului diverselor epoci pornind de la reprezentarea lor figurativă, fie ca pretext diegetic: naratoarea, o tânără pictoriță specializată în restaurarea tablourilor vechi (!), se îndrăgosteşte de Antonio, clientul care îi comandă „reanimarea" *Femeii la masă*, un tablou flamand în care un pictor din secolele trecute întipărise figura unei necunoscute cu „fața alungită şi diafană" de „fetiță solitară."

Femeia flamandă prefigurează într-un fel ataşamentul lui Antonio pentru vechile arhetipuri feminine. Constatarea devine încă şi mai evidentă în legătură cu atitudinea lui „morocănoasă" față de revoluționarii din *the sixties*: protagonismul politic al tineretului de stânga îl dezgustă profund, în optica lui „mioapă," sunt cu toții nişte sosii nenorocite ale lui Guevara care se complac în imaginea lor revoluționară făcând din ea un fetiş. Coeficientul acesta de scepticism şi de „oboseală mortală" este legat de un trecut impregnat de frustrări şi traumatisme, dezvăluirea treptată a cărora constituie un soi de preistorie a victimismului. În fond, ambii protagonişti sunt purtători ai aceluiaşi gen de alteritate – cenuşa tradițiilor seculare ale familiei patriarhale care îngraşă solul fobiilor şi al angoaselor tranziționale. Ceea ce îi plasează în tabere opuse, este felul în care înțeleg să-şi îngrijească „rănile": ea vrea să înțeleagă trecutul, el – să-l uite, ea vrea alături un bărbat „viu," el nu o poate dori decât ca „natură moartă" (asemănarea ei cu *femeia flamandă* e subliniată în repetate rânduri), ea îşi părăseşte copilul şi soțul pentru a urma ființa iubită, el exaltă fidelitatea față de valorile de grup ale bărbaților. Cu toate acestea, montajul imaginar al unei pasiuni împărtăşite face posibilă o relație compromisă din start. Viața în cuplu este concepută ca un panoramic puternic vizualizat al habitatului: vila Malimbrosia, construită în „vremurile imperiale" de către tatăl lui Carlo şi cedată lui Antonio în tentativa de a nimici o „legendă" împovărătoare, este o fosilă formată din acumularea diverselor straturi ale locuitului, în care dormitează idoli şi prejudecăți invizibile ca nişte puteri oculte ce alterează posibilitatea de a construi noul purificat de orice folosință anterioară. De îndată ce o „populează," obiectele încetează să fie un simplu corolar al istoriei, ele sunt însăşi istoria. Camere, tapiserii, mobile, poze, cărți, bibelouri – nimic nu se sustrage privirii feminine dotate cu o sensibilitate particulară pentru realitatea obiectivă. Naratoarea se comportă ca un adevărat arheolog care „dezgroapă" o civilizație apusă, făcând obiectele să-şi divulge enigmele pe care le conțin (de altfel, „exhumarea" trecutului este marca specifică a primului val feminist).

La capătul acestei „escavări," aflăm că Antonio provine dintr-o familie burgheză „impură," de la care păstrează, ca unic suvenir, o geacă de antilopă în stil colonial. Înlănțuită în şiraguri de perle, mama evreică executa la pian piesele lui Mahler, în timp ce tatăl geometrist exhorta măreția Imperiului participând la marşul asupra Romei. În Libia, geometristul construieşte un pod care-i consolidează situația financiară şi relația cu Mussolini. Dar Mussolini cade, cade şi podul greşit proiectat, iar soția pasionată de Mahler îl părăseşte pentru un elvețian înstărit. În timpul ocupației naziste, ea mănâncă pe săturate *jeramont* şi *camembert*, iar Antonio mănâncă o pisică sfârtecată cu dinții. Un soldat din Pomerania îi ghiceşte fizionomia „impură" şi îl închide

într-un lagăr de reformatare. Antonio avea optsprezece ani şi „rezistența" a însemnat pentru el spălarea latrinelor şi satisfacerea libidoului dezirant al soldatului din Pomerania.

Toate semnalele concordă pentru a revela efectele anchilozante ale relației interșanjabile între dominator şi dominat. Antonio este produsul abuzurilor diverselor ideologii represive (fascism, antisemitism, machism, patriarhat), al căror recul inconştient zdrobeşte toleranța lui față de voluptatea deşteptărilor critice ale societății. Monologurile lui despre determinism şi libertate îşi găsesc o formulare care sună ca un postulat: revoluțiile sunt o revoltă a frustraților. În cei patruzeci de mii de morți ai revoltei ungureşti din 1956, Antonio sesizează fatalitatea reglată a reluării violenței şi punctul lui de decepție culminează în satisfacția înăbuşită resimțită în timpul „primăverii pragheze": „exista un alarmism în privirea lui, grabă, excitare în voce. Dar nici o durere, nici o amărăciune. E mulțumit, m-am gândit" [2, p.113]. O asemenea rebeliune tristă împotriva rebeliunii ascunde ceva mai mult decât urmele trecutului. Ea cumulează demența nazismului, umanismul pervers al lagărului sovietic, gigantica maşinărie capitalistă reglată de instincte canibaliste, masificarea şi reificarea societății, vorbind despre o lume dezorientată, situată la antipodul emancipării pe care o căuta, în „anii de plumb" ai terorismului şi sechestrării de persoane. Găsim în Antonio toate „calitățile" pe care istoricii şi sociologii le inventariază în criza umanismului emancipator şi apărător al demnității umane: „La Praga nu se mai moare ca la Budapesta, revoluțiile se schimbă şi revoluționarii ar trebui să învețe că *furoarea* şi *pasiunea generoasă* nu fac mare lucru când turelele tancurilor se rotesc şi mirele puştilor țintesc inima. (…) Cine mai crede astăzi în răsturnări nedureroase, e mai mult decât un ingenuu, e un cretin… În fond, Stalin avea dreptate, el lovea la întâmplare, nu existau niciodată rațiuni plauzibile. Sau, din contra, toate rațiunile erau plauzibile" [2, p.14].

Dacă, la prima vedere, comportamentul politic al lui Antonio vorbeşte despre oboseala şi confuzia actorilor din *sixties*, ea spune multe şi despre impactul victimismului masculin asupra căsătoriei, a cuplului şi a relației de dragoste. Introducerea unui alt personaj feminin, Alessandra, realizează triunghiul amoros necesar afişării spectacolului de perpetuă decepție a partenerilor. Alessandra nu este încă „femeia de pe baricadă," dar îşi cunoaşte deja prețul corpului şi al dorințelor. Un corp, care sugerează „o armonie continuă," cu „spatele larg care lasă să se întrevadă oasele tari, muşchii lungi şi plini," aureolat de un zâmbet „solar," plin de „superbitate, gingăşie şi indulgență." Alessandra îşi trăieşte experiența *ca experiență*, privilegiind avantajele pentru sine şi ironizând nostalgiile desuete ale împlinirii prin celălalt. Tipologia sa neconformă („sunt ca acel copil *ieşit din mare* care este găsit într-o dimineață pe plajă şi nimeni nu-i cunoaşte proveniența") contrastează în mod evident cu imaginea „canonică" a *femeii flamande*. Înecată în anonimat, naratoarea este obiectul fanteziilor lui Antonio, în timp ce Alessandra îşi oferă propriile fantezii, transformându-l într-un „biet Werther fără suicid." Dublul standard masculin moştenit de la virtuoasa familie burgheză se reproduce în acest triunghi amoros cu laturi „bune" şi „rele." Încercarea protagonistei de a transcende „esența feminină" se loveşte de sexualitatea confuză a lui Antonio, afectată de „restructurările revoluționare" ale misticii masculine. E o secvență, pe care o poate adăuga la suma cunoştințelor ei despre viață, însă o secvență amară, sau poate chiar fatală, la fel ca şi firul de iarbă veninoasă pe care-l culesese la întâmplare bunica ei pe cea mai *fashionable* plajă a Europei antebelice, Le Touquet-Paris-Plaje, în 1937, când a murit în modul cel mai absurd cu putință.

Şi de această dată, exit-ul romanului implică o căutare a motivelor esențiale (adevărate, posibile, prezumptive) ale transpunerii în povestire a istoriei sinelui intim, reflexiv, a personajului care furnizează date despre succesiunea experiențelor sale semnificative. Dincolo de fabulă, narațiune sau titlu, miza intimă a romanului este de a surprinde şi a enunța în ce fel o situație trăită sau o istorie tipică îi oferă subiectului identitar o posibilitate de a se defini pe sine şi de a-i defini pe ceilalți. Într-o lume fragmentară, descentrată, marcată de crize urmate de alte crize, în care normele vechi sunt invalidate, iar cele noi rămân opace şi adesea amenințătoare, povestirea vieții devine un material pertinent pentru analiza dinamicii construcției identității personale. Erodarea vechiului sistem de norme şi categorii oficiale de apartenență sau de referință, care îi permiteau individului să se integreze armonios în lumea în care trăia, a generat, în secolul al XX-lea, o vastă literatură a morții spirituale. De la Joyce, Kafka, Pirandello, Camus, Faulkner şi până la Eugen Ionesco şi teatrul absurdului, consecințele pierderii identității au fost duse până la limita lor extremă, unde individul scindat în infinite proiecții subiective îşi povesteşte resemnat istoria propriei alienări. Nota specifică pe care o aduce romanul feminin, în cazul de față, proza Rosettei Loy, în această literatură a vidului ontologic, rezidă în optica diferită asupra problemei subiectivității umane şi a rolului procesului relațional (dragoste, conflicte, competiții, confruntări, decepții etc.) în emergența identității personale. Că identitatea umană nu este o substanță imuabilă, închisă într-o formulă valabilă o dată şi pentru totdeauna, ci un proces niciodată încheiat, o enigmă care trebuie

mereu descifrată, este o realitate imposibil de negat, însă constatarea ei nu deschide, în romanul feminin, un orizont abisal al ființei, ci o posibilitate de a înțelege şi a dialoga (negocia) sensul acestei re-creări personale şi colective. Recursul la povestirea (auto)biografică face „publică" experiența intimă, subiectivă, insignifiantă, nesigură, destinată, de cele mai multe ori, doar „urechilor" medicului psihiatru, dar extrem de utilă pentru a urmări procesul chinuitor prin care individul se inventează pe el însuşi în relație cu sine şi cu ceilalți.

Referințe:

1. Loy Rosetta. La bicicletta. – Torino: Einaudi, 1974.
2. Loy Rosetta. L'estate di Letuqué. – Milano: Rizzoli, 1982.
3. Loy Rosetta. All'insaputa della notte. – Milano: Garzanti editore, 1984.
4. Loy Rosetta. Le strade di polvere. – Torino: Einaudi, 1987.
5. Loy Rosetta. Sogni d'inverno. – Milano: Mondadori, 1992.
6. Loy Rosetta. Cioccolata da Haselmann. – Milano: Rizzoli, 1995.
7. Loy Rosetta. La parola ebreo. – Torino: Einaudi, 1997.
8. Loy Rosetta. La porta dell'acqua. – Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 2000.
9. Loy Rosetta. Nero è l'albero dei ricordi, azzura l'aria. – Torino: Einaudi, 2004.

Prezentat la 12.10.2010

PHILIP SIDNEY AND THE 'DEFENSIVE' SİDE OF LITERARY CRITICISM

Petru GOLBAN

Universitatea Namık Kemal, Tekirdag, Turcia

În contextul actual al studiilor literare, în ciuda diversităţii curentelor de cercetare literară, în cadrul criticii şi teoriei literare are loc şi o reevaluare a tradiţiei critice cu scopul afirmării validităţii unor principii mai vechi sau cu scopul de a ajunge la originile unei tradiţii critice naţionale. In ceea ce priveşte literatura engleză, fondatorul criticii moderne este considerat Philip Sidney, cunoscut mai mult ca un poet remarcabil al Renaşterii şi nu ca un autor de critică literară. Studiul de faţă vizează, astfel, un aspect mai puţin cunoscut al personalităţii lui Sidney – şi anume cel de critic – afirmat prin lucrarea sa *Defence of Poesie*, care va contribui enorm la revitalizarea doctrinei literare clasice de factură engleză din perioada Renaşterii şi până în secolul al XVIII-lea.

The art and literature of Renaissance reveal the two contradictory but co-existing aspects of 'innovation' (for instance, sonnet in poetry) and 'tradition' (the revival of ancient models, as, for example, in Renaissance tragedy). Based on the humanistic views, the Renaissance period revived the ancient classical tradition attempting to develop theories and doctrines reminiscent of classical ideals, and to judge literature by literary, not religious, values. There was the theory of epic poem, as in Torquato Tasso's *Discourses on the Heroic Poem* (1594), which asserts the four major elements in epic poetry (the story or fable, the morality of the characters, the purpose behind the story, and the language), and the purpose of epic poetry to delight the reader and as a source of intellectual and moral improvement. At odds with ancient principles of epic writing tradition were romances as proto-novel inventions of the period, such as Ariosto's *Orlando Furioso* (1516) or Spenser's *Faerie Queene* (1596), and the literary criticism of the period that focused on such texts attempted to justify their literary validity. For instance, Giovambattista Giraldi (1504-1573, better known as Cinthio), in *On the Composition of Romances* (1554), explains and defends the use of the supernatural beings and action in romances, and the great variety of characters and events, as to prove that romance is a totally different from both epic and tragedy genre and should be judged as such.

The most discussed genre in Renaissance literary criticism was drama, where, according to Gilbert Highet, "modern standards of dramatic criticism were being built up through the Renaissance, partly by experiments in new forms, and partly by study and discussion of Greco-Roman literary theory – represented chiefly by Aristotle's *Poetics*, Horace's *Art of Poetry*, and, much less influentially, by Longinus's essay *On the Sublime*. Much of Renaissance drama was created by the lofty standards of Renaissance critics, who, in spite of their frequent pedantry, would not tolerate slovenly work" [1, p.142]. The most discussed issues in relation to drama were the nature of tragedy and the concept of the tragic hero, as well as the doctrine of the 'three unities' in the dramatic structure involving the principles of time, place, and action. The theory of the 'unity of action' in the play was developed by Aristotle, and Gilbert Highet shows that the unities of time and place (the former just mentioned by Aristotle and the latter not mentioned at all) were largely the creation of the Renaissance scholars Cinthio, Robortelli, Segni, Castelvetro, and others in sixteenth century, all three unities being very useful in the period as "an attempt to strengthen and discipline the haphazard and amateurish methods of contemporary dramatists – not simply in order to copy the ancients, but in order to make drama more intense, more realistic, and more truly dramatic" [2, p.142].

In Renaissance criticism, there was also much debate on poetry as philosophy and imitation, the doctrine of verisimilitude in poetry, the poetic diction and decorum, and the twofold purpose of poetry to please and instruct. There was also the debate on the language of poetry, in particular, and of literature, in general: as Renaissance was the period of the revival of ancient classical tradition, there was no question about imitating the classical models, but about the language used in writing, whether it should be Latin, the language of the classics, or the vernacular one, the use of the latter being earlier defended by Dante (in the unfinished *De Vulgari Eloquentia*) and in Renaissance by, among others, Du Bellay (in *Defence and Illustration of the French Language*, 1549). During Renaissance the major European critical voices were Italian (Vida, Robortelli, Daniello, Minturno, Scaliger, Castelvetro), whereas the mid-sixteenth century throughout the seventeenth century saw the dominance of the French critical works (*Art of Poetry* (1548) by Sibilet, for example, and the

writings of Pierre de Ronsard and Joachim Du Bellay as representatives of the group called 'Pleiade'), which, like those of late medieval and Renaissance periods, were first rhetorical and metrical, guiding the growth of classicism already supported by Humanism, Aristotelianism, and Rationalism. Richard Harland considers the Italian critics to be 'the Italian Aristotelians' who, with the principle of verisimilitude, pointed to the achieving of likeness to reality in literature and, unlike Aristotle, "gave more weight to believability, less to emotional effect", thus prefiguring the later, "modern notions of realism and the realistic" [3, p.36-39].

In English Renaissance, criticism was first concerned with rhetoric and diction (Caxton, Leonard Cox, and Thomas Wilson), and then moved to issues concerning the development of a national literature in native language (for instance, Sir Thomas Elyot in *Book Named the Governour*, 1531), which received a strong opposition from the humanists and inkhornists who searched to adopt Latin words instead of developing a native lexicon. The use of English in writing required the building up of the English vocabulary and the development of different technical devices in versification, such as rhyme and meter, the first work on versification in English being Gascoigne's *Certain Notes of Instruction* (1575). The development of the verse devices that would urge the use of English in poetic composition followed two directions: one theoretical, insisting on the imitation of the classical forms, such as the unrhymed hexameter, and on decorum and imitation, and often condemning the rhyme (as in Campion's *Observations in the Art of English Poesie*, 1602, promptly answered by Samuel Daniel in *A Defence of Rime*); and, another, practical direction, perfecting English versification by means of the creative activity of the poets, where the same Campion and other poets, like Pierre Corneille some decades later in relation to drama, would often attempt at originality against the prevailing insistence on classical forms. Perhaps the main advocate of the classical tradition was Ben Jonson who turned a critic in *Timber: Or Discoveries*, representing together with Dryden some twenty years later the promoters of Neoclassicism in English literature and criticism. Some noteworthy critical ideas are also to be found in Francis Bacon's *Advancement of Learning* (1605), but the master critic of English Renaissance is Philip Sidney (1554-1586). Scholar, poet, courtier, and soldier, Sidney is the author of the most significant critical treatise of the period, the essay *Defence of Poesie* (also entitled *Apologie for Poetrie*), which was published in 1595, but was written much earlier as an answer to the Puritan minister Stephen Gosson's *The School of Abuse* (1579), a Puritan moralistic attack on imaginative writing of the period, dedicated to Sidney himself. Owing it to Sidney's *Defence of Poesie*, Renaissance marks the actual beginnings of literary criticism in Britain. Sidney's critical text is to be considered in relation to the co-existing in the period innovative element in literature, represented, among others, by Sidney himself as the writer of sonnets and pastoral poetry, and the traditional element in literature, standing for the revival of the ancient classical tradition. The text is also to be considered in relation to the fact that the poetry of the period, both pastoral and sonnet writing tradition, and the imaginative writing on the whole, where often attacked on moral grounds by the rising Puritanism.

Sidney was one of the most prominent authors of the Elizabethan Age as a part of English Renaissance, famous not only for his critical treatise but also for his pastoral poetry and sonnets. *Astrophel and Stella* (published in an authorised edition in 1598) is the first important of English sonnet sequences, containing 108 sonnets and 11 songs. *Countess of Pembroke's Arcadia*, or simply *Arcadia*, is Sidney's most ambitious work, representing a romance in which the Greek model of Heliodorus combined with pastoral elements support the Renaissance idealisation of a shepherd's life, to which Sidney adds, following the Hellenistic model, narratives of kidnap, battle, rape, and other stories which are interweaved in the whole of the narrative sequence. There were these literary genres of the period that were attacked by the rising Puritanism, including Stephen Gosson (1554-1624), a Puritan who was earlier a poet and a playwright, and who later took Holy Orders and became Rector of the Church of St. Botolph's in Bishopsgate, London.

Concerning the form of Sidney's critical treatise, according to David H. Richter, "in constructing his *apologia* – Greek for a legal defence – Sidney addressed himself less to Gosson than to Plato, whose *Republic* provides most of the ammunition the Puritan divine expended against poetry. Sidney's *Apology* is structured according to the principles of medieval rhetoric like a good legal brief, with an introduction that draws the reader into the case while offering reassurance of the ethical rightness of the speaker, a central argumentative section, a set of answers to objections, and a glowing peroration" [4, p.131].

The most interesting part of the work is actually the one containing the answers to objections. In it, Sidney firstly states the three accusations of the poet haters, that is, the Puritans, against poetry, and then, using the techniques of rhetorical argumentation, answers them. The first accusation is that poetry teaches nothing, or

offers useless knowledge; poetry is useless knowledge and "there being many other more fruitful knowledge, a man might better spend his time in them than in this". To this accusation, Sidney's answer is that poetry gives the most complete knowledge, as compared to other disciplines, because, the critic claims, poetry "teacheth and moveth to virtue". For Sidney, 'fruitful knowledge' is the one that both teaches what virtue is and determines the reader to become a virtuous being.

The second accusation is that poetry does not tell the truth, being "the mother of lies". Sidney's answer to this allegation is paradoxical, the paradox challenging the validity of the accusation itself. Like with the previous accusation, and using again rhetorical devices, Sidney asks what is to lie, and answers that to lie is "to affirm that to be true which is false", which is the matter of history, medicine and other disciplines. Unlike them, Sidney argues, poetry "nothing affirmeth, and therefore never lieth". Poetry does not affirm anything for the simple reason of being the result of a "good invention", the "profitable" product of the poet's imagination, and allegorically and figuratively written. Hence Sidney's paradoxical answer to this accusation: poetry does not tell of true things, indeed, but, at the same time, does not lie because it affirms nothing. The accusation has no validity in its meaning, argues Sidney, since poetry nothing affirms, therefore it never lies, because of its imaginative, allegorical and figurative essence, and poetry must be taken seriously, for it helps the mind escape the boundaries of earth and reach eternity by inspiring and elevating it.

The third accusation is that poetry is sinful, "the nurse of abuse, infecting us with many pestilent desires, with a siren's sweetness drawing the mind to the serpent's tail of sinful fancies". The answer to this accusation might be found in the answer to the first accusation, where Sidney claims that poetry both "teacheth and moveth to virtue", one of the most important, including to Puritans, ethical principles. Based on the classical views and conceptions, Sidney emphasizes the importance of poetry for mankind, and states its superiority over other human activities. Sidney also emphasises the importance of poetry over other arts: poetry offers delight and teaches virtue, but also moves the man towards this moral category so dear to the Puritan mind. By both teaching and moving to virtue, that is making the human being virtuous and morally strong by means of *mimesis* and *catharsis*, poetry becomes the most complete and useful human knowledge.

Being one of the first English works of literary criticism, Sidney's *Defence of Poesie* has its origins not in the critical act conceived as a self-conscious endeavour, but results from within the literary context and as being determined by an extra-literary problem. However, the three major components of a critical discourse – concern with particular literary texts, the use of theory and method, and the development of personal opinions – are to be found in Sidney's critical text, in which the main concern is his own and his contemporary poetry; the theory is not far removed from the main principles of imitation and purification, and of usefulness of poetry found in ancient doctrine; the method is borrowed from rhetoric; and the abundance of personal, often subjective, considerations of the poetry's superior status are easily noticeable.

Sidney's criticism is first of all defensive, and he came to defend not just his own poetic work, or even the poetry of the period, but the entire imaginative writing from the second half of the sixteenth century. While answering the accusations, Sidney expressed his own ideas on poetry, and thus emerge some genuine parts of literary criticism, a type of critical judgement based on the works of ancients as well as modern poets.

Sidney's defence of poetry makes Renaissance the period of the rise of a critical tradition in English and Philip Sidney the first important English literary critic, acclaimed for his "intellectual energy and stylistic vitality", to use Harry Blamires' words, who continues: "Ideas flow from his pen. Apt illustrations, imaginative turns of thought and neat dialectical thrusts crowd his pages. And the prose, largely free of arid modish turgidities and superfluous contrivances, carriers the reader eagerly forward" [5, p. 55].

Philip Sidney's critical text clearly shows the influence of Horace's *The Art of Poetry*, which, according to Gilbert Highet, "was a very important formative factor in Renaissance literary theory", being translated for the first time into Italian by Dolce in 1535, then "into French by Grandichan in 1541 and by Peletier du Mans in 1544; into Spanish in 1592 by Luis Zapata; and into English, along with the other *Letters* and the *Satires*, by T. Drant in 1567" [6, p. 142]. The rise of the literary criticism in England reveals through Sidney's text obvious moral and defensive features, where, as an answer to Puritanism, Sidney defends poetry as a discourse that makes man a virtuous being, while giving a famous definition of poetry in clearly neo-Horatian terms as an art of imitation that teaches and delights: "Poetry therefore, is an Art of Imitation: for so Aristotle termeth it in the word *mimesis*, that is to say, a representing, counterfeiting, or figuring forth; to speak Metaphorically, a speaking Picture, with this end to teach and delight".

References:

1. Highet Gilbert. The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature. - Oxford: Oxford University Press, 1976, p.142.
2. Idem, p.142.
3. Harland Richard. Literary Theory from Plato to Barthes: An Introductory History. - New York: Palgrave Macmillan, 1999.
4. Richter David H. The Critical Tradition: Classic Texts and Contemporary Trends. - New York: St Martin's Press, 1989.
5. Blamires Harry. A History of Literary Criticism. - London: Macmillan, 1991.
6. Highet Gilbert. Op. cit., p.142.

Prezentat la 21.04.2010

ATITUDINILE ŞI REPREZENTĂRILE SOCIOLINGVISTICE ALE LICEENILOR RUSOFONI ÎN CONDIŢIILE BILINGVISMULUI DIGLOSIC
(rezultatele unei anchete sociolingvistice)

Marta ISTRATI

Catedra Limba Română

Les notions de représentation et d´attitude sont aujourd´hui de plus en plus présentes dans le champ des études sur les langues. Les représentations et les attitudes organisent des conduites et des comportements plus ou moins stables. Analyser les représentations sociales, c´est tenter de comprendre et d´expliquer la nature des liens sociaux qui unissent les individus, les pratiques sociales qu´ils développent, de même que les relations intra- et intergroupes. Il existe une corrélation directe entre les représentations qu'un étudiant construit à propos d'un pays, de ses locuteurs et son propre apprentissage de la langue.

Studiul percepţiilor vorbitorilor privind limbile şi utilizarea lor a fost activizat începând cu anii '60 ai secolului al XX-lea. Lucrările respective cercetează imaginile şi valorile subiective acordate limbilor şi variantelor acestora, cu scopul explicării comportamentului lingvistic. Disciplina originară a noţiunii *reprezentări sociolingvistice* este psihologia socială.

Reprezentarea este o formă de cunoaştere, elaborată şi împărtăşită în mod social, având un scop social şi contribuind la construirea unei realităţi comune unui grup social [1, 1989]. În conformitate cu lucrările psihosociologilor francezi, reprezentarea socială se situează pe dimensiunea atitudinilor, informaţiei şi a imaginilor, contribuie la formarea conduitei şi a comunicărilor sociale.

Noţiunile *reprezentare* şi *atitudine* prezintă numeroase similitudini. Atitudinea este considerată o predispoziţie psihică, latentă şi achiziţionată de a reacţiona într-o anumită manieră la un obiect (în sens larg) [2, p.97].

Atitudinile şi reprezentările pe care un vorbitor le are privitor la o limbă se pot baza pe informaţii obiective sau pe *prejudecăţi* şi *stereotipuri*. Atitudinile generează un anumit comportament, dar nu pot fi în mod direct observate. O formă specifică de verbalizare a atitudinilor sunt *stereotipurile*. Acestea reprezintă nişte imagini stabile şi decontextualizate, schematice şi rezumative, care atribuie tuturor membrilor aceluiaşi grup social anumite trăsături. Stereotipul poate fi considerat un aşa-numit "ghid" care facilitează, de exemplu, analiza informaţiei referitoare la o persoană despre care se cunoaşte doar apartenenţa socială. **Atitudinile pozitive sau negative** (de acceptare sau de refuz) pot avea influenţă nu neapărat asupra felului de a vorbi al indivizilor, dar, în mod sigur, asupra felului în care ei percep vorbirea altora.

Reprezentările sociale sunt elaborate în/prin comunicare, reconstituind realitatea şi gestionând relaţiile intra- şi inter-grup.

După W. Labov, „într-o comunitate lingvistică, atitudinile sociolingvistice sunt extrem de uniforme". Respectiv, studierea reprezentărilor lingvistice la nivel microsociolingvistic este valabilă şi pentru cel macrosociolingvistic [Apud: 3, p.33].

În dependenţă de domeniul ştiinţific în care se cercetează reprezentările sociale, se evidenţiază diverse caracteristici ale acestora: analiza psihosocială pune în lumină dimensiunea lor "practică", fiind nişte principii generatoare de atitudini în cadrul raporturilor sociale; sociolingvistica insistă asupra caracterului lor dinamic, activ, conflictual şi interactiv.

Conceptul de *reprezentare* a fost integrat în lingvistică şi în didactica limbilor. Numeroşi sociolingvişti cercetează natura, statutul şi funcţiile reprezentărilor şi ale atitudinilor. În didactică, reprezentările constituie elementul structural al procesului de studiere a limbilor. Reprezentările ce privesc limba maternă şi cele care trebuie de studiat, precum şi diferenţele dintre acestea, adică distanţa interlingvistică, stau la baza anumitor strategii didactice.

Reprezentările sociolingvistice, având funcţia de a „condensa experienţa", deoarece evită detaliile nesemnificative şi reţin esenţialul, oferă un cadru de cunoştinţe şi ghidează comportamentul lingvistic, caracterizându-se

astfel printr-o dimensiune statică. Totuşi, reprezentările au şi proprietatea de a se modifica, de a evolua, având un aspect dinamic.

Ramura modernă a lingvisticii, care studiază reacţiile, opiniile, atitudinile vorbitorilor privind limbajul, poartă denumire de **lingvistică populară** (*linguistique populaire, folk linguistics*).

Vorbirea este, prin excelenţă, mediul natural al reprezentărilor sociolingvistice, anume prin vorbire, reprezentările sociale apar, se modelează, se modifică, se răspândesc în reţeaua socială sau dispar. Din altă perspectivă, limbajul ocupă în viaţa omului un aşa loc, încât constituie, eminamente, obiectul reprezentărilor sociale. Nu doar lingviştii, dar şi vorbitorii pretind anumite competenţe în cunoaşterea mecanismelor lingvistice. Literatura de specialitate face distincţia între *discursul metalingvistic*, care se caracterizează prin reflexivitate şi funcţia de reglare/evaluare a limbii şi *discursul asociat unei reprezentări sociolingvistice*, care abordează limbajul ca pe un obiect social [4, p.7].

Reprezentarea sociolingvistică poate fi considerată o microteorie „economică”, deoarece se caracterizează prin simplitate şi un vast domeniu de aplicare. Ele fac parte din cunoştinţele şi credinţele indispensabile ale vieţii sociale, adică din cultură. Reprezentările sociolingvistice sunt destul de durabile, chiar şi în absenţa unei argumentări.

Bernard Py propune să se facă distincţie între reprezentări sociolingvistice *d'usage* şi reprezentări sociolingvistice *de référence* [5, p.13]. Ultimele sunt emise într-o manieră mai mult sau mai puţin decontextualizată, iar reprezentările sociolingvistice *d'usage* sunt asociate unui context practic sau discursiv: acestea sunt mobilizate pentru necesităţile unei acţiuni particulare. Reprezentările sociolingvistice *de référence* sunt evocate, de obicei, ca nişte expresii verbale prefabricate cum ar fi: maxime, clişee, dictoane sau expresii stereotipice şi sunt stocate în memoria colectivă. Reprezentările sociolingvistice *d'usage* sunt, deseori, implicite, ori se manifestă ca un rezultat al activităţii reflexive, ca formulări aposterior-facultative, ca istorisirea unei experienţe şi formularea „moralei” sale, ca descrierea unui obicei sau preferinţe. Autorii unor reprezentări sociolingvistice *de référence*, precum şi destinatarii, sunt anonimi, spre deosebire de autorii reprezentărilor sociolingvistice *d'usage*.

Uneori, replicile vorbitorilor pot devia de la o reprezentare sociolingvistică, în sensul că persoana poate completa sau opune unei reprezentări sociolingvistice preconcepute o experienţă proprie, mai ales, în cazul unor enunţuri dubitative. Un principiu general poate veni în contradicţie cu o situaţie concretă. Dacă reprezentările sociolingvistice *d'usage* şi reprezentările sociolingvistice *de référence* sunt puse în contrast, se utilizează perechi de formule introductive, precum *teoretic/practic, se zice/dar eu...* O reprezentare sociolingvistică *de référence* poate fi considerată corectă, dar de natură ideală, pe când o reprezentare sociolingvistică *d'usage* se conformează experienţei, deşi este mai puţin dorită.

Reprezentările sociolingvistice influenţează asemenea aspecte practice precum performanţele verbale (într-un mod deosebit, ale generaţiilor în formare), eşecul comunicării, relaţiile interpersonale etc.

Studiile lui P. Bourdieu sunt lucrări de referinţă pentru sociolingviştii care studiază reprezentările şi atitudinile. În opinia acestuia, „limba, dialectul sau accentul sînt obiectul reprezentărilor mentale, adică a actelor de percepţie şi apreciere, de cunoaştere şi recunoaştere, în care agenţii investesc interesele şi presupunerile sale” [6, p.135]. Bourdieu a insistat asupra dimensiunii polemice, „agresive” a atitudinilor, stereotipurilor, prejudecăţilor etc. Sociologul accentua influenţa pe care o au reprezentările asupra luptei ideologice între grupuri şi clase sociale. Ideile lui Bourdieu stau la baza studiilor sociolingvistice despre *conflictele interculturale*, aşa-numita *sociolingvistică periferică*, care include domeniile catalan şi occitan (*Grup Catala de Sociolinguística* şi *Groupe de Recherche sur la Diglossi* – sociolingvişti reuniţi în lurul lui R. Lafont şi care au editat revista „Lengas”). În centrul intereselor acestor sociolingvişti se află *situaţiile de diglosie şi*, drept consecinţă, analiza atitudinilor, prejudecăţilor, stereotipurilor etc. Obiectivul central al sociolingviştilor catalani şi occitani a fost analiza şi denunţarea *ideologiilor diglosice* [7, p.106]. În viziunea acestor cercetători, reprezentările sociolingvistice principale, într-un asemenea context, au funcţia esenţială de a masca conflictul diglosic, dominarea unei limbi asupra alteia şi rezultatele inevitabile – asimilarea, substituţia.

Situaţiile lingvistice de acest tip se caracterizează prin *atitudini* aparent contradictorii, dar, în esenţă, convergente: culpabilitatea şi idealizarea, denigrarea şi fetişizarea, stigmatizarea şi mitificarea [8, p.106].

De exemplu, una dintre *reprezentările sociolingvistice ideologice* descrise de Ll. V. Aracil, este „mitul bilingvismului”, care trebuia să ascundă, printr-o „idee mai agreabilă”, adevărata situaţie de dominare a limbii castiliane asupra catalanei (situaţie lingvistică foarte asemănătoare cu cea din ţara noastră în perioada

sovietică). Această reprezentare, în esenţă un compromis periculos, îi oferea dominării posibilitatea de a se perpetua şi a evolua spre *asimilare* şi *substituire*. *Denigrarea* limbii dominate de către propriii săi vorbitori constituie o *reprezentare sociolingvistică derivată* din situaţia diglosică descrisă şi din dorinţa de identificare cu grupul dominant, care era compensată printr-o altă reprezentare – *idealizarea* limbii dominate: ca *limbă a trecutului, a tradiţiei, a folclorului* etc [9, p.46-48].

Sociolingvistul catalan R. Ll. Ninyoles a studiat, de asemenea, reprezentările sociolingvistice în mediul diglosic, identificând nişte „concepţii contradictorii, care atribuie o justificare internă inegalităţii sociolingvistice: limbă spaniolă/ „dialectul catalan", limbă oficială/ limbă vernaculară, „limbă a culturii"/ „limbă naturală" [10, pp.154-155].

Urmând exemplul sociolingviştilor catalani, R. Lafont a studiat aprofundat situaţia diglosică din domeniul occitan, în special sistemul de valori lingvistice şi extralingvistice, în care tot ce se referă la limba dominată este deopotrivă devalorizat şi supraestimat. Lafont afirma: „niciodată vorbirea nu există fără reprezentări. Facultatea metalingvistică a omului, care îi permite să reflecteze despre vorbirea sa, în situaţia diglosică devine o reflecţie despre diglosia însăşi. [...] Un aspect al dominaţiei lingvistice este, cu certitudine, puternica stereotipie a performanţelor etc" [Apud: 11, p.107].

Actualmente, situaţia de bilingvism diglosic din Republica Moldova nu se mai caracterizează printr-o configuraţie ca cea din definiţia fergusoniană, cu o diferenţiere netă între varianta dominantă şi cea dominată.[1] În prezent conflictul derivă dintr-o situaţie mult mai complexă, de ordinul metisajului lingvistic, la unele nivele. Acest fenomen constituie, de asemenea, obiectul unor reprezentări sociolingvistice. Nu doar evenimentele social-politice pot provoca manifestarea reprezentărilor sociolingvistice. În *vorbirea cotidiană*, de asemenea, are loc o circulaţie intensă a reprezentărilor: evaluări şi reluări în vorbire, reflecţii şi comentarii metalingvistice. *Comunicarea mediatizată* (presa, TV, radioul) este un teren propice pentru identificarea şi difuzarea reprezentărilor sociolingvistice. Alt spaţiu lingvistic favorabil circulaţiei reprezentărilor meta- şi sociolingvistice constituie *textele metalingvistice* normative şi de popularizare (dicţionarele, cărţile de gramatică, revistele lingvistice, enciclopediile etc.).

Inspirate din situaţiile sociolingvistice reale, *operele literare* sunt capabile să consolideze şi să propage anumite reprezentări. Fenomenul de *textualizare a diglosiei* şi de promovare a unor figuri etnotipice caracterizează multe opere din perioada sovietică. Afecţiunea pentru satul basarabean, conceput ca vatră spirituală, a contribuit la difuzarea imaginii ţăranului basarabean, vorbitor al dialectului moldovean sau a aşa-zisei „limbi moldoveneşti", sugerând asociaţia *stereotipică* cu o „limbă ţărănească", reprezentare sociolingvistică atât de răspândită printre alofonii de pe acest teritoriu.

Hipercorectitudinea, insecuritatea lingvistică, purismul,[2] *stereotipul ş.a.* sunt tipuri de reperezentări sociolingvistice care afectează nu doar adulţii, dar şi copiii/adolescenţii, influenţând conştiinţa şi competenţele lor lingvistice, relaţiile cu ceilalţi membri ai societăţii ş.a.

De exemplu elevii/tinerii, care, în mod obişnuit, se manifestă doar în pieţele *lingvistice periferice libere*[3] şi nu deţin o competenţă lingvistică normată, dorind să se integreze în *piaţa oficială*, sunt afectaţi de **insecuritate lingvistică**, ale cărei consecinţe, după Labov, sunt **fluctuaţiile stilistice, hipersensibilitatea** la formele stigmatizate folosite de ei înşişi, **perceperea greşită** a propriei vorbiri [12, p.200].

---

[1] „DIGLOSIA is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialect of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of on earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes, but is not used by any sector of the community for ordinary conversation" [Ferguson Ch. Diglossia. In: Word 1959, 15, p.325-340].

[2] Vorbirea unei persoane se caracterizează prin **securitate lingvistică** dacă, din variate motive sociale, aceasta nu se îndoieşte de felul său de a vorbi, considerându-l potrivit normei.

Insecuritatea lingvistică caracterizează indivizii care îşi consideră felul de a vorbi mai puţin corect, cunoscând un alt model, mai prestigios, dar pe care ei nu-l practică. O consecinţă a insecurităţii lingvistice este **hipercorectitudinea**, care rezultă din aplicarea excesivă a unor reguli cunoscute doar parţial (Ex.: „aşează-te", „inger") şi din dorinţa de a corespunde/a imita vorbirea normată, în absenţa unor competenţe necesare. Dacă aprecierea negativă a propriei vorbiri este cazul insecurităţii lingvistice, aprecierea negativă a vorbirii altora este manifestarea **purismului**, bazat pe concepţia unei limbi identificate doar cu o singură normă acceptată.

[3] Bourdieu, studiind limbajul tinerilor de la periferiile oraşelor, a constatat că anume aici, prin abaterea sistematică de la normele lingvistice de bază, se constituie „pieţe lingvistice libere" (*„marchés francs"*), care sunt cauza aşecului şcolar [Bourdieu, 1983, p.103].

Numeroase reprezentări sociolingvistice influențează *motivația studierii/utilizării*[4] anumitor limbi, mai ales, importanța lor creşte în cazul copiilor şi adolescenților.

Reprezentările sociolingvistice sunt mai numeroase şi mai bine definite în discursurile raportate la limbă şi vorbire. În acest sens, *anchetele sociolingvistice* sunt o metodă potrivită pentru „colectarea" diverselor reprezentări sociolingvistice, compararea acestora, identificarea imaginilor de o mai mare răspândire în grupul sociolingvistic anchetat sau a reprezentărilor ce se află în conflict.

Reprezentările pe care le au elevii referitor la limba maternă şi alte limbi studiate, diferențele dintre acestea (*distanța interlingvistică*), pot explica succesul/insuccesul şcolar la disciplinele respective, precum şi utilizarea/neutilizarea ulterioară a limbilor achiziționate, de asemenea, pot dicta alegerea anumitor strategii didactice.

Cu acest scop, în ancheta desfăşurată în şcoala alolingvă din or.Ungheni, pe un eşantion de 100 de elevi (din ciclul liceal), au fost introduse următoarele întrebări de tip închis:

Ce opinie aveți referitor la predarea limbii române în şcoală? (Ваше мнение относительно преподавания румынского языка в школе):

1	puține ore pentru formarea unor competențe bune	8%
2	suficiente ore	73%
3	prea multe ore	8%
4	nu este necesară predarea limbii române în şcoală	11%

Vă place limba română? (Вам нравится румынский язык?)

1	deloc nu-mi place	14%
5	nu-mi place	11%
6	aşa şi aşa	13%
7	îmi place	27%
8	îmi place foarte mult	35%

Comparativ cu o altă limbă străină învățată, studierea limbii române vă pare: (Сравнительно с другим иностранным языком, изучение румынского языка вам кажется?)

1	foarte uşoară	38%
2	uşoară	18%
3	aşa şi aşa	22%
4	dificilă	12%
5	foarte dificilă	10%

Este evident că aproximativ 20% din elevii chestionați, care manifestă o *atitudine negativă sau rezervată* față de limba română şi predarea ei, se confruntă, de fapt, cu o *barieră/ insecuritate lingvistică*. Reprezentările şi atitudinile lingvistice, în acest caz, depind nemijlocit de principiul numit *uşurința învățării sau accesibilitatea.* Aceasta se apreciază prin proximitatea (apropierea) lingvistică dintre idiomul primar şi cel secundar.

Majoritatea elevilor, pentru care studierea limbii române este facilă şi interesantă, au şi o *atitudine pozitivă* față de limbă.

Dacă achiziționarea limbii de stat de către alolingvi se limitează la *instruire oficială* – prin intermediul instituțiilor de învățământ, criteriul *accesibilității* joacă un rol primordial în selectarea şi aplicarea strategiilor didactice, deoarece profesorul, în acest caz, devine prima şi cea mai importantă „instanță" a *normalizării sociolingvistice* în republică.

[4] Gardner distinge două tipuri ale *motivației: instrumentală şi integrativă* [Apud: Baker C. Foundation of Bilingual education and Bilingualism. Clevedon. Philadelphia. Adelaide: Multilingual Matters Ltd. 1993, p.96]. În cazul motivației instrumentale, cel care studiază o nouă limbă o face pentru a-şi găsi un serviciu, pentru a fi promovat sau pentru a câştiga folosuri economice sau sociale. Un exemplu de motivație integrativă este dorința de afiliere la o nouă comunitate lingvistică.

La întrebarea închisă – ***Fiind cetățean al R. Moldova, sunteți dator să cunoașteți limba română?*** – respondeții au ales între cele 5 variante de răspuns în următoarea proporție:

1. dezacord total	6%
2. mai curînd dezacord	5%
3. nici acord/nici dezacord	8%
4. mai curînd acord	54%
5. acord total	27%

Este evident că primele 11% („dezacord total", „mai curînd dezacord"), manifestând o **conștiință etnolingvistică** dezvoltată, adică considerând limba rusă (limbă maternă) ca un element constitutiv al personalității sale și o marcă a apartenenței la comunitatea sa lingvistică, nu demonstrează însă același grad de **conștiință civică** și **sociolingvistică**, care le-ar asigura înțelegerea necesității de a cunoaște limba de stat, care este și idiomul națiunii titulare.

Cu scopul descoperirii atât a unei mai mari diversități de reprezentări și atitudini lingvistice față de idiomul națiunii titulare și situația lingvistică din țară, cât și a cauzelor acestora, în anchetă s-au inclus câteva întrebări deschise, obținându-se următoarea gamă de răspunsuri:

1. Ce schimbări credeți că trebuie să aibă loc în R.M., pentru ca limba română să fie utilizată mai frecvent și mai corect.

Nici o schimbare	21%
Depinde de instituțiile de învățământ (mai multe ore de limbă română, o studiere mai aprofundată a limbii române în școlile alolingve)	15%
Mai multe edituri, publicații, literatură artistică interesantă în limba română	8%
Depinde de mentalitatea fiecăruia și nivelul lui de inteligență	8%
Mai multe posturi de televiziune în limba română, ori bilingve (româno-ruse)	6%
Suntem deja pe calea schimbărilor bune	6%
Închiderea școlilor ruse	5%
Să fie cerințe mai drastice, să se angajeze la lucru doar persoanele ce vorbesc bine în română	4%
Mai multe evenimente culturale, concursuri în/despre limba română	3%
Copiii ruși trebuie să învețe limba română de la grădiniță/ trebuie să li se cultive respectul pentru națiunea română	3%
Depinde de puterea politică	3%
Româna este și așa utilizată peste tot, trebuie doar să se vorbească corect	3%
Trebuie să fie mai mult respectate minoritățile naționale/ rușii	3%
Fără răspuns	12%

2. Ce opinie aveți în legătură cu faptul că mulți cetățeni rusofoni din Republica Moldova nu doresc să studieze, ori să vorbească în limba română.

Este o limbă dificilă pentru ei	24%
Nu au asemenea necesitate, ori nu sunt interesați	21%
Consideră că e suficient să cunoască/ să vorbească limba maternă	15%
Nu le place româna/ românii	13%
Nu doresc din principiu/ încăpățânare	7%
Sunt ofensați de faptul că este oprimată limba rusă	4%
Majoritatea pleacă/ lucrează în Rusia	3%
Nu consider justă afirmația	3%
Fără răspuns	10%

Analiza răspunsurilor obținute a permis determinarea următoarelor tendințe:

- Au negat posibilitatea unor schimbări sociolingvistice aceeaşi proporție de elevi care şi-au manifestat atitudinea negativă şi la întrebările anterioare.
- Pe lângă problema accesibilității, întrebarea de tip deschis a permis descoperirea altei *reprezentări* – sentimentul unei atitudini negative față de sine pe care o au minoritățile naționale/ ruşii. Astfel, pentru 3% din elevi, nedorința de a vorbi limba română este "un protest".
- Copiii, în condițiile bilingvismului diglosic, au un evantai mai larg şi mai fin de *reprezentări* ce privesc limbile, funcționarea şi utilizarea lor socială. Bunăoară, soluțiile propuse de aceştia reflectă că problemele lingvistice actuale sunt analizate cu o deosebită luciditate şi profunzime, sunt relaționate cu situația politica şi socială, cu educația şi cultura.
- Este evidentă evoluția în mentalitatea mulor elevi rusofoni care iau o *poziție civică* fermă şi conştientizează necesitatea unui *cîmp informațional-educativ*, care presupune că anume poziția majorității românofone poate crea *motivațiile instrumentală şi integrativă* în studierea şi utilizarea limbii de stat de către alolingvi.

Numeroşi sociolingvişti (A. Cain, J.-F. De Pietro, N. Muller, V. Castelloti, D. Moore ş.a.) au demonstrat că atitudinile şi reprezentările sociolingvistice față de țară şi comunitățile lingvistice integrante, fiind puternic stereotipizate, au o influență valorizantă, ori, din contra, inhibantă vis-a-vis de studierea limbii însăşi. Bunăoară, elevilor anchetați li s-a propus următoarea întrebare de tip deschis:

Cum ați caracteriza relațiile dumneavoastră cu adolescenții care vorbesc doar în română? (Как вы можете охарактеризовать ваши отношения с подростками которые говорят только по-румынски?)

1. Normale	27%
2. Bune	24%
3. Nu am nici un fel de relații cu ei	16%
4. Bune (deoarece îmi place limba română/ învăț l. română datorită lor)	16%
5. Rele	9%
6. Nu contează limba în care comunicăm, ci omul	6%
7. Fără răspuns	2%

(**Răspunsuri completate:** *Nu am prieteni care nu ar şti măcar puțin limba rusă./ Nu-mi sunt simpatici românii./ Unora nu le place că eu vorbesc în rusă, dar încerc să găsim limbă comună./ Avem relații bune, ei se străduie să învețe repede şi să vorbească cu mine în rusă./ Uneori pur şi simplu nu ne înțelegem, dar, în general, avem relații bune*.)

Concluzii: Pentru 9% din elevii chestionați, faptul că elevii românofoni nu cunosc/nu doresc să vorbească limba rusă devine un motiv de **conflict lingvistic**, de **intoleranță** socială între etnii şi o sursă de atitudini negative. Proporția aceasta poate fi completată de elevii (16%) care nu se pronunță atât de ferm negativ, dar declară că nu au relații cu adolescenții românofoni monolingvi (sau bilingvi pasivi). Astfel, numărul tot mai mare de persoane, care nu mai împărtăşesc stereotipul despre prestigiul limbii ruse, ci, fiind românofoni, îşi impun limba maternă, devine un factor frustrant pentru acei adolescenți rusofoni care dețin competențe minime în limba română, dar, în virtutea altor factori (psihologici, de educație etc.), nu depăşesc aceste bariere prin studierea mai aprofundată a limbii de stat, ci prin negarea realității, prin izolarea în cercurile restrânse ale camarazilor săi de opinie sau prin etalarea unei principialități neargumentate şi a unei „poze" de victime ale situației sociolingvistice actuale (atitudine declarată şi în răspunsurile la alte întrebări). Comunicarea cu românofonii monolingvi, ori bilingvi, dar cu o conştiință etnolingvistică mai evoluată (care nu acceptă schimbul lingvistic în dependență de doleanțele conlocutorului) constituie o problemă doar pentru rusofonii cu competențe insuficiente în limba română, majoritatea nu pregetă să-şi etaleze buna atitudine şi cunoaşterea limbii române (4% chiar au oferit răspunsuri în limba română, deşi întrebările din anchetă erau în limba rusă). 16% conştientizează necesitatea practică a comunicării cu semenii românofoni în limba de stat, ca unul dintre mijloacele de achiziționare/studiere aprofundată a limbii române, ca un ajutor în procesul dificil de adaptare, şi nu o manifestare a intoleranței sau a unei poziții ostile. Este o poziție absolut logică, deoarece optarea în favoarea limbii ruse ca limbă de comunicare inter-etnică în Republica Moldova nu constituie o demonstrare a atitudinii prieteneşti şi nici o condiție a bunei înțelegeri civice.

În concluzie, atitudinile şi reprezentările sociolingvistice sunt, pe lîngă factorii politici, economici şi sociali, factorii de bază, care depind nemijlocit de vorbitori şi modificarea cărora este o treaptă spre asanarea situației lingvistice.

Bibliografie:

1. Jodelet D. (Ed.), (1989). Les représentations sociales. Paris: PUF.
2. Lüdi, G., Py, B, (1986). Être bilingue. Berne: Peter Lang.
3. Boyer Henri. (2001). Introduction à la sociolinguistique. Paris: DUNOD.
4. Py Bernard, (2003). „Pour une approche linguistique des représentations sociales”. In: Langage 154, p.6-19.
5. Ibidem, p.13.
6. Bourdieu Pierre. (2001). Language et pouvoir symbolique. Paris: Seuil.
7. Boyer Henri, (1990). „Matérieaux pour une approche des représentations sociolinguistique. Éléments de définition et parcours documentaire en diglossie”. In: Langue française, 85, p.106.
8. Ibidem, p.106.
9. Aracil L. (1982), Papers de sociolingüística. Barcelona: La Magrrana.
10. Ninyoles R., (1975). Estructura social y politica lingüística. Valèncià: Fernando Torres.
11. Boyer Henri (1990). Op. Cit., p.107.
12. Labov William. (1976). Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular. Oxford: Basil Blackwell.

Prezentat la 10.11.2010

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2010, nr.10(40)

CONŞTIINȚA METALINGVISTICĂ, ETNOLINGVISTICĂ ŞI SOCIOLINGVISTICĂ – COMPONENTE ALE PERSONALITĂȚII ELEVILOR DIN ŞCOALA ALOLINGVĂ

Marta ISTRATI

Catedra Limba Română

L'apprentissage de la langue maternelle est un passage essentiellement inconscient d'un langage sous-verbal au langage verbal. D'habitude, les premières expériences de conscience linguistique du monolingue – prise de conscience de la connaissance d'une langue - se font à l'école. Quand un individu apprend une langue étrangère à l'école, il vit une expérience métalinguistique. L'***alternance codique*** comporte également une conscience précoce - bien qu'incomplète – de la diversité des langues. On constate que la conscience métalinguistique de l'enfant bilingue se développe beaucoup plus rapidement que chez les autres. L'enfant commence à raisonner sur le fonctionnement des langues, il les compare. Et cette conscience est capitale pour apprendre d'autres langues encore.

Louise Dabéne distingue cinq niveaux de la conscience: la conscience langagière, la conscience linguistique, la conscience normative, la conscience ethnolinguistique, la conscience sociolinguistique.

Achiziționarea limbii materne este un proces, în mod esențial, inconştient. Primele experiențe de conştiință lingvistică, la copiii monolingvi, au loc în perioada preşcolară/şcolară, când elevii încep studierea gramaticii limbii materne (ce nu mai este privită ca un fenomen natural, stabil) sau a unor limbi străine. Situația lingvistică în care un individ intră în contact cu mai multe limbi, începând doar cu vârsta şcolară este numită *multilingvism. Plurilingvismul* caracterizează indivizii care au achiziționat mai multe limbi în mod simultan, de la naştere [1, p.48-49.]. În conştiința pluri(multi)lingvilor, comparativ cu cea a monolingvilor, au loc schimbări importante, condiționate de necesitatea unei coexistențe a mai multe sisteme lingvistice: apare fenomenul interferenței, tendința de a confrunta sistemele atât conținutal, cât şi formal, de a identifica asemănările şi deosebirile dintre idiomuri, de a aprecia corectitudinea exprimării în diferite limbi etc.

Până la desfăşurarea unor studii de caz profesionale, se susținea nocivitatea bilingvismului, atât asupra conştiinței lingvistice, cât şi asupra competențelor lingvistice, deoarece, pe de o parte, se credea că efortul necesar pentru achiziționarea limbii secunde diminuează cantitatea de energie disponibilă pentru asimilarea altor cunoştințe; pe de altă parte, copiii bilingvi oscilează între două sisteme de gândire diferite, mixându-le fără a le sesiza originalitatea, de exemplu Pieron H., Pichon E.[1](.) ş.a. Ulterior, lingviştii au combătut ipoteza unui retard la bilingvi şi ideea că aceştia încep să vorbească mai târziu decât monolingvii. „Se poate spune că lingviştii consimt astăzi că ”handicapul bilingv” este un mit” […]. În realitate, studiile arată că nu bilingvismul este responsabil de eşecul şcolar, ci factorii socioculturali şi socio-psihologici care conduc la un bilingvism substractiv, adică achiziția limbii secunde se face în detrimentul limbii vernaculare” (trad. aut.) [2, p.4]. Laroussi consideră că valorificându-se limba primară, încurajându-se utilizarea acesteia în cât mai multe situații se va evita acest pretins handicap bilingv.

Din perspectivă psiholingvistică, cercetările au demonstrat că „[**...**] malgré la présence d'une double personnalité chez le bilingue coordonné (ou parfait), cette duplicité n'implique pas un dédoublement de type pathologique, mais plutôt une richesse profonde qui permet non seulement d'assimiler des mondes différents mais encore de disposer d'un puissant mécanisme de défense” [1, p.42]. Chiar şi alternanța de cod, la care apelează în vorbirea lor plurilingvii, este semnul unei unități interioare în structura şi dinamica personalității. La copii, code-switching-ul (mai ales, conversațional interfrastic ori situațional) reprezintă o conştientizare precoce (dar şi incompletă) a diversității lingvistice, care se dezvoltă în timp.

În perioada postbelică, slăbirea statutului limbii române şi a conştiinței lingvistice a românilor ce s-au pomenit integrați în Uniunea Sovietică este explicabilă atât prin situația demografică stabilită după război, reducerea păturii intelectuale, prin politica de rusificare desfăşurată intens în perioada următoare, prin statutul superior al limbii ruse, creşterea numerică a etniei ruse pe acest teritoriu, căsătoriile mixte cu populația autohtonă, cât şi prin reducerea ponderii limbii „moldoveneşti”, ajungând la o formă rudimentară, cu o imagine/statut inferior. Aceste realități macrosociolingvistice sunt bine cunoscute şi demonstrate prin

[1] Pieron Henri, 1951, *Vocabulaire de la psychologie*, PUF ; Pichon Edouard., 1936, *Le développement psychologique de l'enfant et de l'adolescent*. Masson et Cie

analize numeroase şi multilaterale. În sociolingvistica actuală ocupă un teren tot mai vast cercetarea microsociolingvistică: comportamentul lingvistic, reprezentările socio- şi metalingvistice ale indivizilor concreți ori ale grupurilor mici de indivizi, precum şi relațiile sociolingvistice extra- sau intragrup.

Bunăoară, analizând rezultatele furnizate de ancheta (dar şi de interviurile aprofundate) desfăşurată în liceul cu predare în limba rusă din or. Ungheni, am fost interesați şi de variatele manifestări ale conştiinței lingvistice a elevilor anchetați.

Răspunsurile adolescenților bilingvi au demonstrat că conştiință lor nu se reduce la o simplă funcție etno-simbolică, ea presupune o legătură strânsă şi complexă cu atitudinile respondenților față de limbile cunoscute. Astfel se explică faptul că toți elevii anchetați consideră limba rusă limbă maternă, deşi 24% dintre ei declară că limba maternă a ambilor părinți este româna, limbă cunoscută/vorbită şi de ei înşişi. În cadrul interviurilor aprofundate, unii dintre aceşti elevi au calificat şi limba română drept limbă maternă. Alte limbi studiate, precum limbile engleză, franceză etc. sunt încadrate în categoria *limbilor străine* sau *moderne*. Nici unul dintre respondenți nu echivalează statutul limbii române cu cel al limbii engleze, de exemplu, deşi o studiază de asemenea doar la şcoală.

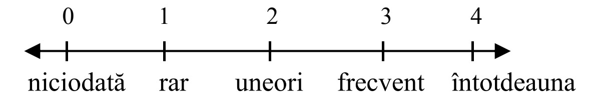
Denumirea în care sunt menționate limbile ilustrează clar statutul acestora în reprezentările elevilor. Dacă realizăm o paralelă cu elevii dintr-un liceu cu predarea în limba română, care au fost respondenți în cadrul primului studiu de caz, un statut nedefinit în reprezentările majorității elevilor românofoni îl are limba rusă, ei utilizează doar glotonimul respectiv, dar nu o pot considera nici limbă maternă, nici limbă străină. Situația este mai clară în cazul elevilor din instituțiile cu predarea în limba rusă, în care româna este o disciplină de studiu: elevii respectivi o nominalizează în interviuri şi în răspunsurile din anchete ca *limba de stat, limba țării* (pentru elevii din familii românofone ea este şi *limbă maternă*). Poziția indecisă a elevilor românofoni este, de fapt, oglindirea unui statut oficial echivoc al limbii ruse în republică, deoarece utilizarea intensivă a acesteia în toate domeniile (administrativ, educativ, economic, neoficial, mass-media etc.) nu permite echivalarea limbii ruse cu alte limbi ale comunităților lingvistice minoritare în Republica Moldova[2].

Louise Dabène distinge conştiința lingvistică, verbală, normativă, etnolingvistică şi sociolingvistică. Primele trei tipuri de conştiință, care se formează sub influența familiei, societății, şcolarizării, constituie ***conştiința metalingvistică*** [3, p. 98-103].

Conştiință lingvistică presupune faptul că subiectul este capabil de a conştientiza existența limbii în sine, distinctă de realitatea extralingvistică. Acest tip de conştiință capătă o importanță mai mare în procesul studierii gramaticii unei limbi. Cercetătorii observă că anume la copiii bi-/ plurilingvi, care practică de timpuriu mai multe sisteme lingvistice, acest tip de conştiință este mai dezvoltat, deoarece ei înțeleg că aceluiaşi referent îi pot corespunde mai mulți semnificanți, astfel universul lingvistic capătă o mai mare independență față de universul de referință [Ibidem].

Conştiința verbală îi permite locutorului să diferențieze formele lingvistice, să elimine unele şi să păstreze altele, în funcție de parametrii situației de comunicare. Datorită acestei conştiințe, copiii bilingvi reuşesc să diferențieze sistemele lingvistice utilizate de la vârsta de doi ani. Evitarea sau reducerea la minimum a vorbirii mixte, a formelor hibride, conştientizarea code-switching-ului, segmentarea discursului bilingv sunt posibile, de asemenea, pentru o conştiință verbală dezvoltată. Am mizat pe acest nivel al conştiinței, când am inclus în chestionarul pentru elevii rusofoni întrebarea:

- ***Utilizați în acelaşi enunț cuvinte româneşti şi ruseşti?***

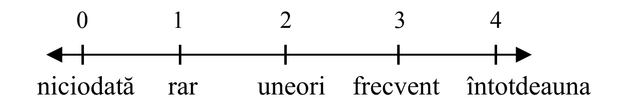
Datorită **conştiinței normative** vorbitorii diferențiază formele corecte, acceptate ale unei limbi. Semilingvismul, diglosia (dominarea unei limbi) pot „slăbi" conştiința normativă. Cu toate acestea, situațiile de contact lingvistic „sănătos" (bilingvism echilibrat) contribuie la dezvoltarea interesului copiilor/adolescenților pentru limbile utilizate, posibilitatea unor reflecții, comparații, evaluări ale formelor lingvistice utilizate, ale propriilor competențe sau ale altora.

Se mizează anume pe aceste tipuri de conştiință, când se adresează elevilor următoarele întrebări din anchetă:

---

[2] În literatura de specialitate, o limbă vorbită pe teritoriul național, dar diferită de limba principală de predare, care are un statut privilegiat, datorat circumstanțelor istorice particulare şi situației sociolingvistice, este numită *limbă secundă* [3, p.107]. Această situație este asemănătoare cu cea a limbii ruse în Republica Moldova.

➢ ***A. Vorbind în limba română, utilizaţi cuvinte sau forme neliterare?*** (de exemplu *iaca* (în loc de „iată''), *dă-ni* (în loc de„da-mi''), *chişior* (în loc de „picior''), *copchil* (în loc de „copil''), *vorgheşte* (în loc de „vorbeşte'').

B. De ce?

- a am învăţat limba română în sat.
- b. asemenea cuvinte se utilizează în familie.
- c. aşa vorbesc oamenii cu care comunic.
- d. alt motiv:____________________________________

C. În ce situaţii vă străduiţi să vorbiţi corect în limba română?
Analiza şi sistematizarea răspunsurilor a oferit următoarele rezultate:

Tabelul 1

Utilizarea cuvintelor sau formelor lingvistice neliterare/populare române în vorbirea elevilor

	Niciodată	**Rar**	**Uneori**	**Deseori**	**Întotdeauna**
în care limba maternă a părinţilor este româna	**0%**	**50%**	**33%**	**17%**	**0%**
		Asemenea cuvinte se utilizează în familie **– 11%** Aşa vorbesc oamenii cu care comunic **– 23%** Uit cuvintele literare **– 16%**	Asemenea cuvinte se utilizează în familie **– 9%** Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **16%** Am învăţat româna în sat – **8%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **17%**	
elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna	**5%**	**40%**	**17%**	**38%**	**0%**
	Ştiu cum este corect	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic **– 35%** Am învăţat româna în sat – **5%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **17%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **38%**	
elevii din familiile în care limba maternă a părinţilor este rusa sau ucraineana	**34%**	**35%**	**19%**	**9%**	**3%**
	Ştiu cum este corect – **3%** Nu vorbesc în română – **28%** Nu-mi place să schimonosesc limba – **3%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic **– 22%** Prefer limba literară – **3%** Uit cuvintele literare **– 4%** Am învăţat la grădiniţă şi câteva clase la şcoală în română şi cunosc limba literară – **6%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **16%** Aşa îmi este mai uşor să vorbesc – **3%**	Aşa vorbesc oamenii cu care comunic – **9%**	Am învăţat româna în sat – **3%**

Este evident că un grad mai înalt de conştiinţă normativă îl demonstrează elevii ai căror părinţi utilizează rar sau nu utilizează limba română, deoarece au alte limbi materne (rusă sau ucraineană) şi astfel elevii nu au tendinţa să utilizeze mixat cele două sistemele lingvistice – rus şi român. Conştiinţa normativă se dezvoltă mai puţin în cazul respondenţilor ai căror părinţi au limbi materne diferite şi, prin urmare, situaţiile de code-switching sunt foarte frecvente în reţeaua verbală a acestor elevi, ceea ce demonstrează şi faptul că marea majoritate a optat pentru varianta de răspuns: *aşa vorbesc oamenii cu care comunic.* Diversitatea de răspunsuri ale elevilor, care, în primul rând în familie, cunosc o separare mai evidentă a limbilor cunoscute demonstrează o conştientizare mai aprofundată a proceselor lingvistice şi a comportamentului verbal.

Într-o legătură directă cu diglosia internă, conform terminologiei lui Labov [4], se face deosebire dintre *variaţia interpersonală* şi cea *intrapersonală*: prima presupune raportul dintre diferite tipuri de performanţă

lingvistică şi parametri, precum vârsta, sexul, categoria socială la diferiţi vorbitori (variaţie absolut firească şi care nu prezintă un interes deosebit); cea de-a doua se bazează pe raportul dintre performanţele aceluiaşi vorbitor şi contextele verbale produse de diverse situaţii (de exemplu, s-a observat că discursul narativ cere mai frecvent de la vorbitor o variantă lingvistică inferioară discursului argumentativ) [5, p.73]. Acest tip de variaţie este într-o legătură directă cu conştiinţa normativă, gradul avansat de dezvoltare al căreia îl va determina pe locutor să limiteze la minimum domeniile de utilizare a variantei lingvistice non-standard. Prin urmare, întrebarea *„În ce situaţii vă străduiţi să vorbiţi corect în limba română?"* reflectă variaţia intrapersonală în vorbirea elevilor rusofoni. Rezultatele ilustrate în tabelul 2 demonstrează că tendinţa de a utiliza permanent sau cât mai frecvent varianta lingvistică literară/standard este puţin răspândită. Unii sociolingviştii (N.Gueunier, P.Cellier ş.a.) relaţionează instabilitatea competenţei lingvistice cu absenţa unui ataşament faţă de limba respectivă şi valorile culturale care se asociază cu varianta literară a acesteia [5, p.73-75].

Tabelul 2

Ponderea răspunsurilor la întrebarea: "În ce situaţii vă străduiţi să vorbiţi corect în limba română?"

Situaţia / Tipul de familie	Doar la lecţiile de română	În locuri publice (şi la şcoală)	Mereu	Cu oamenii care vorbesc corect româna	Nu vorbesc în română	Vorbesc cu toţi la fel	Alte răspunsuri
Elevii din familiile în care limba maternă a părinţilor este rusa sau ucraineana	30%	20%	17%	3%	21%	7%	1% (cu mama)
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna	18%	6%	6%	53%	-	-	7% (cu părinţii) 6% (cu prietenii)
Elevii din familiile în care limba maternă a părinţilor este româna	-	46%	-	54%	-	-	-

Astfel, conştiinţa metalingvistică demonstrează un grad mai evoluat la copiii plurilingvi, care apelează frecvent la procesul traducerii (chiar a propriilor gânduri în momentul vorbirii, spre deosebire de cei care nu ezită să alterneze lingvistic în dependenţă de limba în care şi-au adus aminte termenii necesari), inclusiv în comunicarea familială, căci limba nu mai este utilizată spontan, ca o unealtă, ci devine obiect al reflecţiei.

O experienţă metalingvistică este şi învăţarea limbii străine la şcoală, deoarece acest proces este lipsit de spontaneitate, automatism şi este supus unor reguli explicite, care solicită raţiunea elevilor. Totuşi, chiar şi în acest caz, latura afectivă este determinantă: contează relaţia cu profesorul, metodele de predare, precum şi legătura (estetică, ideologică, afectivă) cu ţara sau cultura afiliată limbii.

Tendinţa nu doar de a-şi controla propriul limbaj, dar şi de a-i corecta pe conlocutori, când aceştia comit greşeli în vorbire, reprezintă, de asemenea, o marcă a conştiinţei normative. Bunăoară, prin intermediul anchetei nominalizate, am descoperit că mai mult de jumătate din elevii, care au răspuns la întrebările *„Îi corectaţi pe prietenii românofoni când se exprimă greşit în limba rusă? De ce?"* (tabelul 3) sunt atenţi la corectitudinea vorbirii prietenilor şi îi corectează: majoritatea (71%) sunt motivaţi de propria tendinţă spre o comunicare corectă; cele 9% (prin răspunsul *„Ei înşişi mă roagă")* şi 6% din respondenţi (prin răspunsul *„Şi ei mă corectează când vorbesc greşit în română"*) demonstrează că problema unei vorbiri corecte este discutată cu prietenii. Cele 19% (*„Înţeleg că le este greu, căci nu e limba lor maternă"*) şi 17% (*„Nici eu nu vorbesc corect în română"*) dintre elevii care au declarat că nu corectează greşelile în vorbirea prietenilor săi nu demonstrează indiferenţă şi un grad redus de conştiinţă normativă, ci o dominanţă a tactului şi toleranţei în comunicare.

Tabelul 3

Ponderea şi diversitatea răspunsurilor la întrebările:
„Îi corectaţi pe prietenii românofoni când se exprimă greşit în limba rusă? De ce?”

Da – 56%:		**Nu – 44%:**	
1. Ca să vorbească corect în limba rusă	71%	1. Îmi este indiferent	22%
2. Ei înşişi mă roagă	9%	2. Nu consider tacticos să-i corectez	20%
3. Îmi pare distractiv	5%	3. Înţeleg că le este greu, căci nu e limba lor maternă	19%
4. Şi ei mă corectează când vorbesc greşit în română	6%	4. Nici eu nu vorbesc corect în română	17%
		5. Îi înţeleg şi aşa	14%
5. Fără răspuns	9%	6. Nu are rost, aşa s-au obişnuit să vorbească	4%
		7. Fără răspuns	4%

Tipul de conştiinţă care stabileşte legătura repertoriului lingvistic al individului cu definirea sa identitară, în măsura în care acesta consideră limba un element genetic constitutiv al personalităţii sale, ca o marcă a apartenenţei la o comunitate determinată este **conştiinţa etnolingvistică**. Acest tip de conştiinţă se constituie mult mai dificil decât altele. Există chiar **cazuri de indecizie** la copii şi adolescenţi. Prezintă interes categoriile propuse de L. Dabène în funcţie de gradul de conştiinţă identitară şi lingvistică a bilingvilor:

- *les militants*, conştienţi de dubla sa apartenenţă, dar care au ales afirmarea originii lor;
- *les indécis*, care ezită să se definească şi n-au făcut încă alegerea;
- *les panachés,* cei care trăiesc fără un conflict aparent al dublei sale apartenenţe;
- *les assimilés*, cei cape aproape total şi-au respins originile [3, p.103].

Acest tip de conştiinţă nu este în corelaţie cu competenţele lingvistice ale vorbitorilor; de exemplu, unii elevi îşi conştientizează originea română în pofida unor competenţe lingvistice mult mai slabe în limba respectivă, decât în limba rusă.

Conştiinţa care poziţionează limba în universul social – **conştiinţa sociolingvistică –** vizează mai mult atitudinile, reprezentările locutorilor, generate de informaţiile pe care aceştia le deţin despre aria de utilizare, tipul de difuzare a limbilor respective etc.; datorită acestei conştiinţe, indivizii pot decide, de exemplu, să studieze o altă limbă – cea a vecinilor ori una de răspândire internaţională. Anume acest nivel al conştiinţei explică astfel de fenomene precum convergenţa, divergenţa şi menţinerea lingvistică:

- utilizarea limbii interlocutorului său constituie un caz de convergenţă lingvistică;
- păstrarea utilizării propriei limbi în cursul convorbirii – menţinere lingvistică;
- accentuarea distanţei între limba pe care o utilizează şi limba interlocutorului se numeşte divergenţă lingvistică [6].

Nivelul de conştiinţă este mai înalt în cazul divergenţei şi menţinerii lingvistice, decât în cel al convergenţei. Aceste strategii se pot, însă, manifesta şi simultan la diferite niveluri (de exemplu, alegerea lingvistică, conţinutul discursului, stil, accent etc.). Convergenţa demonstrează tendinţa locutorului spre eficacitatea comunicării, câştigarea simpatiei interlocutorului ori identificarea cu acesta. Menţinerea şi divergenţa lingvistică se explică prin intenţia individului de a se diferenţia de interlocutorii săi.

Pe măsură ce conştiinţa metalingvistică şi sociolingvistică a copiilor/adolescenţilor evoluează, ei optează pentru modele unilingve şi se dezvoltă tendinţa de a evita code-switching-ul conversaţional şi mixing-ul. Exemplele de exprimare literară (a profesorilor, a scriitorilor, a jurnaliştilor etc.), când nu se „împrumută” ocazional afixe/cuvinte/sintagme dintr-o altă limbă, diferă de limbajul familial, afectat de alternanţe lingvistice de diferite tipuri. Schimbările ce au loc în comportamentul lingvistic al elevilor sunt într-o legătură nemijlocită cu atitudinile formate: cu cât atitudinea faţă de varianta lingvistică nenormată va fi mai negativă, cu atât mai pronunţată va fi motivaţia de a o evita. Bunăoară, această tendinţă explică următorul fenomen sociolingvistic, observabil în rândul rusofonilor din republică şi confirmat prin interviurile aprofundate cu elevii din cadrul anchetei descrise: elevii rusofoni, care au cunoscut, în mod primar, doar varianta neliterară a limbii române, caracterizată prin frecvenţa cuvintelor/formelor populare, a rusismelor, a calcurilor, a formelor hibride etc. ori menţin relaţii sociale preponderent cu locutorii românofoni cu asemenea competenţe verbale, manifestă o atitudine negativă faţă de limba română, în general, chiar şi în pofida faptului că forma literară a idiomului dat o

studiază la şcoală, formă care li se pare inaplicabilă în reţeaua lor socială, dar elevii anchetaţi nu au manifestat o atitudine peiorativă fată de aceasta. Deoarece distanţa lingvistică între variantele literară şi colocvială ale limbii ruse este mai mică, aceşti elevi apreciază limba lor maternă ca fiind superioară limbii române.

Numărul tot mai mare de persoane, care nu mai împărtăşesc stereotipul despre prestigiul limbii ruse, ci, fiind românofoni, îşi impun limba maternă, devine un factor frustrant pentru acei adolescenţi rusofoni care deţin competenţe minime în limba română. În virtutea altor factori (psihologici, de educaţie etc.), copii rusofoni nu depăşesc aceste bariere prin studierea mai aprofundată a limbii de stat, ci prin negarea realităţii, prin izolarea în cercurile restrânse ale camarazilor de opinie sau prin etalarea unei principialităţi neargumentate şi a unei „poze" de victime ale situaţiei sociolingvistice actuale. Astfel se explică comportamentul lingvistic al celor circa 9% de respondenţi din eşantionul total, care optează pentru divergenţă lingvistică şi afirmă că vor răspunde conlocutorilor românofoni în limba rusă, dar nu din cauza unor competenţe insuficiente în limba de stat, dar ca afişare a apartenenţei sale etnice ori dintr-o dorinţă nemotivată de ei. În pofida acestei afirmaţii, confruntarea tuturor răspunsurilor din anchetele lor demonstrează, totuşi, competenţele lor insuficiente în limba română.

Toţi elevii din tipurile A şi B de familii şi 52% din tipul C conştientizează necesitatea practică a comunicării cu semenii românofoni în limba de stat ori ca unul dintre mijloacele de achiziţionare/studiere aprofundată a limbii române, ca un ajutor în procesul dificil de adaptare ori ca o etalare a bunelor sale competenţe de comunicare orală şi scrisă în limba română (6% chiar au oferit răspunsuri în limba română, deşi întrebările din anchetă erau în limba rusă) şi nu manifestă intoleranţă sau o atitudine ostilă. Este o poziţie absolut logică, deoarece optarea în favoarea limbii ruse ca limbă de comunicare inter-etnică în Republica Moldova nu constituie o demonstrare a atitudinii prieteneşti şi nici o condiţie a bunei înţelegeri civice. Aceşti adolescenţi conştientizează că limbajul este mijlocul de exprimare a mentalităţii, al dezvoltării intelectuale şi al orizontului cultural. Prezenţa unor asemenea elevi în clasele, de obicei, pronunţat eterogene, este un factor benefic, deoarece profesorul poate utiliza rezultatele lor ca un criteriu de performanţă, evitând corectarea greşelilor din vorbirea altor elevi sub formă de „reproş" ori compararea variantei lor cu propria manieră de a răspunde, care evident că va fi „perfectă". Astfel, interactivitatea între elevi, diferenţele dintre competenţe (datorate nu doar capacităţilor deosebite, dar şi condiţiilor microsociolingvistice variate în care se dezvoltă elevii) sunt nişte resurse care merită a fi exploatate în contextualizarea învăţării.

Tabelul 4

Distribuirea elevilor în funcţie de limba în care vor răspunde dacă o persoană necunoscută le va adresa o întrebare în limba română

A. Elevi din familiile în care limba maternă a părinţilor este româna 24%	**În limba română**	**100%**	*Deoarece cunosc limba română*	**62%**
			Ca să fiu înţeles	**38%**
	În limba rusă	**0%**		
	Nu voi răspunde	**0%**		
B. Elevi din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna 32%	**În limba română**	**100%**	*Deoarece cunosc limba română*	**39%**
			Ca să fiu înţeles	**45%**
			Fiindcă e limba de stat	**6%**
			Altfel ar fi nepoliticos	**5%**
			Dacă voi putea, altfel voi răspunde în rusă	**5%**
	În limba rusă	**0%**		
	Nu voi răspunde	**0%**		
C. Elevi din familiile în care limba maternă a părinţilor este rusa sau ucraineana 44%	**În limba română**	**52%**	*Cunosc limba română*	**26%**
			Ca să fiu înţeles	**23%**
			Altfel ar fi nepoliticos	**3%**
	În limba rusă	**45%**	*Răspund cum vreau, să înţeleagă ce doreşte*	**13%**
			Aşa îmi este mai uşor, nu cunosc limba română	**24%**
			Rusa este limba mea maternă	**8%**
	Nu voi răspunde	**3%**	*Nu cunosc româna*	**3%**

Elevii rusofoni, care conştientizează importanța limbii ruse pentru păstrarea identității lor etnice şi a legăturii cu originile, trebuie să înțeleagă că a cunoaşte limba şi cultura națiunii titulare nu presupune o aculturație. Perpetuarea patrimoniului propriei etnii minoritare este datoria lor în special şi a familiilor acestora în general, ca celule ale etniei, dar nu a reprezentanților etniei majoritare, adică a românilor, care sunt datori să manifeste doar toleranță şi respect interetnic.

Admitem concluzia că în cazul bilingvilor, conştiința metalingvistică se dezvoltă mai rapid decât la monolingvi. Copilul începe să reflecteze asupra funcționării limbii, el compară. Această conştiință este esențială pentru achiziționarea ulterioară şi a alte limbi, precum şi facilitează învățarea mai aprofundată a idiomurilor în cauză. Se dezvoltă şi competențele fonetice, deoarece copilul devine mai sensibil la alte sunete şi cât mai de timpuriu se învață, cu atât sunt mai multe şanse de a învăța corect. Dar şi din perspectivă culturală, bilingvismul (plurilingvismul) permite copilului să descopere lumea într-o manieră mai puțin unidimensională. Bilingvii precoce dezvoltă mai puțin stereotipurile şi şovinismul, ei învață, odată cu limbile, să înțeleagă şi vorbitorii respectivi, mentalitățile lor, diferențele şi specificul. Bilingvul, care sesizează mai devreme că sistemele lingvistice sunt fenomene abstracte, şi nu monolite, osificate, va avea o flexibilitate cognitivă mai mare.

Totuşi pe de o parte, ca o condiție primară, bilingvul trebuie să aibă atitudine pozitivă față de ambele limbi, deoarece copilul care va considera raportul dintre limbi drept unul conflictual va comporta prejudecăți culturale şi lingvistice, care îşi au originea, în primul rând, în familie.

Pe de altă parte, angajarea mai intensă a şcolilor cu predarea în limba rusă la un proiect de promovare a limbii române ar contribui la dezvoltarea conştiinței sociolingvistice la elevi. Trecerea de la o şcolarizare monolingvă în rusă la una bilingvă ruso-română – fără un scop eventual de suplinire a limbii grupului de apartenență a elevilor (nu putem generaliza prin termenul „limbă maternă”, deoarece ancheta demonstrează că asemenea şcoli nu sunt frecventate doar de reprezentanții „puri” ai etniei ruse) prin limba națiunii titulare – ar fi o metodă susceptibilă de resuscitare a valorilor şi a statutului limbii române în conştiința acestor elevi, care trădează prea frecvent reprezentări sociolingvistice negative ataşate limbii de stat, precum: discriminare, stereotipuri, prejudecăți, insecuritate lingvistică. Şcolile alolingve nu pot promova atitudini puriste, ci trebuie să contribuie la recuperarea patrimoniului cultural şi lingvistic al republicii – chezăşie a poziției civice corecte. Astfel, se sugerează o nouă analiză a politicii şi a planificării lingvistice, cu o atenție specială asupra programelor pedagogice şi a modelului de învățare în şcolile alolingve din republică.

Bibliografie:

1. Titone R. (1995). On the Bilingual Person. Ottawa-New York: Legas Publications.
2. Laroussi Foued (2006). La problématique du plurilinguisme et du pluriculturalisme. DYALANG FRE 2787 CNRS, Université de Rouen/ http://www.ac-mayotte.fr/IMG/pdf/Interv_Laroussi-Plurilinguisme.pdf
3. Dabéne Louise (1994). Repères sociolinguistiques pour l’enseignement des langues: Les situations plurilingues. Paris: Hachette.
4. Labov William (1976). Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular. Oxford: Basil Blackwell.
5. Gueunier Nicole (1982). Langue maternelle et situation de continuum: le cas d'un créole réunionnais. In Langue française, nr.54, p.68-84.
6. Bourhis R.Y., Giles H., Leyens J-P. & Tajfel H. (1979). Psycholinguistic distinctiveness: Language divergence in Belgium. In H. Giles & R. ST. Clair (Eds.), Language and social psychology. Oxford: Basil Blackwell, p. 158-185.

Prezentat la 10.12.2010

CODE-SWITCHING IN MODERN MULTI-LINGUAL AND MULTI-CULTURAL SOCIETY

Marina CHIRNIȚCAIA, Valentina MARIN

Catedra Filologie Engleză

În lumea modernă, comunicarea între oameni, ţări şi naţionalităţi devine mai intensă. Bilingvismul şi multilingvismul au devenit o parte indispensabilă a lumii din prezent şi din viitor. În lumea multilingvă oamenii, de obicei, sunt nevoiţi să aleagă un cod de vorbire, dar uneori are loc o schimbare a acestui cod sau un amestec de coduri chiar şi în enunţări scurte – ca rezultat este creat un cod nou. Acest proces se numeşte schimbarea codului (sau code-switching). În acelaşi timp poligloţii par să fie foarte critici în privinţa codurilor obţinute.

In the modern multicultural world due to huge immigration processes and mixing up of various nations and cultures knowing and using more than one language has become a norm and a necessity. The world becomes more and more shrunk leading to more and more intense communication between common people, countries and nations.

In these circumstances a person, being a product of his own national culture, is to be tolerant towards the other people's opinions and to modify his own ones respectively [1].

That means that a person needs to have skills to negotiate, communicate with people of various ethnic background, race, and religion, and understand originality of their ethnic uniqueness. Linguistic relationships are part of the national relations and affect their formation enormously and knowing foreign languages and thus the cultures is an absolutely necessary element which in addition to it, makes a person's world richer, widens his horizons, gives him a huge spectrum of possibilities of more multilateral and complete cognition of the world [2].

Thus, bilingualism and even multilingualism have become an indispensable part of the present and the future world and a factor of general political and cultural development of a personality [3].

At the same time, it should be mentioned that monolingualism is still widely accepted in so many parts of the Western world that it is often assumed to be a world-wide phenomenon, to the extent that bilingual and multilingual individuals may appear to be "unusual". Indeed, people have mixed feelings when they discover that someone they meet is fluent in several languages: perhaps a mixture of admiration and envy but also, occasionally, a feeling of superiority in that many such people are not "native" to the culture in which they function. Such people are likely to be immigrants, visitors, or children of "mixed" marriages and in that respect "marked" in some way, and such marking is not always regarded favourably.

Still bilingualism, even multilingualism is the norm for many people throughout the world rather than unilingualism, or monolingualism. A monolingual individual would be regarded as a misfit, lacking an important skill in society, the skill of being able to interact freely with the speakers of other languages with whom regular contact is made in the ordinary business or living.

In many parts of the world it is just a normal requirement of daily living that people speak several languages: perhaps one or two at home, another in the village, still another for purposes of trade, and yet another for contact with the outside world of wider social or political organization. These various languages are usually acquired naturally and unselfconsciously, and the shifts from one to another are made without hesitation.

People who are bilingual or multilingual do not necessarily have exactly the same abilities in the languages (or varieties). According to Sridhar K.K., multilingualism which involves balanced, nativelike command of all the languages is quite uncommon. Typically, multilinguals have varying degrees of command of the languages and this difference in competence might range from command of a few lexical items, basic expressions, such as greetings and rudimentary conversational skills to excellent command of the grammar and vocabulary and specialized register and styles. This can be explained that multilinguals develop competence in each of the languages to the extent that they need it and for the contexts in which each of the languages is used [4].

A particular dialect or language that a person chooses to use on in any occasion is a *code*, a system used for communication between two more parties. The term is useful because it is neutral and is not inclined to arouse emotions like the terms *dialect, language, style, standard language, pidgin* and *creole* [5].

In a multilingual world people are usually required to select a certain code whenever they choose to speak, and they may also decide to switch from one code to another or to mix codes even within sometimes very short utterances and thereby create a new code in a process known as **code-switching**. As S. Gal says, "*codeswitching* is a conversational strategy used to establish, cross or destroy boundaries; to create, evoke or change interpersonal relations with their rights and obligations" [6].

Code-switching is distinct from borrowings. Borrowing becomes lexicalized and is used consistently. It also becomes adapted to phonotactics and morphology of borrowing language while code-switching doesn't normally violate grammatical restrictions in either language and it usually occurs in discourse in which two languages are liberally used.

Borrowing is eventually used by monolingual individuals lacking knowledge of the donor language; the knowledge of foreign origin disappears and the original choice to borrow is conscious and deliberate. Code-switching, on the other hand, is produced by bilingual speakers, usually those raised bilingually and might be conscious and deliberate or (apparently) unconscious [7].

The ability to shift from one language to another is accepted as quite normal nowadays and what is interesting about it is the factors that govern the choice of a particular code on a particular occasion. The question is why people choose to use one code rather than another, what brings about shifts from one code to another, and why they occasionally prefer to use a code formed from two other codes by switching back and forth between the two or even mixing them. The actual choice of code in a setting clearly marked as bilingual can be a difficult task. It is said that language plays a symbolic role in our lives, and when there's a choice of languages the actual choice may be very important, particularly when there is a concurrent shift in the relationships between the languages [8].

The factors that influence the choice of the code can be attitude, age, sex, intelligence, memory, linguistic distance between the two languages, and context of testing [9] and they can include accommodation to listeners, choice of topic, perceived social and cultural distance. Code choice might even become a form of political expression, a move either to resist some power, or to gain power, to express solidarity, maintain a certain neutrality, express identity etc. The code choice also reflects how one wants to appear to others, i.e., how one wants to express one's identity and /or how one wants others to view him

In other words, the motivation of the speaker is the important consideration in the choice Moreover, such motivation need not be at all conscious, for apparently many speakers are not aware that they have used one particular variety of a language rather than another or sometimes even that they have switched languages either between or within utterances.

Talking in this instance about code as a language, two kinds of code-switching can be described*: situational* and *metaphorical code-switching*.

Situational code-switching occurs when the languages used change according to the situations in which the conversants find themselves: they speak one language in one situation and another in a different one. No topic is involved. It is often quite sub-conscious: people may not be aware that they have switched or be able to report, following a conversation, which code they used for a particular topic.

When a change of topic requires a change in the language used the *metaphorical code-switching* takes place. It has an affective dimension to it: a person changes the code as he redefines the situation – formal to informal, official to personal, serious to humorous, and politeness to solidarity. The interesting point here is that some topics may be discussed in either code, but the choice of code adds a distinct flavor to what is said about the topic. The choice encodes certain social values and creates certain effects people want to achieve in a particular situation [10].

Susan Beck-Seligson suggests the idea that code-switching can also be classified according to the following ***types***:

- Intersentential switching occurs outside the sentence or the clause level (i.e. at sentence or clause boundaries).
- Intra-sentential switching occurs within a sentence or a clause.
- Tag-switching is the switching of either a tag phrase or a word, or both, from language-B to language-A, (common intra-sentential switches).
- Intra-word switching occurs within a word, itself, such as at a morpheme boundary [11].

Code-switching is not a uniform phenomenon., i.e., the norms vary from group to group, even within what might be regarded as a single community.

John J. Gumperz [12] illustrates that by the following situation. In a relatively small Puerto Rican neighbourhood in New Jersey, some members freely used code-switching styles and extreme forms of borrowing both in everyday casual talk and in more formal gatherings. Other local residents were careful to speak only Spanish with a minimum of loans on formal occasions, reserving code-switching styles for informal talk. Others again spoke mainly English, using Spanish or code-switching styles only with small children or with neighbours.

Besides that, each communicating subgroup tends to establish its own conventions with respect to both borrowing and code-switching, and the factors such as region of origin, local residence, social classes, and occupational niche are involved in defining the norms. Moreover, bilinguals in such communities are aware not only of the norms that apply within their own sub-groups but also of some of the norms that other bilinguals observe.

For instance, residents of such large Spanish-English-speaking communities as San Francisco or New York, which include immigrants from many Latin American regions, in fact claim that they can tell much about a person's family background and politics from the way that person code-switches and uses borrowings. What the outsider sees as almost unpredictable variation becomes a communicative recourse for members. Since bilingual usage rules must be learned by living in a group, ability to speak appropriately is a strong indication of shared background assumptions. Bilinguals, in fact, ordinarily do not use code-switching styles in their contact with other bilinguals before they know something about the listener's background and attitudes. To do otherwise would be to risk serious misunderstanding.

Code-switching itself may meet with certain kinds of "resistance". Numerous instances have been reported of speakers of various languages refusing to allow others to code-switch and instead insisting on using the other's language, even if sometimes such use provided a poorer means of communication.

In colonial times Europeans have been known to use a local language very badly with servants rather than let them use English, French, and so on, in order to maintain social distance. In other circumstances knowledge of the second code must be suppressed, i.e., code-switching is disallowed. Certain social situations may require that one code be used rather than another, even though that second code is known to all participants but the first only to some. For example, a head of state may be required to use the official language of that state when addressing another head of state, at least in public. On many public occasions in Canada it is obligatory for officials to say a few words in the official language that they are not using, i.e. introduce some French sentences into an otherwise all-English speech.

The ability to code-switch may even be regarded with suspicion or disfavour in certain circumstances: speakers of English do not usually give much credit to their fellows who speak "exotic" languages, such ability being regarded quite often as "strange" in some way. As it was mentioned above, many English-speaking societies find difficulty in coming to terms with immigrants who speak other languages, the resulting multilingualism often being viewed as creating "problem" [13].

Monolinguals are likely to be very critical of the new codes that result. They may even use derogatory terms to describe what they hear, for example, *Franglais* (French and English in Quebec), *Fragnol* (French and Spanish in Argentina*), Spanglish* (Cuban Spanish and English in the USA)*,* and *Tex*-Mex (English and Mexican Spanish in Texas). Such dismissal of the phenomenon demonstrates serious misunderstanding [14].

Code-switching performs the following several **functions and reasons**:

First, people may use code-switching to hide fluency or memory problems in the second language (but this accounts for about only 10 percent of code-switches)

Second, code-switching is used to mark switching from informal situations (using native languages) to formal situations (using second language).

Third, code-switching is used to exert control, especially between parents and children.

Fourth, code-switching is used to align speakers with others in specific situations (e.g. defining oneself as a member of an ethnic group). Code-switching also "functions to announce specific identities, create certain meanings, and facilitate particular interpersonal relationships)

Other reasons for switching include the prestige of knowing the out-group or dominant language, often a language associated with a religion, empire, education, and a wide sphere of operation and interest [15].

Thus, by code-switching in a conversation, a speaker can both access different identities and accommodate to others. Code-switching allows a speaker to meet someone else half-way, establish common ground, and

show flexibility and openness. Such qualities are extremely important in the particular social environment. Multilingualism is an accepted fact of life; it shows one to be a cooperative person, someone who can recognize that everyone does not have the same background. It reduces possibilities of conflict in situations which might be fraught with danger.

References:

1. Князян М.О. Учёт родного языка и культуры при изучении иностранных языков // "Русский язык и литеература в образовательной системе Армении: проблемы и перспективы". - Ереван-Москва: Лингва, 2009, с.304.
2. Абрамян М.А. Билингвизм – важнейшее условие поликультурного образования и воспитания личности // Русский язык и литература в образовательной системе Армении: проблемы и перспективы. - Ереван-Москва: Лингва, 2009, с.283-285.
3. Князян М.О. Учёт родного языка и культуры при изучении иностранных языков // "Русский язык и литеература в образовательной системе Армении: проблемы и перспективы". - Ереван-Москва: Лингва, 2009, с.304.
4. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics, 4th ed., Malden: Blackwell Publishing, 2002, p.95.
5. Ibidem, p.87.
6. Ibidem, p.100.
7. John M.Lipski. Code-switching or Borrowing? No sé so no puedo decir, you know, 2005 // www.lingref.com/cpp/wss/2/paper1136.pdf
8. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics, 4th ed., Malden: Blackwell Publishing, 2002.
9. Tej K. Bhatia. The handbook of bilingualism. Malden: Blackwell Publishing, 2006, p.9
10. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics, 4th ed., Malden: Blackwell Publishing, 2002, p.102-103.
11. Susan Beck-Seligson. Linguistic constraints on intrasentential code-switching: a study of Spanish/Hebrew bilingualism, pp.313-348// http://aou.edu.jo/userfiles/file/file_type_doc/U210B_TMA01_Sem2_2007 2008%20(19).doc
12. Wardhaugh R. An introduction to sociolinguistics, 4th ed., Malden: Blackwell Publishing, 2002, p.105.
13. Ibidem, p.107.
14. Ibidem, p.108.
15. Ana Celia Zentella. Growing Up Bilingual. Malden, MA: Blackwell, 1997 // http://grammar.about.com/od/c/g/codeswitchingterm.htm

Prezentat la 25.10.2010

VERBS OF MENTAL ACTIVITY AND THEORIES OF COMMUNICATION AND MIND

Marina KAIM

Catedra Limbi Germanice

Lucrarea dată reflectă importanța aspectelor sociolingvistice pentru cercetarea verbelor de activitate mentală. Lucrarea abordează atât relațiile intra- şi interpersonale în cadrul teoriilor de comunicare, cât şi modalitățile de înțelegere ale teoriilor minții şi cunoaşterii, deasemenea şi importanța lor globală pentru verbele de activitate mentală.

Doing research on verbs of mental activity, one should not overlook the sociolinguistic aspects that influence the language use, its main purpose being communicative one. Human communication represents " an area of multidisciplinary concentration rather than an area existing in isolation from life, social sciences, mathematics, arts, humanities, or other areas of study …"[1]. Communication process includes various aspects that have links to different fields of study, linguistics being not the last one on the list. Among its [communication] main functions that present an interest for this paper, the following ones are considered the most critical: a. cognitive (which deal with knowledge, beliefs, and intellectual understanding); b. emotive (that are based on the fact that in communication the sender expresses his/her feelings, attitudes, emotions and desires, and this is supposed to call to mind the corresponding states and activities in the receiver; c) practical functions (when the emphasis is on the fact that much communication is used for guiding the behavior of the receiver, i.e. the messages are conveyed in the hope of arousing a readiness in the receiver to act in certain ways [2].

Like the considered in the research on mental activity verbs notions of thinking, knowledge and opinion, communication is both not easy to define, and is under close influence of other domains (psychology, sociology, linguistics, etc.), and should be thereby studied within the interdisciplinary approach. In addition to being difficult to define, it is also hard to study, which is a common issue when you deal with anything related to mental activity sphere, and which is reflected in the use of verbs of mental activity. There (co-) exist different communication theories being sometimes highly compatible with each other, sometimes complementary, and often in sharp contrast…" [3]. Besides, there does not exist uniformity in providing the definition of "communication", and as mentioned in "Communication Theory. A casebook approach." by Linda C. Lederman, W. David Gibson, "there is not even anywhere near a consensus on something as seemingly basic as the definition of communication". The fact that communication is a highly multi-component domain, which has been influenced by other (inter-) related fields (psychology, philosophy, sociology, history, etc.), contributed to the lack of uniformity in communication theory. What is of special interest, however, for the given study, is the importance of taking into consideration both intra- and interpersonal aspects of communication.

Intrapersonal communication, being actually hard to study, presents "the conversation inside our heads", "communication with oneself" [4], thereby intrapersonal relationships being the connections between the multiple selves, which is well illustrated by the "talking to yourself" fragments, those taking place in our or other people's heads. Most interesting for this research were found the intra- communication examples elicited from "The Lonely Bones" by Alice Sebold., where the already dead girl "talks" to herself (verbs of mental activity abounding in her "talk" and the novel as a whole) viewing from the heaven on how things are going on below without her:

e.g. "… At some point it began to rain. I could **feel** them [her parents] both **thinking** the same thing then, but neither of them said it. That I was out there somewhere, in the rain…."

e.g. I **knew** where my body was, but I could not tell them. I watched and waited to **see** what they would **see**.

e.g. It would be some time before I **realized** what you've undoubtedly already assumed, that I wasn't the first girl he'd killed. He **knew** to remove my body from the field. He **knew** to watch the weather and to kill an arc of light-to-heavy precipitation because that would rob the police of evidence. But he was not as fastidious as the police liked to **think**.

What happens during the main character of the mentioned book character's talk is the example of "self talk" (intrapersonal communication, connection between the multiple selves), which in turn is a form of discourse, not that much different from the discourse between, for instance, two people (interpersonal communication).

Interpersonal communication, like communication per se and intrapersonal communication, is difficult to define. It differs from other forms of communication in that there are few participants involved, when the interlocutors are in close physical proximity to each other, many sensory channels are used, and feedback is immediate. Presenting person-to-person contact, interpersonal communication includes everyday exchange that may be formal or informal and can take place anywhere by means of words, sounds, facial expression, gestures etc. Not overlooking the "intrapersonal/self" component, it should be mentioned that the individual in interpersonal communication is the "presenting self" of the multiple selves comprising that whole system of self. In this research, we support the approach posited by Lederman who highlights that interpersonal communication is more efficiently studied when taking into account the intrapersonal communication that accompanies interpersonal communication. As proposed by Mead, the structure of self is a reflection of the entire social process; self as a multivariate structure that arises from all social experience [5].

Communication theory should be perceived as an ongoing process, i.e. taking into consideration both what has been done and something that people do on an ongoing basis, and thereby relate to the most essential matters in our everyday life. Coming back to the interconnection of different disciplines that influence the process of communication, one cannot but consider that the influence, for example, of sociology is felt in many communication studies where such sociological variables as sex or gender, race, socio-economic status, etc. are felt to influence how a given communication situation develops.

While doing research in verbs of mental activity, one should not overlook also the issues related to the so-called naïve/folk theories of mind/knowledge, those driving our everyday lives. To contribute to deeper study of mental verbs and their structure, a number of researches have been done examining the folk/naïve theories (concepts) of knowing/mind by different scholars (e.g. D'Andrade [6], Rips and Conrad [7], Hoskens and DeBoeck [8], Premack, Wierzbicka, Whiten, Perner, Woodruff, Bennet, Dennet etc.). It is generally believed that people are aware of their own and others' psychological/mental states that comprise the so called commonsense (view), or folk, psychology.

Keesing defines the term "folk model" as "culturally constructed common sense" regarding a domain. Bruner mentions that all cultures have as one of their most powerful constitutive arguments a *folk psychology*, saying that "…we learn our culture folk psychology early, as we learn language early, and the processes are inextricably linked." Enlarging on his statement, Goddard and Wierzbicka [9] add that his claims "allow us to state that "… the universal 'theory of mind' includes the following major constituents: *think*, *know, want*, and *feel*…", i.e. verbs of mental activity that present a special interest for the given research.

In general lines, "theory of mind" (ToM) is defined in psychology as the ability to accredit mental states to others and to oneself (e.g. Premack [10]). Doing this is referred to as 'mind-reading' or 'mentalizing' and it is seen as being essential to both self-reflection (intrapersonal related issues) and coordinated social action (interpersonal ones). The ToM framework presents the development of philosophical cognitivism and especially of the conception of 'folk psychology', which enables us to understand that mental states can be the cause of our and others' behavior. It also displays the fact that one should realize that reality is viewed in different ways by different people, and that we should be able to perceive and maintain different mental representations of the world simultaneously (which goes in line with the closely intertwined mental processes and is reflected in the use of verbs of mental activity), such representations being not directly observable.

Theory of mind (TOM) can be also perceived as the innate potential ability in humans, requiring, though, certain social and other experiences to bring successfully to adult development. It may be considered as a continuum, when different people may develop more or less, effective theories of mind. Current discussions of ToM reflect on the related philosophical debates considering the science of the mind (Descartes, etc.). The most well-known recently are two approaches to ToM in philosophy, i.e. theory-theory and simulation theory. The first one follows the actual "folk psychology", which is used to reason about others' minds, and is posited to develop automatically and innately, backed up by social interactions, the mental states being viewed as unobservable. Simulation theory suggests that ToM, basically, is not theoretical. In general terms, regarding the main differences between the two theories one can trace that the first approach, i.e. theory-theory, describes ToM as a detached (standing apart) theoretical process, an innate feature, while simulation theory views it [ToM] as a kind of knowledge that allows us to imitate the mental state of another person.

In the process of ToM study and development a number of researches were focused (especially during the early period of ToM development) on infants' skill at interpreting the nonverbal aspects. It was based on such

an evident fact that people often consider other people's facial expressions and gestures etc. as clues to their mental life. Actually, a great deal of research on the early development of a theory of mind has focused on that aspect. However, in contrast to any other species, human beings are also able to talk to each other about their mental lives, discuss their feelings, compare their beliefs, and share their plans and intentions. Therefore, it is considered of importance to consider the verbal aspect first.

In developmental psychology, theory of mind is a basic understanding of how the mind works and how it influences our behavior and actions. Within the philosophy of mind, a mental state is viewed as the kind of state or process that is unique to humans, who are thinking and feeling beings, which can be demonstrated, for example, through the propositional attitude. The latter is generally defined as the relational mental state connecting a person to a proposition (which can be true or false respectively). Another popular topic of debate is related to the age starting with which the theory of mind "appears" in children (the age especially considered in such discussions covering 3-5 years old). Rips and Conrad [11] studied naïve theories of mind by examining the form of people's judgments regarding distinctions between mental verbs. Among the most important findings were the following. There was a basic distinction that respondents made between what Rips and Conrad called analytic verbs (e.g. verbs of knowing) and non-analytic verbs. Another important conclusion made was that for many verb pairs, the participants judged one activity to be a part of the other while at the same time judging the second activity to be a kind of the first. Thus, thinking was judged to be a part of conceptualizing, while conceptualizing was judged to be a kind of thinking. It proves again the fact that mental verbs possess an unusual relationship not typically found in real world objects, and reflect the interconnection of verbs of mental activity as a result of the interrelation of different unobservable mental processes taking place in our mind. To that end, *think* was attested as the central verb in common with most mental verbs, i.e. of thinking, knowing, opinion etc.

Paula J. Schwanenflugel et al in "The organization of Mental Verbs and Folk Theories of Knowing"[12] reflect on the study of folk theories of knowing in North American adults by examining the organization of mental verbs. The folk theory of mind displayed was naïve information processing model with interactive and constructive components. The study examined the organizational features of a representative sample of mental verbs of knowing. As a result of the study, 30 verbs were identified that at least 8 out of 10 experts agreed were representative ways of knowing or coming to know something, among them such verbs as *figure out*, *guess*, *know*, *learn*, *remember*, *think*, *understand*. Results of the research in the cross-cultural commonality and variation in folk theories of knowing studied by examining the organization of verbs of knowing in German and Japanese adults are reflected in "The organization of verbs of knowing: Evidence for cultural commonality and variation in theory of mind" article [13]. Similar approach to studying the language of mental activities has been also applied by other researchers. D'Andrade [14], using the interview methods, worked with several naïve informants regarding their conceptions of mental verbs. On the basis of these interviews, the author noted that English verbs can be categorized into six types: perceptions verbs, the ones of belief/knowledge, feeling/emotions, desires/wishes, intentions, and resolutions. Each of these types of verbs is posited to have: a) a state aspect in which the mind is treated as a container that is in various states and b) a process aspect in which the mind is carrying on certain operation.

The study made by Hoskens and DeBoeck [15] asked a group of Belgian participants to sort out 49 verbs of intelligence into groups with nearly identical meanings. The results showed that adult conceptions of mental activities centered around such themes as: (a) influence of memory in various activities, (b) the role of attention processes in regulating input from the external world, and (c) the role of cognitive meditation in connecting the contents of memory and input from the external world. The purpose of that study was to study people's conception of ways of knowing or coming to know something by studying their organization of mental verbs. Hoskens and DeBoeck examined a diverse set of mental verbs of knowing, focusing on relatively early acquired mental verbs. Thereby, through examining the similarity of mental verbs in the way that people extend or do not extend the verbs across contexts, the data regarding the conceptual similarity of mental verbs in terms of their use in the real world can be collected.

Dealing with the matters related to native/folk theories of mind, one cannot overlook the ethno-theories of person-associated issues. One of the dimensions of cross-linguistic variation in ways of talking about thinking (as well as thinking about thinking) considers different ethno-theories of the person. The semantics of the "non-bodily aspects of the person" (sometimes called "psycho-collocations" or "PSI-words") often include

think, as well as *feel*, *know*, i.e. verbs of mental activity. In accordance with the natural semantic method (NSM) studies, the semantics of the expressions that concern "non-bodily aspects of the person", and the correspondingly different "models" of the person they represent, vary greatly from culture to culture. To illustrate the kind of semantic variation which is attested we can contrast, for example, English and Russian. Interpretation of "mind" in English and Russian can serve as good illustration of such semantic contrast.

The modern English concept of mind presents a highly culture-specific concept. Among the key ethno psychological constructs in different languages, C. Goddard includes the one of mind/spirit in English and Russian, in English: mind, spirit/ soul, head, heart, and in Russian: «душа» ('soul')/ "сердце"- 'heart' respectively.

Thus, "mind" in English can be presented as follows: a) one of two parts of a person; b) people cannot see it; people cannot touch it; c) because of this part, a person can think; d) because of this part, a person can know things. The given interpretation reflects, the "split" of the person into two parts, the mind being the invisible and immaterial part, as well as the fact that mind is conceptually focused on thinking and knowing, rather than on feeling or wanting. To say that someone has a good mind would suggest that a person can think. Cognitive functions are not altogether excluded: one can know or say things 'in one's heart' so long as these things are linked with values and feelings. Also included in the domain of the «душа» is the human will, is in the expression "душевная сила"- 'spiritual strength, strength of character'. These and other considerations suggest a semantic structure as in C. Goddard's article regarding «душа» in Russian: a) one of two parts of a person; b) people cannot see it, people cannot touch it; c) because of this part, people are not like other living things; d) because of this part, many things can happen inside a person; e) these things can be good, these things can be bad; f) because of this part, a person can feel many things; g) other people cannot know what these things are if the person doesn't want them to know it; h) it is good if a person wants other people to know it; i) because of this part, a person can be a good person.

Following Goddard and other NSM supporters, the discussed above multifaceted ethno psychological concept "mind"/ «душа», presents an "ethno-theory of the person". As can be judged by the provided illustration, both ethno-theories are basically dualistic, nevertheless, in Russian, lexicon opposes the body to a psychological entity which is unpredictable, emotional, spiritual, expressive and moral, while in English the basic dualism is focused on intellectual and rational aspects. The ethno-theories related aspects should be taken into account every time this or that verb is analyzed, in that way contributing to better understanding of the verbs of mental activity and the role they play in communication.

The considered above sociolinguistics related issues associated with the given research on verbs of mental activity included such important aspects as intra- and interpersonal relations, native theories of mind/ knowledge, as well as acquisition of mental verbs by children. The main conclusions one can draw based on the information presented, are as follows.

Intra- and interpersonal communication, being a constituent of communication theory, cannot be overlooked while dealing with mental verbs study. Intrapersonal communication, alike mental verbs associated matters, is hard to study, as it presents the communication between our "self"- s, which takes place in our brain, and cannot be, therefore, "visible". It is of special importance, though, to the mental verbs better understanding and treatment, to take into consideration that this important "brick" of communication should not be overlooked when dealing with concrete examples of mental verbs use in texts/situations, etc. Interpersonal communication, in turn, is more efficiently considered when the intrapersonal component that accompanies the former, is taken into account. It has been also highlighted that communication theory, and intra- & interpersonal communication as its main components, should be viewed through interdisciplinary perspective.

The issues related to the so-called naïve or folk theories of mind/ knowledge should be taken into consideration while doing research in verbs of mental activity. In general lines, theory of mind (ToM) is perceived as the ability to recognize mental states to oneself and others. What is of special importance for our research, is the thing that through the ToM studies, a number of mental verbs related conclusions have been observed. For example, the fact that mental verbs' relations/ interconnections are based on the interrelations of "invisible" mental processes that take place in our mind, has been also reflected in the evidence that thinking was judged by the studies' participants to be a part of conceptualizing, while the latter in turn was judged to be a part of thinking. As stated by Goddard and Wierzbicka, such major constituents as think, know, want, feel (i.e. mental verbs), make a part of the "universal theory of mind". The ToM studies' aspects also reflect on the fact that reality is, in fact, perceived in different ways by different people. It, in turn, hints that we should be able to

perceive and maintain different mental representations of the world simultaneously, such representations being not directly observable, which is reflected in the use of verbs of mental activity as well.

Another important point mentioned deals with the role that ethno theories play in dealing with mental verbs study. The way in which the ethno psychological concept (e.g. "mind") is treated in different languages and cultures, matters when it comes to verbs of mental activity examples examination. Taking into account the ethno theories related aspects while analyzing mental verbs, contributes to their better understanding and use.

References:

1. Dance F.E.X. Toward a theory of communication. In F.E.X. Dance (Ed.), Human communication theory: Original essays (p. 288- 309). 1967. New York: Holt, Rinehart and Winston.
2. http://langs.eserver.org/linell/chapter09.html
3. Lederman L. C. Gibson W. D. Communication Theory. A Casebook Approach. Rutgers University. USA. 2005. p.11
4. Lederman L. C., Gibson W. D. Communication Theory. A Casebook Approach. Rutgers University. USA. 2005. P.17
5. Mead G.H. (1934). Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist. Chicago: University of Chicago Press.
6. D'Andrade R. 1987. A folk model of the mind. In D. Holland & N. Quinn (Eds.), Cultural models in language and thought (pp. 112- 148). Cambridge, England: Cambridge University Press.
7. Rips L. J., & Conrad F. G. Folk psychology of mental activities. *Psychological Review,* 96, 1989, 187- 207.
8. Hoskens M., & DeBoeck, P. An implicit theory of intelligence- related mental activities. Journal of Personality, 59, 1991, p.793-815.
9. Goddard Cliff. Semantic theory and semantic universals. In Semantic and Lexical Universals, C. Goddard and A. Wierzbicka (eds.), 7-30. Amsterdam: Benjamins. 1994.
10. Premack D. Intelligence in ape and man. Hillsdale, NJ: Erlbaum. 1976.
11. Rips L.J., & Conrad F.G. Folk psychology of mental activities. *Psychological Review,* 96, 1989.
12. Paula J. Schwanenflugel et al. The organization of Mental Verbs and Folk Theories of Knowing. Journal of Memory and Language 33, 1994, p.376-395.
13. Schwanenflugel P.J., M.Martin, T.Takahashi. The organization of verbs of knowing: Evidence for cultural commonality and variation in theory of mind". Memory and Cognition. 27 (5), 1999, p.813-825.
14. D'Andrade R. 1987. A folk model of the mind. In D. Holland & N. Quinn (Eds.), Cultural models in language and thought (pp. 112- 148). Cambridge, England: Cambridge University Press.
15. Hoskens M., & DeBoeck, P. An implicit theory of intelligence- related mental activities. Journal of Personality, 59, 1991, p.793-815.
16. Keesing R. M. Models, "folk" and "cultural": Paradigms regained? In D. Holland & N. Quinn (Eds.), Cultural models in language and thought (pp. 369-393). Cambridge, England: Cambridge University Press. 1987, p.112

Prezentat la 28.11.2010

SEMNIFICAȚIA ŞI ACTUALITATEA CONCEPTULUI DE *TACT PEDAGOGIC*

Ana ARŞER, Irina GAMURARI

Catedra Limba Franceză

Comme la relation professeur-étudiant se révèle être très importante dans l'enseignement, il est impossible pour un vrai pédagogue de se dispenser du **tact pédagogique,** notion transparente et discutée à la fois. Il n'existe pas de „recette" parfaite conduisant à une souplesse pédagogique sans défaut; en même temps un travail assidu, la pratique, l'auto-évaluation continus, outre la vocation, permettraient d'offrir à tout professeur la possibilité de réagir promptement dans n'importe quelle situation pédagogique.

Se vorbeşte foarte mult astăzi despre metode, strategii din ce în ce mai moderne şi mai atrăgătoare, care par să facă procesul de instruire tot mai eficient şi mai progresiv. O mare parte dintre ele rămân totuşi să accentueze interacțiunea pedagog-student, ceea ce dovedeşte că profesorul este în continuare de neînlocuit în procesul didactic, chiar dacă trăim într-o eră a calculatoarelor...

Tendințele actuale, bazate pe lucrările cercetătorilor şi mai ales pe experiența de zi cu zi, pun în valoare influența deosebită pe care o are comportamentul, calitatea relațiilor dintre oameni – în orice domeniu de activitate – asupra rezultatelor respectivei activități. Acele relații dintre factorii participanți care se bazează pe bunăvoință, pe respect reciproc şi întrajutorare se vor reflecta pozitiv în întreaga structură psihică a acestora, precum şi în rezultatele muncii lor. De regulă, toate aceste aspecte sunt incluse în noțiunea de „tact". Dimpotrivă, o atitudine care generează conflicte, încordare, frustrări, malițiozitate, rea-voință, ostilitate, intrigi, provocând stări astenice, teamă, sentimentul injusteții şi altele de acest fel, se poate defini ca un „comportament lipsit de tact". O astfel de abordare îl pune pe individ în imposibilitatea de a se concentra deplin asupra muncii sale, distrăgându-l de la activitate, slăbindu-i capacitatea şi influențându-i negativ sănătatea şi psihicul. În vederea obținerii unor rezultate calitativ superioare, se întreprind numeroase cercetări pentru a se constata, în ansamblu, care sunt trăsăturile, respectiv formele de comportament ce influențează pozitiv sau negativ relațiile dintre oameni. În acelaşi timp, au loc cercetări speciale, orientate spre investigarea influenței diferitelor trăsături umane, a modalităților de comportament, în cadrul unei grupări sociale (de exemplu, între membrii familiei, elevi, studenți etc.) sau în cadrul anumitor colective de muncă (de pildă, studierea raporturilor de muncă existente între un maestru şi subalternii lui).

Constatarea generală amintită mai sus cu privire la influența raporturilor sociale asupra calității activității umane se referă, în mare măsură, şi la relația de interacțiune între profesor şi student. Este de dorit ca aceasta să posede o formă non-conflictuală. În învățământ, pentru desemnarea acestei forme, în sensul influenței profesor-student, se foloseşte termenul de **tact pedagogic**, iar pentru opusul lui se utilizează termenul de comportament lipsit de tact pedagogic. Aceşti doi termeni, în relația profesor-student, sunt condiționați de mai mulți factori, pornind de la considerentul că în învățământ există studenți şi situații care, de cele mai multe ori, cer profesorului un tact pedagogic flexibil şi variat. Astfel, o altă sarcină pe care profesorul este nevoit să şi-o asume de multe ori este aceea de a contribui la cunoaşterea acestor factori, folosind cu mai multă eficiență influența pozitivă a tactului pedagogic şi moderând-o pe cea negativă.

Se consideră un cadru bun acel profesor care are o varietate mare de stiluri didactice şi care ştie să aleagă anumite metode şi mijloace, să le combine pentru a obține nişte rezultate bune. Este vorba, fără îndoială, de posedarea tactului pedagogic, pentru că anume el e cel care dă posibilitatea acestei adaptări la diferite circumstanțe în procesul didactic. Tinerii specialişti sunt într-o continuă căutare a „rețetei perfecte" în ceea ce priveşte tactul pedagogic, ameliorarea relației cu grupul de studenți, menținerea unei atmosfere agreabile, dar şi obținerea rezultatelor maxime în urma procesului de predare. Ei şi-ar dori, nu în ultimul rând, să câştige respectul şi aprecierea din partea studenților.

Vestea proastă e că nu se pot formula reguli precise după care să poată fi construit tactul pedagogic, acesta bazându-se pe creativitatea cadrului didactic, care nu poate fi înlocuită cu rețete sau şabloane.

Vestea bună e că, dincolo de vocație, activitățile practice în procesul de învățare ne pot face să ajungem la un tact pedagogic înalt, dar nu fără o perfecționare în munca instructiv-educativă şi doar cu o capacitate de analiză şi autoevaluare. Succesul tactului pedagogic depinde de competențele celui care îl aplică deoarece

chiar şi după ani de practică un cadru didactic fără o bună pregătire sau care nu a perseverat, va simţi mereu nevoia de reţete.

Literatura de specialitate, manualele de pedagogie[1] ne oferă o mare varietate de definiţii şi cugetări, din care nu lipsesc noţiuni precum „acţiune educativă", „supleţe psihică" sau „artă". J. Locke, bunăoară, are o viziune sensibilă şi profundă privind tactului pedagogic. După el marea artă a unui educator constă în cizelarea manierelor şi în formarea minţii; el trebuie să sădească în elevul său bunele deprinderi şi principiile virtuţii şi ale înţelepciunii, să-i dea treptat o viziune asupra lumii şi să dezvolte în el tendinţa de a iubi şi imita tot ce este minunat şi demn de laudă; şi pentru atingerea acestui scop, să-l facă viguros, activ şi întreprinzător. Măiestria pedagogică se întemeiază, aşadar, pe o profundă înţelegere a psihologiei studentului, ţinând cont de particularităţile lui individuale şi pe atenţia deosebită acordată educaţiei. Şt. Bârsănescu consideră că tocmai arta de a educa e ceea ce trebuie să înţelegem prin măiestrie pedagogică. În plus, o selectare corectă a procedeelor este văzută de I. Bontaş, precum şi de Şt. Zisulescu o garanţie a înfăptuirii obiectivului educativ propus şi a obţinerii unor rezultate cât mai bune la învăţătură şi conduită.

Să nu uităm totodată că profesorul trebuie să exercite asupra studentului o influenţă pozitivă. G. Chiriţă ne vorbeşte despre câteva calităţi printre care autocontrolul, stăpânirea de sine, sensibilitatea, supleţea psihică, încrederea în student şi în acţiunea educativă întreprinsă, discreţia şi raţiunea. Este vorba, prin urmare, de un mod selectiv de manifestare a profesorului în munca şi în relaţiile lui cu tineretul universitar. Calităţile psihologice ale educatorului definesc o anumită măiestrie pedagogică, apreciată ca o premisă, dar şi ca o consecinţă a tactului pedagogic. Aceste calităţi vizează capacitatea de a folosi procedee adecvate în situaţii pedagogice noi, a reacţiona în sens empatic la problemele conflictuale care apar în colectiv sau în raport cu un singur student, a perfecţiona proiectul pedagogic, mesajul pedagogic etc.

Tactul pedagogic este de fapt o formă de exprimare a originalităţii cadrului didactic şi o sursă generatoare de noi practici didactice. De regulă, cele mai multe cadre didactice au modalităţi proprii, specifice de a preda, iar când acest mod de transmitere a materiei tinde să se repete, să capete o anumită stabilitate şi durabilitate, el poate constitui un stil de predare sau tactul pedagogic al activităţii didactice a profesorului respectiv. Comportamentele însă pot fi variate, de la cele de organizare şi de impunere, până la cele de afectivitate, fapt ce diferenţiază stilurile de predare ale profesorilor şi permite stabilirea unei tipologii a conceptului de tact pedagogic. Dacă am încerca o diferenţiere a stilurilor, ar trebui să menţionăm:

- cadrele didactice care dau dovadă de multă flexibilitate, sunt receptive la ideile şi experienţele noi, manifestă şi încurajează independenţa în gândire. Aceşti profesori au ca bază un **tact pedagogic creativ**;
- profesorii mai rigizi, conservatori, posesori ai unui **tact pedagogic de rutină**.

În ceea ce priveşte relaţia profesorului ca individ cu grupul social de studenţi am putea deosebi:

- cadrele didactice preocupate de individualizarea predării, cei care raportează conţinuturile nou predate la viaţa şi experienţa proprie a studenţilor, **cadrele didactice ataşate dezvoltării studenţilor**;
- profesorii severi şi distanţi în prezentarea materiei; în acest caz **materia este văzută ca un scop în sine**, fiind neglijată latura afectivă a procesului de predare-învăţare.

Nu se poate spune că profesorii din a doua categorie nu posedă tact pedagogic, că nu sunt eficienţi sau că nu sunt profesori buni. În procesul de predare dau şi ei dovadă de comportamente variate, majoritatea fiind verbale, prin intermediul indicaţiilor şi instrucţiunilor, sugestiilor, criticilor sau sfaturilor. Unicul inconvenient ar fi că o relaţie profesor-student manifestată prea puţin poate defavoriza construirea unui climat psiho-social, care ştirbeşte din optimizarea învăţării, comunicarea profesor-student poate contribui la obţinerea rezultatelor maxime sau dimpotrivă – din lipsa ei rezultatele pot fi slabe.

Tot tinerii profesori se întreabă adesea dacă greşesc mult atunci când îşi orientează atenţia şi explicaţiile spre unii studenţi, motivaţi şi activi şi îi ignoră pe alţii, apatici sau sceptici. În tot cazul atitudinea emoţională faţă de învăţare este fondul pe care se va întipări evoluţia intelectuală şi morală a studentului. Nici una, nici cealaltă nu ar trebui neglijate. Cu toate acestea, mulţi studenţi resping din start orice observaţie care vizează comportamentul sau reacţiile lor, de multe ori netacticoase sau chiar agresive. În acest caz contribuţia unui pedagog bun ar putea fi salvatoare pentru că, după A.G. Bazanov, tactul este unul dintre cele mai importante indicii ale culturii omului, ale priceperii lui de a duce munca de educaţie.

Cu noţiunile de tact sau lipsă de tact pedagogic în relaţia profesor-student operează nu doar autorii de literatură pedagogică sau psiho-pedagogică şi profesorii, dar şi studenţii. În înţelegerea conţinutului lor

[1] Bontaş I. *Pedagogie.* – Bucureşti: ALL, 1998; Ilie Sandina. *Psihologia socială, curs.* – Sibiu: Editura Academiei, 1999.

concret, aceste noțiuni au însă o accepție destul de largă, neunitară. Să nu uităm că studenții apreciază, deşi nu întotdeauna recunosc, acel simț al măsurii atenției şi severității, al exigenței şi bunătății educatorului. Ei trebuie ajutați, iar sarcina dublă a profesorului – cea de instruire şi de educare – rămâne un imperativ, în condițiile în care studenții au nevoie de sprijin şi orientare la ambele capitole. Această etică a responsabilității, despre care vorbeşte L. Porcher[2] presupune încercarea de a dota studentul nu doar cu un „capital" cultural, ci şi cu unul social, care va permite practicarea interculturalității cotidiene.

Studenții sunt capabili să învețe repede, să memorizeze multe lucruri, iată de ce inteligența lor nu trebuie subestimată, iar profesorul nu va ezita să le solicite aptitudinile. La lecțiile de limbi străine, bunăoară, nişte exerciții prea uşoare, prin caracterul lor repetitiv, nu vor face decât să-l plictisească pe student, în loc să-l stimuleze. În plus, exemplele trebuie selectate cu atenție. E păcat să folosim modele prea puțin utile de genul *Dacă aş fi bogat, mi-aş cumpăra o maşină*. Ar fi mai indicat să alegem citate sau proverbe care să-i intereseze pe studenți, sau alt gen de enunțuri, hazlii şi spirituale. Pe lângă faptul că le ajută să asimileze o structură sintactică, aceste exerciții vor furniza studenților idei utile, iar profesorul va simți că a lucrat şi la capitolul educație.

Vom semnala aici că motivarea studentului este, într-o bună măsură, strâns legată de comportamentul cadrului didactic care, prin intervențiile sale îl va orienta, dar în nici un caz nu îi va impune un punct de vedere. Unul dintre principii ar fi, de exemplu să nu întrerupem niciodată un student care vorbeşte, chiar dacă acesta comite greşeli. Acestea vor constitui obiectul unei tratări şi corectări ulterioare. Vom încuraja în aşa fel o exprimare mai spontană, mai naturală şi mai decontractată.

Cum corectăm greşelile? Să luăm exemplul unui student care nu reuşeşte să pronunțe corect un sunet sau un grup de litere[3]. Atunci când are loc o astfel de eroare, reacția cea mai naturală a unui profesor ar fi să remarce greşeala şi să propună pronunțarea corectă. Studentul se conformează corectării, încearcă de bine de rău să reproducă exemplul şi-i mulțumeşte profesorului. Din păcate, învățarea n-a fost deloc favorizată în acest caz. Se pare că acest gen de corectare nu-l lasă pe student să-şi construiască propriile lui criterii despre ceea ce este acceptabil şi ce nu, căci întotdeauna profesorul este cel care reperează greşeala şi propune varianta corectă. Probabil studentul nici nu înțelege cu adevărat unde ar fi problema. Aceasta nu îi permite să învețe din greşelile lui – dimpotrivă, eroarea îl face să se simtă incapabil, iar acest statut se referă la imposibilitatea de a pronunța bine, de a-şi vedea greşeala, de a se autocorecta. Dacă dimpotrivă profesorul se mulțumea să menționeze mica problemă, fără a insista prea mult pe natura ei, studentul ar fi fost determinat să revină la cuvântul sau la întreaga frază pe care le-a emis. Aceasta mai înseamnă că în orice moment profesorul poate să îi ceară studentului să revină la ce a fost spus, metodă ce asigură o stare de veghe care îl va ajuta pe student să fie atent, să-şi conştientizeze greşelile şi să se autocorecteze.

Tactul pedagogic poate fi şi o expresie a unor aptitudini sau vocații speciale pentru munca de educare. Dar el este, mai întâi de toate, un complex de însuşiri care se dezvoltă ca rezultat al pregătirii şi muncii sistematice. Acumularea unei bogate experiențe didactice, stăpânirea unor variate procedee şi metode de predare, dar şi o bună abordare psihologică, vor oferi oricărui cadru didactic posibilitatea de a reacționa prompt în orice situație pedagogică.

Bibliografie:

1. Dicționar de psihologie socială. – Bucureşti: Editura Stiințifică şi Enciclopedică, 1989.
2. Bontaş I. Pedagogie. - Bucureşti: ALL, 1998.
3. Piajet J. Psihologia inteligenței. - Bucureşti, 1965.
4. Régine Delamote, Frédéric François, Louis Porcher, Perspectives croisées. Langue. Ethique. Education, Publications de l'Université de Rouen, 1997.
5. Ilie Sandina. Psihologia socială, curs. - Sibiu: Editura Academiei, 1999.
6. Le Français dans le monde, N301, Nov.-Déc. 1998.
7. Le Français dans le monde, N327, Mai-Juin 2003.
8. Le Français dans le monde, N349, Janv.-Fév. 2007.

Prezentat la 18.11.2010

[2] Régine Delamote, Frédéric François, Louis Porcher, *Perspectives croisées. Langue. Ethique. Education.* in *Le Français dans le monde*, N301, Nov.-Déc. 1998.
[3] După Jean-Pierre Bésiat, *Comment subordonner l'enseignement à l'apprentissage?*, in *Le Français dans le monde*, N349, Janv.-Fév. 2007.

CONSIDERAŢII PRIVIND IMPORTANŢA PREDĂRII PRONUNŢIEI CELOR CARE ÎNVAŢĂ LIMBA ENGLEZĂ CA LIMBĂ STRĂINĂ

Marianna FUCIJI

Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu", Cahul

In the past pronunciation was not one of the main concerns of language teaching. Taking into account the Communicative Approach which took hold in the 1980s and is currently dominant in language teaching, using language to communicate should be central in all foreign language instruction. The focus on communication while studying a foreign language brings renewed importance to the teaching of pronunciation, because the study of pronunciation does not only make students aware of different sounds and sound features but can also improve their speaking immeasurably. The present article highlights the importance of pronunciation teaching, while TEFL providing opinions of different scholars, displays a number of techniques and indicates certain internet resources applicable to develop good pronunciation skills by learners of English.

În trecut, pronunţia nu constituia una dintre preocupările principale în procesul predării limbilor străine. Accentul era pus pe elementele lexicale şi morfo-sintactice, pe procedurile şi tehnicile utilizate de cei care practicau predarea limbilor străine. Toate acestea se încadrau în ceea ce se numeşte azi metoda traducerii gramaticale, prescriptivism, predarea limbii scrise (în principal literare şi filozofice), reguli de învăţare, declinări şi conjugări pe de rost, şi altele. Abia la sfârşitul secolului al XIX-lea o anumită importanţă i-a fost acordată limbajului oral. Această schimbare de atitudine s-a datorat, în principal, unor oameni de ştiinţă, cum ar fi: Ferdinand de Saussure, Jan Baudouin de Courtenay, Henry Sweet, Paul Passy, Daniel Jones şi alţii [1].

Luând în considerare abordarea comunicativă care a început în anii '80 şi care domină în prezent în procesul de predare a limbilor străine, constatăm că folosirea limbajului pentru comunicarea orală ar trebui să constituie un factor principal la toate cursurile de limbi străine. Acest studiu centrat pe însuşirea limbii ca mijloc de comunicare aduce o importanţă majoră în predarea pronunţiei [2].

Morley (1987) distinge cel puţin patru grupuri de persoane care învaţă limba engleză şi care au nevoie să-şi formeze capacitatea de comunicare orală la un nivel înalt de inteligibilitate şi de aceea au nevoie de asistenţă specială în însuşirea pronunţiei:

1. Profesori de limbi străine şi uneori facultăţi de limbi străine din colegiile şi universităţile din ţările vorbitoare de limba engleză;
2. Oameni de afaceri, funcţionari şi specialişti din domeniul industrial şi tehnic din ţările vorbitoare de limba engleză;
3. Oameni de afaceri şi diplomaţi care au nevoie să folosească limba engleza ca lingua franca în cadrul lucrului lor;
4. Refugiaţi (adulţi şi adolescenţi) care doresc să se stabilească cu traiul în ţările vorbitoare de limba engleză şi să se conformeze programelor lor de formare profesională din ţările respective;

La cele patru categorii ale lui Morley cu privire la persoanele care studiază limba engleză am putea adăuga cel puţin încă două grupuri:

5. Profesori de limba engleză, dar care nu sunt vorbitori nativi de limba engleză şi care doresc să reprezinte o sursă importantă şi un model de pronunţie engleză pentru discipolii lor;
6. Persoanele, din ţările nevorbitoare de limba engleză, care activează în calitate de ghid turistic, chelner, colaborator de hotel, agent vamal şi alte funcţii similare, care utilizează limba engleză pentru a trata corespunzător diferiţi vizitatori care nu cunosc limba nativă a acestora.

Potrivit lui Morley, obiectivul de predare pentru categoriile sus-menţionate nu este de ai face să aibă o pronunţie exact ca a nativilor de limba engleză. Cu excepţia doar câtorva indivizi extrem de talentaţi şi motivaţi, însă în general un astfel de obiectiv este nereal. Un scop mai modest şi mai realist este de a permite cursanţilor să depăşească nivelul minim astfel încât pronunţia lor nu va diminua capacitatea acestora de a comunica [3].

Aproape toţi profesorii de limba engleză îi îndeamnă pe studenţi să studieze gramatica şi vocabularul, să practice dialoguri funcţionale, să participe la activităţile de dezvoltare a capacităţilor productive, şi să-şi perfecteze abilităţile de audiere şi citire. Unele cadre didactice pun accent însă şi pe predarea pronunţiei. Majoritatea profesorilor consideră că, chiar şi fără o programă analitică formală a predării pronunţiei, precum şi fără predarea unei pronunţii specifice, mulţi studenţi par să asimileze pronunţarea utilă în cadrul studiilor lor.

După cum afirmă Jeremy Harmer, profesorii de limbi străine ar trebui să ţină cont de faptul că predarea pronunţiei nu numai că-i face pe elevi conştienţi de diferite sunete şi caracteristici ale sunetelor, dar de asemenea poate îmbunătăţi incomensurabil şi capacitatea lor de comunicare orală. Studierea sunetelor, a zonelor din gură unde se formează acestea, precum şi a regulilor de accentuare a silabelor – toate aceste lucruri le oferă informaţii suplimentare despre limba engleză vorbită şi îi ajută să-şi atingă obiectivul de a-şi îmbunătăţi inteligibilitatea şi cunoştinţe în acest domeniu [4].

Gerald Kelly subliniază faptul că există două probleme-cheie în predarea pronunţiei. În primul rând ea tinde să fie neglijată. Şi în al doilea rând, atunci când aceasta nu este neglijată, există tendinţa, mai degrabă, de a reacţiona la o anumită problemă care poate apărea în timpul lecţiei, decât ca aceasta să fie planificată strategic. Pronunţia este neglijată de către profesori din cauza lipsei de cunoaştere a teoriei pronunţiei. Deci, există o necesitate de a îmbunătăţi competenţele practice ale profesorilor în procesul de predare a pronunţiei [5].

Există diverse tehnici şi activităţi pe care profesorii de limbi străine le pot utiliza în cazul în care decid să facă pronunţia o parte integrantă a predării lor. Aici putem distinge atât tehnici foarte fixe, cum ar fi exersarea, cât şi activităţi de cercetare mai complexe, cum ar fi determinarea studenţilor să identifice caracteristici ale pronunţiei în cadrul textelor audiate. Astfel, profesorii de limbi străine trebuie să facă distincţie între părţile-cheie din procesul de predare a pronunţiei: predarea competenţelor productive pe de o parte şi predarea aptitudinilor receptive pe de altă parte. Elevii trebuie să înveţe să audă diferenţa dintre fonemele limbii străine şi ale limbii lor materne. Ei trebuie să aplice aceste cunoştinţe prin producerea sunetelor. Exerciţiile de fonetică sunt utile în dezvoltarea ambelor tipuri de abilităţi, dar exerciţiile ce implică audierea textelor sunt cele mai eficiente în dezvoltarea aptitudinilor receptive [6].

Cercetătorul moldovean, specialist în fonetica limbii engleze, N.Babâră, consideră că vorbitorii de limba română deseori se ciocnesc cu greutăţi în pronunţarea corectă a diftongilor limbii engleze. Aceasta se referă la articularea incorectă a unor elemente ce formează diftongul: utilizarea accentului incorect şi a intensităţii incorecte. În cadrul lecţiilor sale de fonetică practică, N.Babâră aplică examinarea sunetelor în plan comparativ-contrastiv care ajută la stabilirea specificului sunetelor limbilor studiate la nivelul pronunţiei şi ortografiei. Prin compararea diftongilor limbii engleze cu diftongii existenţi în limba română atenţia studentului se îndreaptă la asemănări şi diferenţe în articularea, pronunţia şi ortografia acestor sunete vocalice compuse [7].

Magdalena Wrembel (cercetătoare poloneză de la Universitatea Adam Mickiewicz) afirmă că metodele de folosire a simţurile umane sunt aplicate cu succes de către profesorii care predau fonetica pentru a face lecţiile mai eficiente [8]:

1 Vizual: privirea imaginilor şi a reprezentărilor desenate ale simbolurilor fonematice; folosirea tabelelor cu vocale şi a tabelelor cu foneme, diagrame şi cartele, bazându-se pe percepţia vizuală a mişcărilor musculare, a articulaţiilor celor care învaţă limba străină atunci când prezintă un sunet nou sau un cuvânt mai curând prin mimare decât prin numirea acestuia.

2. Auditiv: ascultare şi repetare; asocierea unui sunet cu o sintagmă folosită ca un dispozitiv mnemonic; rostirea unui model doar o singură dată şi instaurarea unui moment de linişte pentru procesarea internă conştientă.

3. Tactil: utilizarea recuzitelor pentru a demonstra caracteristicile sistemului sonor al limbii engleze, de exemplu, o bandă elastică – pentru a ilustra lungimea vocalei, chibrituri sau o bucată de hârtie pentru a permite aspiraţia; plasarea degetelor în cele două colţuri ale gurii pentru a urmări mişcările de buze de la forma deschisă şi până la poziţia de rotunjire, atunci când se produc sunetele iii uuu iii uuu.

4. Kinestetic: urmărirea contururilor intonaţiei cu mâinile, modelarea gurii cu mâinile, numărarea silabelor pe degete, aplaudarea sau ştampilarea ritmului.

Internetul prezintă un mare avantaj prin diseminarea informaţiilor şi materialelor didactice. Ele pot fi foarte utile în cazul în care cineva vrea să găsească resurse adecvate pentru predare (note de curs, tutoriale, cuvântări etc.). Cu toate acestea, calea spre fonetică necesită şi sunete şi imagini, care trebuie să fie reale. Pentru multe domenii posibilitatea de a efectua experimente este esenţială. Apariţia resurselor din Internet precum materiale audio şi video, limbaje de programare ca Java au deschis noi posibilităţi pentru predarea la un înaltă nivel a foneticii [9]. De exemplu saitul <http://www.readinga-z.com> oferă mii de materiale didactice în limba engleză gata de a fi imprimate. Profesori tineri de limba engleză pot găsi pe acest site cărţi profesionale, proiecte de lecţii şi diferite teste la orice temă studiată în cadrul lecţiilor practice. Site-urile <www.youtube.com> şi <www.Teacherstube.com> oferă de asemenea multe secvenţe audio si video utile pentru lecţii de limba engleză. În cadrul studierii foneticii limbii engleze se recomandă de accesat următoarele paginile din internet:

- ✓ http://www.btinternet.com/~ted.power/esl0105.html
- ✓ http://allphonetics.blogspot.com/
- ✓ www.soundsenglish/phonetics
- ✓ http://www.english-for-students.com/Diphthongs.html

După cum afirmă savantul suedez Anders Eriksson internetul oferă multe avantaje care pot fi folosite în mod profitabil în predarea foneticii, dar sunt observate unele rezerve, cum ar fi: a) resursele din internet sunt neprelucrate şi greu de găsit; b)întregul potențial al Internet-ului nu este de obicei utilizat [10].

Prin urmare, este important să se faciliteze căutarea materialelor relevante prin înființarea inventarelor structurale şi să se încurajeze dezvoltarea resurselor de înaltă calitate, care să determine utilizarea pe deplin a potențialului Internetului.

Adresele electronice indicate mai jos ar putea fi folosite de către profesorii de limba engleză şi de toți cei care studiază şi doresc să-şi îmbunătățească abilitățile lor legate de pronunție:

BBC World Service http://www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish/

The British Council's guide to TEFL qualifications, with links to centres running TEFL courses: http://www.britcoun.org/english/quals.htm

International Association of Teachers of English as a Foreign Language (IATEFL) http://www.iatefl.org

International Phonetic Association http://www.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html

SummerCourse in English Phonetics(SCEP) at UCL http://www.phon.ucl.ac.uk/home/scep

English Pronunciation Tip of the Day (a simple example of web-based materials for individual study) http://www.phon.ucl.ac.uk/home/johnm/eptotd/tiphome.htm

În scopul de a contribui la îmbunătățirea pronunției lor, profesorii trebuie în primul rând, să identifice şi să facă conştienți elevii de greşelile lor de pronunție şi să stimuleze preocuparea lor pentru pronunțare – aceasta poate face ca elevii să-şi stabilească singuri obiective rezonabile şi să se ghideze singuri spre realizarea lor.

Pentru a se angaja şi a menține acest entuziasm, atenția şi motivația par a fi foarte importante pentru discipoli. Pentru a evita orice inconveniențe, atât cei care studiază, cât şi profesorul trebuie să aibă în vedere faptul că procesul de îmbunătățire a pronunției este gradual şi inexactitățile vor dispărea, bineînțeles doar după exersări permanente. Cei care învață ar trebui să fie capabili să-şi corecteze propriile greşeli de pronunțare, astfel încât aceştia să simtă o anumită responsabilitate în procesul de învățare a pronunției. Profesorii, pe de altă parte, ar trebui să fie nişte buni asistenți, pedagogi, motivatori şi facilitatori, care i-ar ajută pe studenții lor să-şi atingă obiectivele propuse [11].

Fără îndoială, lucrul asupra pronunției în mod regulat, poate contribui la îndeplinirea următoarelor obiective în predarea limbilor străine şi anume dezvoltarea capacităților de vorbire şi audiere. Cu toate acestea, deşi activitățile ce țin de audiere şi vorbire sunt o parte esențială a fiecărei lecții de fonetică, este puțin probabil că doar lucrul asupra acestor două competențe ar putea să ducă la îmbunătățirea pronunțării.

Pronunția se dezvoltă foarte bine prin practicarea acesteia, în special, prin tipul de activități care sunt plăcute şi interesante pentru studenți şi, mai presus de toate, care să corespundă nevoilor fiecărui elev pentru a-l ajuta să progreseze prin propriile obiective de învățare.

Referințe:

1. Vivanco Torres H. Some Considerations on the Teaching of Pronunciation: Past and Present // Phonetics Group Bulletin No 5, 1991 (Universidad de Chile), p.14-22.
2. Celce-Murcia M. Teaching Pronunciation: A Reference for Teachers of English to Speakers of Other Languages. 1987. - p.7. http://web.ntpu.edu.tw/~language/workshop/pronunciation1.pdf
3. Idem, p.8.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education Limited, 2001. - p.183-185.
5. Kelly G. How to Teach Pronunciation. Pearson Education Limited, 2000; p.139.
6. Idem, p.140.
7. Babâră N. Aspecte de Predare a Diftongilor din Limba Engleza. Chişinău: USM, 1990, p.35-75.
8. Wrembel M. Innovative Approaches to the Teaching of Practical Phonetics Adam MickiewiczUniversity. www.phon.ucl.ac.uk/home/johnm/ptlc2001/pdf/wrembel.pdf
9. Eriksson A. Web-Accessible Resources for Teaching Phonetics // Department of Phonetics, Umeå University, S-901 87 Umeå, Sweden; p.45. www.ling.gu.se/-anders/papers/Berlin.pdf
10. Idem, p.46.
11. Mortimer C.Elements of Pronunciation. Cambridge: Cambridge University Press, 1992; p.134.

Prezentat la 01.12.2010

CARACTERISTICILE FORMELOR DE UTILIZARE ŞI ÎNVĂȚARE A UNEI LIMBI STRĂINE ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI CONCEPTULUI DE COMPETENȚĂ COMUNICATIVĂ

Natalia VOLOHOVA

Academia de Studii Economice a Moldovei

In the given article, there is touched upon the issue of teaching and using of a language as a means of communication. The importance of this issue resides in the fact that language is not learned just for the sake of learning and knowing it. It is learned for further usage in the process of human communication. Any sphere of human activity does not exist without communication. The given issue is examined from the points of view of linguistics and glottodidactics in the context of psycho pedagogy.

În ultimii 20-30 de ani a crescut considerabil importanța limbilor moderne, studierea acestora a devenit un imperativ al învățământului superior. Începând cu anul 2000, practica de predare a limbii engleze s-a extins la toate treptele de şcolarizare, de la învățământul primar la cel universitar, obiectivul major la nivel universitar fiind formarea unor specialişti competenți în domeniul limbii engleze, care să contribuie la dezvoltarea țării pe plan internațional.

Noțiunea de „competență de comunicare" a evoluat foarte mult, înglobând astăzi domenii de cunoaştere din ce în ce mai vaste. Cadrul European Comun de Referință consideră că există şase componente–competențe în aptitudinea de comunicare (trebuie remarcat faptul că mulți autori sunt de acord cu acest lucru) şi anume: competența lingvistică socio-lingvistică discursivă socio-culturală, competența strategică şi socială. Ne ocupăm acum doar de competența lingvistică, încercând să scoatem în evidență mijloacele/formele necesare pentru ca să lucrăm în auditoriu cu studenții, astfel încât ei să-şi dezvolte competența de comunicare.

Procesul de predare-învățare a limbilor moderne a trecut de-a lungul timpului printr-o serie de transformări care au deplasat acest proces de la o extremă a rigorii şi a academismului îngrăditor spre un dorit spațiu al libertății, al inventivității şi al responsabilității creatoare. Aflăm astfel într-un prim capitol care a fost itinerariul metodologiilor de predare-învățare, de la abordarea tradițională la cea, încă insuficient redată şi destul de puțin cunoscută la noi, numită acțională. Timp de peste o sută de ani de transformare şi evoluție, metodele utilizate în clasă de către profesorii de limbi moderne au traversat strategii pe cât de diferite, pe atât de expuse permanent încercărilor de ameliorare. A ține pasul cu timpul, cu aerul vremurilor în care au plutit întotdeauna imperativele schimbărilor, cu noul profil psihologic al fiecărei noi generații de învățăcei, a fost întotdeauna o provocare pentru cei care au ales profesia de dascăl, dar această provocare şi-a ales parcă un obiect (uman) predilect şi anume profesorul de limbă străină. De ce? Simplu, deoarece acesta a fost întotdeauna cel care a intrat, prin natura disciplinei predate, primul şi cel mai mult în contact cu exteriorul, cu alte spații lingvistice şi culturale. Procesul de „traversare" a diferitelor metodologii de predare-învățare a limbilor străine nu trebuie înțeles ca o suită de treceri categorice de la un profil metodologic la altul, total diferit, ci mai degrabă ca un fel de ajustare pe parcurs a acquis-urilor şi o diversificare a practicilor didactice sprijinite pe principii din ce în ce mai complexe. De la triada tradițională vocabular-gramatică-traducere s-a trecut astfel treptat la metoda numită „directă", considerată ca fiind prima metodologie specifică predării limbilor străine. Principiile de bază ale acesteia sunt următoarele: predarea vocabularului fără a se face apel la limba maternă a elevului, recursul la obiecte şi imagini; începerea studierii limbii cu aspectul oral care-l devansează de departe pe cel scris şi, în sfârşit, predarea inductivă a gramaticii, fără studiul explicit al regulilor acesteia. Metodologia audio-orală şi cea audio-vizuală care au urmat, bazate pe psihologia behavioristă a lui Watson dezvoltată ulterior de Skinner, aduc laboratorul de limbi străine în şcoli. Acesta devine auxiliarul privilegiat al repetării intensive care facilitează memorarea structurilor de limbă şi dobândirea automatismelor.

Problema menționată a fost investigată în profunzime de către mulți psihologi, metodişti şi psiholingvişti de vază pe parcursul secolului ale XX-lea (Zhinkin N., Zimnaya I., A Leontiev., Byram M., Hymes D.H., Slama-Cazacu T., Brown H., Konovalov V., Labov U., Leontiev A.A. etc.). Devenind posibilă cercetarea

 ISSN 1857-209X

experimentală a activităţii creierului uman, au fost formulate unele principii de bază ale strategiilor de predare a limbii engleze ca limbă străină. Faptul în cauză a implicat apariţia unei noi orientări – predarea comunicativă a limbilor străine, recunoscută actualmente ca cel mai eficient mod de dezvoltare a competenţelor de comunicare, preconizându-se dezvoltarea acestora. În ştiinţele educaţiei au fost făcute multiple încercări de a introduce tehnologii sau chiar de a modela conţinutul învăţământului superior în vederea optimizării procesului de studiere a limbilor străine (Richards J., Dave R., Mândâcanu V., Guţu V., Patraşcu D., Rudic Gh., Şevciuc M., Haines O., Papuc L., Burdeniuc G).

Apariţia noilor teorii lingvistice şi psihologice (funcţionalismul şi cognitivismul) pregătesc terenul metodologiei comunicative. Anii '70 marchează începutul unor preocupări noi în didactica limbilor moderne: se vorbeşte din ce în ce mai mult despre nevoile reale ale celui care învaţă, nevoi lingvistice în cazul limbilor străine. Analiza acestor nevoi ajunge să preceadă elaborarea parcursurilor didactice propriu-zise şi a cursurilor de limbi străine, determinând inclusiv o nouă modalitate de definire a activităţii de învăţare. Actele de vorbire care trebuie realizate în diferitele situaţii de comunicare, prezente în viaţa cotidiană, sunt privite ca un aspect esenţial al competenţei de comunicare. Rolul profesorului a evoluat de asemenea foarte mult. Abordarea comunicativă decentrează vechea relaţie profesor-elev, acesta din urmă dobândind un rol activ în propria formare. Mai departe, începând cu anul 2000, o nouă abordare vine să întregească şi să nuanţeze practicile metodologiei comunicative. Este vorba despre abordarea numită „acţională", promovată de documentele lingvistice europene, în special de către CECRL. Modelul „acţional", destul de apropiat de metodologia comunicativă, se axează pe acţiunile pe care elevul îşi propune să le facă în limba studiată. Principiul este îndeplinirea de sarcini de către un actor prin intermediul a diferite strategii în patru domenii: personal, public, educaţional şi profesional.

Un cadru de referinţă, care tratează chestiunile ce ţin de învăţarea, predarea şi evaluarea competenţelor în domeniul lobilor, care se vrea transparent, coerent şi pe cât se poate de exhaustiv, trebuie să se bazeze şi să reflecte o viziune generală cu privire la utilizarea şi învăţarea limbilor. Abordarea adoptată în această lucrare este, în linii generale, o abordare axată pe acţiune, în sensul că elevul şi utilizatorul unei limbi sunt consideraţi în primul rând drept actori sociali (membri ai societăţii), care au de îndeplinit anumite sarcini (acestea nu sunt exclusiv de natură comunicativă) într-o serie de circumstanţe date, într-un mediu specific, în cadrul unui domeniu particular de activitate. În timp ce actele de vorbire se realizează în cadrul activităţilor comunicative, aceste activităţi se înscriu însele în cadrul mai larg al contextului social, singurul capabil de a da acestora deplina lor semnificaţie. Putem vorbi despre „sarcină" în măsura în care acţiunile sunt înfăptuite de un (sau mai mulţi) subiect (subiecţi), care aplică în mod strategic competenţele de care el (ei) dispune (dispun), în scopul de a obţine un rezultat anume. Aşadar, abordarea axată pe acţiune ţine cont şi de resursele cognitive, afective, volitive, precum şi de totalitatea capacităţilor pe care le posedă şi le aplică actorul social.

Utilizarea unei limbi, inclusiv învăţarea ei, cuprinde un şir de acţiuni îndeplinite de persoane care, în calitate de indivizi şi de actori sociali, îşi dezvoltă un ansamblu de competenţe generale, dar mai ales, o competenţă de comunicare bazată pe exploatarea mijloacelor lingvistice. Ei utilizează competenţele de care dispun în contexte şi condiţii variate, conformându-se diferitelor constrângeri în vederea realizării activităţilor comunicative care permit receptarea şi producerea textelor pe anumite teme asupra unor domenii specifice, aplicând strategiile corespunzătoare cele mai adecvate, pentru îndeplinirea sarcinilor date. Controlul acestei activităţi de către interlocutori conduce la consolidarea sau modificarea competenţelor: 1) Competenţele constituie totalitatea cunoştinţelor, deprinderilor şi caracteristicilor unei persoane care îi permit să înfăptuiască anumite acţiuni; 2) Competenţele generale nu sunt proprii limbii, însă ele sunt solicitate de activităţi de tot felul, inclusiv de activităţile comunicative; 3) Competenţa de comunicare lingvistică este competenţa care îi permite unei persoane să acţioneze, utilizând cu precădere mijloacele lingvistice; 4) Contextul trimite la multitudinea evenimentelor şi parametrilor situaţiei (parametri fizici şi alţii) atât de ordin intern (proprii persoanei), cât şi de ordin extern, în care se înscriu actele de comunicare; 5) Activităţile comunicative implică exerciţiul competenţei de comunicare lingvistică într-un domeniu determinat, pentru recepţia şi/sau producerea unui sau mai multor texte în vederea îndeplinirii unei sarcini; 6) Procesul comunicativ trimite la succesiunea evenimentelor neurologice şi fiziologice care participă la recepţia şi producerea textelor orale şi scrise; 7) Este numit text orice secvenţă discursivă (orală şi/sau scrisă), înscrisă într-un domeniu specific de activitate, care fie ca suport sau scop, fie ca produs sau proces, constituie ocazia desfăşurării unei activităţi comunicative în decursul îndeplinirii unei sarcini; 8) Domeniul desemnează marile sectoare ale vieţii sociale în care intervin actorii

sociali. În prezenta lucrare a fost adoptată o clasificare foarte generală a domeniilor care permite de a ne limita la repartizarea lor pe categorii majore, pertinente pentru învăţarea/predarea limbilor: domeniul educaţional, domeniul profesional, domeniul public şi domeniul personal; 9) Prin strategie se înţelege orice înlănţuire organizată, orientată spre un scop şi reglementată a operaţiilor alese de un individ, pentru îndeplinirea unei sarcini, stabilite de el însuşi sau la care trebuie să facă faţă; 10) Sarcina este definită drept orice acţiune orientată spre un scop, considerată de actorul social ca fiind necesară pentru a reuşi să ajungă la un rezultat dat, în ceea ce priveşte soluţionarea unei probleme, onorarea unei obligaţiuni sau atingerea unui obiectiv. Această definiţie cuprinde o serie întreagă de acţiuni, cum ar fi: deplasarea unui dulap, scrierea unei cărţi, obţinerea unor condiţii avantajoase în negocierea unui contract, comandarea unui fel de mâncare într-un restaurant, traducerea unui text în limba străină sau pregătirea în echipă a unei ediţii a ziarului clasei.

Dacă admitem că diversele dimensiuni menţionate mai sus se află în corelaţie în orice formă de utilizare şi învăţare a unei limbi, trebuie să admitem de asemenea că orice act de învăţare/predare este într-un anumit mod afectat de fiecare dintre aceste dimensiuni: strategii, sarcini, texte, competenţe individuale, competenţa de comunicare lingvistică, activităţi comunicative şi domenii.

Bibliografie:

1. Albulescu M, Albulescu I. Studiul disciplinelor socio-umane. Aspecte formative: structura si dezvoltarea competenţelor. Didactica disciplinelor socio-umane. - Cluj-Napoca: Dacia, 2002. - 124 p.
2. Baylon C., Mignot X. Comunicarea. – Iaşi: Editura Universităţii „A.I. Cuza”, 2000. - 420 p.
3. De Peretti A., Legrand J.-A., Bonoface J. Tehnici de comunicare. - Iaşi: Polirom, 2001. - 392 p.
4. Dinu M. Comunicarea: repere fundamentale. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1997. - 216 p.
5. Dumitriu Gh. Predarea comunicativă a limbii engleze în şcolile din România // Revista de Pedagogie. - 1994. - Nr.5-7. - P.81-84.
6. Dumitriu Gh. Comunicare şi învăţare. - Bucureşti: Editura Didactica şi Pedagogica, 1998. - 254 p.
7. Panişoară I.-O. Comunicarea eficientă. - Iaşi: Polirom, 2004. - 344 p.
8. Patraşcu D. Tehnologii educaţionale. - Chişinău: Editura FEP, 2005. - 704 p.
9. Stanton N. Comunicarea. - Bucureşti: Ştiinţa & Tehnica, 1995. - 316 p.
10. Şoitu L. Pedagogia comunicării. - Bucureşti: Editura Didactică R.A., 1997. - 223 p.
11. Vicol N. Comunicarea umană: surse şi resurse. - Chişinău: CEP USM, 2003. - 175 p.
12. Wood W. Communicative Language Teaching. - Cambridge: University Press, 1981. - 135 p.
13. Леонтьев А.А. Принципы коммукативности сегодня//Инностранные языки в школе. - 1986. - Nr. 2 - С.27-32.
14. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. - Москва: Просвещение, 1989. - 276 с.
15. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. – Москва: Просвещение, 1989. - 248с.

Prezentat la 20.06.2010

THE PHENOMENON OF INTERFERENCE AND THE MECHANISM OF ITS INTERPRETATION

Svetlana MUNTEANU

Catedra Filologie Engleză

Fenomenul de interferenţă lingvistică şi mecanismul de manifestare a acestuia au generat mereu mari controverse în procesul de învăţare a unei limbi străine. Unii cercetători ca Lily Wilson, Douglas Brown H. şi Catherine Walter susţin că interferenţa nu este o problemă în procesul de învăţare a unei limbi străine, declarând că acesta este identic cu cel al limbii materne şi că nu există nicio influenţă din partea limbii materne. Alţii, ca Michael Swan şi Bernard Smith, dimpotrivă, consideră că interferenţa cu limba maternă generează mari dificultăţi în procesul de învăţare a unei limbi străine şi că aceste dificultăţi sunt diverse pentru vorbitorii diferitor limbi.

Language contact takes place between speakers of different languages. The English scholar Ilse Lehiste affirmed that for communication to take place, speakers must arrive at a certain degree of comprehension of the other language and must acquire a degree of facility in producing utterances that will be comprehensible [3, p.77]. This means that when two people speak to each other, it is necessary, even obligatory that they comprehend the message they receive, if not the communication becomes false and inefficient. However, it is well known that the degree of comprehension depends on the degree of correctness. As Gillian Brown and Kirsten Malmkjar affirmed, the degree of comprehension conveys the amount of comprehensible information, considered clear to the listener, whereas the degree of correctness refers to the proper usage of language rules when speaking a foreign language [1, p.154].

In recent years, there has been considerable controversy about how a learner's foreign language can be influenced by his or her mother tongue. Some linguists as Lily Wilson, Douglas Brown H., Catherine Walter and Philip Tregidro claimed that mother tongue interference is not important in interlanguage and that learners of a given foreign language tend to follow the same kind of "route" through its difficulties regardless of their first language.

Michael Swan and Bernard Smith presented another version of the problem in their book *Learner English A teacher's guide to interference and other problems*. They are plainly convinced that the learners' interlanguages are specific and distinct and they see mother tongue influence as accounting for many of the characteristic problems of different learners speaking particular mother tongues [6, p.68].

I adhere to the second opinion because I am completely convinced that a considerable part of the difficulties that learners encounter when learning a foreign language, are due to the interference with their mother tongue, but I do not reject the possibility of committing intralingual mistakes as well.

As a concept**,** ***interference*** can be defined in linguistics as *the transference of elements from one language to another at various levels including* ***phonetic***, ***grammatical*** *and* ***lexical*** *patterns.*

The phonetic interference occurs when a bilingual perceives and reproduces the sounds of a foreign language in terms of his native language. Interference arises when the bilingual identifies a phoneme of the foreign language with a phoneme of the native language and when reproducing it, relates it to the phonetic rules of the native language.

The most obvious kind of phonetic interference is <u>sound substitution.</u> This phenomenon arises when certain phonemes that are identically described in two languages, have different phonetic realizations and when the pronunciation of the native language is carried over into the foreign language. This kind of interference refers to <u>*the foreign accent*</u>. For example, the phoneme /t/ is found in Romanic languages as well as in English. The difference consists in the fact that in Romanic languages /t/ is normally dental, while in English /t/ is generally alveolar.

There are situations in which the native language lacks a phoneme existing in the foreign language. There are even cases when the native language has one phoneme, while the foreign language has two phonemes, both of which bear a phonetic similarity to the phoneme present in learner's native language. Leslie M. Beebe assumed that in this case, the speaker would try to substitute that sound that seems to him to be the "closest"

sound to the one they are trying to match. For example, English has the phonemes /θ/ and /δ/, which are not found in Romanian and Russian. Both Romanian and Russian have the phonemes /s/, /z/, /t/, and /d/. Speakers of Romanian choose /s/ and /z/ as substitutes for English /θ/ and /δ/, while speakers of Russian choose /t/ and /t/. Consequently, the English words *think* and *them* would be pronounced somewhat like /*sink*/ and /*zem*/ by a Romanian speaker, but rather /*tink*/ and /*dem*/ by a Russian speaker.

The grammatical interference is similar to the phonetic interference. Douglas Brown H. explains that it takes place when elements of a foreign language enter the learner's mother tongue and gradually are integrated or when a speaker starting to speak a foreign language, transfers native language elements into the foreign language system [2, p.43].

As a rule, *morphological interference* is likely to take place when two languages have different grammatical categories. In morphological integration, for example, a word borrowed from the foreign language into the native language, must be given grammatical categories that are characteristic of native language. In order to understand better, one can analyze the grammatical category of gender associated with nouns. For example, in a contact situation involving English on the one hand and German on the other hand, English nouns incorporated into German, must be given grammatical gender, since gender is an obligatory category in both these languages. English lacks the grammatical gender, although it possesses natural gender, as it makes a distinction among masculine, feminine and neuter in personal pronouns.

Syntactic interference appears when patterns from the native language are carried over into the foreign language or when patterns of the foreign language are interpreted in terms of patterns of the native language [3. p.38]. In 1971, Ilse Lehiste making an experimental study of syntactic interference, made an effort to establish the possible differences between native and non-native speakers with respect to grammatical variability. Using a current popular method of teaching elementary syntactic theory, he involved contrastive presentation of "grammatical" and "non- grammatical" sentences. A concrete problem aroused in teaching a syntax course to a group of students including both native and non-native speakers of the language from which the examples are drawn. The problem consisted in the fact that non-native speakers frequently fail to see the rationale for a particular decision concerning whether a sentence is or is not grammatical or there are such cases when the underlining principle consists of a demand to the native speaker's intuition.

The lexical interference may result from contact between vocabularies of two languages. The vocabulary of one language can interfere with the vocabulary of another language in various ways. The introduction of a new word to designate a new concept enlarges the vocabulary and frequently affects the functions occupied by the existing words in the broader semantic field to which the new word contributes.

An extreme common form of lexical interference is the *loan translation* or *calque*. Examples can be found in practically every language: English word "kindergarten" has been translated in Russian as *detskii sad*, Latin word "paeninsula" has become French *presqu'île*, etc. Sometimes the model is borrowed and not the exact morpheme. For example, the English word "skyscraper" gave way to Romanian "zgârâie nori", which would literary, translate a non existing English word "*cloudscratcher*".

It was demonstrated that loanwords undergo phonological and grammatical (morphological) integration and at the same time, they are gradually integrated into the lexicon, insisting on the fact that a new word may simply be added to the vocabulary, especially when it designates a new item or concept. More frequently, however, the lexicon already contains another word with a more or less closely related meaning. It seems that for a while, both words may be used side by side until the old word is rejected or there are even cases when the two words become specialized. Old words may, of course, be dropped from the lexicon without language contact, sometime without any apparent reason, but at other times because of cultural change. For example, it is well known that all Romance languages inherited from Latin the word "bellum" = *war*; French has substituted it with the word *guerre*, which is of Frankish origin. Thus, no semantic change is involved, the original word being simply unnecessary. When the old word continues to exist side by side with the new one, the lexicon is frequently restructured and the old word may become specialized.

Douglas Brown H. suggested to stress the role of interference in the foreign language learning and teaching processes and to analyze the interfering effects of the native language on the foreign language. He explained that this process has been singled out because of the fact that the native language interference the most immediately noticeable source of error among foreign language learners [2, p.88].

It is already clear from the learning theory that a person will use whatever previous experience he or she has had with language for facilitating the second language learning process. The native language becomes in

this way an obvious set of previous experience. There are however, cases when the native language is negatively transferred and this is the point when interference occurs. For example, a French native speaker might say in English

I am in New York since January.

At the first sight, it seems to be a perfect logical transfer of the comparable French sentence

"Je suis a New York depuis janvier."

But because of the negative transfer of the French verb form to English, the French system interfered, in this case, with the learner's production of a correct English form.

Nevertheless, it is extremely important to keep in mind, however, that the native language of a foreign language learner can be often positively transferred. In this case, the learner benefits from the facilitating effects of the first language. In the above given sentence, for example, the correct one-to-one word-order correspondence, the personal pronoun and the preposition have been positively transferred from French to English. Thus, it is possible to affirm that people often fail to notice by mistake the facilitating effects of the native language. This happens because of their predilection for analyzing errors in the foreign language and because of the overstressing the interfering effects of the first language.

Interference is almost as frequent as overgeneralization — a process that occurs in the foreign language learner acts within the target language consisting in the generalization of a particular rule or item in the second language. Teachers of English have already observed that at the initial stage, people that learn English as a foreign language overgeneralize regular past-tense endings as applicable to all past-tense forms until they recognize a subset of verbs that belong in an "irregular" category. Many have been led to believe that interference and overgeneralization are the same process. In this respect, Douglas Brown H. comes with a clear elucidation concerning the difference between these two concepts explaining that ***interference** of the first language in the second language is simply a form of generalizing the previous first language experience and applies them incorrectly*, but ***overgeneralization** is the incorrect application of previous learned second language material to a present second language* context [2, p.87].

Stephen D. Krashen and Tracy D Terrell present another view of the term interference, but the most important fact is that it implies a very different cure for interference errors. Their view is based on the idea that the first language does not interfere at all when people try to use a second language, insisting on the fact that errors that show the influence of the first language are simply the consequence of "falling back" on the first language when people lack a rule in their foreign language. The cure for interference is simply *acquisition*, as pedagogy does not need to help the acquirer fight of the effects of the first language but it need to only help the learner acquire the foreign language [5, p.38].

Confirmed more properly, a learner will substitute a rule from his native language for a rule of the second language having not acquired it yet. The native language rule may be quite similar to the foreign language rule, but may also differ in a certain way. In the case they are different; the resulting error is often referred to the phenomenon called by others interference. In Stephen D. Krashen and Tracy D Terrell' opinion, this phenomenon is not interference at all because it is not the result of the native language interfering with the foreign language, but it is the result of ignorance, as there is a lack of acquisition of a foreign language rule that is needed in performance. According to their opinion, ***first language interference*** occurs when the foreign language performers have to talk "too early", before having had the time and the necessary input to build sufficient competence to use the acquired knowledge.

In this respect, Brown G. considers that adults' foreign language learning process is more vulnerable to the effects of the first language on the second. It does not matter if they learn the foreign language in classroom or individually, anyway, they attempt to formulate linguistic rules based on whatever linguistic information is available for them. Adults operate from the solid foundation of the first language and thus manifest more interference. Nevertheless, it would be a mistake to consider interference the essential factor in adults' foreign language acquisition because researchers proved that they manifest some of the same types of errors found in children learning their native language. Sometimes, the native language may be used by adults in foreign language learning in order "to fulfil the gaps" that they cannot fill by generalization within the foreign language. In this case, it is necessary to keep in mind that the native language can be a facilitating factor and not just an interfering one.

In conclusion, it is possible to say that interference is indeed a phenomenon involved in the foreign and second language learning. It is viewed and interpreted in two ways by researchers. Some scientists as Michael

Swam and Bernard Smith consider it a phenomenon that greatly influences the foreign or second language learning process; they say that it accounts for many of the characteristic difficulties of different learners speaking particular mother tongues. Thus, they came to the conclusion that learners speaking different languages have different difficulties, as in their opinion, they depend on learners' mother tongues. Other scientists as Catherine Walter, Lily Wilson and Douglas Brown H. consider that the phenomenon of interference is irrelevant in the process of foreign or second language learning. They are sure that learners' difficulties do not depend on their native languages, insisting on the fact that a foreign language is learnt in the same way as the native one.

Consequently, it is possible to say that the explanation of interference phenomenon requires linguistic consideration. Analyzing it from a cognitive perspective, one can notice that interference occurs because the learner has incorrectly activated a mechanical routine based on his or her native language. This happens because of the fact that learners lack the information they need at that moment in the foreign language they learn.

Finally, I would like to say that becoming bilingual is a way of life. Our whole person is affected as we struggle to reach beyond the boundaries of our first language into a new language. The learning of a foreign language is a complex process that involves an infinite number of variables. A total involvement, a total physical, intellectual and emotional response is necessary to send and receive successfully messages in a foreign language.

References:

1. Brown G., Malmkjar K. Language and Understanding. - Oxford, 1992, 208 p.
2. Douglas Brown H. Principles of Learning and Teaching. San-Francisco, 1994, 347 p.
3. Lehiste I. Lectures on Language Contact. - London, 1988, 119 p.
4. Leslie M. Beebe Issues in Second Language Acquisition Multiple Perspective. - Boston, 1988, 190 p, p.25.
5. Stephen D. Krashen Tracy D. Terrell. The Natural Approach Language Acquisition in the Classroom. - New Jersey, 191 p.
6. Swan M., Smith B. Learner English. A teacher's guide to interference and other problems. - Cambridge, 1995, 265 p.

Prezentat la 10.11.2010

CONCERTO №2 FOR PIANO AND SYMPHONIC ORCHESTRA BY V. POLYAKOV. THE FORM ANALYSIS AND THE COMMENTS OF THE PERFORMER

Aliona VARDANEAN

Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice

Articolul dat este dedicat creaţiei lui V.Poleacov, reprezentant al şcolii componistice naţionale din a doua jumătate a secolului al XX-lea şi, în special, al genului de concert instrumental. În centrul atenţiei este Concertul nr.2 pentru pian şi orchestră, care s-a evidenţiat prin adresarea la folclorul moldovenesc şi cel ucrainean.

Totodată se remarcă că Concertul nr.2 pentru pian şi orchestră de V.Poleacov continuă tradiţiile marelui concert clasico-romantic pentru solist şi orchestră simfonică în componenţă dublă.

Autorul prezintă istoria compunerii concertului. De asemenea, în articol sunt reflectate minuţios comentarii de interpretare şi particularităţile formei, indicându-se varietatea tratării. În articolul dat este caracterizată tendinţa spre improvizare, spre fluiditatea formei, este descris limbajul muzical folosit în opusul analizat, menţionându-se că această creaţie a lui V.Poleacov aparţine unor realizări importante ale genului.

The creation of the Second Piano Concerto by V.Polyakov (1955) refers to the first decade after the Second World War, which was characterized by the dynamical symphonic music genres development, and by the increased activity of Moldavian composers in the field of instrumental Concerto. Before the appearance of this composition, only three instrumental concertos have been created in Moldova: Concertos for the violin and orchestra by S.Neaga in 1944 and D.Gershfeld in 1951, and the Concerto for the Piano by D.Fedov in 1952. (The First Concerto by V.Polyacov is not included into this list due to two reasons: firstly, it was created in 1948, when the composer lived outside Moldova, in Riga, Latvia, and secondly, it is not available for investigation, because the score had been lost. Therefore, this concerto is not actually related to the development of the Moldavian music and is not included into this particular Work [1].

It should be noted, that V.Polyakov was one of the first Moldavian composers, who actively used the resources of the concerto genre. His Piano Concerto, alongside with the Violin and Violoncello Concertos, became a significant model not only for the evolution of V.Polyakov's style, but also for the development of the concerto genre in Moldova.

By the time of its composition, V.Polyakov had already had experience in creating the instrumental concertos: a little earlier than the Second Piano concerto appeared, the composer's creative portfolio was enriched by the Concertino for the Orchestra with the Solo Oboe in 1952, and the Violin Concerto in 1953. Later, in 1960, the Violoncello Concerto was successfully finished. Approximately at that time, in the late 50-s – early 60-s, other Moldavian composers quite often refer to the Concerto genre. Thus, in V.Aksenov's monograph "Moldavian symphony. Historical evolution of genres variety" [2], there are mentioned in this connection, The Concerto for the Violin and Orchestra by A. Mulear (1955), and the Concerto for the Violin and Orchestra (1956), as well as the Concerto for the Violin and Piano (1957) by S. Lobell.

G. Gershfeld created the Concerto for the Violin and the Piano in 1960.

All these compositions refer to the solo concertos genre, but the dominating of the solo instrument natural timbre, chosen by the composers, is revealed in them differently. The peculiarity of the emotional – genre content is defined by focusing on the performance technique, on exposing the maximum color possibilities of the instrument, on combining both collective and individual principles. It's also defined by basing on the improvisation principle, which highlights the connections with the essential ideas of the folk music making.

All those features are also intrinsic to the Second Piano Concerto by Vareriy Polyakov. During all his life, Polyakov's style was being formed in a tight connection with Moldavian and Ukrainian folklore; this is why this Concerto is an interesting genre pattern in the composer's creative work. Being an excellent expert in folklore music, the composer deeply and subtly felt its national specificity, and perfectly revealed the peculiarities of the folk melodies in his own creations.

At the same time, the Second Piano Concerto by V. Polyakov, continues on the academic traditions of the big classical-romantic concerto for the soloist and symphonic orchestra of pair cast. The classical tempo proportion of the sonata – symphonic cycle parts, which highlights the bright contrasts of the theme, is inherent in the Concerto.

The tonal and tempo cycle scheme:		
I Part	II Part	III Part
Allegro moderato	Lento cantabile	Allegro giocoso

The principle of concerting plays an important role in the co-relation of the soloist and the orchestra, and it is variously implemented in each of its parts. The composer differently defines the role of the Piano in the Concerto: in the second part it opposes the orchestra as the solo instrument, while in the first and the third parts it is included into the common performance as a competent member.

The Concerto is distinguished by the integrity of the whole concept due to the usage of the leading principle of the intonation-thematic combination in the sonata – symphonic cycle. It is the intonation affinity of the thematic material that contributes to the creation of a vividly expressed proceeding of the musical developing. The connections between the parts are confirmed by the presence of several intonation formulas, which provide the continuous development character, even on the background of the image spheres contrast, so characteristic for the Concerto genre.

The bright contrasts and the interaction of the diametrically opposed spirits can be noticed already in the first part, which is composed in the sonata Allegro form. The comparison of two characters: merry, bright, playful, and sometimes even sarcastic on one hand, and melodious, ballade – narrative on the other, is traditionally incarnated (implemented) in the correlation of the main and the secondary parts.

This is facilitated by the difference in the spheres of metro rhythm and tonality. In the main part the brightest rhythmical accent is created by a sharp syncope in the fourth beat. This active element is anticipated and variantly mellowed in the prelude, in the dialog between the Orchestra and the Soloist. The theme of the main part, as contrary to the prelude, is at first entrusted by the composer to the soloist (n.5, Tempo I). It sounds here in the two-octave unison presentation, accompanied by the Orchestra. It's genre – dancing character is underlined by the sharp tutti chords on the weak time beats.

The folk beginning is highlighted, first of all, in the tonal theme basis, where the "white-key" C-major is complicated with increased II and IV scales, typical for Moldavian tones. It also includes passages with an increased second, adding an oriental character to the theme. Along with the usage of such techniques of expanding the tonality, the harmonic arsenal is also enriched. Thus, the altered chord (minor introducing Kvintsekschord of the double dominant) plays an important role in the harmonization. The tonality variability plays a significant role as well. For example, the folk tonality coloring is underlined by the alternation of the second increased scale and fourth natural scale – which is a very common technique for the tonal-intonation sphere of Moldavian folklore.

During the following melodic development, the theme is even more intensively enriched by the increased second passages, underlining its folk-characteristic coloring. The active rhythmics introduces the following additional details, based on acute syncopation. All these thematic peculiarities are anticipated by the composer already in the prelude, where the main intonation and rhythmic distinctions of the future main part's theme are included.

The second entry of the main part's theme is performed in abridgement (8 times instead of 16), and, being performed by the Orchestra part, it changes its tonality coloring. Even though the main part's theme has a bright specificity, it does not dominate in the first part. The lyrical-narrative secondary part is equally important, being performed firstly in the Orchestra (n.12, Meno Mosso), and then – in the Piano part (n.14). The way of performing the secondary part differs from the main part performing, and the composer recommends here a sharp, tenacious staccato and finger legato. Taking into the consideration the active Allegro moderato tempo, the theme of the main part should be performed staccato, close to the keyboard, slightly springing fingers, like V.H.Razumovskaya used to say, "strewing, sprinkling" [3]. At the beginning of the slur it's recommended to take a short, rhythmic pedal in the middle and the beginning of the time.

The secondary part Piano texture demands an absolutely different performance of legato by the soloist, while the pianist cannot restrict himself only by controlling the fingers and the palm. For clearly drawing to the first place the melodic line in the high chord voice, it is necessary to use all the upper waist, including the

torso movements. The performer shouldn't press the keys too much, neither should he let them go earlier than necessary; the sound should drift uninterruptedly, continuously. For additional coupling of the chords it's better to take a late pedal for each quarter, and this will give a chance to underline the plastic flexible, expressive and melodious tune, pouring generously and freely.

The secondary part is anticipated by the connective one, formed on the base of the main part, where dominate the tone collations: G-dur and Es-dur (n.11). In the predict, after sforzando, the volume of the sound achieved on the domination chord and the fanfare Orchestra tones, wekens gradually, and the sequence performance with the bright major coloring alternation (G-dur, Es-dur, H-dur), brings the performers back to the dominant base with the following dynamic recession and the relief of tonal tension.

The lyrical expression of the following secondary part is revealed in the initial very reserved intonation, where every single sound is underlined with the composer's "tenuto" direction (nota bene). The ostinato quarters evolve in a very expressive, ascending circle passage, anticipated by the refined, mild second and tertian intonations. It brings new intonation features into the theme. Besides, in the following evolution of the theme, new melodic elements appear which interrelate with the intervallic passages from the main part's theme.

The thematic material of the secondary part is significantly evolving already in the exposition, which, probably, determined the author's decision not to use it in its primary mode in the development (n.19). The secondary part retains only one of its motives as the base for the derivative, intonationally and modally sharpened theme of the synthetic character, where almost the principle role is played by the main part's elements. It appears as a contra point on the background of the slow and measured Orchestra chords. (n.21). Another interesting technique, used by the Author for stylization, should also be noted. Before the performance of the main part's theme in its initial way, a distinctive accompaniment is set in the left hand of the pianist. It is executed in the texture like a dulcimer accompaniment and such folk associations underline the genre specificity of this theme.

The composer uses the approved methods of the scale development's effectiveness intensification. This is facilitated by the maximum saturation of the soloist's part with the ostinato motion and by the introduction of the linear organized modeling structures, with the usage of octave doubling. Performing the alternation of the position elements with octave leaps, included into the piano texture, the soloist should execute the "upsurge" and the "landing" on the first supporting finger on both left and right hands. It is necessary to control the wrist: it shouldn't rise during the pushing and upsurge, and there should be no abrupt, sharp pushes.

The continuous dynamic forced expansion reaches its peak in the predict (n.27). Repeated triplet figuration, mediant upsurge – passages of the Orchestra and the active introduction of the extreme piano registers additionally concentrate the tension up to the appearance of the main part in the Orchestra (tutti, ff), which symbolizes the beginning of the reprise part.

The secondary part in the reprise is performed by the solo instrument, appearing later in the orchestra as well. The delicate, flitting, arpeggio passages of the pianist bring additional nuances in the lyrical image sphere, giving refinement and lightness to the secondary part. To relive the sound, the pianist should put his hand on the chord position and play arpeggio as though from the inside of this position. This technique allows him to make the artistic image more refined, and to intensify the richness of the given episode's content. Special attention should be payed to the easiness and flexibility of the wrist, of its movements, that allow the sound to flow from one tone to another. Only the "confluence" (merging) of the keypad with the hand makes it possible to avoid unnecessary noisy sounds, which appear when the finger meets the key.

Interpreting the secondary part as the leading poetic symbol of the whole first Concerto part, V.Polyakov bases the initial section of piano cadence on it. Introduced before the coda, it confirms the inexhaustible power of lyrics, successfully interpreted in the thematic of the vocal-instrumental type. This time the secondary part is presented as the combination of melodic-cantilena and free-improvisation origins (n.41). The influence of vocal cantilena can also be noted in the main part's cadence, transferred from the genre-dancing to the lyrical-romantic sphere.

The texture and register development in the cadence is interpreted in diversity and dynamics. The accumulation of energy in the piano part begins with modest, "aquarel" soundings; by means of the ascending scale of register coverage it brings the piano to a grand culmination, which can compete with the Orchestra tutti (e.g. №16) in the power of expression and the volume of the "sound quantity". For a successful performance of this voluminous enough cadence, the pianist should clearly arrange its dramaturgy and define the progressive motion of its development. Large fluctuations of the sounding (from *pp* to *FF*) require master skills in the

sound producing and pedaling techniques. Concerning the pedaling technique, it may be recommended to practice the prolongation of the pedaling along with the increasing of the sound volume, up to a whole time.

In a short, optimistic coda, the composer uses bright, dynamic techniques in the soloist's part: swift ascending octave passages, powerful accordics, which competes with the Orchestra in the strength of sounding. The performance of octaves in a high tempo is much facilitated by merging the octave passages into groups, which can be easily covered with one single movement. Such merge, using the general rotatory movement technique and the change in wrist position from high to low, gives the opportunity to free the hand, to avoid constraint and restriction. The enrichment of the piano part with masterly (virtuosic) execution elements shows the author's attraction to the piano traditions of F.Liszt and S.Rachmaninov. However, using the piano texture techniques, which already became universal in the sphere of piano art and execution, V.Polyakov manifests his own individuality as well.

The second part *(Lento cantabile)* is more laconic in comparison to the first one. The composition structure, chosen by the author, is a compound 3-part form, which firstly includes a dynamic reprise, and later, during the reiteration, becomes closer to the original variant. The form is interpreted by the author with creativity and very specifically. The lyrical profoundness of the melos makes an enormous impression from the first times of the initial section. Slow orchestra prelude-prologue introduces the theme of the first part in a simple two-part form of the initial section. This is the first thematic element, which is close to a lullaby in its character. During its evolution the author pays a lot of attention to the disclosure of the specifics and the genre peculiarities of the folk-improvisation style. The bright, meditative lyrics dominates here, filled with different nuances of inner anxiety and realized in the graceful, refined ornamented second theme of the first section in the high piano register. Duplicated in two octaves, it is performed on the background of long, stretched, and pure timbre tonalities of the Orchestra accords (n.45). Both thematic elements are further performed in the texture-varied way, completing the first section's form to become a doubled two-parted section.

In the second theme's interpretation, the soloist faces the necessity to create and perform, in the first place, a colour variety. Undoubtedly, he also should master the artistic articulation and natural musical observation of the phrasing. The intonation performance of this section is defined by the relations with the vocal performances, which really gives an opportunity to highlight the ascending circle passages and second mellowing. The expressivity is achieved here by a thorough, delicate allocation in time of music correlations and dynamic scales. It is well known, that the bigger the interval is, the more time is available, and therefore, it needs more inner tension to "mellow". It's necessary to achieve a clearer sound in the performing of the right hand's part in the general musical concept. This will add more lightness and delicacy to it. The trills on *p*, if possible, are better not to be played by the adjacent fingers, which activate the same parts of the neuromuscular apparatus. They should better be played with the second and fourth fingers, allowing the hand to make slight oscillating movements.

The transparency of the texture, exceptional brightness of colors, characterizing the orchestra and the piano palette, enrich the overall colouring with refined sophistication and warmth, typical for the tune sounding, which combines the features of folk improvisation and dreamy melancholy. The solo oboe's timbre, leading the orchestra theme, highlights its folk nature and intonation relations with the first part's main theme (n.47). However, later on the theme changes radically, creating an overflow of lyrical emotions. In its turn, this is facilitated by the change of the modal intonation using the characteristic techniques, borrowed sometimes from the Phrygian tonalities, or from the tonalities with the increased seconds, another time from major-minor keys. All this reflects the variability, characteristic for Moldavian folk tonalities, on a higher level of complexity.

The middle section of the second part, being an episode, is marked by the intensification of the improvisation origin, especially in the Piano part. The composer directs the musical development to the expansion of the overall dynamics. He shows flexibility in the coupling of lyrical-meditative and bright determined impulses as well. The dynamics and special vivid texture of the culmination is achieved by consolidation of the piano texture, by including the thematic structures, duplicated in the octave, the expansion of the piano sounding diapason, and sharp fluctuations of the tempo – from lento cantabile to Pochissimo piu mosso (n.48) and up to Allegro scherzando (n.49).

The technical features in the texturally similar fragments with a clear tempo accelerando are, nevertheless, different in their characters and soundings. They require different means of sound production, and are united only by the common belonging to a powerful finger technique. They help to achieve the necessary character in the Allegro sherzando episode, where high dynamics and bright enrichment of the colouring are required.

The brilliance of the octave passages and the clear, resonant distinctness of figure structures perfectly correlate with its musical content.

A short passage (Andantino passionate, c.54) brings the audience back to the initial mood of the meditative lyrics. To strengthen the effect of a complete melting away and to create a transparent sounding palette with the last and most quiet "drops" of the piano tones – G, E, B, it is recommended to use *una corda* with the *portamento* dashed (stroked) technique.

In the second part of the Concerto, a significant intonation affinity of the theme is obviously felt, giving a possibility to bring together two main image spheres – the lyrical in the first and last sections and the epic-dramatic in the middle one. Constantly appearing second mellowings and the expressive ascending circle passages serve as the general intonation elements here.

The third part of Concerto №2 by V.Polyakov (*Allegro giocoso*), is composed in the form of a rondo (*ABA_1CA),* where the second episode *(C)* is very much increased and evolves into a development. The dramatic basis of the final is strongly influenced by the folk intonations used by the author, both melodic and rhythmical. Using them as means of demonstrating the national-style allusions, the composer includes a vividly emotional thematic material with a highly pronounced dance colouring. Quoting also plays an important role in the author's reconsideration of the episode *(B)* theme. It's prototype became the folk song "Bate vîntul" (*The wind blows*). The color, timbre potential of the symphonic orchestra and the solo piano are used and shown at their maximum.

The score of the Final includes a lot of virtues and advantages. We should definitely take into consideration the virtuose, masterly interplacing of the piano and orchestra functions, which lead not to a contest, an opposition and counteraction of these two musical protagonists, but to a mutual enrichment, their "merging" in one single sound flow. The tendency for the improvisation, defining the main principle of development, "fluidity" of the form, is clearly and vividly expressed here. From figuratively mathematical point of view, the main themes of the third part – the refrain (main part) *A,* presented by three elements (*a* (n.59), *b* (n.60), *c* (n.61), as a sort of a small dancing divertissement, and the theme of the episode *B* (n.63), do not contrast among themselves but fundamentally complement each other serving as basis for the dialogue between the soloist and the orchestra. The piano "adds" its specifical timbre colouring to the orchestra palette, without trying to single out from the partner's performance. This is executed in a very skillful and tactful way.

At the same time, the Final plays a closing role in the whole cycle's scale, implementing the goal of its intonation-thematic unity by coupling its extreme parts. Thus, the swiftness of the refrain (element *a*) movement and its clearly expressed dancing character, performed by the Orchestra (n.59), make it possible to reveal its genre and intonation relations with the theme of the first chapter's main part. This slightly awkward masculine dance is introduced by the syncope theme in the lower register, performed in the "super major" Lydyan tonality in its colouring.

The main theme is introduced after a short four-act prelude, where the inviting fanfare cues of the wind instruments, accompanied by the short emotional piano passages, adjust the pitch to the joyous, cheerful and excited mood. For an excellent execution of the ascending *arpeggio*, the pianist should set the position of his left arm in advance, and master the precise movements from the starting point to leap to the main goal. The psychological adjustment to the wide, flying fluctuations, rather helps the accuracy of performance, than the constrained, close to the keypad movements.

The theme of episode *B* (n.63) discloses the lyrical facets of the composition image sphere, however here is obviously felt the activation of not cantilena, but more of folk-dancing features. It's general mood is presented in the piano part. Just due to the piano part, the theme, performed by the orchestra, becomes more "voluminous" and textured. At this point, in the piano performance such qualities as dexterity, rapidity of the fingers mobility and clearness of the articulation are very important.

Further, in the episode *C* (n.70), the author develops significantly all the thematic composition, underlining the difference of facture performance techniques both in the soloist's and the orchestra's parts. The thematically significant layer occupies the principle position in the score; it helps to introduce the main features of the main themes- "characters". The chord figurations play the background role in the accompany part, tinting the significance of particular certain fragments. The contrasting features are introduced in the Finale of the Concerto by appearance of such ready elements as the return of the ascending theme of the secondary part in the first chapter, (n.74), or the stretto imitation of element *a* in the main part (n.78).

The character of the lyrical thematics is defined by the song melodic pattern, which evolves on the background of the accompaniment. The instrumental phrasing of this vocal in its nature sphere is close to the song breathing, and that is the reason why the syntactical phrase and periods boundaries are so strictly defined here. In the abundance of the joyful and cheerful emotions of the Finale, a special role is assigned to the performance of the episode *B* theme, where it sounds as a victorious cry. It is firstly performed by the Orchestra on the background of the soloist's triple passages (n.81), filled with enormous energy, and later it appears in the strong, fundamental chord texture of the Piano (n.83). The performance techniques for producing the chords in both hands parts should be differentiated. The left hand, moving freely, draws tenaciously the chords from the keypad, producing a special, particularly bright sound. The right hand is pushed down under the pressure of its own weight, and the fingers almost "attract" the keys. Such technique gives the pianist a possibility to enrich the sounding with more depth, juiciness, melodiousness and, at the same time, solemnity.

In the *A* reprise (n.87) the dynamization of development, as well as the aspiration of the overall sound movement, are even more intensified, achieving a special emotional tension. The main reprise and code theme core becomes the material of element *a* of the main part.

The festive Finale atmosphere, its active, optimistic and life-asserting character are introduced using a genre-dancing thematics, coupled associatively with different layers of Moldavian national folklore. Its mastery performance helps to create a trustworthy, frankly emotional image.

Besides, the flexibility and inexhaustibility of such tendencies correlation as basing on the tradition and inclination to experiment are presented here. The significance and importance of the national roots, being the basic idea of Moldavian music, including the instrumental Concerto, make a strong foundation. Along with being open to innovations, this foundation proves to be the testament to the national culture since the times of Sh. Neaga.

References:

1. Aksenov V.V. Moldavian symphony. Historical evolution of genres variety. - Kishinev: Shtiintsa, 1987, p.15
2. Ibidem.
3. Beylina S. "In professor V.H. Razumovskaya's class". - Leningrad: Music, 1982, p.48.
4. Абрамова Э. Инструментальный концерт в творчестве композиторов Советской Молдавии. - Методическая разработка по курсу: «История молдавской музыки. - Кишинёв, отдел оперативной полиграфии КГУ, 1988.
5. Айзенштадт С.А. Фортепианные концерты А.Н.Черепнина. Черты стиля. - Москва, 2001.
6. Аксёнов В. Молдавская симфония. Историческая эволюция, разновидности жанра. - Кишинёв: Штиинца, 1987.
7. Бейлина С. «В классе профессора Разумовской В.Х.», Ленинград: Музыка, 1982.
8. Бородин Б. О фортепианной фактуре эпохи романтизма. Фортепиано. - Москва, 2003, №4.
9. Клетинич Е. Очерки о советских молдавских композиторах. – Кишинёв: Литература артистикэ, 1984.
10. Мирошников А. Фортепианные произведения молдавских композиторов. – Кишинёв: Штиинца, 1973.
11. Столяр З. Композиторы молдавской ССР. - Москва: Советский композитор, 1960.
12. Флоря Э. Музыка народных танцев Молдавии. - Кишинёв: Штиинца, 1983.
13. Шмидт-Шкловская А. О воспитании пианистических навыков. - Ленинград: Музыка, 1971.

Prezentat la 11.11.2010

CUPRINS

Lingvistică şi Literatură

Comunicare. Pragmatică

Gramatică. Stilistică

Interpretarea textului narativ

Formatul 60×84 1/8.
Coli de tipar 29,1. Coli editoriale 32,6.
Comanda 20. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009